

Algirdas
Sabaliauskas
LIETUVIŲ
KALBOS
LEKSIKA

Mokslas

Lietuvos Mokslų Akademija
Lietuvių kalbos institutas

Algirdas
Sabaliauskas
LIETUVIŲ
KALBOS
LEKSIKA

Vilnius „Mokslas“ 1990

MBBK4L
Sa-05

Atsak. redaktorius filol. m. kand.
K. MORKŪNAS

Recenzavo filol. m. dr.
Z. ZINKEVIČIUS

S $\frac{4602020100-057}{M854(08)-90}$ 85-89

© „Mokslo“ leidykla, 1990

ISBN 5-420-00335-X

Algirdas
Sabaliauskas

LIETUVIŲ
KALBOS
LEKSIKA

Альгирдас
Сабальяускас

ЛЕКСИКА
ЛИТОВСКОГО
ЯЗЫКА

Algirdas
Sabaliauskas

VOCABULARY
OF THE LITHUANIAN
LANGUAGE

PRATARMĖ

Lietuvių kalbos žodžių kilmė sėkmingai tyrinėjama nuo pat lyginamosios istorinės kalbotyros susiformavimo. Šių žodžių kilmės aiškinimų galima rasti įvairiuose indoeuropeistikos veikaluose, ypač etimologiniuose žodynuose. Amerikiečių kalbininkas H. H. Benderis 1921 m. išleido net „Etimologinį lietuvių kalbos indeksą“ (A Lithuanian Etymological Index. Princeton, 1921), kuriame suregistravo svarbesniuose ano meto indoeuropeistikos veikaluose randamą lietuvišką leksiką. Ligi šiol savo reikšmės nepraranda vokiečių kalbininko R. Trautmano „Baltų – slavų žodynas“ (Baltisch-Slavisches Wörterbuch. Göttingen, 1923), kurio korektūrą skaitė ir baltiška medžiaga papildė K. Būga. K. Būga paskelbė puikių lietuvių kalbos leksikos tyrinėjimų ir kaupė medžiagą etimologiniam lietuvių kalbos žodynui. Galima sakyti, ištiso šimtmečio lietuvių kalbos etimologinius tyrinėjimus apibendrino vokiečių kalbininkas E. Frenkelis savo „Lietuvių kalbos etimologiniame žodyne“ (Litauisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg – Göttingen, 1955 – 1966). Šis žodynas daugeliu atvejų pasidarė išėities tašku naujiems ne tik lietuvių, bet ir apskritai baltų kalbų etimologiniams tyrinėjimams. Žinoma, E. Frenkelio žodynas turi ir nemaža trūkumų. Jo kokybei ypač atsiliepė toji aplinkybė, kad jis buvo rašomas dar tik pradėjus leisti didįjį „Lietuvių kalbos žodyną“. Naujo etimologinio lietuvių kalbos žodyno parengimas yra vienas svarbiausių lietuvių kalbotyros uždavinių. Tačiau turint galvoje šio uždavinio sudėtingumą ir dabartines mūsų kalbininkų jėgas, toks žodynas tikriausiai dar nebus greitai parengtas.

Šiame darbe, remiantis svarbesniais indoeuropiečių kalbų etimologijos veikalais, ypač minėtuoju E. Frenkelio žodynu, mėginama parodyti lietuvių kalbos leksikos sudėtį, išskiriant senosios indoeuropietiškos leksikos sluoksnį, bendrąją baltų ir slavų kalbų leksiką, parodyti tik baltų kalboms, tik lietuvių kalbai būdingos leksikos sluoksnius. Kadangi ligi šiol neturime istorinio lietuvių kalbos žodyno, tai ir stengiasi parodyti (kiek leido turima medžiaga), kuriuose rašto paminkluose vienas ar kitas žodis vartojamas. Šiuo atžvilgiu autoriui ypač pravertė tokie darbai kaip Č. Kudzinovskio M. Daukšos Postilės (Indeks-słownik do „Dauk-

šos Postilė“. Poznań, 1977, I–II), S. B. Chilinskio biblijos vertimo (Biblia litewska Chylińskiego. Nowy Testament. T. 3. Indeks. Poznań, 1964) indeksai, J. Kruopo „1598 m. Merkelio Petkevičiaus katekizmo leksika“ (LKK, 1970, 12), K. Morkūno „Konstantino Širvydo „Punktų sakymų“ veiksmazodis (Indeksas)“, K. Pakalkos parengtas K. Širvydo žodynų indeksas, V. Drotvino parengtas „Lexicon Lithuanicum“, J. Palionio darbai ir ypač didžiojo „Lietuvių kalbos žodyno“ tomai.

Aišku, į šį darbą pateko tik nedidelė lietuvių kalbos leksikos dalis: stengtasi paaiškinti tik dažniau vartojamų ar kuo nors įdomesnių žodžių kilmė. Skirstydamas žodžius į semantines grupes, autorius vengė per didelio šių grupių smulkinimo, tą pačią skirstymo schemą stengėsi taikyti įvairiems lietuvių kalbos leksikos sluoksniams. Be abejo, čia neišvengta ir tam tikro subjektyvumo.

Pasinaudojo autorius ir savo ankstesniuoju darbu „Lietuvių kalbos leksikos raida“ (LKK, 1966, 8).

Nuoširdžiai norėtuši padėkoti ir šios knygos recenzentui, buvusiam mano mokytojui profesoriui Zigmui Zinkevičiui.

SENOJI INDOEUROPIETIŠKA LEKSIKA

Senoji indoeuropietiška leksika, kuri išlaikyta didesnėje ar mažesnėje ide. kalbų dalyje, nėra atsiradusi vienu metu ir vienoje vietoje. Jos atsiradimas buvo ilgas ir sudėtingas procesas, apie kurį mes šiandien galime tik spėlioti. Žodžių, kurie skiriami ide. prokalbei, amžiaus skirtumas kartais gali būti ištisi tūkstantmečiai. Pagaliau nėra įmanoma tiksliai nustatyti, kada senojo indoeuropietiško leksikos sluoksnio žodžiai yra pačių indoeuropiečių produktas, o kada jie paskolinti iš kokių nors genčių, su kuriomis indoeuropiečiams amžių bėgyje teko susidurti. Galimi yra net tokie atvejai, kai dabar tik vienoje ide. kalbų grupėje vartojamas žodis ir, savaime suprantama, laikomas šios grupės ar net atskiros kalbos naujadaru, iš tikrųjų yra ide. prokalbės reliktas.

Šiame darbe senajam indoeuropietiškam leksikos sluoksniui yra skiriami tokie lietuvių kalbos žodžiai, kurie, be baltų ar baltų ir slavų kalbų, turi tikslesnių atitikmenų bent vienoje kurioje kitoje ide. kalbų grupėje. Taip elgiamasi dėl to, kad baltų kalbose randama vis dėlto daug daugiau izoglosų su slavų kalbomis negu su kitomis ide. kalbų grupėmis ir įmanoma išskirti gana ryškų baltų-slavų leksikos sluoksnį. Tačiau šio sluoksnio žodžiai ne visada yra minėtų kalbų grupių naujadarai. Bendros leksinės jų izoglosos galėjo pradėti formotis dar pačioje ide. prokalbėje.

Lietuvių kalboje yra labai gerai išlaikytas senasis indoeuropietiškas leksikos sluoksnis – tai kūno dalių pavadinimai, giminystės terminai, gyvūnų, augalų pavadinimai, žodžiai, susiję su atmosferos reiškinais, prietarais ir religija, įvairių darbo procesų pavadinimai, skaitvardžiai, dalis įvardžių ir t. t.

Pritardami V. Kiparskiui, galėtume teigti, jog didelė čia pateikiamų žodžių dalis yra mažiausiai 3500 metų senumo (Kiparsky, 24–36), o atsižvelgdami į naujausius T. Gamkrelidzės ir Viač. Ivanovo tyrinėjimus, galėtume jų amžių beveik padvigubinti (Гамкрелидзе, Иванов, 887).

Kūno dalys

Liet. *akis*, plg. lat. *acs*, pr. *akis* 'akys'; s. sl. *oko* 'akis', rus. *око*, dgs. *оку*, lenk. *oko*, bulg. *oko*, skr. *ākṣī* 'dvi aki', gr. *ὄσσε* (< **oqjē*), lot. *oculus* 'akis', got. *augō*, arm. *akn* 'akis, skylė', alb. *sy* 'akis', toch. A *ak*, toch. B *ek* (Fraenkel, 5; Vasmer, II, 259–60 (III, 128–9)¹; Mayrhofer, I, 16; Pokorny, 775–7; Būga, III, 351–60; Топоров, I, 57–8).

Beveik visose ide. kalbose vartojamas šios šaknies akies pavadinimas. Rus. *глаз* 'akies' reikšme užfiksuotas tik XVI a. pab.–XVII a. pr. rašto paminkluose.

Tos pačios kilmės yra ir liet. *eketė*, lat. *aka* 'šulinyš'.

Liet. *akis* gausiai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž 8; DP, 10; BB, 38; SD (1), 112; ChB, 12; PK, 46; LKŽ, I, 60–70; Kudz.-DP, I, 6–7; Kudz.-ChB, 2).

Liet. *alkūnė*, plg. lat. *ēlkuonis*, pr. *alkunis*; s. sl. *lakъtъ*, rus. *локоть*, lenk. *łokieć*, bulg. *лакът*, skr. *aratniḥ*, gr. *ὠλένη*, lot. *ulna*, got. *aleina*, s. air. *uilen* (Fraenkel, 8; Vasmer, II, 55 (II, 514); Mayrhofer, I, 47; Pokorny, 307–8; Būga, III, 412–3; Топоров, I, 75–6).

Slavų kalbų šios šaknies žodžius su formantu *-t-* atitinka liet. *uolektis* 'ilgio matas, lygus maždaug 66–71 cm', lat. *uōlekts*, pr. *woaltis*, *woltis* 'dilbis, rankos dalis nuo riešo iki alkūnės'.

Įvairios žmogaus kūno dalys (plaukas, nagas, pirštas, pėda) ir atitinkama jų padėtis (sprindis, sieksnis, žingsnis) nuo seno vartojama kaip tam tikri matai². Dalis jų kaip oficialūs matai išsilaiškė net iki mūsų dienų, plg. angl. *foot* 'pėda': angl. *foot* 'pėda, 12 colių', vid. vok. aukšt. *zol* 'krumplys': vok. *der Zoll* 'colis, 25,4 mm' (Kluge, 890).

Alkūnės pavadinimas sietinas su ide. šaknies **lei-*, **lei-* 'lenkti' žodžiais. Griežtai žiūrint reikšmės ir darybos, liet. *alkūnė* būtų galima laikyti ir baltų kalbų naujadaru. V. Kiparskis šį kūno dalies pavadinimą laikė baltų ir slavų kalbų bendrybe (Kiparsky, 38). Tačiau dėl visiškai sutampančios reikšmės ir gana panašios darybos turbūt tiksliausiai šį žodį būtų skirti senajam ide. leksikos sluoksniui.

Liet. *alkūnė* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 219; SD (3), 155; LKŽ, I, 106–7). J. Bretkūno biblijos vertime randame formą *elkunas* (BB, 143).

¹ Skliaustuose nurodoma M. Fasmerio žodyno rusiškas leidimas. Iš slavų kalbų paprastai nurodomi senosios slavų, rusų (rytinių slavų), lenkų (vakarinių slavų), bulgarų (pietinių slavų) kalbų pavyzdžiai.

² Zemzaris J. Mērs un svars Latvijā 13.–19. gs. Rīga, 1981. Lpp. 23–39.

Liet. *āšara*, plg. lat. *asara*; skr. *ásru*, av. *asrū-*, toch. A *ākār* (Fraenkel, 18; Pokorny, 23; Mayrhofer, I, 61; Гамкрелидзе, Иванов, 816). Šio *ašaros* pavadinimo santykis su kitu ide. pavadinimu, plg. gr. *δάκρυ*, lot. *lacrima* nėra aiškus. Tačiau veikiausiai tai yra tos pačios ide. šaknies žodžiai.

Liet. *ašara* vartojama XVI–XVII a. raštuose (DP, 207; ChB, 277; PK, 71; SD (1), 79; LKŽ, I, 333–5).

Liet. *ausis*, plg. lat. *àuss*, pr. dgs. gal. *āusins*; s. sl. *ucho*, rus. *ухо*, dgs. *ушу*, lenk. *ucho*, bulg. *ухо*, dgs. *ушу*, av. *uši* ‘dvi ausi’, gr. *ὄζ* ‘ausis’, lot. *auris*, got. *ausō*, s. air. *āu*, arm. *unkn*, alb. *vesh* (< **ōus*) (Fraenkel, 25; Vasmer, III, 197 (IV, 179); Pokorny, 785; Топоров, I, 167–8).

Liet. *ausis* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. kalbos paminkluose (Mž, 8; DP, 407; ChB, 56; PK, 69; SD (1), 184; LKŽ, I, 501–4).

Liet. *barzdà*, plg. lat. *bārda*, *bārzda*, pr. *bordus*; s. sl. *brada*, rus. *борода*, lenk. *broda*, bulg. *брада*, lot. *barba*, s. vok. aukšt. *bart* (Fraenkel, 36; Vasmer, I, 109 (I, 196); Pokorny, 110; Топоров, I, 240–2).

Tik dalyje ide. kalbų randamas ir įvairių neaiškumų keliantis žodis. Iš baltų kartais galėjo būti paskolinta suom. *parta* ‘barzda’, est. *pard* (Thomsen, 162; Kalima, 146).

Liet. *barzda* kartais vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 370; BB, 85; SD (3), 22; LKŽ, I, 673–4).

Liet. *bruvīs* ‘antakis’ (plg. liet. *júodbruvās*), plg. rus. *бровь*, lenk. *brew*, ček. *brva*, skr. *bhrūh*, av. *brvat-* ‘(du) antakiai’, gr. *ὀφρῦς* ‘antakis’, s. isl. *brūn*, vid. air. dv. kilm. *brūad* ‘(du) antakiai’, toch. A *pārwan*, toch. B *pārwane* (Vasmer, I, 124 (I, 215); Mayrhofer, II, 534–6; Pokorny, 172–3; Гамкрелидзе, Иванов, 786).

Liet. *bruvīs* užfiksuotas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime, vartojamas Lazūnų tarmėje (SD (3), 22; LKŽ, I, 1097; Petrauskas, Vidugiris, 41).

Liet. *burnà*, plg. lat. *puñns* ‘snukis’; bulg. *бърна* ‘lūpa’, arm. *beran* ‘burna’, vid. air. *berna* ‘plyšys, skylė’ (Fraenkel, 66–7; Pokorny, 134–5; Георгиев, Гълъбов, Заимов, Илчев, Бълг. ет. реч. 103).

Fonetinis latvių kalbos žodžio pasikeitimas veikiausiai aiškintinas kitų žodžių ar finų substrato įtaka (Kiparsky, Sc Sl, 14, 73–97). Įdomus faktas, kad liet. *burnà* yra leksinė izoglosa su bulgarų kalba, nes kitos slavų kalbos tokio žodžio nepažįsta. ‘Burnos’ reikšmė šios šaknies žodis vartojamas tik dalyje ide. kalbų. Siejamas su ide. veiksmožodžiu **bher-* ‘dirbti su aštriu įrankiu, pjauti, skelti’ (Непокупный, Б.-с. яз. св., 14–5, 17). Liet. *burnà* būtų vienintelė tiksli baltų ir armėnų kalbos leksikos bendrybė (Порциг, 253–4).

Liet. *burna* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 55; BB, 41; ChB, 14; PK, 67; SD (1), 32; LKŽ, I, 1193–5).

Prūsų kalboje randamas senas ide. burnos pavadinimas *austo* (tekstuose vartojamas ir 'snukio' reikšme), kuris tiksliai atliepia s. sl. *usta* 'burna, lūpos', rus. *ycma*, lenk. *usta*, bulg. *ycma*, skr. *oṣṭhaḥ* 'lūpa', av. *aošta* (Vasmer, III, 191–2 (IV, 172); Mayrhofer, I, 133; Pokorny, 784–5; Топоров, I, 172–4).

Liet. *dantis*, plg. pr. *dantis*; skr. *dán, dántaḥ*, gr. *ὀδών*, kilm. *ὀδόντος*, lot. *dens*, kilm. *dentis*, got. *tunþus*, s. air. *dét*, arm. *atamn* (Fraenkel, 82; Mayrhofer, II, 16–7; Pokorny, 289; Топоров, I, 299–300; Гамкрелидзе, Иванов, 814–5).

Manoma, kad šis ide. danties pavadinimas yra veiksmazodžio **ēd-* 'valgyti, ėsti' esamojo laiko dalyvis (**ed-ent*). Veikiausiai šios šaknies ide. danties pavadinimas yra išlikęs slavų kalbų dantų smegenų pavadinime – rus. *десна*, lenk. *dziąsło*, bulg. *дечу* ir kt. (Vasmer, I, 345 (I, 506); Трубачев, 5, 26–7). Šiaip latviai su slavais turi bendrą kitos šaknies danties pavadinimą, kuris aptinkamas ir kitose ide. kalbose, plg. lat. *zūobs*, s. sl. *zqbъ*, rus. *зуб*, lenk. *zqb*, bulg. *зѣб*, toch. A *kam*, toch. B *keme*, alb. *dhëmb*. Tos pačios šaknies yra liet. *žam̃bas* 'kampas, kertė', *žam̃bis* 'senovinis medinis arklas' (Pokorny, 369; Vasmer, I, 462–3 (II, 106). Toliau šie žodžiai sietini su ide. šaknimi **gembh-* 'kašti, perkąsti'.

Liet. *dantis* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 401; DP, 65; BB, 180; ChB, 31; SD (1), 183; LKŽ, II, 264–8).

Liet. *gýsla*, plg. lat. *dzýsla*, pr. *pettegislo* 'peties gysla'; s. sl. *žila* 'gysla', rus. *жула*, lenk. *żyła*, bulg. *жула*, lot. *filum* 'siūlas', arm. *jil* (Fraenkel, 150; Vasmer, I, 424 (II, 54–5); Pokorny, 489).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *gijà* 'audžiamas siūlas', lat. *dzija* 'gijos, siūlai'.

Liet. *gysla* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (Mž, 526; DP, 176; BB, 179; ChB, 358; SD (1), 152; LKŽ, III, 353–4).

Liet. *gomurýs*, plg. lat. *gāmurs* 'gerklos, Adomo obuolys'; s. isl. *gomr* 'gomurys, dantenos', s. vok. aukšt. *goumo* 'gomurys', alb. *gomën* 'bedugnė, gerklė' (Fraenkel, 161; Pokorny, 449; Eckert, B. St., 69–70).

Tik dalyje ide. kalbų vartojamas žodis, mėginamas sieti su ide. veiksmazodžiu **ghēu-* 'žiovauti, žiojėti, būti prasivėrusiam'.

Liet. *gomurys* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 206; SP, I, 355; PK, 98; LKŽ, III, 481–2). M. Daukšos raštuose šis žodis vartojamas ir 'nasrų' reikšme.

Liet. *ikrai* 'blauzdos minkštimas; blauzdos', plg. lat. *ikri*, pr. *ycroy*; rus. *укра*, lenk. *ikra*, vid. air. *ichair* (Fraenkel, 183; Vasmer, I, 477 (II,

125); Pokorny, 504). Kitų kalbų semantinės paralelės leidžia spėti, jog ir *ikrai* 'žuvies kiaušinėliai' yra tos pačios kilmės žodžiai. Toliau mėginama sieti su ide. jeknų pavadinimu, plg. liet. *jėknos* ir kt.

Liet. *ikrai* 'blauzdos' randamas J. Bretkūno biblijos vertime (BB 5 Moz 28, 35; LKŽ, IV, 32). Liet. *ikrai* 'žuvies kiaušinėliai' pasitaiko XVII a. raštuose (SD (1), 47; KIGr, 70; LKŽ, IV, 33).

Liet. *įščios* 'viduriai (ppr. motinos)', plg. lat. *iekšas* 'viduriai', pr. *instran* 'riebalai', s. isl. *īstr* 'taukinė', vid. vok. žem. *inster* 'užmušto gyvulio viduriai' (Fraenkel, 188; Pokorny, 313–4; Būga, I, 589–90, II, 93; Топоров, III, 54–5). Baltų ir germanų kalbų leksikos bendrybė (Stang, Lex., 25). Toliau šie žodžiai veikiausiai sietini su ide. žodžiais, reiškiančiais 'tarp, viduje', plg. lot. *inter*, skr. *antar*.

Liet. *įščios* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 60, 227; DP, 600; MT, 260; LKŽ, IV, 145).

Liet. *jėknos*, plg. lat. *aknas*, pr. *iagno* (taip taisomas Elbingo žodynėlio žodis *lagno*); skr. *yákr̥t*, kilm. *yaknāh*, gr. *ἵπαρ*, lot. *jecur* (Fraenkel, 192–3; Mayrhofer, III, 1; Pokorny, 504; Топоров, III, 11–4). Kaip minėta, su šiuo kepenų pavadinimu mėginama sieti ir liet. *ikrai*, rus. *укра* ir kt. Kadangi grupėje ide. kalbų randamas šios kūno dalies pavadinimas su žodžio pradžios *l-*, plg. s. isl. *lifr*, kartais įtariama, jog pr. *lagno* galėjo ir nebūti klaida (Гамкрелидзе, Иванов, 815–6).

Liet. *jeknos* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (SD (1), 190; LKŽ, IV, 338). J. Bretkūno biblijos vertime randame formą *jekanas*.

Liet. *kaktà*, plg. lat. *kakts* 'kampas', dėl semantikos plg. angl. *brow* 'antakis, kakta': angl. *brow* 'uolos iškyšulys, kraštas'. Pastaruoju metu liet. *kaktà* mėginama sieti su sogdų *čakt* 'kakta', pehlevio *čakāt* (Топоров, Трубачев, 231). Jei šis spėjimas būtų teisingas, tai toks kaktos pavadinimas būtų baltų ir iranėnų kalbų bendrybė.

Latvių kalboje kaktos sąvokai žymėti vartojamas žodis *piere*, kuris veikiausiai yra kilęs iš **priere* (EM, III, 284). Vadinasi, pirminė jo reikšmė būtų 'priešakinė', plg. angl. *forehead* 'kakta' < *fore-* 'priešakinis' + *head* 'galva' (Klein, I, 611). Kitos ide. kalbos turi skirtingus kaktos pavadinimus.

Kaktos pavadinimas yra užfiksuotas ir senovės prūsų kalboje – tai Elbingo žodynėlio 77 žodis *Stirne batto*, kurį A. Becenbergeris taisė į *ballo* ir kuris buvo siejamas su skr. *bhālam* 'blizgesys, kakta', alb. *balë* 'kakta', liet. *bālas*, *balà* ir kitais ide. **bhel-* 'baltas, spindintis' šaknies žodžiais (Топоров, I, 187). Tačiau pastaruoju metu V. Mažiulis pr. *ballo* taiso į *Cacto*, kuris visiškai atitiktų liet. *kaktà* (Mažiulis, 18, 277).

Liet. *kakta* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 492; ChB, 200; WEn, 59; SD (1), 18; LKŽ, V, 96–7).

Liet. *kraūjas*, plg. pr. *crauyo*, *krawia*; s. sl. *krǫvъ*, rus. *кровь*, lenk. *krew*, bulg. *крѣв*, skr. *kraviḥ* 'žalia mėsa', *kravyam* 'kraujas', *krūrāḥ* 'kruvinas, baisus', gr. *κρέας* 'mėsa', lot. *cruor* 'kraujas, kraujo praliejimas, nužudymas', vid. air. *crū* 'kraujas', s. isl. *hrār* 'žalias, nevirtas'. Pirminė šio žodžio reikšmė veikiausiai buvo 'žalia mėsa' (Fraenkel, 290; Vasmer, I, 665 (II, 379); Mayrhofer, I, 277; Pokorny, 621–2; Топоров, IV, 159–65).

Latvių kalboje taip pat likę šio kraujo pavadinimo pėdsakų, plg. *kreve* 'sukrešėjęs kraujas, šašas', *krevele*, *krevaīns* 'nususęs, nušašęs'. J. Endzelyno nuomone, šis kraujo pavadinimas latvių kalboje galėjęs išnykti dėl sutapimo su būdvardžiu *krāujš* 'status' (Endzelīns, III (1), 486). Tačiau latvių kalboje yra išlaikytas senas ide. kraujo pavadinimas, kurio pėdsakų nerandame kitose baltų, taip pat slavų kalbose – lat. *asins*, plg. skr. *ásyḥ*, kilm. *asnāḥ*, gr. *ἄσπ*, lot. *aser*, arm. *arium*, toch. A. *ysār*, toch. B. *ysār*, *yasār*, het. *ešhar*, kilm. *ešhanaš* (Fraenkel, 290; Mayrhofer, I, 66; Pokorny, 343; Гамкрелидзе, Иванов, 816).

Senąjį ide. kraujo pavadinimą (liet. *kraūjas* ir kt.) mėginama sieti net su kitų vadinamųjų nostratinių arba borealinių kalbų atitinkamais kraujo pavadinimais, plg. dravidų *kuruti* 'kraujas, raudona spalva' (Иллич-Свечиц, I, 360–1).

Liet. *kraujas* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 261; DP, 133; BB, 41; ChB, 50; PK, 160; LKŽ, VI, 461–2).

Liet. *liežūvis* tikslių atitikmenų neturi nei vienoje ide. kalboje. Tačiau veikiausiai jis yra bendrašaknis su pr. *insuvis*, s. sl. *jęзыкъ*, rus. *язык*, lenk. *język*, bulg. *езук*, lot. *lingua*, s. lot. *dingua*, got. *tuggō*, s. vok. aukšt. *zunga*, toch. A *kāntu*, toch. B *kantwo* (<**tankwa*) (Fraenkel, 369–70; Vasmer, III, 485 (IV, 550–1); Pokorny, 223; Топоров, III, 55–9; Гамкрелидзе, Иванов, 814).

Lietuvių kalbos žodžio pradžios konsonantizmo pasikeitimas aiškiamas liet. *liėžti* įtaka. Dėl lot. *lingo* 'laižau' iš formos *dingua* atsirado *lingua*. Rusų tarmėse pasitaiko ir forma *лязык*: rus. *лизать* 'laižyti'.

Galimas dalykas, jog su šiais ide. liežuvio pavadinimais yra sietinas ir skr. *jihvā* 'liežuvis', av. *hizū-*, *hizvā-* (Mayrhofer, I, 436–7). Pastaruosiu metu ide. liežuvio pavadinimą mėginta sieti su ide. žuvis pavadinimu – liet. *žuvis* ir kt. (Winter, IEst., 1982, 10, 167–86).

Manoma, kad šio ide. liežuvio pavadinimo formų įvairumas atsirado dėl šios kūno dalies mitologinių, ritualinių funkcijų. Su liežuvio pavadinimu susiję ir nemaža tabu atvejų.

Latvių kalboje vartojamas jokioje kitoje ide. kalboje atitikmenų neturintis liežuvio pavadinimas *mēle*, kuris mėginamas sieti su lat. *maļt* 'mal'ti' (EM, II, 614).

Liet. *liežuvis* yra gana dažnas XVI–XVII a. raštų žodis. Vartojamas jis ir 'kalba' reikšme (MŽ, 39; DP, 7; BB, 41; ChB, 307; PK, 174; SD (1), 47; LKŽ, VII, 456–8).

Liet. žem. *meisò*, plg. lat. *miesa* 'kūnas', pr. *mensā* 'mėsa, kūnas'; s. sl. *měso*, rus. *мясо*, lenk. *mięso*, bulg. *meco*, skr. *māḥ*, got. *mimz*, arm. *mis*, alb. *mish*, toch. B *misa* (Fraenkel, 427–8; Vasmer, II, 188–9 (III, 30–1); Mayrhofer, II, 615; Pokorny, 725).

XVI–XVII a. raštuose vartojamas tik slavizmas *mėsa*.

Liet. *nāgas*, plg. lat. *nags*, pr. *nage* 'koja'; s. sl. *noga* 'koja', rus. *нога*, lenk. *noga*, bulg. *нога*, skr. *ānghriḥ* 'kojos pėda', *nakhām* 'nagas', gr. *ὄνυξ*, lot. *unguis*, s vok. aukšt. *nagal*, s. air. *ingen* (Fraenkel, 478–9; Vasmer, II, 224 (III, 78–9); Mayrhofer, I, 22; II, 124; Pokorny, 780).

Prūsų kalboje šio žodžio reikšmė sutampa su slavų ir kai kurių kitų ide. kalbų to paties žodžio reikšme. Tam tikrų šios reikšmės pėdsakų randame ir lietuvių kalboje, plg. *nagà* 'arklio, karvės kanopa', *nāginė* 'iš odos parauktas apavas su apivarais'. Tiksliai fonetiškai šis žodis sutampa tik baltų ir slavų kalbose.

Liet. *nagas* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB, 78; BP, I, 120; SD (1), 119; LKŽ, VIII, 497–500).

Liet. *nósis*, plg. lat. *nāss* 'šnervė', pr. *nozy* 'nosis'; s. rus. *носъ*, rus. *нос*, lenk. *nos*, bulg. *носът*, skr. dvs. *nāsā*, av. *nāh-*, lot. *nāris*, s. vok. aukšt. *nasa* (Fraenkel, 508; Vasmer, II, 228 (III, 84–5); Mayrhofer, II, 146; Pokorny, 755; Гамкрелидзе, Иванов, 814).

Su šiuo ide. nosies pavadinimu sietina ir liet. *nasrai*. Lat. *dēguns* 'nosis' J. Endzelynas linkęs sieti su norv. *tagg(e)* 'smaigalys' (Endzelins, III (2), 113–4).

Liet. *nosis* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 463; DP, 586; SD (1), 99; LKŽ, VIII, 869–72).

Liet. *nasrai* XVI–XVII a. raštuose dažniausiai vartojamas 'burnos, lūpų' reikšme (MŽ, 79; DP, 89; ChB, 9; BB, 58; PK, 117; LKŽ, VIII, 565–6).

Liet. *pažastis*, plg. skr. *hāstah* 'ranka', av. *zasta*, s. pers. *dasta*, lot. *praestō* 'prie rankos' (< **prae-hestod?*) (Fraenkel, 560; Mayrhofer, III, 588; Pokorny, 447; Гамкрелидзе, Иванов, 785).

Pastaruoju metu mėginama atstatyti heteroklitines ide. prolytes **ghes-to-*, **ghes-ro-* ir su šiais rankos pavadinimais sieti gr. *χεῖρ* 'ranka, delnas', het. *keššar* 'ranka', toch. A *tsar*, toch. B *šar*, jiems atitikmenų ieškoma taip

pat Uralo, dravidų, afrazijiečių, semitų-chamitų kalbose, plg. suom. *käte-*, vengr. *kéz*, tamil. *kai* ir kt. (Иллич-Свитыч, I, 227).

Liet. *pažastė* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime, 1642 m. leidime jau yra ir forma *pažastis* (SD (1), 118; SD (3), 280).

Liet. *pėdà*, plg. lat. *pēda*, pr. *peadey* 'kojinės'; skr. *pad-*, gr. πούς, kilm. ποδός, lot. *pēs*, kilm. *pedis*, got. *fotus*, arm. dgs. *otk'*, het. *pata-*, toch. *A pe*, toch. *B pai* (Fraenkel, 521, 561–3; Mayrhofer, II, 204–5; Pokorny, 790–2).

Su šios grupės pėdos pavadinimais sietinas ir liet. *pādas*.

Liet. *pėda* (ir forma *pėdas*) pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 178; ChB, 326; LKŽ, IX, 735–6).

Liet. *smākras*, plg. lat. *smakrs*; skr. *śmāśru* 'barzda', arm. *mauruk'*, alb. *mjekër* (< **smekrā*) 'smakras, barzda', air. *smech* 'smakras', het. *zama(n)kur* 'barzda' (Fraenkel, 839; Mayrhofer, III, 382; Pokorny, 968; Порциг, 268; Гамкрелидзе, Иванов, 919–20).

Prūsų kalboje yra išlikęs smakro pavadinimas *scalus*, kuris veikiausiai yra šios kalbos naujovė ir kuri turbūt reikėtų sieti su pr. **skel-* 'skelti' (Mažiulis, 311).

Liet. *smakras* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 145; SD (1), 126; LKŽ, XIII, 96).

Liet. *smėgenys*, plg. lat. *smadzenes*, pr. *musgeno* (taip taisomas Elbingo žodynėlio 74 žodis *mulgeno*) 'smegenys (kaulų)'; rus. *мозг*, lenk. *mózg*, bulg. *мозък*, skr. *majjā*, av. *mazga-*, s. vok. aukšt. *marag*, toch. *A mās-šunt* (Fraenkel, 837; Vasmer, II, 146 (II, 638); Mayrhofer, II, 549–50; Pokorny, 750).

Lietuvių ir latvių kalbos smegenų pavadinimai būtų tos pačios kilmės kaip kitų kalbų minėti pavyzdžiai tik tuo atveju, jei liet. *smėgen-* būtų kilę iš formos **mazgen*.

Šį ide. smegenų pavadinimą mėginama sieti su liet. *mėgzti* ir jo giminaičiais (Būga, II, 312; Jėgers, In Honorem Endzelini. Chicago, 1960, 65).

Liet. *smagenes*, *smagenos*, *smagenys*, *smaginės* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 533; PK, 58; SD(1), 28; LKŽ, XIII, 63–4, 65–6, 139, 140).

Liet. *snāpas*, plg. lat. *snaps*, s. vok. aukšt. *snabul* (Fraenkel, 851–2). Chr. S. Stangas šiuos žodžius laiko baltų ir germanų kalbų leksikos bendrybe (Stang, Lex., 51).

Būta mėginimų baltų kalbų žodžius kildinti iš **sknap-* ir sieti su lat. *knāpis* 'snapas', liet. *knablīs*.

Liet. *snapas* randamas XVII a. rankraštiniame Rytų Prūsijos žodyne (C, II, 467; LKŽ, XIII, 235–6).

Liet. *spaīnas*, plg. lat. *spārn̄s*; s. rus. *nepo* 'plunksna', rus. 'nepo, lenk. *pióro*, bulg. *nepo*, skr. *parṇám* 'sparnas, plunksna, lapas', av. *parəṇəṃ* 'plunksna, sparnas', s. vok. aukšt. *faran* 'papartis' (Fraenkel, 861; Vasmer, II, 343 (III, 243); Mayrhofer, II, 223–4; Pokorny, 850). Manoma, kad baltų kalbų žodžio pradžios *s-* atsirado dėl kitų žodžių įtakos.

Liet. *sparnas* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 113; BB, 177; ChB, 126; PK, 67; SD(1), 168; LKŽ, XVIII, 328–32).

Liet. *spenỹs*, plg. lat. *spenis* 'liežuvelis', pr. *spenis* 'spenys'; skr. *stānaḥ* 'moters krūties spenys', s. skand. *speni*, s. vok. aukšt. *spunni*, s. air. *sine* 'spenys' (Fraenkel, 865; Mayrhofer, 510–1; Pokorny, 990).

Liet. *spenys* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 14; LKŽ, XIII, 379).

Liet. *šerỹs*, plg. lat. *sars*; skr. **śala-* (plg. *kapúccalam* 'plaukų kuokštas užpakalinėje galvos dalyje'), s. isl. *hār* 'plaukai', s. vok. aukšt. *hār* (Fraenkel, 973; Kluge, 277–8; Mayrhofer, I, 156–7; Pokorny, 583). Siejimas, ypač su skr. **śala-*, gana abejotinas, šiaip baltų kalbų žodžiai yra tos pačios šaknies kaip ir liet. *šertis*, *šiurkštūs*, rus. *шерсть* 'vilna'.

Iš baltų kalbų kilo ir suom. *harja* 'šeriai, karčiai, šepetyš', est. *hari* 'šepetyš, stogo kraigas' (Thomsen, 222; Kalima, 97).

Liet. *šerys* retkarčiais pasitaiko senuosiuose kalbos paminkluose (ChB, 8; SD(1), 26; LKŽ, XIV, 653–4).

Liet. *širdis*, plg. lat. *sīrds*, pr. *seyr*; s. sl. *srъdьce*, rus. *сердце*, lenk. *serce*, bulg. *сърдце*, skr. *hárđi*, *hṛđ-*, av. *zərəd-ā*, gr. *κῆρ*, lot. *cor*, kilm. *cordis*, got. *hairiō*, arm. *sirt*, s. air. *cride*, het. *kard* (Fraenkel, 986–7; Vasmer, II, 613 (III, 605–6); Pokorny, 579–80; Szemerényi, Don. Balt., 515–33).

Atstatyti bendrą šiems pavadinimams prolytę yra sunku. Tos pačios kilmės yra ir liet. *šerdis*. Senesnė slavų kalbų širdies pavadinimo forma yra išlaikyta atitinkamuose būdvardžiuose, plg. s. sl. *milosrъdъ*, rus. *милосерднѣй*.

Šis ide. širdies pavadinimas mėginamas sieti su kartvelų kalbų krūtinės, širdies pavadinimais, plg. s. gruz. *mḡerd-* kt. (Иллич–Свитыч, I, 324–5).

Liet. *širdis* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 8; DP, 30; BB, 42; ChB, 235; PK, 55; SD(1), 15; Kudz.-DP, II, 282–4; Kudz.-ChB, 128).

Liet. *šlaunis*, plg. lat. *slaūna*, pr. *slaunis*; skr. *śróṇiḥ* 'šlaunis, juosmuo, sėdmuo', av. *sraoni-*, lot. *clūnis* 'sėdmuo, pasturgalis', s. isl. *hlaun*, kimr. *clun* 'šlaunis' (Fraenkel, 1000; Būga, III, 599; Mayrhofer, III, 395; Pokorny, 607–8).

Baltų kalbose išlaikytas ir kitas indoeuropietiškas šios kūno dalies pavadinimas – liet. *kūlšis*, plg. pr. *culzi* (< **kulsē*), bulg. *кълка*, toch. A *kalye*. Tačiau šis pavadinimas, matyt, atsirado savarankiškai įvairiose kalbose. Jis siejamas su ide. šaknimi *(s)*kel-* (*klā-*, *klō-*), kurios reikšmė buvusi ‘lenkti, kreivas’. Tos pačios kilmės yra ir liet. *kuľnas*, pr. *kulnis* (Fraenkel, 308; Pokorny, 928).

Liet. *šlaunis* (*šlaunas*) kartais pasitaiko senuosiuose kalbos paminkluose (ChB, 416; SD(3), 454).

Liet. *vėidas*, plg. lat. *veids* ‘forma, pavidalas’; s. sl. *vidъ* ‘išvaizda, žvilgsnis’, rus. *вид*, ček. *vid*, skr. *vēdah* ‘žinojimas’, av. *vaēdah-* ‘turėjimas’, gr. *Feĩdoç* ‘pavidalas, išvaizda’, kimr. *gwydd* ‘veidas, buvimas’ (Fraenkel, 1212–3; Vasmer, I, 198 (I, 312); Pokorny, 1125–7). Toliau šie žodžiai sietini su ide. **u(e)di-* ‘pastebėti, matyti’ šaknies žodžiais, plg. liet. *veizdėti*, lot. *video*, *-ēre*.

Liet. *veidas* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 117; DP, 170; ChB, 37; BB, 180; PK, 57; SD(1), 72).

Liet. *vėdaras* ‘pilvas, viduriai’, plg. lat. *vēdars*, *vēdērs*, pr. *weders* ‘pilvas, skrandis’; skr. *udāram* ‘pilvas’, av. *udara-*, lot. *uterus* (Fraenkel, 1210–1; Mayrhofer, I, 104; Pokorny, 1104–5; Būga, II, 274), plg. t. p. liet. *paũdrė* ‘kiaulės papilvė’.

Liet. *vėdaras* senuosiuose kalbos paminkluose, atrodo, nepasitaiko.

Liet. *žandas*, plg. lat. *zuōds* ‘smakras, aštrus kraštas’; gr. *γναθμός* ‘žandas’ (Fraenkel, 1289–90; Pokorny, 381–2; Порциг, 253).

Veikiausiai tai sena baltų ir graikų kalbų bendrybė, su formantu *-dh-* sudaryta iš senojo ide. žando pavadinimo, plg. skr. *hānuḥ*, gr. *γένυς*, got. *kinnus* ‘skruostas’ ir kt.

Liet. *žandas* retkarčiais pavartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 508; DP, 488; BB, 179; SD(1), 17).

Giminystė ir žmonių bendruomenė

Liet. *anýta* ‘vyro motina’, plg. pr. *ane* ‘senelė’; gr. *ἀννίς* ‘motinos ar tėvo motina’ (Hezichijus), lot. *anna* ‘įmotė’, *anus* ‘sena moteris’, s. vok. aukšt. *ana* ‘senelė’, arm. *han*, het. *an-na-aš* ‘motina’, *ħa-an-na-aš* ‘senelė’ (Fraenkel, 10–1; Pokorny, 36–7; Benveniste, 171–2; Топоров, I, 85).

Šio žodžio šaknis **an-* veikiausiai yra vaikų kalbos žodis. Dėl liet. *anýta* darybos plg. lot. *amī-*, *amī-*: lot. *amita* ‘tėvo sesuo’. (Pastarojo šaknis taip pat vaikų kalbos žodis.) E. Benvenistas yra linkęs manyti, jog kaip šalia indoeuropiečių tėvo pavadinimo **pāter* egzistavęs pavadinimas

**atta*, taip šalia motinos pavadinimo **māter* galėjęs egzistuoti **anna*. Liet. *anýta* veikiausiai išlaikė senąją ide. šio žodžio reikšmę (Гамкрелидзе, Иванов, 766).

Liet. *anyta* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (ChB, 124; MT, 223; SD(1), 177; LKŽ, I, 141).

Liet. *avýnas* ‘motinos brolis’, *avà* ‘teta, dėdina’, plg. pr. *awis* ‘motinos, brolis’; s. rus. *yu*, rus. *yŭ*, lenk. *wuj*, bulg. *yŭko*, lot. *avia* ‘senelė’, *avus* ‘senelis’, got. *awō* ‘senelė’, vok. *Oheim* ‘dėdė’, arm. *hav*, kilm. *havu* ‘senelis’, s. air. (*h*)*áue* ‘anūkas, vaikaitis (nepos)’ (Fraenkel, 28; Vasmer, III, 178–9 (IV, 155); Pokorny, 89; Трубочев, Ист., 81–4; Топоров, I, 179–80).

Pirminė ide. **ayos* reikšmė mėginama įvairiai aiškinti. Vieni jį laiko vaikų kalbos žodžiu, kiti sieja su skr. *ávati* ‘džiaugiasi’, dar kiti su ide. **au* ‘šalin’. Tačiau nė viena etimologija nėra pakankamai pagrįsta. Liet. *avà* yra užfiksuota A. Juškos žodyne, o iš ten, matyt, patekusi ir į kitus šaltinius. ‘Motinos brolio’ reikšmė šis giminystės terminas pradėtas vartoti veikiausiai baltų, slavų ir germanų kalbose, kitoje ide. kalbų grupėje jis galėjo reikšti ‘motinos tėvą’.

Liet. *avynas* kaip *dėdė* sinonimas yra pavartotas tik 1600 m. S. Vaišnoro „Žemčiūgoje teologiškoje“: *Nepotis teneimie savo dėdės alba avyno* (MT, 223; LKŽ, I, 527).

Liet. *bėrnas* ‘vaikinas, jaunikaitis, nevedęs vyras; samdomas ūkio darbininkas’, *berniukas* ‘vyriškos lyties vaikas’, plg. lat. *bērn*s ‘vaikas’; got. *barn* ‘vaikas’, s. vok. aukšt. *bar* ‘vyras’, s. isl. *burr* ‘sūnus’, angl. škotų *ba-ir*n ‘vaikas’ (Fraenkel, 40; Pokorny, 131; Bėrtulis, Blt., I priedas, 17–32; Трубочев, Ист., 44).

Pirminė lietuvių kalbos žodžio reikšmė buvusi ‘vaikas, kūdikis’. ‘Vai-ko’ reikšmė šis žodis dar vartojamas senesniuose raštuose. Prūsų kalboje šio žodžio nėra. Tačiau jo pėdsakus būtų galima įžiūrėti 1440 m. užfiksuotame asmenvardyje *Niclus Bernelle* (Trautmann, AP, 18). Liet. *bėrnas*, lat. *bērn*s turi patikimą etimologiją: siejami su ide. **bher-* nešti, plg. rus. *беременная* ‘nėščia’, rus. *бремя* ‘našta’. Galimas daiktas, jog ir slavų kalbose buvusi forma **bernъ*, plg. serb.-chorv. *брѣна* ‘nėščia’ (Мартинов, ABSI, 16, 178–9). Lygiai tokią pat semantinę paralelę randame ir lietuvių kalboje: plg. *nėšti*: *nėščia*. Iš ide. šaknies **bher-* kilęs vaiko pavadinimas yra baltų ir germanų kalbų bendrybė.

Liet. *bernas* retkarčiais vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 20; DP, 123; PK, 20; SD(1), 11; LKŽ, I, 767).

Liet. *brólis*, plg. lat. *brālis*, pr. *brote*, *brāti*; s. sl. *bratъ*, *bratrъ*, rus. *брат*, lenk. *brat*, bulg. *брат*, skr. *bhrātā*, av. *brātar-*, gr. φράτηρ ‘broli-

jos narys', lot. *frāter* 'brolis', got. *brōþar*, arm. *elbair*, s. air. *brāthir*, toch. A *pracar*, toch. B *procer* (Fraenkel, 59–60; Vasmer, I, 118 (I, 207–8); Mayrhofer, II, 530–1; Pokorny, 163–4; Benveniste, 172–3; Топоров, I, 247–8; Трубачев, Ист., 58–63).

Baltų kalbose randame šio giminystės termino pavadinimą ir su išlaidytu senuoju formantu *-tr, -ter*, plg. liet. *broterėlis* 'brolelis', *broterystė* 'brolystė', *bróterauti* 'broliauti', lat. *brataritis* 'brolelis', pr. *bratrikai* 'broleliai'. Liet. *brólis* (lat. *brālis*) veikiausiai kilo iš ilgesnės mažiškinės formos, plg. liet. *broterėlis*.

Pirminė ide. **bhrāter* reikšmė, matyt, buvusi 'brolijos narys, susijęs su tuo pačiu tėvu', o tik vėliau pradėtas vartoti ir dabartine 'kraujo brolio' reikšme. Šis reikšmių skirtumas ypač gerai atsispindi graikų kalboje, kur φράτηρ – 'brolijos narys', o ἀδελφός – 'kraujo brolis' (pažodžiui 'gimęs iš tų pačių iščių').

Liet. *brolis* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 8; DP, 26; BB, 36; ChB, 22; PK, 28; SD(1), 150; LKŽ, I, 1070–1).

Liet. *dieveris* 'vyro brolis', plg. lat. *diēveris*; s. sl. *děverъ*, rus. *дeвeрь*, s. lenk. *dziewierz*, bulg. *дeвeр* 'dieveris; pajaunys', skr. *devā* 'dieveris', gr. δᾱήρ, lot. *lēvir* (*l* < *d*), s. vok. aukšt. *zeihhur*, arm. *taigr* (Fraenkel, 94; Vasmer, I, 333 (I, 491); Mayrhofer, II, 64; Pokorny, 179; Benveniste, 203; Трубачев, 5, 19; Трубачев, Ист., 133–5).

Aišku, kad tai senas ide. giminystės terminas, be kita ko, turintis giminytės terminams būdingą formantą *-r*-, tačiau šio žodžio etimologija nėra aiški.

Liet. *dieveris* randamas J. Bretkūno biblijos vertime, K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (BB Tob 14, 14; SD(1), 29; LKŽ, II, 519). Šiaip žodis (*dieveris, dieveris, dieverys*) plačiai vartojamas lietuvių kalbos tarmėse. Forma *dieverė* 'vyro sesuo; dieverienė; svainė, uošvė', kartais pasitaikanti tarmėse, yra jau naujesnių laikų padaras.

Liet. *draūgas*, plg. lat. *drāugs*, pr. vns. gal. *draugiwaldūnen* 'paveldėjimo bendrininkas'; s. sl. *drugъ* 'draugas', rus. *дpуг*, s. lenk. *drug*, bulg. *дpуг*, s. isl. *draugr* 'vyras', got. *gadraūhts* 'karys', s. vok. aukšt. *truhtin* 'karo vadas, kunigaikštis' (Fraenkel, 102; Vasmer, I, 373 (I, 543); Pokorny, 254–5; Stang, Lex., 19–20; Топоров, I, 368–9; Karaciejus, M. ir ž., 104–8; Mažiulis, Blt., 14(2), 97–9).

Tolesni šio bendro baltų, slavų ir germanų kalbų žodžio kilmės aiškinimai kelia abejonių. Veikiausiai jis sietinas su got. *driugan* 'atlikti karo tarnybą', s. angl. *dréogan* 'atlikti'. V. Mažiulio nuomone, baltų ir slavų **draugas* semantinė raida galėjusi būti 'vyrišką darbą atliekantis' > 'bendra darbą, žygį atliekantis vyras (ne moteris!)' > 'draugas'.

Liet. *draugas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 95; ChB, 25; SD(1), 26; LKŽ, II, 653).

Liet. *duktė*, vns. kilm. *dukteĩs*, plg. pr. *duckti*, s. sl. *dušti*, rus. *дочь*, lenk. *cora, córka*, bulg. *дъщеря*, skr. *duhitā*, av. *dugardar-*, gr. *θυγάτηρ*, got. *dauhtar*, arm. *dustr*, toch. A *ckācar*, toch. B *tkācer* (Fraenkel, 110; Vasmer, I, 366 (I, 533); Pokorny, 277; Mayrhofer, II, 56; Трубачев, 5, 178–9; Трубачев, Ист., 54–7; Топоров, I, 387–8).

Būta mėginimų šį ide. giminystės terminą sieti su skr. *dōgdhi* ‘melžia, ištraukia’ (plg. semantinę paralelę lot. *filius* ‘sūnus’, lat. *dēls* – ide. **dhē(i)* ‘siurbti, žindyti’). O. Semerenio nuomone, ide. pirminė reikšmė galėjusi būti ‘asmuo, kuris ruošia valgį’ (Szemerényi, 22; Трубачев, Эт. 1979, 187). Tačiau šie siejimai, kaip ir kitų senųjų ide. giminystės terminų pirminės reikšmės aiškinimai, yra labai abejotini.

Šio senojo ide. dukters pavadinimo neišlaikė latvių kalba. Latviai šiai sąvokai reikšti vartoja germaniškos kilmės žodį *meīta* (ME, II, 593). J. Endzelynas buvo mėginęs į latvių kalbą grąžinti senąjį pavadinimą *dukte*. Tačiau jo pastangos nebuvo sėkmingos. Tiesa, latvių kalbos tarmėse yra užfiksuotas žodis *dukte* ‘tam tikra laivo dalis (Knieholz in Booten)’. Kadangi latvių kalboje kaip atitinkami laivo dalių pavadinimai vartojami žodžiai *māte* ‘motina’ ir *tēviņš* ‘tēvelis’, tai ir į žodį *dukte* mėginta žiūrėti kaip į galimą senąjį ide. dukters pavadinimą. Tačiau lat. *dukte* ‘tam tikra laivo dalis’ veikiausiai yra fonetinis lat. *tukte* ‘Knieholz im Innern des Bootes, das Bootsgerippe’, *tukta, tukts* variantas (Rudzīte, Blt., 3(1), 105–6).

Iš baltų kalbų šis giminystės terminas pateko į finų kalbas, plg. suom. *tytār* ‘duktė’, est. *tūtār* (Thomsen, 167–8; Kalima, 173–4).

Liet. *duktė* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 8; DP, 49; BB, 82; ChB, 32; PK, 5; SD (1), 15; LKŽ, II, 811–2).

Liet. *gentis* ‘giminaitis, tos pat giminės (genties) žmogus; giminės; artimas bičiulis, prietelis; junginys žmonių, susijusių tarp savęs giminystės ryšiais, bendra kalba ir teritorija’, plg. pr. *dyrsos gyntos* ‘geri žmonės; šaunus žmogus (fromman, Bonus vir)’ (Grunau žod.); skr. *jñātīh* ‘giminaitis’, lot. *gens*, kilm. *gentis* ‘giminė; palikuonis; gentis, tauta’, s. vok. aukšt. *knōt* ‘giminė’, vok. *Kind* ‘vaikas’ (Fraenkel, 147; Mayrhofer, I, 415–17, 446; Pokorny, 373–5; Трубачев, Ист., 148; Топоров, I, 349–51).

Visi šie žodžiai sietini su ide. prolyte **ġen-*, **ġne-*, **ġnō-* ‘gaminti, gimdyti’. Lietuvių kalbos žodžio pradžios konsonantizmas pakitęs dėl liet. *gimti* (ide. **ġem-*) žodžių grupės įtakos.

Liet. *gentis* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 114; DP, 285; ChB, 181; SD (1), 147; LKŽ, III, 238).

Liet. *jentė*, kilm. *jenters* ‘vyro brolio žmona’, *intė* ‘vyro brolio žmona, žmonos sesuo’, plg. lat. *ietere* ‘vyro brolio žmona’, *iētaļa*; s. sl. *jatry*, rus. *ятровь*, lenk. *jątrew*, kilm. *jątrwi*, bulg. *етрва*, skr. *yātā*, *yātar-*, gr. *ἐνάτηρ*, lot. *ianitricēs* ‘brolių žmonos’, arm. *nēr*, kilm. *niri* ‘brolių žmonos, to paties vyro žmonos’ (Fraenkel, 193; Vasmer, III, 499–500 (IV, 569); Būga, II, 239; Benveniste, 203–4; Mayrhofer, III, 15–6; Трубачев, Ист., 137–8; Трубачев, 8, 188–190).

Tai senas ide. giminytės terminas, kurio reikšmę lietuvių kalba tiksliai išlaikė. Lietuvių kalboje *intė* pasitaiko ir ‘žmonos sesers’, ‘marčios’ reikšmėmis, tačiau šios reikšmės jau lietuvių kalbos naujovės. E. Benvenistas mano, jog šiuo terminu žmona pavadinusi jos vyro brolių žmonas, kurios tuo metu gyveno vienoje patriarchalinėje bendruomenėje. O Trubačiovas pastaruoju metu linkęs pritarti labai senai, daugelio (tarp jų ir jo paties) kritikuotai G. Askolio etimologijai (bent jau pačiai idėjai), jog skr. *yātar-* ir kiti yra kilę iš *anyatarā* ‘viena iš dviejų’.

Liet. *jentė* randamas D. Kleino 1653 m. gramatikoje, K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (Kl Gr, 54; SD (3), 122; LKŽ, III, 123, 340).

Liet. *liūdis*, plg. lat. *ļaudis* ‘žmonės’, pr. *ludis* ‘šeimininkas’, *ludini* ‘šeimininkė’; s. sl. *ljudbje* ‘žmonės’, rus. *люд*, lenk. *lud*, bulg. *люде*, s. vok. aukšt. *liut* ‘tauta’, *liuti* ‘žmonės’ (Fraenkel, 360–1; Vasmer, II, 78 (II, 545); Locher, ScSl, 18, 177–91; Pokorny, 684–5; Трубачев, Ист., 168–70).

Paprastai žodis siejamas su skr. *ródhati* ‘auga’, got. *liudan* ‘augti’. Chr. S. Stangas šį terminą laiko būdinga baltų, slavų ir germanų leksikos bendrybe (Stang, Lex., 32).

Liet. *liaudis* kartais vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 258; MT, 32; LKŽ, VII, 391).

Liet. *mótė* ‘žmona, moteriškė, motina’ (vns. kilm. *mótēs*, *móteres*, *móteries*, *móters*, *moteřs*), plg. lat. *māte* ‘motina’, pr. *mūti*, *muti*, *mothe*; s. sl. *mati*, rus. *мать*, kilm. *mamepu*, lenk. *mac*, bulg. *мату*, skr. *mātā*, av. *mātar-*, gr. *μήτηρ*, lot. *māter*, s. vok. aukšt. *muoter*, arm. *mair*, alb. *motër* ‘sesuo’, s. air. *māthir* ‘motina’, toch. A *mācar* (Fraenkel, 465–6; Vasmer, II, 106 (II, 583–4); Mayrhofer, II, 619–20; Pokorny, 700–1; Трубачев, Ист., 30–4).

Visoms indoeuropiečių kalboms bendras žodis, sietinas su vaikų kalbos žodžiu **mā-*.

Liet. *motė* 'žmona, moteriškė' labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 20; DP, 70; BB, 34; ChB, 47; PK, 110; SD(1), 45; KlGr, 28; LKŽ, VIII, 361; Kudz.-DP, I, 463).

Senuosiuose raštuose visur vartojamas ir su šiuo žodžiu sietinas, tik lietuvių kalbai būdingas žodis *motina*.

Liet. *nepuotis* 'anūkas, vaikaitis; anūkė, vaikaitė', *neptis* 'anūkas, vaikaitis', *nepuotė*, *neptė* 'anūkė, vaikaitė', plg. s. sl. *netii* 'sūnėnas', s. rus. *нетиу* 'sūnėnas', s. lenk. *nieć* 'pusbrolis', ček. *net*', kilm. *neteře* 'dukterėčia', skr. *nápāt* 'palikuonis, sūnus, anūkas', *naptīh* 'duktė, anūkė', av. *nápāt-* 'anūkas', gr. *νέποδες* 'palikuonys', lot. *nepōs*, kilm. *-ōtis* 'anūkas, sūnėnas', *neptis* 'anūkė, dukterėčia', s. vok. aukšt. *nevo* 'sūnėnas', *nift* 'dukterėčia', alb. *nip* 'anūkas, sūnėnas', vid. air. *nīoe*, kilm. *nīath* 'sesers sūnus' (Fraenkel, 494; Vasmer, II, 215–6 (III, 67–8); Mayrhofer, II, 132; Pokorny, 764; Būga, I, 272; Трубачев, Ист., 76–8).

Šio ide. giminystės termino kilmė mėginta įvairiai aiškinti. Gal populiariausias aiškinimas – atstatyti prolytę **ne-pot* 'nepilnametis, nesavaranikiškas', kurios antrasis komponentas būtų ide. **potis* 'šeimininkas, ponas' (plg. liet. *pàts*). V. Machekas mėgino atstatyti **nevo-pot-* 'naujas arba jaunas ponas' (Machek, 397).

Iš baltų ši giminystės terminą pasiskolino finai, plg. suom. *nepaa* 'tėvo brolis ar tėvo sesers vaikas', est. *nõbu* 'pusbrolis, pusseserė' (Thomsen, 203; Kalima, 141).

Liet. *nepuotis* kartais vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 38; BB, 145; MT, 223; LKŽ, VIII, 670).

Liet. *pàts* 'vyras žmonai', *patì* 'žmona vyrui', plg. lat. *pats* 'pats, šeimninkas', *pati* 'pati, šeimninkė', pr. vns. gal. *pattiniskun* 'santuoka'; skr. *pātīh* 'ponas, savininkas, vyras žmonai', av. *paitiš* 'ponas, vyras žmonai', skr. *pātnī* 'ponia, žmona vyrui', gr. *πόσις* 'vyras žmonai', lot. *potis* 'galingas, pajėgiąs', toch. A *pats* 'vyras žmonai' (Fraenkel, 551–2; Būga, I, 128; Vasmer, I, 299–300 (I, 446–7); Mayrhofer, II, 200–1, 202; Pokorny, 842; Benveniste, 72–5; Трубачев, Ист., 182–5; Гамкрелидзе, Иванов, 758–9).

Kaip sudurtinio žodžio antrasis komponentas šis terminas randamas ir kituose žodžiuose, plg. liet. *viėšpats*, pr. vns. gal. *waispattin* 'viešpati, ponia', s. sl. *gospodь* 'ponas, viešpats', rus. *зочнодь*, got. *brūþ-faps* 'sužadėtinis', *hunda-faps* 'šimto vyrų viršininkas'. Senuosiuose lietuvių raštuose (Volfenbiutelio postilėje) yra užfiksuota forma *viešpatni* 'kilminga ponia', kurios antrasis komponentas atitinka skr. *pātnī*. Ide. **potis* pirminė reikšmė buvusi įvardis 'pats', plg. liet. įvardį *pàts*, *patì*, lat. *pats*, *pati*, *paša*, o vėliau iš šios reikšmės išriedėjo kitos reikšmės. Šiuo atžvilgiu

graži semantinė paralelė yra lot. *ipse* 'pats', kuris vėliau pradėtas vartoti ir 'pono, šeiminko' reikšme. Su ide. **potis* sietina ir lietuvių kalbos vietos, laiko tikslinimui ar panašumo pabrėžimui vartojama dalelytė *pāt* (lat. *pat*), kuri atitinka het. *-pat* 'ką tik, kaip tik, pat'.

Liet. *pati* 'žmona' randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD (3), 163). Labai gausiai vartojamos įvardžio *pats, pati* formos (LKŽ, IX, 614–5, 633–7).

Liet. *sesuō*, kilm. *seseřs*, plg. pr. *swestro*; s. sl. *sestra*, rus. *cecma*, lenk. *siostra*, bulg. *cecma*, skr. *svāsar-*, av. *xvañhar-*, lot. *soror*, got. *swistar*, arm. *k'oir*, s. air. *siur*, toch. A *řar*, toch. B *řer* (Fraenkel, 777–8; Vasmer, II, 618 (III, 612); Mayrhofer, III, 565; Pokorny, 1051; Benveniste, 173–4; Трубачев, Ист., 63–8).

Labai gerai daugelyje ide. kalbų išlaikytas giminystės terminas. Šios šaknies sesers pavadinimo neturi tik latvių ir albanų kalbos. Graikų kalboje išlikę tam tikri jo pėdsakai (ἑορ). Gana sunkiai paaiškinama šio pavadinimo seniausia forma: šiaip atstatoma ide. **syesor-*, bet baltų, slavų, tocharų kalbose nėra *y* pėdsakų. Įvairiai mėginta aiškinti ir pirminė termino reikšmė. Gal daugiausia šalininkų turi K. Brugmano pateikta, o vėliau A. Mejė, E. Benvenisto tobulinta etimologija, kur pirmasis prolytės elementas **sye-* laikomas sangražinio įvardžio šaknimi, o antrasis komponentas **-sor* (A. Mejė, E. Benvenisto nuomone) galėjęs būti senas ide. žodis, reiškęs 'moteris'. Tokio žodžio pėdsakų mėginama įžiūrėti atitinkamuose moteriškos giminės ide. kelintiniuose skaitvardžiuose. V. Pizanis, M. Mairhoferis atstato prolytę **su-esor*, kurios reikšmė būtų 'savo kraujo' (plg. skr. *ásrk*, het. *eřhar*, lat. *asins*). Latvių kalboje vartojamas žodis *māsa* 'sesuo' atitinka liet. *mōša* 'vyro sesuo'.

Liet. *sesuō* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 8; DP, 172; BB, 36; ChB, 66; PK, 31; SD(1), 165; LKŽ, XII, 455–6).

Liet. *sūnūs*, plg. pr. *soūns* (taip pat įvairių linksnių užrašymai *sunos, sounons, saūnas, sunun, soūnan*); s. sl. *synъ*, rus. *сын*, lenk. *syn*, bulg. *синът*, skr. *sūnūh*, av. *hunuš*, gr. *υῖός*, got. *sunus*, s. vok. aukšt. *sunu*, toch. A *se*, toch. B *soyā* (Fraenkel, 941–2; Vasmer, III, 57 (III, 817–8); Mayrhofer, III, 494; Pokorny, 913–4; Benveniste, 191–2; Hermann, IF, 53, 95–100; Трубачев, Ист., 48–50; Гамкрелидзе, Иванов, 765–6).

Ide. **sūnus* daugelio tyrinėtojų siejamas su ide. **sū-* 'gimdyti' (plg. skr. *sūtē* 'gimdo', *savati*, av. *hunāmi* 'gimdau'). Vadinasi, pirminė šio giminystės termino reikšmė būtų 'motinos pagimdytas'. Dėl semantikos plg. liet. *bėrnas*, lat. *bērnus*: ide. **bher-* 'nešti (gimdyti)'. Šis terminas savo daryba skiriasi nuo kitų pagrindinių ide. giminystės terminų. Be to, jis nėra žinomas kai kuriose ide. kalbose ir turi gana aiškiai suvokiamą eti-

mologiją. Dėl šių priežasčių jį linkstama laikyti kiek naujesnių laikų dariniu. Latvių kalboje šio sūnaus pavadinimo pėdsakų nėra. Spėjama, kad jo išnykimas latvių (kaip ir lotynų) kalboje galėjo būti susijęs su tabu: rūpinantis turėti daug palikuonių, buvo vengiama tarti šį žodį. Galėjo tam tikrą vaidmenį suvaidinti ir tas faktas, jog **u* kamienui perėjus į *o* kamieną senasis sūnaus pavadinimas labai priminė lat. *suns* 'šuo' (Frenkelis, 45–6).

Lat. *dēls* 'sūnus' yra bendrašaknis su liet. *dėlė* 'gėlųjų vandenu kirmimas, mintantis krauju', *pirmdėlė* 'karvė su pirmu veršeliu', lot. *filius* 'sūnus', *fēmīna* 'moteris', rus. *думя* 'vaikas'. Šie žodžiai sietini su ide. **dhē(i)-* 'siurbti, čiulpti, žindyti' (Vasmer, I, 353 (I, 516); Pokorny, 241–2). Galimas daiktas, kad šis sūnaus pavadinimas dalyje ide. kalbų atsirado, kai norėta „didžiosios šeimos“ sūnus (kai brolių vaikai vienas kitam buvo broliai, o tėvui ir tėvo broliams jie buvo sūnūs) atskirti nuo tikrųjų sūnų. Iš pradžių galėjo net būti vartojamas terminas **sūnus filius*, o vėliau tik *filius*.

Liet. *sūnus* labai gausiai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 8; DP, 17; BB, 82; ChB, 9; PK, 29; SD(1), 177; LKŽ, XIV, 178–80; Kudz.-DP, II, 260–2).

Liet. *svainis* 'žmonos ar vyro brolis; sesers vyras; žmonos ar vyro sesers vyras', *svainė* 'žmonos ar vyro sesuo; brolio žmona; žmonos ar vyro brolio žmona', plg. lat. *svainis* 'žmonos brolis; žmonos sesers vyras', *svainė* 'žmonos sesuo'; rus. *свекель* 'žmonos sesuo', lenk. *świeść*, bulg. *свекел*, s. vok. aukšt. *swein* 'tarnas, piemuo', (*ge*)*swīo* 'sesers vyras' (Fraenkel, 947–8; Vasmer, II, 590–1 (III, 575); Pokorny, 884; Būga, I, 318; II, 616–7; Benveniste, 269–72; Трубачев, Ист., 140–2).

Šis giminystės terminas yra sietinas su ide. įvardžio **sue-* šaknimi (plg. liet. *sāvas* ir kt.). Atskirose kalbose ar kalbų grupėse jis, matyt, susiformavo savarankiškai. Lietuvių kalbos žodžiui savo daryba labai artimi germanų kalbų žodžiai (s. vok. aukšt. *swein*, s. isl. *sveinn* 'berniukas, tarnas'). Šių žodžių reikšmės gerokai skiriasi, tačiau pirminė germaniškųjų žodžių reikšmė buvusi 'savas, saviškis'. K. Būga baltų ir germanų kalbų žodžius siejo su įvardine forma **svain-as*.

Liet. *svainis* pasitaiko J. Bretkūno biblijos vertime, Rytų Prūsijos žodynuose (BB 5 Moz 25, 7; C, II, 527; Lex., 77; LKŽ, XIV, 267).

Liet. *svėčias*, plg. lat. *svešs* 'svetimas, svečias'; rus. *свям* 'piršlys, žento (marčios) tėvas', lenk. *swat*, bulg. *свям*, av. *xvae-tu-* 'savas', gr. *ἑτης* 'giminaitis, draugas' (Fraenkel, 952; Vasmer, II, 586–7 (III, 570); Pokorny, 882–4).

Toliau sietina su ide. įvardžiu **sue-*, plg. liet. *savęs*, *sāvas*.

Liet. *svečias* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 48; DP, 580; PK, 175; ChB, 365; KIGr, 20; SD (1), 38; LKŽ, XIV, 285–6).

Liet. *šeimà*, *šeimýna* ‘šeima; visi namų žmonės (savi ir svetimi); samdiniai’, plg. lat. *sàime* ‘šeima, šeimyna’, pr. *seimîns* ‘šeimyna’; s. sl. *semija* ‘vergai’, rus. *семья* ‘šeima’, gr. *κόμη* ‘kaimas’, got. *haim̃s*, s. vok. aukšt. *heim* ‘gimtinė’, *hīwo* ‘vyras žmonai; bernas’, *hīwa* ‘žmona vyrui’, lot. *civis* ‘piliėtis’, lat. *siēva* ‘žmona’, skr. *śevah* ‘mielas, artimas’ (Fraenkel, 970; Vasmer, II, 609 (III, 600); Mayrhofer, III, 376; Pokorny, 539–40; Трубачев, Ист., 164–5).

Visi čia minėti žodžiai siejami su ide. **kei-* ‘gulėti (būti)’. Taigi pirminė *šeimos*, *šeimynos* ir kt. reikšmė buvusi ‘gyvenantieji toje pačioje teritorijoje’. Skr. *śevah* ‘mielas, artimas’ taip pat aiškintinas kaip ‘iš tos pačios vietos, gyvenvietės’. Veikiausiai tos pačios šaknies žodžiai yra ir liet. *káimas*, *kiėmas*, lat. *ciems*, pr. *caymis*.

Senuosiuose lietuvių kalbos paminkluose ištisai vartojama forma *šeimyna* (Mž, 8; DP, 93; ChB, 299; SD(1), 17). Tačiau Pabaltijo finų kalbose vartojamas skolinys iš baltų, plg. suom. *heimo* ‘giminė, giminės’, est. *hõim* (Thomsen, 222; Kalima, 99), rodytų, kad ir forma *šeimà* yra labai senas baltiškąs žodis. Baltiškos kilmės yra ir suom. *kaima* ‘bendravardis’, est. *kaim* ‘giminaitis, vyro brolis’, plg. liet. *káimas*, *kaimýnas* (Thomsen, 177; Kalima, 105–6). Iš suomių kalbos ‘bendravardžio’ reikšmė šis žodis pateko ir į kai kurias švedų kalbos tarmes (Lingis, Don. Balt., 296).

Liet. *šeirýs* ‘našlys’, *šeirė* ‘našlė’, plg. s. sl. *sirь* ‘našlaitis’, rus. *cupыў*, *cupoma*, lenk. *sierota*, bulg. *cupoma*, av. *saē-* ‘likęs našlaičiu, vienišas’ (Fraenkel, 970; Vasmer, II, 628–9 (III, 627); Трубачев, Ист., 189).

Su šiais žodžiais kartais mėginama sieti ir lot. *hērēs* ‘įpėdinis, paveldėtojas’, gr. *χῆρος* ‘netekęs, likęs našlaičiu’.

Liet. *šeirys* gana retai vakarinėse lietuvių kalbos tarmėse pasitaikantis žodis.

Liet. *šėšuras* ‘vyro tėvas’, plg. s. rus. *svekrъ*, rus. *свёкор*, lenk. *świekiekier*, bulg. *свекър*, skr. *śvāsuraḥ*, av. *xvasura-*, gr. *ἐκυρός*, lot. *socer*, s. vok. aukšt. *swēhur*, arm. *skesrair*, alb. *vjehërr* (Fraenkel, 977; Vasmer, II, 588 (III, 571–2); Mayrhofer, III, 400–1; Pokorny, 1043–4; Būga, II, 616; Benveniste, 201–3; Трубачев, Ист., 118–24; Гамкрелидзе, Иванов, 760).

Šio giminystės termino buvo atskiros moteriškos giminės (vyro motina) ir vyriškos giminės (vyro tėvas) formos. Moteriškosios giminės forma **svekrū-*, galimas daiktas, buvo senesnė negu vyriškosios giminės forma **sve-*

kuro-. Šis formų skirtumas išlaikytas nemažoje dalyje ide. kalbų. Lietuvių kalboje moterišką šios šaknies formą išstūmė terminas *anýta*. Manoma, kad ide. **svekrū-*, **svekuro-* pirmasis komponentas yra įvardinė šaknis **sue-*, kuri randama ir kituose ide. giminystės terminuose (plg. *sesuð*, *sváinis*). Antrojo komponento reikšmė mėginta įvairiai aiškinti, tačiau bent kiek patikimesnio aiškinimo kol kas nėra. Liet. *šėšuras* jau lietuvių kalbos dirvoje asimiliacijos būdu kilo iš **sešuras*.

Liet. *šešuras* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 505; BB Tob 10, 13; SD(1), 177).

Liet. *tařnas*, plg. skr. *tárunah* ‘jaunas, švelnus’, av. *tauruna-* ‘jaunas, berniukas’, oset. *tárin* ‘berniukas’, arm. *t’orn* ‘anūkas’ (Fraenkel, 1060–1; Mayrhofer, I, 483; Pokorny, 1070–1).

Siejama su ide. **ter-* ‘švelnus, silpnas’ šaknies žodžiais.

Liet. *tarnas* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 30; DP, 24; BB, 182; ChB, 18; PK, 78; SD(1), 28).

Liet. *tautà*, plg. lat. *tàuta*, pr. *tauto* ‘kraštas (šalis)’; osk. *touto* ‘valstybė’, got. *þiuda* ‘tauta’, s. air. *túath*, kimr. *tūd* ‘kraštas (šalis)’, het. *tuzzi-* ‘kariuomenės stovykla’ (Fraenkel, 1069–70; Pokorny, 1084–5; Būga, II, 320–1; Locher, Blt.; II priedas, 97–106; Гамкрелидзе, Иванов, 943).

Šis žodis siejamas su ide. **tēu* ‘tinti, didėti’ ir pirminė jo reikšmė, matyt, buvusi ‘daugybė’. Semantinė paralelė čia galėtų būti ir liet. *liáudis* : got. *liudan* ‘augti’.

Liet. *tauta* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 38; DK, 40; BB, 56).

Liet. *tėvas*, plg. lat. *tēvs*, pr. *tāws*. Šalia formos su formantu *-v-* lietuvių kalboje vartojami ir žodžiai su formantu *-t-*: *tėtis*, *tėtė*, plg. pr. *thetis* ‘senelis’; rus. *mama*, lenk. *tata*, bulg. *mamo*, skr. *tatáh*, gr. τέτρα, lot. *tata*, alb. *tatë* (Fraenkel, 1085–6; Vasmer, III, 81 (IV, 26); Mayrhofer, I, 471; Pokorny, 1056; Benveniste, 169–71; Трубочев, Ист., 23–4).

Daugelis tyrinėtojų ši tėvo pavadinimą laiko vaikų kalbos žodžiu, atstatydami ide. prolytę **tata*, kuri savo ruožtu siejama su **atta* (plg. s. sl. *otъcbъ*, rus. *omey* ir kt.). Būta bandymų atstatyti ir prolytę **ptata*, kurią būtų galima sieti su ide. tėvo pavadinimu **pətēr* (plg. lot. *pater*, got. *faðar*, tok. A *pācar*). Tačiau šie mėginimai nebuvo sėkmingi. Baltų kalbose šio ide. tėvo pavadinimo pėdsakų nėra išlikę. Ide. **pətēr*, matyt, reiškęs ne tėvą (gimdytoją), o tam tikrą socialinę sąvoką – šeimos, namų galvą.

Liet. *tėvas* labai gausiai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 23; DP, 44; BB, 114; ChB, 118; PK, 16; SD(1), 104; Kudz.- DP, II, 331–3).

Liet. *výras* ‘vyriškos lyties žmogus; sutuoktinis’, plg. lat. *vīrs*, pr. *wiirs*; skr. *vīráh* ‘vyras, karžygis’, av. *vīra-* ‘vyras, karys’, lot. *vir* ‘vyras,

sutuoktinis', got. *wair* 'vyras', s. vok. aukšt. *wer*, s. air *fer*, toch. A *wir* 'jaunas' (Fraenkel, 1258; Mayrhofer, III, 238–9; Pokorny, 1177–8; Трубачев, Ист., 102–3).

Pirminė ide. **uīro-s* reikšmė veikiausiai buvo 'stiprusis', plg. skr. *vā-yah* 'jėga, stiprumas, greitumas (žirgo)', lot. *vīs* 'jėga, galia, veržimasis' ir kt. Ide. **uīro-s* aiškesnių pėdsakų nėra slavų kalbose.

Liet. *vyras* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 29; DP, 70; BB, 36; ChB, 205; PK, 43; SD(1), 11).

Liet. *žėntas*, plg. lat. *znuōts*; s. sl. *zětb*, rus. *зять*, lenk. *zięć*, bulg. *зем*, skr. *jñātiḥ* 'giminaitis', gr. *γυνώτης* 'giminaitis, brolis' (Fraenkel, 1301; Vasmer, I, 466–7 (II, 112); Mayrhofer, I, 446; Pokorny, 373–4; Трубачев, Ист., 128–31).

Pirminė šio giminystės termino reikšmė veikiausiai buvusi 'žinomas, pažįstamas' ir jis sietinas su liet. *žinóti* ir šio giminaičiais. Kiti jį sieja su ide. **ġen-* 'gimdyti'. Tačiau ir liet. *žinóti* veikiausiai gali būti siejamas su šia ide. šaknimi.

Baltiškos kilmės gali būti ir suom. *nuode* 'sesers vyras' (Thomsen, 251; Kalima, 142).

Liet. *žentas* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB I Moz 19, 12; SD(1), 215; KIGr, 63).

Gyvūnija

Liet. *angis*, plg. lat. *uōdze*, pr. *angis*; s. rus. *ужь*, rus. *уж*, lenk. *wąż*, lot. *anguis*, s. vok. aukšt. *unc*, vid. air. *esc-ung* 'ungurys (= vandens gyvatė)' (Fraenkel, 10; Vasmer, III, 175 (IV, 150–1); Pokorny, 43–4; Būga, III, 459; Топоров, I, 86–87).

Tai vienas labiausiai paplitusių ide. gyvatės pavadinimų. Galimas daktas, jog tos pačios šaknies žodžiai kai kuriose ide. kalbose reiškė 'kirmėnė', plg. liet. *ankštiras* 'vikšras gyvulių odoje', *inkštiras*, sen. vok. aukšt. *angar* 'javų kirmėlė'.

Ide. kalbose plačiai vartojami ir kitokios kilmės gyvatės pavadinimai, plg. lot. *natrix*, air. *nathir*, skr. *ahiḥ* (Порция, 153, 188, 298).

Liet. *angis* užfiksuota jau XVI–XVII a. lietuvių kalbos paminkluose (Mž, 401; DP, 506; BP, II, 240; ChB, 420; LKŽ, I, 136–7). Tačiau jau ir ten randamas žodis *gyvātė*. Vėliau liet. *gyvātė* įsigalėjo visame lietuvių kalbos plote. Senasis pavadinimas *angis* šiuo metu kiek dažniau pasitaiko pietvakarinėse šnektose.

Liet. *ántis*, plg. pr. *antis*; s. rus. *умы*, rus. *умка*, baltr. *уць*, skr. *ātiḥ* 'toks vandens paukštis', gr. *ἄντισσα* 'antis', lot. *anas*, kilm. *anatis*, *anitis*,

s. vok. aukšt. *anut* (Fraenkel, 11–2; Vasmer, III, 193 (IV, 174); Mayrhofer, I, 72–3; Pokorny, 41–2; Топоров, I, 95–6).

Kaip ir dalis slavų kalbų, šio anties pavadinimo neišlaikė latvių kalba. Lat. *pīle* ‘antis’ veikiausiai yra garsažodinės kilmės, plg. bulg. *миле* ‘viščiukas’, aukšt. luž. *pilo* ‘ančiukas’, Krymo tot. *pili* ‘viščiukas’ (Fraenkel, 589–90; Vasmer, II, 359 (III, 262)). Liet. *pylė* ‘antis’ (žemaičių tarmių žodis) priegaidė rodytų, jog tai skolinys iš kuršių kalbos (Būga, III, 300, 514–5).

Liet. *antis* (forma *untis*) randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 50; LKŽ, I, 161).

Liet. *ašvā* ‘kumelė’, *ašvienis* ‘darbo arklys’, plg. pr. *aswinan* ‘kumelės pienas’; skr. *ásvaḥ* ‘arklys’, av. *aspa-*, gr. ἵππος, lot. *equus*, s. isl. *iðr*, s. angl. *eoh*, s. air. *ech*, toch. A *yuk*, toch. B *yakwe* (Fraenkel, 20; Mayrhofer, I, 62–3; Pokorny, 301–2; Топоров, I, 135–8; Гамкрелидзе, Иванов, 544–5).

Kaip matome, šio ide. arklio pavadinimo neišlaikė slavų kalbos. Tiesa, tam tikrų šio pavadinimo pėdsakų galima įžiūrėti slavų hidronimijoje, plg. rus. *Осва*, *Освея*, *Осевка* ir kt. Tačiau šie hidronimai veikiausiai yra baltizmai (Топоров, Трубачев, LKK, 4, 197).

Liet. *ašva* yra užfiksuotas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD (1), 54; LKŽ, I, 349). Tačiau tiek šiame, tiek ir kituose leidiniuose jis pateikiamas po žodžio *kumelė*. Liet. *ašvienis*, *ašvienys* vartojami žemaičių tarmėse (LKŽ, I, 349–50). Tai veikiausiai anksčiau buvęs būdvardis, su priesaga *-einja-* padarytas iš formų *ašvā* arba **ašvas* (Skardžius, ŽD, 13, 289).

Senasis ide. arklio pavadinimas palikęs pėdsakų ir baltų toponimijoje, plg. vandenvardžius liet. *Ašvā*, *Ašvijā*, *Ašvinė*, pr. *Asswene*, *Asswaylen* (Vanagas, 50). Latvių vietovardžiai *Asva*, *Asvenieks*, ežero vardas *Asva* galbūt rodytų, jog šis ide. arklio pavadinimas buvo nesvetimas ir latvių kalbai (Endzelīns, LV, I(1), 45).

Kaip ir daugelyje kitų ide. kalbų, baltų kalbose senasis ide. arklio pavadinimas jau labai seniai pradėtas išstumti kitų naujesnių pavadinimų. Šie nauji pavadinimai, matyt, dažnai yra atsiradę su gyvulio funkcijų kitimu (Sabaliauskas, LKK, 10, 147–68).

Liet. *avis*, plg. lat. *avs*, pr. *awins* ‘avinas’; s. sl. *овьца*, rus. *овца*, lenk. *owca*, bulg. *osya*, skr. *áviḥ*, gr. ὄvis, lot. *ovis*, *awistr* ‘avidė’, s. vok. aukšt. *ou* ‘avis’, arm. *hoviw* (**oui-pā-*) ‘avių piemuo’, s. air. *ōi* ‘avis’, galbūt ir het. *auitiš* ‘liūtas’ (< **oui-ēdis* ‘avių ėdantis’) (Fraenkel, 28; Vasmer, II, 251 (III, 116); Mayrhofer, I, 59; Pokorny, 784; Топоров, I, 178–9; Трубачев, Пр., 69–71; Sabaliauskas, LKK, 10, 112–22).

Senasis ide. avies pavadinimas gerai išlaikytas daugelyje ide. kalbų. Lat. *avs*, kuris daugiausia yra randamas senuosiuose latvių kalbos paminkluose ir liaudies dainose (ME, I, 232; EH, I, 190), baigiamas išstumti naujesnės formos *aita*. Ši forma per mažybinės formas (*avitiņa, avetiņa*) atsirado iš senojo avies pavadinimo *avs*.

Slavų kalbose vartojama kiek modifikuota senojo ide. avies pavadinimo forma, kuri, manoma, iš pradžių buvusi mažybinė, su priesaga **ikā* sudaryta forma, plg. šalia *avih* vartojamą sanskrito formą *avikā*.

Baltų ir iš dalies slavų kalbose šalia senojo rūšinio ide. avies pavadinimo vartojamas bendras avies patino vardas, padarytas iš avies vardo **ovi-s* ir priesagos *-na-*, plg. liet. *āvinas*, lat. *āuns*, pr. *awins*, s. rus. *овьнь*, rus. *овен*, lenk. *owien*, bulg. *овен*.

Baltų *avinas* yra suom. *oinas*, est. *oinas* šaltinis (Thomsen, 160; Kalima, 142–3).

Liet. *avis* gana dažnai randamas XVI–XVII a. lietuvių kalbos paminkluose (Mž, 519; DP, 209; BB, 38; ChB, 26; PK, 112; SD (1), 117; LKŽ, I, 529–30).

Liet. *balañdis*, plg. lat. *baluōdis*. Paprastai šis baltų kalbų paukščio pavadinimas siejamas su liet. *bālas, bāltas*, lat. *balts* (Fraenkel, 31). Tačiau pastaruoju metu liet. *balañdis* mėginama sieti su oset. *baelon* ‘balandis’ (Топоров, Трубачев, 231; Гамкрелидзе, Иванов, 602). Tai būtų vienas iš nedaugelio baltų ir indoiranėnų kalbų bendrybių.

Iš baltų paskolintas lyv. *palandaks* (Thomsen, 161; Kalima, 145).

Liet. *balandis* randamas J. Bretkūno biblijos vertime (BB, 82, 89; LKŽ, I, 585).

Liet. *bėbras, bebrūs*, plg. lat. *bēbrs*, pr. *bebrus*; s. rus. *бобръ*, rus. *бобр*, lenk. *bóbr*, bulg. *бѣбър*, skr. *bābhruka-* ‘ichneumonas’, av. *bawra-* ‘bebras’, lot. *fiber*, s. vok. aukšt. *bibar*, s. bret. *beuer* (Fraenkel, 38; Vasmer, I, 97 (I, 180–1); Mayrhofer, II, 409–10; Топоров, I, 203–5; Pokorny, 136–7; Būga, I, 325).

Ide. bebro pavadinimas paprastai siejamas su spalvos pavadinimu, plg. liet. *bėras*, s. vok. aukšt. *brūn* ‘rudas’, skr. *bābhruh*. Tačiau pastaruoju metu būta mėginimų ir kitaip aiškinti šio žvėries pavadinimo kilmę: siejama su ide. **bher-* ‘nešti’ (neša medžiagą užtvankai statyti), su ide. **bharv-* ‘kramtyti, ėsti’.

Bebro pavadinimas labai dažnai randamas baltų ir kitų ide. kalbų toponimijoje (Vanagas, 60; Endzelīns, LV, I(1), 93–4).

Forma *bebrus* randama K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 19; LKŽ, I, 706).

Liet. *bitė*, plg. lat. *bite*, pr. *bitte*; s. sl. *bъčela*, rus. *пчела*, lenk. *pszcola*, bulg. *бчела*, lot. *fūcus* '(bičių) tranas', s. vok. aukšt. *bini* 'bitė', s. isl. *by-(fluga)*, s. air. *bech* (Fraenkel, 45; Vasmer, II, 471 (III, 416); Топоров, I, 233; Pokorny, 116; Гамкрелидзе, Иванов, 602–3).

Daug neaiškumų keliantis ide. žodis. Atstatoma šaknis **bhei-*, kuri įvairiose ide. kalbose išplėsta formantais *t-*, *n-*, *k-*. Dėl darybos ši žodį būtų galima laikyti ir tik baltams būdingos leksikos pavyzdžiu (Lanszweert, V).

Liet. *bitė* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB, 102; SP, I, 313; KN, 99; LKŽ, I, 855).

Liet. *ėlnias*, plg. lat. *alnis* 'briedis', pr. *alne* 'elnio patelė (?)', tyer'; s. sl. *jelenь*, rus. *олень*, lenk. *jelen*, bulg. *елен*, gr. *ἔλαφος*, arm. *ełn*, s. air. *elit* 'stirna' (Fraenkel, 120; Vasmer, II, 264 (III, 134–5); Топоров, I, 77–8; Pokorny, 303–4; Гамкрелидзе, Иванов, 517–8).

Pr. *alne* reikšmė kelia abejonių todėl, kad vok. 'tyer' galima versti 'žvėris'. Tokiai prielaidai ypač pritartų tas faktas, kad Elbingo žodynėlyje, kur užfiksuotas žodis *alne* (647 žodis), yra žodžiai *braydis* 'briedis' (650 žodis), *ragingis* 'ėlnias' (651 žodis) ir *glumbe* 'elnė' (652 žodis).

Siejama su spalvos pavadinimu, plg. s. vok. aukšt. *ėlo* 'rudas, geltonas' skr. *arunāḥ* 'rausvas, gelsvas'. Atitikmenų šiam ide. elnio pavadinimui mėginama taip pat ieškoti ir neindoeuropiečių kalbose, plg. tuvin. *elik* 'stirna', arab. *ijjal* 'kalnų ožys' ir kt. (Иллич-Свитыч, I, 272–3).

Iš baltų ši žodį pasiskolino vokiečiai, plg. n. vok. aukšt. *Elen*, o iš vokiečių jis pateko ir į prancūzų kalbą, plg. pranc. *élan* (Kluge, 162; Dauzat, 269).

Liet. *ėlnis* (*elenis*) pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 19; BB 5 Moz 12, 15; SD(1), 46; LKŽ, II, 1126).

Liet. *erėlis*, plg. lat. *ėrglis*, pr. *arelis* (taip taisomas Elbingo žodynėlio 709 žodis *arelie*); s. sl. *орѣлъ*, rus. *орел*, lenk. *orzel*, bulg. *орел*, gr. *ὄρνις* 'paukštis', got. *ara* 'erelis', s. vok. aukšt. *aro*, bret. *er*, het. *ħarraš*, kilm. *ħaranaš* (Fraenkel, 122, 1329; Vasmer, II, 276 (III, 150–1); Топоров, I, 101–2; Pokorny, 325–6; Гамкрелидзе, Иванов, 537–8).

Vieningą prolytę šiems ide. kalbų erelio pavadinimams atstatyti neįmanoma. Liet. *āras* veikiausiai A. Juškos atstatytas žodis iš jam pasirodžiusios mažybinės formos *arėlis* (Būga, II, 73).

Tiek forma *erelis*, tiek ir *arelis* vartojama XVI–XVII a. lietuvių kalbos paminkluose (Mž, 61; DP, 43; BB, 178; ChB, 394; SD(1), 115; LKŽ I, 297, II, 1140–1).

Liet. *ėrkė*, plg. lat. *ērce*; arm. *orjil* 'glinda', alb. *ergjiz* 'maža utėlė' (Fraenkel, 122; Pokorny, 335). Baltų kalbų ir armėnų, albanų kalbų fonetiniai skirtumai gali būti atsiradę dėl tabu.

Liet. *erkė* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD (3), 106; LKŽ, II, 1143).

Liet. *ežys*, plg. lat. *ezis*; rus. *еж*, lenk. *jeż*, bulg. *еж*, gr. *ἐχῖνος*, s. vok. aukšt. *igil*, arm. *ozni* (Fraenkel, 1330; Vasmer, I, 392 (II, 10); Трубачев, 6, 37; Pokorny, 292).

Toliau šis ide. ežio pavadinimas siejamas su gr. *ἔχίς* 'gyvatė', arm. *iž*. Taigi pirminė jo reikšmė veikiausiai buvo tabuistinė 'gyvatinis, gyvates ēdantis' (Urbutis, 15; Гамкрелидзе, Иванов, 526).

Liet. *ežys* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB, 80; SD(1), 47; LKŽ, 1170).

Liet. *glinda*, plg. lat. *gnīda*; rus. *гнида*, lenk. *gnida*, ček. *hnida*, isl. *gnit*, norv. *gnit*, alb. *thēni* (Fraenkel, 157–8; Vasmer, I, 280 (I, 421); Pokorny, 437; Гамкрелидзе, Иванов, 535).

Liet. *glinda* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 36; LKŽ, II, 423).

Liet. *kamānė*, plg. lat. *kamane*, pr. *camus*; plg. rus. *чмель*, *шмель*, lenk. *czmiel*, ček. *čmel*, s. vok. aukšt. *humbal* (Fraenkel, 212; Vasmer, III, 414–5 (IV, 459); Pokorny, 556).

Daugelis tyrinėtojų sieja su ide. **kem-* 'dūgžti, zvimbti' (tos pačios šaknies būtų ir liet. *kimti*). E. Nieminenas mėgino sieti su rus. *ком* 'grumstas, gumulas', liet. *katuolys*. Vadinas, pirminė reikšmė šio vabzdžio pavadinimo būtų 'gyvenanti kupstuose' (Nieminen, LP, 3, 187–204). Dažnai su liet. *kamānė* siejama skr. *camaraḥ* 'Bos grunniens'. Tačiau M. Mairhoferis tokiam siejimui nelinkęs pritarti (Mayrhofer, I, 375).

Liet. *kamanė* pasitaiko K. Sirvydo raštuose (SP, I, 316; SD(3), 36; LKŽ, V, 168).

Liet. *kirmis*, *kirmėlė*, plg. lat. *cirmis*, *cirmiņš*, pr. *girmis* (Elbingo žodynėlio 786 žodis *girmis* veikiausiai reikėtų skaityti *kirmis*); s. sl. *čръвь*, rus. *червь*, lenk. *czerw*, bulg. *червей*, skr. *kṛmiḥ*, pers. *kirm*, alb. *krimb*, s. air. *cruim* (Fraenkel, 257; Vasmer, III, 318 (IV, 335–6); Mayrhofer, I, 261–2; Топоров, II, 243–5; Pokorny, 649; Būga, I, 364–5).

Slavų kalbų pavadinimas nuo baltų ir kitų ide. kalbų pavadinimų skiriasi savo formantu *-v-*. Tačiau ir slavų kalbose vienur kitur yra išlaikytas formantas *-m-*, plg. slovėn. *čṛm* 'karbunkulas, kirminas', s. sl. *čръть* 'raudonas', rus. *чермный*.

Šiam ide. kirmėlės pavadinimui mėginama ieškoti atitikmenų ir už

ide. kalbų arealo, plg. tuvin. *ku'rt*, jakut. *kurdjaga* 'vabzdys' (Иллич-Свитыч, I, 358).

Iš baltų kalbų kilo ir suom. *käärme* 'gyvatė' (Thomsen 188; Kalima, 125).

Liet. *kirmėlė*, *kirmis* vartojama XVI–XVII a. raštuose (DP, 170; BB, 47; SD(1), 27; LKŽ, V, 841, 845–6).

Liet. *lašiša*, plg. lat. *lasis*, pr. *lasasso* (taip skaitomas Elbingo žodynėlio 563 žodis *Lalasso*); rus. *лосось*, lenk. *łosoś*, oset. *læsæg*, s. vok. aukšt. *lahs*, s. isl. *lax*, toch. B *laks* 'žuvis' (Fraenkel, 341; Vasmer, II, 61(II, 522); Pokorny, 653; Laumane, 115–120; Гамкрелидзе, Иванов, 536–7).

Ši ide. žuvies pavadinimą mėginta sieti su liet. *lāšas*, lat. *lāse* : lašiškai būdingas taškuotumas, dėl semantikos plg. liet. *šlakys* 'upėtakis': liet. *šlākas*. P. Tymė (Thieme) su minėtais ide. lašišos pavadinimais siejo skr. *lākṣā* 'lakas' (pirminė reikšmė 'raudonas'), *lakṣam* 'šimtas tūkstančių' (pirminė reikšmė 'daugybė lašiškų'). Jis net sukūrė hipotezę, jog indoeuropiečių protėvynė turėjusi būti tokiam krašte, kur veisiasi lašišos – šiaurės Europoje (Thieme, Die Heimat der indogermanischen Gemeinsprache. Wiesbaden, 1953).

Iš baltų paskolintas suom. *lohi* 'lašiša', est. *lõhi* (Thomsen, 194; Kalima, 133).

Liet. *lašiša* pirmą kartą, atrodo, užfiksuotas XVII a. Rytų Prūsijos rnkraštiniuose žodynuose (C, I, 1139; Lex., 56; LKŽ, VII, 170).

Liet. *lynas*, plg. lat. *līnis*, pr. *linis*; rus. *лунь*, lenk. *lin*, bulg. *лин*, gr. *λυεύς* 'tokia jūros žuvis', s. vok. aukšt. *slīo* 'lynas' (Fraenkel, 373; Vasmer, II, 43 (II, 498); Pokorny, 663; Laumane, 125).

Siejama su ide. **lei-* 'glitus, slidus' šaknies žodžiais, plg. lot. *lēvis* 'lygus, plikas', s. vok. aukšt. *slīm* 'gleivės'. Galimas daiktas, jog su šios grupės žodžiais sietinas ir liet. *sliėkas*.

Liet. *lynas* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 73; LKŽ, VII, 521).

Liet. *lūšis*, plg. lat. *lūsis*, pr. *luysis*; gr. *λύγξ*, s. vok. aukšt. *luhs*, arm. dgs. *lusanunk'*, vid. air. *lug* (Fraenkel, 392; Vasmer, II, 557 (III, 530–1); Pokorny, 690; Гамкрелидзе, Иванов, 511–2).

Labai galimas daiktas, kad su šiuo ide. lūšies pavadinimu reikėtų sieti ir slavų pavadinimus, plg. rus. *рысь*, lenk. *ryś*, bulg. *pus*. Žodžio pradžios konsonantizmo pasikeitimą turbūt reikėtų aiškinti žodžio **rysъ* 'keršas, raudonas' (dėl tabu?) įtaka.

Šiaip liet. *lūšis* ir kiti šios šaknies ide. lūšies pavadinimai mėginami sieti su ide. **leuk-* 'šviesti, šviesus' šaknies žodžiais (gal dėl žvėries blizgančių akių ar kailio spalvos).

Atitikmenų šiam žvėries pavadinimui ieškota ir neindoeuropiečių kalbose, plg. s. gruz. *leku-* 'šunytis, plėšriojo žvėries vaikas', mandž. *luka* 'lūšiukas' (Иллич-Свитыч, II, 34–5).

Liet. *lūšis* randamas K. Sirvydo raštuose (SD(1), 161; SP, I, 273; LKŽ, VII, 711).

Liet. *mūsė*, plg. lat. *muša*, pr. *muso*; s. sl. *tucha*, rus. *муха*, lenk. *mu-cha*, bulg. *муха*, gr. *μύα*, lot. *musca*, s. vok. aukšt. *tucka* 'uodas', arm. *mun*, kilm. *мноу*, alb. *mizë* (Fraenkel, 474; Vasmer, II, 167, 180 (II, 667, III, 19); Pokorny, 752; Гамкрелидзе, Иванов, 534–5).

Gali būti garsažodinės kilmės žodis.

Liet. *musia* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 302; SD(1), 84; LKŽ, VIII, 437).

Liet. *ožys*, *ožka*, plg. lat. *āzis*, pr. *wosux* 'ožys', *wosee* 'ožka'; skr. *ajāh* 'ožys', *ajā* 'ožka', vid. pers. *azak* 'ožka', alb. *dhi* (<**adhi*) (Fraenkel, 519; Mayrhofer, I, 23; Pokorny, 6–7; Порциг, 267; Гамкрелидзе, Иванов, 585; Sabaliauskas, LKK, 10, 122–8).

Šio ide. ožkos pavadinimo pėdsakų esama ir slavų kalbose, plg. s. rus. *язьно* 'oda', *язьнаръ* 'kailiadirbys' (Vasmer, III, 485 (IV, 550)). Su šiuo ožkos pavadinimu veikiausiai sietinas ir kairysis Dnepro intakas *Ажовка*. Tokią prielaidą ypač patvirtintų tas faktas, kad netoli šios upės yra ir kita upė *Козелинка*. Tačiau rus. *Ажовка*, matyt, yra baltizmas, o ne senojo slavų ožkos pavadinimo reliktas (Топоров, Трубачев, 175).

Panašus šio gyvulio pavadinimas randamas ir tocharų kalboje, plg. toch. A *ās* 'ožka', toch. B *asiye* 'ožkos, ožkinis'. Tačiau manoma, kad į tocharų kalbą toks ožkos pavadinimas galėjęs patekti iš kurio nors iranėnų dialekto.

Latvių kalboje šalia *āzis* nuo seno vartojamas ožkos pavadinimas *kaza*, kuris yra skolinys iš slavų. Įdomu, kad ši slavų kalbų žodį mėginta sieti su skr. *ajā*, liet. *ožka* ir kitais šios šaknies pavadinimais: A. Mejė, V. Machekas slavų pavadinimo *k-* laikė pridėtinium, A. Briukneris čia linkęs įžiūrėti metatezę (*koza* < **ozka*). Šiaip slav. *koza* galėjo būti skolinys iš rytų kalbų (Трубачев, Пр., 87–9).

Iš baltų ši gyvulio pavadinimą pasiskolino ir Pabaltijo finai, plg. suom. *vuohi* 'ožka', est. *voho* (Thomson, 205; Kalima, 181).

Ožkos ir ožio pavadinimai randami XVI–XVII a. rašto paminkluose (DP, 209; BB I Moz 15, 9; ChB, 54; LKŽ, VIII, 1027–8, 1031–2).

Labai dažnai šio gyvulio pavadinimas randamas lietuvių hidronimijoje (Vanagas, 235–6).

Liet. *paršas*, plg. pr. *parstian* (taip taisomas Elbingo žodynėlio 686 žodis *prastian*); s. rus. *поросся*, rus. *поросёнок*, lenk. *prosię*, bulg. *просе*, kurd. *purs*, lot. *porcus* 'naminė kiaulė', s. vok. aukšt. *farah* 'paršas', vid. air. *orc* 'paršas, jaunas gyvulys' (Fraenkel, 542; Vasmer, II, 409 (III, 332); Pokorny, 841; Трубачев, Пр., 63–4; Sabaliauskas, LKK, 10, 168–80).

Šio ide. žodžio kilmę mėginta įvairiai aiškinti. Gal daugiausia šalininkų susilaukė E. Benvenisto etimologija: ide. **porko-* siejamas su spalvos pavadinimu, plg. skr. *pṛśñih* 'dėmėtas, margas', gr. *περκός* 'dėmėtas, tamsus', mat laukinės kiaulės paršiukų oda iki šešių mėnesių esti išmarginta juodais ir gelsvais ruoželiais.

Liet. *paršas* 'kiaulė' pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB, 79; SD(3), 345; LKŽ, IX, 430–1).

Liet. *pėkus* 'gyvuliai, banda', plg. pr. vns. gal. *pecku*; skr. *paśúh* 'gyvulys, galvijas', av. *pasu-*, lot. *pecū*, got. *faihu*, s. vok. aukšt. *fihu* (Fraenkel, 564–5; Mayrhofer, II, 239–40; Pokorny, 797; Sabaliauskas, LKK, 10, 136; Гамкрелидзе, Иванов, 578–9).

Siejama su liet. *pėšti*, gr. *πέχω* 'kerpu, šukuoju', vadinasi, pirminė reikšmė buvusi 'pešamas, vilnos gyvulys'. Dėl *k* vietoj laukiamo (*š*)s baltų kalbų žodžiai kartais laikomi skoliniais iš germanų. Tokios nuomonės buvo ir K. Būga (Būga, II, 85, 86, III, 496, 897). Tačiau E. Hermanas gana įtikinamai parodė, jog tai gali būti ir pačių baltų kalbų žodžiai (Hermann, AfsIph, 40, 161).

Liet. *pekus* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 591; DP, 71; ChB, 265; SD(3), 26; PK, 5; LKŽ, IX, 754).

Liet. *strāzdas*, plg. lat. *strazds* 'varnėnas, strazdas', pr. *tresde* 'strazdas'; rus. *дрозд*, lenk. *drozd*, bulg. *дрозд*, lot. *turdus* (**trzdos*), s. isl. *brōstr*, vid. air. *truid* 'varnėnas' (Fraenkel, 920; Vasmer, I, 372 (I, 541); Трубачев, 5, 126–7; Pokorny, 1096; Гамкрелидзе, Иванов, 541). Tos pačios šaknies žodžiai yra ir vok. *Drossel* 'strazdas', angl. *throstle*. Veikiausiai garsažodinės kilmės žodis. Priebalsių junginys *t-r* būdingas ir kitiems garsažodinės kilmės paukščių pavadinimams (Pokorny, 1079).

Liet. *strāzdas*, lat. *starzds*, matyt, asimiliacijos būdu atsirado iš **trazdas*.

Iš baltų kalbų paskolintas ir finų kalbų šio paukščio pavadinimas, plg. suom. *rastas*, est. *rāstas* (Thomsen, 220; Kalima, 151).

Šis paukščio pavadinimas randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 26; LKŽ, XIII, 943).

Liet. *šāpalas*, plg. lat. *sapals*; skr. *śāpharaḥ* (Fraenkel, 963; Pokorny, 614; Laumane, 212–3).

Siejimas kelia tam tikrų abejonių, nes sanskrito žodis gali būti ir kitokios kilmės (Mayrhofer, III, 296–7).

Liet. *šapalas* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 86).

Liet. *šarka*, plg. pr. *sarke*; s. slav. *svraka*, rus. *со́рока*, lenk. *sroka*, bulg. *сѣрака*, skr. *śāriḥ* 'toks paukštis', *śārikā* 'indiškoji šarka', alb. *sorrë* 'varna' (Fraenkel, 964; Vasmer, II, 699 (III, 723); Mayrhofer, III, 327–8; Pokorny, 569).

Taip pat veikiausiai garsažodinės kilmės paukščio vardas. Mėginama atitikmenų ieškoti ir neindoeuropiečių kalbose (Иллич-Свитыч, 323–4).

Iš baltų veikiausiai paskolintas suom. *harakka*, est. *harakas* (Thomson, 221; Kalima, 96).

Liet. *šarka* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 173).

Liet. *širšė* (*Vespa crabro*), plg. lat. *siřsenis*, pr. *sirsilis*; s. rus. *сыршень*, rus. *шершень*, lenk. *szerszeń*, bulg. *църсел*, lot. *crābrō*, kilm. *crābrōnis* (<**crāsrō*), s. vok. aukšt. *hornaz*, oland. *horzel* (Fraenkel, 988; Vasmer, III, 394 (IV, 432); Pokorny, 576; Būga, II, 619–20; Гамкрелидзе, Иванов, 535).

Šis vabzdžio pavadinimas siejamas su ide. žodžiais, reiškiančiais 'galvą', 'ragą' (raguotus gyvulius), plg. gr. *κέρας* 'ragas', pr. *sirwis* 'stirna', lot. *cervus* 'elnias'.

Baltų kalbų žodis yra suom. *herhiläinen*, est. *herilane* šaltinis (Thomson, 224; Kalima, 100).

Liet. *širšus* jau randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 165).

Liet. *šuō*, vns. kilm. *šūns*, plg. lat. *suns*, pr. *sunis*; skr. *śvā*, kilm. *śūnaḥ*, av. *spā*, gr. *κύων*, kilm. *κυνός*, got. *hunds*, s. vok. aukšt. *hunt*, arm. *šun*, s. air. *cú*, toch. A *ku*, toch. B *ku*, het. *śuwana-* (Fraenkel, 1033–5; Mayrhofer, III, 402–3; Pokorny, 632–3; Sabaliauskas, LKK, 10, 101–112; Гамкрелидзе, Иванов, 589–90).

Su šios grupės šuns pavadinimais mėginama sieti ir lot. *canis*.

Pirminė reikšmė nėra aiški, nors aiškinimų būta daug. Mėginta šiam šuns pavadinimui atitikmenų ieškoti ir neindoeuropiečių kalbose (Иллич-Свитыч, I, 361–2).

Liet. *šuō* randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 291; DP, 508; ChB, 369; SD(1), 57).

Liet. *taūras*, plg. pr. *tauris*, lat. *Taurus*; s. slav. *turъ*, rus. *тур*, lenk. *tur*, gr. *ταῦρος* 'bulius', lot. *taurus*, vid. air. *tarb*, alb. *tarok* (Fraenkel, 1067; Vasmer, III, 154 (IV, 122); Pokorny, 1083; Būga, I, 375–8, II, 634–6; Гамкрелидзе, Иванов, 519–20).

Siejamas su ide. šaknies žodžiais, kurių pirminė reikšmė buvusi 'tinti, didėti; stiprus'. Be to, panašių pavadinimų pasitaiko ir semitų kalbose.

Iš baltų kilo suom. *tarvas* 'toks elnių šeimos gyvulys', est. *tauras* (Thomson, 228–30; Kalima, 166–7).

Šio žvėries pavadinimas dažnai pasitaiko baltų hidronimijoje (Vanagas, 341–2).

Liet. *tauras* randamas J. Bretkūno biblijos vertime, vadinamojoje J. Morkūno postilėje (BB 5 Moz 14, 5; MP, III, 21).

Liet. *tėtervinas*, plg. lat. *teteris*, pr. *tatarwis*; rus. *тетерева*, lenk. *ciet-rzew*, bulg. *mempeв*, skr. *tittirah* 'kurapka', gr. *τετραών* 'kurtinys', šved. *tjäder*, vid. air. *tethra* 'varna' (Fraenkel, 1084–5; Vasmer, III, 100–1 (IV, 52); Mayrhofer, I, 500; Pokorny, 1079; Гамкрелидзе, Иванов, 541).

Garsažodinės kilmės žodis, atskirose kalbose galėjo atsirasti ir savarankiškai.

Liet. *tetervinas* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime, rankraštiniame XVII a. Rytų Prūsijos žodyne (SD(1), 35; C, I, 287).

Liet. *ūdra*, plg. lat. *ūdris*, pr. *udro*; s. rus. *выдра*, rus. *выдра*, lenk. *wydra*, bulg. *вудра*, skr. *udrah* 'toks vandens gyvulys', av. *udrō*, gr. *ὕδρα* 'vandens gyvatė', s. isl. *otr* 'ūdra', s. vok. aukšt. *ottar* (Fraenkel, 1157–8; Vasmer, I, 239 (I, 367); Mayrhofer, I, 104; Pokorny, 78–80; Гамкрелидзе, Иванов, 529).

Siejama su ide. vandens pavadinimu, plg. skr. *udān*, gr. *ὕδωρ*, liet. *vanduō*, plg. ved. *an-udrā-* 'bevandenis'.

Šio žvėrelio pavadinimas gana dažnai pasitaiko lietuvių hidronimijoje (Vanagas, 351–2).

Liet. *ūdras* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 199). 1642 m. leidime randama forma *ūdra* (SD(3), 495).

Liet. *utėlė*, *utis*, plg. lat. *uts*; skr. *yūkā*, palio *ūkā-*, rus. *вошь*, lenk. *wesz*, bulg. *вешка*, s. vok. aukšt. *lūs*, breton. *laou* (Fraenkel, 1173; Vasmer, I, 233–4 (I, 359–60); Mayrhofer, III, 25; Pokorny, 692; Būga, II, 671–2).

Siejimas labai problematiškas. Manoma, jog fonetiniai pakitimai galėję įvykti dėl tabu.

Liet. *utėlė* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB, 46; SD(1), 191).

Liet. *vābalas*, plg. lat. *vabuole*; rus. *веблина*, s. vok. aukšt. *wibil*, s. angl. *wibba* 'mėšlavabalis' (Fraenkel, 1176; Vasmer, I, 176 (I, 282); Pokorny, 1115; ME, IV, 428).

Baltų, slavų ir germanų kalbų bendrybė (Stang, Lex, 60). Tiesa, iš slavų kalbų randama tik rusų kalbos tarmėse. Mėginama sieti su veiksmoždziais liet. *vebždėti* 'krebždėti, šnibždėti', s. vok. aukšt. *weban* 'nuolat judėti', vid. vok. aukšt. *wabelen*.

Liet. *vabalas* aptinkamas J. Rėzos 1625 m. psaltere, forma *vabuolas* randama K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 46; RPs, 105).

Liet. *vapsvā*, *vapsā*, plg. lat. *vapsene*, pr. *wobse*; rus. *оса*, *осва*, lenk. *osa*, bulg. *oca*, av. *vawžaka-* 'skorpionas', **vavža-* 'vapsva', lot. *vespa* (* < *vopsā*), s. vok. aukšt. *wafsa*, s. breton. *guohi* (Fraenkel, 1196–7; Vasmer, II, 280 (III, 156); Pokorny, 1179; Гамкрелидзе, Иванов, 535).

Siejama su ide. **uebh-* 'austi' šaknies veiksmoždziais, plg. s. vok. aukšt. *weban*, toch. B *wāp-* ir kt.

Iš baltų šis vabzdžio pavadinimas pateko į finų kalbas, plg. suom. *vaapsahainen*, est. *vapsik* (Thomsen, 236–7; Kalima, 177).

Liet. *vapsva* randamas J. Bretkūno biblijos vertime, K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (BB Joz 24, 12; SD (1), 116).

Liet. *veřšis* 'karvių jauniklis; bulius', plg. lat. *vęřsis* 'bulius, jautis', pr. *werstian* 'veršis', skr. *vṛṣā* 'vyras, vyriškos lyties gyvulys (bulius, eržilas ir kt.)', *vṛṣabhā-* 'vyriškas; vyras, bulius, apvaisintojas', *vṛṣṇī-* 'vyriškas, stiprus; avinas, tekis', *vṛṣaṇau* dvisk. 'pautai', lot. *verres* 'kuilys, meitelis' (Fraenkel, 1228–9; Mayrhofer, III, 251–2; Pokorny, 81; Būga, II, 652; Sabaliauskas, LKK, 10, 134–5; Гамкрелидзе, Иванов, 566, 930).

Toliau šie žodžiai mėginami sieti su ide. **auer-* 'drėkinti, apšlapinti, tekėti' šaknies žodžiais, plg. skr. *vārṣati* 'lyja', *varṣām* 'lietus'. Taigi pirminė gyvulio pavadinimo reikšmė būtų 'išleidžiantis sėklą, šlapinantis'. Tokiai etimologijai ide. kalbose esama nemaža įmanomų semantinių paralelių, plg. rus. *венъ* 'kuilys': skr. *vāpati* 'išmeta (sėklą)', skr. *ukṣā* 'bulius', got. *auhsa* 'jautis': skr. *ukṣāti* 'apšlaksto' (Vasmer, I, 183 (I, 292); Mayrhofer, I, 98).

Liet. *veršis* 'buliaus' reikšme vartojamas daugiausia dzūkų tarmėse. Tokia reikšmė jis aptinkamas ir XVI–XVII a. raštuose (Mž, 292; DP, 351; BB, 104; SD (1), 174).

Liet. *vilkas*, plg. lat. *vilks*, pr. *wilkis*; s. sl. *vlъkъ*, s. rus. *вълкъ*, rus. *волк*, lenk. *wilk*, bulg. *вълк*, skr. *vṛkaḥ*, av. *vəhrka-*, gr. *λύκος*, lot. *lupus*, got. *wulfs*, alb. *ulk* (Fraenkel, 1251–2; Vasmer, I, 218 (I, 338);

Mayrhofer, III, 240–1; Pokorny, 1178–9; Гамкрелидзе, Иванов, 492–7).

Gal daugiausia pritarimo susilaukė šio žvėries pavadinimo siejimas su ide. **uelk-* šaknies veiksmažodžiais, plg. liet. *vilkti*, rus. *волочь*, taigi pirminė reikšmė būtų ‘velkantis, draskantis’, plg. t. p. rus. tarm. *волок* ‘pagautas su nusikaltimo įrodymu vagis, kurį vedžioja po kaimą, užmetę pavogto gyvulio odą’. Atskirų kalbų formos pakitėjo dėl tabu ar kitų žodžių įtakos.

Liet. *vilkas* randamas daugelyje pirmųjų lietuvių kalbos paminklų (Mž, 335; DP, 206; ChB, 167; SD(1), 194).

Liet. *volungė*, plg. lat. *vāluōdze*; rus. *иволга*, lenk. *wywilga*, ček. *vlha*, av. *vārə(n)gan* ‘toks paukštis’, vid. vok. aukšt. *witewal* (*wite* – ‘medis’), angl. *whitwall* (Fraenkel, 1273–4; Vasmer, I, 469 (II, 114–5); Būga, II, 656).

Kilmė gana neaiški. Mėginta sieti su lenk. *wolac* ‘šaukti, rėkti’. V. Machekas šio paukščio pavadinimą laikė „praeuropietiško“ substrato liekana (Machek, 694).

Liet. *volungė* senuosiuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra vartojamas.

Liet. *voverė*, plg. lat. *vāvere*, pr. *weware*; s. rus. *вівериця*, rus. *веве-пуца*, lenk. *wiewiórka*, bulg. *вевецуца*, pers. *varvarah*, s. angl. *ác-weorna*, kimr. *gwywer* (Fraenkel, 1233–4; Vasmer, I, 176 (I, 282); Pokorny, 282; Būga, II, 652–3).

J. Endzelynas šį žvėrelio pavadinimą buvo linkęs sieti su ide. šaknimi **uer-* ‘sukti, lenkti’ (Endzelins, III (1), 495). Tokį pavadinimą žvėrelis galėjęs gauti dėl išlenktos uodegos formos.

Žodis *wawere* aptinkamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime. Vėlesniuose leidiniuose jau rašoma *wowere* (SD(1), 193; SD(3), 479).

Liet. *žąsis*, plg. lat. *zūoss*, pr. *sansy*; rus. *зусь*, lenk. *gęs*, bulg. *зъска*, skr. *hamśah* ‘žąsinas’, *hamśi* ‘žąsis’, gr. *χῆν*, lot. *anser* (< **hanser*), s. vok. aukšt. *gans*, s. air. *gēiss* ‘gulbė’ (Fraenkel, 1292–3; Vasmer, I, 324 (I, 478); Sławski, I, 273; Mayrhofer, III, 571; Pokorny, 412; Гамкрелидзе, Иванов, 542–3).

Lyginant šiuos pavadinimus, pirmiausia sunkumų kelia slavų kalbų pavadinimo žodžio pradžios konsonantizmas. Manoma, kad vietoj laukiama slav. **zqsъ* naujasis variantas atsirado arba dėl germanų *žąsies* pavadinimo, arba tai savaiminis slavų kalbų fonetinis pakitimas. Šiaip šis ide. *žąsies* pavadinimas veikiausiai yra garsažodinės kilmės.

Iš baltų kalbų galėjo kilti ir suom. *hanhi*, est. *hani* (Thomsen, 247; Kalima, 96).

Forma *žusis* randama pirmajame K. Sirvydo žodyno leidime. J. Bretkūno postilėje aptinkama forma *žąsis* (BP, I, 89; SD(1), 34).

Liet. *žuvis*, plg. lat. *zivs*, *zuvus*, pr. *suckis*; gr. ἰχθῦς, arm. *jukn* (Fraenkel, 1323; Pokorny, 416–7; Порциг, 254).

Šio žuvies pavadinimo nėra slavų kalbose. Apskritai tai viena iš nedaugelio baltų, graikų ir armėnų kalbų leksinių bendrybių. Prūsiškojo pavadinimo sufiksas *-k-* veikiausiai atliepia lietuvių *k* žodžiuose *žūksparnis*, *žūkmistras*. Tos pačios šaknies yra ir liet. *žvejys*, lat. *zvejš*, liet. *žvynas*, lat. *zvīna*. Su šiais žuvies pavadinimais siejamas ir lat. *zutis* 'ungurys'. Tačiau toks siejimas kelia abejonių (Laumane, 257–8). Su ide. žuvies pavadinimu mėginta sieti ir ide. liežuvio pavadinimas (Winter, IEST., 1982, 10, 167–86). Kiti žuvies pavadinimą sieja su ide. žemės pavadinimu, plg. het. *tekan* 'žemė' (Гамкрелидзе, Иванов, 535–6).

Su baltišku žuvies pavadinimu, matyt, yra sietinas rus. upėvardis *Жукона*, kaimo pavadinimas *Жукля* (Топоров, Трубачев, 9).

Liet. *žuvis* vartojamas jau pirmuosiuose lietuvių kalbos paminkluose (Mž, 427; DP, 194; ChB, 16; SD(1), 160; KIGr, 64).

Liet. *žvėris*, plg. lat. *zvērs*, pr. dgs. gal. *swīrins*; s. slav. *zvěrb*, rus. *зверь*, lenk. *zwierz*, bulg. *звяр*, gr. θήρ, lot. *ferus* 'laukinis' (Fraenkel, 1327; Vasmer, I, 448(II, 87); Pokorny, 493; Гамкрелидзе, Иванов, 469).

Liet. *žvėris* randamas daugelyje pirmųjų kalbos paminklų (Mž, 519; DP, 529; BB, 179; ChB, 400; PK, 72).

Augmenija

Liet. *aīksnis*, plg. lat. *ālksnis*, pr. *aliskands* (taip taisomas Elbingo žodynėlio 602 žodis *Abskande*); s. rus. *ольха*, rus. *ольха*, tarm. *ѣлха*, lenk. *olcha*, bulg. *елха*, gr. ἄλιζα 'baltoji tuopa', lot. *alnus* (< **alsnos* arba **alenos*) 'alksnis', s. vok. aukšt. *elira*, s. isl. *alr* (Fraenkel, 8; Vasmer, II, 266 (III, 137–8); Pokorny, 302–3; Топоров, I, 53–4; Būga, III, 409–11).

Siejama su spalvos pavadinimu, plg. skr. *aruṇaḥ* 'rausvas', s. vok. aukšt. *ēlo* 'geltonas, rudas'. Senesnis ide. alksnio pavadinimas veikiausiai buvo **uer-n-*, plg. skr. *varanaḥ* 'toks medis', alb. *verrë* 'baltoji tuopa' (Гамкрелидзе, Иванов, 635).

Forma *aliksiis* randama K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 113; LKŽ, I, 99, 105).

Liet. *avižà*, *āvižos*, plg. lat. *àza*, *àzas*, pr. *wyse*, *wisse*, *weyszen*; s. rus. *овьсь*, rus. *овёс*, lenk. *owies*, bulg. *овес*, lot. *avēna* (veikiausiai <

**ayig-snā*). Prūsų kalbos žodžio siejimas su šiais avižos pavadinimais dėl *a*- nebuvimo kelia tam tikrų abejonių (Fraenkel, 28; Vasmer, II, 248–9 (III, 113); Pokorny, 88; Sabaliauskas, MAD, 1958, I, 173–81; Гамкрелидзе, Иванов, 659).

Iš pradžių šis avižos pavadinimas reiškęs kokią nors laukinę žolę ar laukinių avižų rūšį. Tai viena iš nedaugelio bendrų baltų, slavų ir lotynų kalbų izoglosų.

Randama K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 117; LKŽ, I, 530–1).

Liet. *bėržas*, plg. lat. *bērzs*, pr. *berse*; rus. *берёза*, lenk. *brzoza*, bulg. *бреза*, skr. *bhūrjāḥ* 'tokia beržo rūšis', oset. *bærzæ* 'beržas', lot. *fraxinus* 'uosis', s. vok. aukšt. *birihha* 'beržas', s. isl. *björk* (Fraenkel, 40–1; Vasmer, I, 77 (1, 154); Mayrhofer, II, 514–5; Pokorny, 139; Топоров, I, 211–2; Трубачев, I, 201–2; Friedrich, 26–31; Гамкрелидзе, Иванов, 619–20).

Toki vardą šis medis veikiausiai gavo dėl savo spalvos, plg. got. *bairts* 'šviesus, blizgantis', liet. *brėkšti*, alb. *bardhë* 'baltas' ir kt.

Nepaprastai dažnai šio medžio pavadinimas randamas baltų hidronimijoje ir toponimijoje (Vanagas, 62; Endzelīns, LV, I(1), 111–4).

Randamas 1642 m. K. Sirvydo žodyno leidime (SD(3), 23; LKŽ, I, 775–6).

Liet. *ėpušė*, *āpušė*, plg. lat. *apse*, pr. *abse*; s. rus. *осина*, rus. *осина*, lenk. *osa*, *osina*, bulg. *осика*, s. vok. aukšt. *aspa* (Fraenkel, 14; Vasmer, II, 282 (III, 159); Pokorny, 55; Топоров, I, 51–52; Friedrich, 49–53; Гамкрелидзе, Иванов, 626–7).

Chr. S. Stangas šį medžio pavadinimą laiko tipiška baltų, slavų ir germanų kalbų leksikos bendrybe (Stang. Lex., 13). Manoma, kad anksčiau toks medžio pavadinimas ide. kalbose buvo labiau paplitęs: jis randamas ir tiurkų-totorių kalbose, kur turėjęs patekti iš kurios nors rytų ide. kalbos.

Balsis *-u-* lietuviškame žodyje, K. Būgos nuomone, atsiradęs dėl žodžio *pušis* įtakos (Būga, II, 251–2).

Forma *epušė* aptinkama K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 115; LKŽ, II, 1137). Bendrinėje kalboje ir tarmėse šiuo metu plačiau vartojamas naujesnės kilmės šio medžio pavadinimas *drebulė* (LKA, I, ž. Nr. 92, p. 165–6).

Liet. *ievà*, plg. lat. *iēva*, pr. *juwis* 'kukmedis (Taxus)'; rus. *уеа* 'gluosnis', lenk. *iwa*, bulg. *уеа*, s. vok. aukšt. *iwa* 'kukmedis', s. isl. *ýr*, s. air. *ēo*, kimr. *ywen* (Fraenkel, 183; Vasmer, I, 467–8 (II, 113); Pokorny,

297–8; Топоров, III, 100–1; Трубачев, 8, 248–9; Friedrich, 121–5; Гамкрелидзе, Иванов, 629–31).

Manoma, kad pirminė ide. *(e)iuā reikšmė buvusi 'rausvas', taigi medis tokį vardą būtų gavęs dėl rausvos medienos. Įmanomas šių medžių pavadinimų siejimas ir su ide. *uī-, *uei- 'vyti, pinti' šaknies žodžiais, plg. s. vok. aukšt. *wīda* 'gluosnis', vok. *Weiden*, mat šio medžio būdingas požymis lanksčios šakos.

Prūsų ir kitų kalbų faktai rodytų, kad lietuvių ir latvių kalbų žodžių senesnė reikšmė turėjusi būti 'kukmedis'. 'Kukmedis' pasikeitimas į 'gluosnis' yra gana įprastas reiškiny.

Prūsų kalbos paminkluose 'ievos' reikšme yra užfiksuotas žodis *smorde*, kuris sietinas su liet. *smirdėti*, rus. *смородина* 'juodieji serbentai', dėl sėmantikos plg. vid. vok. žem. *stinkstruk* 'juodieji serbentai': vok. *stinken* 'smirdėti' (Pokorny, 970; Vasmer, II, 676 (III, 691–2)).

Liet. *ieva* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime. Tačiau K. Sirvydas, matyt, šiuo žodžiu netiksliai vertė lenk. *iwa*, lot. *ilex* (SD(1), 48). Forma *eva* randama XVII a. rankraštiniam žodyne (Lex., 34; LKŽ, IV, 19).

Liet. *jāvas*, *javaī*, plg. skr. *yávaḥ* 'javai, grūdai, miežiai', av. *yava-* 'javai', oset. *yæu* 'sora', gr. *ζειαι* 'kviečiai spelta', *φυσίχοος* 'kviečius auginanti (žemė)', air. *éorna* 'miežiai' (Fraenkel, 192; Mayrhofer, III, 9–10; Pokorny, 512; Sabaliauskas, MAD, 1959, I (6), 213–6; Salys, III, 270; Гамкрелидзе, Иванов, 655–6).

Iš baltų kalbų tokį javų pavadinimą išlaikė tik lietuvių kalba. Lat. *labība* neatskiriamas nuo lat. *labs* 'geras', liet. *lābas*. Senesnė šio žodžio reikšmė buvusi 'gerumas, vertybė'. Tokia reikšmė dar jis vartojamas ir senesniuose latvių kalbos paminkluose. Pr. *arrien* 'javai' mėginamas sieti su liet. *árti*, *arúodas* (Mažiulis, 275), nors apskritai prūsų kalbos žodžio reikšmė ir kilmė kelia daug ginčų (Топоров, I, 105–6).

Su liet. *javaī* siejama ir liet. *jauja*, rus. *овин* (Vasmer, II, 249 (III, 113–4)).

Liet. *javai* dažnai randamas daugelyje pirmųjų lietuvių kalbos paminklų (Mž, 55; DP, 55; BB, 104; ChB, 120; SD(1), 536; LKŽ, IV, 328).

Liet. *klēvas*, plg. lat. *klāvs*; rus. *клен*, lenk. *klon*, bulg. *клен*, mak. *κλινό-τροχον* 'tokia klevo rūšis', s. isl. *hlynr* 'klevas', kimr. *kelyn* (Fraenkel, 270–1; Vasmer, I, 567 (II, 247); Pokorny, 603; Friedrich, 64–73; Трубачев, 9, 194–5).

Mėginta sieti su ide. *kel- 'durti' šaknies žodžiais (klevas praduriamas dėl savo saldžių sulčių). V. Machekas ši klevo pavadinimą laikė „praeu-

ropietiškos“ kilmės žodžiu (Machek, 254). Baltų kalbų pavadinimas iš kitų šios grupės žodžių, kaip matome, išsiskiria ir savo formantu -v.

Liet. *klevas* aptinkamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 55; LKŽ, VI, 65).

Liet. *kvietys*, *kviečiai*, plg. lat. *kviesis*, *kvieši*, got. *hvaiteis*, s. isl. *hveiti*, vok. *Weizen*, angl. *wheat* (Fraenkel, 326; Būga, II, 85, 230–1).

K. Būga, E. Frenkelis ir kiti tyrinėtojai šį baltų kalbų kviečio pavadinimą laikė skoliniu iš šiaurės germanų, kur jis yra neatskiriamas nuo ide. **k̑uei-* ‘šviesti; šviesus, baltas’ šaknies žodžių, dėl semantikos plg. alb. *barth* ‘kviečiai’: alb. *bardhë* ‘baltas’, pr. *gaydis*, *gayde* ‘kviečiai’: pr. *gaylis* ‘baltas’, isp. *candéal* ‘kviečiai’: lot. *candidus* ‘baltas’. Šiaip jau dėsningas iš ide. **k̑uei-* šaknies kilęs kviečio pavadinimas lietuvių kalboje turėtų būti **šviesys*, **šveitys*. Tačiau baltų ir slavų kalbose randame šios šaknies žodžių su žodžio pradžios *kv-*, plg. lat. *kvitēt* ‘mirgėti, spindėti’, *kvitināt* ‘suteikti spindesį’, rus. *цвет* ‘žiedas’, *цвету* ‘žydėti’ šalia *цвет* ‘šviesa’, *цветить* ‘šviesti’. Vadinasi, ir baltų kalbose galėjo atsirasti kviečio pavadinimo forma su *kv-* (Сабаляускас, R. kr. Endz., 219–31).

Liet. *kvietys* dažnai randamas pirmuosiuose rašto paminkluose (DP, 486; BB, 104; ChB, 30; SD(1), 152; LKŽ, VI, 1089–90).

Liet. *lazdà*, plg. lat. *lagzda*, pr. *laxde* ‘lazdynas’ (Fraenkel, 348). Iš visų šio žodžio kilmės aiškinimų gal patikimiausias yra jo siejimas su alb. *lajthi*, *ledhi* ‘lazdynas’ (Широков, Blt., 20(1), 17–8).

Liet. *lazda* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 104; SP, II, 163; ChB, 339; LKŽ, VII, 211–2). Tarmėse šis žodis vartojamas ir ‘lazdyno’ reikšme (Petrauskas, Vidugiris, 141).

Liet. *linas*, *linaĩ*, plg. lat. *lins*, *lini*, pr. *lino*; rus. *лён*, kilm. *льна*, lenk. *len*, bulg. *лен*, gr. *λίνον*, lot. *linum*, got. *lein* ‘lininis audeklas’, air. *lion* ‘linai, tinklas’, alb. *liri* ‘linai’ (Fraenkel, 373; Vasmer, II, 30(II), 481); Pokorny, 691; Гамкрелидзе, Иванов, 659–60).

Šio augalo pavadinimas gali būti tiek senas giminiškas žodis, tiek ir kultūrinis skolinys. V. Machekas jį skiria „praeuropietiškam“ leksikos sluoksniui (Machek, 326).

Liet. *linas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (BB, 50; WEv, 167; ChB, 26; SD(3), 151; LKŽ, VII, 520).

Liet. *obelis*, plg. lat. *âbele*, pr. *wobalne*; s. rus. *яболонь*, rus. *яблоня*, lenk. *jabłoń*, bulg. *аблан*, s. vok. aukšt. *apful* ‘obuolys’, air. *aball* ‘obelis’ (Fraenkel, 515; Vasmer, III, 476–7 (IV, 539–40); Pokorny, 1–2; Friedrich, 59–64; Eckert, Blt., 5(1), 10–4; Трубочев, I, [42–3; Гамкрелидзе, Иванов, 637–8).

Su šiais obels (taip pat ir obuolio) pavadinimais siejamas ir lotyniškas miesto pavadinimas *Abella*.

Tiksliai bendrą šių pavadinimų prolytę atstatyti sunku. Būta spėjimų, jog tai skolinsys. V. Machekas šiuos pavadinimus skyrė „praeuropietiškos“ leksikos sluoksniui (Machek, 214). V. Machekas taip pat atkreipė dėmesį į įdomią detalę, jog obelis yra vienintelis atvejis, kai paties medžio ir jo vaisiaus pavadinimai skiriasi, plg. liet. *obelis* : *obuolys*, rus. *яблоня* : *яблоко* ir kt.

Liet. *obelis* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (PK, 186; SD(1), 43; LKŽ, VIII, 986–7). Gana dažnai senuosiuose kalbos paminkluose randamas obels vaisiaus pavadinimas *obuolys* (LKŽ, VIII, 992).

Liet. *papařtis*, plg. lat. *paparde*, *paparksne*, pr. vietovardį *Paparten*; s. rus. *нанороть*, rus. *нанороть*, lenk. *paproc*, bulg. *нанрам*, s. vok. aukšt. *farn*, vid. air. *raith*, skr. *parñám* ‘sparnas, plunksna, lapas’, av. *parənam* ‘plunksna, sparnas’ (Fraenkel, 538; Vasmer, II, 313 (III, 202); Mayrhofer, II, 223–4; Pokorny, 850).

Šių žodžių lyginimas kelia tam tikrų sunkumų, dėl semantikos plg. gr. *πτερύς* ‘papartis’ : *πτερόν* ‘plunksna, sparnas’. Šiai žodžių grupei turėtų taip pat priklausyti liet. *spařnas*.

Liet. *papartis* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 284; LKŽ, IX, 349).

Liet. *pūras* ‘žieminis kvietys’, *pūrai*, plg. lat. *pūri*, pr. *pure* ‘diršė’; rus. *пырей* ‘vargutis’, lenk. *perz*, bulg. *нупей*, serb.-chorv. *nūp* ‘kviečiai spelta’, slovėn. *pīr*, gr. *πῦρός* ‘kviečiai, kviečio grūdas’, s. angl. *fyrz* ‘vargutys’ (Fraenkel, 671; Vasmer, II, 474 (III, 419); Pokorny, 850; Кабляускас, R. кг. Endz., 219–31; Гамкрелидзе, Иванов, 657–8).

Su šiais pavadinimais mėginta sieti ir neindoeuropiečių kalbų žodžius, plg. korėj. *pori* ‘miežiai’, pietų arab. *bur*, *borr*, *barr* ‘kviečiai’ ir kt.

Liet. *pūrai* šiuo metu vartojama tik dalyje žemaičių tarmių (LKA, I, ž. Nr. 94, p. 167).

Pirmuosiuose lietuvių kalbos paminkluose šio žodžio nėra. Randamas jis tik žemaičių S. Daukanto, J. Pabrėžos raštuose (LKŽ, X, 947).

Liet. *pušis*, plg. pr. *peuse*, vietovardį *Peusebalten* (<*peuse* + **baltan* ‘pelkė’); gr. *πεύκη*, s. vok. aukšt. *fjuhta*, vid. air. *ochtach* (<**puktākā*) ‘pušis, ietis’ (Fraenkel, 679–80; Pokorny, 828; Гамкрелидзе, Иванов, 631).

Šis pušies pavadinimas toliau siejamas su **peuk-* ‘durti’ šaknies žodžiais.

Liet. *pušis*, palyginus su pr. *peuse* ir kitais pušies pavadinimais, skiriasi savo šaknies vokalizmu.

Latvių kalboje vietoje šio ide. pušies pavadinimo vartojamas gana neaiškios kilmės žodis *priēde*.

Liet. *pušis* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 558; BB 2 Moz 26, 26; SD (1), 12; K1Gr, 62; LKŽ, X, 1108).

Liet. *riešutas*, plg. lat. *riēksts*, pr. *buccareisis* 'buko riešutas'; rus. *орех* 'riešutas', lenk. *orzech*, bulg. *орех*, alb. *arrë* (Fraenkel, 731; Vasmer, II, 276–7 (III, 151–2); Pokorny, 61; Топоров, I, 261; Гамкрелидзе, Иванов, 635–6).

Gana neaiškios kilmės žodis, veikiausiai skolinys iš rytų kalbų. V. Machekas baltų ir slavų kalbų pavadinimus linkęs laikyti „praeuropietiško“ substrato liekana (Machek, 418).

Liet. *riešutys* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 115; LKŽ, 577–8, 579–80).

Liet. *rōpė*, plg. rus. *pena*, lenk. *rzepa*, bulg. *ряпа*, gr. *ῥάπυς*, lot. *rāpum*, *rāpa*, s. vok. aukšt. *ruoba* (Fraenkel, 743; Vasmer, II, 512–3 (III, 471); Pokorny, 852; Sabaliauskas, MAD, 1959, I (6), 207–12).

Veikiausiai keliaujantis neaiškios kilmės žodis. V. Machekas šį pavadinimą skiria vadinamajam „praeuropietiškos“ leksikos sluoksniui (Machek, 530).

J. Endzelynas manė, jog ir lat. *rācenis* 'ropė' galėjo atsirasti kontaminacijos būdu iš šaknies *rāp-* (= liet. *rōpė*) ir *rac-* (= lat. *rakt* 'kasti') (ME, III, 494).

Liet. *ropė* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 161; LKŽ, XI, 831–2).

Liet. *rugỹs*, *rugiai*, plg. lat. *rudzis*, *rudzi*, pr. *rugis*, *ruggis*; s. rus. *ръжь*, rus. *рожь*, lenk. *reż*, bulg. *ръж*, s. isl. *rugr*, s. angl. *roggo*, vok. *Roggen* (Fraenkel, 28; Vasmer, II, 529–30 (III, 493–4); Pokorny, 1183; Порциг, 212–3).

Veikiausiai tai bendras baltų, slavų ir germanų kalbų žodis (Stang, Lex., 46). Mėginta su juo sieti ir trak. *βρίζα* (< **urughīā*). Gali būti ir skolinys iš kokios nors rytų kalbos.

Liet. *rugys* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 242; BB, 50; SD(3), 559; LKŽ, XI, 890–2).

Liet. *sėmenys* 'linų grūdai; sėklos', plg. pr. *semen* 'sėkla'; s. sl. *seme*, rus. *семя*, lenk. *siemię*, bulg. *семе*, lot. *sēmen*, *-inis* 'sėkla; karta; palikuo-nis', s. vok. aukšt. *sāto* 'sėkla' (Fraenkel, 774; Vasmer, II, 609 (III, 600–1); Pokorny, 889–90; Гамкрелидзе, Иванов, 688–9).

Toliau sietina su ide. **sē(i)-* 'sėti' šaknies žodžiais, plg. liet. *sėti*, rus. *сеять*.

Iš baltų kilo ir suom. *siemen* 'sėkla', est. *seeme* (Thomsen, 216; Kalima, 161–2).

Liet. *sėmenys* 'sėklų, grūdų' reikšme kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 90; SD(1), 165; LKŽ, XII, 358–9).

Liet. *úosis*, plg. lat. *uōsis*, pr. *woasis*; rus. *ячень*, lenk. *jasień*, bulg. *ясен*, lot. *ornus* 'tokia uosio rūšis' (< **osenos*), kimr. *onn-en* 'uosis' (praktelt. **osnā*), s. vok. aukšt. *asc*, s. isl. *askr* 'uosis, ietis, laivas', arm. *haçi* 'uosis', alb. *ah* 'bukas', gr. *ὄξυρη* 'bukas, ietis' (Fraenkel, 1167; Vasmer, III, 496 (IV, 564); Pokorny, 782; Friedrich, 92–8; Гамкрелидзе, Иванов, 625).

Gana neaiškios kilmės žodis. V. Machekas skiria „praeuropietiškos“ leksikos sluoksniui (Machek, 217).

Liet. *uosis* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 47).

Liet. *vinkšnà*, plg. lat. *vīksna*; s. rus. *влязь*, rus. *вляз*, lenk. *wiąz*, alb. *vidh* (Fraenkel, 1257; Vasmer, I, 244 (I, 374); Pokorny, 1177; Būga, II, 326).

Su šiais žodžiais mėginama sieti ir s. angl. *wīce* 'vinkšna', angl. *witch*, vok. žem. *wīke*. K. Būga, atskirdamas šiuos germanų kalbų pavyzdžius, liet. *vinkšnà*, rus. *вляз* siejo su s. slav. *vězati* 'rišti', liet. *výžti* 'vyžas pinti'. R. Trautmanas prūsų kalbos Elbingo žodynėlio 625 žodį *Wimino* 'vinkšna' taisė į *Wincsno* (su?) ir siejo su minėtais vinkšnos pavadinimais (Trautmann, Altpr., 461).

Liet. *vinkšna* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 475).

Liet. *žirnis*, *žirniai*, plg. lat. *ziřņis*, *ziřņi*, pr. *syrne* 'grūdas'; s. sl. *зръно*, s. rus. *зръно*, rus. *зерно*, lenk. *ziarno*, bulg. *зръно*, lot. *grānum* 'grūdas, kruopelė', got. *kaurn* 'grūdas', s. vok. aukšt. *korn*, s. air. *grán* 'grūdelis' (Fraenkel, 1314; Vasmer, I, 454–5 (II, 95–6); Pokorny, 390–1; Sabaliauskas, LiK, 2, 346–55).

Kaip rodo pateiktieji pavyzdžiai, ankstesnė šio žodžio reikšmė buvusi 'grūdas'. 'Žirnio' reikšme jis vartojamas tik lietuvių ir latvių kalbose. Tačiau Pabaltijo finų skoliniai, plg. suom. *herne* 'žirnis', est. *hernes* (Thomsen, 251; Kalima, 100–1) liudija, jog tokia reikšmė šis žodis vartojamas labai seniai.

Toliau liet. *žirnis*, s. sl. *зръно* ir kt. minėtieji žodžiai siejami su skr. *jāрати* 'daro senu, menkina, irsta', gr. *γεραῖος* 'senas', s. slav. *зръѣти* 'nokti'. Taigi pirminė šių pavadinimų reikšmė veikiausiai buvusi 'sutrintas, sutrupintas', dėl semantikos plg. liet. *grūdas*, lat. *grūds* : liet. *grūsti*, lat. *grūst*, rus. *нуженуа* 'kviečiai' : rus. *нужамъ* 'stumti, grūsti'.

Kaip atitinkamo augalo pavadinimas liet. *žirnis*, lat. *ziřnis* yra rytų baltų kalbų leksikos naujovė, todėl jį būtų galima skirti bendrajam lietuvių ir latvių kalbų leksikos sluoksniui.

Liet. *žirnis* aptinkamas jau K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD (1), 39).

Negyvosios gamtos kūnai bei reiškiniai

Liet. *akmuo*, plg. lat. *akmens*. Šalia ide. šaknies **akmen-*, iš kurios kilę lietuvių ir latvių kalbų akmens pavadinimai, buvę ir šios šaknies variantai **akmen-*, **kāmen-*, todėl ide. kalbose randame daugybę šios šaknies akmens ir panašių sąvokų pavadinimų, plg. liet. *aštuo*, lat. *asmens*, skr. *ásmā* 'akmuo, uola, dangus', av. *asman-* 'akmuo, dangus', gr. *ἀκμων* 'priekalas', s. sl. *kamy*, kilm. *kamene* 'akmuo', rus. *камень*, lenk. *kamień*, bulg. *камен*, s. vok. aukšt. *hamar* 'kūjis', s. isl. *hamarr* (Fraenkel, 5; Vasmer, I, 514 (II, 173–4); Pokorny, 18–22; Mayrhofer, I, 60–1; Топоров, R. kr. Endz., 261–6).

Toliau šie pavadinimai siejami su ide. **ak-*, *ok-* 'aštrus, smailas' šaknies žodžiais, plg. liet. *aštrūs*, *akūotas* ir kt.

Šios šaknies akmens pavadinimo neišlaikė prūsų kalba. Pr. *stabis* 'akmuo' yra tos pačios šaknies žodis kaip liet. *stābas*, lat. *stabs*, liet. *stābaras* 'stiebas be lapų, sausa šaka, virbas', s. sl. *stoborъ* 'stulpas' (Endzelins, IV(2), 313; Trautmann, Altpr., 435).

Liet. *akmuo* randamas beveik visuose pirmuosiuose lietuvių kalbos paminkluose (MŽ, 277; DP, 99; BB, 42; ChB, 46; PK, 80; SD(1), 50; LKŽ, I, 82–4).

Liet. *anglis*, plg. lat. *ūogle*, pr. *anglis*; s. slav. *agľь*, rus. *уголь*, lenk. *węgiel*, bulg. *въгле*, skr. *āngārah* (Fraenkel, 10; Vasmer, III, 171 (IV, 146); Mayrhofer, I, 21; Pokorny, 779).

Toliau mėginama sieti su ide. ugnies pavadinimu, plg. liet. *ugnis*, rus. *огонь*.

Liet. *anglis* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 189; LKŽ, I, 139).

Liet. *auksas*, plg. pr. *ausis*, lat. vietovardžius *Auskaļi*, *Auskalēji*; lot. *aurum*, toch. A *wās*, B *yasā*, *ysā* (Fraenkel, 25; Pokorny, 86–7; Топоров, I, 168–70; Иванов, Blt., 13(1), 233–6; Порциг, 274; Гамкредзе, Иванов, 713–4).

Kad latvių kalboje yra buvęs toks aukso pavadinimas, be minėtų vietovardžių, rodytų ir eilutės iš latvių liaudies dainos:

„Sijājot auzas bira,
niekājot sidrabiņš“,

kur lat. *auzas* ‘avižos’ visiškai nesiderina su žodžiu *sidrabiņš* ‘sidabrėlis’. Pirminiame šios dainos variante turėjęs būti žodis **aus(a)s*, atitinkantis pr. *ausis* ‘auksas’. Tokią prielaidą patvirtina ir tas faktas, jog yra šios dainos variantas, kur vietoje žodžio *auzas* yra *zēlts* ‘auksas’ (ME, I, 231).

J. Bretkūno raštuose randame žodžius *ausinas* ‘auksinis’, *auskalis* ‘auksakalys’ (LKŽ, I, 501, 502), bet tai yra skoliniai iš prūsų kalbos (arba žodžiai, atsiradę dėl prūsų kalbos įtakos).

Liet. *auksas*, lot. *aurum* lyginimas su tocharų kalbos žodžiais kelia abejonių. Apskritai šis ide. aukso pavadinimas veikiausiai yra senas skolinys iš kurios nors Azijos kalbų. Į baltų kalbas jis galėjęs kartais patekti ir per romėnų pirklius. Būta mėginimų šį aukso pavadinimą sieti su ide. **aues-* ‘šviesti’ šaknies žodžiais, plg. liet. *aušrà*, skr. *usāh* ir kt.

Latvių kalboje senąjį aukso pavadinimą išstūmė *zēlts*, kuris giminiškas su rus. *золото* ‘auksas’, got. *gulþ*, vok. *Gold*, liet. *želtas* ‘gelsvas’ (Vasmer, I, 460 (II, 103–4); Frenkelis, 37; Порциг, 211).

Liet. *auksas* randamas daugelyje pirmųjų kalbos paminklų (MŽ, 34; DP, 581; ChB, 361; PK, 158; SD(1), 216; LKŽ, 479).

Liet. *aušrà*, plg. lat. *austra*, *ausma*; skr. *usrāh* ‘rytinis’, gr. ἠώς (< **ausos*) ‘aušra’, ἔως, lot. *aurora* (< **ausōsā*), s. vok. aukšt. *ōstan* ‘iš rytų’, s. isl. *austr* ‘rytai’ (Fraenkel, 27; Mayrhofer, I, 113; Pokorny, 86–87).

Galimas daiktas, kad su šiais pavadinimais reikėtų sieti ir rus. *ympo* ‘rytas’, lenk. *jutro*, plg. s. lenk. *justrzenka* ‘aušrinė’ šalia lenk. *justrzenka* (Sławski, I, 594–6; Nieminen, ScSl, 2, 13–28).

Toliau visi čia minėti aušros pavadinimai būtų sietini su ide. **aues-* ‘šviesti’ šaknies žodžiais.

Liet. *aušra* randamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 277; DP, 502; BB, 180; ChB, 410; PK, 67; SD(1), 29; LKŽ, I, 512–3).

Liet. *debesis*, plg. lat. *debess* ‘dangus’; s. sl. *nebo*, kilm. *nebese*, rus. *небо*, dgs. *небеса*, lenk. *niebo*, dgs. *niebiosa*, bulg. *небе*, skr. *nābhah* ‘migla, garai, rūkas, debesis’, av. *nabah-* ‘dangus, oro erdvė’, gr. νέφος ‘debesis, rūkas’, lot. *nebula* ‘migla, rūkas’, s. vok. aukšt. *nebul* ‘migla, rūkas’, het. *nepiš* ‘dangus’ (Fraenkel, 85; Vasmer, II, 205 (III, 53); Mayrhofer, II, 134; Pokorny, 315–6; Гамкрелидзе, Иванов, 667–8).

Kaip matome, iš visų šių pavyzdžių baltų kalbų žodžiai išsiskiria žodžio pradžios konsonantizmu (*d-* vietoje *n-*). Šį reiškinį dažniausiai mėgi-

nama aiškinti liet. *dangùs* įtaka arba kontaminacija su kuriuo nors kitu žodžiu.

Liet. *debesis* randamas daugelyje pirmųjų lietuvių kalbos paminklų (Mž, 303; DP, 2; BB, 178; ChB, 37; PK, 172; SD(1), 11; LKŽ, II, 349–50).

Liet. *dervà* ‘degutas, smala’, plg. lat. *dařva*, pr. vietovardį *Derwayn*; s. isl. *tyrvi*, *tyri*, s. angl. *teoru* (Fraenkel, 90–1; Pokorny, 214–7; Топоров, I, 332; Гамкрелидзе, Иванов, 612).

Tokia reikšmė šis žodis vartojamas tik baltų ir germanų kalbose (Попциг, 217–8). Toliau jis sietinas su ide. žodžiu, reiškiančiu ‘medis’, iš pradžią galbūt ‘ąžuolas’, plg. s. slav. *děrevo*, rus. *дерево*, skr. *dāru* ‘medžio gabalas, medinis indas’, gr. *δέρυ* ‘medis, mediena, ietis’, *δρυς* ‘ąžuolas, medis’, got. *triu* ‘medis’, s. air. *daur* ‘ąžuolas’ (Vasmer, I, 342 (I, 502); Mayrhofer, II, 36). Kad pirminė šio žodžio reikšmė buvusi ‘ąžuolas’, galbūt liudytų ir tas faktas, kad kai kurie šio žodžio dariniai vartojami reikšmė ‘tvirtas, ištikimas, sveikas’, plg. liet. *drūtas*, rus. *здоровый* ‘sveikas’ (< **s̥d-dorv̥s*), skr. *dārunah* ‘tvirtas, grubus’, got. *triggws* ‘ištikimas’.

Lietuvių kalboje taip pat išlaikyta iš dalies senesnė šio žodžio reikšmė, plg. liet. *dervà* ‘pliauska skaloms skelti; skala, šakalys; pušies ar eglės keltas, iš kurio degamas degutas’ (LKŽ, II, 426).

Iš senesniųjų lietuvių kalbos paminklų šis žodis (forma *dervė*) pirmą kartą atrodo užfiksuotas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime:

„Smolny / Pinguis arbor,
gummosa, resinosa, sakingas / darwingas / derwe“
(SD(3), 413).

Kad baltų kalbose šio žodžio reikšmė ‘degutas, smala’ yra labai sena, rodo ir Pabaltijo finų kalbų skoliniai: plg. suom. *terva* ‘derva’, est. *tõrv* (Thomsen, 166; Kalima, 168–9).

Liet. *dienà*, plg. lat. *diena*, pr. vns. gal. *deinan*; s. sl. *день*, rus. *день*, lenk. *dzień*, skr. *dīnam*, lot. *nūndinae* ‘kas devintą dieną įvykstantys turgai’, got. *sinteiſ* ‘kasdien’, s. vok. aukšt. *lengizin* ‘pavasaris (turintis ilgas dienas)’, alb. *dītë* ‘diena’ (< **din-tē*), *gdhinj* ‘darau dieną’ (< **dī-n-jō*), s. air. *trédenus* ‘trijų dienų laikotarpis’ (Fraenkel, 93–4; Vasmer, I, 339 (I, 498–9); Mayrhofer, II, 41; Pokorny, 183–6; Топоров, I, 318–9; Трубачев, 5, 213–4).

Toliau šis dvejojo šaknies vokalizmo ide. dienos pavadinimas sietinas su ide. **dei-* ‘šviesti, spindėti’ šaknies žodžiais, plg. liet. *dišvas*, skr. *devah*.

Liet. *diena* labai dažnai vartojamas daugelyje XVI–XVII a. raštų (Mž, 9; DP, 199; BB, 82; ChB, 72; PK, 111; SD(1), 29; LKŽ, II, 504–7; Kudz.-DP, I, 163–6).

Liet. *dūmai*, plg. lat. *dūmi*, pr. *dumis* 'dūmas'; s. sl. *дымъ*, rus. *дым*, lenk. *dym*, bulg. *дум*, skr. *dhūmah*, gr. *θῦμός* 'drąsa, aistra', lot. *fūmus* 'dūmai', s. vok. aukšt. *toum* 'dūmai, garai, rūkas', vid. air. *dumacha* 'rūkas' (Fraenkel, 110; Vasmer, I, 385 (I, 558); Mayrhofer, II, 109; Pokorny, 261–7; Топоров, I, 390; Трубачев, 5, 203; Гамкрелидзе, Иванов, 466).

Senas žodis su formantu *-m-* sudarytas iš ide. šaknies **dheu-*, **dhou-*, plg. rus. *дыть* 'pūsti', *дых* 'dvasia', liet. *dūmti* 'pūsti', *dūmplės*, *dūlis* ir kt.

Liet. *dūmai* randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 287; DP, 580; BB, 180; ChB, 390; SD(1), 21; LKŽ, II, 833–4).

Liet. *jūra*, plg. lat. *jūra*, pr. vns. gal. *iūrin*. Su šiuo jūros vardu sietinas ir kito šaknies vokalizmo liet. *jáura* 'šlapia, sunki, nederlinga, vasarą išdžiūstanti ir suskylanti dirva; balos žemė; dirvožemis su molio ir šlyno priemaišomis; klampynė, bala'. Toliau šie baltų kalbų žodžiai sietini su skr. *vāri* 'vanduo, lietus', av. *vār-* 'lietus', gr. *οὔρον* 'srutos, šlapumai', lot. *ūrīna*, s. isl. *ūr* 'smulkus lietus', arm. *յւր* 'vanduo', alb. *hurdhë* 'tvenkinys', toch. A *wār* vanduo, toch. B *war* (Fraenkel, 198; Mayrhofer, III, 194; Pokorny, 80–1; Būga, II, 266–76; Топоров, III, 93–7).

Kaip jūros pavadinimas šis žodis galėjo būti ir baltų kalbų naujadaras. K. Būga manė, kad žodžiu *jūra* baltai iš pradžių vadino ne tikrąsias jūras, bet didelius ežerus, kurie ilgainiui galėjo nusekti ir pavirsti *jaura*, t. y. pelke, raistu (Būga, II, 275). Vėliau žodžiu *jūra*, matyt, vadinta Baltijos jūra.

Šaknis *jūr-*, *jaur-* gana dažnai randama baltų hidronimijoje (Vana-gas, 134, 139; Endzelīns, LV, I (1), 387, 409).

Senuosiuose lietuvių kalbos paminkluose žodis *jūra* pasitaiko retai, daug dažniau ten vartojama *marios*. Pavyzdžiui, M. Daukšos postilėje randame 86 kartus pavartotą žodį *marios* (įvairūs linksniai) ir nė karto nepavartotas žodis *jūra* (Kudz.-DP, I, 430). K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime žodis *jūrės* pateikiamas kaip *marios* sinonimas (SD(3), 179). Forma *jūrės* randama J. Bretkūno, D. Kleino raštuose (BP, I, 199; KIGr, 70; LKŽ, IV, 430–1, 432, 434).

Liet. *kálnas*, plg. lat. *kalns*; gr. *καλωνός* 'kalva', lot. *collis* (< **koln-is* ar **kļn-is*), got. *hallus* 'uola', angl. *hill* 'kalva', vid. air. *coll* 'galva, vadas' (Fraenkel, 209–10; Pokorny, 544). Siejama čia ir het. *kalmara-* 'kalnas' (Гамкрелидзе, Иванов, 669).

Toliau šie žodžiai sietini su ide. *kel- šaknies žodžiais, plg. liet. *kėlti*, *kilti*. Tos pačios kilmės yra ir liet. *kalvą*, lat. *kalva*.

Liet. *kalnas* randamas daugelyje XVI–XVII a. raštų (Mž, 462; DP, 30; ChB, 10; PK, 60; SD(1), 37; LKŽ, V, 146).

Liet. *laūkas*, plg. lat. *laūks*, pr. *laucks* 'laukas, dirva'; skr. *lokāḥ* 'atvira vieta, visatos erdvė, pasaulis', lot. *lūcus* 'šventoji giraitė', s. vok. aukšt. *lōh* 'krūmais apžėlusį miško laukymė' (Fraenkel. 343–5; Mayrhofer, III, 113; Pokorny, 687–9; Būga, II, 257).

Toliau šie žodžiai sietini su ide. *leuk- 'šviesti, matyti' šaknies žodžiais. Tokios pat kilmės yra liet. *laūkas* 'baltu snukiu ar balta kakta gyvulys', pr. *lauxnos* 'žvaigždės', rus. *луч* 'spindulys' ir kt. Pirminė visų šių žodžių reikšmė buvusi 'šviesti, šviesus'.

Liet. *laukas* gana dažnai pirmuosiuose kalbos paminkluose vartojamas žodis (Mž, 519; DP, 330; ChB, 122; PK, 61; SD(1), 131; LKŽ, VII, 177–8).

Liet. *lomà* 'įdubęs žemės plotas, klonis', plg. lat. *lāma* 'klanas, bala'; bulg. *лам* 'duobė, griovys', lot. *lāma* 'pelkė, bala, liūnas', alb. *lamë* 'klojimas' (Fraenkel, 385; Vasmer, II, 56 (II, 515–6); Pokorny, 653–4; Pisani, Blt., 4(1), 19; Десницкая, Blt., 19(1), 19).

Lot. *lāma* gali būti ir skolinys.

Liet. *loma* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 30; LKŽ, VII, 645). M. Petkevičiaus katekizme randame *lomas* 'duobė, kapas' (PK, 50).

Liet. *mārios*, plg. lat. *mare*, pr. *mary*; s. sl. *more*, rus. *море*, lenk. *morze*, bulg. *море*, lot. *mare*, got. *marei*, s. vok. aukšt. *marī*, *merī*, air. *muir* (Fraenkel, 409–10; Vasmer, II, 157–8 (II, 654–5); Pokorny, 748).

Daugiausia remiantis germanų kalbų pavyzdžiais (plg. angl. *marsh* 'pelkė', vok. *Marsch* 'derlinga žemuma (prie upės, jūros)', manoma, kad pirminė šio žodžio reikšmė galėjusi būti 'bala'. Mėginta su šiuo jūros pavadinimu sieti ir skr. *maryādā* 'riba'. Tačiau reikšmės 'jūros riba, krantas' neatspindį senieji indų tekstai (Mayrhofer, II, 597–8).

Kaip minėta, liet. *marios* dažnai vartojamas senuosiuose raštuose (Mž, 519; DP, 14; BB, 61; ChB, 157; PK, 101; SD(1), 79; LKŽ, VII, 862–3).

Liet. *mėnuo*, kilm. *mėnesio*, *mėnūlis*, plg. lat. *mēnesis*, pr. *menins* (taip taisomas Elbingo žodynėlio 8 žodis *Menig*; V. Mažiulis linkęs taisyti į mažybinę formą *mēnikis* (Mažiulis, 288); s. sl. *měsěcъ*, rus. *месяц*, lenk. *miesiąc*, bulg. *месец*, skr. *māh*, *māsaḥ*, gr. *μείς*, lot. *mēnsis* 'mėnesis', got. *mēna* 'mėnulis', *mēnōþs* 'mėnesis', s. vok. aukšt. *māno* 'mėnulis', arm. *amis*, kilm. *amsoy* 'mėnesis', alb. *muaj*, s. air. *mí*, kilm. *mīs*, toch. A *mañ*

'mēnesis', toch. В *meñe* 'mēnesis', *mem* 'mēnulis' (Fraenkel, 438–9; Vasmer, II, 125 (II, 608–9); Mayrhofer, II, 631–2; Pokorny, 731–2; Beekes, IEst., 1982, 10, 53–64; Гамкрелидзе, Иванов, 684–5).

Mėginama sieti su ide. veiksmazodžio šaknimi **mē-* 'matuoti'. Mėnulis galėjo būti įsivaizduojamas kaip tam tikras laiko matas.

Liet. *mėnuo* ir planetos, ir laiko tarpo pavadinimo reikšme randamas daugelyje senųjų lietuvių kalbos paminklų (Mž, 326; DP, 14; BB, 54; ChB, 190; PK, 91; SD(1), 18; LKŽ, VIII, 19, 20–1). Liet. *mėnulis* senesniuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra vartojamas (LKŽ, VIII, 20).

Liet. *miglā*, plg. lat. *migla*; s. rus. *мьгла*, rus. *мгла*, lenk. *mgła*, bulg. *мьгла*, gr. *ὀμίχλη* 'migla, debesis', skr. *meghāḥ* 'debesis', arm. *mēg* 'migla', alb. *mjegull* (Fraenkel, 451; Vasmer, II, 109 (II, 587); Mayrhofer, 680–1; Pokorny, 712–3; Десницкая, Blt., 19(1), 19).

Šie žodžiai toliau siejami su ide. veiksmazodžio šaknimi **meigh* 'mirgėti, darytis tamsu (prieš akis)'. Galimas daiktas, jog tos pačios kilmės yra ir liet. *miegóti*.

Forma *miglė* randama J. Bretkūno raštuose (BB I Moz, 2, 6; LKŽ, VIII, 164).

Liet. *naktis*, plg. lat. *nakts*, pr. vns. gal. *naktin*; s. sl. *nošť*, rus. *ночь*, lenk. *noc*, bulg. *нощ*, skr. *nák*, vns. gal. *náktam*, gr. *νύξ*, kilm. *νοκτός*, lot. *nox*, kilm. *noctis*, got. *nahts*, alb. *natë*, s. air. *innocht* 'šiųnakt', toch. А *n(a)ktim* 'naktinis', toch. В *nekcīye* 'vakare', het. *neku-* 'vakaras' (Fraenkel, 481–2; Vasmer, II, 229 (III, 86–7); Mayrhofer, II, 121–2; Pokorny, 762–3; Гамкрелидзе, Иванов, 791–2).

Šalia šio pavadinimo ide. formų **neky-(t-)*, **nokyt-* mėginama rekonstruoti ir formą **onkūt-*, su kuria būtų galima sieti ir liet. *anksti*, pr. *angstainai*, skr. *aktúḥ* 'paskutinė nakties dalis, tamsa prieš švitimą', got. *ūhtwō* 'ankstus rytas'.

Liet. *naktis* gausiai randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 8; DP, 97; BB, 169; ChB, 174; PK, 19; SD(1), 98; KIGr, 136; LKŽ, VIII, 520–2).

Liet. *pieva*, plg. lat. *piēva*; gr. *ποιή*, dor. *ποιά* 'žolė, žole apaugęs žemės gabalas' (< **ποιΐα*) (Fraenkel, 588; Pokorny, 793–4; Порциг, 253).

Tai vienas iš nedaugelio būdingų tik baltų ir graikų kalboms leksikos atitikmenų. Toliau šie žodžiai siejami su ide. **peī(ə)-*, **pī-* 'būti riebiam, būti gausiam', plg. skr. *pīvaḥ* 'riebalai', liet. *pýti* 'atleisti pieną, gerti drėgmę', *piētūs*, *pienas*.

Liet. *pieva* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 306; ChB, 423; SD(1), 70; LKŽ, IX, 935).

Liet. *pūgà*, plg. lat. *pūga*; rus. *пуга*, s. isl. *fok* (Fraenkel, 661; Vasmer, II, 459 (III, 399); Būga, I, 301, II, 524).

Toliau siejama su s. isl. *fjúka* 'varyti, raustis', vid. vok. aukšt. *fochen* 'pūsti'. Chr. S. Stangas šiuos žodžius laiko baltų, slavų, germanų leksikos bendrybe, gal be reikalo abejodamas, kad lietuvių kalbos žodis kartais galėjo būti paskolintas iš rusų kalbos (Stang, Lex., 43).

Liet. *pūga* XVI–XVII a. raštuose, atrodo, nėra vartojamas žodis (LKŽ, X, 847).

Liet. *rasà*, plg. lat. *rasa*; s. sl. *rosa*, rus. *роса*, lenk. *rosa*, bulg. *роса*, skr. *rásah* 'sultys, skystis, kaulų smegenys', *rasá* 'skystis, drėgmė, mitinė upė', av. *Raṇhā* 'toks upės vardas', lot. *rōs*, kilm. *rōris* 'rasa' (Fraenkel, 699; Vasmer, II, 537 (III, 503); Mayrhofer, III, 48; Pokorny, 336).

Mėginama sieti su ide. **ere-s-* 'tekėti' šaknies žodžiais, plg. skr. *ár-ṣati* 'bėga, teka', het. *a-ar-aš-zi*.

Liet. *rasa* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 502; PK, 24; SD(1), 153; KIGr, 69; LKŽ, XI, 182–3).

Liet. *sakai*, plg. lat. *saki*, pr. *sackis*; s. sl. *sokъ* 'sultys', rus. *сок*, lenk. *sok*, bulg. *сок*, gr. *ὀρός*, alb. *gjak* 'kraujas' (Fraenkel, 756–7; Vasmer, II, 688 (III, 708); Pokorny, 1044; Būga, II, 583).

Tos pačios šaknies veikiausiai yra ir lat. *sveķi* 'derva, sakai'. Su šiais žodžiais mėginta sieti ir lot. *sūcus* 'sultys'. K. Būga liet. *sakai* siejo su liet. *sėkti*, *seklūs*.

Liet. *sakai* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 170; LKŽ, XII, 19).

Liet. *saulė*, plg. lat. *saūle*, pr. *saule*; s. sl. *slъньсе*, rus. *солнце*, lenk. *słońce*, bulg. *слънце*, skr. ved. *súvar*, kilm. *súrah* 'saulė, šviesa, dangus', av. *hvarə* 'saulė, saulės šviesa', gr. *ἥλιος* 'saulė', lot. *sōl*, got. *sauil*, s. isl. *sōl*, s. vok. aukšt. *sunna*, alb. *hyll*, *yll* 'žvaigždė', kimr. *haul* 'saulė' (Fraenkel, 765–6; Vasmer, II, 690 (III, 710–11); Pokorny, 881, 1045; Гамкрелидзе, Иванов, 684).

Vieną bendrą prolytę senajam ide. saulės pavadinimui atstatyti labai sunku. Šiaip šis pavadinimas toliau mėginamas sieti su ide. **smel-* 'rusenti, deginti' šaknies žodžiais, plg. liet. *svilti*, skr. *sváratī* 'šviečia', vid. vok. žem. *swelen* 'deginti'. Praslavų **slъньсе* yra mažybinė forma iš **slънь*. Taigi baltų ir slavų kalbų saulės pavadinimai turi tą patį indoeuropietišką, bet ne baltų-slavų pagrindą (Trost, Českl. přednášky pro IV. Mez. sjezd sl., 227).

Liet. *saulė* labai gausiai randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 158; DP, 86; BB, 54; ChB, 31; PK, 162; SD(1), 169; LKŽ, XII, 191–5).

Liet. *sidābras*, plg. lat. *sidrabs, sudrabs*, pr. *sirāplis*; s. sl. *sørebro*, rus. *серебро*, lenk. *srebro*, bulg. *сребро*, got. *silubr*, s. vok. aukšt. *silabar* (Fraenkel, 780–1; Vasmer, II, 613 (III, 606–7); Būga, II, 563–4; Stang, Lex., 47; Иванов, Blt., 13(1), 231–3).

Šis baltų, slavų ir germanų kalbų sidabro pavadinimas veikiausiai yra skolinsys iš kokios nors rytų kalbos.

Liet. *sidabras* randamas daugelyje XVI–XVII a. raštų (Mž, 350; DP, 582; BB, 66; ChB, 22; PK, 246; SD(1), 160; LKŽ, XII, 498–9).

Liet. *sniėgas*, plg. lat. *sniegs*, pr. *snaygis*; s. sl. *sněgъ*, rus. *снег*, lenk. *śnieg*, bulg. *сняг*, got. *snaiws*, plg. t. p. av. *snaēžaiti* 'sninga', gr. vns. gal. *νίφα* 'sniegas', lot. *nix*, kilm. *nivis*, s. air. *snigid* 'lyja, sninga' (Fraenkel, 853; Vasmer, II, 680 (III, 697); Pokorny, 974; Порциг, 210; Гамкрелидзе, Иванов, 681).

Vieningos prolytės ide. sniego pavadinimui atstatyti neįmanoma. Pavadinimai, matyt, sietini su dvejojomis veiksmažodžio formomis. Lietuvių ir latvių kalbų pavadinimų šaknies vokalizmas veikiausiai pakito dėl veiksmažodžio *sniėgti* įtakos.

Liet. *sniegas* užfiksuotas daugelyje XVI–XVII a. raštų (Mž, 289; DP, 591; BB, 41; ChB, 61; PK, 63; SD(1), 170; LKŽ, XIV, 249–51).

Liet. *ugnis*, plg. lat. *uguns*; s. sl. *огнь*, rus. *огонь*, lenk. *ogień*, bulg. *огън*, skr. *agnih*, lot. *ignis*, het. *agniš* (Fraenkel, 1158–9; Vasmer, II, 252 (III, 118–9); Mayrhofer, I, 18; Pokorny, 293).

Vieningos prolytės atstatyti neįmanoma. Šaknies vokalizmas galėjo pakitėti dėl tabu. Šio pavadinimo siejimai su kitais ide. kalbų žodžiais nebuvo sėkmingi. Įdomu, jog prūsų kalba turi visai kitą ugnies pavadinimą *panno*, kuris siejamas su got. *fōn* 'ugnis', toch. A *por*, toch. B *puwār*, het. *paḥḥur* (Pokorny, 828; Endzelins, IV (2), 271).

Liet. *ugnis* labai dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 10; DP, 15; BB, 49; ChB, 79; PK, 51; SD(1), 110).

Liet. *ùpė*, plg. lat. *upe*, pr. *ape*; skr. *āpah* 'vanduo', het. *ḥapa-* 'upė', toch. A *āp-*, toch. B *āp-* (Fraenkel, 1169; Mayrhofer, I, 74–5; Pokorny, 51–2, 1149; Гамкрелидзе, Иванов, 670–1).

Siejimas labai problematiškas dėl žodžio pradžios vokalizmo. Lietuvių ir latvių kalbos žodžiai gali būti ir kitokios kilmės. F. Fortunatovas liet. *ùpė*, lat. *upe* siejo su pr. *wuṣyan* 'debesis'. K. Būga juos mėgino sieti su liet. *ùpas* 'aidas', lat. *ūpis* 'apuokas'. Jo nuomone, „*ùpė* vardą būtų gavusi nuo „kriokimo“, „rėkimo“ (Būga, II, 321–2). Gal labiausiai vis dėlto tikėtina, kad liet. *ùpė* vokalizmo pakitimas toks pat kaip ir liet. *ugnis* – skr. *agnih* (Stang, NTS, 25, 7–13).

Liet. *upē* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 28; BB, 41; ChB, 394; PK, 98; SD(1), 161). M. Mažvydo raštuose randama forma *upis* (Mž, 457).

Liet. *vanduō*, plg. lat. *ūdēns*, pr. *wundan*, *unds*; s. sl. *voda*, rus. *вода*, lenk. *woda*, bulg. *вода*, skr. *udán*, *udakám*, gr. *ὕδωρ*, *ὕδατος*, lot. *unda* ‘banga, vilnis’, got. *watō* ‘vanduo’, arm. *get* ‘upė’, alb. *ujë* ‘vanduo’, s. air. *u(i)sce* ‘vanduo’, het. *uatar*, kilm. *uētenaš* (Fraenkel, 1194–5; Vasmer, I, 212 (I, 330); Mayrhofer, I, 103; Pokorny, 78–81; Būga, II, 661–3).

Tai senas ide. *r/n* kamieno žodis. Baltų ir lotynų kalbų žodžiuose nosisis *n* šaknyje atsiradęs vėlesniais laikais.

Liet. *vanduo* gausiai randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 24; DP, 182; BB, 34; ChB, 155; PK, 88; SD(1), 55).

Liet. *vāsara*, plg. lat. *vasara*; s. sl. *vesna* ‘pavasaris’, rus. *весна*, lenk. *wiosna*, skr. *vasantāḥ*, av. *vaŋri* ‘pavasari’, palio *vāsara-* ‘diena’, gr. *ἔαρ* ‘pavasaris’, lot. *vēr*, s. isl. *vār*, arm. *garun* (< **uesr-*) (Fraenkel, 1206; Vasmer, I, 192 (I, 303); Mayrhofer, III, 172–3; Pokorny, 1174; Ekertas, LKK, 1966, 8, 143–54).

Senas ide. *r/n* kamieno žodis. Baltų kalbų žodžio reikšmė naujesnė, pirminė reikšmė buvusi ‘pavasaris’. Toliau galbūt reikėtų sieti su ide. **auēs-* ‘šviesti’ šaknies žodžiais, plg. liet. *aušrà* ir kt. Liet. *pavāsaris*, lat. *pavasaris* atsirado vėliau pačiose baltų kalbose iš vasaros vardo.

Būdinga, kad šios šaknies vasaros ir pavasario vardo nėra prūsų kalboje. Pr. *dagis* ‘vasara’ sietinas su liet. *dagà* ‘saulės karštis, kaitra; derlius, branda’, liet. *dėgti*, lat. *dēgt*, skr. *dahati* ‘dega’, got. *dags* ‘diena’ (Endzelīns, IV(2), 193; Топоров, I, 286–9). Pavasario pavadinimas prūsų kalbos paminkluose nėra užfiksuotas. V. Toporovas spėja, jog jis galėjo būti vadinamas ir žodžiu **pa-dagis*.

Liet. *vasara* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 466; DP, 585; ChB, 51; PK, 228; SD(1), 71; KJGr, 2).

Liet. *vilnis*, *vilnià*, plg. lat. *vilnis*, *vilna*; s. sl. *vlъna*, rus. *волна*, lenk. *welna*, bulg. *волна*, skr. *ūrmīḥ*, avest. *varəmiš*, s. vok. aukšt. *wella*, alb. *valë* (Fraenkel, 1254; Vasmer, I, 218 (I, 339); Mayrhofer, I, 117; Pokorny, 1140–3; Гамкрелидзе, Иванов, 861).

Toliau šis pavadinimas siejamas su ide. **uel-* ‘sukti’, plg. liet. *vėlti*, rus. *валить* ‘versti, parblokti’. Tos pačios kilmės yra ir rus. *вал* ‘didelė banga’, liet. *volė* ‘medinis kamštis statinei užkišti’, *volióti*.

Liet. *vilnia*, *vilnis* randama XVI–XVII a. raštuose (DP, 400; ChB, 301; SD(1), 90).

Liet. *žėmė*, plg. lat. *zeme*, pr. *semmē*; s. sl. *zemlja*, rus. *земля*, lenk. *ziemia*, bulg. *земя*, skr. *kṣāḥ*, av. *zā*, gr. *χθών*, lot. *humus*, alb. *dhe*,

s. air. *dū*, kilm. *don* 'vieta' (Fraenkel, 1299; Vasmer, I, 452–3 (II, 93); Mayrhofer, I, 288–9; Pokorný, 414–5; Гамкрелидзе, Иванов, 821).

Tos pačios šaknies žodžiai yra ir liet. *žėmas*, lat. *zēms*, pr. *semmai* 'žemai, žemyn'.

Su minėtais ide. žemės pavadinimais mėginta sieti ir het. *tekan* 'žemė', toch. A *tkam*, toch. B *keṃ*.

Liet. *žemė* gausiai randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 179; BB, 39; ChB, 190; PK, 140; SD(1), 94).

Liet. *žiemà*, plg. lat. *ziema*, pr. *semo*; s. sl. *zima*, rus. *зума*, lenk. *zima*, bulg. *зума*, skr. *himāḥ. hēmantāḥ*, av. *zyā, zimō* 'šaltis, žiema', gr. *χεῖμα* 'žiema', lot. *hiems* 'žiema, dargana', arm. *jmern* 'žiema', alb. *dimër*, s. kimr. *gaem*, het. *gimmanza* (Fraenkel, 1306–7; Vasmer, I, 455–6 (II, 97); Mayrhofer, III, 598; Pokorný, 425–6).

Šio ide. žiemos pavadinimo pėdsakų esama ir germanų kalbose, plg. dan. *gimmerlam* 'metinis ėriukas', s. isl. *gymbr* 'metinė kiaulė'.

O. Trubačiovas ide. žiemos pavadinimą mėgino sieti su het. *ḥe(i)uš* 'lietaus laikas' (Трубачев, ВСЯ, 2, 29–31).

Liet. *žiema* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 39; ChB, 167; WEv, 137; SD(1), 216).

Statyba, technika, buitīs

Liet. *akėčios*, plg. lat. *ecēšas*, pr. *aketes*; gr. *ὄξινη*, lot. *occa* (< **otikā* < **okitā*), s. vok. aukšt. *egida*, s. kimr. *ocet* (Fraenkel, 119; Pokorný, 22; Būga, III, 382; Топоров, I, 67–8; Порциг, 285–6).

Kaip matome, iš rytų ide. kalbų tokį šio technikos termino pavadinimą išlaikė tik baltai. Vieni tyrinėtojai šį pavadinimą sieja su ide. akies pavadinimu (skylėse, t. y. akyse, įtvirtinti akėtvirbaliai), plg. liet. *akis* ir kt. Kiti su ide. **oktō(u)* 'aštuoni (du skersiniai po keturis akėtvirbalius)'. K. Būga siejo su liet. *akstis*, *akúotas* grupės žodžiais.

Iš senųjų kalbos paminklų liet. *akėčios*, atrodo, yra užfiksuotos tik K. Sirvydo 1642 m. žodyno leidime – „Brona. Occa. Akiečios“ (SD(3), 22; LKŽ, I, 51).

Liet. *ākstinas* 'spyglys, akuotas, stagaras; smaili lazdelė gyvuliams varyti', plg. lat. *akstins*; s. sl. *ostъnъ*, rus. *осмен*, bulg. *осмен*, ček. *osten*, gr. *ἀκοστή* 'miežiai', lot. *acus* 'adata, virbalas', got. *ahs* 'varpa' (Fraenkel, 5–6; Vasmer, II, 286 (III, 165); Pokorný, 21–2).

Toliau sietina su ide. *ak-, ok- 'aštrus; akmuo' šaknies žodžiais. Tos pačios kilmės yra ir liet. *akúotas*, *akstis* 'iešmas, smailas pagaliukas'.

Liet. *akstinas* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime, S. B. Chilinskio biblijos vertime (SD(1), 115; ChB, 287; LKŽ, I, 85–6).

Liet. *qsà*, plg. lat. *ùosa*, *ùoss*, pr. *ansis* 'kablys, ant kurio laikosi viršum ugnies pakabintas katilas'; lot. *ansa* 'ąsa, kilpa', s. isl. *oes* 'skylė bate dirželiui įverti' (< *ansjö) (Fraenkel, 18; Pokorny, 48; Топоров, I, 92–3).

E. Frenkelis toliau šiuos žodžius linkęs sieti su lot. *amplus* 'platus, erdvus', skr. *ámatram* 'gėrimo indas' (Mayrhofer, I, 43). Iš žodžio *qsà* kilo ir liet. *qsõtis*.

Liet. *qsa* (forma *usa*) randamas pirmajame K. Sirvydo žodyno leidime (SD(1), 154; LKŽ, I, 324).

Liet. *ašis*, plg. lat. *ass*, pr. *assis*; s. sl. *osb*, rus. *ось*, lenk. *oś*, bulg. *oc*, skr. *ákṣaḥ*, gr. *ἄξων*, lot. *axis*, s. vok. aukšt. *ahsa*, vid. air. *ais* (Fraenkel, 19; Vasmer, II, 288 (III, 167–8); Mayrhofer, I, 16; Pokorny, 6; Топоров, I, 134; Гамкрелидзе, Иванов, 721).

Labai senas ide. žodis, veikiausiai sietinas su ide. veiksmožodžio šaknimi *ag- 'judinti, varyti, mojuoti'.

Liet. *ašis* randamas J. Bretkūno biblijos vertime, K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (BB I Kar 7,33; SD(1), 115; LKŽ, I, 338).

Liet. *balžienas* 'akėčių, rogių, staklių skersinis; medžio, dažniausiai beržo, gabalas padargams daryti', plg. lat. *bālziēns*, pr. *balsinis* 'pagalvė', rus. *болозно* 'stora lenta', gr. *φάλαγξ* 'sija, rąstas, velenas', s. isl. *bialki* 'sija', s. vok. aukšt. *balko* 'sija' (Fraenkel, 33; Vasmer, I, 103 (I, 188–9); Pokorny, 122–3; Топоров, I, 187–8; Трубачев, 2, 183–4).

Dėl nutolusios reikšmės kai kurie tyrinėtojai (Trautmann, Altpr., 310; Endzelīns, IV(2), 186) pr. *balsinis* ir liet. *balžienas* atskyrė kaip negiminiškus žodžius, tačiau turint galvoje, kad šie žodžiai toliau sietini su ide. *bhel-gh-, *bhol-gh- 'išpūstas, sustorėjęs', jų semantika nekelia abejonių, plg. slovėn. *blazina* 'pagalvė, patalai; rogių skersinis; suremtų gegnių pora', taip pat veikiausiai su šiais žodžiais sietinas skr. *barhiḥ* 'paklota žolė, grįžtė aukojamos žolės', av. *baraziš* 'pagalvė' (Mayrhofer, II, 415–6). Tos pačios šaknies yra ir liet. *balnas*.

Liet. *balžienas* senuosiuose kalbos paminkluose nėra užfiksuotas (LKŽ, I, 627–8). Šiaip šis pavadinimas yra būdingas vakarinei Lietuvos tarmių daliai (LKTA, I, ž. Nr. 48, p. 103–4). Šalia formų *balžienas*, *balžiena*, *balžėnai*, *bálžėnai*, *belžėnai*, *belžienai* pasitaiko ir formų *beržienas*, *beržienai*, *beržienos*, kurios atsirado dėl liet. *bėržas* įtakos.

Liet. *dalgis*, plg. pr. *doalgis*, lot. *falx* 'pjautuvas' (Fraenkel, 81; Pokorny, 194–6, 247; Pisani, Blt., 4(1), 19; Mažiulis, Blt., 14(2), 95–6; Топоров, I, 354–6).

Šio žodžio etimologija kelia daug neaiškumų. Lot. *falx* yra labai problematiškas žodis. Liet. *dalgis*, pr. *doalgis* mėginama sieti ir su s. air. *delg* 'dyglys, spyglys', s. skand. *dālkr* 'adata; peilis', liet. *dilgti*. Vadinasi, kaip *dalgio* pavadinimai, liet. *dalgis*, pr. *doalgis* gali būti ir tik baltų kalboms būdingi žodžiai. Lat. *dalgs* veikiausiai yra skolinys iš lietuvių kalbos.

Liet. *dalgė* užfiksuotas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD (1), 61), *dalgis* randamas J. Bretkūno biblijos vertime (BB I Sam 13, 20; LKŽ, II, 239, 240–1). Forma *daļgē* būdinga rytiniam lietuvių kalbos plotui, o *dalgis* – vakariniam (LKA, I, ž. Nr. 40, p. 111).

Liet. *daržas*, plg. lat. *dārzs* 'sodas, daržas, užtvaras'; s. vok. aukšt. *zarga* 'aptvaras' (Fraenkel, 83–4; Pokorny, 254; Stang, Lex., 17).

Šią baltų ir germanų kalbų bendrybę toliau mėginama sieti su skr. *dṛhyati* 'yra tvirtas', av. *darəzayeiti* 'suriša, supančioja', su kuriais siejama ir liet. *diržas* (Mayrhofer, II, 61–2).

Iš baltų kilo suom. *tarha* 'aptvaras' (plg. t. p. *puutarha* 'sodas'), est. *tara* 'aptvaras' (Thomsen, 166; Kalima, 165).

Liet. *daržas* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 180; ChB, 184; PK, 160; SD(1), 111; LKŽ, II, 305).

Liet. *duona*, plg. lat. *duōna* 'duonos riekė, kriaukšlys'; plg. skr. *dhānāḥ* 'javų grūdai, javai', *dhānyām* 'javai', pers. *dāna* 'grūdai', toch. B *tāno* 'grūdai, sėklos, javai' (Fraenkel, 111; Mayrhofer, II, 98; Pokorny, 242).

Visos trys baltų kalbos turi skirtingus, bet semantiškai panašios kilmės duonos pavadinimus, plg. lat. *māize* 'duona': lat. *mieži*, liet. *miėžiai*, pr. *moasis*; pr. *geyto* 'duona', *geits*: rus. *жумо* 'duona; miežiai; rugiai; kviečiai' (Топоров, II, 194–7). Šiaip liet. *duona* dėl specifinės reikšmės būtų galima laikyti ir tik baltų kalboms būdingu žodžiu.

Liet. *duona* gausiai randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 23; DP, 41; BB, 55; ChB, 159; PK, 130; SD(1), II; LKŽ, II, 869–70).

Liet. *dūrys*, plg. lat. *durvis*, pr. *dauris* 'dideli vartai'; s. sl. *dvъri* 'durys', rus. *дверь*, lenk. *drzwi*, skr. *dvār-*, dgs. vard. *dvāraḥ*, gr. *θύρα*, lot. *foris*, *forēs* 'suveriamos durys', got. *daúr* 'vartai', s. vok. aukšt. *turi* 'durys', arm. *durk'*, alb. *derë*, s. air. *dorus*, toch. B *twere* (Fraenkel, 112–3; Vasmer, I, 330 (I, 487); Mayrhofer, II, 83–4; Pokorny, 278–9; Būga, II, 164; Karaliūnas, 187–8; Топоров, I, 309–10; Гамкрелидзе, Иванов, 743).

Senas ide. pavadinimas. Žodžio vokalizmas įvairiose kalbose nesutampa.

Liet. *durys* randamas daugelyje XVI–XVII a. raštų (Mž, 445; DP, 203; ChB, 53; PK, 115; SD(1), 27; LKŽ, II, 901–2).

Liet. *eldijà* 'vieno medžio išskaptuotas laivelis', *aldijà*, plg. s. sl. *aldiji* 'valtis', rus. *лодка*, lenk. *łódź*, bulg. *ладя*, norv. *olda* 'didelis lovys, dažniausiai iš vieno medžio išskaptuotas', šved. *ålla* (Fraenkel, 120; Vasmer, II, 52 (II, 510); Pokorny, 31–2; Būga, II, 141–2).

Tai tipiška baltų, slavų, germanų leksikos bendrybė (Stang, Lex., 113).

Liet. *eldija* (*aldija*) randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 612; ChB, 32; SD(1), 33; LKŽ, II, 1119–20).

Liet. *gařdas* 'lauke ar tvarte užtvėta vieta gyvuliams laikyti; iš lentų sukalta dėžė kiaulėms vežti; kaimenė', plg. pr. *Gardunitis* 'dievas – sodybos saugotojas'; s. sl. *gradъ* 'miestas, pilis, sodas', rus. *город* 'miestas', lenk. *gród*, bulg. *градът*, skr. *gráhah* 'namas', got. *gards*, *garda* 'gardas, tvartas', s. isl. *gerði* 'aptvertas žemės plotas', alb. *gardh* 'tvora', toch. B *kerčiye* 'rūmai' (Fraenkel, 135–6; Vasmer, I, 297 (I, 443); Mayrhofer, I, 344; Pokorny, 444; Топоров, II, 162–3; Трубачев, 7, 37–8; Гамкрелидзе, Иванов, 743–4).

Toliau šie pavadinimai sietini su ide. **gherdh-* 'užtvėti, apjuosti'. Baltų ir slavų kalbose taip pat išliko šios šaknies žodžių, sietinų su palataliniu minėtos šaknies variantu **gherdh-*, plg. liet. *žařdis* 'aptvėta vieta gyvuliams', *žardas* 'iš karčių padarytas žaiginys džiovinti linų galvelėms', *žardiena* 'aptvėta vieta prie namų', lat. *zārdi* 'žardai, žaginiai', pr. *sardis* 'tvora', rus. *озгород* 'žardas'.

Liet. *gardas* gana dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 206; BP, II, 162; ChB, 19; PK, 141; MP, 105; LKŽ, III, 120).

Liet. *girnòs*, plg. lat. *dziřnavas* 'girnòs, malūnas', pr. *girnoywis* 'girnòs'; s. sl. *žръny*, rus. *жёрна*, lenk. *żarnów*, bulg. *жернака* 'vandens malūnas', skr. *grāvā* 'akmuo spausti somai', got. *asiluqairmus* 'asilo malūnas', s. vok. aukšt. *kuerna* 'girnòs', arm. *erkan* (< **gerunā*), s. air. *bráu* (Fraenkel, 153–4; Vasmer, I, 421 (II, 49–50); Mayrhofer, I, 353; Pokorny, 476–7; Топоров, II, 245–7; Порциг, 209–10).

Šis girnų pavadinimas paprastai siejamas su ide. šaknimi **guer-* 'sunkus', plg. skr. *gurúh* 'sunkus', lot. *gravis*, lat. *grúts*. Tyrinėtojai taip pat atkreipė dėmesį, jog dažnai tos pačios šaknies žodžiai gali reikšti 'kalną', 'mišką', 'akmenį' ir 'girnòs' (Иванов, Топоров, Исслед., 11–2).

Liet. *girnòs* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 516; WEv, 183; SD(1), 211; LKŽ, III, 344).

Liet. *iěšmas*, plg. lat. *iesms*, pr. *aysmis*; gr. *αἰχμή* 'ieties smaigalys, ietis, skeptras' (Fraenkel, 182–3; Pokorny, 15; Endzelins, IV (2), 172; Топоров, I, 65),

Gana neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su lot. *īco*, *-ere* 'pataiyti, sužeisti'.

Liet. *iešmas* randamas pirmajame K. Sirvydo žodyno leidime (SD(1), 157; LKŽ, IV, 18).

Liet. *jūngas* 'ariamų jaučių pakinktas; ariamų jaučių pora; šikšna ar virvė, kuri jungia spragilo kotą su buože', plg. lat. *jūgs*; s. sl. *igo*, rus. *uzo*, lenk. *igo*, bulg. *uzo*, skr. *yugām* 'jungas, įkinkyta pora gyvulių; giminė, karta', av. *yuga-* 'jungas', gr. *ζυγόν*, lot. *iugum*, got. *juk*, s. vok. aukšt. *juch*, arm. *luc*, kimr. *iau*, toch. A *yokām* 'durys, vartai' (gali būti ir skolinys), het. *iugan* 'jungas' (Fraenkel, 196; Vasmer, I, 469–70 (II, 115–6); Mayrhofer, III, 19; Pokorny, 508; Гамкрелидзе, Иванов, 721).

Sietinas su ide. **jeu-*, **jeu-g-* 'jungti', plg. liet. *jūngti*, lat. *jūgti*, skr. *yāuti* 'pririša'. Dėl šio veiksmazodžio įtakos baltų kalbų jungo pavadinimo šaknyje atsirado *-n-*. Tos pačios ide. šaknies yra ir liet. *jautis*.

Liet. *jungas* gana dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 473; BB, 177; ChB, 25; PK, 249; SD(1), 44; LKŽ, IV, 378–9).

Liet. *jūšė* 'žuvies sriuba; prasta sriuba; juka', plg. pr. *iuse* 'sriuba (mėsiška)'; rus. *уха*, lenk. *jucha*, bulg. *юха*, skr. *yūh* 'sriuba, putra', gr. *ζύμη* 'tešlos raugas', lot. *iūs*, kilm. *iūris* 'sriuba, padažas', alb. *gjār* 'sriuba' (< **jō-no-*), s. air. *ith* 'košė, sriuba' (Fraenkel, 199; Vasmer, III, 195–6 (IV, 177–8); Mayrhofer, III, 26; Pokorny, 507; Топоров, III, 98–100).

Siejama su ide. šaknimi **jeu-* 'maišyti (gaminant valgi)', plg. skr. *yāuti* 'maišo', liet. *jauti* 'maišyti, daryti jovalą', lat. *jaut* 'užmaišyti (tešlą, duoną)'. Tos pačios kilmės yra ir liet. *jōvalas* 'kiaulių ēdalas, pagamin-tas iš šutintų bulvių, miltų ir kt.; netvarka'.

Liet. *jušė* daugiausia randamas Rytų Prūsijos vėlesniuosiuose rašto paminkluose, Klaipėdos krašto tarmėse (LKŽ, IV, 438–9).

Liet. *korys*, plg. lat. *kāris*; gr. *κηρός* 'vaškas', *κηρίον* 'korys' (Fraenkel, 283; Pokorny, 532; Pisani, BIt., 4(1), 19; Schmid, Griech., 402).

Abejonių kelianti etimologija. Šiaip būtų graikų ir baltų kalbų bendrybė.

Liet. *korys* randamas M. Daukšos postilėje, 1642 m. K. Sirvydo žodyno leidime (DP, 194; SD(3), 298; LKŽ, VI, 363).

Liet. *lūbos*, plg. lat. *luba* 'liepos arba eglės žievė, lenta', pr. *lubbo* 'lenta'; rus. *луб* 'luobas, karna, plaušai', lenk. *lub*, bulg. *луб*, lot. *liber* 'luobas; knyga' (< **lubro-*), s. isl. *laupr* 'pintinė', s. vok. aukšt. *louft* 'medžio žievė', alb. *labē*, s. air. *luib* 'žolė' (Fraenkel, 388; Vasmer, II, 64 (II, 526–7); Pokorny, 690–1; Būga, II, 157).

Toliau siejama su ide. **leup-*, **leub-*, **leubh-* 'nulupty žievę, nulauž-

ti'. Tos pačios šaknies yra ir liet. *luobas* 'sudžiūvusi medžio žievė', lat. *luobs*.

Liet. *lubos* užfiksuota K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime, 'aukšto' reikšme randama M. Daukšos postilėje (SD(3), 425; DP, 350; LKŽ, VII, 670).

Liet. *maišas*, plg. lat. *māiss*, pr. *moasis* 'dumplės' (< **maīs-*); s. sl. *měchъ* 'odinis krepšys, vynmaišis', rus. *мех* 'kailis, iš kailio pasiūtas maišas', lenk. *miech* 'dumplės, maišas, kailiniai', bulg. *мехът* 'vynmaišis, kailis', skr. *meṣāḥ* 'avinai, avis; kailis, vilna', av. *maēša-* 'avis', s. isl. *meiss* 'pintinė kam nors nešti', s. vok. aukšt. *meisa* 'prietaisas kam nors ant nugaros nešti' (Fraenkel, 397; Vasmer, II, 127 (II, 612); Mayrhofer, II, 689; Pokorny, 747).

Pateiktų žodžių reikšmės vaizdžiai rodo jų semantinę raidą.

Liet. *maišas* dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 297; ChB, 386; SD(1), 79; LKŽ, VII, 746–8).

Liet. *medūs*, plg. lat. *mēdus*, pr. *meddo*; s. sl. *медъ*, rus. *мед*, lenk. *miód*, bulg. *медът*, skr. *mādhu* 'saldus gėrimas, medus, soma, pienas', av. *mathu-* 'uogų vynas', gr. *μέθυ* 'svaiginantis gėrimas', s. vok. aukšt. *metu* 'midus', s. air. *mid*, vns. kilm. *medo*, toch. B *mit* 'medus' (Fraenkel, 425; Vasmer, II, 110 (II, 588–9); Mayrhofer, II, 570–1; Pokorny, 707; Гамкрелидзе, Иванов, 603–5).

Senas ide. žodis. Tačiau seniai atkreiptas dėmesys, jog panašus žodis egzistuoja ir kitose kalbų šeimose, plg. suom. *mete-* 'medus', vengr. *méz*, suom. *maito* 'pienas', japon. *mitsu* 'medus', kinų *mi*, tamil. *maṭṭu* 'medus, palmių sultys, saldus gėrimas' (Иллич-Свитыч, II, 38–9).

Liet. *medus* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 194; BB, 102; ChB, 8; SD(1), 81; LKŽ, VII, 992–3).

Liet. *nāmas*, plg. lat. *nams* 'namas, namai', pr. asmenvardžius *Nami-kant*, *Namkynt*, vietovardį *Namgeist*; s. sl. *домъ*, rus. *дом*, lenk. *dom*, bulg. *домът*, skr. *dāmaḥ* 'namas, butas', av. *dam-*, gr. *δῶμος* 'trobesys', lot. *domus*, arm. *tun* 'namas' (Fraenkel, 482–3; Vasmer, I, 361 (I, 526–7); Mayrhofer, II, 19; Pokorny, 198–9; Трубачев, 5, 72–3).

Būta mėginimų baltų kalbų žodžius išskirti iš šios grupės ir sieti juos su gr. *νομός* 'ganykla, gyvenvietė', *νέμω* 'valdau, gyvenu, ganau'. Tačiau labiau įtikėtina ir baltų kalbų namo pavadinimą esant disimiliacijos būdu atsiradusį iš ide. **domos*. Toliau ide. **domos* mėginama sieti su veiksmazodžio šaknimi **dem-*, **demə-* 'statyti', plg. gr. *δέμω* 'statau', tačiau E. Benvenistas tokiam siejimui nepitaria, nes, jo nuomone, ide. **domos* iš pradžių reiškė ne pastatą, bet bendruomeninę organizaciją,

šeimą (Benveniste, 242–6; Гамкрелидзе, Иванов, 741–2). Su minėtais namo pavadinimais veikiausiai sietina ir liet. *dimstis* ‘kiemas, sodyba’.

Liet. *namas* labai gausiai randamas pirmuosiuose rašto paminkluose (Mž, 414; DP, 117; BB, 34; ChB, 64; PK, 154; SD(1), 102; LKŽ, VIII, 528–31).

Liet. *pelai*, *pėlūs*, plg. lat. *pēlus*, *pēlvas*, pr. *pelwo*; rus. *пелёва*, lenk. *plewa*, ček. *pleva*, skr. *palāvah*, lot. *palea* (Fraenkel, 568–9; Vasmer, II, 331 (III, 227); Mayrhofer, II, 233–4; Pokorny, 801–2).

Toliau mėginama sieti su ide. šaknimi **pel-* ‘mušti, trinti’.

Iš baltų kilo ir suom. *pelu* ‘karpojai’ (Thomsen, 207; Kalima, 147).

Liet. *pelai* (paprastai forma *pelūs*) pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 86; BP, I, 119; MP, 169; SD(1), 123; KIGr, 6; LKŽ, IX, 754–5, 777).

Liet. *piemuō*, plg. pr. vietovardį *Payme(n)koro*; skr. *go-pá*, gr. *ποιμήν* (Fraenkel, 585; Mayrhofer, II, 251; Pokorny, 839; Гамкрелидзе, Иванов, 695).

Toliau siejama su ide. **p̄ji-* ‘saugoti, ganyti’.

Baltiškos kilmės yra suom. *piimen* ‘piemuō’ (Thomsen, 208; Kalima, 145).

Liet. *piemuō* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 188; DP, 167; BB, 38; ChB, 54; PK, 15; SD(1), 62; LKŽ, IX, 912–3).

Liet. *púodas*, plg. lat. *puōds*, pr. *podalis* ‘puodelis’; s. vok. aukšt. *faz* ‘indas, dėžė’ (Fraenkel, 668; Pokorny, 790; Būga, II, 346).

Toliau siejama su ide. **pěd-* ‘griebti, sutalpinti’.

Chr. S. Stangas šiuos žodžius laiko specifine baltų ir germanų leksikos bendrybe (Stang, Lex., 43–4). Tačiau baltų kalbų žodžio kilmė galima ir kitaip aiškinti – sieti su liet. *pādas* (Трубачев, Рем., 208).

Liet. *puodas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 493; BB, 88; ChB, 346; SD(1), 33; LKŽ, X, 920–1).

Liet. *rātas*, plg. lat. *rats*; skr. *ráthaḥ* ‘vežimas, dviratis karo vežimas’, av. *ratha-* ‘vežimas’, lot. *rota* ‘ratas, vežimas’, s. vok. aukšt. *rad* ‘ratas’, s. air. *roth* (Fraenkel, 703; Mayrhofer, III, 38–9; Pokorny, 866; Гамкрелидзе, Иванов, 718–9).

Siejama su ide. **ret(h)-* ‘bėgti, risti’, plg. liet. *risti*, s. air. *rethim* ‘bėgu’.

Baltiškos kilmės yra suom. *ratas*, est. *ratas* (Thomsen, 211; Kalima, 152).

Šio ide. rato pavadinimo neišlaikė prūsų kalba: pr. *kelan* ‘ratas’ yra tos pačios šaknies žodis kaip ir s. sl. *kolo*, rus. *колесо* (Vasmer, I, 598 (II, 289–90); Топоров, III, 305–7).

Liet. *ratas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 255; BP, II, 103; ChB, 358; SD(1), 59; LKŽ, XI, 238–40).

Liet. *stālas*, plg. pr. *stalis*; s. sl. *stolb* ‘sėdynė, sostas’, rus. *cмoл* ‘stalas’, lenk. *stól*, vns. kilm. *stołu*, bulg. *cmoл* ‘kėdė, krėslas, sostas’, got. *stōls* ‘kėdė’ (Fraenkel, 893; Vasmer, III, 17–8 (III, 764–5); Pokorny, 1004–7; Būga, II, 170, 370; Endzelīns, IV(2), 313).

Siejama su ide. šaknimi **stā-*, **stə-* ‘stovėti, statyti’. Tačiau minėti pavadinimai gali būti ir kitokios kilmės. Tos pačios šaknies kaip *stālas* yra ir liet. *pastōliai*. K. Būga liet. *stālas* laikė skoliniu iš slavų. Chr. S. Stangas šiuos žodžius laiko baltų, slavų, germanų kalboms būdinga leksikos bendrybe (Stang, Lex., 55).

Liet. *stalas* randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 76; DP, 35; SP, II, 177; MP, 242; KIGr, 24; LKŽ, XIII, 638–41).

Liet. *stogas*, plg. lat. *stāgs*, pr. *stogis*; gr. *στéγως* ‘stogas, namas’, s. vok. aukšt. *dah* ‘stogas’, s. air. *tech*, *teg* ‘namas’ (Fraenkel, 911; Pokorny, 1013–14; Endzelīns, IV(2), 317; Būga, II, 164).

Toliau sietina su ide. **(s)teg-* ‘dengti’. Baltų kalbų pavadinimas galėjo iš šios šaknies atsirasti ir savarankiškai. Vadinas, galėtų tai būti ir baltų kalbų leksikos naujovė. Su minėtais stogo pavadinimais kartais mėginama sieti ir rus. *cmoз* ‘kūgis, kupeta’.

Liet. *stogas* randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 473; DP, 73; BB, 109; ChB, 51; SD(1), 19; LKŽ, XIII, 834–6).

Liet. *strėlė*, plg. lat. *strēla* ‘strėlė, ruožas, juosta’, s. sl. *strěla* ‘strėlė’, rus. *cmпeлa*, lenk. *strzala*, bulg. *cmпeлa*, s. vok. aukšt. *strāla* ‘strėlė, žaibo spindulys’, vid. vok. aukšt. *strāle* (Fraenkel, 920–1; Vasmer, III, 25 (III, 774); Pokorny, 1028).

Baltų, slavų ir germanų leksikos bendrybė (Stang, Lex., 55). Tos pačios šaknies yra ir lat. *stars* ‘spindulys’. V. Macheko nuomone, šis strėlės pavadinimas galėjo būti ir „praeuropietiško“ substrato žodis (Machek, 585–6). Liet. *strielà* yra skolinys iš baltarusių.

Liet. *strėla*, *strėlė* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 580; PK, 79; SD(1), 176; KN, 101; LKŽ, XIII, 949–50).

Liet. *šakà*, plg. lat. *saka* ‘išsišakojimas’, *sakas* ‘pavalkai’; rus. *coxа* ‘arklas; dvišaka kartis gardui paremti, baslys’, lenk. *socha* ‘žagrė, dvišakuma’, bulg. *coxа* ‘dvišakė lazda’, skr. *śākhā* ‘šaka’, got. *hōha* ‘arklas’, arm. *çax* ‘šaka’ (gali būti ir skolinys iš persų), vid. air. *gec* ‘šaka’, s. air. *cēcht* ‘arklas’ (Fraenkel, 957–8; Vasmer, II, 703–4 (III, 729–30); Mayrhofer, III, 321–2; Pokorny, 523).

Pirminė reikšmė buvo ‘dvišakas kuolas, medis’. Tos pačios šaknies žodis yra ir liet. *šakalys*, lat. *sakaļi*, liet. *šaknis*, lat. *sakne*, pr. *sagnis*.

Liet. *šaka* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 607; ChB, 176; SD(1), 33; LKŽ, XIV, 396–9).

Liet. *šūlas*, plg. pr. *sulis* ‘šulas, ramstis, stovas’; gr. ξύλον ‘pagalys, medis, suolas, stalas’, got. *sauls* ‘stulpas’, s. vok. aukšt. *sūla* (Fraenkel, 1032–3; Endzelīns, IV(2), 319; Būga, II, 317–8; 620–2).

Kai kurie tyrinėtojai su šiuo pavadinimu sieja ir rus. *ушло* ‘baslys, mietas’, bet tai veikiausiai skolinys iš baltų kalbų (Vasmer, III, 435 (IV, 484–5)). Tos pačios kilmės yra ir liet. *šulinỹs*, *šūlė* ‘statinė alui, vynui ar šiaip kam supilti’.

Liet. *šulas* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 410).

Liet. *tiñklas*, plg. lat. *tikls*, *tine*, pr. *sasintinklo* ‘tinklas kiškiams gaudyti’; rus. *менемо* ‘tinklas paukščiams gaudyti’, ček. *teneto*, skr. *tántuh* ‘siūlas, raištis’, gr. τένος ‘sausgyslė, įtempta virvelė’, lot. *tenus* ‘virvė su kilpa (paukščiams gaudyti)’ (Fraenkel, 1098–9; Vasmer, III, 93 (IV, 42); Mayrhofer, I, 475–6; Būga, II, 318–9).

Toliau siejama su ide. šaknimi **ten-* ‘tempti, tęsti’. Šiai grupei priklauso ir liet. *tinti*, *teñpti*. Dėl priesagos liet. *tiñklas*, lat. *tikls*, pr. *-tinklo* būtų galima laikyti ir tik baltų kalboms būdingu žodžiu.

Liet. *tinklas* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 288; ChB, 62; SD(1), 97).

Liet. *trobà*, plg. lat. *trāba* ‘senas pastatas, namelis’, pr. vietovardį *Troben*; gr. τέραμνα ‘namas, butas’, lot. *trabs* ‘rąstas, sienojus, sija, kamienas; laivas, namas’, vid. air. *treb* ‘namas’ (Fraenkel, 1127–8; Pokorny, 1090).

Liet. *troba* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 282; WEv, 163; ChB, 203; SD(1), 50; LKA, I, ž. Nr. 2, p. 34).

Liet. *vilna*, plg. lat. *vilna*, pr. *wilna*, *wilnis* ‘švarkas (veikiausiai vilnonis)’; s. rus. *волна* ‘vilna’, rus. *волна*, lenk. *welna*, bulg. *волна*, skr. *ũḡṇā*, av. *varəṇā*, gr. λῆνος, lot. *lāna*, got. *wulla*, kimr. *gwlan*, het. *hulana-* (Fraenkel, 1253–4; Vasmer, I, 218–9 (I, 339); Mayrhofer, I, 116; Pokorny, 1139; Гамкрелидзе, Иванов, 578).

Tolesni šio seno ide. vilnos pavadinimo siejimai nėra sėkmingi. Aišku, jog tai senas ide. žodis.

Liet. *vilna* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 398; BB, 87; ChB, 347; SD(1), 160).

Liet. *vāškas*, plg. lat. *vask*; s. sl. *voskъ*, rus. *воск*, lenk. *wosk*, bulg. *воскъ*, s. vok. aukšt. *wahs*, vok. *Wachs*, s. skand. *vax*, s. angl. *weax* (Fraenkel, 1207; Vasmer, I, 231(I, 357); Būga, II, 199; Гамкрелидзе, Иванов, 610).

Tolimesnė kilmė gana neaiški. Mėginama sieti su ide. **ueg-* 'austi, sumegzti' (Pokorny, 1180). Šiaip šis vaško pavadinimas būtų tipiška baltų, slavų ir germanų kalbų leksikos bendrybė (Stang, Lex., 61).

Liet. *vaškas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 8; SD(1), 196).

Spalvos ir kitos ypatybės

Liet. *añkštas*, plg. s. sl. *azəkъ*, rus. *узкуй*, lenk. *wązki*, skr. *amhuḥ*, lot. *angustus*, got. *aggwus*, s. vok. aukšt. *engi*, arm. *anjuk*, vid. bret. *encq* (Fraenkel, II; Vasmer, III, 178 (IV, 154); Mayrhofer, I, 14; Pokorny, 42–3).

Su šiais žodžiais taip pat siejama lot. *angor* 'spaudimas gerklėje, smaugimas, liūdesys, baimė', s. skand. *angr* 'pyktis, apmaudas, liūdesys' (Klein, I, 75).

Iš baltų kalbų, kaip matome, ši žodį išlaikė tik lietuvių kalba. Liet. *añkštas* kilo iš formos **anz-stas*.

Liet. *ankštas* (*ankštus*) randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 186; DP, 90; ChB, 16; SD(1), 13; LKŽ, 147, 150).

Liet. *aštrūs*, *āštras*, *ašrūs*, plg. s. sl. *ostrъ*, rus. *острый*, lenk. *ostrzy*, bulg. *остър*, skr. *ásriḥ* 'kampas, ašmenys', gr. *ἄστρος* 'smailas, aštrus', lot. *ācer*, alb. *athētë* 'rūgštus', s. air. *ēr* 'aukštas', vid. air. *ochar* 'kampas, išsikišimas' (Fraenkel, 19; Vasmer, II, 288 (III, 166–7); Mayrhofer, I, 61; Pokorny, 21).

Toliau šie žodžiai sietini su ide. **ak-*, **ok-* 'smailas, aštrus, akmuo', plg. liet. *akmuõ*, *ašmuõ*, *ašakà* ir kt. Tos pačios kilmės yra ir lat. *ass* 'aštrus'. Liet. *aštrus* kaip ir atitinkami slavų kalbų pavyzdžiai turi įterptinį *-t-*.

Pirmuosiuose lietuvių kalbos paminkluose vartojama forma *aštras* (Mž, 12; DP, 273; ChB, 381; SD(1), 102; LKŽ, I, 339–40, 343–4).

Liet. *bāsas*, plg. lat. *bass*; s. rus. *босъ*, rus. *босоў*, lenk. *bosy*, bulg. *бос*, s. vok. aukšt. *bar* 'nuogas, tuščias' (< **baza-*), s. isl. *berr*, arm. *bok* 'basas' (Fraenkel, 36; Vasmer, I, 111 (I, 199); Kluge, 50).

Tolesni šio ide. žodžio siejimai kelia abejonių.

Liet. *basas* pirmuosiuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra užfiksuotas (LKŽ, I, 677).

Liet. *dešinỹs*, *dešinė*, *dėšinas*, plg. s. sl. *desнь*, rus. *десница* 'dešinioji ranka', bulg. *десен* 'dešinys', serb.-chorv. *дѣсан*, skr. *dákṣinaḥ* 'dešinys, pietinis, vikrus', av. *dašinō* 'dešinys', gr. *δεξιτερός*, lot. *dexter*, got. *taihswa*, s. vok. aukšt. *zěso*, alb. *djathë*, s. air. *dess* (Fraenkel, 91; Vasmer, I, 345–6 (I, 506–7); Mayrhofer, II, 10–1; Pokorny, 189–91; Трубачев, 4, 218–9; Порциг, 245–6).

Mėginama sieti su ide. **dek-* 'imti'.

Iš baltų kalbų tokį pavadinimą išlaikė tik lietuvių kalba. Įdomu, kad tik baltų, slavų ir indoiranėnų kalbose šis žodis sudarytas su formantu *-no-*.

Latvių ir prūsų kalbose, kaip ir daugelyje kitų ide. kalbų, jis buvo pakeistas panašios semantikos žodžiais, plg. lat. *labais* 'dešinys' : lat. *labs* 'geras', pr. *tickray* 'dešinė' : pr. *tickars* 'tikras', liet. *tikras*. Slavų kalbų grupėje būdvardis, atitinkantis liet. *dešinỹs*, būdingas tik pietų slavų kalboms.

Liet. *dešinė*, *dešinas* randama XVI–XVII a. raštuose (Mž, 79; DP, 38; BB, 62; ChB, 12; PK, 91; SD(1), 139; LKŽ, II, 438–9).

Liet. *giėdras*, plg. lat. *dzidrs* 'skaidrus, švarus, giedras', pr. *gaylis* 'bal-tas'; gr. φαιδρός 'aiškus, skaidrus, linksmas' (Fraenkel, 128; Pokorny, 488–9; Топоров, II, 131–3).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *gaĩsas* 'pašvaistė, oras', lat. *gàiss* 'oras', liet. *gaĩsras*.

V. Ilič–Svitičius šį ide. žodį mėgina sieti su kai kurių neindoeuropiečių kalbų panašios reikšmės žodžiais, plg. suom. *koi* 'aušra', vengr. *haj-nal* (Иллич-Свитыч, I, 230–1).

Liet. *giedras* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 595; ChB, 15; SD(1), 45; LKŽ, III, 290).

Liet. *ilgas*, plg. lat. *iłgs*, pr. *ilga*, *ilgi* 'ilgai'; s. sl. *dlǫgъ* 'ilgas', rus. долгуї, lenk. *dlugi*, bulg. дълг, skr. *dirgháh*, av. *darəga*, gr. δολιχός, het. *daluga-* (Fraenkel, 183–4; Vasmer, I, 359 (I, 524–5); Mayrhofer, II, 47; Pokorny, 197; Топоров, III, 40–1; Трубачев, 5, 208–9).

Žodžių siejimas kelia fonetinių sunkumų. Baltų kalbų pavyzdžiai neturi *d-*. Galimas daiktas, jog baltiški hidronimai *Dūlgas*, *Dulgėlė* tiksliai atitinka s. sl. *dlǫgъ* (Vanagas, 95), pirminė jų reikšmė būtų 'ilgasis ežeras', 'ilgoji upė'. Atstatydami įvairias prolytes, su liet. *ilgas*, s. sl. *dlǫgъ* kai kurie tyrinėtojai mėgina sieti ir lot. *longus* 'ilgas', s. vok. aukšt. *lang* (Гамкрелидзе, Иванов, 782).

Liet. *ilgas* gausiai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 342; ChB, 143; PK, 80; BB, 230; SD(1) 21; LKŽ, IV, 44–5).

Liet. *jáunas*, plg. lat. *jaũns* 'jaunas, naujas', pr. asmenvardžius *Jawne*, *Jawnegede*, *Jawnucke*, *Jawnutte*; s. sl. *junъ*, rus. юный, lenk. *junosza* 'jaunuolis', s. bulg. *юн*, skr. *yúnā*, *yúvan-* 'jaunas, jaunuolis', av. *yavan-* 'jaunuolis', lot. *iuvenis*, got. *juggs*, s. vok. aukšt. *jung*, s. air. *ōa* 'jaunesnis' (Fraenkel, 190–1; Vasmer, III, 470–1 (IV, 531); Mayrhofer, III, 23–4; Pokorny, 510–1; Топоров, III, 23–6).

Žodžių siejimas kelia fonetinių sunkumų. Baltų ir slavų kalbų žodžių formantas *-na-* atsirado veikiausiai dėl antonimo **sena-* įtakos.

Liet. *jaunas* dažnai randamas pirmuosiuose kalbos paminkluose (DP, 242; BB, 51; ChB, 128; SD(1), 81; LKŽ, IV, 304–5).

Liet. *kėršas* 'juodmargis, margas, dryžas', plg. pr. *kirsnan* 'juodas'; s. sl. *чрънъ*, rus. *черный*, lenk. *czarny*, bulg. *чърн*, skr. *कृष्णाह* 'juodas, tamsus' (Fraenkel, 245; Vasmer, III, 326–7 (IV, 346); Mayrhofer, I, 264; Pokorny, 583).

Su šiuo spalvos pavadinimu sietinas ir liet. *kařšis* 'karpinių šeimos žuvis (Abramis brama)'. Senasis spalvos pavadinimas išlikęs ir liet. upėvardyje *Kirsna* (Vanagas, 158; Топоров, R. kr. Endz., 256–61). Tos pačios šaknies žodis yra ir liet. *keršūlis* 'laukinis balandis', kuris randamas jau pirmajame K. Sirvydo žodyno leidime (SD(1), 40).

Liet. *keršas* senesniuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra užfiksuotas (LKŽ, V, 622–3).

Liet. *leņgvas*, plg. lat. *liēgs* 'lengvas, švelnus', pr. *lāngiseiliskan* 'lengvaširdiškumas', *vckalāngwingiskai* 'lengviausiai'; s. sl. *льгъкъ* 'lengvas', rus. *лѣгкый*, lenk. *lekki*, skr. *raghūh* 'skubus, greitas', gr. *ἐλαφρός* 'lengvas', lot. *levis* 'lengvas, greitas', got. *leihts* 'lengvas', s. air. *laigiu* 'mažesnis, blogesnis' (Fraenkel, 355–6; Mayrhofer, III, 31–2; Pokorny, 660–1).

Žodžių siejimas kelia fonetinių sunkumų.

Liet. *lengvas* randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 500; DP, 434; BP I, 214; ChB, 279; SD(1), 70; LKŽ, VII, 332–5).

Liet. *lėtas*, *lėnas*, plg. lat. *lēns* 'lėtas, tylus, ramus', *lēts* 'pigus, lengvas'; s. sl. *лѣнь* 'tingus', rus. *лень* 'tinginys, tingėjimas', lot. *lēnis* 'švelnus' (Fraenkel, 355; Vasmer, II, 31(II, 482–3); Pokorny, 666).

Toliau šie žodžiai siejami su gr. *λεθεῖν* 'būti tingiam', alb. *lodh* 'varginti', got. *lats* 'tingus'. Tos pačios ide. šaknies veikiausiai yra ir liet. *léisti*.

Liet. *lėtas* dažnai vartojamas pirmuosiuose rašto paminkluose (DP, 139; BP, I, 213; SP, II, 185; ChB, 284; LKŽ, VII, 382). Liet. *lėnas* užfiksuotas tik vėlesnio laikotarpio raštuose (LKŽ, VII, 327–8).

Liet. *lygus*, plg. lat. *lidzīgs* 'panašus', pr. *polligun* 'lygus', *poligun* 'panašus', pr. *ligint* 'teisti'; got. *galeiks* 'panašus', s. vok. aukšt. *gilih* (Fraenkel, 370–1; Pokorny, 667).

Chr. S. Stangas šiuos žodžius skiria tik baltų ir germanų kalboms būdingam leksikos sluoksniui (Stang, Lex., 32–3).

Liet. *lygus* randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 71; DP, 48; BB, 49; ChB, 31; PK, 61; SD(1), 35; LKŽ, VII, 485–8).

Liet. *mañdras*, plg. lat. *muōdrs* 'žvalus, gyvas'; s. sl. *mađrǎ* 'išmintingas', rus. *мудрый*, lenk. *mađry*, bulg. *ма̀дър*, skr. *medhá* 'išmintis, dvasinė

jėga', s. vok. aukšt. *muntar* 'guvus, gyvas' (Fraenkel, 405–6; Vasmer, II, 169(II, 670); Mayrhofer, II, 685–6; Pokorny, 730).

Toliau sietina su ide. **men-* 'maštyti, galvoti', plg. liet. *miñti*, *mintis*.

Liet. *mandras* senuosiuose rašto paminkluose, atrodo, nėra užfiksuotas.

Liet. *naūjas*, plg. pr. *nauns*, vietovardžius *Nawunseden*, *Nawseden* (Gerullis, 106–7) (LKŽ, VII, 822) s. sl. *novъ*, rus. *новый*, lenk. *nowy*, bulg. *нов*, skr. *návaḥ* 'naujas, šviežias, jaunas', av. *nava-*, gr. *νέος* 'naujas', lot. *novus*, got. *niujis*, s. vok. aukšt. *niuwi*, arm. *nor* (< **nozero-*), s. air. *nūē*, toch. A *ñu*, toch. B *ñune*, het. *neṣa-* (Fraenkel, 487–8; Vasmer, II, 223 (III, 78); Mayrhofer, II, 144; Pokorny, 769).

Tai, be abejonės, senas ide. žodis, tačiau tiek šaknies vokalizmas, tiek priesagos įvairuoja. Pr. *nauns* galėjo pakitėti dėl **jauns* (= liet. *jáunas*) įtakos. Pastarasis žodis, pradėtas vartoti ir 'naujas', ir 'jaunas' reikšme, iš latvių kalbos išstūmė liet. *naūjas* latvišką atitikmenį.

Liet. *naujas* labai plačiai vartojamas pirmuosiuose kalbos paminkluose (Mž, 182; DP, 56; ChB, 65; PK, 14; SD(1), 99; LKŽ, VIII, 584–6).

Liet. *nuogas*, plg. lat. *nuōgs*; s. sl. *nagъ*, rus. *нагой*, lenk. *nagi*, skr. *nagnāḥ*, av. *magna-*, gr. *γυμνός*, lot. *nūdus* (< **nogedos*), got. *naqap̃s*, vok. *nackt*, arm. *merk*, s. air. *nocht*, het. *nekumant* (Fraenkel, 511–2; Vasmer, II, 193 (III, 36–7); Mayrhofer, II, 126; Pokorny, 769).

Siejimas kelia tam tikrų fonetinių sunkumų. Kartais jie galėjo atsirasti ir dėl tabu. Su minėtais būdvardžiais galbūt reikėtų sieti ir pr. *nognan* 'kailis, oda' (Endzelins, IV(2), 267), dėl semantikos plg. liet. *káilis* : lat. *kailis* 'nuogas'.

Liet. *nuogas* gana dažnai randamas pirmuosiuose rašto paminkluose (Mž, 434; DP, 39; BB, 150; ChB, 54; SD(1), 86; LKŽ, VIII, 922–3).

Liet. *pálšas*, *palvas*, plg. lat. *palss*; s. sl. *plavъ*, rus. *половый*, lenk. *plowy*, bulg. *плав*, skr. *palitāḥ* 'žilas, senas', gr. *πολιός* 'pilkas', lot. *palidus* 'išblyškęs', s. vok. aukšt. *falo* 'palšas, gelsvas, nublukęs', alb. *plak* 'senis', s. air. *liath* 'pilkas' (< **pleitos*) (Fraenkel, 534; Vasmer, II, 395–6 (III, 313); Mayrhofer, II, 234–5; Pokorny, 804–5; Порциг, 301).

Labai plačiai ide. kalbose vartojamas spalvos pavadinimas. Su ta pačia ide. **pel-* šaknimi sietina ir liet. *pilkas*, *pėlkė*, *pelė*, pr. *poalis* 'balandis'. Sufiksas *-uo-* (liet. *palvas*) buvęs būdingas lotynų, germanų, baltų ir slavų kalboms.

Liet. *palšas* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 301; LKŽ, IX, 273). Liet. *palvas* pirmuosiuose rašto paminkluose, atrodo, nėra vartojamas (LKŽ, IX, 279).

Liet. *pāstaras*, plg. lat. *pastars*; lot. *posterus* 'vēlesnis, sekantysis' (Fraenkel, 546; Pokorny, 841). Liet. *pastaras* yra išlaikytas ir sudurtiniuose žodžiuose *pastūrgalis* 'užpakalinė dalis', *pastūrlakos* 'blogieji grūdai, atbaros'.

Tai tipiška lotynų ir baltų kalbų leksikos bendrybė. Toliau šie žodžiai siejami su ide. **pos* šaknies žodžiais, plg. liet. *pàs*, lot. *post* 'po', s. sl. *pozďě* 'vėlai'.

Liet. *pastaras* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 534; SD(1), 116; LKŽ, IX, 526–7).

Liet. *plónas*, plg. lat. *plāns* 'plokščias, lygus', pr. *plonis* 'grendymas'; lot. *plānus* 'plokščias, lygus' (Fraenkel, 628–9; Pokorny, 805–7). Sietina su ide. **pelə-*, **plā-* 'platus, plokščias, plėstis' šaknies žodžiais, plg. liet. *plóti* ir kt.

Liet. *plonas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 580; ChB, 404; SD(1), 14; LKŽ, X, 302–3).

Liet. *ráibas*, plg. lat. *ràibs*, pr. *roaban* 'dryžuotas', s. air. *rīabach* 'taškuotas', s. vok. aukšt. *repahuon* 'kurapka' (Fraenkel, 686–7; Pokorny, 859).

Tos pačios ide. šaknies, tik su kita priesaga yra liet. *ráinas*, *raīmas*, o galbūt ir s. vok. aukšt. *rēh* 'stirna' (Kluge, 591).

Liet. *rainas* užfiksuotas J. Bretkūno biblijos vertime, K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 179; LKŽ, XI, 55). Liet. *raibas*, atrodo, pasitaiko tik vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, XI, 44).

Liet. *raūdas*, *raudónas*, plg. lat. *raūds* 'raudonas, rausvas, šviesiai rudas'; s. rus. *pyðb*, rus. *pyðbŭi*, lenk. *rudy* 'rudas', skr. *rōhitaḥ* 'raudonas, rausvas', gr. *ῥουθρός* 'raudonas', lot. *rūfus*, got. *rauþs*, s. vok. aukšt. *rōt*, s. air. *rūad* (Fraenkel, 704–5; Vasmer, II, 544 (III, 513); Mayrhofer, III, 81–2, 119–20; Pokorny, 872–3; Гамкрелидзе, Иванов, 711–2).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *rūdas*, *ruduō*, *raūdė* 'mekšras, kuoja'.

Liet. *raudonas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 103; DP, 543; BB, 90; ChB, 35; LKŽ, XI, 253–6), liet. *raudas* 'rusvas, sargas; raudonas' randamas tarmėse ir vėlesniuose raštuose (LKŽ, XI, 248).

Liet. *saūsas*, plg. lat. *sàuss*, pr. vns. gal. *sausā*, *sausai* 'sausai'; s. sl. *suchǎ* 'sausas', rus. *cyxoŭ*, lenk. *suchy*, bulg. *cyx*, gr. *αῖος* (< **sausos*), vid. vok. žem. *sōr* (Fraenkel, 766; Vasmer, III, 53–4 (III, 813); Pokorny, 880–1; Lubotsky, KZ, 98, 1–10).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *saūsti* 'sausinti', *sūsti*, *sūskis*.

Liet. *sausas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 505; BB, 41; ChB, 144; SD(1), 176; LKŽ, XII, 206–10).

Liet. *sāvas*, plg. lat. *savs*, pr. *swais*; s. sl. *svojb*, rus. *своѣ*, lenk. *swój*, bulg. *своѣ*, skr. *svá-*, av. *hva*, gr. *έός*, s. lot. *sovos*, s. vok. aukšt. *swās* (Fraenkel, 767; Vasmer, II, 596 (III, 583); Pokorny, 882).

Liet. *savas* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 241; DP, 237; BB, 177; ChB, 77; PK, 83; SD(1), 115; LKŽ, XII, 238–41; Kudz.-DP, II, 207–14).

Liet. *sėnas*, plg. lat. *sens*; skr. *sánaḥ*, av. *hana-*, gr. *ένος*, lot. *senex*, kilm. *senis*, arm. *hin*, s. air. *sen* (Fraenkel, 775; Mayrhofer, III, 426; Pokorny, 907–8).

Iš karto į akis krinta tas faktas, kad šio ide. būdvardžio neišlaikė nei slavų, nei germanų kalbos. Šio žodžio nesama ir prūsų kalboje – pr. *vrs* ‘senas’ (< **vāras*) : liet. *voras* ‘senas’, *vorūšis* ‘silpnai einąs (po ligos)’ (Fraenkel, 1274).

Liet. *senas* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 11; DP, 565; BB, 51; ChB, 106; PK, 103; SD(1), 128; LKŽ, XII, 370–5).

Liet. *voras* ‘senas’ yra žinomas iš Rytų Prūsijos žodynų.

Liet. *skeřsas*, plg. lat. *škęrs* ‘skersas, piktas’, pr. *kęrschan* ‘virš’, vietovardį *Kirsappen* (*ape* ‘upė’); rus. *чез* ‘per’, bulg. *чез*, gr. *έγκάρσιος* ‘kreivas’ (Fraenkel, 802–3; Vasmer, III, 320–1 (IV, 338); Pokorny, 949–50).

Toliau siejama su ide. *(*s*)*kert-* ‘pjauti’, plg. liet. *kiřsti* ir kt.

Liet. *skersas* randamas J. Bretkūno biblijos vertime, K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (BB 2 Moz 26, 28; SD(1), 143; LKŽ, XII, 822). M. Daukšos postilėje randame žodį *skerskelis* (DP, 274).

Liet. *slidūs*, *slýsti*, plg. lat. *slids*, *slist*, pr. *slidenikis* ‘pėdsekys šuo’; s. sl. *slěďb* ‘pėdsakas’, rus. *след*, lenk. *ślad*, skr. *srédhati* ‘klysta’, gr. *έλ-τθάνω* ‘slystu’, s. angl. *slidan* ‘slysti’, s. vok. aukšt. *slito* ‘rogės’ (Fraenkel, 830; Vasmer, II, 658–9 (III, 668); Mayrhofer, III, 558; Pokorny, 960–61).

Liet. *slidus*, *slysti* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (Mž, 531; DP, 364, 398; ChB, 357; SD(1), 168; LKŽ, XIII, 12–3, 29–31).

Liet. *sótus*, plg. lat. *sāts*, *sātīgs*, pr. *sātuinei* ‘sotini’; lot. *satis* ‘pakankamai, gana’, s. vok. aukšt. *sat* ‘sotus’, s. air. *sāith* ‘sotumas’ (Fraenkel, 857; Pokorny, 876).

Dėl šaknies vokalizmo neaiškus šių žodžių santykis su rus. *сытый*, lenk. *syty* ir kt. (Vasmer, III, 59–60 (III, 821)).

Liet. *sotus* kartais pavartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 46; SD(1), 90; LKŽ, XIII, 305–6).

Liet. *stóras*, plg. s. sl. *starb* ‘senas’, rus. *старый*, lenk. *stary*, bulg. *стар*, s. isl. *stórr* ‘didelis, stiprus, svarbus’, skr. *sthiráḥ* ‘stiprus, tvirtas’

(Fraenkel, 913; Vasmer, III, 5 (III, 747); Mayrhofer, III, 529; Pokorny, 1008).

Toliau mėginama sieti su ide. **stā-* 'stovėti' šaknies žodžiais. K. Būga liet. *stóras* siejo su liet. *stirti*, *pastýrėlis* (Būga, II, 258–9). Kadangi skr. *sthiráḥ* yra kito balsių kaitos laipsnio žodis, tai kitus čia minėtus pavyzdžius galima laikyti savotiška baltų, slavų, germanų kalbų leksikos bendrybe (Stang, Lex., 55).

Liet. *storas* retkarčiais pasitaiko pirmuosiuose rašto paminkluose (DP, 329; SD(3), 169; KlGr, 136; LKŽ, XIII, 850–3).

Liet. *sūrūs*, *sūras*, plg. lat. *sūrs*; s. sl. *syř* 'drėgnas', rus. *сырой* 'drėgnas, žalias', s. vok. aukšt. *sūr* 'rūgštus', norv. *sur* 'rūgštus, drėgnas (apie žemę), žalias' (Fraenkel, 944–5; Vasmer, III, 58 (III, 819); Kluge, 627; Pokorny, 1039).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *sūris*, pr. *suris*. Būdinga baltų, slavų ir germanų kalbų leksikos bendrybė (Stang, Lex., 56).

Liet. *sūras* retkarčiais pasitaiko pirmuosiuose rašto paminkluose. K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime vartojama forma *sūras* (SD(1), 169), o 1642 m. leidime – *surus* (SD(3), 379; LKŽ, XIV, 207, 220).

Liet. *šīřvas*, *šīřmas* 'baltas su maišytais tamsiais plaukais (arklys)', plg. lat. *siřms* 'žilas, širmas', pr. *sirwis* 'stirna', lat. *sirna*; s. rus. *сырна*, rus. *серна*, lenk. *sarna*, bulg. *сырна*, alb. *thjermë* 'pilkas' (Fraenkel, 989–90; Vasmer, II, 615–6 (III, 609); Pokorny, 573–4).

Baltiškos kilmės yra suom. *harmaa* 'pilkas', est. *arm* (Thomsen, 223–4; Kalima, 97).

Pirminė ide. **ker-* šaknies reikšmė veikiausiai buvusi 'pilkas, dėmėtas'. Tos pačios šaknies yra ir liet. *šarmà*, *šeřkšnas*, *šermuonėlis* 'nedidelis plėšrus kiaunių šeimos žvėrelis (Mustela erminea)'.

Liet. *šīřvas* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD (3), 433). S. B. Chilinskio biblijos vertime yra žodis *šīřmonas* 'šermuonėlis' (ChB, 420; LKŽ, XIV, 902, 903, 909).

Liet. *šyvas* 'šviesiai pilkas, žilas, širmas (ppr. apie arklius)', plg. pr. *sywan*; s. sl. *siřv* 'pelėkas, širmas', rus. *сивый*, lenk. *siwy*, bulg. *сив*, skr. *śyāvāḥ* 'tamsiai rudas, tamsus', av. *syāva-*, oset. *sau* 'juodas' (Fraenkel, 996; Vasmer, II, 621 (III, 617); Mayrhofer, III, 384; Pokorny, 541; Поппиг, 246–7).

Veikiausiai tos pačios šaknies yra ir liet. *šėmas* 'šviesiai, melsvai pilkas (ppr. apie galvijus)', plg. skr. *śyāmāḥ* 'juodas, tamsus'.

Kaip matome, indoiranėnų kalbose labai skiriasi šio žodžio reikšmės. Šis faktas mėginamas aiškinti tuo, jog kalbant apie arklį su jo šeiminingu vietoj 'juodas' vartota 'pilkas (šyvas)', nes juoda spalva simbolizuoja mir-

tį, nelaime. Taigi indoiranėnai ir juodos spalvos arklį pradėjo vadinti žodžiu, kurio pirminė reikšmė buvusi 'pilkas (šyvas)'.

Liet. *šmūlas* 'beragis', plg. lat. *smāuls*; skr. *śāmaḥ*, gr. *κεμάς* 'jaunas elnias', s. vok. aukšt. *hinta* 'elnė' (Fraenkel, 1015–6; Mayrhofer, III, 298–9; Pokorny, 556; Сабаляускас, Из ист., 59–60).

Baltiškios kilmės yra ir suom. *mulipää* 'beragis', lyv. *smūl'* (Thomsen, 226; Kalima, 138–9).

Liet. *šmulas* randamas tik vėlesniuose rašto paminkluose.

Liet. *šveñtas*, plg. pr. *swent-* (plg. vietovardį *Swentegarben* 'šventas kalnas', upėvardį *Swent*); s. sl. *svęť*, rus. *святой*, lenk. *święty*, bulg. *свет*, av. *spanta-* (Fraenkel, 1041–2; Vasmer, II, 597–8 (III, 585); Pokorny, 630; Гамкрелидзе, Иванов, 801).

Tos pačios šaknies kaip liet. *šveñtas* yra lat. *svinēt* 'švesti', *svinīgs* 'šventinis'. Lat. *svēts* 'šventas', pr. *swints* yra skoliniai iš slavų kalbų.

Liet. *šventas* nepaprastai gausiai vartojamas visuose pirmuosiuose rašto paminkluose (Mž, 20; DP, 176; ChB, 345; PK, 83; SD(1), 177; Kudz.-DP, II, 290–5).

Liet. *tūščias*, plg. lat. *tukšs*; s. sl. *tuštъ*, rus. *тоуцуй* 'liesas, tuščias', lenk. *czczy*, skr. *tucchyāḥ* 'tuščias, nereikšmingas', afgan. *taš* (Fraenkel, 1145–6; Vasmer, III, 130 (IV, 90–1); Mayrhofer, I, 508–9; Būga, II, 287–8; Порциг, 247).

Su šiais būdvardžiais siejama ir av. *tusən* 'netenka savitvardos', *taošayeiti* 'išleidžia, išlaisvina'. Šiaip žodis būdingas tik senovės indų, slavų ir baltų kalboms.

Liet. *tuščias* randamas pirmuosiuose rašto paminkluose (DP, 9; ChB, 265; PK, 246; SD(1), 17; KIGr, 40).

Liet. *vėtušas* 'senas', plg. lat. *vęcs*; s. sl. *vetъchъ*, rus. *ветхуй* 'senovinis, iškaršęs, nutriušęs', lenk. *wiotchy*, bulg. *ветъх*, lot. *vetus* (Fraenkel, 1233; Vasmer, I, 194 (I, 307); Mayrhofer, III, 133; Pokorny, 1175; Būga, I, 334–5).

Toliau siejama su ide. **uet-* metai, plg. gr. *ἔτος* 'metai', alb. *vit*.

Liet. *vetušas* pasitaiko pirmuosiuose rašto paminkluose (Mž, 37; DP, 52; SD(1), 174).

Liet. *visas*, plg. lat. *viss*, pr. *wissa*; s. sl. *vъsъ*, rus. *весь*, lenk. *wszy*, skr. *vīśvaḥ* 'visas, kiekvienas, ištisas', av. *vīspa-* (Fraenkel, 1264; Vasmer, I, 192–3 (I, 304–5); Mayrhofer, III, 225–7; Pokorny, 1175–6).

Siejimas su senovės indų pavyzdžiais kelia tam tikrų sunkumų. J. Mikola (St. B., 3, 132) liet. *visas* ir kt. mėgino sieti su liet. *veñsti*, dėl semanti-

kos plg. vok. *all* 'visas' : got. *alan* 'augti', lot. *totus* 'visas' : ide. **tēu-* 'didėti, daugintis'.

Liet. *visas* labai gausiai vartojamas pirmuosiuose rašto paminkluose (Mž, 8; DP, 15; ChB, 50; BB, 49; PK, 10; SD(1), 198).

Tikėjimas, prietarai ir kitos abstrakčios sąvokos

Liet. *aistrà*, plg. gr. *οἷστρος* 'įniršis; sparva', lot. *ira* 'pyktis' (Fraenkel, 3; Pokorny, 299–301).

Toliau siejama su skr. *iṣṇāti* 'skuba, veržiasi pirmyn'. K. Būga su liet. *aistrà* siejo ir liet. *iesmė* 'malkų kiekis, dedamas per kartą į krosnį', *ai-kštis* 'aistra' (Būga, I, 594).

Liet. *aistra* senesniuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra paliudytas (LKŽ, I, 40–1).

Liet. *algà*, plg. lat. *alga*, pr. vns. kilm. *ālgas*; skr. *arghāḥ* 'vertė, kaina', gr. *ἀλφη* 'gavimas, uždarbis' (Fraenkel, 7; Mayrhofer, I, 50; Pokorny, 32–3).

K. Būga, nepritardamas šiai etimologijai, liet. *algà* siejo su liet. *eļgtis*, *eļgeta*. Liet. *eļgtis* vartojamas ir 'elgetauti' reikšme (Būga, II, 250–1).

Liet. *alga* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 31; DP, 390; BB, 36; ChB, 108; PK, 65; SD(1), 210; LKŽ, I, 96–7).

Liet. *aš*, sen. raštuose ir *eš*, plg. lat. *es*, pr. *as*, *es*; s. sl. *azъ*, *jazъ*, rus. *я*, lenk. *ja*, bulg. *az*, *яз*, skr. *ahám*, av. *azəm*, gr. *ἐγω*, lot. *ego*, got. *ik*, s. vok. aukšt. *ih*, arm. *es* (Fraenkel, 18; Vasmer, III, 475–6 (IV, 538); Mayrhofer, I, 68; Pokorny, 291; Топоров, I, 113–170).

Ide. prokalbėje veikiausiai jau buvo skirtingos dialektinės šio įvardžio formos. Su anksčiau minėtais ide. kalbų pavyzdžiais mėginama sieti ir toch. A *ñuk*, het. *uk*.

Šis įvardis labai dažnai vartojamas pirmuosiuose lietuvių kalbos paminkluose (Mž, 9; DP, 58; ChB, 12; PK, 54; BB, 192; SD(1), 43; LKŽ, I, 330–3, II, 1163; Kudz.-DP, I, 53–8).

Liet. *dalià*, *dalls*, plg. lat. *daļa*; rus. *доля*, skr. *dalam* 'gabalas, dalis, pusė', *daliḥ* 'žemės luitas', vid. vok. aukšt. *zol* 'pagalys; colis (ilgio matas)' (Fraenkel, 81–2; Vasmer, I, 361 (I, 526); Mayrhofer, II, 24–5; Pokorny, 194–5).

Siejama su ide. šaknimi **del-* (**dol-*), **delə-* 'skaldyti, išpjaustyti', plg. liet. *dalyti*, skr. *dālati* 'skylą, sprogstą'. Tos pačios kilmės yra ir liet. *dilti*, *delčià* 'paskutinė mėnesio fazė'. Dėl semantikos 'dalis (tam tikras

visumos kiekis)' > 'dalia (likimas)' plg. gr. μοῖρα 'dalis, likimas': μέρος 'dalis'.

Liet. *dalis*, *dalia* randami pirmuosiuose kalbos paminkluose (MŽ, 29; DP, 52; MP, 176; ChB, 29; PK, 44; SD(1), 18; LKŽ, II, 241–2, 247–8).

Liet. *diėvas*, plg. lat. *dievs*, pr. *deiws*, *deywis*; skr. *deváh* 'dangiškas, dieviškas; dievas', av. *daevō* 'demonas', lot. *deus* 'dievas', s. isl. *tívar* 'dievai', s. air. *dia* 'dievas' (Fraenkel, 93–4; Mayrhofer, II, 63–4; Pokorny, 185–6; Топоров, I, 321–4; Гамкрелидзе, Иванов, 791).

Toliau sietinas su ide. veiksmožodžio šaknimi **dei-* 'šviesti, spindėti'. Tos pačios kilmės yra ir liet. *dienà*.

Įdomu, kad šio dievo pavadinimo visiškai neišlaikė slavų kalbos. Tiesa, kai kurie tyrinėtojai su šiuo pavadinimu mėgino sieti s. sl. *divъ* 'stebuklas', rus. *dušo* (Vasmer, I, 351 (I, 513–4)). S. sl. *bogъ* 'dievas', rus. *бог* siejama su skr. *bhágah* 'viešpats, „dovanojantis“; dievų, ypač Savitaro epitetas', s. pers. *bagā-* 'dievas, viešpats' (Vasmer, I, 98 (I, 181–2)).

Skoliniai iš baltų yra suom. *taivas* 'dangus', est. *taevas* (Thomsen, 165–7; Kalima, 163).

Liet. *dievas* nepaprastai gausiai vartojamas visuose pirmuosiuose kalbos paminkluose (MŽ, 47; DP, 200; BB, 119; ChB, 33; PK, 137; SD(1), 208; LKŽ, II, 515–8; Kudz.-DP, I, 166–9; Kudz.-ChB, 29–30).

Liet. *juōkas*, plg. lat. *juōks*; lot. *iocus* (Fraenkel, 197–8; Pokorny, 503; Būga, II, 345, 387).

Toliau mėginama sieti su ide. **jek-* 'kalbėti', plg. skr. *yácati* 'prašo, reikalauja', s. vok. aukšt. *jehan* 'sakyti, kalbėti', bret. *iez* 'kalba' (< **jek-ti*). Kai kurie tyrinėtojai lietuvių ir latvių kalbos žodžius laiko skoliniais iš vokiečių kalbos, plg. Rytų Prūsijos vok. *jōk* 'juokas'.

Liet. *juokas* (ir veiksmožodis *juoktis*) randamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 77; DP, 78; ChB, 302; PK, 140; SD(1), 31; LKŽ, IV, 414–16).

Liet. *kainà*, plg. s. sl. *cěna*, rus. *цена*, lenk. *cena*, bulg. *цена*, av. *kaēnā-* 'atgaila, baismė, kerštas', gr. *ποινή*, vid. air. *cin* 'kaltė' (Fraenkel, 203; Vasmer, III, 288–9 (IV, 298); Pokorny, 636–7; Būga, I, 104–5).

Siejama su ide. veiksmožodžio šaknimi **k̑ei-* 'kreipti dėmesį, vertinti', plg. skr. *cāyati* 'suvokia, bijo, gerbia', s. sl. *kajati se* 'prisipažinti klydus'.

Pirmuosiuose rašto paminkluose liet. *kaina* nėra užfiksuota, šiaip tai yra žemaičių tarmių žodis ('nauda, pelnas'), dėl kurio autentiškumo negali būti jokių abejonių (LKŽ, V, 57–8).

Liet. *kāras*, plg. lat. *karš*, pr. *kargis* 'kariuomenė' (taip taisomas Elbingo žod. 410 žodis *kraxis*), *cariawoytis* 'kariuomenės apžiūra'; s. pers. *kāra-* 'kariuomenė', gr. *κόρανος* 'karo vadas', got. *harjis* 'kariuomenė',

vid. air. *cuire* 'minia' (Fraenkel, 220; Kluge, 295–6; Pokorny, 615–6; Гамкрелидзе, Иванов, 741).

Liet. *karas* (dažniausiai forma *karias*) vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 384; DP, 542; MP, 108; ChB, 282; PK, 86; SD (1), 196; LKŽ, V, 263–4, 280).

Liet. *katrās*, plg. lat. *katrs*; s. sl. *kotoryjъ*, rus. *который*, lenk. *który*, ček. *který*, skr. *kataráh*, av. *katāra-*, gr. *πότερος*, got. *hvaþar*, s. vok. aukšt. *hwedar* (Fraenkel, 229; Vasmer, I, 646 (II, 353–4); Mayrhofer, I, 148; Pokorny, 644–6).

Toliau sietina su liet. *kās*, skr. *kaḥ* ir kt.

Liet. *katras* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 133; WP, 171; ChB, 15; SD(3), 86; KIGr, 137; LKŽ, V, 413–4).

Liet. *ligà*, plg. lat. *liga*; gr. *λοιγός* 'gedimas, mirtis', alb. *ligë* 'liga' (Fraenkel, 370; Pokorny, 667; Десницкая, Blt., 19(1), 18).

Tos pačios kilmės ir liet. *palliegti*.

Liet. *liga* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 55; DP, 349; BB, 82; ChB, 168; PK, 242; SD(1), 50; LKŽ, VII, 461–2).

Liet. *mėlas*, plg. lat. *mēli*; av. *mairya-* 'apgaulingas', gr. *μέλεος* 'tuščias, nelaimingas, vargingas', arm. *mel* 'nuodėmė', vid. air. *mell* 'suklydimas, klaida' (Fraenkel, 430; Pokorny, 719–20).

Šiems žodžiams atstatoma ide. prolytė **mel-* 'nepavykti, apgauti'.

Liet. *melas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 280; DP, 31; BP, II, 87; ChB, 322; PK, 122; SD(1) 52; LKŽ, VII, 1026–7).

Liet. *naudà*, plg. lat. *naūda* 'pinigai', pr. vietovardį *Nauden*; s. vok. aukšt. *nuz* 'nauda', s. isl. *naut* 'galvijas' (Fraenkel, 487; Pokorny, 768).

Toliau sietina su got. *niutan* 'pasiekti, turėti'.

Chr. S. Stangas šiuos žodžius skiria tik baltų ir germanų kalboms būdingam leksikos sluoksniui (Stang, Lex., 39).

Liet. *nauda* dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 24; DP, 512; BP, II, 177; ChB, 357; PK, 169; SD(1), 22; LKŽ, VIII, 577–8).

Liet. *pėrnai*, plg. lat. *pērn*; got. *fairns* 'pernykštis', vid. vok. aukšt. *verne* 'pernai' (Fraenkel, 576).

Manoma, kad antrasis žodžio komponentas gali būti siejamas su gr. *ένος* 'metai' (Pokorny, 314, 810–1). Chr. S. Stangas šiuos žodžius laikė baltų ir germanų kalbų leksikos bendrybe (Stang, Lex., 42).

Liet. *pernai* XVI–XVII a. raštuose, atrodo, nebuvo vartojamas (LKŽ, IX, 841–2).

Liet. *sāpnas*, plg. lat. *sapnis* 'sapnas, svajonė'; s. sl. *сънъ* (< **szpny*), rus. *сон*, lenk. *sen*, bulg. *сън*, skr. *svāpnaḥ* 'miegas, sapnas', av. *xvaf-na-*, gr. *ύπνος* 'miegas', lot. *somnus* (< **szepnos* ar **szopnos*), s. isl.

svėfn, s. air. *sūan*, arm. *kun*, alb. *gjumë* 'sapnas, miegas', toch. A *špām*, toch. B *špäne*, het. *sup* 'miegoti' (Fraenkel, 762; Vasmer, II, 694 (III, 716–7); Mayrhofer, III, 562; Pokorny, 1048–9).

Kai kuriose ide. kalbose randamas ir pirminis šio žodžio veiksmazodis, plg. skr. *svápiti* 'miega', rus. *спать* 'miegoti' ir kt.

Liet. *sapnas* randamas pirmuosiuose rašto paminkluose (DP, 417; ChB, 168; PK, 37; SD(1), 164; LKŽ, XII, 143–4).

Liet. *šiaurė*, plg. s. sl. *sěverъ*, rus. *север*, ček. *sever*, bulg. *север*, lot. *caurus* 'šiaurės rytų vėjas', s. vok. aukšt. *skūr* 'audra' (Fraenkel, 978; Vasmer, II, 600 (III, 588–9); Pokorny, 597; Būga, I, 334).

Liet. *šiaurė* randamas J. Bretkūno biblijos vertime, D. Kleino 1653 m. gramatikoje (BBl Moz 13, 14; KlGr, 61; LKŽ, XIV, 721–2).

Liet. *šlovė*, plg. lat. *slava* 'šlovė, garsas, vardas'; s. sl. *slava*, rus. *слава* 'šlovė, vardas, reputacija, gandas', lenk. *slawa*, bulg. *слава*, skr. *śrávah* 'garbė', pagyrimas', av. *sravah-* 'garbė, mokslas, žodis', gr. κλέος, tarm. κλέφος 'garbė', s. air. *cloth*, toch. A *klyu*, toch. B *kálywe* (Fraenkel, 1008–9; Vasmer, II, 656 (III, 664); Mayrhofer, III, 389–90; Pokorny, 605–6).

Sietina su ide. **kleu-* 'girdėti' šaknimi, plg. skr. *śrñóti* 'girdi', s. sl. *sluti* 'vadintis, būti garsiam'. Tos pačios kilmės yra ir s. sl. *slovo* 'žodis', rus. *слово*.

Liet. *šlovė* gana dažnai randamas pirmuosiuose rašto paminkluose (Mž, 63; DP, 183; ChB, 99; PK, 10; SD(3), 408).

Liet. *tù*, plg. lat. *tu*, pr. *tou*, *tu*; s. sl. *ty*, rus. *ты*, lenk. *ty*, bulg. *mu*, skr. *tvám*, *tuvám*, gr. τὸ, dor. τὸ, lot. *tū*, got. *þu*, s. air. *tū*, arm. *du*, alb. *ti*, toch. A *tu*, toch. B *t(u)we*, het. *zik* (Fraenkel, 1133–4; Vasmer, III, 159–60 (IV, 130); Mayrhofer, I, 538–9; Pokorny, 1097).

Ši ide. įvardžio forma buvusi ilgo ir trumpo vokalizmo.

Liet. *tu* labai gausiai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 47; DP, 74; BB, 269; ChB, 36; PK, 9; SD(1), 183).

Liet. *valià*, plg. lat. *valja*; s. sl. *volja*, rus. *воля*, lenk. *wola*, bulg. *воля*, skr. *várah* 'noras, troškimas', av. *vāra-* 'valia, pasirinkimas', s. vok. aukšt. *wala* 'pasirinkimas' (Fraenkel, 1190; Vasmer, I, 224 (I, 347–8); Mayrhofer, III, 150; 244–5; Būga, II, 53–5, 664–6).

Kadangi minėtose kalbose šalia šio daiktavardžio yra ir atitinkami veiksmazodžiai, plg. skr. *vrñáti* 'renkasi, mėgsta', s. sl. *voliti* 'norėti, pageidauti, teikti pirmenybę', s. vok. aukšt. *wellan* 'išrinkti', liet. *velmi* 'noriu, pageidauju', tai šalia jų atitinkami daiktavardžiai galėjo atsirasti ir savarankiškai (Kiparsky, 33). Tos pačios šaknies žodžiai yra ir liet. *viltis*, *pavėlyti*, *valióti*, *vėltui*.

Liet. *valia* labai dažnai vartojamas pirmuosiuose rašto paminkluose (Mž, 36; DP, 30; BB, 223; ChB, 14; PK, 9; SD(1), 22).

Liet. *vařdas*, plg. lat. *vāřds* ‘žodis, vardas’, pr. *wirds* ‘žodis’; lot. *verbum*, got. *waurd*, s. vok. aukšt. *wort* (Fraenkel, 1198; Kluge, 870; Pokorny, 1162–3).

Mėgina sieti su ide. **yer-* ‘kalbėti, sakyti’ šaknies žodžiais, plg. rus. *врать* ‘meluoti’ ir kt.

Liet. *vardas* dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 23; DP, 437; BB, 215; ChB, 14; PK, 10; SD(1), 47).

Skaičiai

Liet. *vienas*, plg. lat. *viēns*. Šis skaitvardis veikiausiai bus kilęs iš formos **vi-ei-nas*, kurio antrasis komponentas atitiktų pr. *ains* ‘vienas’, got. *ains*, gr. οἶνος, lot. *ūnus*, s. air. *ōin* (Fraenkel, 1239–40; Pokorny, 286; Būga, II, 242, III, 835; Мажюлис, 5; Топоров, 62–4).

Tos pačios kilmės yra ir rus. *иной* ‘kitas, kitoks, kai kas’ (Vasmer, I, 484 (II, 134–5)).

Liet. *vienas* labai gausiai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 8; DP, 95; BB, 221; ChB, 48; PK, 34; SD(1), 46; Kudz.-DP, II, 423–5).

Liet. *pirmas*, plg. lat. *pīrmais*, pr. *pirmas*, *pirmois*; gr. πρῶμος ‘pirmutinis, viršininkas’, lot. *pīrmus* ‘pirmas’, got. *fruma*, su kita priesaga s. sl. *пръвъ*, rus. *первый*, lenk. *pierwszy*, bulg. *първи*, skr. *pūrvaḥ* ‘priešakinis, pirmasis’, av. *paurva-* ‘pirmasis’, alb. *parë*, toch. A *pārvat* ‘seniausias, vyriausias’, toch. B *pārweṣe* ‘pirmasis’ (Fraenkel, 597–8; Vasmer, II, 336 (III, 235); Mayrhofer, II, 324–5; Pokorny, 814–5; Būga, II, 302).

Liet. *pirmas* dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 17; DP, 75; BB, 33; ChB, 85; PK, 8; SD(1), 122; LKŽ, X, 9–11).

Liet. *dù*, *dvi*, plg. lat. *divi*, pr. *dwai*; s. sl. *dъva*, rus. *два*, lenk. *dwa*, bulg. *два*, skr. *duvāu*, *dvā*, av. *dva*, gr. δύο, lot. *duo*, got. *twai*, alb. *dy*, s. air. *dāu* (Fraenkel, 107–8; Vasmer, I, 329–30 (I, 486); Mayrhofer, II, 82; Pokorny, 228–9; Топоров, I, 395; Гамкрелидзе, Иванов, 844–5).

Liet. *du* kilo iš formos **dvuo*, lat. *divi* – iš **duvi*.

Liet. *du*, *dvi* gana dažnai vartojama XVI–XVII a. raštuose (DP, 2; BB, 108; ChB, 21; PK, 149; SD(1), 27; KIGr, 28; LKŽ, II, 777–8).

Liet. *añtras*, plg. lat. *ùotrs*, pr. *anters*, *antars*; skr. *ántaraḥ* ‘kitas, skirtingas’, oset. *ändār* ‘kitas’, got. *anþar*, s. vok. aukšt. *andar* (Fraenkel, 12; Mayrhofer, I, 35; Pokorny, 37–8; Мажюлис, 5; Топоров, I, 94–5).

Dažnai su šiais žodžiais mėginama sieti ir s. sl. *vъtorъ*, rus. *второй* ir kt. Tačiau slaviškuosius pavadinimus gal geriau sieti su skr. *vítarah* 'toliau einantis', skr. *vítarám* 'toliau' (Vasmer, I, 237 (I, 364–5).

Su liet. *añtras* veikiausiai yra bendrašaknis ir įvardis *anàs*.

Liet. *antras* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 17; DP, 520; ChB, 86; PK, 105; SD(1), 28; LKŽ, I, 170–1).

Liet. *trỹs*, plg. lat. *trís*; s. sl. *trije*, rus. *mpu*, lenk. *trzy*, bulg. *mpu*, skr. *tráyah*, av. *θrāyō*, gr. *τρεις*, lot. *tres*, s. vok. aukšt. *drī*, arm. *erek'*, alb. *tre*, s. air. *tri*, toch. A *tre*, toch. B *trai*, het. *tri* (Fraenkel, 1125; Vasmer, III, 138 (IV, 101–2); Mayrhofer, I, 531; Pokorny, 1090–1; Мажюлис, 6; Гамкрелидзе, Иванов, 845).

Liet. *trys* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. rašto paminkluose (DP, 82; BB, 107; ChB, 150; PK, 10; SD(1), 183).

Liet. *trėčias*, plg. lat. *trešais*, pr. *tirts*, *tirtis*; s. sl. *tretijъ*, rus. *mpemuй*, lenk. *trzeci*, bulg. *mpemu*, skr. *trtíyah*, av. *θrityō*, gr. *τρίτος*, lot. *tertius*, got. *þridja*, s. vok. aukšt. *dritto*, alb. *tretë*, toch. B *trit* (Fraenkel, 1114–5; Vasmer, III, 137, (IV, 101); Mayrhofer, I, 522–3; Pokorny, 1091; Мажюлис, 6).

Prūsų kalbos žodžio fonetika skiriasi nuo lietuvių, latvių ir slavų kalbų žodžių.

Liet. *trėčias* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 19; DP, 332; ChB, 85; PK, 3; SD(1), 162).

Liet. *keturi*, plg. lat. *četri*; s. sl. *četyre*, rus. *четыре*, lenk. *cztery*, bulg. *четупе*, skr. *catvārah*, av. *čāθwārō*, gr. dor. *τέτορες*, lot. *quattuor*, got. *fidwōr*, arm. *čork'*, s. air. *cethir*, toch. A *štwar* (Fraenkel, 247–8; Vasmer, III, 331–2 (IV, 352); Mayrhofer, I, 371–2; Pokorny, 642–3; Мажюлис 6; Гамкрелидзе, Иванов, 845).

Latvių žodžio pradžios *č-* vietoj laukiamo *c-* veikiausiai atsirado dėl rusų kalbos įtakos.

Liet. *keturi* gana dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 25; DP, 69; BB, 66; ChB, 76; PK, 3; SD(1), 18; LKŽ, V, 654–5).

Liet. *ketviřtas*, plg. lat. *četurtais*, pr. *kettwirts*, *ketwerts*; s. sl. *četrvrtъ*, rus. *четвертый*, lenk. *czwarty*, bulg. *четвърт*, skr. *caturtháh*, gr. *τέταρτος*, lot. *quartus*, s. vok. aukšt. *fiordo*, toch. A *štárt*, toch. B *štarte* (Fraenkel, 247–8; Vasmer, III, 331 (IV, 352); Mayrhofer, I, 371; Pokorny, 643–4; Мажюлис, 6; Топоров, III, 341–1).

Liet. *ketvirtas* – gana dažnas XVI–XVII a. raštų žodis (Mž, 19; DP, 131; ChB, 398; PK, 3; SD(1), 18; LKŽ, V, 668).

Liet. *penkì*, plg. lat. *pieci*; skr. *pāñca*, av. *panča*, gr. *πέντε*, lot. *quinque*, got. *fimf*, arm. *hing*, s. air. *coic*, toch. A *pāñ*, toch. B *piš* (Fra-

enkel, 570; Mayrhofer, II, 187; Pokorny, 808; Мажюлис, 6; Гамкредидзе, Иванов, 845, 849).

Kiek kitokios darybos, bet tos pačios kilmės žodžiai yra ir s. sl. *peŕtŕ*, rus. *пяť*, lenk. *pięć*, bulg. *nem* (Vasmer, II, 479 (III, 426)).

Pirminė žodžio reikšmė galėjusi būti 'visa ranka', 'visi penki pirštai'. Tokią prielaidą remtų germanų kalbų piršto pavadinimas, plg. got. *figgrs*, s. isl. *fingr*, kuris mėginamas sieti su skaitvardžio 'penki' pavadinimu.

Liet. *penki* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 95; DP, 276; BB, 66; ChB, 73; SD(1), 121; LKŽ, IX, 789–90).

Liet. *penktas*, plg. lat. *piektais*, pr. *penckts*; s. sl. *peŕtŕ*, rus. *пяты́й*, lenk. *piąty*, bulg. *nemu*, skr. *pañcathah*, gr. *πέμπτος*, lot. *quintus*, got. *fimfta*, s. vok. aukšt. *fimfto*, s. air. *coiced*, toch. A *pant*, toch. B *pinkte* (Fraenkel, 570; Vasmer, II, 479 (III, 426); Mayrhofer, II, 187; Pokorny, 808; Мажюлис, 6).

Liet. *penktas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 19; DP, 131; ChB, 389; PK, 106; SD(1), 121; LKŽ, IX, 797).

Liet. *šeši*, plg. lat. *seši*; s. sl. *šestŕ*, rus. *шесть*, lenk. *sześć*, bulg. *шест*, skr. *ṣaṭ*, av. *xšvaš*, gr. *ἕξ*, lot. *sex*, got. *saihs*, alb. *gjáshtë*, s. air. *sē*, toch. A *šák*, toch. B *škas* (Fraenkel, 976; Vasmer, III, 395 (IV, 433–4); Pokorny, 1044; Мажюлис, 6; Гамкредидзе, Иванов, 845–6).

Praslavų **šestŕ* pirminė reikšmė buvo 'šešetas'. Liet. *šeši* asimiliacijos būdu kilo iš **seši*.

Liet. *šeši* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 473; BB, 68; ChB, 207; PK, 6; SD(1), 179; LKŽ, XIV, 683–4).

Liet. *šėštas*, plg. lat. *šestais*; s. sl. *šestŕ*, rus. *шестой*, lenk. *szósty*, bulg. *шесту*, skr. *ṣaṣṭháh*, av. *xš́tva-*, gr. *ἕκτος*, lot. *sextus*, got. *saihsta*, s. air. *sessed*, toch. A *škášt*, toch. B *škaste* (Fraenkel, 976; Vasmer, III, 395 (IV, 433); Mayrhofer, III, 408–9; Pokorny, 1044).

Kito tos pačios šaknies varianto žodis yra ir pr. *usts*, *uschts*, *wuschts* 'šeštas'. Buvus prūsų kalboje ir kiekini šios šaknies varianto skaitvardį rodytų liet. *ušės* 'gimdymo laikas, laikas po gimdymo', *ušininkė* 'gimdė', kurie veikiausiai yra skoliniai iš prūsų kalbos, plg. liet. *šėšios* 'gimdymo laikas, laikas po gimdymo', liet. *šėšiáuninkė* 'gimdė' (Būga, II, 316; Мажюлис, 7).

Liet. *šeštas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 19; DP, 470; ChB, 398; PK, 106; SD(1), 179; LKŽ, XIV, 697).

Liet. *septyni*, plg. lat. *septīni*; s. sl. *sedmŕ*, rus. *семь*, lenk. *siedm*, bulg. *седем*, skr. *saptá*, av. *hapta*, gr. *ἑπτά*, lot. *septem*, got. *sibun*, arm. *evt'n*, alb. *shtatë*, s. air. *secht n-*, toch. A *špät*, het. *šipta* (Fraenkel, 776; Vasmer,

II, 608–9 (III, 599–600); Mayrhofer, III, 431; Pokorný, 909; Мажюлис, 7; Гамкрелидзе, Иванов, 846).

Slavų kalbų šio skaitvardžio pavadinimas yra naujadaras pagal kelintinę formą.

Kai kurie tyrinėtojai šį ide. skaitvardį laiko skoliniu iš semitų.

Liet. *septyni* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 439; DP, 284; BB, 90; ChB, 85; SD(1), 165; LKŽ, XII, 415).

Liet. *septiñtas, sėkmas*, plg. lat. *septitais*, pr. *septmas, sepmas*; s. sl. *sedmъ*, rus. *седмой*, lenk. *siódmy*, bulg. *седми*, skr. *saptamáḥ, saptáthah*, gr. *ἑβδομος*, lot. *septimus*, s. air. *sechtmad* (Fraenkel, 776; Vasmer, II, 602 (III, 590–1); Mayrhofer, III, 431; Pokorný, 909).

Praslavų **sedmъ* yra kilęs iš **sebdmъ*. Liet. *sėkmas* < **sep(t)mas*.

XVI–XVII a. raštuose vartojama forma *sekmas* (MŽ, 19; DP, 534; BB, 68; ChB, 399; PK, 106; SD(1), 165; KIGr, 74; LKŽ, XII, 334–5).

Liet. *aštuoni*, plg. lat. *astuōni*; s. sl. *osmъ*, rus. *восемь*, lenk. *ośm*, bulg. *осъм*, skr. *aṣṭá, aṣṭáu*, av. *ašta*, gr. *ὀκτώ*, lot. *octō*, got. *ahtau*, arm. *ութ*, s. air. *ocht n-*, toch. A *okät*, toch. B *okt* (Fraenkel, 19–20; Vasmer, I, 231 (I, 356); Mayrhofer, I, 63; Pokorný, 775; Мажюлис, 7; Гамкрелидзе, Иванов, 846, 849–50).

Praslavų **osmъ* yra naujadaras pagal kelintinę formą *osmъ*. Baltiškos šio skaitvardžio formos yra pakeistos pagal *septyni, devyni* formas.

Spėjama, jog pirminė šio skaitvardžio reikšmė buvusi 'dukart keturi'.

Liet. *aštuoni* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 52; ChB, 99; SD(1), 116; LKŽ, I, 345).

Liet. *aštuñtas, āšmas*, plg. lat. *astuōtais*, pr. *asmus*; s. sl. *osmъ*, rus. *восьмой*, lenk. *ósmy*, ček. *osmý*, skr. *aṣṭamáḥ*, av. *aštātō* (Fraenkel, 19–20; Vasmer, I, 232 (I, 358); Mayrhofer, I, 63; Pokorný, 775; Мажюлис, 7–8).

Baltų (liet. *āšmas*) ir slavų kalbų formos atsirado pagal formą, reiškusią 'septintas'. Buvus ir latvių kalboje formą, atitinkančią liet. *āšmas*, rodytų lat. *asmīte* 'aštuntoji dalis (toks dirvos matas)'. Liet. *aštuñtas* < **aštuontas*.

XVI–XVII a. raštuose vartojama forma *ašmas* (MŽ, 19; DP, 534; BB, 89; ChB, 408; PK, 106; SD(1), 116; LKŽ, I, 338).

Liet. *devyni*, plg. lat. *devīni*; s. sl. *devęť*, rus. *девять*, lenk. *dziewięć*, bulg. *девет*, skr. *náva*, av. *nava*, gr. *ἐννέα*, lot. *novem*, got. *niun*, s. vok. aukšt. *niun*, arm. *inn*, s. air. *nōin-*, toch. A *ñu*, toch. B *ñu* (Fraenkel, 92; Vasmer, I, 335 (I, 492–3); Mayrhofer, II, 141–2; Pokorný, 318–9; Гамкрелидзе, Иванов, 846, 850).

Iš šių pavadinimų savo konsonantizmu išsiskiria baltų ir slavų kalbų skaitvardžiai. Forma **devin-* veikiausiai atsirado dėl desimiliacijos ($n-n > >d-n$) iš **nevin-*. Galėjo tam tikrą vaidmenį čia suvaidinti ir po šio skaitvardžio einantis skaitvardis 'dešimt', plg. liet. *dėšimt*, rus. *десять*.

Ši ide. skaitvardį mėginama sieti su ide. **neuo-* 'naujas'.

Liet. *devyni* kartais pavartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 328; ChB, 131; SD(1), 29; KIGr, 73; LKŽ, II, 464).

Liet. *deviñtas*, plg. lat. *devitais*, pr. *newints*, *newints*; s. sl. *devetъ*, rus. *девятый*, lenk. *dziewiąty*, bulg. *desetu*, skr. *navamáḥ*, gr. *ἕνατος*, lot. *nonus*, got. *niunda*, s. air. *nōmad*, toch. B *ñunte* (Fraenkel, 92; Vasmer, I, 334 (I, 492); Mayrhofer, II, 143–4; Pokorny, 319; Мажюлис, 8).

Tos pačios šaknies, tačiau nevienodos darybos žodžiai. Prūsų kalbos žodis išlaikęs senąjį konsonantizmą.

Liet. *devintas* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (Mž, 20; DP, 305; ChB, 408; SD(1), 29; LKŽ, II, 468).

Liet. *dėšimt*, plg. lat. *desmit*, pr. *dessimpts*, *dessempts*; s. sl. *desetъ*, rus. *десять*, lenk. *dziesięć*, bulg. *decem*, skr. *dáśa*, *dasát-*, av. *dasa*, gr. *δέκα*, lot. *decem*, got. *taihūm*, s. vok. aukšt. *zēhan*, arm. *tasn*, alb. *dhjetë*, s. air. *deich*, toch. A *sák*, toch. B *sak* (Fraenkel, 91; Vasmer, I, 346 (507–8); Mayrhofer, II, 26; Pokorny, 191; Топоров, I, 332–3; Гамкрелидзе, Иванов, 846–850).

Tos pačios šaknies, bet skirtingos darybos žodžiai. Čia bendrą grupę sudaro baltų, slavų ir albanų kalbų pavyzdžiai (Порциг, 292). Latvių kalbos forma pakito dėl metatezės. Tačiau pasitaiko ir forma *desimt*.

Mėginama aiškinti, jog pirminė šio ide. skaitvardžio reikšmė buvusi 'dvi rankos', t. y. 'abiejų rankų pirštai'.

XVI–XVII a. raštuose dažniausiai vartojama forma *dešimtis*, pasitaiko taip pat *dešims*, *dešimts* (Mž, 18, 387; DP, 112, 328; BP, II, 53; ChB, 43, 387; PK, 79, 81; SD(1), 29, 116; LKŽ, II, 434, 436, 437).

Liet. *dešimtás*, plg. lat. *desmitais*, pr. *dessimts*, *dessempts*; s. sl. *desetъ*, rus. *десятымъ*, lenk. *dziesięty*, bulg. *decemu*, skr. *daśamáḥ*, gr. *δέκατος*, lot. *decimus*, got. *taihūnda*, s. air. *dechmad* (Fraenkel, 91; Vasmer, I, 346 (I, 507); Mayrhofer, II, 27; Pokorny, 191–2; Мажюлис, 8–9; Топоров, I, 333–4).

Tos pačios šaknies, bet dvejopos darybos žodžiai. Baltų, slavų, graikų, germanų žodžiai yra naujesnės kilmės.

Liet. *dešimtas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (Mž, 20; DP, 309; BP, I, 142; ChB, 408; PK, 106; SD(1), 28; LKŽ, II, 435).

Liet. *šimtas*, plg. lat. *simts*; s. sl. *sto*, rus. *сто*, lenk. *sto*, bulg. *сто*, skr. *śatám*, av. *satəm*, gr. *ἑκατόν*, lot. *centum*, got. *hund*, s. air. *cēt*, toch.

A *kānt*, toch. B *kānte* (Fraenkel, 984; Vasmer, III, 15–6 (III, 761–2); Mayrhofer, III, 293; Pokorny, 192; Risch, IF, 67, 129–41).

Tos pačios šaknies žodis kaip ir skaitvardis, žymintis ‘dešimt’.

Liet. *šimtas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 10; DP, 311; BB, 106; ChB, 393; SD(1), 10; KlGr, 73).

Liet. *tūkstantis*, plg. lat. *tūkstuotis*, pr. *tūsintons*; s. sl. *tysešti*, rus. *тысяча*, lenk. *tysiąc*, bulg. *muceца*, got. *þūsundi*, s. isl. *þusund*, s. vok. aukšt. *thūsunt* (Fraenkel, 1135; Vasmer, III, 161 (IV, 133); Pokorny, 1083–4; Мажюлис, 11; Гамкрелидзе, Иванов, 848).

Toks tūkstančio pavadinimas yra bendras tik baltų, slavų ir germanų kalboms. Manoma, kad pirminė jo reikšmė veikiausiai buvusi ‘didysis šimtas’. Pirmasis šio žodžio komponentas mėginamas sieti su ide. **teye-* ‘tinti, plėstis, būti stipriam’, plg. skr. *tavīti* ‘yra stiprus, galingas’, liet. *tūkti*, rus. *тыть* ir kt. Tačiau kadangi fonetiškai šis pavadinimas minėtose kalbų grupėse nesutampa, jis gali būti ir paskolintas iš kokio nors nežinomo šaltinio (Stang, Lex., 59).

Šiam skaitvardžiui bendro pavadinimo indoeuropiečiai neturėjo.

Liet. *tūkstantis* gana dažnai pavartojamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 20; DP, 254; BB, 106; ChB, 369; PK, 79; SD(1), 183; KlGr, 72).

Fizinė ir psichinė veikla

Liet. *ardyti*, plg. lat. *ardīt*; s. sl. *oriti* ‘atrišti, ardyti’, rus. *позорить* ‘sugriauti, nuniokoti’, skr. *ardhaḥ* ‘dalis, pusė’ (Fraenkel, 15–6; Vasmer, II, 277 (III, 152–3); Mayrhofer, I, 51; Pokorny, 333).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *irti*. Toliau su šiais žodžiais mėginama sieti ir liet. *rėtas*, *rėtis*.

Liet. *ardyti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 56; DP, 44; BB, 91; ChB, 59; PK, 72; SD(1), 133; LKŽ, I, 294–5).

Liet. *arti*, plg. lat. *aft*, pr. *artoys* ‘artojas’, *preartue* ‘prietaisas žemėms nuo arklo nuvalyti (verstuvės)’ (< **prei-artue*); s. sl. *orati* ‘arti’, rus. *опамь*, lenk. *orać*, bulg. *opa*, gr. *ἀρίων* ‘ariu’, lot. *aro*, *-are* ‘arti’, got. *arjan* ‘ariu’, vid. air. *airim* ‘ariu’, toch. A *āre* ‘arklas’, toch. B *āre* (Fraenkel, 17; Vasmer, II, 274 (III, 148–9); Pokorny, 62–3; Топоров, I, 107–8).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *arklas*, *arkllys*, *óras*, kurio pirminė reikšmė buvusi ‘artas laukas, arimas’, plg. *ōrè* ‘arimas’ (Būga, II, 256–7).

Liet. *arti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 378; BB, 177; SP, I, 350; ChB, 265; PK, 114; LKŽ, I, 314–7).

Liet. *áusti*, plg. lat. *aúst*; rus. *услó* 'pradėtas austi audinys' (<**ud-slo*), skr. *ótum* 'austi', *ótuḥ* 'ataudai', arm. *z-audem* 'rišu, sieju, mezgu' (Fraenkel, 26; Vasmer, III, 190–1 (IV, 171); Mayrhofer, I, 132, III, 147; Pokorny, 75).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *ūdis* 'audimas' (Būga, II, 135–6).

Liet. *austi* kartais pavartojamas XVI–XVII a. raštuose (BB, 71; SD (1), 180; LKŽ, I, 505–8).

Liet. *aūti*, plg. lat. *aut*, pr. *auclo* 'apynasris'; s. sl. *obuti* 'auti', rus. *обуть*, lenk. *obuć*, bulg. *обуя*, av. *aodra-* 'apavas', lot. *induo, -ere* 'apvilkti', arm. *aganim* 'apsivelku' (Fraenkel, 27–8; Vasmer, II, 246 (III, 109); Pokorny, 346; Топоров, I, 150).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *avėti*, *āvalynė*, *aūklė* 'virvelė naginei ar vyžai priirišti'.

Liet. *auti* labai retai pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BP, II, 197; ChB, 304; MP, 232; LKŽ, I, 516–7).

Liet. *badyti*, plg. lat. *badīt*, pr. *boadis* 'dūris'; s. sl. *bosti*, rus. *бодать*, lenk. *bość*, bulg. *бода*, lot. *fodio, -ere* 'kasti', got. *badi* 'lova', s. angl. *bedd* 'lova, gėlių lysvė', kimr. *bedd* 'kapas' (Fraenkel, 41; Vasmer, I, 99 (I, 183); Pokorny, 113–4; Топоров, I, 238–9).

Su šiais žodžiais mėginama sieti ir het. *pád-da-i* 'daro žemėje skylė'. Tos pačios šaknies yra ir liet. *bėsti*, *bastytis*, *baslỹs*.

Liet. *badyti* retkarčiais randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 113; SP, II, 63; SD(1), 56; LKŽ, I, 547–50).

Liet. *bárti*, plg. lat. *bārt*; s. sl. *brati* 'kovoti', rus. *бороться*, lenk. *bróc się*, lot. *ferio, -ire* 'mušti, durti', s. isl. *beria* 'mušti', s. vok. aukšt. *berjan*, alb. *bie* 'mušu' (Fraenkel, 35–6; Vasmer, 110 (I, 197); Pokorny, 133–5).

Liet. *barti* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose. Kartais pasitaiko ir atematinės formos *barmi*, *barti* (Mž, 162; SP, I, 116; BB, 241; ChB, 80; PK, 195; KIGr, 96; LKŽ, I, 671–2).

Liet. *bėgti*, plg. lat. *bēgt*, pr. *begeyte* 'bėk'; s. sl. *bėgati* 'bėgti', rus. *бегать*, lenk. *biegać*, bulg. *бягам*, hindi *bhāg-*, gr. *φέβομαι* 'bėgu', toch. A *pkānt* (*pkāt*) 'nutolės' (Fraenkel, 38; Vasmer, I, 67, 68–9 (I, 142–143); Pokorny, 116; Топоров, I, 206–7; Трубачев, 2, 58–60).

Kitų ide. kalbų pavyzdžių siejimas su čia minimais baltų ir slavų kalbų pavyzdžiais kelia tam tikrų sunkumų.

Liet. *bėgti* gana dažnai vartojamas pirmuosiuose rašto paminkluose (Mž, 279; DP, 206; SP, II, 172; ChB, 167; PK, 113; LKŽ, I, 724–31).

Liet. *bijóti*, plg. lat. *bítiés*, pr. *biātwei*; s. sl. *bojati se*, rus. *боятся*, lenk. *bać się*, bulg. *боя се*, skr. *bháyate* 'bijosi', av. *bayente* 'gąsdinti',

lot. *foedus* 'baisus' (< **bhoidhos*), s. air. *báigul* 'pavojus' (Fraenkel, 43; Vasmer, I, 115 (I, 204); Mayrhofer, II, 471–2; Pokorny, 161–2; Топоров, I, 219–21; Трубачев, 2, 163–4).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *bailūs*, *báimė*, *baidyti*.

Toliau šiuos žodžius mėginama sieti su veiksmažodžiu, reiškiančiu 'mušti', plg. s. sl. *biti*, rus. *буть* (Zubatý, Studie a články, I (1), 79–90).

Liet. *bijoti* dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 331; DP, 504; SP, I, 157; ChB, 288; PK, 91; LKŽ, I, 811–2).

Liet. *bliáuti*, plg. lat. *bljauti*; s. sl. *bljupati* 'vemti', rus. *блевать*, lenk. *bluć*, bulg. *блювам*, gr. *φλώω* 'taškausi, persipildau, plepu', lot. *fluo*, *-ere* 'tekėti' (Fraenkel, 49–50; Vasmer, I, 91 (I, 173); Pokorny, 158–9).

Tos pačios kilmės veikiausiai yra ir liet. *bliáukti* 'be perstojo tekėti, verkti', *bliáužti* 'plepėti'.

Liet. *bliauti* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 154; LKŽ, I, 910–12).

Liet. *bristi*, plg. lat. *brist*; s. sl. *bresti*, rus. *бресту*, lenk. *brnąć*, alb. *bredh* 'klaidžioti, šokinėti', toch. B *prešciye* 'pelkė, purvas', trak. vietovardį *βρέδα* (Fraenkel, 58; Vasmer, I, 120 (I, 210–1); Pokorny, 164; Трубачев, 3, 14–5; Порциг, 258–9).

Siejimas su tocharų ir trakų pavyzdžiais kelia abejonių. Apskritai tai viena iš nedaugelio baltų, slavų ir albanų leksikos bendrybių.

Liet. *bristi* (su įvairiais priešdėliais) užfiksuota kai kuriuose pirmuosiuose rašto paminkluose (DP, 149; SP, I, 187; SD(3), 22; LKŽ, I, 1056–9).

Liet. *būsti*, *būdinti*, *budėti*, plg. lat. *bust*, *budīt*, *budināt*, pr. *budē* 'jie budi'; s. sl. *bъděti*, rus. *бдѣть*, bulg. *бдя*, skr. *búdhyate* 'pabunda, pastebi, sužino', *bódhati*, av. *baobayeiti* 'pastebi, jaučia', gr. *πεύδομαι* 'patiriu, klausiu', got. *anabiudan* 'įsakyti, liepti', s. air. *buide* 'dėkingumas, pasitenkinimas' (Fraenkel, 62; Vasmer, I, 66–7 (I, 140–1); Mayrhofer, II, 449–50; Pokorny, 150–2; Топоров, I, 258–9; Трубачев, 3, 109).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *baūsti*, lat. *baudēt* 'mėgautis, išbandyti, patirti', pr. *bauslis* 'įsakymas'. B. Jėgeris baltų kalbose šio veiksmažodžio reikšmių raidą taip aiškina: 'mušti' > 'pabudinti mušimu; budinti' > 'keltis' > 'ketinti' (liet. *baūstis*) (Jėgers, KZ, 80, 130).

Šie veiksmažodžiai (ypač su priešdėliais) dažnai pasitaiko pirmuosiuose raštuose (Mž, 174; DP, 80, 173; SP, I, 278; ChB, 159, 215; PK, 44, 211; SD(1), 103, 124; LKŽ, I, 1121–4, 1210–1).

Liet. *būti*, plg. lat. *būt*, pr. *būton*; s. sl. *byti*, rus. *быть*, lenk. *być*, skr. *bhāvati* 'tampa, yra', av. *bavaiti*, gr. *φύομαι* 'tampu, augu', lot. *fui* 'esu buvęs'; got. *bauan* 'gyventi', s. vok. aukšt. *būan* 'užstatyti, gyventi', alb.

buj 'gyvenu, nakvoju', s. air. *buith* 'būti' (Fraenkel, 68; Vasmer, I, 159 (I, 260); Mayrhofer, II, 485–7; Pokorny, 146–50; Топоров, I, 271–4; Трубачев, 3, 155).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *būtas, būtis, buitis, būdas*.

Galimas daiktas, jog pirminė šio veiksmažodžio reikšmė buvo 'augti, tapti'.

Liet. *būti* ir įvairios jo formos nepaprastai gausiai vartojamos pirmuosiuose raštuose. Ten gerai išlaikytos ir atematinės šio veiksmažodžio formos – *esmi, esti, esme, este* (Mž, 469; DP, 83; BB, 241; SP, II, 27; LKŽ, I, 1213–21; Kudz.-DP, I, 118–28; Kudz.-ChB, 20–3).

Liet. *dègti*, plg. lat. *dègt*; skr. *dáhati* 'dega', av. *dažaiti*, gr. τέφρα 'pelenai', lot. *foveo, -ēre* 'šildyti, maitinti', alb. *djeg* 'uždegti, degti', got. *dags* 'diena', bret. *devi* 'degti', vid. air. *daig* 'ugnis, skausmas' (< **degi*), toch. A *tsäk* 'degti', toch. B *tsak-* (Fraenkel, 85–6; Mayrhofer, II, 29; Pokorny, 240–1).

Tos pačios šaknies, tik su tam tikrais fonetiniais pakitimais, yra ir žodžiai s. sl. *žešti*, I asm. *žegq* (< **gegq*), rus. *жечь* (*жгу*), lenk. *żec* (*żge*), bulg. *жега* (Vasmer, I, 412–3 (II, 38)).

Liet. *degti* gana dažnai vartojamas pirmuosiuose raštuose (Mž, 28; DP, 86; SP, II, 23; ChB, 287; PK, 183; LKŽ, II, 368–74).

Liet. *dėti*, plg. lat. *dēt* 'dėti (kiaušinius)', pr. *sen senditmai rānkān* 'su sudėta ranka'; s. sl. *děti* 'dėti, kišti', rus. *дѣть*, lenk. *dziać się* 'darytis, dėtis', *dziać* 'austi, siuvinėti, skaptuoti, vadinti', bulg. *дяна* 'dedu', skr. *dādāhāti* 'deda', av. *dabāiti*, gr. τίθημι 'dedu', lot. *facio, -ere* 'daryti, veikti', s. vok. aukšt. *tuon* 'daryti, dėti', arm. *dnem* 'dedu', het. *te-* 'dėti', toch. A *tā-, tās-, tas-*, toch. B *tes, tās* (Fraenkel, 91–2; Vasmer, I, 347–8 (I, 509); Mayrhofer, II, 14–5; Pokorny, 235–7; Трубачев, 4, 229–30).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *dėmė, dėmesys, įdomūs*.

Daugelyje ide. kalbų labai gerai išlaikytas veiksmažodis.

Liet. *dėti* gausiai vartojamas senuosiuose kalbos paminkluose. Ten išlaikytos ir senosios atematinės šio veiksmažodžio formos *demi, desti* (Mž, 549; DP, 35; BB, 88; SP, II, 201; PK, 120; K1Gr; 120; LKŽ, II, 441–58).

Liet. *dirbti*, plg. lat. (tarm.) *dirbt*; s. angl. *deorfan* 'dirbti, stengtis, būti pavojuje' (Fraenkel, 82; Pokorny, 257; Jēgers, StB, 10, 90–104).

Chr. S. Stangas šiuos veiksmažodžius laiko tik baltams ir germanams būdinga leksikos bendrybe (Stang, Lex., 18).

Liet. *dirbti* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 41; DP, 330; BB, 70; SP, I, 331; ChB, 312; LKŽ, II, 569–76).

Liet. *dirti* 'lupti, plėšti, mušti', plg. lat. *dirāt*; s. sl. *dьrati*, rus. *опать*, lenk. *drzeć*, bulg. *депа*, skr. *दृग्गति* 'plėšia, plyšta', av. *dar-* 'durti', gr. *δέρω* 'plėšiu', got. *distairan* 'išplėšti, sudraskyti', kimr. *darn* 'gabalas', alb. *djerr* 'naikinu', toch. A *tsār-* 'atskirti', toch. B *tsār-* (Fraenkel, 96–7; Vasmer, I, 344 (I, 504–5); Mayrhofer, II, 59; Pokorny, 206–9; Jēgers, StB, 10, 63–112; Гамкрелидзе, Иванов, 707).

Pirminė žodžio reikšmė buvusi 'lupti odą'.

Tos pačios ide. šaknies yra ir liet. *dūrti*, *dirvā*.

Liet. *dirti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 249; SP, I, 85; WEv, 34; LKŽ, II, 585–6).

Liet. *duoti*, plg. lat. *duōt*, pr. *dāt*, *dātwei*, *daton*; s. sl. *dati*, rus. *дать*, lenk. *dać*, bulg. *дам*, skr. *dadāti* 'duoda', av. *dadāiti*, gr. *δίδωμι* 'duodu', lot. *dō*, *-are* 'duoti', arm. *tam* 'duodu', alb. *dhashë* 'daviau', het. *da-* 'imti' (Fraenkel, 111–2; Vasmer, I, 329 (I, 485); Mayrhofer, II, 13; Pokorny, 223–6; Топоров, I, 302–7; Трубачев, 4, 194–5).

Hetitų kalbos pavyzdžio lyginimas su šiais ide. žodžiais kelia tam tikrų abejonių. Be to, gana keista, kad šio žodžio pėdsakų neišlaikė germanų kalbos.

Liet. *duoti* įvairios formos nepaprastai gausiai vartojamos pirmuosiuose raštuose. Ten gerai išlaikytos ir atematinės šio veiksmazodžio formos – *duomi*, *duosi*, *duosti*, *duome*, *duoste* (Mž, 32; DP, 57; BB, 241; SP, II, 15; ChB, 103; KIGr, 117; LKŽ, II, 877–95; Kudz.-DP, I, 182–4).

Liet. *dvėsti*, plg. lat. *dvēst*, pr. vns. gal. *nādewisin* 'dūsavimas'; rus. *двохатъ* 'sunkiai kvėpuoti', skr. *dhvāmsati* 'nyksta, virsta dulkėmis', gr. *θεός* 'dievas' (< **θFεος*), lot. *bestia* 'žvėris' (< **dhyes-*), s. vok. aukšt. *ge-twās* 'baidyklė' (Fraenkel, 115–6; Vasmer, I, 332 (I, 489); Mayrhofer, II, 117–8; Pokorny, 268–71; Трубачев, 5, 169).

Tai ide. šaknies **dheṷ-s-*, **dhy-es-*, **dhou-s-* žodžiai. Pirminė šaknies reikšmė, matyt, buvusi 'išsisklaidyti, dulkėti, pūsti'. Tos pačios kilmės yra ir liet. *dvasiā*, *dūsti*, *daūsos*, lat. *dvaša* 'kvapas, dvasia', rus. *дышатъ* 'kvėpuoti', *дых* 'dvasia', vok. *Tier* 'gyvulys'.

Liet. *dvėsti* randamas pirmuosiuose rašto paminkluose, ypač gausiai ten vartojama liet. *dvasia*. Liet. *dvėsti* vartojama ten ir 'kvėpti' reikšme (Mž, 589; DP, 36; SP, II, 70; BP, I, 406; ChB, 79; LKŽ, II, 941–2, 955–7).

Liet. *eiti*, plg. lat. *iēt*, pr. *ēit* 'eina'; s. sl. *iti* 'eiti', rus. *идти*, lenk. *iść*, bulg. *уда* 'einu', skr. *ēti* 'eina', av. *aēiti*, gr. *εἶμι* 'einu', lot. *eo*, *ire* 'eiti', got. *iddja* 'ėjau', kimr. *wyf* 'esu (einu)', toch. A *ymās* 'einame', toch. B *yam* 'eina', het. *i-it* 'eik' (Fraenkel, 119; Vasmer, I, 471 (II, 117–8); Mayrhofer, I, 128; Pokorny, 293–6; Топоров, II, 20–2).

Liet. *eiti* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose. Ten gerai išlaikytos ir atematinės formos *eimi*, – *eisi*, *eiti*, *eime*, *eiste* (Mž, 24; DP, 210; BB, 241; SP, II, 100; ChB, 45; KIGr, 121; LKŽ, II, 1069–107; Kudz.-DP, I, 192–4).

Liet. *ėsti*, plg. lat. *ēst* ‘valgyti, ėsti’, pr. *īst*, *istwei* ‘valgyti’; s. sl. *jasti*, rus. *есть*, lenk. *jeść*, bulg. *ям*, skr. *āti* ‘valgo’, av. *abāiti*, gr. *ἔδω* ‘valgau’, lot. *edo*, *-ere* ‘ėsti, valgyti’, got. *itan*, s. vok. aukšt. *ezzan* ‘valgyti’, arm. *utem* ‘valgau’, kimr. *ys* ‘valgo’ (< **ed-ti*), het. *et-* ‘valgyti’ (Fraenkel, 124–5; Vasmer, I, 398 (II, 18); Mayrhofer, I, 28; Pokorny, 287–9; Топоров, III, 88–9).

Daugelyje ide. kalbų gerai išlaikytas veiksmažodis. Tik baltų ir slavų kalbose jis esamojo laiko formose turi šaknį su ilgu balsiu. Dažnai vartojamas pirmuosiuose lietuvių kalbos paminkluose. Ten randamos ir atematinės formos – *emi*, *est*, *eme*. Senuosiuose raštuose ir tarmėse liet. *ėsti* vartojamas ir ‘valgyti’ reikšme (Mž, 420; DP, 340; SP, I, 188; ChB, 34; KIGr, 120; LKŽ, II, 1155–63).

Liet. *galėti*, plg. kimr. *gallu* ‘galėti’, bret. *gallout* (Fraenkel, 131; Pokorny, 351).

Gana abejotinas siejimas. Mėginama sieti ir su rus. *голямо* ‘daug, labai’ (Vasmer, I, 290 (I, 434–5)). Tačiau toks siejimas taip pat sunkiai įsivaizduojamas (Трубачев, 6, 208–10).

Liet. *galėti* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 8; DP, 508; BB, 288; ChB, 21; PK, 40; SP, II, 216; LKŽ, III, 60–4).

Liet. *gėlti*, plg. lat. *dzelt*, pr. *gulsennin* ‘skausmas’; s. sl. *žaliti* ‘gailėti’, rus. *жалеть*, bulg. *жаля*, ček. *želeti*, s. vok. aukšt. *quēlan* ‘skaudėti’ (Fraenkel, 145–6; Vasmer, I, 409 (II, 34); Pokorny, 470–1; Топоров, II, 334–6).

Toliau su šiais žodžiais mėginama sieti ir liet. *gālas*, lat. *gals*, pr. *gallan* ‘mirtis’. Tačiau siejimas kelia abejonių (Stang, Lex., 21).

Liet. *gelti* pirmuosiuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra užfiksuotas (LKŽ, III, 221–3). Tačiau ten pasitaiko šios šaknies žodžiai *geluo*, *geluonis* (DP, 187; ChB, 274; PK, 79; LKŽ, III, 228).

Liet. *gėrti*, plg. lat. *dzeřt*, pr. *gurcle* ‘gerklė’; s. rus. *жьрату* ‘ėsti, ryti’, rus. *жрать*, lenk. *żreć*, ček. *žrāti*, skr. *girāti* ‘praryja, valgo’, lot. *voro*, *-are* ‘ryti’, arm. *keri* ‘valgiau’ (Fraenkel, 148–9; Vasmer, I, 430 (II, 62–3); Mayrhofer, I, 335; Pokorny, 474–5).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *gerklė*, *gurklỹs*, *gùrkšnis*, *girà*.

Liet. *gerti* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 25; DP, 25; SP, I, 161; ChB, 106; PK, 13; LKŽ, III, 262–9).

Liet. *gimti*, plg. lat. *dzimt*, pr. *gemmons* 'gimęs', *gemton* 'gimdyti', *naunagimton* 'naujai gimęs'; skr. *gámati* 'eina, ateina', av. *jamaiti*, gr. βάλνω 'einu', lot. *venio*, -*ire* 'ateiti', got. *qíman*, arm. *ekn* 'atėjo', arm. *bēim* 'žingsnis', toch. A *kām-*, *kum-* 'ateiti', toch. B *kām-*, *kam-*, *šem-* (Fraenkel, 151; Mayrhofer, I, 323–4; Pokorny, 464–5).

Pirminė šio veiksmožodžio reikšmė buvusi 'ateiti', iš kurios kilo reikšmė 'gimti – ateiti į pasaulį'. Krinta į akis tas faktas, jog šio veiksmožodžio neišlaikė slavų kalbos. Tos pačios kilmės yra ir liet. *gaminti* (plg. *pāgamas* 'prieš laiką gimęs vaikas; palikuonis'), *gamtà*, *gýmis*, *giminė*.

Liet. *gimti* ir kiti šios šaknies žodžiai dažnai randami pirmuosiuose kalbos paminkluose (Mž, 21; DP, 252; SP, I, 211; BB, 36; ChB, 182; PK, 151; LKŽ, III, 312–4).

Liet. *giñti* 'varyti', plg. lat. *dzit*, pr. *guntwei*; s. sl. *gñnati*, rus. *гнать*, lenk. *gnac*, ček. *hnáti*, skr. *hánti* 'muša', gr. θείνω 'mušu', alb. *gjanj* 'varau', s. air. *gonim* 'sužeidžiu' (Fraenkel, 152–3; Vasmer, I, 279 (I, 419); Pokorny, 491–3; Топоров, II, 341–5),

Tos pačios šaknies (ide. **gūhen-* 'mušti') yra ir liet. *ganýti*, *ginti* (nuo priešų), *giñklas*, *giñčas*, *genėti* 'šakas pjaustyti', *genýs*.

Liet. *ginti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 69; DP, 93; SP, I, 287; ChB, 372; PK, 69; LKŽ, III, 323–7).

Liet. *gýti*, plg. lat. *dzit*, pr. *giwit* 'gyventi'; s. sl. *žiti*, rus. *жить*, lenk. *żyć*, bulg. *живея* 'gyvenu', skr. *jívatí* 'gyvena', av. *jvaiti*, gr. βέομαι 'gyvensiu', lot. *vivo*, -*ere* 'gyventi', s. vok. aukšt. *quēh* 'gyvas', s. isl. *kvíkr*, arm. *keam* 'gyvenu' (Fraenkel, 154–5; Vasmer, I, 423, 426 (II, 52, 57); Mayrhofer, I, 439; Pokorny, 467–9; Топоров, II, 254–5),

Liet. *gyti* senuosiuose raštuose vartojamas ir 'gyventi' reikšme. Tos pačios šaknies yra ir liet. *gýdyti*, *gývas*, *gyvénti*, *gyvúoti*, *gývis*, *gyvulýs*.

Liet. *gyti* ir kiti šios šaknies žodžiai dažnai randami senuosiuose kalbos paminkluose (DP, 155; BB, 88; ChB, 175; SP, II, 121; LKŽ, III, 357–9).

Liet. *glóstyti*, plg. lat. *glāstīt*, pr. *glosto* 'gaļastuvās'; rus. *гладить* 'lyginti, glostyti', lenk. *gladzić*, bulg. *гладя*, s. vok. aukšt. *glat* 'lygus', lot. *glaber* 'lygus, plikas' (Fraenkel, 158; Vasmer, I, 271 (I, 409); Pokorny, 431–2; Топоров, II, 267).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *glúosnis*, *gluōdenas* 'toks roplys', *galásti*.

Liet. *glostyti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 617; ChB, 414; SD(1), 84; LKŽ, III, 433–4).

Liet. *grėbti*, plg. lat. *grebt*; s. sl. *greti*, rus. *зречму* 'grėbti, irkluoti', s. lenk. *grześć* 'grėbti, kasti', bulg. *зрѣба* 'grėbiu', skr. *grbháyati* 'pagriebia', *grbhñáti*, av. *gaurvayeiti* 'pagriebia, tvirtai laiko', got. *graben*

'kasti', s. šved. *græva* (Fraenkel, 165–6; Vasmer, I, 305–6 (I, 449–50, 454–5); Mayrhofer, I, 343; 344; Pokorny, 455).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *gróbt*, lat. *grábt*, rus. *грабунь*.

Liet. *grėbti* randamas K. Sirvydo pirmajame leidime (SD(1), 38; LKŽ, III, 554–5).

Liet. *grūsti*, plg. lat. *grúst*, pr. vns. gal. *engraudisnan* 'pagailėjimas', *engraudis* 'pagailėk'; rus. *зрyда* 'krūva', *зрyцмунь* 'liūdėti', s. vok. aukšt. *firgrozzen* 'sutrintas', s. isl. *grautr* 'kruopos', kimr. *gro* 'smėlis' (Fraenkel, 173–4; Pokorny, 460–2; Топоров, II, 42–4; Трубачев, 7, 152).

Iš pirminės reikšmės 'trinti, grūsti' išsirutuliojo nauja reikšmė 'kantintis, liūdėti'. Tos pačios šaknies žodžiai yra ir liet. *grúdas*, *grúodas*, *grūdinti*, *graudūs*, *graudinti*.

Siejimas šių žodžių su kimr. *gro* 'smėlis' kelia tam tikrų abejonių: nėra sufikso *-d-*, be to, gali būti ir kitaip aiškinamas, todėl Chr. S. Stangas šiuos žodžius laiko baltų, slavų, germanų leksikos bendrybe (Stang, Lex., 24–5).

Liet. *grūsti* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 286; SD(3), 133; LKŽ, III, 674–8). Gana dažnai ten vartojami žodžiai *graudus*, *graudinti*.

Liet. *ieškóti* 'stengtis rasti; norėti ką gauti; utėliauti (ieškoti galvą); norėti lakstyti (apie gyvulius)', plg. lat. *ižskát* 'utėliauti'; s. sl. *iskati* 'ieškoti, norėti, prašyti', rus. *искать* 'ieškoti', lenk. *iskać* 'utėliauti', bulg. *искам* 'noriu, reikalauju', skr. *iccháti* 'ieško, nori', av. *isaiti*, s. vok. aukšt. *eiscōn* 'ieškoti, reikalauti', angl. *ask* 'klausti', arm. *aic* 'tyrinėjimas' (< **ais-skā*) (Fraenkel, 182; Vasmer, I, 488 (II, 139–40); Mayrhofer, I, 85; Pokorny, 16; Трубачев, 8, 238–9).

Žodis labai gausiai vartojamas pirmuosiuose rašto paminkluose (Mž, 12; DP, 130; BB, 101; SP, I, 189; ChB, 185; PK, 129; LKŽ, IV, 15–17).

Liet. *imti*, plg. lat. *jeñt*, pr. *imt*; s. sl. *imati*, rus. *имать*, ček. *jímati* 'griebti', lot. *emo*, *-ere* 'imti', air. *em-* (žodyje *ar-fo-em* 'imti') (Fraenkel, 184–5; Vasmer, I, 198 (II, 19, 128); Pokorny, 310–11; Трубачев, 8, 224–5, 226–7).

Tos pačios kilmės yra ir rus. *взять* 'imti' (< **vъz + jęti*).

Liet. *imti* labai gausiai randamas pirmuosiuose rašto paminkluose (Mž, 8; DP, 69; SP, II, 25; ChB, 135; PK, 101; LKŽ, IV, 72–101).

Liet. *irti* 'irkluoti', plg. lat. *iřt*, pr. dgs. vard. *artwes* 'kelionė laivu'; skr. *aritraḥ* 'irklas', gr. *ἑρέσσω* 'irkluoju', lot. *rēmus* 'irklas', s. vok. aukšt. *ruodar*, s. skand. *rōa* 'irkluoti', s. air. *rā-*, *rāme* 'irklas' (Fraenkel, 187; Mayrhofer, I, 49; Pokorny, 338; Топоров, I, 108; Гамкрелидзе, Иванов, 675).

Minėtiems žodžiams atstatomos ide. prolytės *erā-, *rē-, *er(e)-. Liet. *irti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 78; SP, I, 276; ChB, 105; MP, 255; LKŽ, IV, 142–3).

Liet. *jóti*, plg. lat. *jāt*; rus. *exать* 'važiuoti', lenk. *jechać*, bulg. *яхам* 'joti', skr. *yāti* 'važiuoja', av. *yāiti*, toch. A *yā* 'ėjo', toch. B *yatsi* 'eiti', het. *īia* 'eiti, važiuoti' (Fraenkel, 195; Vasmer, I, 392 (II, 9–10); Mayrhofer, III, 16; Pokorny, 296; Трубачев, 8, 169–71).

Toliau šie žodžiai sietini su liet. *eiti* ir jo giminaičiais.

Liet. *joti* pasitaiko pirmuosiuose rašto paminkluose (DP, 2; ChB, 135; SD(1), 47; LKŽ, IV, 358–61).

Liet. *judėti*, *jūdinti*, plg. lat. *jūdit* 'kiršinti'; lenk. *judzić* 'kurstyti, siundinti', skr. *yūdhyate* 'kovoja' lot. *jubeo*, -ēre 'reikalauti, nuspręsti' (Fraenkel, 195–6; Sławski, I, 587–8; Mayrhofer, III, 19–20; Pokorny, 511–2).

Siejimas kelia abejonių. Tos pačios šaknies yra ir liet. *jáudintis*.

Liet. *judėti* (*judinti*) pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 286, 464; SP, I, 155; ChB, 280; PK, 28; LKŽ, IV, 366–7). Ten šis veiksmožodis vartojamas ir 'barti, prikaišioti' reikšme.

Liet. *juosti*, plg. lat. *juōzt*; s. sl. *pojasati* 'apjuosti', av. *yāh* 'juosta', gr. ζώνη, alb. *ngjesh* 'apjuosiu' (Fraenkel, 198; Vasmer, II, 423 (III, 351); Pokorny, 513).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *juosmuō*.

Liet. *juosti* (dažniausiai su priešdėliu) pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 552; SP, II, 173; ChB, 234; BP, I, 409; LKŽ, IV, 426–8). XVIII–XIX a. žodynuose bei gramatikose randame ir atematinę formą *juosmi*.

Liet. *kařšti* (vilnas), plg. lat. *kāršt*; rus. *кoпocма* 'šašai', lenk. *krosta* 'raupai', skr. *kāřati* 'drasko, trina', lot. *carro*, -ere 'draskyti, karšti vilnas' (Fraenkel, 224; Vasmer, I, 632 (II, 335); Sławski, III, 140–2; Pokorny, 532–3).

M. Mairhoferis skr. *kāřati* linkęs laikyti skoliniu iš dravidų (Mayrhofer, I, 190).

Liet. *karšti* užfiksuota K. Sirvydo žodynuose (SD(1), 39; SD(3), 75; LKŽ, V, 321–3).

Liet. *kasýti*, plg. lat. *kasīt*; rus. *чecать* 'šukuoti, karšti, kasyti', lenk. *czesać*, bulg. *чeуа*, skr. *kacchūh* 'niežai', gr. κεσκέον 'pakulos', air. *cīr* 'šukos', het. *kiřša-* 'šukuoti' (Fraenkel, 226–7; Vasmer, III, 329–30 (IV, 349–50); Mayrhofer, I, 139; Pokorny, 585).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *kāsti* (žemė), *kasà* (plaukų), *kāřkis* 'niežas'.

Liet. *kasyti* randame K. Sirvydo žodynuose (SD (1), 16; SD (3), 42; LKŽ, V, 376–7).

Liet. *kąsti*, plg. lat. *kuōst*; s. rus. *кучъ* 'kašnis', rus. *куч*, lenk. *kęs*, bulg. *кѹс*, skr. *khādati* 'kanda', gr. *κινώδων* 'peilis, kalavijas' (Fraenkel, 227; Vasmer, I, 703–4 (II, 431); Pokorny, 560).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *kandis*. Skr. *khādati* siejimas su šiais žodžiais abejotinas (Mayrhofer, I, 308).

Liet. *kąsti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 454; SP, II, 71; ChB, 295; LKŽ, V, 389–94).

Liet. *kaūkti*, plg. lat. *kāukt*; rus. *кукать* 'urgzti', s. lenk. *kukać* 'klykti', skr. *kāuti* 'rėkia', gr. *κωκύω* 'rėkiu', lot. *cavannus* 'pelėda', vid. vok. aukšt. *hiulen* 'kaukti', kimr. *cuan* 'pelėda', toch. B *śauk-* 'šaukti' (Fraenkel, 230; Vasmer, I, 684 (II, 404–5); Mayrhofer, I, 274; Pokorny, 535–6).

Tos pačios šaknies, tik kito žodžio pradžios konsonantizmo yra ir liet. *šaukti*, lat. *sāukt*.

Liet. *kaukti* randame K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime, XVII a. Rytų Prūsijos rankraštiniam žodyne (SD(1), 90 (=89); C, II, 755; LKŽ, V, 427–8). M. Daukšos postilėje aptinkamas žodis *kaukimas* (DP, 7). Liet. *šaukti* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 50; DP, 147; SP, I, 28; ChB, 133; PK, 126; LKŽ, XIV, 567–81).

Liet. *kąuti* 'mušti, kovoti; kalti', plg. lat. *kaūt*, pr. *cugis* 'kūjis'; s. sl. *kovati* 'kalti, kaustyti', rus. *ковать*, lenk. *kuć*, bulg. *кова* 'kalu', lot. *cūdo*, *-ere* 'mušti, kalti', s. vok. aukšt. *houwan* 'kirsti, mušti', s. air. *cuad* 'mušti, kovoti', toch. A *ko-* 'užmušti', toch. B *kau* (Fraenkel, 232; Vasmer, I, 584 (II, 270); Pokorny, 535; Топоров, IV, 238–41; Трубачев, 12, 10–1).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *kovà*, *kovóti*.

Liet. *kauti(s)* randamas pirmuosiuose raštuose (Mž, 573; DP, 533; SP, II, 20; PK, 208; LKŽ, V, 449–50).

Liet. *kėpti*, plg. lat. *cept*; s. sl. *pešti*, rus. *печь*, lenk. *piec*, bulg. *neka*, skr. *pācati* 'verda, kepa', av. *pačaiti*, gr. *πέσσω* 'verdu' (< *pekijō), lot. *coquo*, *-ere* 'virti' (< *quequō), alb. *pjek* 'kepti', kimr. *pobi*, bret. *pibi*, toch. A *pāk-* 'nokinti, virti', toch. B *parakšu* 'virtas' (Fraenkel, 241; Vasmer, II, 331 (III, 227); Mayrhofer, II, 185–6; Pokorny, 798; Гамкрелидзе, Иванов, 699).

Giminingų kalbų formos rodo, kad baltiškas šios sąvokos pavadinimas yra metatezės rezultatas (*kepu* < *peku).

Liet. *kepti* pasitaiko pirmuosiuose raštuose (DP, 125; SP, II, 248; ChB, 146; LKŽ, V, 586–90).

Liet. *kinkýti*, plg. skr. *káñcatē* 'riša', gr. *κινγκλίζ* 'pinučiai, grotelės', lot. *cingo, -ere* 'juosti' (Fraenkel, 255; Pokorny, 565).

Dėl skr. *káñcatē* siejimo su šiais žodžiais esama tam tikrų abejonų (Mayrhofer, I, 139–40).

Liet. *kinkyti* (su priešdėliu) retkarčiais pasitaiko senuosiuose kalbos paminkluose (SP, II, 15; SD(1), 210; LKŽ, V, 815–7).

Liet. *kiřpti*, plg. lat. *cirpt*; lot. *carpo, -ere* 'skinti, nuplėšti', vid. air. *corrán* 'pjautuvas' (Fraenkel, 257–8; Pokorny, 944–5; Гамкрелидзе, Иванов, 691–2).

Tos pačios kilmės veikiausiai yra ir s. vok. aukšt. *herbist* 'ruduo'.

Toliau siejama su ide. *(s)ker- 'pjauti' šaknies žodžiais, plg. *skeřsti, skirti*.

Liet. *kirpti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 147; SP, II, 219; ChB, 201; LKŽ, V, 850–3).

Liet. *kiřsti*, plg. lat. *cirst*, pr. *kyrteis* 'mušk, kirsk'; s. sl. *čřesti* 'pjauti', rus. *чепецту*, skr. *křntáti* 'pjauti', av. *kərəntaiti*, alb. *kjēth* 'kerpu' (< *kertō), het. *kartāi-* 'nupjauti, pašalinti' (Fraenkel, 258; Vasmer, III, 329 (IV, 349); Mayrhofer, I, 260; Pokorny, 941–2; Топоров, IV, 29–30).

Liet. *kirsti* vartojamas pirmuosiuose raštuose (DP, 154; SP, II, 144; ChB, 83; LKŽ, V, 855–67).

Liet. *klausýti*, plg. lat. *klàusīt*, pr. *klausiton*; s. sl. *slušati*, rus. *слушамъ*, lenk. *sluchać*, bulg. *слушам*, skr. *śrñóti* 'klauso, patiria', gr. *κλώω* 'klausu', lot. *clueo, -ēre* 'vadintis', s. vok. aukšt. *hlosēn* 'klausyti', bret. *clevouit*, toch. A *klyoş*, toch. B *klyauş* (Fraenkel, 265–6; Vasmer, II, 656 (III, 679); Mayrhofer, III, 372–4; Pokorny, 605–7; Топоров, IV, 49–53).

Įvairiose kalbose šios šaknies žodžiai gerokai pakitę, ypač į akis krinta žodžio pradžios konsonantizmo skirtumas. Be to, nemažai grupei kalbų būdingas priesagos formantas *s*. Tos pačios ide. šaknies yra ir liet. *šlovė*, lat. *slava*, rus. *слава, слово* 'žodis', liet. *klàusti, klùsti* (Karaliūnas, 40–3, 123).

Liet. *klausyti* gausiai vartojamas pirmuosiuose rašto paminkluose (Mž, 96; DP, 298; SP, I, 213; BP, II, 157; ChB, 17; PK, 157; LKŽ, VI, 3–9).

Liet. *klýkti*, plg. lat. *kliekt* 'rėkti, šaukti'; s. sl. *klicati*, rus. *кликать*, bulg. *клика́м*, slovėn. *klikniti*, s. angl. *hlígan* 'priskirti kam ką nors', vid. vok. žem. *li(h)en* 'sakyti, pranešti' (Fraenkel, 271; Vasmer, I, 570 (II, 250); Pokorny, 599–600).

Garsažodinės kilmės veiksmazodis. Chr. S. Stangas jį laiko baltų, slavų, germanų leksikos bendrybe (Stang, Lex., 29).

Forma *klykauti* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 2; SD(3), 135; LKŽ, VI, 86–7, 90–1).

Liet. *klóti*, plg. lat. *klāt*; s. sl. *klasti* ‘dėti, krauti’, rus. *класть*, lenk. *klaść*, bulg. *клада огън* ‘užkuriu ugnį’, got. *af-hlaþan* ‘krauti’, s. vok. aukšt. *hladan* (Fraenkel, 274–5; Vasmer, I, 565 (II, 244); Pokorny, 599).

Šis veiksmazodis yra tipiška baltų, slavų, germanų leksikos bendrybė (Stang, Lex., 29–30). Tos pačios šaknies yra ir liet. *klótis* ‘sektis’, *klōdas*, *klúonas*, *paklōdė*.

Liet. *kloti* randamas pirmuosiuose raštuose (Mž, 186; DP, 316; SP, II, 144; ChB, 44; LKŽ, VI, 153–60).

Liet. *kósėti*, plg. lat. *kāsēt*; rus. *кашлять*, *кашель* ‘kosulys’, lenk. *kaszlać* ‘kosėti’, *kaszel* ‘kosulys’, skr. *kāsate* ‘kosi’, *kāsa-* ‘kosulys’, s. vok. aukšt. *huosto*, alb. *kollë* (< **qwās-lā*), bret. *pas* (Fraenkel, 283–4; Vasmer, I, 544 (II, 214–5); Mayrhofer, I, 206; Pokorny, 649).

Liet. *kosėti* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime. Šalia esamojo laiko pirmojo asmens formos *kostu* ten pateikiama ir atematinė forma *kosmi* (SD(1), 52; LKŽ, VI, 371–2).

Liet. *krūšti* ‘grūsti piestoje grūdus, kad nukristų luobos; kimšti; mušti; badyti’, *kriaušyti* ‘draskyti, baksnoti’, plg. lat. *krāusēt* ‘grūsti’; s. sl. *sr-krušiti* ‘sulaužyti’, rus. *крушить* ‘daužyti, laužyti, triuškinti’, lenk. *kruszyć*, gr. *κρούω* ‘daužau, grūdu, mušu’ (Fraenkel, 302–3; Vasmer, I, 669, 671, 672 (II, 384, 387, 388); Pokorny, 622–3).

Senuosiuose kalbos paminkluose liet. *krušti*, atrodo, nėra užfiksuotas (LKŽ, VI, 727–9).

Liet. *lākti*, plg. lat. *lakt*; rus. *локать*, lenk. *lokać*, bulg. *локам*, arm. *lakem* ‘laižau’, gr. *λάπτω* (Fraenkel, 337–8; Vasmer, II, 55 (II, 514); Pokorny, 653).

Veikiausiai garsažodinės kilmės.

Liet. *lakti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 175; SP, II, 63; LKŽ, VII, 100–1).

Liet. *laužti*, plg. lat. *lauzt*; skr. *rujāti* ‘laužia’, lot. *lūgeo*, *-ēre* ‘liūdėti’, s. angl. *to-lūcan* ‘sulaužyti’, s. vok. aukšt. *liohhan* ‘plėšti, rauti’, arm. *lucanem* ‘atlaužiu’ (Fraenkel, 347; Mayrhofer, III, 64–5; Pokorny, 686).

Liet. *laužti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 26; DP, 304; SP, I, 209; ChB, 76; PK, 173; LKŽ, VII, 201–7).

Liet. *lèsti*, plg. lat. *lèst*; got. *lisan* ‘surinkti, nuimti derlių’, s. vok. aukšt. *lesan* ‘surinkti; skaityti (knygą)’ (Fraenkel, 359; Kluge, 436; Pokorny, 680; Гамкрелидзе, Иванов, 826–7).

Šis veiksmazodis veikiausiai yra baltų ir germanų leksinė bendrybė (Stang, Lex., 31–2). Tos pačios šaknies yra ir liet. *lasióti*, *lasýti*, lat. *lasit*. Lat. *lasit* vartojamas ir 'skaityti' reikšme. Tokia reikšmė galėjusi atsirasti dėl vok. *lesen* įtakos. Tuo tarpu vokiečių kalboje šio veiksmazodžio naujai reikšmei atsirasti galėjo turėti įtakos lot. *legere* 'rinkti; skaityti'.

Pastaruoju metu su šiais baltų ir germanų kalbų žodžiais mėginama sieti ir het. *leş-* 'išrinkti'. Be to, remiantis kimr. *llestr* 'indas', bret. *lestr* 'lavas', spėjama tokį veiksmazodį buvus ir keltų kalbose.

Liet. *lesti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 97; SP, I, 369; ChB, 28; LKŽ, VII, 378–80).

Liet. *liěžti*, *laižyti*, plg. lat. *lāizīt*; s. sl. *lizati*, rus. *лизать*, lenk. *lizać*, bulg. *луца*, skr. *líhati* 'laižo', av. *raēz-* 'laižyti', gr. *λείγω* 'laižau', lot. *lingo*, *-ere* 'laižyti', s. vok. aukšt. *lehhōn*, arm. *lizem* 'laižau', s. air. *ligim* 'laižau' (Fraenkel, 369; Vasmer, II, 40(II, 494–5); Mayrhofer, III, 72–3; Pokorny, 668).

Liet. *laižyti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 269; ChB, 130; SD(1), 72; LKŽ, VII, 77–80). Forma *paliežti* randama rankraštiniame XVII a. Rytų Prūsijos žodyne (C, I, 161; LKŽ, VII, 452–4).

Liet. *likti*, plg. lat. *likt* 'dėti, statyti', pr. *polinka* 'palieka'; skr. *riṅákti* 'lieka', gr. *λείπω* 'lieku', lot. *linquo*, *-ere* 'likti', got. *leihvan* 'skolinti', arm. *lĕ'anem* 'lieku' (Fraenkel, 372–3; Mayrhofer, III, 59; Pokorny, 669–70).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *laikas*, *pálaikas*. Iš slavų kalbų čia sietina rus. *олек* 'viršutinė avilio dalis' (Vasmer, II, 263–4 (III, 134)).

Liet. *likti* (ypač su priešdėliais) gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 553; SP, II, 78; ChB, 175; BB, 82; PK, 28; LKŽ, VII, 497–512). Randamos ten ir atematinės šio veiksmazodžio formos *liekmi*, *liekti*.

Liet. *lipti*, *lipýti*, plg. lat. *lipt*; s. sl. *prilěpiti* 'prilipti', rus. *лепнуть* 'lipdyti', lenk. *lepić*, bulg. *лепя*, skr. *rip-* 'tepti, prilipti; argauti', *limpāti* 'tepa', gr. *λίπος* 'taukai', *ἀλείφω* 'tepu', lot. *lippus* 'traiškanojas', got. *bileiban* 'likti', toch. A *lip-*, het. *lip-* 'tepti' (Fraenkel, 375–6; Vasmer, II, 32–3 (II, 484); Mayrhofer, III, 60; Pokorny, 670–1).

Galimas daiktas, jog pirminė šio veiksmazodžio reikšmė buvo 'taukais tepti'. Su šiuo žodžiu reikėtų sieti ir liet. *lipti* 'kopti', dėl semantikos plg. s. vok. aukšt. *klīban* 'prilipti': s. isl. *klífa* 'kopti'.

Liet. *lipti* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 441; BP, I, 243; ChB, 117; SP, I, 377; LKŽ, VII, 572–4).

Liet. *lóti*, plg. lat. *lāt*; s. sl. *lajati* 'loti, barti', rus. *лаять*, lenk. *lajać*, bulg. *лая*, skr. *rāyati* 'loja', oset. *ræyun* 'loti', gr. *λαίειν*, lot. *lātro*, *-are*,

got. *lailōun* 'plūdo', arm. *lam* 'verkiu', alb. *leh* 'loju', s. air. *liim* 'kaltinu' (Fraenkel, 387; Vasmer, II, 21 (II, 468–9); Mayrhofer, III, 55; Pokorny, 650–1).

Garsažodinės kilmės veiksmožodis. Tos pačios šaknies yra ir lat. *lādēt* 'keikti', plg. liet. *lōdinti*.

Liet. *loti* randame K. Sirvydo raštuose (SP, I, 286; SD(1), 163; LKŽ, VII, 660–4).

Liet. *mālti*, plg. lat. *maĭt*, pr. *meltan* 'miltai', *malunis* 'malūnas'; s. sl. *mlēti* 'malti', rus. *молоть*, lenk. *mleć*, bulg. *меля*, skr. *mṛṇāti*, *mṛṇāti* 'mala', gr. *μῦλλω* 'malu', lot. *molo*, *-ere* 'malti', got. *malan*, s. vok. aukšt. *malan*, arm. *malem* 'grūdu, smulkinu', alb. *miell* 'miltai', s. air. *melim* 'malu', het. *malla-* 'malti', toch. A *malyw* 'slėgti, mindžioti', toch. B *mely* (Fraenkel, 403–4; Vasmer, II, 116 (II, 597); Mayrhofer, II, 672–3; Pokorny, 716–9).

Labai plačiai ide. kalbose vartojamas veiksmožodis. Galimas daiktas, jog egzistavusi ir šaknis su pridėtiniu *s-* (*smel-*), su kuria mėginama sieti liet. *smėlis*, *smiltis*, *smūlkus*. Įdomu, kad kai kuriose ide. kalbose su ide. šaknimi **mel-* 'malti' siejamas ir moters pavadinimas, plg. lot. *mulier* 'moteris'. Iš to daroma išvada, kad malimas buvo moterų užsiėmimas (Гамкрелидзе, Иванов, 693).

Liet. *malti* (ypač su priešdėliais) randamas pirmuosiuose raštuose (DP, 84; SP, I, 310; ChB, 52; LKŽ, VII, 810–4).

Liet. *māuti*, plg. lat. *maūt*; skr. *mīvati* 'stumia', lot. *moveo*, *-ere* 'judinti, judėti' (Fraenkel, 421; Mayrhofer, II, 645; Pokorny, 743).

Liet. *mauti* (su priešdėliais) pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 173; SP, II, 219; LKŽ, VII, 946–52).

Liet. *mazgōti*, plg. lat. *mazgāt*; skr. *mājhati* 'skęsta', lot. *mergo*, *-ere* 'panardinti' (Fraenkel, 421; Mayrhofer, II, 549; Pokorny, 745–6).

Liet. *mazgoti* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 65; DP, 136; SP, II, 173; ChB, 173; BB, 78; LKŽ, VII, 958–9).

Liet. *melsti*, plg. s. sl. *moliti*, rus. *молить*, bulg. *моля*, lenk. *modlić się*, s. vok. aukšt. *meldōn* 'pranešti', arm. *malt'em* 'meldžiu', het. *maldai* 'melsti, kreiptis į dievus' (Fraenkel, 431–4; Vasmer, II, 149 (II, 642); Pokorny, 722; Гамкрелидзе, Иванов, 803).

Slav. *modliti* < **molditi*. Tos pačios šaknies yra ir liet. *maldà*, *maldāuti*. Lat. *lūgt* 'melsti' išstūmė senąjį šios sąvokos pavadinimą veikiausiai todėl, kad įvairios jo formos sutapo su *mēlst* 'niekus plepėti' formomis (Endzelins, III (1), 486).

Liet. *melsti(s)* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 176; DP, 151; BB, 99; SP, II, 103; ChB, 15; PK, 161; LKŽ, VII, 1037–9).

Liet. *mélžti*, plg. s. rus. *mlěsti*, bulg. *мълзя*, skr. *mĵāti* ‘šluosto, valo’, av. *marəzaiti*, gr. *ἀμέλγω* ‘melžiu’, lot. *mulgeo*, *-ere* ‘melžti’, s. vok. aukšt. *melchan*, alb. *mjel*, vid. air. *bligim* ‘melžiu’, toch. A *mālk-* ‘melžti, melžimas’ (Fraenkel, 434–5; Vasmer, II, 151 (II, 644–5); Mayrhofer, II, 670–1; Pokorny, 722–3).

Senovės indų kalbos žodžių siejimas yra labai abejotinas (Гамкрелидзе, Иванов, 569).

Manoma, kad tai buvęs atematinis ide. veiksmazodis. Šio veiksmazodžio pėdsakų nėra latvių kalboje. Lat. *slāukt* ‘melžti’ sietinas su lat. *slauſcīt* ‘šluostyti, šluoti’, liet. *šliaūkti* ‘paviršium šluoti, braukti’, liet. *šluoti*.

Liet. *melžti* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1) 25; LKŽ, VIII, 4–5).

Liet. *miėšti*, *maišyti*, plg. lat. *māisīt*, pr. *maysoton* ‘maišytas (margas)’; s. sl. *měsiti* ‘maišyti’, rus. *месить*, lenk. *miesić*, bulg. *меса*, skr. *mekṣayati* ‘maišo’, lot. *misceo*, *-ēre* ‘maišyti’, s. vok. aukšt. *miscan*, s. air. *mescaim* ‘maišau’ (Fraenkel, 450–1; Vasmer, II, 123 (II, 606–7); Mayrhofer, II, 632–3; Pokorny, 714).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *mišrūs*, *mišti*, *maištas*.

Liet. *maišyti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 85; SP, I, 272; ChB, 295; LKŽ, VII, 752–7). Liet. *miešti* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 430; LKŽ, VIII, 156–7).

Liet. *minkyti*, plg. lat. *mīcīt*; s. sl. *u-męknati* ‘suminkštinti’, rus. *мякнуть* ‘tilžti, minkštėti’, lenk. *mięknąć*, bulg. *мекна*, skr. *mācatē* ‘smulkinā’, gr. *μάσσω* ‘minkau, maišau’, s. vok. aukšt. *mengen* ‘maišyti’ (Fraenkel, 454; Vasmer, II, 187 (III, 28–9); Mayrhofer, II, 548; Pokorny, 730–1).

Dėl skr. *mācatē* siejimo su šios grupės veiksmazodžiais abejojama. Su minėtais veiksmazodžiais sietina ir liet. *minkštas*, lat. *mīksts*, rus. *мяккий*, rus. *мука* ‘miltai’, liet. *mánkyti*, *minti*, *miniā*.

Liet. *minkyti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB I Sam 28, 24; LKŽ, VIII, 221–2).

Liet. *miñti*, *menū*, *minėti*, plg. lat. *minēt* ‘minėti’, *mīt* ‘atminti, atspėti’, pr. *menentwey* ‘minėti’, *menissnan* ‘minėjimas’; s. sl. *mъněti* ‘manyti’, rus. *мнить*, lenk. *romnieć* ‘atminti, galvoti apie ką nors’, bulg. *мня* ‘manau’, skr. *mānyate* ‘mano’, av. *mainyete*, gr. *μέμωνα* ‘noriu’, lot. *meminī* ‘atsimenu’, got. *man* ‘manau’, alb. *mund* ‘galėti’, s. air. *do-moiniur* ‘tikiu, manau’, toch. A *mnu* ‘maštymas’, toch. B *mañu* ‘noras’, het. *memmāi*

'sako' (Fraenkel, 455–6; Vasmer, II, 142–3 (II, 633); Mayrhofer, II, 583–4; Pokorny, 726–8; Гамкрелидзе, Иванов, 472–3).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *manýti*, *mintis*, *atmintis*, *išmintis*, *mėnas*.

Liet. *minti*, *minėti* gana dažnai vartojami pirmuosiuose rašto paminkluose (DP, 461, 532; ChB, 236, 330; SP, I, 248, 275; PK, 124; LKŽ, VIII, 214–6, 239–44).

Liet. *miřti*, plg. lat. *miřt*; s. sl. *mrěti*, rus. *мереть*, lenk. *mrzec*, bulg. *мра*, skr. *mriyáte* 'miršta', av. *miryēite*, gr. *ἐμφορτεν* 'miręs', lot. *morior*, *morī* 'mirti', got. *maurþr* 'nužudymas', arm. *meranim* 'mirštu', het. *mer-* 'išnykti' (Fraenkel, 457–9; Vasmer, II, 120 (II, 602); Mayrhofer, II, 696–7; Pokorny, 735).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *mėrdėti*, *māras*, *mariñti*, *nuomarīs*. Ide. šaknis **mer-* 'mirti' kartais mėginama sieti su šaknimi **mer-* 'sutrinti', plg. lot. *mortarium* 'grūstuvė', kimr. *merw* 'suglebęs, silpnas'.

Prūsų kalboje šio ide. veiksmažodžio nėra. Pr. *aulāut* 'mirti' sietinas su liet. *liūtis*, *lavónas* (Endzelins, IV(2), 183; Fraenkel, 362–3; Топоров, I, 154–6).

Liet. *mirti* labai gausiai vartojamas visuose pirmuosiuose kalbos paminkluose (Mž, 426; DP, 197; ChB, 273; SP, I, 156; PK, 35; LKŽ, VIII, 269–75).

Liet. *nešti*, plg. lat. *nest*; s. sl. *nesti*, rus. *нести*, lenk. *nieść*, bulg. *неса*, skr. *násati* 'gauna, pasiekia', av. *nasaiti*, gr. *ἐνερχεῖν* 'nešti', lot. *nanciscor* 'pasiekiu, įgyju', got. *ganah* 'pakankamai', arm. *hasanem* 'pasiekiu', s. air. *ro-icc* 'pasiekia', toch. A *ents-* (*eñts-*) 'tverti, sugauti', toch. B *eñk-*, het. *nikzi* 'kelia' (Fraenkel, 497–8; Vasmer, II, 215 (III, 67); Mayrhofer, II, 145; Pokorny, 316–8).

Pirminė šio veiksmažodžio reikšmė, matyt, buvo 'pasiekti, gauti'. Reikšmė 'nešti' jis vartojamas tik baltų ir slavų kalbose. Neišlaikytas šios šaknies veiksmažodis prūsų kalboje. Pr. *pijst* 'nešti', *pīdimai* 'nešame' veikiausiai reikėtų sieti su s. vok. aukšt. *fazzōn* 'griebti' (Endzelins, IV (2), 278–9; Fraenkel, 584–5), o gal su liet. žem. *pýdyti* 'sunkiai traukti, tempti, vilkti, nešti' (J. Endzelynas jį linkęs laikyti skoliniu iš prūsų kalbos).

Liet. *nešti* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 184; DP, 593; BB, 57; SP, I, 279; ChB, 17; PK, 161; LKŽ, VIII, 717–36).

Liet. *niekóti* 'valyti grūdus nuo pelų', plg. lat. *niēkāt*; gr. *λιμμός* 'krepšys grūdams' (< **λιμμός*), kimr. *nithio* 'niekoti' (Fraenkel, 502; Pokorny, 761).

Tai gali būti baltų, graikų ir keltų kalbų leksikos bendrybė.

Liet. *niekoti* pirmuosiuose raštuose nėra užfiksuotas (LKŽ, VIII, 785–6). 1642 m. K. Sirvydo žodyno leidime randame tos pačios šaknies žodį *niekočia* ‘gelda (grūdams niekoti)’ (SD(3), 119).

Liet. *paisyti* ‘miežių akuotus nudaužyti, kulti linų, kanapių, dobilų galvutes’, lat. *pàisiti* ‘linus minti’; s. sl. *pъchati* ‘stumti, grūsti’, rus. *пухать*, lenk. *pchać*, bulg. *пъхам*, skr. *pināṣti* ‘sutrina, sumala’, av. *pišant-* ‘sugrūstas’, gr. *πίσσω* ‘grūdu, stambiai malu’, lot. *pinso*, *-ere* ‘grūsti’, vid. vok. žem. *vīsel* ‘grūstuvė’, vid. vok. aukšt. *fisel* ‘penis’ (Fraenkel, 526; Vasmer, II, 362–3 (III, 269–70); Mayrhofer, II, 281; Pokorny, 796; Būga, II, 243; Гамкрелидзе, Иванов, 692).

Tos pačios šaknies žodžiai yra ir liet. *pisti* ‘coire cum femina’, pr. *sompisinis* ‘sąmalinė duona’, rus. *пшено* ‘sorų kruopos’, *пшеница* ‘kviečiai’.

Liet. *paisyti* plačiai vartojamas tarmėse, užfiksuotas XVIII a. Rytų Prūsijos žodynuose (Lex, 41; LKŽ, IX, 120–2).

Liet. *perėti*, *pėras*, plg. lat. *perēt*, *pēri*; lot. *pario*, *-ere* ‘gimdyti’, gr. *πέρις* ‘telias, jauna karvė’, s. vok. aukšt. *far* ‘jautis, bulius’, skr. *pṛthukāḥ* ‘vaikas, jaunas gyvulys’ (Fraenkel, 573; Pokorny, 818). Sanskrito žodžio siejimas kelia abejonių (Mayrhofer, II, 332–3).

Liet. *perėti* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 196; LKŽ, IX, 821–3). Liet. *perekšlė* yra jau ir pirmajame šio žodyno leidime (SD(1), 90 (=89); LKŽ, IX, 821).

Liet. *pėrsti*, plg. lat. *piŕst*; rus. *пердеть*, lenk. *pierdzieć*, bulg. *пърдя*, skr. *pārdate* ‘perdžia’, av. *pərəbaiti*, gr. *πέρδομαι* ‘perdžiu’, s. vok. aukšt. *ferzan* ‘persti’, alb. *pjerth* ‘perdžiu’, kimr. *rhech* ‘perdimas’ (< **rikkā* < **pṛd-kā*) (Fraenkel, 577; Vasmer, II, 337 (III, 235–6); Mayrhofer, II, 225; Pokorny, 819).

Galimas daiktas, jog tai garsažodinės kilmės veiksmažodis.

Liet. *persti* užfiksuotas XVII a. rankraštiniame Rytų Prūsijos žodyne (Q, 201; LKŽ, IX, 852). Kaip vulgarizmas raštuose vengtas vartoti.

Liet. *pėšti*, plg. lat. *pestiēs* ‘kabinėtis’; gr. *πέχω* ‘kerpu, šukuoju’, lot. *pecto*, *-ere* ‘šukuoti, pėšti’ (Fraenkel, 580–1; Pokorny, 797).

Pirminė reikšmė ‘pėšti vilną’. Tos pačios šaknies yra ir liet. *pekus* ‘gyvuliai, banda’, skr. *pásuḥ* ‘gyvulys, galvijas’ ir kt.

Liet. *pėšti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 145; SP, I, 85; C, II, 272; PK, 160; LKŽ, IX, 874–8).

Liet. *piėšti*, plg. pr. *peisāton* ‘rašytas’, *peisāi* ‘rašo’; s. sl. *pъsati* ‘rašyti’, rus. *nucать*, lenk. *pisać*, bulg. *пиша*, skr. *piṃsati* ‘puošia, iškerta’, lot. *pingo*, *-ere* ‘dažais rašyti, piešti’, gr. *ποικίλος* ‘margas’, s. vok. aukšt.

fēh 'margas', *fēhen* 'puošti' (Fraenkel, 587; Vasmer, II, 360 (III, 266); Mayrhofer, II, 267–8; Pokorny, 794–5).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *paišinas*, *paišas*.

Šio veiksmazodžio, matyt, buvę dvejopos ide. šaknys **peig-* ir **peik-*.

Liet. *piešti* senesniuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra užfiksuotas (LKŽ, IX, 929–30). Liet. *paišyti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 345; C, II, 860; SD(3), 393; LKŽ, IX, 126).

Liet. *pilti*, plg. lat. *pilt*, pr. *pilnan* 'pilnas', *erpilninaiti* 'pripildinkite'; s. sl. *plъnъ* 'pilnas', rus. *полный*, lenk. *pełny*, bulg. *пълен*, skr. *प्रृण्ति* 'pila', *pūrna-* 'pilnas', gr. *πίμπλημι* 'pilu', lot. *pleo*, *ēre* 'pilti', got. *fulls* 'pilnas', s. vok. aukšt. *fol*, arm. *helum* 'išpilu', alb. *plot* 'pilnas', s. air. *lín(a)im* 'pilu' (Fraenkel, 592; Vasmer, II, 394 (III, 312); Mayrhofer, II, 282–4; Pokorny, 798–800).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *pilnas*, *pilvas*, *pilis*.

Liet. *pili* randamas pirmuosiuose rašto paminkluose (Mž, 311; DP, 141; SP, I, 314; BB, 81; ChB, 401; LKŽ, IX, 1004–22).

Liet. *pinti*, plg. lat. *pīt*; s. sl. *pěti* 'tempti', rus. *пять*, lenk. *piąt*, bulg. *пъна*, gr. *πένομαι* 'dirbu', got. *spinnan* 'verpti, sukti', s. vok. aukšt. *spinnan*, arm. *hanum* 'audžiu, susiuvu' (Fraenkel, 594; Vasmer, II, 379–80 (III, 292); Kluge, 728; Pokorny, 988).

Šios ide. šaknies variantas su žodžio pradžios *s-* yra išlikęs ir baltų kalbose, plg. liet. *spėsti*, *spąstai*, lat. *spiēst* 'spausti'.

Liet. *pinti* randamas pirmuosiuose rašto paminkluose (DP, 169; ChB, 59; SP, II, 163; LKŽ, IX, 1053–60).

Liet. *pirkti*, plg. lat. *pirkt*. Šis baltų kalbų veiksmazodis toliau siejamas su ide. **per-* 'parduoti' šaknies žodžiais, plg. gr. *περάω* 'parduodu', s. air. *renim* (< **prnā-*), o dar toliau su ide. **per-* 'perversti į kitą pusę', plg. skr. *pīparti* 'perveda, palydi', lot. *porto*, *-are* 'nešti', s. vok. aukšt. *fuoren* 'vesti' (Fraenkel, 596–7; Pokorny, 816–7).

Dėl specialios reikšmės ir šaknies formanto šis baltų kalbų veiksmazodis būtų galima laikyti ir tik šioms kalboms būdingu žodžiu. Tos pačios kilmės yra ir liet. *prėkė*.

Liet. *pirkti* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 383; SP, II, 163; BB, 64; ChB, 127; MP, 176; LKŽ, IX, 1097–106).

Liet. *plakti*, plg. lat. *plakt*; s. sl. *plakati se* 'verkti', rus. *плакать*, lenk. *plakać*, bulg. *плача*, gr. *πλήσσω* (< **plākijō*) 'mušu', lot. *plango*, *†-ere* 'mušti', s. angl. *flōcan* 'prakeikti', s. vok. aukšt. *fluohhōn* (Fraenkel, 602–3; Vasmer, II, 364–5 (III, 272); Pokorny, 832–3).

Slavų ir germanų kalbų veiksmazodžių pirminė reikšmė buvusi 'mušti į krūtine'.

Liet. *plakti* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 443; DP, 105; SP, I, 243; ChB, 269; PK, 160; LKŽ, X, 58–66).¹

Liet. *plauti*, plg. lat. *plāust* ‘užlieti, sušlapinti’; s. sl. *pluti* ‘bėgti, tekėti, plaukti laivu’, rus. *плавать* ‘plukdyti’, lenk. *plynać*, bulg. *пливам*, skr. *plāvayati* ‘plukdo, užlieja’, gr. *πλέω* ‘plaukiu laivu’, lot. *pluit*, *-ere* ‘lyti’, s. vok. aukšt. *flouwen* ‘skalauti, plauti’, arm. *luanam* ‘plauti’ (< **plu(y)a-*), s. air. *lu-* ‘judėti’, *loun* ‘kelionės kaina’, toch. A *plu-* ‘skristi, plasnoti’, toch. B *plu-*, toch. B *plewe* ‘laivas, sielis’ (Fraenkel, 609–10; Vasmer, II, 364, 377 (III, 271–2, 288–9); Mayrhofer, II, 384–5; Pokorny, 835–7).

Tos pačios šaknies su formantu *-d-* yra liet. *plūsti*, su formantu *-k-* liet. *plaūkti*.

Liet. *plaūkti* galima laikyti baltų ir germanų kalbų leksine bendrybe, plg. s. vok. aukšt. *fliogan* ‘lėkti, skristi’, vok. *fliegen* (Stang, Lex., 42).

Liet. *plauti* pasitaiko pirmuosiuose rašto paminkluose (DP, 605; MP, 258; ChB, 104; PK, 63; SD(1), 160; LKŽ, X, 113–7).

Liet. *plėšti*, plg. lat. *plēst*; s. ček. *plasati* ‘suplėšyti’, s. vok. aukšt. *flahan* ‘lupti, dirti’, s. skand. *flā* (Fraenkel, 619; Machek, 454–5; Pokorny, 835).

Chr. S. Stangas šiuos žodžius (neminėdamas s. ček. *plasati*) laikė baltų ir germanų bendrybe (Stang, Lex., 42–3).

Liet. *plėšti* randamas [pirmuosiuose raštuose (DP, 165; SP, II, 251; ChB, 20; BB, 40; PK, 87; LKŽ, X, 179–90).

Liet. *prasti*, plg. lat. *prast*, pr. *issprestun* ‘suprasti’; got. *fraþjan*, vid. air. *rāthaigid* ‘pastebi’, toch. A *pratim* ‘nusistatymas, pasiryžimas’, toch. B *pratim* (Fraenkel, 646–7; Pokorny, 845; Топоров III, 85–6).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *prōtas*, lat. *prāts*, pr. vns. gal. *prātin* ‘nutarimas’.

Liet. *prasti* (dažniausiai su įvairiais priešdėliais) randamas pirmuosiuose rašto paminkluose (DP, 35; SP, II, 123; ChB, 80; PK, 67; LKŽ, X, 552–8).

Liet. *praūsti*, plg. lat. *praūslāt* ‘purkšti’; rus. *прыскать*, lenk. *pryskać*, bulg. *прыскам*, skr. *pruṣṣoti* ‘purškia, taško’ (Fraenkel, 648–9; Vasmer, II, 452–3 (III, 391); Mayrhofer, II, 380–1; Pokorny, 809–10; Karaliūnas, 86–7).

Veikiausiai garsažodinės kilmės veiksmazodis. Lietuvių kalbos žodžio reikšmė ‘prausti veidą’ yra naujai atsiradusi.

Liet. *prausti(s)* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 255; SP, II, 189; ChB, 33; LKŽ, X, 582–6).

Liet. *pùlti*, plg. lat. *pult*, pr. *aupullai* 'atrastų'; s. isl. *falla* 'pulti', s. vok. aukšt. *fellan*, arm. *p'ul* 'puolimas' (Fraenkel, 666; Pokorny, 851; Топоров, I, 159–160).

Liet. *pulti* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 56; SP, I, 141; BB, 62; ChB, 46; PK, 85; LKŽ, X, 884–906).

Liet. *puōšti*, plg. lat. *pūost*; s. skand. *fága* 'švarinti', vid. vok. aukšt. *vegen* (Fraenkel, 669; Pokorny, 796–7).

Baltų ir germanų leksikos bendrybė (Stang, Lex., 44).

Liet. *puošti*, atrodo, randamas tik vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, X, 933–4).

Liet. *pūti*, plg. lat. *pūt*; skr. *pūyati* 'pūsta, dvokia', gr. πύθω 'pūdau', lot. *pūteo*, -ēre 'pūti', got. *fūls* 'supuvēs', s. vok. aukšt. *fīl*, arm. *hu* 'pūliuojantis kraujas' (Fraenkel, 680–1; Mayrhofer, II, 322; Pokorny, 848–9).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *pūliai*, *pūdymas*, *puvėšiai*, *pjaūlas* 'supuvēs medis'.

Liet. *pūti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 349; SP, I, 95; ChB, 302; BP, II, 8; LKŽ, X, 1124–7).

Liet. *raudóti*, plg. lat. *raūdāt*; plg. s. sl. *rydati*, rus. *рыдамь*, ček. *rydati*, bulg. *пудая*, skr. *róđiti* 'rauda, verkia, baubia', av. *raostā* 'verkė', lot. *rudo*, -ere 'rėkti, šaukti', s. vok. aukšt. *riozan* 'verkti' (Fraenkel, 704; Vasmer, II, 554–5 (III, 526–7); Mayrhofer, III, 77; Pokorny, 867–8).

Tai veikiausiai formantu -d išplėsta garsažodinės kilmės ide. šaknis *reu-, *rėu, *rū-, plg. liet. *rūkti* 'baubti', s. sl. *rykati*, lot. *rūgio*, -īre 'baubti (apie liūtą)' ir kt.

Liet. *raudoti* gana dažnai randamas senuosiuose rašto paminkluose (Mž, 561; DP, 15; SP, I, 129; BP, II, 372; ChB, 380; PK, 140; LKŽ, XI, 273–6). Pasitaiko ten ir atematinės šio veiksmazodžio formos *raumi*, *raumu*, *raust*.

Liet. *raugėti*, *riaugėti*, plg. lat. *raūdzēt*; rus. *пызамь*, lenk. *rzygać*, bulg. *пузам*, gr. ἐρυγγάνω 'raugu', lot. *ērūgo*, -ere 'raugėti', s. angl. *rocettan*, s. vok. aukšt. *it-ruchen* 'atsirūgti', arm. *orcām* 'raugu' (Fraenkel, 705–6; Vasmer, II, 554 (III, 526); Pokorny, 871–2).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *rūgti*, *rūgštūs*, *raugas*, pr. *ructandadan* 'rūgštus pienas'.

Liet. *raugėti* (atematinė forma *raugmi*) užfiksuota K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 162; LKŽ, XI, 282–3).

Liet. *ravėti*, plg. lat. *ravēt*; s. rus. *рѣсаму* 'plėšti, rauti', rus. *рѣамь*, lenk. *rwać*, bulg. *рѣсам*, skr. *rāvati* 'daužo, laužo į gabalus', lot. *ruo*,

-ere 'draskyti, suversti' (Fraenkel, 708–9; Vasmer, II, 499 (III, 452); Mayrhofer, III, 63; Pokorny, 868).

Tos pačios šaknies žodžiai yra ir liet. *ráuti*, rus. *рыть* 'kasti', liet. *raūsti* 'ardyti žemės paviršių'.

Liet. *ravėti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 84; MP, 86; SD(1), 122; LKŽ, XI, 334–5). Randami ten ir veiksmazodžiai *ráuti* (DP, 85; SP, I, 281; ChB, 30; LKŽ, XI, 325–32), *raūsti* (SP, II, 176; LKŽ, 317–21).

Liet. *rėkti*, plg. lat. *rēkt*; s. sl. *rešti* 'kalbėti, sakyti', rus. *речу*, lenk. *rzec*, bulg. *peka*, skr. *racáyati* 'tvarko, sudaro, ruošia', lot. *racco*, -are 'staugti (apie tigrą)', vid. vok. aukšt. *ruohen* 'staugti, rėkti', s. air. *réimm* 'šauksmas, riksmas' (< **rekmen*), toch. A *rake* 'žodis, kalba', toch. B *rekti* (Fraenkel, 716–7; Vasmer, II, 508–9 (III, 465–6); Pokorny, 860).

Skr. *racáyati* siejimas su šios grupės žodžiais kelia abejonių (Mayrhofer, III, 33).

Liet. *rėkti* pasitaiko pirmuosiuose rašto paminkluose (Mž, 466; SP, II, 256; ChB, 390; LKŽ, XI, 416–23).

Liet. *riėti* 'barti, pulti kandžiojant (apie šunis)', plg. lat. *riēt*; rus. *паять* 'skambėti', skr. *ráyati* 'loja' (Fraenkel, 732–3; Vasmer, II, 486 (III, 436); Mayrhofer, III, 55; Pokorny, 859).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *rojóti* 'giedoti (apie gaidį)', lat. *rāt* 'barti, peikti'.

Forma *rejuosi* randama K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 41; LKŽ, XI, 587–9).

Liet. *riūti*, lat. *riūt*, pr. *rāms* 'doras'; skr. *rámate* 'jis ramus', av. *rāman-* 'ramybė', got. *rimis*, toch. A *rām-* 'lenktis', toch. B *ram-* (Fraenkel, 695–6; Mayrhofer, III, 43–4; Pokorny, 864). Tos pačios kilmės yra ir liet. *ramùs*, *rymóti*, *reñti*, *rañstis*, *rámdyti*.

Liet. *rimti* (ypač su priešdėliais) vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 249; SP, I, 269; PK, 58; SD(3), 452; LKŽ, XI, 628–30).

Liet. *sakýti*, plg. lat. *sacít*; s. rus. *coyumu* 'ieškoti, bylinėtis', rus. *coчумь*, lenk. *soczyc* 'šmeižti, apkalbėti', bulg. *coca* 'nurodau', lot. *inseque* 'pasakyk, pranešk', sen. vok. aukšt. *sagēn* 'sakyti' (Fraenkel, 757; Vasmer, II, 704–5 (III, 731); Kluge, 619; Pokorny, 897–8).

Toliau mėginama sieti su kitais ide. **seku-* šaknies, kurios pirminė reikšmė buvusi 'justi, pastebėti, rodyti', žodžiais, plg. got. *saihan* 'matyti', vok. *sehen*. Tos pačios šaknies yra ir liet. *sėkti* 'pasakoti', o galbūt ir *sėkti* 'eiti paskui'.

Liet. *sakyti* labai gausiai randamas pirmuosiuose raštuose (Mž, 521; DP, 13; SP, I, 246; BB, 40; ChB, 13; PK, 171; LKŽ, XII, 31–54).

Liet. *sėdėti, sėsti*, plg. lat. *sédēt*, pr. *sindats* 'sėdintis'; s. sl. *sěděti*, rus. *cudemb*, lenk. *siedzieć*, bulg. *седя*, gr. *ἕζομαι* 'sėdžiu, sėdu', lot. *sedeo*, -*ere* 'sėdėti', got. *sitan* 'sėdėti, gyventi', s. isl. *sitja*, arm. *nstim* 'sėdu' (Fraenkel, 769, 777; Vasmer, II, 622 (III, 618–9); Pokorny, 884–5).

Baltų, slavų ir germanų kalbose sutampa šio veiksmazodžio šaknies vokalizmas. Tos pat šaknies, tik kito šaknies vokalizmo yra taip pat skr. *sđdati* 'sėdi', av. *hibaiti*, lot. *sīdo*, -*ere* 'sėsti'.

Tos pačios šaknies yra ir liet. *sóstas, sėslūs, sodinti, sōdas, súodžiai*.

Liet. *sėdėti* dažnai randamas pirmuosiuose raštuose (DP, 105; SP, I, 330; ChB, 48; BP, I, 363; PK, 151; LKŽ, XII, 280–8).

Liet. *sėti*, plg. lat. *sēt*; s. sl. *sěti*, rus. *сеять*, lenk. *siać*, bulg. *сея*, lot. *sero*, -*ere*, got. *saian*, s. vok. aukšt. *sāen* (Fraenkel, 778–9; Vasmer, II, 620 (III, 615); Pokorny, 889–91).

Pirminė ide. **sē(i)*- šaknies reikšmė, matyt, buvusi 'išmesti, leisti nukristi'. Galimas daiktas, kad šios pačios šaknies yra ir liet. *sijóti*, lat. *sijāt*, liet. *sietas*, rus. *cumo*.

Su liet. *sėti* tiesiogiai sietini liet. *sėmenys, sėkla, pasėlys*.

Liet. *sėti* gana dažnai randamas pirmuosiuose raštuose (DP, 534; SP, I, 287; BB, 81; ChB, 274; PK, 114; LKŽ, XII, 457–65).

Liet. *siekti*, plg. gr. *ἵκω* (< **sikō*) 'ateinu, pasiekiu', s. isl. *sār* 'didelis kubilas', s. angl. *sā* (< **sai haz*) 'kibiras' (Fraenkel, 781; Pokorny, 893).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *saikas, sýkas, sieksnis, prisiekti, prisaikdinti*. Pastarųjų pirminė reikšmė buvo 'ištiesti priesaikai ranką' (Fraenkel, 655–6).

Liet. *siekti* (dažniausiai su priešdėliais) vartojamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 330; DP, 531; SP, II, 154; BB, 67; ChB, 360; PK, 8; LKŽ, XII, 509–18).

Liet. *siėti*, plg. lat. *siet*, pr. *largasaytan* 'balnakilpės diržas (saitas)'; skr. *syāti* 'riša, pančiuoja', av. *hā(y)*- 'rišti', het. *išhija-*, *išhāi* (Fraenkel, 783; Vasmer, II, 619 (III, 614–5); Mayrhofer, III, 549–50; Pokorny, 891–2).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *sijà, saítas, siétas* 'virvė', *síena*, s. sl. *sěť* 'tinklas, spąstai', rus. *cemb*, vid. vok. aukšt. *seite* 'virvė'.

Liet. *sieti* plačiai vartojamas tarmėse ir vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, XII, 533–4).

Liet. *siřgti*, plg. lat. *sirgt*; rus. *copoza* 'paniures, nesukalbamas žmogus', lenk. *srogi* 'griežtas, niūrus', got. *saúrga* 'rūpestis', s. air. *serg* 'liga', toch. B *sark* (Fraenkel, 787; Vasmer, II, 698 (III, 722); Kluge, 718; Pokorny, 1051).

Tos pačios kilmės veikiausiai yra ir liet. *sérgėti*, kurio pirminė reikšmė buvusi 'saugoti ligonį' (Гамкрелидзе, Иванов, 811).

Liet. *sirgti* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 57; DP, 76; SP, I, 372; ChB, 54; BP, II, 372; KIGr, 99; LKŽ, XII, 573–7).

Liet. *siūsti*, plg. lat. *sūtīt*; got. *sandjan*, s. vok. aukšt. *senten* (Fraenkel, 789; Pokorny, 908).

Mėginama sieti ir su s. air. *sēt* 'kelias'. Chr. S. Stangas linkęs laikyti baltų ir germanų kalbų leksine bendrybe (Stang, Lex., 48).

Liet. *siūsti* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 155; DP, 20; BB, 44; PK, 157; PS, I, 127; ChB, 24; LKŽ, XII, 624–8).

Liet. *siūti*, plg. lat. *šūt*, pr. *schumeno* 'storas, dervuotas siūlas', *schuto* 'siūlas', *schuwikis* 'batsiuovys'; rus. *шуть* 'siūti', lenk. *szyc*, bulg. *шуйа*, skr. *śvuyati* 'siuva, sujungia', oset. *xujun* 'siūti', lot. *suo*, -ere, got. *siujan*, s. vok. aukšt. *siuwan*, het. *šum(m)anza-* 'siūlas, virvė' (Fraenkel, 789–90; Vasmer, III, 402 (III, 443); Mayrhofer, III, 477–8; Pokorny, 915–6).

Liet. *siūti* pasitaiko senuosiuose raštuose (DP, 172; SP, I, 255; ChB, 65; LKŽ, XII, 630–7).

Liet. *skaityti*, plg. lat. *skāitīt* 'skaičiuoti, skaityti'; s. sl. *čisti* 'skaičiuoti; garbinti', bulg. *чема* 'skaitau', ček. *čisti* 'skaityti, skaičiuoti', skr. *cē-tati* 'stebi' (Fraenkel, 792; Vasmer, III, 349 (IV, 374); Mayrhofer, I, 398–9; Pokorny, 636–7).

Tos pačios kilmės yra ir rus. *чумать* 'skaityti', *чечеть* 'garbė'.

Liet. *skaityti* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 8; DP, 322; SP, I, 134; BB, 93; ChB, 380; PK, 222; LKŽ, XII, 673–83).

Liet. *skelti*, plg. lat. *šķelt*; gr. *σκάλλω* 'kapoju, rausiu', s. isl. *skilja* 'skelti', arm. *čelkem* 'skeliu, sudaužau', vid. air. *scoiltim* 'skeliu, skaldau', *scoilt* 'plyšys, įtrūkimas', het. *iškallāi-* 'laužyti, sudraskyti' (Fraenkel, 800; Vasmer, III, 447 (IV, 501); Pokorny, 923–6).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *skylė*, rus. *щель* 'plyšys', lenk. *szcelina*.

Liet. *skelti* pasitaiko senuosiuose rašto paminkluose (DP, 96; BB, 78; ChB, 60; SD(1), 57; LKŽ, XII, 802–6).

Liet. *skiesti*, plg. lat. *šķiēst* 'taškyti, eikvoti', pr. *skijstan* 'švarus'; s. sl. *čistъ*, skr. *chinātti* 'atskelia, atpjauna', gr. *σχίζω* 'atskeliu', lot. *scindo*, -ere 'praplėšti, padalyti', s. angl. *scītan* 'išsituštinti', got. *skaidan* 'atskirti' (Fraenkel, 805–6; Vasmer, III, 342–3 (IV, 366–7); Mayrhofer, I, 407; Pokorny, 920–1).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *skáidyti*, *skaidrūs*, *skaistūs*, *skýstas*, *skiedrà*, *skiemuō* 'audžiant prasiskleidžiantis metmenų pluoštelis'.

Liet. *skiesti*, atrodo, pirmuosiuose kalbos paminkluose nėra užfiksuotas (LKŽ, XII, 875–9).

Liet. *skirti*, plg. lat. *šķiřt*; s. isl. *skera* 'pjauti, durti', s. air. *scar(a)im* 'ař atskiriu', alb. *shkjer* 'atplēřiu', gr. *κέρω* 'atpjaunu, kerpu' (Fraenkel, 808; Pokorny, 938–40).

Šie žodžiai siejami su ide. *(s)*ker-* 'pjauti'. Su šia ide. řaknimi siejama ir liet. *skiřsti*, *skeřsti*, *kiřvis*.

Liet. *skirti* vartojamas XVI–XVII a. rařtuose (Mř, 133; SP, I, 248; BB, 53; ChB, 41; PK, 115; LKř, XII, 925–43).

Liet. *skōbti* 'drořti, skaptuoti; skinti', rus. *скобелъ* 'toks dailidēs instrumentas', lenk. *skobla*, lot. *scabo*, *-ere* 'kasyti, gramdyti, gremřti', got. *skaban* 'gramdyti, kirpti', s. isl. *skafa* 'gramdyti, draskyti' (Fraenkel, 791, 812; Vasmer, II, 640 (III, 643); Pokorny, 930–3).

Kaip ir liet. *skabyti* 'skinti, rařkyti' toliau sietina su ide. *(s)*kēp-*, *(s)*kōp-*, *(s)*kēb(h)-*, **skob(h)-* řaknies žodžiais, kurios pirminē reikřmē buvusi 'su ařtriu įrankiu pjauti, skaldyti', plg. liet. *skōpti* 'drořti, skaptuoti', *skāptas* 'skaptuojamasis įrankis'.

řalia liet. *skōbti* tarmēse ir kai kuriuose rařtuose randamas ir liet. *skōbti* 'rūgti, giřti', plg. lat. *skābt*, lat. *skabs* 'rūgřtus'. Tai tos pačios kilmēs žodis ('rūgřtus' < 'ařtrus, pjaunantis').

Liet. *skobti* senuosiuose rařtuose, atrodo, nėra uřfiksuotas (LKř, XII, 1010–1).

Liet. *sliņkti*, plg. lat. *slikt* 'skęsti, grimsti'; s. vok. aukřt. *slingan* 'apvyti, vyniotis', *slango* 'gyvatē' (Fraenkel, 832–3). Tolesni siejimai kelia abejonių (Pokorny, 961–2).

Chr. S. Stangas řiuos žodžius laikē tipiřka baltų ir germanų kalbų leksikos bendrybe (Stang, Lex., 50–1). Pirminē veiksmazodžio reikřmē veikiausiai buvo vyniojantis řliauřti, plg. J. Bretkūno: *Tarp wisso kas ant Szemes slenka, ius ne turrit walgiti* (BB, 81).

Liet. *slinkti* pasitaiko XVI–XVII a. rařtuose (DP, 582; BB, 81; SD (3), 364; LKř, XIII, 20–6).

Liet. *smirdėti*, plg. lat. *smirdēt*, pr. *smorde* 'ieva'; s. sl. *smrōdēti*, rus. *смердеть*, lenk. *śmierdzieć*, bulg. *смърдя*, gr. *σμορδοϋν*, lot. *merda* 'išmatos' (Fraenkel, 847–8; Vasmer, II, 671 (III, 685); Pokorny, 970)

Dėl lot. *merda* siejimo su řios grupēs žodžiais abejojama.

Liet. *smirdėti* vartojamas XVI–XVII a. rařtuose (Mř, 468; DP, 145; SP, I, 257; Kl Gr, 106; LKř, XIII, 190–1).

Liet. *smūkti*, *smaūkti*, plg. lat. *smūkt*; rus. *смыкать* 'peřioti, traukyti, skalbti', lenk. *smykać* 'řliauřti', s. angl. *smūgan* 'řmurkřtelėti', s. skand., *smjūga* (Fraenkel, 841–2, 849). Tolesni siejimai kelia abejonių (Pokorny 744–5; Vasmer, II, 678–9 (III, 694–5)).

Chr. S. Stangas šiuos veiksmoždžius laiko baltų, slavų ir germanų leksine bendrybe (Stang, Lex., 51).

Liet. *smukti* pirmuosiuose kalbos paminkluose, atrodo, nebuvo vartojamas (LKŽ, XIII, 209–16).

Liet. *spėti* 'suskubti; bandyti teisingai pasakyti nežinant', plg. lat. *spēt* 'galėti, pajėgti'; s. sl. *spěti* 'išeiti į priekį, pasisekti', rus. *cnemь* (*учнеть*), bulg. *сна*, lenk. *spiać* 'skubėti, pavyti', skr. *sphdyatē* 'pilnėja, riebėja', s. vok. aukšt. *spuon* 'sektis', lot. *spatium* 'erdvė, plotas, dydis, atstumas, laiko tarpas' (Fraenkel, 866; Vasmer, II, 707 (III, 734); Mayrhofer, III, 541–2; Pokorny, 983–4).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *spėkà* 'jėga', lat. *spēks*. Pirminė veiksmoždžio reikšmė, matyt, buvusi 'plėstis, didėti, sektis'.

Liet. *spėti* (ypač su priešdėliais) pasitaiko senuosiuose kalbos paminkluose (DP, 14; SP, II, 176; ChB, 397; LKŽ, XIII, 385–9).

Liet. *spirti*, plg. lat. *speft*; rus. *nepemь* 'žengti, brautis, tempti, vilkti', skr. *sphurāti* 'pašoka, spiria, žengia, neramiai juda', av. *sparaiti* 'žengia, pastumia, spiria', gr. *σπαίρω* 'krūpčioju, spardausi, neramiai judu', lot. *sperno*, *-ere* 'atstumti, atmesti', s. vok. aukšt. *spornōn* 'sutrypti, nuspirti', arm. *sparnal* 'grasinti', s. air. *seir* 'kulnis' (Fraenkel, 873–4; Vasmer, II, 341 (III, 240–1); Mayrhofer, III, 544–5; Pokorny, 992–3).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *spartūs*, *atsparūs*, *spāras* 'ramstis', lat. *spars* 'energija', pr. *sparts* 'galingas'.

Senuosiuose raštuose dažniausiai randama forma *atsispirti* (DP, 208; ChB, 291; SP, II, 231; BP, I, 276; LKŽ, XIII, 435–49).

Liet. *spjauti*, plg. lat. *spjaūt*; s. sl. *plъvati*, rus. *плевать*, lenk. *pluć*, bulg. *плюя*, skr. *ṣṭhīvati* 'spjauna', gr. *πτύω* 'spjaunu', lot. *spuo*, *-ere* 'spjauti', got. *speiwan* (Fraenkel, 866–7; Vasmer, II, 379 (III, 291); Mayrhofer, III, 409–10; Pokorny, 999–1000).

Veikiausiai garsažodinės kilmės veiksmožodis.

Liet. *spjauti* (dažniausiai forma *spjaudyti*) randama senuosiuose raštuose (DP, 145; SP, II, 166; PK, 160; ChB, 76; LKŽ, XIII, 458–63).

Liet. *steigti* 'kurti, skubėti', plg. lat. *stēigt* 'skubėti'; s. sl. *po-stignati* 'pasiiekti', rus. *до-цмугать*, ček. *stihnouti* 'pavyti, pasiekti', skr. *stighnoti* 'eina, lipa', gr. *σπειχω* 'einu, lipu', got. *steigen* 'kopti, [lipti]', [air. *tiagam* 'einu' (Fraenkel, 899; Vasmer, III, 14 (III, 760); Mayrhofer, III, 514; Pokorny, 1017–8).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *staigà*.

Liet. *steigti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 471; DP, 571; LKŽ, XIII, 736–7).

Liet. *stóti*, plg. lat. *stāt*, pr. *pastātwei* 'pastoti (tapti)', *stānintei* 'stovintičiai'; s. sl. *stati* 'stoti, pasidaryti, tapti', rus. *cmamb*, ček. *stāti se* 'įvykti, atsitikti', slovėn. *stāti* 'stoti, tapti', skr. *tiṣṭhati* 'stovi', av. *hištaiti*, s. vok. aukšt. *stān*, *stēn* 'stovėti', s. air. *ad-tāu* 'esu' (< **stā-iō*), toch. B *ste* 'yra' (Fraenkel, 914; Vasmer, III, 5 (III, 748); Mayrhofer, III, 527; Pokorny, 1004–10).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *statyti*, *statūs*.

Liet. *stoti* (ypač sangražinė forma *stotis*) gausiai vartojamas pirmuosiuose rašto paminkluose (MŽ, 153; DP, 44; SP, I, 130; ChB, 139; PK, 212; LKŽ, XIII, 862–94).

Liet. *sùpti*, plg. lat. *šūpāt*, pr. *suppis* 'pylimas'; s. sl. *suti* (*sopa*) 'pilti', ček. *souti*, lenk. *suć*, rus. *сумамь*, lot. *supo*, *-are* 'mesti' (Fraenkel, 943–4; Vasmer, III, 52, 57 (III, 812, 818); Būga, II, 359).

Liet. *supti* randamas M. Daukšos postilėje, K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (DP, 580; SD(1), 59; LKŽ, XIV, 200–4).

Liet. *šerti*, plg. lat. *sērt*; gr. *σορέσω* 'sotinu', arm. *ser* 'palikuonys', *serim* 'gimstu, augu', alb. *thjerre* 'lešiai' (pirminė reikšmė 'maistas') (Fraenkel, 975; Pokorny, 577).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *šeřmenys*.

Liet. *šerti* randamas, atrodo, tik vėlesniuose raštuose (LKŽ, XIV, 667–76).

Liet. *šluoti*, plg. lat. *sluōta* 'šluota'; gr. *κλύζω* 'skalauju', s. lot. *chuo* 'valau', s. vok. aukšt. *hlūtтар* 'šviesus, švarus' (Fraenkel, 1010–1; Pokorny, 607; Būga, II, 301–2).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *šluostyti*.

Baltiškos kilmės yra ir suom. *luuta* 'šluota', est. *luud* (Thomsen, 225–6; Kalima, 135–6).

Liet. *šluoti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 231; SP, II, 72; ChB, 128; KIGr, 97).

Liet. *švisti*, *šviesti*, plg. s. sl. **svytēti* (*se*), *svētiti*, s. rus. *свемь* 'šviesa, pasaulis', rus. *свем*, lenk. *świat*, skr. *śvetáh* 'baltas, šviesus' (Fraenkel, 1045–6; Vasmer, II, 591 (III, 575–6); Mayrhofer, III, 406; Pokorny, 628–9).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *šveisti*, *švitėti*.

Liet. *šviesti* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 44; SP, II, 136; ChB, 11; PK, 47), ypač gausiai ten vartojami šios šaknies žodžiai *šviesa*, *šviesus*.

Liet. *tařpti*, plg. lat. *tērpināt*, pr. *enterpo* 'naudinga'; skr. *tarpati*, *trpyati* 'pasitenkina, yra patenkintas', gr. *τέρω* 'pasitenkinu, džiau-giuosi', toch. A *tsārw-* 'džiaugtis', toch. B *tsārw-* (Fraenkel, 1062–3;

Mayrhofer, I, 524; Pokorny, 1077–8; Endzelīns, IV (2), 209; Топоров, II, 55–7).

Su šiais žodžiais galbūt sietina ir got. *þaurban* 'reikėti', s. vok. aukšt. *durfan* (Kluge, 149).

Liet. *tarpti* XVI–XVII a. raštuose, atrodo, nėra randamas.

Liet. *tar̃ti*, *tar̃yti*, plg. lat. *terēt*, 'plepėti', pr. vns. gal. *tārin* 'balsas'; rus. *мопомопумь* 'plepėti', ček. *trátořiti* 'daug plepėti', skr. *tārāh* 'garsus, veriantis', gr. *τετορήσω* 'greitai ir aiškiai sakysiu', het. *tar-* 'sakyti' (Fraenkel, 1059–60; Vasmer, III, 126–7 (IV, 86–7); Pokorny, 1088–9).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *tard̃yti*, *tar̃ytum*, *tar̃si*, *tar̃tum*.

Skr. *tārāh* siejimas su šios grupės žodžiais kelia abejonių (Mayrhofer, I, 497).

Liet. *tarti*, *taryti* gausiai randama XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 48; DP, 161; 245; SP, I, 84; 171; ChB, 36; PK, 73).

Liet. *tašyti*, plg. lat. *test*; s. sl. *tesati*, rus. *мечать*, lenk. *ciosać*, bulg. *мечам*, skr. *tákṣati* 'dirba dailidės darbą, aptašo, kuria', av. *tašaiti*, n. pers. *taš* 'kirvis', gr. *τέκτων* 'dailidė', lot. *texo*, *-ere* 'austi, pinti, statyti, dirbti dailidės darbą', s. vok. aukšt. *dehsa* 'kirvis', vid. vok. aukšt. *dehsen* 'minti linus', s. air. *tāl* 'kirvis' (< **tōkslo-*), het. *takš-*, *takkeš-* 'sujungti, statyti, sudėti' (Fraenkel, 1065; Vasmer, III, 99 (IV, 50–1); Mayrhofer, I, 468; Pokorny, 1058–9; Гамкрелидзе, Иванов, 705–6).

Liet. *tašyti* randamas XVII a. rankraštiniame žodyne (Lex., 110).

Liet. *tekėti*, plg. lat. *tecēt*; s. sl. *tešti*, s. rus. *мечу* 'tekėti, judėti, bėgti', rus. *мечь*, lenk. *ciec*, bulg. *меха*, skr. *takti* 'skuba, veržiasi', av. *tačaiti* 'teka, bėga', alb. *ndjek* 'vejuosi' (< **teko*), s. air. *techim* 'pabėgu', toch. B *cake* 'upė' (Fraenkel, 1074–5; Vasmer, III, 89 (IV, 37); Mayrhofer, I, 466; Pokorny, 1059–60).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *tākas*, *tėkėlas*, *tėkinti*, *tėkinas*, *tuōktis*, *nūotaka*, pr. *tackelis* 'tekėlas'. Liet. *tekėti* reikšmė 'eiti už vyro' atsirado iš reikšmės 'bėgti, pabėgti (iš namų)'.
Liet. *tekėti* ir 'bėgti', ir 'eiti už vyro' reikšme gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 79; SP, I, 155; ChB, 264; PK, 22; KIGr, 161). K. Sirvydo žodyne randame ir žodžius *tekynė* 'bėgimas', *tekinykas* 'bėgikas', *tekinėti* 'rungtyniauti' (SD(1), 213).

Liet. *tęsti*, plg. pr. *tiēnstwei* 'traukti, tempti'; skr. *taṁsayati* 'traukia šen ir ten', s. vok. aukšt. *dinsan* 'traukti' (Fraenkel, 1083–4; Mayrhofer, I, 465; Pokorny, 1068–9).

Liet. *tęsti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 100; SP, II, 202).

Liet. *tiřpti* 'sustingti, lydytis', plg. lat. *tirpt*; rus. *мерзнуть* 'stingti', lenk. *cierpnąc*, rus. *мерзеть* 'kentėti', lot. *torpeo*, *-ēre* 'būti sustirusiam' (Fraenkel, 1100–0; Vasmer, III, 98 (IV, 49); Sławski, I, 101; Pokorny, 1022–5).

Liet. *tirpti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 14; ChB, 370; SD(1), 181).

Liet. *treñti*, plg. lat. *tremt*; s. sl. *tręsti* 'purtyti, kratyti', rus. *трясти*, lenk. *trząść*, bulg. *треса*, gr. *τρέω* 'drebu', lot. *tremo*, *-ere* 'drebėti', s. isl. *þramma* 'sunkiai eiti', toch. A *trām-* 'įniršti', toch. B *tremi* 'pyktis' (Fraenkel, 1117; Vasmer, III, 146–7 (IV, 113); Pokorny, 1092–3).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *trámdyti*.

Liet. *tremti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 11; DP, 32; SP, II, 57; ChB, 294; PK, 113).

Liet. *trinti*, plg. lat. *trīt*; rus. *треть*, lenk. *trzeć*, bulg. *трия*, gr. *τείρω* 'trinu', lot. *tero*, *-ere* 'trinti', arm. *t'rem* 'maišau (tešla)' (Fraenkel, 1124–5; Vasmer, III, 97 (IV, 47–8); Pokorny, 1071–2).

Iš tos pačios ide. šaknies **ter-* 'trinti' kilo ir liet. *tirti*, kurio pirminė reikšmė buvo 'ištrinti' (Būga, II, 320). Su šia ide. šaknimi sietina ir liet. *trupėti*, *trapūs*.

Liet. *trinti* (dažniau su priešdėliu) vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 398; SP, I, 300; ChB, 388; PK, 72).

Liet. *trỹpti*, *trepsėti*, plg. pr. *ertreppa* 'peržengia'; rus. *тпенать* 'traukti, draskyti', lenk. *trzepać*, bulg. *тпенам* 'užmušu', gr. *τραπέω* 'žengiu, išspaudžiu', lot. *trepidus* 'išgąsdintas, drebaş', skr. *त्यप्रह* 'nepastovus, skubantis' (Fraenkel, 1125; Vasmer, III, 136 (IV, 98–9); Mayrhofer, I, 524; Pokorny, 1094; Топоров, II, 87–8).

Liet. *trypti* randamas K. Sirvydo 1642 m. žodyno leidime (SD(3), 442).

Liet. *trókšti*, plg. skr. *त्यस्यति* 'trokšta', gr. *τέρομαι* 'džiovinsiu', lot. *torreo*, *-ēre* 'džiovinti', got. *þaúrspan* 'trokšti' (Fraenkel, 1128; Mayrhofer, I, 525).

Liet. *trókštu* veikiausiai kilo iš **tros-sk-stu*. Siejimas kelia fonetinio pobūdžio sunkumų.

Liet. *trókšti* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 8; DP, 173; SP, I, 348; ChB, 184; PK, 75).

Liet. *úosti*, *úostyti*, plg. lat. *uōst*; s. ček. *jadati* 'tyrinėti', gr. *ὄζειν* 'uostyti', lot. *odor* 'kvapas', arm. *hot* 'kvapas', *hotim* 'uostau', alb. *amë* 'nemalonus kvapas' (Fraenkel, 1167–8; Machek, 41; Pokorny, 772–3).

Liet. *uostyti* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 10; ChB, 269; SD(1), 189).

Liet. *veikti*, plg. lat. *vēikt* 'padaryti, atlikti, įveikti'; s. sl. *věkъ* 'jėga, amžius', rus. *век*, lenk. *wiek*, bulg. *век*, got. *weihan* 'kovoti', s. isl. *veig* 'jėga', lot. *vinco*, *-ere* 'nugalėti', s. air. *fichim* 'kovoju' (< **vikō*) (Fraenkel, 1213–4; Vasmer, I, 179 (I, 286); Pokorny, 1128–9; Порциг, 287),

Tos pačios kilmės yra ir liet. *viėkas* 'jėga', *vỹkti*, *veikiai*, *vaikỹti*, *vikrūs*.

Liet. *veikti* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 50; PS, II, 148; ChB, 223; PK, 123).

Liet. *veizdėti* 'žiūrėti, ieškoti; tikrinti vištą, ar dės',¹ plg. pr. *waist* 'žinoti'; s. sl. *věděti* 'žinoti', rus. *ведать* 'žinoti, turėti savo žinioje, tvarkyti', lenk. *wiedzieć* 'žinoti', skr. *vēda* 'žino', av. *vaēdā*, gr. *οἶδα* 'žinau', *εἶδον* 'mačiau', lot. *video*, *-ere* 'matyti, žiūrėti', got. *witan* 'žinoti', s. vok. aukšt. *wizzan*, arm. *gtanem* 'randa', vid. bret. *goun* 'žinau' (Fraenkel, 1215–6; Vasmer, I, 176 (I, 283); Mayrhofer, III, 256–7; Pokorny, 1125–7).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *išvỹsti*, *pavydėti*, *vėidas*, *pavidalas*, *vaizdas*, rus. *видеть* 'matyti', o galbūt ir liet. *váistas*.

Liet. *veizdėti* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 8; DP, 14; SP, I, 211; BB, 256; ChB, 137; PK, 172; KIGr, 152). Kartais pasitaiko ir atematinė forma *veizdmi*. Apie ¹Dieveniškės vartojama kontaminacinė forma *veimu* ieškau (Balčikonis, I, 259–60). Atematiškai šis veiksmazodis buvo kaitomas ir slavų kalbose, plg. s. sl. *věmь* 'žinau'.

Liet. *veldėti* 'valdyti, paveldėti', *valdỹti*, plg. lat. *vāldīt*, pr. *weldīsan* 'veldinys (palikimas)', *wēldnikai* 'veldėtojas', *waldniku* 'valdovas'; s. sl. *vladěti*, *vlasti* 'valdyti', rus. *владеть*, lenk. *włodać*, bulg. *владам*, got. *waldan* 'valdyti', s. vok. aukšt. *waltan*, lot. *valeo*, *-ēre* 'būti stipriam, turėti jėgos, būti sveikam', s. air. *fal-n-* 'valdyti', *flaithem* 'valdovas', toch. B *walo* 'karalius', toch. A *wäl* (Fraenkel, 1188–9, 1217–8; Vasmer, I, 219 (I, 340–1); Pokorny, 1111–2; Būga, II, 666–9).

Savo fonetika šie žodžiai tiksliai sutampa baltų, slavų ir germanų kalbose. Todėl yra pagrindo juos laikyti minėtų kalbų leksikos bendrybe (Stang, Lex., 61–2).

Liet. *veldėti*, *valdyti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose. Randama ten ir forma *pavilsti* (DP, 101, 484; SP, II, 59, 113; ChB, 382; PK, 58).

Liet. *veřsti*, plg. lat. *vēřst*, pr. *wīřst* 'virsta, tampa (= vok. werden)', *wīřstmai* 'virstame, tampame'; s. sl. *vrběti* 'sukti, sukioti', rus. *вертеть*, lenk. *wiercieć*, bulg. *врътя*, skr. *vārtate* 'sukasi', *vartáyati* 'pasuka', av. *varət-* 'sukti', gr. *ῥατάνη* 'menturis, samtis (maišyti)', lot. *verto*, *-ere* 'sukti', got. *wairþan* 'tapti, darytis, virsti kuo', s. vok. aukšt. *werdan*, toch. A *wārt-* 'mesti', toch. B *wrattasai* 'prieš' (Fraenkel, 1228; Vasmer, I, 190 (I, 301); Mayrhofer, III, 154–5; Pokorny, 1156–8).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *varsnà* 'vienu kartu užimamas arti lauko plotas; senovinis ilgio matas', *varsmà*, *vařstas*.

Liet. *verstì* gana dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 67; SP, II, 76; ChB, 13; PK, 51).

Liet. *vèsti*, plg. lat. *vest*, pr. *west*, *westwey*; s. sl. *vesti*, rus. *вѣсту*, lenk. *wieść*, bulg. *вѣда*, skr. *vadhūh* 'marti, jaunoji, jauna žmona', av. *vad-* 'vesti, vesti žmoną', s. air. *fedim* 'vedu', het. *huittiija* 'vilkti, tempti' (Fraenkel, 1231–2; Vasmer, I, 177 (I, 284); Mayrhofer, III, 136–7; Pokorny, 1115–6; Гамкрелидзе, Иванов, 756).

Su šiuo veiksmažodžiu galbūt reikėtų sieti ir s. angl. *wituma* 'jaunosios išpirkimo mokestis'.

Liet. *vesti* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 23; DP, 387; SP, I, 230; ChB, 85; PK, 205; KIGr, 130).

Liet. *vèžti*, plg. lat. *vęzums* 'vežimas', pr. *wessis* 'vienkinkės rogės (su raitu vežiku), važis'; s. sl. *vesti* 'vežti', rus. *везти* 'važiuoti', lenk. *wieźć*, bulg. *веза*, skr. *vāhati* 'veža, traukia', [av. *vazaiti* 'veža, važiuoja', gr. *ἔφετο* 'tegul atgabena', lot. *veho*, *-ere* 'vežti, nešti', got. *gawigan* 'judinti', alb. *vjedh* 'vogti', s. air. *fēn* 'toks vežimas' (Fraenkel, 1236; Vasmer, I, 178–9 (I, 286); Mayrhofer, III, 177–9; Pokorny, 1118–20).

Liet. *vežti* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 194). Šiaip XVI–XVII a. raštuose gana dažnai vartojama *važiuoti*, *vežimas* (DP, 387, 594; SP, II, 180; ChB, 201, 202).

Liet. *virtì*, plg. lat. *vīrt*, pr. *auwerus* 'nuodegos, gargažė (tai kas nuvirta)'; s. sl. *vřřeti* 'virtì', rus. *вредить*, lenk. *wrzyć*, arm. *vareṃ* 'uždegu', toch. A *wrātk* 'virtì', het. *yar* 'degti' (Fraenkel, 1263; Vasmer, I, 235 (I, 362); Pokorny, 81; Топоров, I, 176–7).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *versmė*, lat. *versme* 'kaitra' (< **verd-sm-*).

Liet. *virtì* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 125; SP, I, 188; ChB, 355).

Liet. *žėngti*, plg. lat. *ziegtiēs* 'nusikalsti, nusižengti'; skr. *jāngha* 'blauzda', got. *gaggan* 'eiti', vid. vok. aukšt. *gengen* (Fraenkel, 1299–300; Mayrhofer, I, 410, 412; Pokorny, 438–9).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *žiņgsnis*, *pražangà*, *pažangà*, *žinginė*, *žygiuoti*, *žygis*.

Liet. *žėngti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 109; DP, 538; SP, II, 179; ChB, 263; PK, 171).

Liet. *žinóti*, plg. lat. *zināt*, pr. *ersinnat* 'pažinti, sužinoti'; s. sl. *znati* 'pažinti, paaiškinti', rus. *знать* 'žinoti, pažinti, išmanyti', lenk. *znać*, bulg. *зная*, skr. *jāndti* 'žino, pažįsta', gr. *γινώσκω* 'pažįstu', lot. *nosco*, *-ere* 'pažinti', got. *kunnan* 'pažinti, žinoti', s. vok. aukšt. *kunnan* 'žinoti, galė-

ti', arm. *caneay* 'pažinau', s. air. *itar-gnirim* 'juntu, suprantu', toch. A *knā-* 'žinoti, pažinti', toch. B *knā-* (Fraenkel, 1310–1; Vasmer, I, 458 (II, 100–1); Mayrhofer, I, 429; Pokorny, 376–8).

Galimas daiktas, kad čia yra ta pati ide. šaknis **ĝen-*, {kuri reiškė ir 'gimti, gimdyti' (Трубачев, Ист. 154–7). Semantiškai šių sąvokų santykis turbūt reikėtų aiškinti: 'gimti' → 'būti giminaičiu' → 'žinoti', plg. t. p. rus. *знать* 'žinomi, aukštos kilmės žmonės', skr. *jñātiḥ* 'giminaitis', rus. *зять* 'žentas', liet. *žentas*, lat. *znuōts*.

Tos pačios kilmės yra ir liet. *pažinti*, *žinià*, *žynys*, *žénklas*, *žymė*.

Liet. *žinoti* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 9; DP, 127; SP, I, 146; BB, 257; ChB, 164; PK, 16).

Liet. *žióti*, *žióvauti*, plg. lat. *žāvāt*; rus. *зевать*, lenk. *ziewać*, slovėn. *zévatì*, lot. *hio*, *-are*, s. vok. aukšt. *giwēn* (Fraenkel, 1312–3; Vasmer, I, 451 (II, 91); Kluge, 228; Pokorny, 419–20).

Tos pačios kilmės tik su šaknies formantu *-p-* yra ir liet. *žiópčioti*, *žiopsóti*.

Liet. *žioti* (dažniausiai su priešdėliu), *žiovauti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (SP, II, 69; 176; SD(1), 138; SD(3), 545).

BENDROJI BALTŲ IR SLAVŲ KALBŲ LEKSIKA

Jau J. Endzelynas savo garsiuosiuose „Slavų-baltų etiuduose“ („Славяно-балтийские этюды“. Харьков, 1911) rašė, kad baltų-slavų prokalbės hipotezės labiausiai išpopuliarėjo dėl didelio baltų ir slavų kalbų leksikos panašumo¹. Iš tikrųjų baltų ir slavų kalbų leksikos artimumas yra toks akivaizdus faktas, kurį pripažįsta tiek šios hipotezės šalininkai, tiek ir priešininkai. J. Endzelynas minėtame veikle pateikė 214 žodžių, būdingų tik baltų ir slavų kalboms. Iš šių žodžių 127 yra tokie, kurių šaknys randamos ir kitose ide. kalbose, o 87 tokie, kurių ir šaknys būdingos tik baltų ir slavų kalboms. Kad šis bendrybių skaičius yra tikrai labai didelis, rodytų ir tas faktas, jog, pavyzdžiui, italikų ir keltų kalbų leksinių bendrybių buvo randama bent trejetą kartų mažiau (apie 65), o šios kalbų grupės laikomos itin artimomis.

Ypač kruopščiai baltų ir slavų leksines bendrybes mėgino sukaupti R. Trautmanas. Jo „Baltų-slavų kalbų žodyne“ („Baltisch-Slavisches Wörterbuch“. Göttingen, 1923) yra daugiau kaip pusantro tūkstančio žodžių. Tačiau čia ne vien specifiniai baltų ir slavų kalbų leksikos pavyzdžiai, o ir visi senieji ide. žodžiai, kurie turi atitikmenų baltų ir slavų kalbose, be to, žodžiai, kurie egzistuoja vien tik baltų ar slavų kalbų grupėje (kartais tik vienoje kurioje kalboje).

Įdomią R. Trautmano žodyno analizę pateikė lenkų etimologas F. Slavskis². Jo apskaičiavimu, žodyne esama 888 daiktavardžių, iš kurių apie 30 % (265 žodžiai) skirtini senajam indoeuropiečių leksikos sluoksniui, apie 37,5 % (334 žodžiai) – būdingi tik baltų ar slavų kalboms ir apie 32,5 % (289 žodžiai) – baltų-slavų naujadarai. F. Slavskis pastaruosius daiktavardžius sugrupavo ir semantiškai. Daugiausia jų (124) susiję su gamta (augmenija, gyvūnija, žemės paviršius, oras, paros dalys). Toliau eina žodžiai (81), susiję su žmogaus darbu (audimas, siuvimas, indų pavadinimai, medžiagos, mineralai). Dar mažesnę grupę sudaro žodžiai (51), skirti fiziniam žmogaus gyvenimui (kūno dalys, drabužiai). Visiškai maža

¹ Endzelīns J. Darbu izlase. Rīga, 1974. S. 2. Lpp. 338.

² Sławski F. Lexikalische Neuerungen im Baltisch-Slavischen // Don. Balt. P. 501–506.

grupė (5 žodžiai) yra susijusi su dvasine veikla ir nemaža grupė (28 žodžiai), skirta visuomeniniam gyvenimui.

V. Kiparskis savo studijoje apie rusų kalbos leksikos raidą³ randa 300 rusų kalbos žodžių (77 veiksmazodžius ir 233 vardažodžius), kurie, jo nuomone, skirtingi baltų-slavų leksikos sluoksniui.

F. Slavskio ir V. Kiparskio pateiktųjų baltų ir slavų kalbų specifinių naujadarų skaičius nedaug skiriasi, nes suomių kalbininkas atrinko tik tokius naujadarus, kurie vartojami rusų kalboje, o ne apskritai slavų kalbose. Be to, F. Slavskis skaičiavo ne tik pagrindinius, bet ir išvestinius žodžius. Ne tiek daug šių kalbininkų sąrašas skiriasi ir nuo J. Endzelyno pateikto tik baltų ir slavų kalboms būdingų žodžių sąrašo.

Žinoma, labai kategoriškai teigti, kad vienas ar kitas žodis tikrai priklauso tik baltų ir slavų leksikos sluoksniui yra sunku. Abejonių gali kelti ir šiaip jau, rodos, aiškūs baltų ir slavų bendrosios leksikos žodžiai. Pavyzdžiui, ir J. Endzelynas, ir R. Trautmanas, ir F. Slavskis, ir V. Kiparskis specifiniam baltų ir slavų leksikos sluoksniui skiria liet. *rankà*, rus. *pyka*. Tačiau J. Kurilovičius šiuos rankos pavadinimus siejo su galoroman. *branca* 'ranka, letena' (< **vrankā*). Pagaliau turint galvoje tą aplinkybę, jog rus. *pyka* slavų kalbose negali būti etimologizuojamas, o baltų kalbose turi patikimą etimologiją (: liet. *riñkti*), nėra neįmanomas atvejis, jog slavai tokį rankos pavadinimą pasiskolino iš baltų. Kaip vėliau matysime, panašių abejonių gali kilti ir dėl kitų baltų ir slavų kalbų bendrojo leksikos sluoksnio žodžių. Kartais kelia abejonių ir žodžių darybos bei reikšmės kriterijai.

V. Zepas, statistiniu metodu patyrinėjęs latvių, lietuvių, prūsų ir slavų leksiką (šimtą pagrindines sąvokas žyminčių žodžių), daro išvadą, jog dėl leksikos artimumo slavų kalbą galima būtų laikyti net vakarų baltų kalba (su prūsų kalba čia yra 59 sutapimai, su lietuvių – 49, su latvių – 47)⁴.

Daugiausia remdamiesi anksčiau minėtais J. Endzelyno, R. Trautmano, F. Slavskio, V. Kiparskio darbais, pateiksime būdingesnius baltų ir slavų leksikos sluoksnio žodžius (vadinamuosius naujadarus).

Kūno dalys

Kūno dalių pavadinimai paprastai yra vieni seniausių ir pastoviausių bet kurios kalbos leksikos sluoksnių. Jie retai skolinami. Baltų ir slavų

³ Kiparsky V. Russische historische Grammatik. Bd. 3. Entwicklung des Wortschatzes. Heidelberg, 1975. P. 37–46.

⁴ Zeps V. Is Slavic a West Baltic Language? // GL. 1984. V. 24 (4). P. 213–222.

kalbose randame gana daug tik šioms kalboms būdingų kūno dalių pavadinimų. Šis faktas, žinoma, rodo ypatingą baltų ir slavų kalbų artumą.

Liet. *dėlnas*, plg. lat. *dēlna*; s. sl. *dlanь*, rus. *ладонь* (< **dolonь*), lenk. *dłoń*, bulg. *длан* (Fraenkel, 87–8; Vasmer, II, 5–6 (II, 448); Sławski, I, 147–8; Trautmann, 51; Трубачев, 5, 63–4).

Tipiškas baltų ir slavų kalbų žodis. Tolesnė jo etimologija labai neaiški. Mėginta sieti su gr. *δέναρ* 'dėlnas', s. vok. aukšt. *tenar*, su rus. *дол* 'slėnis', got. *dal*. Pastarąją etimologiją galbūt remtų tas faktas, jog rus. *ладонь* vartojama ir 'klojimo' reikšme, vadinasi, pirminė žodžio reikšmė būtų 'plokščia, žema vieta'.

Liet. *delnas* užfiksuotas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 21; LKŽ, II, 396).

Liet. *galvą*, plg. lat. *galva*, pr. *glawo*, *galwo*; s. sl. *glava*, rus. *голова*, lenk. *głowa*, bulg. *глава* (Fraenkel, 131–2; Vasmer, I, 286 (I, 429); Sławski, I, 292–3; Trautmann, 77; Karaliūnas, Blt., 6(1), 47–8; Топоров, II, 147–51; Трубачев, 6, 221–2).

Tolesni šio žodžio kilmės aiškinimai labai įvairūs. Pirmiausia su šiais žodžiais mėginama sieti ir arm. *glux* 'galva' (< **gholu-k(h)o-*), o toliau su ide. **ghelu-* 'vėžlys', dėl semantikos plg. rus. *чепенaxa* 'vėžlys': rus. *чепен* 'kaukolė'. Baltų ir slavų galvos pavadinimai taip pat siejami su ide. **gal-* 'nuogas', plg. s. sl. *golъ*, s. vok. aukšt. *kalo* 'plikas'. S. Karaliūnas, paremdamas semantinėmis tocharų kalbos paralelėmis, atgaivino J. Mikolos etimologiją – liet. *galvą* : liet. *gālas*.

Liet. *galva* dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 91; DP, 51; BB, 85; ChB, 312; PK, 233; SD(1), 35; LKŽ, III, 76–80).

Liet. *kėlis*, plg. lat. *celis*; s. sl. *kolěno*, rus. *колeно*, lenk. *kolano*, bulg. *коляно* (Fraenkel, 237; Vasmer, I, 598 (II, 289); Sławski, II, 342–3; Trautmann, 125).

Slavų kalbų žodžius tiksliai atitinka liet. *kelėnas* 'kelio kaulas, kelis'. Toliau žodžiai turbūt sietini su ide. veiksmazodžio šaknimi **kuel-* 'sukti, suktis'.

Liet. *kėlis*, kaip ir rus. *колeно*, vartojamas ir 'giminė, padėrmė, karta' reikšme (LKŽ, V, 521), dėl semantikos plg. t. p. lot. *genu* 'kelis': lot. *genus* 'giminė', gr. *γόνυ* 'kelis': gr. *γένος* 'giminė, šeima, rasė'.

Liet. *kelis* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 288; BP, II, 491; ChB, 105; SD(1), 59; LKŽ, V, 521).

Liet. *kulkšnis* 'kojos kauliuko išsikišimas aukščiau kulno; kulnelis, gurnas', plg. lat. *kulksnis*; bažn. sl. *klъka* 'kelis', rus. *колк* 'kaulo storgalys po karvės ar jaučio ragu', bulg. *кълка* 'kulšis', slovėn. *kòlk* (Fraenkel, 308; Vasmer, I, 660 (II, 291–2), Trautmann, 145).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *kulnas*, *kūlšis*, pr. *kulnis* 'kulkšnis', *culczy* 'kulšis'. Toliau šie žodžiai sietini su ide. šaknimi **(s)kel-* 'lenkti, kreivas'. Savo ruožtu iš šios šaknies yra kilę ir gr. *σκέλος* 'kulšis', *κῶλον* 'narys, sąnarys', lot. *calx* 'kulnis', galbūt ir toch. A *kolye* 'kulšis'.

Liet. *kulkšnis* senesniuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra užfiksuota (LKŽ, VI, 84). Žodžiai *kulnis*, *kulšis* vartojami XVI–XVII a. raštuose (ChB, 173; SD(3), 103, 124; LKŽ, VI, 843–4, 845).

Liet. *piršys* 'arklio krūtinė', plg. s. sl. *prъsb* 'krūtinė', rus. *непсу*, lenk. *piers*, ček. *prs* (Fraenkel, 598; Vasmer, II, 344 (III, 245); Machek, 486; Trautmann, 220; Būga, II, 515).

Su šiais žodžiais mėginama sieti ir skr. *pársuh* 'šonkaulis, išlenktas peilis', av. *parəsu-* 'šonkaulis' (Pokorny, 820; Mayrhofer, II, 229). V. Machekas mėgino sieti ir su liet. *piřštas*, mat yra tautų, kur kūdikiui iš pradžių duoda žįsti bevardį pirštą, o ne krūtį.

Liet. *piršys* senesniuose kalbos paminkluose nėra užfiksuota, vartojama tarmėse (LKŽ, X, 26).

Liet. *piřštas*, plg. lat. *pirksts*, pr. *pirsten*; s. sl. *prъstъ*, rus. *непсм*, lenk. *parst*, bulg. *пръсм* (Fraenkel, 598; Vasmer, II, 344 (III, 244); Trautmann, 220).

Toliau šis baltų ir slavų kalbų žodis mėginamas sieti su s. vok. aukšt. *first* 'stogo kraigas, kalno viršūnė', lot. *postis* 'stulpas' (< **por-sti-s*), skr. *pr̥ṣṭhám* 'nugara', av. *paršta-* 'nugarkaulis'. Visi šie žodžiai galėtų būti sudaryti iš ide. **pr-* 'į priekį' + **stā-* 'stovėti'. Vadinasi, pirminė reikšmė būtų 'į priekį išsikišęs' (Pokorny, 813; Mayrhofer, II, 338).

Liet. *piřštas* randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 47; DP, 69; BB, 89; ChB, 356; PK, 173; SD(1), 118; LKŽ, X, 28–30).

Liet. *plaučiai*, plg. lat. *plaušas*, pr. *plauti*; s. sl. *pljušta*, s. rus. *плюче*, lenk. *pluca*, ček. *plíce* (Fraenkel, 607; Vasmer, II, 378 (III, 290); Trautmann, 226).

Toliau šis plaučių pavadinimas sietinas su liet. *plaukti* ir kitais jo giminičiais. Su tuo pačiu ide. veiksmožodžiu sietini ir su kita priesaga sudaryti šios kūno dalies pavadinimai – skr. *klómā* 'dešinysis plautis' (< **plóman*), gr. *πλεύμων* 'plaučiai', lot. *pulmō* (< **pelmōnes* arba **plumōnes*) (Pokorny, 837–8; Mayrhofer, I, 283). Pirminė plaučių reikšmė buvo 'plaukiantys', mat žmonės jau seniai pastebėjo, jog, skerdienos vidurius įdėjus į indą su vandeniu, plaučiai laikosi vandens paviršiuje, tuo tarpu širdis, kepenys nugrimzta. Plg. t. p. rus. *легкие* 'plaučiai' : rus. *легкуй* 'lengvas', angl. *lights* 'plaučiai (maistui)' : angl. *light* 'lengvas', portug. *leves* 'plaučiai' : portug. *leve* 'lengvas', vok. *Lunge* 'plaučiai' : s.

vok. aukšt. *lungar* 'lengvas, greitas', air. *scaman* 'plaučiai': air. *scaman* 'lengvas' (Vasmer, II, 25 (II, 474); Kluge, 449; Klein, II, 889, 912–3).

Liet. *plaučiai* (forma *plautis*) užfiksuota K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 160; LKŽ, X, 89, 117–8).

Liet. *plėvė*, plg. lat. *plēve*; rus. *плева*, ukr. *плева*, baltr. *плева*, slovėn. *pleva* 'akies vokas' (Fraenkel, 620; Vasmer, II, 368 (III, 277); Trautmann, 222).

Tolesnė šio žodžio kilmė gana neaiški, veikiausiai sietinas su liet. *plėnė* 'plėvė', rus. *пелена* 'marška, apdangalas', s. vok. aukšt. *fel* 'kailis', gr. *πέλας* 'oda' (Pokorny, 803–4).

Liet. *plėvė* randamas J. Bretkūno biblijos vertime (BB, 42; LKŽ, X, 194–5).

Liet. *rāgas*, plg. lat. *rags*, pr. *ragis*; s. sl. *rogъ*, rus. *рог*, lenk. *rog*, bulg. *рог* (Fraenkel, 684; Vasmer, II, 526–7 (III, 489); Trautmann, 235; Būga, I, 479).

Tos pačios šaknies ir liet. *rōgės*, *raguvà*. Su šiais žodžiais veikiausiai sietina ir liet. *ragauti*, *riogsoti*, *regėti*.

Liet. *ragas* randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 460; DP, 209; BP, II, 232; ChB, 98; SD(1), 153 (= 155); LKŽ, XI, 22–7).

Liet. *rankà*, plg. lat. *rūoka*, pr. *rancko*; s. sl. *řaka*, rus. *рыка*, lenk. *reka*, bulg. *ръка* (Fraenkel, 697; Vasmer, II, 545 (III, 515); Trautmann, 237).

Toliau sietina su liet. *riñkti*. Kadangi slavų kalbose nėra to šios šaknies veiksmožodžio, tai S. Bernšteinas (Oч., 92) teigė, jog su tam tikra tikimybės dalimi slavų kalbų žodis galėtų būti praslaviškas baltų skoliny. Kategoriškai tokios galimybės nuneigti negalima. Tačiau J. Safarevičius, remdamasis R. Trautmano žodynu, parodė, jog yra daug daugiau atvejų, kai bendri baltų ir slavų kalbų vardžodžiai turi pirminius veiksmožodžius tik lietuvių negu vien tik slavų kalbose⁵.

J. Mikola (IF, 23, 120) ši baltų ir slavų kalbų kūno dalies pavadinimą siejo su s. isl. *vrá* 'kampas', *vrangr* 'kreivas'. Tačiau ši, kaip ir anksčiau minėta J. Kurilovičiaus etimologija, platesnio pritarimo nesusilaukė. Tiesa, tiek isl. *vrá*, tiek ir galoroman. *branca* (< **urankā*) galėtų būti tos pačios kilmės žodžiai (Pokorny, 1155).

Liet. *ranka* labai dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 518; DP, 461; BB, 39; ChB, 93; PK, 56; LKŽ, XI, 149–62).

⁵ Safarewicz J. Archaizm słowotwórczy w języku litewskim // Rocznik naukowo-dydaktyczny. Z. 58. Pracy językoznawcze. Kraków, 1976. T. 3. S. 55–64.

Liet. *taukai*, plg. lat. *tàuki*, pr. *taukis* (taip taisomas Elbingo žodynėlio 378 žodis *tankis*); bažn. sl. *мыкъ*, s. rus. *мыкъ*, rus. *мык*, lenk. *tuk*, bulg. *мык* (Fraenkel, 1066; Vasmer, III, 149 (IV, 116); Trautmann, 314).

Toliau šie žodžiai sietini su liet. *tùkti*, lat. *tukt*, o dar toliau su ide. veiksmazodžio šaknimi **teuə-*, **tǔ-* 'tinti, tvinti, pūstis' (Pokorny, 1080–5).

Liet. *taukai* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 134; SD(1), 74).

Liet. *vókas* 'akies uždangalas', plg. lat. *váks* 'dangtis'; rus. *веко*, lenk. *wieko*, slovėn. *véka* (Fraenkel, 1272; Vasmer, I, 179 (I, 286); Trautmann, 347–8).

Baltų ir slavų kalbų žodžių skiriasi šaknies vokalizmas. Pirminė žodžio reikšmė, matyt, buvo 'dangtis'. Toliau mėginama sieti su liet. *vókti* 'valyti, doroti', *suvókti*, lat. *vákt* 'surinkti' (Būga, II, 432).

Liet. *vokas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB, 232; SD(1), 137).

Giminystė ir žmonių bendruomenė

Liet. *bóba* 'ištekėjusi moteris, senė, motinos motina, kaimo akušerė', plg. lat. *bāba*; rus. *баба*, lenk. *baba*, bulg. *баба*, ček. *bába* (Fraenkel, 52; Vasmer, I, 34 (I, 99); Trautmann, 23; Трубачев, 1, 105–8; Трубачев, Ист., 71–3).

Vaikų kalbos žodis. Tiek slavų, tiek baltų kalbose šis žodis turi daugybę kitokių reikšmių, ypač dažnai juo vadinami įvairūs prietaisai. Akademiniame „Lietuvių kalbos žodyne“ nurodomos 34 šio žodžio reikšmės.

Liet. *bóba* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 356; ChB, 324; SD(3), 4; LKŽ, I, 958–60).

Liet. *strūjus* 'tėvo ar motinos tėvas, senelis; senas žmogus', plg. s. rus. *сррѣ* 'dėdė, tėvo brolis', rus. *сррѣ*, lenk. *stryj*, bulg. *сррико* (Fraenkel, 926; Vasmer, III, 29 (III, 780); Трубачев, Ист., 79–81; Buivydienė, Jaunųjų filologų darbai, II, 220–5).

Toliau siejama su s. air. *sruith* 'senas' (Pokorny, 1037). Kaip giminystės terminas galėtų tai būti bendras baltų ir slavų kalbų žodis.

Liet. *strujus* (*strūjus*?) pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DK, 82; Q, 233; SD(1), 28; LKŽ, XIII, 1000).

Liet. *žėntas*, plg. lat. *znuòts*; s. sl. *зѣтъ*, rus. *зять*, lenk. *zięć*, bulg. *зем* (Fraenkel, 1301; Vasmer, I, 466–7 (II, 112); Trautmann, 370; Трубачев, Ист., 128–31).

Veikiausiai bendras baltų ir slavų kalbų žodis, sietinas su liet. *žinóti*, rus. *знать* ir kitais ide. **gen-* 'žinoti' šaknies žodžiais. Pirminė jo reikšmė, matyt, buvusi 'pažįstamas, žinomas'.

Tos pačios kilmės, matyt, yra ir skr. *jñātih* 'giminaitis', gr. *γυνός* 'giminaitis, brolis'.

Minėti žento pavadinimai buvo siejami ir su ide. **ġen-* 'gimdyti, gimti'. Tačiau kaip jau buvo minėta, mėginama įrodyti, jog. ide. **ġen-* 'gimdyti, gimti' ir ide. **ġen-* 'žinoti' buvo ne dvi homoniminės šaknys, o viena ta pati šaknis.

Liet. *žentas* randamas XVI–XVII a. raštuose (BB 1 Moz 19, 12; SD (1), 215).

Gyvūnija

Liet. *blusà*, plg. lat. *blusa*, pr. vietovardį *Bluskaym*; s. rus. *блѡха*, rus. *блоха*, lenk. *pchła*, bulg. *блѡха*, ček. *blcha* (Fraenkel, 51–2; Vasmer, I, 94 (I, 176–7); Trautmann, 35; Топоров, I, 236; Трубачев, 2, 129–30).

Šis baltų ir slavų kalbų žodis toliau siejamas afgan. *vraža* 'blusa' (< s. iran. **brušā-*), gr. *ψύλλα* (< **blusiā*), skr. *plúṣiḥ*, lot. *pūlex*, arm. *lu* (< **plus*), alb. *plesht*, s. vok. aukšt. *flōh*. Tačiau šių žodžių fonetika gerokai skiriasi nuo baltų ir slavų kalbų musės pavadinimų. Fonetinių pakitimų galėjo įvykti ir dėl tabu (Pokorny, 102; Mayrhofer, II, 386).

Ši ide. blusos pavadinimą primenančių tos pačios reikšmės žodžių randama ir neindoeuropiečių kalbose (Иллич-Свитыч, II, 99–100).

Liet. *blusa* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 11; BB 1 Sam 24, 15; SD(1), 120; LKŽ, I, 952–3).

Liet. *gegūžė* 'gegutė', plg. lat. *dzeguze*, pr. *geguse*; s. rus. *зегзуца*, rus. dial. *жегозуля*, lenk. *gżegzólka*, ček. *žezhule* (Fraenkel, 142–3; Vasmer, I, 451 (II, 91–2); Sławski, I, 388–9; Trautmann, 81; Топоров, II, 189–90).

Praslav. **žegъza* asimiliacijos būdu kilo iš **geguza*, kuri tiksliai atitinka baltiškąjį paukščio pavadinimą.

Liet. *gegūžė* randamas XVI–XVII a. raštuose (BB 3 Moz 11, 16; SD(1), 41; LKŽ, III, 201–2).

Liet. *gulbė*, *gulbis*, plg. lat. *gūlbis*, pr. *gulbis*; rus. *колтук* 'Platalea leucorodia', rus. *колтуца* 'jauna gulbės patelė', luž. aukšt. *kolp* 'gulbė', kaš. *kełp*, serb.-chorv. *кун* (Fraenkel, 175; Vasmer, I, 604 (II, 297); Trautmann, 101; Būga, II, 104; Топоров, II, 330–4).

Kaip matome, baltų ir slavų kalbų pavadinimų skiriasi žodžio konsonantizmas, bet tai yra gana įprastas atvejis net toje pačioje kalboje (Kiparsky, ScSl, 14, 73–97). Slaviškas šios šaknies gūlbės pavadinimas labiausiai išplitęs arčiau Baltijos jūros esančiose slavų kalbose (Непокупный, Blt., 2(1), 81–7).

Veikiausiai garsažodinės kilmės. Chr. S. Stangas liet. *gūlbė* skyrė tik baltų kalboms būdingam leksikos sluoksniui (Stang, 7).

Liet. *gūlbis* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (SD(1) 69; BB, 79; LKŽ, III, 705, 706).

Liet. *kārvė*, plg. pr. *curwis* 'jautis', vietovardį *Korwelaucken* (< *korwe* + *laucks* 'laukas'); rus. *корова*, lenk. *krowa*, bulg. *кравa* (Fraenkel, 225; Vasmer, I, 629–30 (II, 331–2); Sławski, III, 146–8; Trautmann, 119; Топоров, IV, 345–54).

Toliau šie baltų ir slavų kalbų žodžiai sietini su ide. **ker-*, **kerə-* 'ragas, viršutinė galvos dalis' (Pokorny, 574–7) šaknies žodžiais, plg. lot. *cornu* 'ragas', gr. *κεράος* 'raguotas'. O Širokovas mano, kad alb. *ka* 'jautis' (< **karv-*) yra taip pat tos pačios kilmės žodis, tada šio gyvulio pavadinimas būtų baltų, slavų ir albanų kalbų leksikos bendrybė (Шириков, Blt., 20(1), 18).

Latvių kalboje randame žodį *kaŗva* 'sena, liesa karvė; niekinamas tarnaitės pavadinimas', tačiau jis veikiausiai skolinys iš lietuvių kalbos. Latviai turi seną ide. karvės pavadinimą *gūovs*, plg. s. sl. *govežďb* 'galvijai', rus. *говядо*, skr. *gāuh* 'galvijai, karvė', gr. *βοϋς* 'galvijai', lot. *bōs* ir kt. (Pokorny, 482–3; Sabaliauskas, LKK, 10, 129–33).

Liet. *karvė* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (SD(1), 65; Palionis, 220; LKŽ, V, 354–5).

Liet. *kiāunė*, plg. lat. *caūna*, pr. *caune*; s. rus. *куна* 'piniginis vienetas, iš pradžių kiaunės kailis', *кунь* 'pinigai', rus. *куница* 'kiaunė', lenk. *kuna* 'kiaunė, kiaunės kailis', bulg. *куница*, ček. *kuna* (Fraenkel, 249; Vasmer, I, 693 (II, 417); Sławski, III, 368–9; Trautmann, 122–3; Топоров, III, 279–83).

Tolesni šio žodžio kilmės aiškinimai yra labai abejotini. Gal labiausiai įtikimas yra siejimas su ide. **keu-* 'šviesti, šviesus' šaknies žodžiais (Pokorny, 594–5).

Liet. *kiaunė* užfiksuotas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 68; LKŽ, V, 701).

Liet. *lėlỹs* 'naktinis paukštis (*Caprimulgus europaeus*)', plg. lat. *lēlis*; rus. *лелѣк*, lenk. *lelek*, ček. *lelek* (Fraenkel, 354; Vasmer, II, 28 (II, 479); Trautmann, 157; Būga, I, 452).

Veikiausiai garsažodinės kilmės paukščio pavadinimas.

Iš baltų kartais galėjo būti kilęs suom. *lielo*: *yölielo* 'lėlys' (Kalima, 132–3).

Senesniuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra pavartotas (LKŽ, VII, 318).

Liet. *slánka* 'tilvikų būrio paukštis (*Scolopax rusticola*)', plg. lat. *sluoka*, pr. *slanke* 'slanka didžioji'; rus. *слуха* 'slanka', s. lenk. *ślęka*, lenk. *śląka*, ček. *sluka* 'perkūno oželis' (Fraenkel, 826; Vasmer, II, 666 (III, 678); Trautmann, 268).

Tolesnė kilmė neaiški, mėginama sieti su liet. *slīnkti* (Pokorny, 961–2).

Liet. *slanka* užfiksuotas rankraštiniuose XVII a. Rytų Prūsijos žodynuose (LKŽ, XII, 1182).

Liet. *šāmas* 'stambi gėlųjų vandenų žuvis (*Silurus glanis*)', plg. lat. *sams*; rus. *сом*, s. lenk. *som*, lenk. *sum*, bulg. *сом* (Fraenkel 962; Vasmer, II, 694 (III, 716); Trautmann, 298).

Toliau mėginama sieti su gr. *καμυσήν* 'tokia žuvis'. Būta mėginimų ši baltų ir slavų žuvis pavadinimą kildinti iš finougrų kalbų, plg. suom. *sampi* 'eršketas', mar. *šamba* 'vėgėlė' (Топоров, Трубачев, 247).

Liet. *šamas* užfiksuotas 1642 m. K. Sirvydo žodyne (SD(3), 427).

Liet. *tēlias*, *teliukas*, plg. lat. *teļš*; s. sl. *teľць*, s. rus. *теля*, rus. *мелёнок*, lenk. *cielę*, bulg. *теле* (Fraenkel, 1077–8; Vasmer, III, 90 (IV, 38); Trautmann, 317; Sabaliauskas, LKK, 10, 133–4; Трубачев, Пр. 44–5).

Toliau šio baltų ir slavų kalbų žodžio kilmė aiškinta labai įvairiai, bet patikimesnės etimologijos kol kas nėra. K. Būga liet. *tēlias* buvo linkęs sieti su sl. *tělo* 'kūnas' (Būga, II, 318, 625).

Liet. *tēlias* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 515; ChB, 129; PK, 64; SD(1) 14).

Liet. *ungurỹs*, plg. pr. *angurgis*, lat. vietovardį *Engure*; rus. *узгорь*, lenk. *węgorz*, ček. *úhoř* (Fraenkel, 1163; Vasmer, III, 171–2 (IV, 146); Trautmann, 8).

Toliau šie žodžiai veikiausiai sietini su liet. *angis*, rus. *уж*. Dėl semantikos plg. lot. *angius* 'gyvatė': lot. *anguilla* 'ungurys' (Pokorny, 43–4). Kaip rodo skoliniai iš baltų suom. *ankerias*, est. *angerjas* (Thomsen, 158; Kalima, 90–1), liet. *ungurỹs* < **angurỹs*.

J. Kurmino 1858 m. lenkų–lotynų–latvių kalbų žodyne randama unguorio pavadinimas *ungurs*, bet tai veikiausiai skolinys iš lietuvių kalbos. Latvių kalbos tarmėse tokio žodžio nėra. Lat. *zutis* 'ungurys' J. Endzelynas mėgino sieti su lat. *zuvš* 'žuvis', bet veikiausiai tai skandinaviškos kilmės žodis (Laumane, 257).

Liet. *ungurys* užfiksuotas pirmajame K. Sirvydo žodyno leidime (SD (1), 191).

Liet. *vařnas, vārna*, plg. lat. *vārna*, pr. *warnis, warne*; s. sl. *vranь, s. rus. воронь, rus. ворон*, bařn. sl. *vrana*, rus. *ворона*, lenk. *wron, wrona*, bulg. *вранът, vrana* (Fraenkel, 1201; Vasmer, I, 228–9 (I, 353); Trautmann, 343).

Dauguma tyrinėtojų ši paukščio pavadinimą laiko tipišku baltų ir slavų kalbų žodžiu. Tačiau toch. B *wrauņa* 'varna' gali būti taip pat šios šaknies žodis. Baltų ir slavų kalbų žodis mėginamas sieti su ide. **uer-* 'degti, juosti', plg. got. *warmjan* 'šildyti' (Pokorny, 1166). Tačiau siejimas kelia abejonių. Be to, panašios šaknies varnos pavadinimas randamas ir kai kuriose neindoeuropietiškosiose kalbose, plg. nenc. *warna, warne*, suom. *varis, vares*.

Liet. *varnas, varna* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 119; BB, 79; ChB, 123; SD(1), 33).

Liet. vietovardžiai *Vėpriai, Veprinis, Veprys, Vepriškiai, Vėprynas*, plg. lat. *vepris* 'meitėlis', pr. vietovardžius *Weppren, Wepers*; s. rus. *венрь* 'šernas', rus. *венрь*, lenk. *wieprz* 'kiaulė, meitėlis, šernas', bulg. *венър* 'šernas' (Vasmer, I, 183 (I, 292); Trautmann, 351; Трубачев, Пр. 66).

Kaip rodo minėti vietovardžiai, šis žodis turėjo būti vartotas ir lietuvių kalboje. Tolesnė jo kilmė gana neaiški. Siejama su skr. *vāpati* 'išmeta (sėklą)', su lot. *veprēs* 'erškėčiai (gyvuliui būdingi šeriai)', su s. vok. aukšt. *ebur* 'šernas, kuilyš', lot. *aper* (baltų ir slavų kalbų žodžio *v-* būtų pridėtinis) (Pokorny, 323; Sabaliauskas, LKK, 10, 174).

Augmenija

Liet. *āmalas* 'pusiau parazitinis visada žalias augalas; laumės šluota (Viscum)', plg. lat. *amuols, āmals*, pr. *emelno*; rus. *омела*, lenk. *jemiola*, bulg. *имело*, slov. *omela* (Fraenkel, 9; Vasmer, II, 267 (III, 139); Trautmann, 7; Būga, III, 430–1).

Mėginama sieti su skr. *amlāḥ* 'rūgštus', lot. *amārus* 'kartus', alb. *ëmb-lë* 'saldus'. Gali būti ir labai senas baltų ir slavų kalbų skolinys.

Liet. *amalas* senesniuose rašto paminkluose nerandamas (LKŽ, I, 115). Forma *emalas* yra užfiksuota K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 71).

Liet. *ėglė*, plg. lat. *egle*, pr. *addle*; rus. *ель, ёлка*, lenk. *jodla*, bulg. *ела*, ček. *jedle* (Fraenkel, 117–8; Vasmer, I, 398 (II, 17–8); Trautmann, 66; Sławski, I, 582–3, Топоров I, 56–7; Трубачев, 6, 15).

Toliau su šiuo baltų ir slavų eglės pavadinimu siejama lot. *ebulus*, *ebalum* 'šeivamedis', o visi šie medžių pavadinimai savo ruožtu sietini su ide. **edh-* 'aštrus' (Pokorny, 289–90). Veikiausiai tos pačios kilmės yra ir liet. *adyti*, *ādata*. V. Machekas baltų ir slavų eglės pavadinimą laikė „praeuropietiškos“ kilmės žodžiu (Machek, 220).

Liet. *eglė* pasitaido XVI–XVII a. raštuose (DP, 558; BB1 Moz 35, 8; SD(1), 46; LKŽ, II, 1050).

Liet. *kriaušė*, plg. lat. *kraūsis*, pr. *crausy*; rus. *груша*, lenk. *grusza*, lenk. dial. *krusza*, bulg. *кряуа* (Fraenkel, 296; Vasmer, I, 314 (I, 465–6); Trautmann, 140; Sławski, I, 361; Топоров, IV, 167–72).

Dėl žodžio pradžios konsonantizmo nesutapimo ši baltų ir slavų kalbų kriaušės pavadinimą linkstama laikyti senu skoliniu iš nežinomo šaltinio, plg. kurd. *kurēši*, *korēši*.

Liet. *kriaušė* XVI–XVII a. raštuose, atrodo, nėra randamas (LKŽ, VI, 568). Ten vartojama slavizmas *grūšia*.

Liet. *liepa*, plg. lat. *liēpa*, pr. *lipe*, vietovardžius *Leypein*, *Leypiten*; rus. *луна*, lenk. *lipa*, bulg. *луна* (Fraenkel, 366; Vasmer, II, 44 (II, 499); Trautmann, 155).

Būta mėginimų ši liepos pavadinimą sieti su kimr. *llwyf* 'liepa, guoba'.

Liet. *liepa* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1) 73; LKŽ, VII, 423).

Liet. *riešutas*, plg. lat. *riēksts*, pr. *buccareisis* 'buko riešutas' (<*bucca* 'bukas' + *reisis* 'riešutas'); rus. *орех*, lenk. *orzech*, bulg. *орех*, ček. *ořech* (Fraenkel, 731; Vasmer, II, 276–7 (III, 151–2); Trautmann, 241–2).

Mėginta sieti su alb. *arrë* 'riešutas' (Pokorny, 61). Gali būti ir senas skolinys (Machek, 418).

Liet. *riešutys* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD (1), 115; LKŽ, XI, 577–8, 579–80).

Liet. *šermukšnis*, plg. lat. *cērmaūkša*, *sērmaukšis*, *sērmiūkšs*; rus. *чeрѣмуха* 'ieva', lenk. *trzemcha*, ček. *střemcha*, slovėn. *srēmša* 'šermukšnis' (Fraenkel, 243; Vasmer, III, 321 (IV, 339); Trautmann, 128).

Su šiais medžių pavadinimais mėginama sieti ir liet. *kermušė* 'laukinis česnakas'. Tačiau tai gali būti ir visai negiminingi žodžiai (Pokorny, 580–1).

Liet. *šermukšnis* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD (1), 44).

Liet. *uoga*, plg. lat. *uōga*; bažn. sl. *вињага* 'kekė', slovėn. *vinjāga* 'laukinių vynuogių kekė', s. sl. *agoda* 'vaisius', rus. *ягода* 'uoga', lenk. *ja-goda* (Fraenkel, 1165; Vasmer, III, 381 (IV, 455–6); Sławski, I, 488–9; Trautmann, 202).

Toliau šie baltų ir slavų kalbų žodžiai mėginti sieti su got. *akran* 'vaisius', kimr. *aeron* 'medžio vaisiai', atstatant ide. šaknį **ōg-*, **ag-*, kurios pirminė reikšmė buvusi 'augti; vaisius, uoga' (Pokorny, 773). Tačiau šis aiškinimas labai abejotinas.

Liet. *uoga* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 300; ChB, 397; SD(1), 44).

Liet. *viržis* 'visžalis augalas smulkiomis lapeliais ir rausvais žiedeliais; šilojas (Celluna)', plg. lat. *viřzis*; rus. *верес, вереск*, lenk. *wrzos*, ček. *vřes* (Fraenkel, 1264; Vasmer, I, 186–7 (I, 296); Trautmann, 362; Būga, II, 649).

Tolesni šio augalo pavadinimo kilmės aiškinimai gana abejotini. Sieta su gr. *ἐρεβκη* 'viržis', s. air. *froech*, liet. *viřkštis* (Pokorny, 1154–5). V. Machekas tiek baltų ir slavų, tiek graikų, airių kalbų viržio pavadinimą laikė „praeuropietišku“ žodžiu (Mackek, 702).

Liet. *viržis* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD (1), 197).

Negyvosios gamtos kūnai bei reiškiniai

Liet. *alvas*, plg. lat. *alvs*, pr. *alwis* 'švinas'; s. sl. *olovo* 'zlavas', rus. *олово*, ukr. *олово* 'švinas', lenk. *olów* 'alavas', bulg. *олово* (Fraenkel, 6; Vasmer, II, 264 (III, 135); Trautmann, 7; Būga, I, 342, II, 507, III, 428).

Šis baltų ir slavų kalbų metalo pavadinimas toliau siejamas su atitinkamais spalvos pavadinimais, plg. lot. *albus* 'baltas', gr. *ἄλφός*, s. vok. aukšt. *ēlo* 'geltonas' (Pokorny, 30–1). Bendrinėje kalboje vartojama forma *alavas* yra skolinys iš slavų.

Liet. *alvas* randamas J. Bretkūno, M. Daukšos raštuose (LKŽ, I, 114).

Liet. *dirvā*, plg. lat. *dirva, druva*; rus. *дереvня* 'kaimas; dirva' (plg. s. rus. *пашеть деревню*) (Fraenkel, 97; Vasmer, I, 341–2 (I, 501–2); Trautmann, 56; Būga, II, 253).

Toliau sietina su liet. *dirti* 'plėšti, lupti', s. sl. *dъrati*. Rus. **дървня* pirminė reikšmė buvo 'dirva', vėliau 'valstiečio sodyba su žemės sklypu', o dar vėliau atsirado dabartinė reikšmė 'kaimas'. Su liet. *dirvā*, rus. *дереvня* mėginta sieti ir skr. *dūrāvā* 'tokia soros rūšis', vid. vok. žem. *terwe* 'kviečiai'. Tačiau šis siejimas labai abejotinas (Mayrhofer, II, 57; Pokorny, 206–9).

Liet. *dirva* gana dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 326; DP, 98; ChB, 189; SE, 222; SD(1), 153 (= 155); LKŽ, II, 586–7).

Liet. *ėžeras*, plg. lat. *ęzērs*, pr. *assaran*; s. sl. *jezero, jezero*, rus. *озеро*,

lenk. *jeziuro*, bulg. *езеро* (Fraenkel, 125; Vasmer, II, 257 (III, 125); Trautmann, 73; Топоров, I, 131–3).

Toliau šis baltų ir slavų kalbų žodis mėginamas sieti su liet. *ežià*, rus. *яз* ‘užtvanka, tvenkinys’, arm. *ežr* ‘riba, krantas’ bei kai kuriais senųjų ide. kalbų vietovardžiais (Pokorny, 291–2).

Liet. *ežeras* gana dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 462; DP, 79; ChB, 104; BB, 81; KN, 206; SD(1), 47; LKŽ II, 1168).

Liet. *geležis*, plg. lat. *dzēlzs*, pr. *gelso*; s. sl. *želěso*, rus. *железо*, lenk. *żelazo*, bulg. *желязо* (Fraenkel, 144; Vasmer, I, 416 (II, 42–3); Trautmann, 83; Būga, II, 681; Топоров, II, 200–3).

Labai daug ginčų keliantis žodis. Viena aišku, kad toks geležies pavadinimas tikslus atitikmenis turi tik baltų ir slavų kalbose. Remiantis šiuo atitikmeniu, net mėginama nustatyti baltų ir slavų kalbų bendrystės laikotarpį. Apskritai baltų ir slavų kalboms būdingi bendri metalų pavadinimai. O. Trubačiovas (BCЯ, 2, 31–4) jį linkęs sieti su s. slav. *žely* ‘vėžlys, vėžlena’, gr. *χέλυς* (pirminė reikšmė būtų ‘akmuo’, plg. lenk. *glaz* ‘akmuo’). Gana neaiškus šio geležies pavadinimo ryšys su gr. *χαλκός* ‘varis, žalvaris’. Būta mėginimų baltų ir slavų kalbų geležies pavadinimą sieti su atitinkamais spalvos pavadinimais. Taip pat labai mįslingas šio pavadinimo ryšys su liet. *gėležuonys* ‘įnosės, pažandės (arklių liga)’, rus. *железы*. Daug šalininkų turi aiškinimas, jog šis ide. geležies pavadinimas yra skolinsys iš senovės rytų kalbų, plg. hat. *ḫapalki-*. Pastaruoju metu šią hipotezę, papildydamas naujais argumentais, ypač gina Viač. Ivanovas (Иванов, Blt. 13(1), 223–30).

Liet. *geležis* gana dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 582; BB, 179; ChB, 89; SD(1), 212; LKŽ, III, 216).

Liet. *ýnis* ‘šerkšnas, šarma’, plg. rus. *уней*, ček. *jíní*, bulg. *уней* (Fraenkel, 185; Vasmer, I, 483 (II, 132–3); Trautmann, 104; Būga, I, 443; Трубачев, 8, 235–6).

Lietuvių kalbos žodžio tvirtapradė priegaidė rodo, jog tai ne skolinsys, o bendras baltų ir slavų kalbų žodis. Tolesnė kilmė neaiški. Mėginta sieti su skr. *éni* ‘blizgantis’, laikyti substrato žodžiu.

Liet. *ynis* senesniuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra randamas (LKŽ, III, 113–4).

Liet. *krušà* ‘ledų krituliai’, plg. lat. *krusa*; s. rus. *круха* ‘trupinys’, rus. *кроха*, ukr. *кpуха*, baltr. *кpуха* (Fraenkel, 302; Vasmer, I, 669 (II, 384); Trautmann, 143).

Toliau sietina su liet. *krušti* ‘grūsti, trinti, smulkinti’ (Pokorny, 622–3).

Liet. *kruša* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 580; BB, 51; DP, 220 (= 219); LKŽ, VI, 725).

Liet. *lankà* 'didelė lygi pieva, dažniausiai prie upės, užlijama vandens', plg. lat. *laņka* (kuršizmas) 'žema pieva', pr. vietovardžius *Lankaym* (< **lanka* + *caymis* 'kaimas'), *Lankenike*; s. sl. *ląka* 'įlanka, slėnis, pieva', s. rus. *лука* 'vingis, įlanka', rus. *лука* 'vingis, (upės) kilpa', lenk. *ląka* 'lanka, pieva', bulg. *лъка* 'vingis, pieva' (Fraenkel, 339; Vasmer, II, 68 (II, 531–2); Trautmann, 160).

Toliau žodžiai sietini su liet. *leñkti* ir kitais šios šaknies žodžiais (Pokorny, 676–7).

Liet. *lanka* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 306; SD(1), 70; LKŽ, VII, 125–6).

Liet. *lėdas*, plg. lat. *lėdus*, pr. *ladis*; s. sl. *ledъ*, rus. *лѣд*, lenk. *lód*, bulg. *лед* (Fraenkel, 350; Vasmer, II, 25 (II, 474); Trautmann, 154).

Toliau ši bendrą baltų ir slavų kalbų žodį mėginta sieti su air. *ladg* 'sniegas', gr. *λίθος* 'akmuo'. Tačiau siejimai, ypač paskutinysis, labai abejotini.

Liet. *ledas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 220; BB, 49; ChB, 388; SD(1), 73; LKŽ, VII, 222).

Liet. *miėlas* 'gipsas, kalkės', plg. s. sl. *měľb* 'kalkės', rus. *мел* 'kreida', lenk. *miał* 'dulkės, milteliai, kreida', slovėn. *měl* (Fraenkel, 448–9; Vasmer, II, 114 (II, 594); Trautmann, 178; Būga, I, 345).

Kad liet. *miėlas* nėra skolinys iš slavų, rodo žemaitiškos šio žodžio formos *mėils*, *mīls*. Galbūt su šiais žodžiais reikėtų sieti ir liet. *miėlės*.

Liet. *mielas* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime, S. Chilinskio biblijos vertime (SD(1), 189; LKŽ, VIII, 143).

Liet. *sakai*, plg. lat. *saki*, *sakas*, *sveķi*, pr. *sackis*; s. slav. *sokъ* 'sultys', rus. *сок* 'sultys; medienos sluoksnis', lenk. *sok* 'sultys', bulg. *сок* (Fraenkel, 756–7; Vasmer, II, 668 (III, 708); Trautmann, 248).

Tolesnė kilmė neaiški. Mėginama sieti su alb. *gjak* 'kraujas', gr. *ὀπός* 'sultys, sakai', lot. *sūcus* 'sultys' (Pokorny, 1044).

Liet. *sakai* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 170; LKŽ, XII, 19).

Liet. *vākaras*, plg. lat. *vakars*; s. sl. *večerъ*, rus. *вечер*, lenk. *wieczór*, bulg. *вечер* (Fraenkel, 1186–7; Vasmer, I, 196 (I, 309); Trautmann, 348).

Su šiais baltų ir slavų kalbų žodžiais toliau, atstatant prolytes **uekeros*, **uesperos*, mėginama sieti gr. *ἑσπέρα* 'vakaras', lot. *vespera*, s. air. *fescor*. Pastarosios formos galėjusios pasikeisti dėl tabu ar **vest-* (plg. vok. *West* 'vakarai') įtakos. Liet. *vākaras* < **vēkaras* < **vekeras*. Baltų ir slavų kalbų vakaro pavadinimai toliau taip pat siejami su liet. *ūkas* 'migla, ūkana', *ūksmė* 'pavėsis, paunksnė' (Pokorny, 1173–4).

Prūsų kalboje tokio vakaro pavadinimo pėasakų nerandame. Pr. *bitai* 'vakare', *bytis* 'vakaras' yra labai neaiškios kilmės žodžiai, mėginti sieti tai su skr. *bhātiḥ* 'šviesa', tai su pr. *biātwei* 'bijoti', tai su ide. **ei-*'*eiti*' šaknies žodžiais (Endzelīns, IV(2), 188–9; Топоров, I, 229–33).

Liet. *vakaras* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 455; DP, 189; BB, 55; ChB, 18; PK, 38; SD(1), 192).

Liet. *vėtra*, plg. lat. *vętra*, pr. *wetro* 'vėjas'; s. sl. *větrъ* 'vėjas', rus. *вѣтер*, lenk. *wiatr*, bulg. *вѣтър* (Fraenkel, 1232–3; Vasmer, I, 194, 196 (I, 306, 310); Trautmann, 345; Būga, II, 321, 651).

Toliau sietini su rus. *вѣять* 'dvelkti, vėtyti', liet. *vėtyti*, liet. *vėjas*, *vė-sūs* šaknies žodžiais.

Su šios šaknies žodžiais mėginama sieti taip pat skr. *vātah* 'vėjas, vėjo dievas', lot. *vēntus* 'vėjas', got. *winds*. Tačiau šis siejimas gana abejotinas. Tiksliai fonetiškai sutampa tik baltų ir slavų kalbų žodžiai (Pokorny, 81–4; Mayrhofer, III, 184–5).

Liet. *vėtra* randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 580; BP, I, 209; SD (1), 192).

Liet. *žarà*, plg. lat. *zars* 'spindulys'; s. sl. *zarja* 'žara', rus. *заря* 'aušra, žara', s. lenk. *zarza* 'spindėjimas', bulg. *заря* 'spindulys, šviesa, aušra' (Fraenkel, 1290; Vasmer, I, 443–4 (II, 81); Trautmann, 366; Būga, I, 493).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *žerėti*, *žarijà* (Pokorny, 441–2).

Liet. *žara* senuosiuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra pavartotas.

Liet. *žvaigždė*, plg. lat. *zvaigzne*, pr. vns. gal. *swāigstan* 'šviesa'; s. sl. (*d*)*zvězda* 'žvaigždė', rus. *звезда*, lenk. *gwiazda*, bulg. *звезда* (Fraenkel, 1324; Vasmer, I, 447 (II, 85–6); Trautmann, 373–4; Būga, II, 681).

Tos pačios šaknies veikiausiai yra ir liet. *žvaīnas* 'baltomis akimis', *žvigulys* 'spindesys'. Toliau siejama su gr. *φοῖβος* 'spinduliuojantis' (Pokorny, 495).

Pr. *swāigstan* 'šviesa' kartais gali būti ir tos pačios šaknies kaip liet. *šviēsti* (Endzelīns, IV(2), 320). Pr. *lauxnos* 'žvaigždės' yra sietina su liet. *laūkas* 'baltu snukiu ar balta kakta gyvulys', rus. *луна* 'mėnulis', lot. *lūna* ir kitais ide. **leuk-* 'šviesti' šaknies žodžiais (Pokorny, 687–9; Būga, II, 257; Endzelīns, IV(2), 251).

Liet. *žvaigždė* (dažniausiai forma *žvaizdė*) dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 176; DP, 400; BB, 190; ChB, 410; PK, 158; SD (1), 41). K. Sirvydas buvo sudaręs ir naujadarą *žvaizdinykas* 'astrologas' (SD(1), 41).

Statyba, technika, buitis

Liet. *avilỹs*, *aulỹs*, plg. lat. *aũlis* 'avilys (kelminis)'; rus. *улеѳ* 'avilys', lenk. *ul*, bulg. *улеѳ* 'avilys, medis su dreve, latakas, lovys', slovėn. *ũlj* 'medis su dreve, avilys', ĉek. *ũl* 'avilys' (Fraenkel, 25–6; Vasmer, III, 181 (IV, 158–9); Trautmann, 18; Bũga, I, 490).

Pirminė žodžio reikšmė buvo 'drevė, vamzdis'. Tos paĉios kilmės yra ir liet. *aũlas*, lat. *aule*, pr. *aulinis*, pr. *aulis* 'blauzdikaulis'. Galbūt, jog su šiais žodžiais reikėtų sieti ir gr. *αὐλός* 'vamzdis, dũdelė', lot. *alveus* 'lovys, gelda, drėvė, avilys', rus. *улуѳа* 'gatvė', arm. *uli* 'kelias' (Pokorny, 88–9).

Liet. *avilys* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 29, LKŽ, I, 498, 526).

Liet. *dālba* 'kartis kam kelti', plg. lat. *dal̄ba*, pr. *dalptan* 'kaltas'; rus. *долото*, lenk. *dluto*, bulg. *длѳто* (Fraenkel, 81; Vasmer, I, 360 (I, 526); Trautmann, 54; Топоров, I, 291–4; Kiparsky, 45).

Toliau siejama su liet. *del̄bti* 'žemyn leisti; mušti', *dilbis* 'rankos dalis nuo riešo iki alkũnės', rus. *долбить* 'kalti, kapoti', s. vok. aukšt. *bitelban* 'užkasti' (Pokorny, 246).

Liet. *dalba* senesniuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra pavartotas (LKŽ, II, 238).

Liet. *kepũrė*, plg. lat. *ĉępure*; plg. s. rus. *чѳпурѳ* 'kykas, kepuraitė', rus. *чѳпѳц*, lenk. *czepiec*, ĉek. *ĉepes*, serb.-chorv. *ĉepaѳ*, bulg. *ĉѳпѳк* 'kurpė, pusbatis' (Fraenkel, 241; Vasmer, III, 316–7 (IV, 333); Sławski, I, 116–7; Трубачѳв, 4, 58–9).

Toliau mėginama sieti su gr. *σάραγας* 'apdangalas', *σάραγος* 'apdengiu, saugau' (Pokorny, 930). O Trubaĉiovo nuomone, dėl visiškai skirtingos darybos šiam baltų ir slavų kalbų atitikmeniui nereikėtų skirti dėmesio.

Iš baltų paskolinta suom. *kypärä* 'šalmas, aukšta kepurė', est. *kũbar* 'skrybėlė, kepurė' (Thomsen, 185; Kalima, 124).

Liet. *kepurė* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB, 94; ChB, 404; SD(1), 16; LKŽ, V, 591–2).

Liet. *krėšlas*, plg. lat. *krėsls*, pr. *creslan*; rus. *крѳсло*, lenk. *krzesło*, ĉek. *křeslo*, bulg. *крѳсло* (Fraenkel, 294; Vasmer, I, 661 (II, 373); Trautmann, 141; Bũga, II, 160–5).

Tos paĉios kilmės, tik kito šaknies vokalizmo yra ir liet. *krāsė* 'kėdė' ir galbūt rus. *кросно* 'audimo staklės; drobė', ĉek. *krosna* 'rezginės' (Vasmer, I, 661 (II, 382–3); Pokorny, 617–8). K. Bũga buvo linkęs manyti, jog šie žodžiai galėjo išriedėti iš veiksmažodžio, reiškusio 'pinti'.

Liet. *krēslas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 504; WP, 1; LKŽ, VI, 535–6).

Liet. *kūjis*, plg. lat. *kūja* ‘lazda’, pr. *kugis* ‘kūjis’; rus. *куй* ‘lazda, medinis kūjis’, rus. bažn. slav. *кыи* ‘kūjis, lazda’, lenk. *kij* ‘lazda, vėzdas’, bulg. *кияк* ‘svarstis’ (Fraenkel, 232; Vasmer, I, 555–6 (II, 231); Trautmann, 123; Būga, II, 239).

Toliau žodis sietinas su liet. *kąuti* ‘mušti, kalti (kalvėje)’, rus. *ковать* ‘kalti, kaustyti’ (Pokorny, 535).

Liet. *kūjis* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 176; PS, I, 337; SD(1), 54; LKŽ, VI, 789–90).

Liet. *kuōlas*, plg. s. sl. *kolb*, rus. *кол*, lenk. *kól*, bulg. *кол* (Fraenkel, 211–2, 312; Vasmer, I, 595 (II, 285); Trautmann, 114–5; Būga, II, 345–6, 690).

Toliau žodžiai sietini su liet. *kálti*, rus. *колоть* ir kitais šių giminaičiais (Pokorny, 923–7).

Liet. *kuolas* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 533; SD(1), 55; LKŽ, VI, 911–2).

Liet. *kūrpe*, plg. lat. *kuīpe*, pr. *kurpe*; ček. *krpec* ‘vyža’, serb.-chorv. *крпље* ‘seni batai’, slovėn. *krplja* ‘tokia avalynė’ (Fraenkel, 318; Vasmer, I, 633–4 (II, 428); Trautmann, 146; Machek, 296; Būga, I, 449; Топоров, IV, 323–33).

Žodžiai siejami su liet. *kuīpti* ‘bet kaip siūti, lopyti, megzti, adyti; uoliai] dirbti’, rus. *корпать* ‘drabužius taisyti, lopyti’, kurie savo ruožtu sietini su liet. *kiīpti*. Tos pačios kilmės galėtų būti ir lot. *carpisculum* ‘tokia avalynė’, s. air. *cairem* ‘batsiuovys’ (Pokorny, 581).

Baltiškos kilmės yra suom. *kurpponen* (Thomsen, 191–2; Kalima, 123).

Liet. *kurpe* randamas XVI–XVII a. raštuose (BB, 39; WEv, 15; ChB, 8; SD(1), 182; LKŽ, VI, 965–6).

Liet. *lōpeta*, plg. lat. *lāpsta*, pr. *lopto*; s. sl. *lopata*, rus. *лопата*, lenk. *lopata*, bulg. *лопата* (Fraenkel, 339–40; Vasmer, II, 58 (II, 518–9); Trautmann, 149–50; Būga, I, 312–3).

Toliau sietina su liet. *lāpas*, *lōpa* ‘letena’, *lōpas* ir jų giminaičiais (Pokorny, 679). Viač. Ivanovas (Эт., 1983, 160–1) liet. *lōpeta* ir kt. sieja su het. *lappa* ‘toks laidotuvių ritualo įnagis’.

Liet. *lopeta* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (EB2 Mcz 27, 3; SD(1) 73; LKŽ, VII, 648).

Liet. *lōva*, plg. lat. *lāva* ‘pirties suolas, guolio vieta, gultas’; rus. *лава*, ‘suolas’, lenk. *lawą*, bulg. *лавица* (Fraenkel, 387; Vasmer, II, 2 (II, 444); Trautmann, 153).

Tolesnė kilmė gana neaiški, mėginama sieti su s. isl. *lōfi* 'klojimas', skr. *lundti* 'pjauna', *lāvaḥ* 'pjaunantis' (Pokorny, 681–2).

Liet. *lova* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 347; ChB, 195; SD (1), 74; LKŽ, VII, 665–6).

Liet. *nýtys* 'ant dviejų lazdelių suverti siūlai audeklo metmenims suverti', *nýtis* 'atskiras nyčių siūlas', plg. lat. *nīts*; rus. *нумь* 'siūlas', lenk. *nić*, bulg. *нума* (Fraenkel, 505; Vasmer, II, 221–2 (III, 76); Trautmann, 199).

Toliau siejama su skr. *nīviḥ* 'apie liemenį apvyniojamas drabužis', s. vok. aukšt. *nājan* 'siūti', lot. *neo*, *-ēre* 'verpti' (Pokorny, 973; Kluge, 501). Skr. *nīviḥ* siejimas su šios grupės žodžiais gana abejotinas (Mayrhofer, II, 174–5).

Baltiškos kilmės yra suom. *niisi*, est. *niis* (Thomsen, 203–4; Kalima, 142).

Liet. *nyty*s senesniuose lietuvių kalbos paminkluose, atrodo, nėra randamas (LKŽ, VIII, 817).

Liet. *péntis* 'aštraus įrankio bukasis galas; kulnas', plg. lat. *piētis*, pr. *pentis* 'kulnas'; s. sl. *pęta*, rus. *пята*, lenk. *pięta*, bulg. *nema* (Fraenkel, 571; Vasmer, II, 477 (III, 424); Trautmann, 214).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *pentiniai*, lat. *piēši*. Toliau mėginama sieti su liet. *pinti*, s. sl. *pęti* 'ištempti'.

Liet. *pentis* 'kirvio bukasis galas' randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 103). 1642 m. leidime šis žodis randamas ir 'kulnas' reikšme (SD(3), 294; LKŽ, IX, 799–800).

Liet. *piestà* 'medinis indas kruopoms, sėmenims, kanapėms grūsti', plg. lat. *piesta*; rus. *песть*, lenk. *piasta*, ček. *píst*, *písta*, slovėn. *pésta* (Fraenkel, 586–7; Vasmer, II, 348, 362–3 (III, 250, 269–70); Trautmann, 221).

Toliau sietina su liet. *paisýti* 'miežių akuotus nudaužyti, kultuoti linų, kanapių, dobilų galvutes', s. sl. *пѣчати* 'stumti, grūsti' ir kt. šios šaknies žodžiais (Pokorny, 796).

Liet. *piesta* (taip pat ir formos *piestas*, *piestelis*) pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 407; BB, 274; SD(1), 175; LKŽ, IX, 924–5).

Liet. *pirtis*, plg. lat. *pirts*; s. rus. *пярть*, rus. *перть* 'karelių troba' (Fraenkel, 578; Vasmer, II, 344–5 (III, 245); Trautmann, 215; Būga, II, 516).

Toliau sietina su liet. *peřti* 'mušti; pirtyje su šluota vanoti', rus. *пярть* 'skalbti' (Pokorny, 818–9).

Liet. *pirtis* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 455; SD(1), 71; LKŽ, X, 33–4).

Liet. *sietas*, plg. lat. *siēts*; rus. *cumo*, lenk. *sito*, bulg. *cumo* (Fraenkel, 783; Vasmer, II, 629 (III, 628); Trautmann, 254).

Toliau sietina su liet. *sijóti*, rus. *сеять* 'sėti', liet. *sėti* (Pokorny, 889–91).

Liet. *sietas* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 161; LKŽ, XII, 530–1).

Liet. *stul̃pas*, plg. lat. *stūlp̃s*; s. sl. *stl̃pъ*, s. rus. *стълпъ*, rus. *столп*, lenk. *slup*, bulg. *стълп* (Fraenkel, 931; Vasmer, III, 18 (III, 765–6); Trautmann, 290–1; Būga, I, 147–8).

Toliau reikėtų sieti su ide. **stel-* 'statyti' šaknies žodžiais, plg. gr. *στέλλω* 'statau', s. vok. aukšt. *stellen* 'statyti' (Pokorny, 1019–20).

Liet. *stulpas* gana dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 81; BB, 54; ChB, 291; PK, 160; SP, I, 332–3; LKŽ, XII, 1023–5).

Liet. *šeivà*, *šaiivà*, plg. lat. *saiva*; rus. *цевка*, lenk. *cewa*, bulg. *цевка* (Fraenkel 970; Vasmer, III, 286 (IV, 294–5); Trautmann, 301; Būga, I, 436).

Skiriasi žodžių pradžios konsonantizmas. Tačiau panašių nesutapimo atvejų pasitaiko gana dažnai, plg. liet. *šermūkšnis*: slav. **čermucha* ir kt.

Liet. *šeiva* randamas J. Bretkūno biblijos vertime, K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (BB, 129; SD(1), 10).

Liet. *vainikas*, plg. lat. *vainags*, *vainaks*; s. sl. *вѣньсь*, rus. *венец*, lenk. *wieniec*, bulg. *венец* (Fraenkel, 1182; Vasmer, I, 182–3 (I, 291); Trautmann, 346–7).

Toliau sietina su liet. *výti*, rus. *вуть*. Pirminė baltų kalbų pavadinimo forma turėjusi būti **vainas*, o slavų – **věнь*.

Liet. *vainikas* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 543; ChB, 266; PK, 161; SD(1), 194).

Liet. *vaĩtai*, plg. lat. *vārti*, pr. *warto* 'durys', *lapiwarto* 'varteliai'; s. sl. *vrata*, rus. *ворота*, lenk. *wrota*, bulg. *спата* (Fraenkel, 1204; Vasmer, I, 229–30 (I, 354–5); Trautmann, 353).

Sietina su ide. **uer-* 'verti, uždaryti' šaknies žodžiais, plg. liet. *vėrti*, lat. *vērt*, lot. *verto*, *-ere* 'pasukti, versti' (Pokorny, 1160).

Liet. *vartai* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 208; BB, 54; ChB, 16; PK, 92, SD(1), 197).

Liet. *viřvė*, plg. lat. *virve*, pr. *wirbe*; s. sl. *врѣвь*, s. rus. *вьрѣвь*, rus. *верѣвка*, ček. *vr̃v*, bulg. *врѣв* (Fraenkel, 1263; Vasmer, I, 185–6 (I, 295); Trautmann, 362; Būga, II, 649–50).

Sietina su ide. **uer-* 'rišti' šaknies žodžiais (Pokorny, 1150).

Liet. *virvė* randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 506; DP, 167; BB, 184; SD(1), 60).

Spalvos ir kitos ypatybės

Liet. *aiškus*, plg. s. sl. *jasnъ*, rus. *ясный*, lenk. *jasny*, bulg. *ясен* (Fraenkel, 3; Vasmer, III, 497 (IV, 565–6); Trautmann, 4; Sławski, I, 517; Būga, III, 335–6).

Slavų kalboms atstatoma prolytė **ěsknъ*. Dėl jos santykio su liet. *aiškus* plg. sl. **prěsnъ* < **prěsknъ*: liet. *prėskas*, s. sl. *rěsnъ* < **rěsknъ*: liet. *ráiškus*.

Su liet. *aiškus* reikėtų sieti ir liet. *aikštė* 'plyna, be medžių vieta', *aikštūs* 'matomas, atviras'.

Tolesnė liet. *aiškus* ir jo slaviškų atitikmenų kilmė gana neaiški. Galimas daiktas, jog su šiais žodžiais reikėtų sieti ir toch. *В уесән* 'aiškus' (Pokorny, 16–7; Трубачев, 6, 51–2).

Liet. *aiškus* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 2; SD(1), 45; LKŽ, I, 43–4).

Liet. *baisūs*, plg. lat. *baiss*; s. sl. *běsъ* 'piktoji dvasia', rus. *бес*, lenk. *bies*, bulg. *бесѣм* (Fraenkel, 29; Vasmer, I, 81(I, 160); Трубачев, 2, 88–91).

Toliau šie žodžiai sietini su ide. **bhōi-*, **bhəi-*, **bhī-* 'bijoti' šaknies žodžiais, plg. liet. *bijóti* ir kt. (Pokorny, 161–2).

Liet. *baisus* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 234; BP, II, 196; ChB, 349; PK, 103; SD(1), 92; LKŽ, I, 570–1).

Liet. *daūg*, plg. lat. *daūdz*; rus. *дѹжѹ* 'stiprus', lenk. *duży* 'didelis' (Fraenkel, 84; Vasmer, I, 379 (I, 550); Sławski, I, 181–2).

Toliau siejama su got. *daug* 'tinka', s. vok. aukšt. *toug* (Pokorny, 271).

Liet. *daug* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 137; DP, 84; BB, 280; ChB, 16; PK, 28; LKŽ, II, 310–1; Kudz.-DP, I, 148–50).

Liet. *geltónas*, *gel̃tas*, plg. lat. *dzeltāns*, pr. *gelatynan*; rus. *жѣлтыѹ*, lenk. *zólty*, bulg. *жѣлѣм* (Fraenkel, 145; Vasmer, I, 416 (II, 43–4); Trautmann, 83–4; Топоров, II, 198–200).

Tos pačios ide. šaknies yra gr. *χόλος* 'tulšis, pyktis', lot. *fel* 'tulžis' (Pokorny, 429–31).

Liet. *geltonas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 331; BB, 90; SD(1), 14; LKŽ, III, 223–4).

Liet. *įžūlūs* 'šiurkštus, akiplėšiškas; neteiskus, kreivas', *atžūlūs*, plg. s. sl. *zъlъ* 'piktas', rus. *злой*, lenk. *zły*, bulg. *зъл* (Fraenkel, 23–4; Vasmer, I, 457 (II, 99); Trautmann, 372–3; Būga, 110–1).

Toliau šis būdvardis siejamas su ide. **ǵhuel-* 'būti kreivam, lenktis' šaknies žodžiais, plg. liet. *pažvilęs* 'palinkęs', skr. *hvārati* 'kreivai eina'

(Pokorny, 489–90). Tos pačios kilmės yra ir liet. *įžulnūs* ‘nuolaidūs, pakrypęs’.

Liet. *įžūlus* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 21; LKŽ, IV, 28).

Liet. *kreivas*, plg. lat. *krievs*, pr. *greiwakaulin* ‘šonkaulis (t. y. kreivas kaulas?)’; s. rus. *кривъ* ‘kreivas’, rus. *кривой*, lenk. *krzywy*, bulg. *крив* (Fraenkel, 203, 292; Vasmer, I, 663 (II, 376); Trautmann, 140–1; Būga, II, 218; Гопоров, II, 296–9).

Tos pačios kilmės yra ir lat. *krèiss* ‘kairys’, liet. *krivis* ‘kreivys; kairys’. E. Frenkelio nuomone, su šiais žodžiais reikėtų sieti ir liet. *kairỹs* (< **krair-*). Pr. *greiwa-* gali būti ir kitokios kilmės, plg. lat. *greizs* ‘kreivas’.

Liet. *kreivas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 523; ChB, 307; PK, 208; SD(1), 158; LKŽ, VI, 508–9).

Liet. *mielas*, plg. lat. *mīļš*, pr. *mijls*; s. sl. *milь*, rus. *милый*, lenk. *mily*, bulg. *мил* (Fraenkel, 449; Vasmer, II, 134 (II, 622); Trautmann, 174–5).

Toliau siejama su skr. *máyah* ‘malonumas, pasitenkinimas’, lot. *mītis* ‘švelnus, minkštas’, s. air. *mōith* (Pokorny, 711–2; Mayrhofer, II, 585–6). Tos pačios kilmės yra ir liet. *mėilė*, *mylėti*.

Liet. *mielas* labai dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 212; DP, 242; ChB, 102; BB, 76; PK, 90; SD(1), 57; LKŽ, VIII, 143–4).

Liet. *minkštas*, plg. lat. *mīksts*; s. sl. *мєкєкє*, rus. *мягкий*, lenk. *mięki*, bulg. *мек* (Fraenkel, 454; Vasmer, II, 187 (III, 28–9); Trautmann, 184–5).

Toliau sietina su liet. *minkyti*, s. vok. aukšt. *mengen* ‘maišyti’ (Pokorny, 730–1).

Liet. *minkštas* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 11; ChB, 110; SD(1), 65; LKŽ, VIII, 225–6).

Liet. *plikas*, plg. lat. *pliks*; ček. *plchý*, rus. *плешь* ‘plikė’, lenk. *plesz* (Fraenkel, 623; Vasmer, II, 371–2 (III, 281–2); Trautmann, 226–7).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *plýnas*, o galbūt ir norv. *flein* ‘nuogas’ (Pokorny, 834).

Liet. *plikas* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 159; SD(1), 37; LKŽ, X, 223–5).

Liet. *prėskas*, plg. s. sl. *prěsnь*, rus. *пресный*, lenk. *przaśny*, bulg. *пресен* (Fraenkel, 652; Vasmer, II, 429–30 (III, 360); Trautmann, 231; Būga, II, 522–3).

Slav. **prěsnь* < **presknь*. Ši baltų ir slavų leksinė bendrybė mėginama sieti ir su s. vok. aukšt. *frisc* ‘šviežias’, vok. *frisch* (Kluge, 219). Tačiau šis siejimas yra labai abejotinas.

Liet. *prėskas* kartais randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 188; ChB, 261; SD(1), 141; LKŽ, X, 604).

Liet. *rētas*, plg. lat. *reŕts*; s. sl. *rědъkъ*, rus. *редкий*, lenk. *rzadki*, bulg. *рядък* (Fraenkel, 723–4); Vasmer, II, 503–4 (III, 458); Trautmann, 12–3).

Toliau siejama su lot. *rēte* ‘tinklas’, liet. *rėtis*. Galimas daiktas, jog šie žodžiai gali būti kilę iš tos pačios ide. šaknies **erə-*, kaip ir liet. *eřdvas*, *ardyti*, *irti* (Pokorny, 332–3).

Liet. *retas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 575; PK, 204; SD(1), 161; LKŽ, XI, 482–5).

Liet. *saldūs*, plg. lat. *salds*; s. sl. *sladъkъ*, rus. *солодкий*, *сладкий*, lenk. *słodki*, bulg. *сладък* (Fraenkel, 759–60; Vasmer, II, 691–2 (III, 713); Trautmann, 248–9).

Toliau šis būdvardis sietinas su ide. druskos pavadinimu **sal-*, plg. lat. *sāls*, pr. *sal*, lot. *sāl* ir kt. Pirminė jo reikšmė buvo ‘sūdytas, skanus, aštraus skonio’ (Pokorny, 878–9).

Liet. *saldus* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 74; DP, 434; BB, 97; ChB, 391; SD(1), 73; LKŽ, XII, 71–4).

Liet. *skýstas*, plg. lat. *škists*, pr. *skijstan* ‘švarus’; s. sl. *čistъ*, rus. *чистый*, lenk. *czysty*, bulg. *чист* (Fraenkel, 805–6; Vasmer, III, 342–3 (IV, 366–7); Trautmann, 263–4).

Tos pačios ide. **skēi-* ‘pjauti, atskirti’ šaknies yra ir liet. *skiesti*, *skais-tūs*, *skáidyti*, *skiedrà*, skr. *chináti* ‘atpjauna, nuskelia’, lot. *scindo*, *-ere* ‘plėšti, draskyti’ (Pokorny, 919–22; Mayrhofer, I, 407).

Liet. *skystas* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (PK, 88; SD(3), 394; LKŽ, XII, 948–50).

Liet. *tvirtas*, plg. lat. *tvirts*; s. sl. *tvръdъ*, rus. *твёрдый*, lenk. *twardy*, bulg. *твърд* (Fraenkel, 1155; Vasmer, III, 85 (IV, 32); Trautmann, 334).

Toliau šis būdvardis sietinas su liet. *tvėrti*, rus. *творить* ir kt. ide. **ṭer-* ‘pagriebti, aptverti’ šaknies žodžiais (Pokorny, 1101). Tos pačios kilmės yra ir liet. *turėti*.

Liet. *tvirtas* ir kiti šios šaknies žodžiai vartojami XVI–XVII a. raštuose (DP, 22; ChB, 240; PK, 200; SD(1), 23).

Liet. *žalias*, plg. lat. *zaļš*, pr. *saligan*; s. sl. *zelenъ*, rus. *зеленый*, lenk. *zielony*, bulg. *зелен* (Fraenkel, 1287; Vasmer, I, 452 (II, 92); Trautmann, 364–5).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *žolė*, *žėlti*, lat. *zāle* ‘žolė’, pr. *sālin*, lat. *zēlts* ‘auksas’, rus. *золото*, kurie savo ruožtu sietini su ide. veiksmazodžio šaknimi **ghel-* ‘spindėti’. Iš šios šaknies kilo būdvardžiai, reiškiantys įvairias spalvas: geltonas, žalias, mėlynas, pilkas, plg. liet. *žālas*, *žilas*, alb. *dhelpnë* ‘lapė’ (Pokorny, 429–30).

Liet. *žalias* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 92; ChB, 144; SD(1), 215).

Tikėjimas, prietarai ir kitos abstrakčios sąvokos

Liet. *aumuō* 'protas, nuovoka', *aūmenys* 'atmintis', *aūmonė* 'sąmonė'; s. sl. *umъ* 'protas', rus. *ум*, lenk. *um*, bulg. *ум* (Fraenkel, 26; Vasmer, III, 183 (IV, 161); Trautmann, 18; Būga, I, 357–8, II, 643).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *omenis* 'atminimo galia, atmintis', *omė* 'instinktas'.

Tolesnė kilmė gana neaiški.

Senesniuose lietuvių kalbos paminkluose, atrodo, šių žodžių nepasitaiko (LKŽ, I, 498–9).

Liet. *baŕnis*, plg. s. sl. *branь* 'kova, mūšis', rus. *боронь* 'kova', lenk. *broń* 'ginklas', ček. *braň* (Fraenkel, 35–6; Vasmer, I, 110 (I, 197); Trautmann, 27; Būga, II, 555; Трубочев, 2, 208–9).

Toliau sietina su liet. *bárti*, rus. *бороться* 'kovoti' (Pokorny, 133–5).

Liet. *barnis* gana dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 113; ChB, 213; PK, 142; MP, 110; SD(1), 41; LKŽ, I, 662).

Liet. *bėdà*, plg. lat. *bēda*; s. sl. *běda*, rus. *беда*, s. lenk. *biada*, bulg. *беда* (Fraenkel, 38; Vasmer, I, 67–8 (I, 142); Būga, II, 161; Трубочев, 2, 54–6).

Toliau siejama su alb. *be* 'priesaka' (< **bhoidhā*), lot. *foedus* 'baisus' (< **bhoidhos*) ir kitais ide. **bhōi-* 'bijoti' šaknies žodžiais. E. Frenkelis su liet. *bėdà* siejo liet. *bādas*.

Liet. *bėda* randamas XVI–XVII a. raštuose (BP, I, 197; ChB, 389; PK, 140; Kl Gr, 151; LKŽ, I, 707).

Liet. *dabà* 'prigimtis, būdas', plg. lat. *daba* 'gamta, būdas'; rus. *доба* 'laikas', lenk. *doba*, bulg. *доба* (Fraenkel, 79; Vasmer, I, 356 (I, 519–20); Trautmann, 42–3).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *dabař*, *dabinti*, rus. *добрый* 'geras', *нодобный* 'panašus'.

Toliau siejama su ide. **dhabh-* 'tinkantis' šaknies žodžiais, plg. got. *gadaban* 'tikti' (Pokorny, 233–4).

Balt. *daba* yra suom. *tapa* 'paprotyš, būdas', est. *taba* šaltinis (Thomson, 226–7; Kalima, 164–5).

Liet. *daba* senuosiuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra randamas (LKŽ, I, 199). Veiksmažodis *dabinti* ten yra vartojamas.

Liet. *miėgas*, plg. lat. *miegš*, pr. vns. gal. *maiggum*; rus. *муз* 'akimirka, mirktelėjimas', lenk. *mig*, bulg. *муз* (Fraenkel, 447; Vasmer, II, 132 (II, 618–9), Trautmann, 174).

Liet. *miegóti* atitinka rus. *мизать* 'mirkčioti'. Reikšmė 'miegoti' atsirado iš reikšmės 'užmerkti akis' (Pokorny, 712).

Liet. *miegas*, *miegoti* dažnai vartojama XVI–XVII a. raštuose. Ten randamos ir veiksmazodžio atematinės formos *miegmi*, *miegsi*, *miegt*, *miegme* (DP, 79, 472; ChB, 6, 319; PK, 19, 112; SP, I, 284; SD(1), 171; LKŽ, VIII, 135–40).

Liet. *siela*, plg. pr. dgs. gal. *seilins* 'jausmai', vns. gal. *seilin* 'stropumas, jautrumas', *nosėilis* 'dvasia'; s. sl. *sila* 'jėga, stiprumas', rus. *сила*, lenk. *sila*, bulg. *сила* (Fraenkel, 781–2; Vasmer, II, 624 (III, 621); Trautmann, 252–3; Būga, I, 105–7).

Toliau šie žodžiai mėginami sieti su ide. veiksmazodžio šaknimi **sē(i)-* 'mesti, sėti' (Pokorny, 889–91).

Liet. *siela* gana dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 98; ChB, 78; LKŽ, XII, 518–9). Net ir tuose rašto paminkluose, kur vietoje šio žodžio dažniausiai vartojamas *dūšia*, randame *sielutis*, *sieloti*, *sielvaratas*, *sielavartauti*, *sielavartingas* (SD(1), 32, 56; PK, 59; Kl Gr, 72).

Liet. *talkà*, plg. lat. *talka*; rus. *толока*, lenk. *tłoka*, bulg. *тлака* (Fraenkel, 1053–4; Vasmer, III, 316 (IV, 73); Trautmann, 322; Būga, I, 488).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *telkti*, rus. *толочь* 'grūsti, krušti' (Pokorny, 1062).

Liet. *talka* XVI–XVII a. raštuose, atrodo, nėra vartojamas.

Liet. *valsčius*, plg. lat. *valsts* 'valstybė'; s. sl. *vlastь*, s. rus. *волость* 'sritis, teritorija, valstybė, valdžia', lenk. *włość* 'kraštas, dvaras', ček. *vlast* 'tėvynė' (Fraenkel, 1192; Vasmer, I, 222 (I, 344); Trautmann, 340–1; Būga, II, 666–9).

Liet. *valsčius* < **vald-tjus*. Toliau šie žodžiai sietini su liet. *valdyti*, *veldėti*, rus. *владеть* 'valdyti', got. *waldan* (Pokorny, 1111–2).

Liet. *valsčius* pirmuosiuose kalbos paminkluose nerandamas. Tačiau ten dažnai vartojami kiti šios šaknies žodžiai.

Liet. *vařgas*, plg. lat. *vārgs* 'vargas; silpnas, palieęęs', pr. *wargan* 'blogis'; s. sl. *vragъ* 'neapkenčiamas', rus. *вѣрозъ* 'priešas; velnias', lenk. *wróg* 'priešas', bulg. *вѣрагъ* 'velnias', ček. *vrah* 'žudikas' (Fraenkel, 1198–9; Vasmer, I, 228 (I, 352); Trautmann, 342).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *veřgas*. Toliau mėginama sieti su lot. *urgeo*, *-ēre* 'spausti, varyti', got. *wrikan* 'persekioti' (Pokorny, 1181).

Liet. *vargas* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 320; ChB, 15; PK, 139; SD(1), 15; Kl Gr, 147).

Liet. *viršūs*, plg. lat. *virsus*; s. sl. *vrъchъ*, rus. *вѣрхъ*, lenk. *wierzch*, bulg. *вѣрхъ* (Fraenkel, 1262–3; Vasmer, I, 190 (I, 301–2); Trautmann, 362).

Toliau šie baltų ir slavų kalbų žodžiai siejami su skr. *várşma* 'aukštuma, viršūnė, paviršius' (Pokorny, 1151–2; Mayrhofer, III, 160–1).

Liet. *viršus* gana dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 61; ChB, 9; PK, 47; SD(1), 39; Kl Gr, 165).

Fizinė ir psichinė veikla

Liet. *álkti*, plg. lat. *alkt*, pr. *alkĩns* 'alkanas, nevalgęs'; s. sl. *lakati* 'alkti, trokšti ko', rus. *лакать* 'ko nors trokšti', lenk. *laknąć* 'alkti, trokšti ko', ček. *lákati* 'vilioti, sužavėti' (Fraenkel, 8; Vasmer, II, 9 (II, 452); Trautmann, 6–7; Būga, III, 412; Топоров, I, 75).

Mėginta su šiais žodžiais sieti ir s. vok. aukšt. *ilgi* 'alkis', s. air. *elc* 'piktas' (Pokorny, 307).

Liet. *alkti* ir kiti šios šaknies žodžiai (*alkintis, alkanas*) gana dažnai vartojami XVI–XVII a. raštuose (Mž, 139; DP, 533; BB, 150; SP, I, 187; ChB, 11; LKŽ, I, 105–6).

Liet. *braukti*, plg. lat. *braukt* 'važiuoti', *braucīt* 'braukyti'; rus. *брокать* 'mesti, blokšti', rus. *бросать*, bulg. *бръкам* 'maišyti', serb.-chorv. *brkamu*, ček. *brkati* 'klūpčioti' (Fraenkel, 54–5; Vasmer, I, 125, 126 (I, 216–7, 218); Trautmann, 36; Трубачев, 3, 53–4, 55–6).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *brūkti, brūknė*. Liet. *braukti* kartais pasitaiko senuosiuose rašto paminkluose (SP, I, 258; ChB, 261; LKŽ, I, 1013–8).

Liet. *bristi*, plg. lat. *brist*; s. sl. *brestī*, rus. *бресту*, lenk. *brnąć*, ček. *břísti* (Fraenkel, 58; Vasmer, I, 120 (I, 210–1); Trautmann, 37; Трубачев, 3, 14–5). Apie šio veiksmožodžio buvimą prūsų kalboje rodytų vietovardžiai su komponentu *brast-* 'brasta', plg. *Galkobrastum, Chucumbrast, Sogebrast* ir kt. (Топоров, I, 247).

Su šiuo baltų ir slavų kalbų veiksmožodžiu mėginama sieti ir alb. *breth* 'vaikštinėti be tikslo, šokinėti', toch. B *preśc(i)ye* 'pelkė, purvas'. Tačiau šie siejimai yra gana abejotini (Pokorny, 164).

Liet. *bristi* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 149; SP I, 187; BP, II, 54; LKŽ, I, 1056–9).

Liet. *grīžti*, plg. lat. *grīmt*; s. sl. *pogrežnqti*, rus. *грязнуть*, lenk. *grzeznąć*, serb.-chorv. *грѣзнуту* (Fraenkel, 169; Vasmer, I, 315–6 (I, 467–8); Trautmann, 97; Sławski, I, 372).

Su šiais veiksmožodžiais kartais siejama alb. *krídhem* 'nerti', lot. *gramiae* 'traiškanos', got. *grammīþa* 'drėgmė' (Pokorny, 405). Tačiau šie siejimai kelia abejonių.

Liet. *grimzti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 290; SP, I, 276; BP, II, 273; LKŽ, III, 605–6).

Liet. *kálti*, plg. lat. *kal̃t*, pr. *preicalis* ‘priekalas’; s. sl. *klati* ‘durti, kapoti’, rus. *колоть*, lenk. *kłóć*, bulg. *коля* (Fraenkel, 211–2; Vasmer, I, 595 (II, 296); Trautmann, 114–5).

Tos pačios kilmės, tik skirtingo šaknies vokalizmo yra ir liet. *kùlti*, lat. *kułt*. Be to, su liet. *kálti* veikiausiai sietina ir liet. *kalėti*, *kalinỹs*, *kalėjimas*. Šios šaknies žodžių esama ir kitose ide. kalbose, tačiau jų reikšmė, o kartais ir fonetika gerokai skiriasi nuo baltų ir slavų kalbų veiksmazodžių (Pokorny, 545–7). Dėl reikšmės liet. *kálti* iš dalies būtų galima skirti ir tik baltų kalboms būdingam leksikos sluoksniui.

Liet. *kalti* randamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 272; DP, 65; BP, I, 29; SP, I, 337; ChB, 190; LKŽ, V, 153–8).

Liet. *kąsti*, plg. lat. *kuōst*; rus. *кысать* ‘kąsti, kandžioti’, lenk. *kaśać*, bulg. *късам* (Fraenkel, 227; Vasmer, I, 703–4 (II, 431); Trautmann, 116; Sławski, II, 121).

Mėginta sieti su skr. *khādati* ‘čiulpia, kanda, valgo’. Tačiau šis siejimas gana abejotinas (Mayrhofer, I, 308). Galimas daiktas, jog tos pačios kilmės yra gr. *κνώδων* ‘peilis, kardas, ašmenys’ (Pokorny, 560).

Liet. *kąsti* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 200; SP, II, 71; SD(1), 52; ChB, 84; LKŽ, V, 389–94).

Liet. *kráuti*, plg. lat. *kraūt*; s. sl. *kryti* ‘uždengti’, rus. *крыть*, lenk. *kryć*, bulg. *крия* ‘slėpti’ (Fraenkel, 291; Vasmer, I, 673 (II, 390); Trautmann, 140; Kiparsky, 42).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *krūvà*, *krósnis*, *krūtinė*. Toliau siejama su gr. *κρόπτω* ‘slepiu’, s. air. *cráu* ‘tvartas’, s. isl. *hraun* ‘akmenų krūva’ (Pokorny, 616–7).

Liet. *krauti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 63; SP, II, 105; ChB, 329; PK, 122; KIGr, 98; LKŽ, VI, 477–84).

Liet. *lėkti*, plg. lat. *lèkt* ‘šokti, tekėti (apie saulę, mėnulį)’; s. sl. *letěti* ‘skristi’, rus. *лететь*, lenk. *lecieć* (Fraenkel, 353–4; Vasmer, II, 35 (II 488); Kiparsky, 42).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *lakióti*, *lakstýti*, *laktà*, *lakùs*.

Toliau siejama su gr. *λακτίζω* ‘stumiu su koja’, s. isl. *leggr* ‘koja’ (Pokorny, 673).

Liet. *lėkti* (dažniausiai su priešdėliais) pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 583; SD(3), 511; SP, II, 77; LKŽ, VII, 306–14).

Liet. *leñkti*, plg. lat. *liekt*, pr. *lanctis* ‘puodšakės (vok. *Creugel* – šakė su kablo formos smaigaliais)’; s. sl. *лѣ* – *lěšti* ‘sulenkėti’, rus. *лякий*

'kreivas', slovén. *lékniti* 'lenkti', lenk. *łękać* 'gąsdinti' (Fraenkel, 356–7; Vasmer, II, 82 (II, 550–1); Trautmann, 159–60).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *linkėti, lankýti, lankà, lañktis*. Toliau siejama su s. isl. *lengja* 'diržas', alb. *lëngór* 'lankstus' (Pokorny, 676–7).

Liet. *lenkti* (dažnai su įvairiais priešdėliais) vartojama XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 472; DP, 347; SP, II, 61; ChB, 300; PK, 46; LKŽ, VII, 347–56).

Liet. *lieti*, plg. lat. *liêt*, pr. *praliten* 'pralieti'; s. sl. *lijati* 'lieti', rus. *луть*, lenk. *lać*, bulg. *лея* (Fraenkel, 368; Vasmer, II, 247 (II, 504); Trautmann, 156).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *lýti, láistyti, lietùs*. Kitų ide. kalbų žodžių, siejamų su minėtais baltų ir slavų veiksmažodžiais, reikšmės jau gerokai skiriasi, plg. gr. *ἄλεισον* 'vyno indas', s. vok. aukšt. *lith* 'vaisių vynas' ir kt. (Pokorny, 664–5).

Liet. *lieti* randamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 25; DP, 595; SP, II, 183; ChB, 65; PK, 207; LKŽ, VII, 438–45).

Liet. *lùpti*, plg. lat. *lupt*; rus. *лунуть*, lenk. *łupić*, bulg. *луня* (Fraenkel, 391–2; Vasmer, II, 270 (II, 534–5); Trautmann, 164).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *laupýti*, lat. *laupít*, kurie tiksliai fonetiškai atitinka slavų kalbų pavyzdžius.

Toliau siejama su skr. *lumpáti* 'laužo, plėšia, sužeidžia', gr. *λύπη* 'liūdesys, skausmas'. Tačiau siejimas kelia abejonių (Mayrhofer, III, 108–9). Gali būti tai tos pačios ide. šaknies, tik skirtingo žodžio galo konsonantizmo žodžiai kaip ir liet. *lùbos, luðbas* (Pokorny, [690–1).

Liet. *lupti* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB2 Moz 22; ChB, 39; SD(1), 75; LKŽ, VII, 703–9).

Liet. *maišýti*, plg. lat. *màisít*, pr. *maysotan* 'maišytas'; s. sl. *měsiti*, rus. *мечуть, мешать*, lenk. *miesić*, bulg. *мечя* (Fraenkel, 450–1; Vasmer, II, 123 (II, 606–7); Trautmann, 175; Būga, I, 478).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *mišti, mišrùs, miėšti, maištas*. Toliau su šiais žodžiais siejama skr. *mēksáyati* 'maišo', gr. *μίσγω* 'maišau', lot. *misceo, -ere* 'maišyti' (Pokorny, 714; Mayrhofer, II, 632–3). Tačiau tik baltų ir slavų kalbų žodžiai tiksliai sutampa savo reikšme ir fonetika.

Liet. *maišyti* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 266; DP, 85; SP, I, 269; BB, 88; ChB, 290; LKŽ, VII, 752–7).

Liet. *mèsti*, plg. lat. *mest*, pr. *pomests* 'pamesti'; s. sl. *mesti, metati*, rus. *метать*, lenk. *miotać*, bulg. *метна* (Fraenkel, 442–3; Vasmer, II, 125 (II, 614); Trautmann, 183).

Toliau sietina su ide. **mē-* 'matuoti' šaknies žodžiais. Tos pačios kilmės yra liet. *matuoti*, *mėtas*, *māstas*, skr. *māti* 'matuoja', lot. *mētiōr*, *-īri* 'matuoti' ir t.t. (Pokorny, 703–4; Mayrhofer, II, 638).

Liet. *mesti* gana dažnai vartojama XVI–XVII a. raštuose (Mž, 9; DP, 172; SP, I, 277; ChB, 183; PK, 161; LKŽ, VIII, 48–83).

Liet. *minti*, plg. lat. *mīt*, pr. *myñix* 'odminys, odų dirbėjas' (plg. liet. *odminys*, lat. *āminis*, kurių antrasis komponentas sietinas su liet. *minti*, lat. *mīt*); bažn. sl. *mẽti*, rus. *мять* 'minkyti (molį); minti (linus); maigyti', lenk. *miąc* 'spaudyti, maigyti', bulg. *мяна* (Fraenkel, 454–5; Vasmer, II, 143 (II, 634); Trautmann, 185).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *minià*, *minkštas*, *minkyti*. Su liet. *minti* ir kt. siejama ir kimr. *mathr* 'minti kojomis', s. air. *men* 'miltai', skr. *car-mamnáh* 'odų dirbėjas' (skr. *cárma* 'oda, kailis', antrasis komponentas turėtų atitikti liet. *minti*) (Pokorny, 726). Tačiau M. Mairhoferio nuomone, skr.-*mná-* minėtame žodyje veikiausiai kilęs iš *-*mlá-* ir su baltų bei slavų kalbų veiksmažodžiu neturi nieko bendra (Mayrhofer, I, 379).

Liet. *minti* randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 399; DP, 124; SP, II, 231; BP, II, 488; ChB, 118; LKŽ, VIII, 232–9).

Liet. *móti*, plg. lat. *māt*; s. sl. *namajati* 'pamoti', rus. *маять* 'moti', ček. *mávati*, bulg. *замая* 'užburti', lenk. *majaczyć* 'šmėkščioti; svaičioti' (Fraenkel, 466–7; Vasmer, II, 108–9 (II, 587); Trautmann, 166).

Mėginama su šiais žodžiais sieti ir skr. *māyá* 'antgamtinė galia, sugėbėjimas', gr. *μηνώω* 'išduodu, atskleidžiu (pirminė reikšmė būtų 'pamoju ranka')' (Pokorny, 693). M. Mairhoferis skr. *māyá* siejimui su minėtais žodžiais nepritaria (Mayrhofer, II, 624–5).

Liet. *moti* randamas XVII a. raštuose (ChB, 96; SD(1), 54; LKŽ, VII, 365–6).

Liet. *neřšti*, plg. lat. *nērst*; rus. *непест* 'nerštas', lenk. *mrzost* (Fraenkel, 494–5; Vasmer, II, 213 (III, 65); Trautmann, 197).

Liet. *neršti* senesniuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra pavartotas.

Liet. *nérti*, *nirti*, plg. lat. *nirt*; bažn. sl. *vъnrěti*, rus. *нырять*, bulg. *нирна*, serb.-chorv. *понираму* 'išnykti, tekėti po žeme' (Fraenkel, 495; Vasmer, II, 233 (III, 91–2); Trautmann, 156–7).✻

Tik baltų ir slavų kalboms būdingas veiksmažodis (Pokorny, 766). Tos pačios kilmės yra ir liet. *nāras*, *neris* 'bebras', rus. *нора* 'urvas'. Lietuvių kalboje yra ir nemaža toponimų, sietinų su liet. *nérti* (Vanagas, 228). Galimas daiktas, kad su šiuo veiksmažodžiu reikėtų sieti ir liet. *nérti* 'megzti'.

Liet. *nerti* pasitaiko J. Bretkūno biblijos vertime (BBI Moz 38, 30; LKŽ, VIII, 682–4).

Liet. *prašyti*, plg. lat. *prasīt*; s. sl. *prositi*, rus. *просить*, lenk. *prosić*, bulg. *прося* (Fraenkel, 647; Vasmer, II, 442–3 (III, 377–8); Trautmann, 216).

Su šiuo veiksmažodžiu siejama ir skr. *pr̥cchāti* 'klausia', lot. *precor*, *-āri* 'prašyti', got. *fraihanan* 'klausti', toch. A *prak-* 'klausti', toch. B *prek-*, liet. *pi̇šti* (Pokorny, 821–2; Mayrhofer, II, 329). Tačiau tik anksčiau nurodyti baltų ir slavų kalbų veiksmažodžiai tiksliai sutampa tiek su savo forma, tiek ir reikšme.

Liet. *prašyti* labai dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 23; DP, 116; SP, I, 234; PK, 39; ChB, 116; LKŽ, X, 564–70).

Liet. *rėžti*, plg. s. sl. *rězati* 'mušti, pjauti', rus. *резать* 'pjauti, raižyti', lenk. *rzezać*, bulg. *режа* (Fraenkel, 725–6; Vasmer, II, 505–6 (III, 461); Trautmann, 245–6).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *rūožas*, lat. *ruōza* 'slēnys, loma', rus. *раз* 'kartas' (dėl semantikos plg. liet. *ki̇rsti*: liet. *kȧrtas*). Su liet. *rėžti* veikiausiai reikėtų sieti ir liet. *rýžtis*.

Su šiais baltų ir slavų kalbų žodžiais toliau siejama gr. *ρήγνυμι* 'laužau' (Pokorny, 1181–2).

Liet. *rėžti* (*rėžyti*) pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 292; BB, 78; SD(1), 63; LKŽ, XI, 513–21).

Liet. *smōgti*, plg. rus. *смагать* 'mušti', lenk. *smagać* (Fraenkel, 848; Vasmer, II, 670 (III, 683); Trautmann, 270). Tos pačios šaknies veikiausiai yra ir *smāugti*, *smūgis* (Būga, II, 135–6).

Liet. *smogti* randamas rankraštiniame XVII a. Rytų Prūsijos žodyne (C, II, 567; LKŽ, XIII, 197–9).

Liet. *sūkti*, plg. lat. *sukt*; s. rus. *сѣкати* 'vyti, sukti (virvę)', rus. *скакать*, s. ček. *skáti* (Fraenkel, 939–40; Vasmer, II, 634–5 (III, 635); Trautmann, 291; Būga, II, 314).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *pāsukos*, *sūkurys*, *apsukrūs*. Galimas daiktas, jog liet. *sūkti*, rus. *скакать* toliau reikėtų sieti su skr. *sváti* 'pajudina, varo', s. air. *sō(a)id* 'suka, grįžta', het. *šuuāi-* 'stumti, grūsti' (Pokorny, 914; Mayrhofer, III, 488–9).

Liet. *sukti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 347; SP, I, 126; ChB, 125; KI Gr, 91).

Liet. *šauti*, plg. lat. *šaut*; s. sl. *sovati* 'mesti, įpūsti ugnį', rus. *совать* 'kišti, grūsti', lenk. *suwać*, bulg. *совам* (Fraenkel, 969; Vasmer, II, 868 (III, 705); Trautmann, 300).

Toliau mėginama sieti su got. *skewjan* 'eiti', alb. *hedh* 'mesti' ar net su anksčiau minėtais skr. *sváti*, het. *šuuāi-* (Фасмер, III, 705).

Liet. *šauti* (*šaudyti*) pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 50; SP, I, 192; ChB, 352; SD(1) 176).

Liet. *tèpti*, plg. lat. *tept*; rus. *menmu* ‘mušti’, ček. *tepati*, bulg. *menam* (Fraenkel, 1081; Vasmer, III, 95 (IV, 44–5); Trautmann, 319).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *teplióti*, *tapýti*, *tapšnóti*. Garsažodinės kilmės.

Liet. *tepti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 29; DP, 455; SP, II, 77; ChB, 360).

Liet. *tinti* ‘plakti dalgi’, plg. s. rus. *тѣну* ‘kertu, plaku’, rus. *тять* ‘mušti’, lenk. *ciąć*, slovėn. *téti*, ček. *títi* (Fraenkel, 1099; Vasmer, III, 111 (IV, 66); Trautmann, 324; Būga, I, 318).

Toliau mėginama sieti su gr. *τέμνω* ‘pjaunu’, vid. air. *tennaid* ‘skaldo, laužo’ (Pokorny, 1062–3).

Senesniuose lietuvių kalbos paminkluose liet. *tinti* nerandama.

Liet. *varýti*, plg. lat. *vert* ‘bėgti’; s. sl. *variti* ‘žengti priešakyje’, rus. *варить*, ček. *vařiti* (Fraenkel, 1200; Vasmer, I, 170–1 (I, 275); Būga, II, 323, 670).

Liet. *varyti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 119; SP, I, 72; ChB, 83; Kl Gr, 101).

Liet. *veřkti*, plg. lat. *verkstét* ‘tyliai verkti’; s. sl. *vrěštati* ‘čirpti, kliegti’, rus. *вещать*, lenk. *wrzeszczec*, bulg. *вещя* (Fraenkel, 1226; Vasmer, I, 188 (I, 298); Trautmann, 353).

Slavų kalbų formoms tiksliau atliepia liet. *pra- virkšti* ‘pradėti verkti’ (Būga, I, 490). Tos pačios šaknies žodžiai veikiausiai yra ir liet. *uřkti*, rus. *ворчать* (Vasmer, I, 231 (I, 356)). Gali būti garsažodinės kilmės žodžiai.

Liet. *verkti* dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 153; SP, II, 66; PK, 140; ChB, 185; SD(1), 70).

Liet. *virti*, plg. lat. *virt*; s. sl. *vrěti* ‘virti, virinti’, rus. *вредить* ‘smarkiai prakaituoti’, lenk. *wrzec* ‘virti, kunkuliuoti’, ček. *vřiti*, serb.-chorv. *vrětu* (Fraenkel, 1263; Vasmer, I, 235 (I, 362); Trautmann, 361).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *versmė*.

Tolesni šio baltų ir slavų kalbų veiksmažodžio giminaičiai gana abejotini: mėginama sieti su ide. šaknies **auer-* ‘vanduo, lietus, upė’ žodžiais (Pokorny, 80–1).

Liet. *virtu* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 125; SP, I, 188; ChB, 355; SD(1) 54).

Liet. *žėbti* ‘smulkius daiktus valgyti, ėsti, ryti’, plg. s. rus. *зобати* ‘ėsti’, rus. *зобать* ‘lesti, ryti’, lenk. *zobać* ‘lesti’, serb.-chorv. *zobatu*

'ėsti grūdus, lesti' (Fraenkel, 1294–5); Vasmer, I, 459 (II, 102); Trautmann, 364; Būga, II, 147, 647, 676–7).

Toliau siejama su avest. *zafar-* 'burna, nasrai', s. air. *gop* 'snapas, burna', s. skand. *kāfl* 'žandikaulis' (Pokorny, 382).

Liet. *žėbti* randamas 1653 m. „Knigoje Nobaznistes Krikščioniszkos“. K. Milkaus žodyne yra atematinė forma *žėbmi* (KN, 87; M, I, 339).

Liet. *žiėsti*, plg. lat. *ziest*; s. slav. *zъdati* 'statyti, kurti', s. rus. *зъdamu*, rus. *создать* 'sukurti', lenk. *zdun* 'puodžius', bulg. *зудам* 'statyti (iš akmens, plytų)', serb.-chorv. *zudamu* (Fraenkel, 1307; Vasmer, I, 450 (II, 89); Trautmann, 367; Būga, I, 292, II, 208–9).

Tos pačios kilmės yra ir liet. *židinỹs*, *žaidis* 'krosnis', *žaiždras*, pr. *seydis* 'siena'. Baltų ir slavų kalbų žodžiai toliau veikiausiai sietini su ide. **dheiǵh-* 'lipdyti molį' šaknies žodžiais, plg. liet. *dýžti* 'mušti, plakti', skr. *degdhi* 'tepa', got. *deigan* 'minkyti'. Vadinasi, baltų ir slavų **ǵheidh-* < ide. **dheiǵh-* (Pokorny, 244–5; Mayrhofer, II, 62).

Liet. *žiesti* pasitaiko XVII a. raštuose (SP, II, 4; SD(3), 60).

Apie šiame skyriuje pateiktų žodžių amžių ką nors tikresnio pasakyti neįmanoma. Baltų ir slavų prokalbės šalininkai jos amžių datuoja labai įvairiai: nuo III tūkstantmečio prieš m. e. iki mūsų eros pirmųjų šimtmečių⁶. V. Kiparskio nuomone, baltų ir slavų kalbų bendrasis leksikos sluoksnis yra mažiausiai 2 500 metų senumo⁷. Tai savotiškas „aukso vidurys“. Savaiame suprantama, čia pateikti žodžiai toli gražu nėra vienodo senumo: gali būti tarp jų dar indoeuropiečių prokalbės žodžių, be to, dalis jų baltų ir slavų kalbose galėjo atsirasti ir visai savarankiškai kaip paralelinės kalbų raidos rezultatas.

Remdamasis R. Trautmano žodynu, įvairiais požiūriais detaliai baltų ir slavų kalbų bendrosios leksikos analizę pateikė japonų kalbininkas Tošikazu Inoue japonų kalba paskelbtoje knygoje „Baltų-slavų leksinių atitikmenų studija“ (Kobe, 1986; plg. t. p. Иноуэ, Blt., 25 (1), 24–43).

⁶ Karaliūnas S. Kai kurie baltų ir slavų kalbų seniausiųjų santykių klausimai // LKK. T. 10. P. 9–51; Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos istorija. V., 1984. T. 1. P. 117–139.

⁷ Kiparsky V. Russische Grammatik. B. 3. S. 37.

TIK BALTŲ KALBOMS BŪDINGA LEKSIKA

Baltų kalbose esama nemaža žodžių, kurie būdingi vien tik šiai kalbų grupei. Dalis šių žodžių randama visose trijose baltų kalbose. Kita dalis vartojama tik lietuvių ir latvių kalbose – prūsų kalboje jie neturi atitikmenų arba bent nėra jų užfiksuota išlikusiuose šios kalbos paminkluose. Tam tikra nedidelė grupė žodžių yra būdinga tik lietuvių ir prūsų ar latvių ir prūsų kalboms.

Vien tik baltų kalboms būdingos leksikos sąrašą yra pateikęs Chr. S. Stangas „Baltų kalbų lyginamojoje gramatikoje“¹. Jį papildė R. Lansvertas knygoje „Pagrindinio baltų kalbų žodyno rekonstrukcija“². Toks sąrašas pateikiamas ir Z. Zinkevičiaus „Lietuvių kalbos istorijoje“³. Kaip ir išskiriant senąją indoeuropietišką leksiką ar baltų ir slavų kalbų leksines bendrybes, čia taip pat sunku išvengti tam tikro subjektyvizmo. Pavyzdžiui, R. Lansvertas, remdamasis griežtai reikšmės ir darybos principu, bendrosios baltų kalbų leksikos sluoksniui skiria liet. *alkūnė*, lat. *ēlkuonis*, pr. *alkunis*. V. Kiparskis šį kūno dalies pavadinimą laikė baltų ir slavų kalbų leksine bendrybe, o mūsų darbe jis skiriamas senajam indoeuropietiškam leksikos sluoksniui.

Kūno dalys

Liet. *blakstiena* ‘akies vokas, akies voko plaukas’, plg. lat. *blakstiņš* ‘akies vokas’, *blakstes* ‘vokai’ (Fraenkel, 47). Siejama su liet. *blākas* ‘lygus, plynas’, lat. *blāksns*, plg. lat. *plakstiņš* ‘akies vokas’: lat. *plakans* ‘plokščias’ (Būga, II, 36, 294). Liet. *blakstiena* būtų įmanoma sieti ir su ištiktukais *blāks*, *blākšt*, *blākt*, plg. liet. *blaksėti* ‘mirksėti’.

¹ Stang Chr. S. Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen. Oslo – Bergen – Tromsø. 1966. S. 6–9.

² Lansweert R. Die Rekonstruktion des baltischen Grundwortschatzes. Frankfurt am Main. Bern. New York, 1984. S. V–VI.

³ Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos istorija. V., 1984. T. 1. P. 229–234.

Forma *blakstėnas* randama M. Mažvydo raštuose (MŽ, 527), *blakštiena* užfiksuota K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 338; LKŽ, I, 879–80).

Liet. *blužnis*, plg. pr. *blusne* (Fraenkel, 52; Lanszweert, V). Siejimai su kitų ide. kalbų blužnies pavadinimais yra labai abejotini (Būga, II, 553; Mayrhofer, II, 385–6; Топоров, I, 236–8).

Liet. *blužnis* randamas rankraštiniame XVII a. Rytų Prūsijos žodyne. Forma *blužnė* užfiksuota K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 169; C, II, 52; LKŽ, I, 957).

Latvių kalboje vartojamas šios kūno dalies pavadinimas *liēsa*, kuris veikiausiai kilęs iš **lielsa* (taip jau aiškino K. Būga „Aistiškuose studijuose“) ir toliau sietinas su liet. *lieleša* ‘blužnies liga’ (ME, II, 504). Lat. *bluzne*, *blužna* (ME, I, 318) veikiausiai yra skoliniai iš lietuvių kalbos.

Liet. *gróbas* ‘žarna, viduriai; šonkaulis, griaučiai’, plg. pr. *grobis* ‘žarna’ (Lanszweert, V). Toliau sietina su liet. *grėbti*, *gróbti* (Fraenkel, 165–6; Топоров, II, 314–5).

Liet. *grobas* ‘žarna’ veikiausiai pavartota M. Daukšos postilėje (... *ir wissi grobai io iškrito*, DP, 163 (21); LKŽ, III, 636).

Liet. *guřnas* ‘kulkšnis; arklio užpakalinės kojos alkūninis sąnarys’, plg. lat. *gūrnas* ‘šlaunis, kulšis’; arm. *kurn* ‘nugara’ (Fraenkel, 178–9; Pokorny, 397–8). Veikiausiai sietinas su ide. veiksmožodžio šaknimi **gēu-* ‘lenkti’. Dėl reikšmės žodis skirtinas specialiam baltų kalbų leksikos sluoksniui.

Liet. *gurnas* senesniuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra užfiksuotas (LKŽ, III, 756–7).

Liet. *iltis*, plg. lat. *iľkss* (Fraenkel, 184). K. Būga liet. *iltis* kildino iš **ilktis* ir siejo su liet. *ielektis* ‘jaučių traukiamo arklo iena, išaugusi iš vieno medžio’ (Būga, II, 191–2). Šiam aiškinimui pritarė ir tas faktas, kad lat. *iľkss* vartojamas ir ‘ienos’ reikšme.

Liet. *iltis* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (PK, 72; SD(1), 56; LKŽ, III, 61).

Liet. *inkštis* ‘nykštys’, plg. lat. *ikstis*, pr. *instixs* (Fraenkel, 188; Lanszweert, V; Топоров, III, 52–4). Tolesni siejimai labai abejotini (Hilmarsson, Blt., 19(2), 169–174). Liet. *nykštys* yra naujesnė šio žodžio forma.

Liet. *inkštis* vartojamas J. Bretkūno raštuose (BB2 Moz 29; 20; LKŽ, IV, 118).

Liet. *kāklas*, plg. lat. *kakls* (Fraenkel, 205). Siejama su ide. **kyel-* ‘sukti’ šaknies žodžiais, plg. pr. *kelan* ‘ratas’, liet. *kelys* (Pokorny, 639–40).

Liet. *kaklas* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 463; DP, 161; BB, 180; ChB, 79; SD(1), 179; LKŽ, V, 91–2). Šiuose raštuose veikiausiai dėl originalų įtakos liet. *kaklas* pasitaiko ir ‘gerklės’, ‘galvos’, ‘gyvybės’ reikšmėmis (Palionis, 219).

Pr. *winsus* ‘kaklas’ mėginama sieti su ide. *anġh-* ‘ankštas’ šaknies žodžiais, plg. ček. *vaz* ‘pakaušis, sprandas’ (Būga, II, 655; Machek, 679; Pokorny, 43).

Liet. *káulas*, plg. lat. *kaũls*, pr. *caulan* (Fraenkel, 230; Топоров, III, 275–8). Šis baltų kalbų žodis gana tikslų fonetinių atitikmenų turi ir kitose ide. kalbose, plg. gr. *καυλός* ‘stiebas, kamienas’, lot. *caulis* ‘augalų stiebas’, vid. air. *cuaille* ‘mietas’ (Pokorny, 537). Tačiau dėl specialios reikšmės ši žodį galima laikyti tik baltų kalboms būdingos leksikos pavyzdžiu. Pirminė jo reikšmė, matyt, buvusi ‘tuščiaviduris’.

Liet. *kaulas* dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 539; DP, 179; BB, 179; ChB, 184; PK, 63; SD(1), 61; LKŽ, V, 430–1).

Liet. *kirkšnis* ‘vieta tarp šlaunies ir pilvo’, plg. lat. *cirkšnis* (Būga, II, 104). Mėginama sieti su ček. *třísla* (ME, I, 385; Machek, 658).

Liet. *kirkšnis* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 54; LKŽ, V, 838–9).

Liet. *kója*, plg. lat. *kāja* (Fraenkel, 280). Toliau mėginama sieti su gr. *κίεῖν* ‘bėgti’, lot. *cieo*, *-ēre* ‘judinti’, *citus* ‘greitas’.

Žodis būdingas tik lietuvių ir latvių kalboms. Pr. *nage* ‘koja’ sietinas su liet. *nāgas*, rus. *нога* ‘koja’ (Fraenkel, 478–9).

Liet. *koja* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 463; DP, 516; BB, 42; ChB, 269; PK, 80; SD(1), 98; LKŽ, VI, 289–94).

Liet. *koserė*, plg. pr. *cosy* (Fraenkel, 283–4; Lanszweert, V). Toliau sietina su liet. *kósėti*, rus. *кашлять* (Pokorny, 649).

Liet. *koserė* plačiai vartojamas tarmėse ir vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, VI, 370–1).

Liet. *kremzlė*, plg. lat. *kriņšlis* (Fraenkel, 299). Sietina su liet. *kriņsti*, lat. *krīnst*.

Liet. *kremzlė* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 12; LKŽ, VI, 524).

Liet. *krumplỹs*, *krumpslỹs*, lat. *kruņšlis*, pr. *krumstus*, kaip ir liet. *kremzlė*, veikiausiai reikėtų sieti su liet. *kriņsti* grupės žodžiais (Топоров, IV, 208–10). Tačiau esama ir kitokių aiškinimų, plg. liet. *kremblỹs* ‘grybas, gumbuotas medis’, sl. **krqrbъ* ‘mažas, bet tvirtas’ (Fraenkel, 293; Pokorny, 948–9).

Liet. *krumplỹs* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 56; LKŽ, 702, 703–4).

Liet. *krūtis* 'moters pieno liauka, krūtinė', plg. lat. *krūts* (Fraenkel, 291). Veikiausiai sietina su liet. *krūti*; *krūvā*. Mėginama sieti ir su ide. **kreu-* 'gaubti, skliausti', plg. kimr. *croth* 'pilvas' (Pokorny, 624).

Liet. *krūtis* (*krūtys*) abiem reikšmėm vartojamas pirmuosiuose rašto paminkluose (Mž, 193; DP, 581; BP, I, 362; SD(1), 14; LKŽ, VI, 739). Liet. *krūtinė* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 293; LKŽ, VI, 735).

Liet. *kūnas*, plg. lat. *kūņa* 'vabzdžio lėliukė', *kūnis* (Fraenkel, 310; ME, II, 336). Labai neaiškios kilmės žodis. E. Frenkelis sieja su liet. *kėvalas*, *káušas* grupės žodžiais.

Latvių kalboje 'kūno' reikšme įsigalėjo A. Kronvaldo 1872 m. iš prūsų kalbos paimtas žodis *ķermenis*, plg. pr. *kērmens*.

Liet. *kūnas* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 22; DP, 266; BB, 82; ChB, 320; SD(1), 13; LKŽ, VI, 889–90).

Liet. *lėtena*, plg. lat. *letene* (Fraenkel, 360).

Etimologija neaiški. Gali kartais būti vaikų kalbos žodis, plg. liet. *letėnti* 'mindyti kojomis', *lepėnti*.

Liet. *letena* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 70; LKŽ, VII, 383).

Liet. *nūgara*, plg. lat. *mugura* (Fraenkel, 510). Tolesnė kilmė bei latvių kalbos žodžio pradžios konsonantizmo pasikeitimas labai neaiškus (Būga, I, 329; II, 256; Pokorny, 477–8). Kad tai senas baltų kalbų žodis, liudyty ir suom. *nukero* 'apatinis nugarkaulio galas', lyv. *nugar* 'gyvulio nugaros kuprelė, gogas', kurie veikiausiai yra skoliniai iš baltų kalbų (Thomsen, 204; Kalima, 142).

Liet. *nugara* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 145; ChB, 249; SD(1), 40; LKŽ, VIII, 883–4).

Pr. *rikisnan* 'nugara' neaiškios kilmės žodis (Endzelīns, IV (2), 296).

Liet. *oda*, plg. lat. *āda* (Fraenkel, 515). Mėginta sieti su skr. *ātkaḥ* 'drabužis, apsiaustas'. Tačiau siejimas labai abejotinas (Mayrhofer, I, 27).

Liet. *oda* randamas XVI–XVII a. raštuose (BB, 180; SP, I, 45; SD(1), 75; LKŽ, VIII, 993–4).

Pr. *keuto* 'oda' sietina su liet. *kiáutas* (Топоров, III, 349–53).

Liet. *paūtas*, plg. lat. *pāuts*, pr. *paute* 'kiaušinis' (Fraenkel, 554; Stang, 9). Toliau sietina su ide. šaknies **pǝ-* 'išpūsti' žodžiais, plg. liet. *pāsti*, *pūslė*, *putā* (Pokorny, 847–8; Būga, II, 445).

Liet. *pautas* 'kiaušinis' kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB, 177; SD(1), 45; LKŽ, IX, 654).

Liet. *petỹs*, plg. pr. *pette* 'pečiai', *pettis* 'peties mentė' (Fraenkel, 581–2; Stang, 9). Siejama su ide. **pet-* 'ištiesti' šaknies žodžiais, plg. lot. *pateo*, *-ēre* 'būti atviram, driektis' (Pokorny, 824–5).

Liet. *petys* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 169; DP, 174; ChB, 172; SD(1), 73; LKŽ, IX, 880–1).

Lat. *plęcs* 'petys' yra tos pačios šaknies kaip rus. *плечо* 'petys', liet. *plókščias*, *plėsti*, *platūs*.

Liet. *pienas*, plg. lat. *piēns* (Fraenkel, 585, 599). Siejama su liet. *pýti* 'šlapti, bjurti; pradėti duoti, atleisti pieną' ir kitais ide. **peĩ-*, **pĩ-* 'būti riebiam, būti gausiam' šaknies žodžiais. Tos pačios kilmės veikiausiai yra skr. *páyah* 'drėgmė, vanduo, pienas', av. *payō* 'pienas' (Pokorny, 793–4; Mayrhofer, II, 212).

Liet. *pienas* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 179; DP, 110; BB, 58; ChB, 265; SD(1), 81; LKŽ, IX, 914–5).

Pr. *dadan* 'pienas' veikiausiai sietinas su skr. *dádhi* 'rūgštus pienas', alb. *djathë* 'sūris' (Mayrhofer, II, 15; Pokorny, 241–2; Топоров, I, 284–6).

Liet. *prūsnos* 'karvės, avies, arklio snukis; lūpos', plg. lat. *prusnas* 'lūpos, burna', pr. vns. kilm. *prusnas* 'veidas' (Fraenkel, 648–9; Lanszweert, V). Toliau siejama su liet. *praūsti*, rus. *прыскать* 'purkšti, šlakstyti' (Pokorny, 809–10; Vasmer, II, 452–3 (III, 391)).

Liet. *prusnos* randamas XVII a. rankraštiniame Rytų Prūsijos žodyne, vartojamas tarmėse (Q, 340; LKŽ, X, 828, 829).

Liet. *rietas* 'šlaunis, kulšis; koja; kirkšnis', plg. lat. *riēta* 'koja' (Fraenkel, 731–2). Veikiausiai sietinas su liet. *riēsti*. Kad tai yra senas baltų kalbų žodis, liudytų ir suom. *reisi*, est. *reis*, kurie yra skoliniai iš baltų (Thomsen, 212; Kalima, 152–3).

Liet. *rietas* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 581; SD(1), 163; LKŽ, XI, 580–2).

Liet. *sáuja*, plg. lat. *saūja* (Fraenkel, 765). Kilmė labai neaiški. Mėginta sieti su liet. *siaūras* (*sauras*), sl. **subj* 'tuščias'.

Liet. *sauja* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 298; BP, I, 144; BB, 56; SD(1), 34; LKŽ, XII, 187–9).

Liet. *séilės*, plg. lat. *seilas* (Fraenkel, 771). Gana neaiškios kilmės žodis. Veikiausiai sietina su ide. *(s)*lei-* 'glitus' šaknies žodžiais, plg. liet. *sliėkas*, lat. *sliēnas* 'seilės', rus. *слина* (Pokorny, 662–3).

Liet. *seilės* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 319; BB, 130; SD(1), 168; LKŽ, XII, 306–8).

Liet. *skilvis*, plg. lat. *škilvis* 'paukščio skrandis' (Fraenkel, 806). Mėgi-

nama sieti su liet. *skilti* grupės žodžiais. Tos pačios kilmės veikiausiai yra ir liet. *skilāndis* (Būga, III, 848).

Liet. *skilvis* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 551; LKŽ, XII, 896–7).

Liet. *snargl̥ys*, plg. lat. *snerg̃lis* (Fraenkel, 852). Garsažodinės kilmės (ME, III, 976).

Forma *snerg̃lys* randama K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 411; LKŽ, XIII, 240–1, 247).

Liet. *snūkis*, plg. lat. *snucis* (Fraenkel, 854). Su šiais žodžiais kartais mėginama sieti ir šved. dial. *snōk* ‘snukis’.

Liet. *snukis* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (ChB, 265; SD(1), 99; LKŽ, XIII, 266–8). Ten jis vartojamas ir ‘snapas’ reikšme.

Liet. *strēnos*, plg. pr. *straunay* (Fraenkel, 921). Tolesnė kilmė neaiški. Mėginta sieti su av. *rāna-* ‘šlaunis’ (Pokorny, 1002).

Liet. *strēnos* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 552; BB, 178; WEv, 129; MP, 232; SD(3), 16; LKŽ, XIII, 951–2).

Liet. *tešmuō*, plg. lat. *tesmenis* (Fraenkel, 1084). Sietina su liet. *tēšti* ‘tvinkti’, *tešlā* (Būga, II, 152, 672).

Liet. *tešmuo* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 500).

Giminystė ir žmonių bendruomenė

Liet. *marti*, plg. lat. *mārša* ‘brolio žmona’, pr. vns. gal. *mārtin* ‘marti’ (Fraenkel, 412). Abejonių nekeliančių atitikmenų kitose ide. kalbose šis baltų giminystės terminas neturi. Galimas daiktas, jog čia tos pačios šaknies žodis kaip liet. *mergà*, pr. *mergo* (Pokorny, 738–9; Трубачев, Ист., 133). Baltų kalbų žodžio senumą rodo ir tas faktas, kad jis iš baltų patekęs į finų kalbas, plg. suom. *morsian* ‘nuotaka, jaunoji’, est. *mōrsja* (Thomson, 199–200; Kalima, 138).

Liet. *marti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (WEn, 47; DP, 568; BB, 115; ChB, 406; SD(1), 177; LKŽ, VII, 883–4).

Liet. *mergà*, plg. lat. *męrga*, pr. *mergo* (Fraenkel, 439–40; Stang, 8). Toliau mėginama sieti su skr. *māryah* ‘jaunas vyras’, gr. *μειραξ* ‘berniukas, mergaitė’ (Pokorny, 738–9). Tačiau siejimas gana abejotinas (Mayrhofer, II, 596–7).

Liet. *merga* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 20; DP, 371; PK, 235; ChB, 6; SD(1), 29; LKŽ, VIII, 23).

Liet. *móša* 'vyro sesuo', plg. lat. *māsa* 'sesuo', pr. *moazo* 'teta (motinos ar tėvo sesuo)' (Fraenkel, 464). Toliau siejama su ide. motinos pavadinimu – liet. *mótė* (Buivydienė, Blt., 23(1), 22).

Liet. *moša* randamas S. B. Chilinskio biblijos vertime, K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 429; LKŽ, VIII, 360; Palionis, 213).

Liet. *vaikas*, plg. pr. *waix* 'bernas (tarnas)', *wayklis* 'sūnus, berniukas' (Fraenkel, 1180–1; Stang, 9).

Siejama su liet. *veikti*, *veikūs*, *vikrūs* (Būga, II, 43; Fraenkel, 304). Tos pačios šaknies būtų ir liet. *viėkas* 'jėga', rus. *век* 'amžius' (Pokorny, 1128–9; Трубачев, Ист. 174). Sunku patikėti V. Martynovo aiškinimui, jog *vaikas* gali būti skolinys iš finų (Мартынов, Blt., II priedas, 112–3).

Liet. *vaikas* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 464; DP, 462; BB, 33; ChB, 307; PK, 200; SD(1), 28).

Lat. *vaiks* veikiausiai yra skolinys iš lietuvių kalbos (ME, IV, 436).

Liet. *uošvis* 'žmonos tėvas', *uošvė* 'žmonos motina', plg. lat. *uōsvīs*, *uōsis*, *uōse* (Fraenkel, 1168). Toliau mėginama sieti su lot. *uxor* 'žmona'. Tačiau siejimas gana abejotinas (Būga, II, 321).

Liet. *uošvis*, *uošvė* randami XVI–XVII a. raštuose (DP, 334; BB, 42; ChB, 181; SD(1), 14).

Liet. *užkurys* 'našlę vedęs ir apsigyvenęs jos namuose vyras', plg. lat. *uzkuris* (Fraenkel, 319; Buivydienė, MK, 1987, 2, 6–10). Sietina su liet. *kurti* (Būga, II, 322). J. Bretkūno biblijos vertime randame veiksmazodį *užkurti* 'imti pačią' (BB5 Moz 25, 7; LKŽ, VI, 979).

Liet. *užkurys* randamas vėlesniuose rašto paminkluose, dažnai pasitaiko XVI a. nelietuviškuose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raštuose (Jablonskis, 243–6).

Gyvūnija

Liet. *apuokas*, plg. lat. *apuōgs*, *apuoksts* (Fraenkel, 14; ME, I, 133). Siejama su liet. *ūkauti*, *ūkčioti*, lat. *ūksuōt* 'rėkti, šaukti', *ūksēt*. Garsažodinės kilmės žodis (Pokorny, 1103).

Liet. *apuokas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB, 211; SD(1), 153; LKŽ, I, 275).

Liet. *briedis*, plg. lat. *briēdis*, pr. *braydis* (Fraenkel, 57; Endzelīns, III (2), 148–50, 341–2; Stang, 7). Panašių šio gyvulio pavadinimų esama ir kitose ide. kalbose (Pokorny, 168–9; Топоров, I, 244–6). Tačiau tiksliai fonetika ir reikšmė sutampa tik baltų kalbose.

Liet. *briedis* randamas XVI–XVII a. raštuose (SD(1), 73; LKŽ, I, 1043; Palionis, 220).

Liet. *dēlē*, plg. lat. *dēle* (Fraenkel, 87). Tos pačios kilmės kaip ir lat. *dēls* 'sūnus', lot. *filius*, liet. *pirmdēlē* 'karvė su pirmu veršiu' ir kiti ide. **dhē(i)-* 'siurbti, čiulpti, žindyti' šaknies žodžiai (Pokorny, 241–2).

Liet. *dēlė* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 122; LKŽ, II, 392).

Liet. *ežilas*, lat. *ērzelis* (Fraenkel, 123–4). Siejama su av. *ərazi* 'pautai', arm. *orjik*', gr. *ὄρχις* 'pautas' (Pokorny, 782; Būga, I, 182; Sabaliauskas, LKK, 10, 155).

Liet. *eržilas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB Sir 33,6; SD(1), 27; LKŽ, II, 1151–2).

Pr. *sirgis* 'eržilas' tiksliai atitinka liet. *žirgas*.

Liet. *gaidys*, plg. lat. *gallis* (Fraenkel, 150). Sietina su liet. *giedoti*. Dėl semantikos plg. rus. *nemyx* 'gaidys': *nemь* 'dainuoti, giedoti', got. *hana* 'gaidys': lot. *cano*, *-ere* 'dainuoti, giedoti'.

Liet. *gaidys* randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 11; DP, 150; ChB, 57; PK, 160; SD(1), 51; LKŽ, III, 17–8).

Liet. *genys*, plg. lat. *dzenis*, pr. *genix*, *aytegenis* 'mažasis genys' (Fraenkel, 152–3; Stang, 7; Endzelīns, IV (2), 210). Siejama su liet. *giñti*, lat. *dzit*, s. sl. *žęti* 'pjauti', skr. *hānti* 'muša' (Pokorny, 491–3; Топоров, I, 647, II, 205–6).

Liet. *genys* yra K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 28; LKŽ, III, 236).

Liet. *grambuolys* 'juodvabalis (Blaps mortisaga); karkvabalis (Melolontha)', plg. pr. *gramboale* 'vabalas' (Lanszweert, V). Sietina su liet. *grambūti* 'graibytis, krapštyti', *grāmdyti* (Топоров, II, 284).

Liet. *grambuolys* senesniuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra pavartotas. Gana plačiai vartojamas tarmėse (LKŽ, III, 510; LKA, I, ž. Nr. 84, p. 197).

Liet. *kielė*, plg. lat. *ciēlava*, pr. *kylo* (Fraenkel, 251). Kitose ide. kalbose šis žodis tiesioginių atitikmenų neturi. Šiaip jis paprastai siejamas su judėjimą reiškiančiais ide. šaknies **kēi-* veiksmazodžiais, plg. gr. *κίεῖν* 'bėgti', lot. *cieo*, *-ēre* 'judinti' (Pokorny, 539; Топоров, III, 361–5).

Liet. *kielė* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 123; LKŽ, V, 748).

Liet. *kumėlė*, *kumelys*, plg. lat. *kumele*, *kumelš* (Fraenkel, 309). Mėginama sieti su skr. *kumārāḥ* 'vaikas, berniukas, sūnus'. Tačiau siejimas labai abejotinas (Mayrhofer, I, 232–3). Baltų kalbų žodžiai primena rus. *комонь* 'žirgas', ček. *komoň* 'arklys'. Tačiau čia susiduriame su fonetinio pobūdžio sunkumais (Machek, 271–2; Sabaliauskas, LKK, 10, 156–7; Трубачев, Пр., 50–2).

Liet. *kumelė*, *kumelys* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (SD(1), 54 LKŽ, VI, 867, 868–9; Palionis, 220).

Liet. *kuosa*, plg. lat. *kuosa*, pr. *kose* (taip taisomas Elbingo žodynėlio 724 žodis *kote* – Mažiulis, 283). Veikiausiai garsažodinės kilmės (Fraenkel, 284–5). Dėl prūsų kalbos žodžio tikrosios formos esama įvairių nuomonių (Топоров, IV, 138–9).

Liet. *kuosa* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 52; LKŽ, VI, 919).

Liet. *kūrmis*, plg. lat. *kuřmis*, *kurnis* (Fraenkel, 317). Žodis būdingas tik lietuvių ir latvių kalboms. Kilmė gana neaiški. J. Endzelynas (ME, II, 324) siejo su rus. *корный* ‘mažo ūgio, trumpas’, kuris toliau sietinas su liet. *kuřčias*, lat. *kuřls*, *kuřns*.

Liet. *kūrmis* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB, 80; SD(1), 64; LKŽ, VI, 961).

Liet. *lakštingala*, plg. lat. *lakstīgala* (Fraenkel, 337). Tik lietuvių ir latvių kalboms būdingas žodis. Veikiausiai yra garsažodinės kilmės, plg. liet. *laskuoti* ‘dainuoti, daug šnekėti’. E. Frenkelis mėgino sieti su liet. *lėkti*, *lakioti*.

Liet. *lakštingala* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 169; LKŽ, VII, 96–7).

Liet. *lāpė*, plg. lat. *lapsa*, pr. *lape* (Fraenkel, 340). Mėginama sieti su gr. *ἀλώπηξ* ‘lapė’, lot. *volpēs* ir kitais ide. lapės, šakalo pavadinimais, fonetinius pasikeitimus aiškinant tabu įtaka (Pokorny, 1179). Tačiau siejimas kelia abejonių (Mayrhofer, III, 115–6; Bammesberger, Don. Balt., 38–43).

Liet. *lapė* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 488; BB, 104; ChB, 126; SD(1), 73; LKŽ, VII, 145–6).

Liet. *lydekà*, *lydys*, plg. lat. *lidaka*, *lidaga*, pr. *liede* (Fraenkel, 364; Stang, 8). E. Frenkelis siejo su liet. *lydis* ‘trūkis, eiga’ (plg. *vienu lydžtū* ‘be pertraukos, vienu kartu’), plg. t. p. *lydavoti* ‘plaukioti, nardyti’, kurie savo ruožtu sietini su liet. *lėisti* (Laumane, 121–2).

Liet. *lydeka* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 164; LKŽ, VII, 402–3, 408; LKA, I, ž. Nr. 80, p. 154).

Liet. *lokys*, plg. lat. *lācis*, pr. *clokis* (Fraenkel, 384–5; Stang, 8). Tik baltų kalboms būdingas, patikimesnės etimologijos neturintis žodis.

Liet. *lokys* randamas XVII a. rankraštiniame Rytų Prūsijos žodyne (C, I, 232; LKŽ, VII, 644). Šiaip senesniuose kalbos paminkluose vartojama šio žvėries pavadinimas *meška*.

Liet. *meletà* ‘genių būrio paukštis’, plg. pr. *melato* (Fraenkel, 401). Sietinas su liet. *malti*. Liet. *meletà* vartojamas ir ‘plepio’ reikšme.

Liet. *meleta* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 551; LKŽ, VII, 1030).

Liet. *opšrūs* 'barsukas', plg. lat. *āpsis*, pr. *wobsdus* (Fraenkel, 517–8; Stang, 9). Labai neaiškios kilmės, tik baltų kalboms būdingas žodis. Mėginta sieti su skr. *āpaḥ* 'darbas, veikimas', lot. *opus* 'darbas'.

Liet. *opšras* randamas J. Bretkūno biblijos vertime (BB2 Moz 25, 3; LKŽ, VIII, 1009).

Liet. *pelė*, plg. lat. *pele* (Fraenkel, 565–6; Stang, 9). Sietinas su liet. *pilkas*, *pálšas*.

Liet. *pelė* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (BB, 80; SD(1), 84; LKŽ, X, 756).

Liet. *pelėda*, plg. lat. *peľęda* (Fraenkel, 566). Tik lietuvių ir latvių kalbai būdingas žodis, sudarytas iš liet. *pelė*, lat. *pele* ir liet. *ėsti*, lat. *ēst*.

Liet. *pelėda* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 88; BB, 79; SD(1), 171; LKŽ, IX, 756–7).

Liet. *pėmpė*, plg. pr. *peempe* (Fraenkel, 569; Lanszweert, V). Tik lietuvių ir prūsų kalboms būdingas, neaiškios kilmės paukščio pavadinimas.

Liet. *pėmpė* kartais pasitaiko XVII a. raštuose (ChB, 420; SD(1), 17; LKŽ, IX, 778).

Lat. *kivite* 'pėmpė' yra skolinys iš vid. vok. žem. *kiwit* (ME, II, 390), kuris savo ruožtu yra garsažodinės kilmės, plg. t. p. liet. *knjvė* 'pėmpė', *gjvė*.

Liet. *skruzdė*, *skruzdėlė*, plg. lat. *skudra*, *skruzda* (Fraenkel, 819–20). Neaiškios kilmės žodis.

K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime yra forma *skrudėlė* (SD(1), 83). J. Bretkūno biblijos vertime randama *skruzdėlė* (LKŽ, XII, 1098, 1105–6; Palionis, 222).

Liet. *sliėkas*, plg. lat. *sliēka*, pr. *slayx* (Fraenkel, 830–1). Siejama su ide. *(s)lei- 'glitus' šaknies žodžiais. Tos pačios kilmės būtų ir gr. *λείμαξ* 'sraigė', rus. *слюмак* (Pokorny, 662–4).

Liet. *sliėkas* užfiksuotas rankraštiniame XVII a. Rytų Prūsijos žodyne (LKŽ, XIII, 14).

Liet. *sparvà*, plg. lat. *spārvs* (Fraenkel, 862). Mėginama sieti su liet. *spirti* (Skardžius, ŽD, 476), plg. *Bitis nenori spirti man*, t. y. *įkasti* (LKŽ, XIII, 436).

Liet. *sparva* randamas 1642 m. K. Sirvydo žodyno leidime (SD(3), 80; LKŽ, XIII, 337).

Liet. *stlrna*, plg. lat. *stīrna* (Fraenkel, 909). Galimas daiktas, jog toliau šie žodžiai yra sietini su lat. **sirna* 'stirna', pr. *sirwis*, rus. *серна*, lot. *cervus* 'briedis'. Tačiau fonetiniai šių žodžių skirtumai sunkiai paaiškinami.

Kad senasis baltiškas šio gyvulio pavadinimas buvo atitinkantis pr. *sirwis*, rodytų baltiškas finų skolinys, plg. suom. *hirvi* 'briedis', est. *hirv* 'stirna' (Thomsen, 225; Kalima, 101–2; Vasmer, II, 615–6 (III, 609); Trautmann, 260).

Liet. *stirna* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB 5 Moz 12, 15; SD(1), 62; LKŽ, XIII, 822).

Liet. *stumbras*, plg. lat. *stumbrs*, *sumbrs*, pr. *wissambris* (taip skaitomas Elbingo žodynėlio 649 žodis *wissambs*') (Fraenkel, 932). Mėginama sieti su rus. *зубр* ir kitais šios šaknies slavų kalbų pavadinimais. Tačiau tiek šis siejimas, tiek ir pr. *wissambs*' lyginimas su liet. *stumbras* yra labai abejotini (Vasmer, I, 463 (II, 107); Endzelins, IV(2), 339).

Liet. *stumbras* kartais randamas XVI–XVII a. raštuose (BB5 Moz 14,5; SD(3), 9; LKŽ, XIII, 1029).

Liet. *šėšė*, *šėžė* 'juodasis strazdas (Turdus merula)', plg. pr. *seese* (Fraenkel, 977; Lanzweert, V). E. Frenkelis siejo su liet. *šėmas* grupės žodžiais. Tačiau patikimesnė yra V. Urbučio nuomonė, jog tai garsažodinės kilmės paukščio pavadinimas (Urbutis, 42–8).

Liet. *šėšis*, *šėšė*, *šėžis*, *šėžė* randami Rytų Prūsijos žodynuose (C, I, 78; R, I, 150; M, I, 275).

Liet. *uodas*, plg. lat. *uōds* (Fraenkel, 124–5, 1164). Tik lietuvių ir latvių kalboms būdingas pavadinimas. Veikiausiai sietinas su liet. *ėsti*, lat. *ēst* (Pokorny, 288–9).

Liet. *uodas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 11; SD(1), 59).

Liet. *vānagas*, plg. lat. *vanags*, pr. *sperglawanagis* (taip taisomas Elbingo žodynėlio 714 žodis *sperglawanag*; Mažiulis, 42) 'paukštvanagis', *gertoanax* (= *gertā(va)nags*; Mažiulis, 327) 'vištvanagis' (Fraenkel, 1194; Stang, 9). Gana neaiškios kilmės žodis. V. Machekas siejo su av. *vārəγana* 'toks paukštis', ček. *raroš* (< **varogə*) (Machek, 508–9). Kartais gali būti ir skolinys iš iranėnų (Zinkevičius, I, 185).

Liet. *vanagas* pasitaiko XVI–XVII a. rašto paminkluose (BB, 178; SD(1), 45).

Liet. *varlė*, plg. lat. *vařde*, pr. vietovardį *Worlyne* (Fraenkel, 1200–1). Liet. *varlė* veikiausiai yra kilusi iš **varde*. Pasitaiko ir forma *varglė*. V. Šulcė (Schulze) baltų kalbų žodžius siejo su arm. *gort*. Jei toks siejimas teisingas, tai šį pavadinimą reikėtų skirti senajam indoeuropietiškos leksikos sluoksniui.

Pr. *trupeyle* 'varlė' atstatoma į **krupeilē* ir siejama su liet. *krūpti*, *kraupūs*, *krūpis* 'rupūžė' (Endzelins, IV (2), 245; Топоров, IV, 211–5).

Liet. *varlė* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 529; BB, 45; ChB, 399; SD(1), 205).

Liet. *vėgėlė*, plg. lat. *vėdzele* (Fraenkel, 1212; Stang, 9). Gana neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su lat. *valgs* 'drėgnas', *vėlgs* ir kitais ide. **uelg-* 'drėgnas' šaknies žodžiais, plg. taip pat lot. *ūvidus* 'drėgnas, šlapias' (ME, IV, 550; Laumane, 242–4).

Lat. *vėgele* yra skolinys iš lietuvių kalbos. Baltiškos kilmės yra liv. *vəgal* (Thomsen, 238; Kalima, 183).

Liet. *vėgėlė* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 80).

Pr. *wilnis* 'vėgėlė' V. Mažiulis sieja su ide. **uel-/uļ-* 'sukioti, sukiotis, veltis' šaknies žodžiais (Mažiulis, 261–2).

Liet. *vėžys*, plg. lat. *vėzis* (Fraenkel, 1235–6). Kilmė neaiški. J. Endzelynas mėgino sieti su lat. *vėžēt* 'mosuoti kuo', K. Būga – su liet. *vóžti*. Baltiškos kilmės yra est. *vähi* (Thomsen, 241; Kalima, 183).

Liet. *vėžys* kartais pavartojamas XVI–XVII a. raštuose (SD(1), 154; Palionis, 223).

Liet. *vieversys*, plg. pr. *werwirsis* (Fraenkel, 1247; Lanszweert, V). Tik lietuvių ir prūsų kalbai būdingas, garsažodinės kilmės žodis (Būga, II, 323).

Liet. *vieversys* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 30).

Lat. *cīrulis* 'vieversys' taip pat veikiausiai garsažodinės kilmės (ME, I, 391–2; Būga, II, 289).

Liet. *vištà*, plg. lat. *vista* (Fraenkel, 1266). Tik šioms dviem kalboms būdingas paukščio pavadinimas. Kilmė neaiški. Mėginta sieti su skr. *vēh*, *vīh* 'paukštis', lot. *avis* (Būga, II, 327; Mayrhofer, III, 265–6).

Liet. *višta* retkarčiais randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 408; BP, I, 296; ChB, 50; SD(1), 57).

Pr. *gerto* 'višta', *gertis* 'gaidys' veikiausiai reikėtų sieti su pr. *girtwei* 'girti' arba pr. *gerwe*, liet. *gėrvė*, *gėršė* (Топоров, II, 221–3; Endzelīns, IV (2), 219).

Liet. *volungė*, plg. lat. *vāluōdze* (Fraenkel, 1273). Mėginama sieti su rus. *уолонга* 'volungė', lenk. *wilga*, *wywilga*, angl. *whitwall*, lenk. *wolac* 'rėkti, šūkauti' (Vasmer, I, 469 (II, 114–5); Būga, II, 656).

Liet. *volungė* pirmuosiuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra randamas.

Pr. *sealtmeno* 'volungė' siejama su lat. *zēlts* 'auksas' (Endzelīns, IV(2), 302).

Liet. *vóras*, plg. lat. *vāris* (Fraenkel, 1274; Stang, 9). Tik lietuvių ir latvių kalboms būdingas vabzdžio pavadinimas. Veikiausiai sietinas su ide. **uer-* 'rišti' šaknies žodžiais, plg. liet. *viřvė*, *vėrti*, dėl semantikos plg.

vok. *Spinne* 'voras': vok. *spinnen* 'verpti; sukti (voratinklius)' (Pokorny, 1150–1).

Liet. *voras* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (MP, III, 29; SD(1), 120).

Liet. *žaltys*, plg. *zalktis* (Fraenkel, 1288). Tik lietuvių ir latvių kalboms būdingas žodis. Gana neaiškios kilmės. Mėginamas sieti su liet. *žalias*, lat. *zaļš* (ME, IV, 685).

Liet. *žaltys* gana dažnai pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (WEv, 82; DP, 439; BB, 148; ChB, 285; SD(1), 33).

Liet. *žiobris* 'tokia gėlųjų vandenų žuvis (Vimba vimba)', plg. lat. *zebris*, pr. *seabre* (Fraenkel, 1311; Lanszweert, V). Veikiausiai sietinas su *žėbras* 'su margu, smulkiais lopiniais snukiu' (ME, IV, 701; Laumane, 249–50; Būga, II, 291).

Liet. *žiobris* pirmuosiuose kalbos paminkluose, atrodo, nepavartotas.

Liet. *žirgas*, plg. lat. *ziŕgs* 'arklys', pr. *sirgis* 'eržilas' (Fraenkel, 1313; Stang, 9). Veikiausiai tik baltų kalboms būdingas žodis. Mėginama sieti su *žeŕgti*, *žiŕgti* (Būga, II, 389; Sabaliauskas, LKK, 10, 153–4).

Iš šio baltų kalbos žodžio veikiausiai kilo suom. *härkä* 'jautis', est. *härj* (Thomsen, 249–51; Kalima, 103).

Liet. *žirgas* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 500; BB, 60; SD(1), 16).

Augmenija

Liet. *apynys*, plg. lat. *apinis* (Fraenkel, 13). Kilo iš *ap(ie) + vyti*. Tai rodo ir formos liet. *apvynys*, lat. *apvinis*.

Liet. *apvynys* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 429; SD(3), 30; LKŽ, I, 217, 283).

Liet. *atolas* 'nupjovus pievą, atžėlusi žolė; antro pjovimo žolė bei dobilai', plg. lat. *atāls*, pr. *attolis* (Fraenkel, 22; Lanszweert, VI). Kilmė aiškinama įvairiai. Gal daugiausia šalininkų turi siejimas su ide. **tāl-*'augti, žaliuoti' šaknies žodžiais, plg. gr. *τᾶλις* 'pilnametė mergaitė', liet. *talōkas* 'užaugęs, subrendęs', lot. *tālea* 'virbas, lazdelė' (Pokorny, 1055; Vasmer, II, 289 (III, 168–9) ir su got. *alan* 'augti', lot. *alo*, *-ere* 'maitinti', plg. t. p. lat. *atālētiēs* 'atgyti, atsigauti' (ME, I, 149; Топопов, I, 138–40).

Baltiškos kilmės yra suom. *ätelä* (Thomsen, 92, 159).

Liet. *atolas* senesniuose lietuvių kalbos paminkluose, atrodo, nėra užfiksuotas (LKŽ, I, 407–8).

Liet. *aviētė*, plg. lat. *avieksne* (Fraenkel, 28). Sietina su liet. *avis*.

Liet. *avietė* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime, D. Kleino gramatikoje (SD(1), 76; KIGr, 70; LKŽ, I, 524).

Liet. *ąžuolas*, plg. lat. *uôzuôls*, pr. *ansonis* (Fraenkel, 28; Stang, 7). Neaiškios kilmės, tik baltų kalboms būdingas pavadinimas. Net ir prūsiško pavadinimo lyginimas su lietuvių ir latvių kalbų pavadinimais, kelia fonetinio pobūdžio sunkumų. J. Zubatas šį ąžuolo pavadinimą mėgino sieti su slav. *qzъlъ*, plg. rus. *узел* 'mazgas'. Tada pr. *ansonis* (**anzônis*) galėjo kilti iš formos **anzlôlas*, o pirminė ąžuolo reikšmė būtų 'gumbuotas medis' (Endzelīns, IV(2), 176; Топоров, I, 33).

Liet. *ąžuolas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (KN, 30; BB1 Moz 6, 14; LKŽ, I, 534–5).

Liet. *balánda*, plg. lat. *baluoda* (Fraenkel, 31). Tik šioms dviem kalboms būdingas pavadinimas, sietinas su liet. *báltas*, lat. *balts* (Pokorny, 118–9).

Liet. *balanda* vėlesniuose rašto paminkluose randamas žodis (LKŽ, I, 584; Lex., 61).

Liet. *brùknė*, plg. lat. *brùklene* (Fraenkel, 54–5). Sietina su liet. *braũkti*, lat. *bràukt* (Pokorny, 170).

Liet. *bruknė* tik vėlesniuose rašto paminkluose randamas žodis (LKŽ, I, 1083).

Liet. *dagỹs*, plg. lat. *dadzis* (Fraenkel, 86). Taip pat tik šioms kalboms būdingas žodis. Siejamas su liet. *dėgti*, lat. *degt* (Pokorny, 240–1).

Baltiškios kilmės yra suom. *takiainen*, est. *takjas* (Thomsen, 165; Kalima, 163–4).

Liet. *dagys* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 303; WEn, 52; LKŽ, II, 210).

Pr. *kaāubri* 'dagys (ar 'dagiai', Mažiulis, 263)' labai neaiškios kilmės žodis, mėginamas sieti su s. angl. *héopa* 'dagys', s. vok. aukšt. *hiufo* (Pokorny, 595; Endzelīns, IV(2), 230; Топоров, III, 104–6).

Liet. *dóbilas*, plg. lat. *dābuls*, *dābuols*, *ābuôls*, pr. *wobilis* (Fraenkel, 99; Stang, 7). Veikiausiai tik baltų kalboms būdingas pavadinimas. Latvių ir prūsų kalbos žodžių fonetinius pakitimus, atrodo, reikėtų aiškinti lat. *ābuôls* 'obuolys', pr. *woble* įtaka (Endzelīns, IV(2), 340).

Baltiškios kilmės kartais gali būti suom. *apila* (Thomsen, 156; Kalima, 91).

Liet. *dobilas* randamas XVII a. Rytų Prūsijos rankraštiniuose žodynuose (C, I, 1071; Lex. 54; LKŽ, II, 599–600).

Liet. *girià*, plg. lat. *dzira*, pr. *garian* 'medis' (Fraenkel, 153). Sietina su s. sl. *gora* 'kalnas', rus. *zopa*, skr. *giriḥ* (Vasmer, I, 293 (I, 438); Pokorny, 477–8; Топоров, II, 163–5). Semantinė žodžių raida buvo 'kalnas'→'mišku apaugęs kalnas'→'miškas'→'medis'. Reikšmių kaitaliojimas 'kalnas' ir 'miškas' randamas ir neindoeuropiečių kalbose, plg. japon.

jama 'kalnas': tarm. japon. *jama* 'miškas', turk. *tag* 'kalnas': jakut. *tua* 'miškas' (Иванов, Топоров, Исслед., 12).

Dėl specialios reikšmės liet. *girià* reikėtų skirti baltų kalboms būdingam leksikos sluoksniui.

Liet. *giria* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 108; ChB, 24; SD(1), 153; LKŽ, III, 340). Senuosiuose raštuose šis žodis vartojamas ir 'dykuma' reikšme.

Liet. *gluosnis*, plg. pr. *glossis* (Fraenkel, 158). Tik šioms kalboms būdingas žodis. Lietuvių kalbos tarmėse randama ir forma *glúosis* (LKŽ, III, 441). Vieni ši medžio pavadinimą linę sieti su liet. *glósti*, *glóstyti*, *gluōdenas* 'varinė gyvatė (*Anguis fragilis*)', kiti su gintaro pavadinimu, plg. lat. *glisis* (Endzelīns, IV(2), 222; Топоров, II, 267; Karaliūnas, 174).

Liet. *gluosnis* randamas XVI–XVII a. raštuose (BB, 222; LKŽ, III, 442). Pasitaiko ir forma *gluoksnis* (MP, 96; LKŽ, III, 441).

Liet. *kařklas*, plg. lat. *kårkls* (Fraenkel, 222). Kitose ide. kalbose žodis atitikmenų neturi. Kilmė gana neaiški. Būta mėginimų sieti su skr. *křñátti* 'suka, verpia, pina', su liet. *kárti*. K. Būga abejodamas siejo su liet. *kårklės* 'gulsčių lentų vartai; vežimo gardys; prie sienos kabinamos ēdžios', kurį savo ruožtu siejo su liet. *kargyti* 'pinti', *kařgoti* 'prastai, bet kaip austi' (Būga, II, 153).

Liet. *karklas* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD (1), 153 (= 155); LKŽ, V, 292).

Liet. *krámas*, plg. lat. *krūms* (Fraenkel, 302). Neaiškios kilmės žodis. A. Leskynas siejo su liet. *kráuti*.

Liet. *krūmas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 398; BB, 179; ChB, 108; SD(1), 65; LKŽ, VI, 697–8).

Liet. *kūlē* 'javų grybas (*Ustilago*)', lat. *kūla* 'sena išdžiūvusi žolė' (Fraenkel, 306–7). Mėginta sieti su gr. *κᾶλον* 'sausas medis' (Pokorny, 595). Veikiausiai iš baltų kilo ir suom. *kulo* 'sena, palikta nepjauta žolė', est. *kulu* (Thomsen, 190–1; Kalima, 121–2; Toivonen, II, 234–5).

Liet. *kūlē* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 413; LKŽ, VI, 825).

Liet. *láiškas* 'augalo lapas', plg. lat. *laiska*, pr. vns. gal. *laisken* 'knyga' (Fraenkel, 333–4; Stang, 8). Toliau siejama su s. sl. *listъ*, rus. *лucm*. Tačiau slavų kalbų žodžiai nuo baltiškųjų skiriasi šaknies vokalizmu ir priešagos formantu (Vasmer, II, 45 (II, 500–1)).

Liet. *laiškas* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 90; SD(3), 185; LKŽ, VII, 71).

Liet. *lākštas* 'augalo lapas; laiškas', plg. lat. *laksts* (Fraenkel, 337). Kilmė neaiški. Mėginta sieti su arm. *lešk* 'suvartotas'.

Liet. *lakštas* įvairiomis reikšmėmis vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 521; ChB, 48; SP, II, 190; SD(1), 10; LKŽ, VII, 95–6). K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime randamas ir žodis *lakštanešys* ‘laiskanešys’ (SD (3), 143).

Liet. *lāpas*, plg. lat. *lapa* (Fraenkel, 339–40). Tos pačios šaknies yra ir liet. *lōpa* ‘letena’, rus. *лана*, liet. *lōpetā*, rus. *лоната*, liet. *ātlapas*. Šie žodžiai sietini su ide. *lōp- *lōp- ‘būti plokščiam’ šaknies žodžiais (Pokorny, 679).

Liet. *lapas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 62; DP, 90; ChB, 409; PK, 43; LKŽ, VII, 140–1).

Liet. *mēdis*, plg. lat. *mežs* ‘miškas’, pr. *median* ‘miškas’ (Fraenkel, 423–5; Stang, 8). Lietuvių kalbos žodžio pirminė reikšmė taip pat buvusi ‘miškas’. Ši reikšmė išlaikyta dar ir tarmėse. Toliau žodis sietinas su s. slav. *mežda* ‘riba’, rus. *межа, между* ‘tarp’, skr. *mādhayaḥ* ‘vidurinis’, lot. *medius*. Pirminė baltų kalbų žodžio reikšmė turėjusi būti ‘miškas, kuriuo eina riba’. Panašių semantinių paralelių esama ir daugiau (Pokorny, 706–7; Vasmer, II, 112 (II, 591–2); Mayrhofer, II, 572–3; Būga, II, 257).

Liet. *medis* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 505; DP, 575; BB, 49; ChB, 16; SD(1), 194; LKŽ, VII, 988–9).

Liet. *mėldas* ‘lieknas rykštės pavidalo vandeninis augalas (Scirpus)’, plg. lat. *mēldi* (Fraenkel, 431). Siejama su ide. *mel-d- ‘minkštas’ šaknies žodžiais, plg. lot. *mollis* ‘minkštas, lankstus’ (Būga, II, 166, 211).

Liet. *meldas* randamas XVI–XVII a. raštuose (BB, 36; SD (1), 166; LKŽ, VII, 1027).

Liet. *miežis, miežiai*, plg. lat. *mieži, miezis*, pr. *moasis* (Fraenkel, 451; Stang, 8). V. Toporovas ir O. Trubačiovas šį baltų kalbų javo pavadinimą sieja su iran. *maiz-* ‘sėti’. Tos pačios šaknies yra ir lat. *màize* ‘duona’ (Endzelīns, IV(2), 262; Топоров, Трубачев, 231).

Liet. *miežiai* randamas XVI–XVII a. raštuose (WEv, 58; BB, 50; ChB, 386; LKŽ, VIII, 159–60).

Liet. *nėndrė*, plg. lat. *niēdre* (Fraenkel, 493–4). Su šiais žodžiais mėginama sieti skr. *naḍāḥ (nalāḥ)* ‘nėndrė’. Tačiau siejimas labai abejotinas (Mayrhofer, II, 127–9; Pokorny, 759).

Liet. *nėndrė* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 22; ChB, 60; BP, I, 382; SD(1), 182; LKŽ, VIII, 654–5).

Liet. *piėnė* ‘tokia piktžolė (Sonchus)’, plg. lat. *pienis* (Fraenkel, 585–6). Kilę iš liet. *pienas*, lot. *piēns* (Būga, II, 406).

Liet. *pienė* pasitaiko vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, IX, 916).

Liet. *pupà*, plg. lat. *pupa*, pr. vietovardžius *Pupkaym*, *Pupayn*, *Pupekaymen* (< *pupa* + *caymis* 'kaimas') (Fraenkel, 670–1). Tik baltų kalboms būdingas pavadinimas, veikiausiai sietinas su liet. *pūsti*, *putà*, lat. *paup*t ir kitais šios šaknies žodžiais (Pokorny, 847–8; Sabaliauskas, R. kr. Endz., 232–42).

Liet. *pupa* (*pupelė*) kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 585; BB2 Sam 17, 28; SD(3), 19; LKŽ, X, 935–6).

Liet. *skir̃p̃stas* 'Ulmus', *skir̃pstùs*, plg. pr. *skerptus* (Fraenkel, 807). Tik lietuvių ir prūsų kalboms būdingas žodis. Dėl lapų formos siejamas su ide. *(s)ker- 'pjauti, kirpti' šaknies žodžiais (Endzelīns, IV(2), 307; Pokorny, 944–5). Randama ir forma *skir̃ptas* 'skroblas' (Lex., 71).

Liet. *skir̃p̃stas* randamas XVII a. rankraštiniame Rytų Prūsijos žodyne (LKŽ, 917). Liet. *skir̃p̃stas* 'paprastasis bukas (Fagus silvatica)' yra S. B. Chilinskio biblijos vertime (LKŽ, XII, 918).

Liet. *skr̃ōblas* 'Carpinus', *skroblùs*, plg. lat. *skābardis*, pr. *scoberwis* (taip taisomas Elbingo žodynėlio 594 žodis *Stoberwis*; Mažiulis, 311), plg. t. p. pr. vietovardį *Scobrow* (Fraenkel, 177, 818). Siejimas kelia fonetinio pobūdžio sunkumų. Veikiausiai sietinas, kaip ir *skir̃p̃stas*, su tos pačios ide. *(s)ker- 'pjauti, kirpti' šaknies žodžiais. Pažymėtina, kad lietuvių kalbos tarmėse *skir̃p̃stas* vartojamas ir 'skroblas' reikšme (Pokorny, 943–4; Būga, II, 105; Endzelīns, IV (2), 308).

Liet. *skroblus* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 558; SD(1), 38; LKŽ, XII, 1091, 1092).

Liet. *šaknis*, plg. lat. *sakne* 'šaknis, daržovė', pr. *sagnis* 'šaknis' (Fraenkel, 958). Toliau sietina su liet. *šakà*, skr. *śākhā* (Pokorny, 523).

Liet. *šaknis* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 155; ChB, 352; PK, 95; SD(1), 61).

Liet. *vārpa*, plg. lat. *vārpa* (Fraenkel, 1201–2). Siejama su liet. *virpėti*, *veřpti*, *vařpas*, *varpýti* 'grežioti' (Būga, II, 398). Žodžio kilmė galbūt liudytų archaišką pjūties būdą: nuplėšiamos tik javų varpos (Трубочев, 10, 153; Лиюкконен, 62).

Liet. *varpa* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 30).

Liet. *žievė*, plg. lat. *zievis* (Fraenkel, 1307). J. Endzelynas siejo su liet. *žydėti*, lat. *ziedēt* (ME, IV, 744–5), plg. liet. *žiedėti* 'kietėti, senti; pelėti'.

Liet. *žievė* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 396; SD(3), 120).

Liet. *žolė*, plg. lat. *zāle*, pr. *sālin* (Fraenkel, 1322). Tos pačios šaknies kaip ir *žālias*, *žēlti*.

Liet. *žolė* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 62; DP, 84; ChB, 388; PK, 84; SD(1), 85).

Negyvosios gamtos kūnai bei reiškiniai

Liet. *balà*, plg. lat. *bala*, pr. ežero vardą *Balyngen*, vietovardį *Balove* (Fraenkel, 30–1). Sietina su liet. *balti*, *báltas*, *bālas*, lat. *bāls* ‘blyškus’, *balts*. Tokios pat kilmės yra ir s. sl. *blato* ‘bala’, rus. *болото*, alb. *baltë* ‘dumblas’ (Vasmer, I, 104 (I, 190); Pokorny, 118–20; Топоров, I, 184).

Liet. *bala* randama K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 50; LKŽ, I, 579–80).

Liet. *dangùs*, plg. pr. *dangus* (Fraenkel, 88–9; Stang, 7). Sietina su liet. *deñgti* (Pokorny, 250; Топоров, I, 297–8).

Liet. *dangus* labai gausiai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 8; DP, 252; ChB, 9; BB, 190; SD(1), 92; LKŽ, II, 261–3).

Lat. *debess* ‘dangus’ sietinas su liet. *debesis*.

Liet. *duobė*, plg. lat. *dùobe* ‘ežia, duobė’ (Fraenkel, 108–9; Būga, II, 405). Sietina su liet. *dùbti*, *dubùs*, *dùgnas* < **dubnas*. Vietovardžiai rodo, jog toks žodis turėjęs būti ir prūsų kalboje (Топоров, I, 356–9).

Liet. *duobė* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 93; PK, 137; ChB, 34; SD(1), 22; LKŽ, II, 608).

Liet. *gāras*, plg. lat. *gars* ‘garas, dvasia’, pr. *garo* ‘(židinio) žertuvė’, *gorne* ‘karštis’ (Fraenkel, 134–5). Toliau sietina su s. sl. *gorëti* ‘degti’, rus. *гореть*, skr. *ghṛṇoti* ‘šviečia, žėruoja’ (Pokorny, 493–5; Топоров, II, 276–9).

Liet. *garas* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 581; SD(1), 119; LKŽ, III, 112).

Pr. *pore* ‘garas’ daugelis kalbininkų laiko skoliniu iš lenkų kalbos, tačiau J. Endzelyno nuomone gali būti ir savas žodis (Endzelins, IV(2), 286; Levin, 104).

Liet. *giñtaras*, plg. lat. *dzitars* (Fraenkel, 192). Labai neaiškios kilmės žodis. Gali būti ir skolinys. Tačiau skolinimo šaltinio nepavyksta nustatyti (Ларин, R. кт. Enz., 149–62; Топоров, II, 211–6). Iš baltų kilo ir daugelyje slavų kalbų vartojamas gintaro pavadinimas, plg. rus. *янтарь* (Лаучюте, 26).

Liet. *gintaras* kartais pavartojamas senuosiuose kalbos paminkluose (SP, I, 183; SD(3), 25; LKŽ, III, 322).

Liet. *klónis*, plg. lat. *klāns* (Fraenkel, 264). Sietina su ide. **klā-* ‘lenkti’ šaknies žodžiais, plg. s. sl. *kloniti* ‘lenkti’. Tos pačios kilmės yra ir liet. *klānas* (Pokorny, 928; Būga, 297).

Liet. *klonis* (*klonė*) pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 24; BP, II, 222; SD(1), 98; LKŽ, VI, 146–7, 148).

Liet. *krušà*, plg. lat. *krusa* (Fraenkel, 302–3). Sietina su liet. *krùšti* (Pokorny, 622–3).

Liet. *kruša* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 580; DP, 220; BB, 51; LKŽ, VI, 725).

Liet. *kūdra*, plg. lat. *kūdra* ‘durpės’ (Fraenkel, 305). Neaiškios kilmės žodis. Mėginta sieti su vid. vok. žem. *hotte* ‘sukrešėjęs pienas’ (ME, II, 332). O. Trubačiovas liet. *kūdra* sieja su ide. **ūdṛ* ‘vanduo’ (Трубачев, ЭТ., 1978, 5).

Liet. *kūdra* senuosiuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra pavartotas (LKŽ, VI, 768–9).

Liet. *liepsnà*, plg. lat. *liesma* (Fraenkel, 366–7). Tik lietuvių ir latvių kalboms bendras žodis. Mėginama atstatyti baltiška prolytė **liepsmā*. Tolesnė kilmė gana neaiški. E. Frenkelis sieja su liet. *lipti*, lat. *lipt*. Jo nuomone, lat. *lipt* ‘uždegti’ taip pat sietinas su šiais veiksmažodžiais. Kiti liet. *liepsnà* mėgina susieti ir su liet. *lopė* ‘deglas, skalų ryšulėlis’, lat. *lāpa*, pr. *lopis* ‘liepsna’, gr. *λάμπω* ‘šviečiu’ (Pokorny, 652–3; Būga, III, 210; Skardžius, Zf sl Ph, 27, 438; Karaliūnas, 34).

Liet. *liepsna* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 14; BB, 180; PK, 183; ChB, 380; SD(1), 124; LKŽ, VII, 426–7).

Liet. *liūnas*, plg. lat. *lūns* (Fraenkel, 380–1). Veikiausiai reikėtų sieti su koku nors garsažodinės kilmės veiksmažodžiu, plg. liet. *liumpėti* ‘siūbuoti’, *liūmpsėti*, liet. *liūlynas* ‘liūnas’: liet. *liūlėti* ‘siūbuoti’ (Būga, III, 650). Mėginta sieti ir su gr. *λύμα* ‘purvas’ (Pokorny, 681).

Liet. *liūnas* kartais pasitaiko XVII a. raštuose (SD(3), 448; LKŽ, VII, 613).

Liet. *mėtai*, *mėtas*, plg. lat. *meṣ* ‘laikas’, pr. *mettan* ‘metai’ (Fraenkel, 445). Sietina su liet. *mèsti*, *mātas*, skr. *māti* ‘matuoja’, gr. *μέτρον* ‘matas’, toch. A *me-* ‘matuoti’, toch. B *mai-*. Tokios pat kilmės veikiausiai yra ir alb. *mōt* ‘metai, oras’ (Pokorny, 703–4; Десницкая, Blt., 19(1), 18–9).

Šiuos žodžius iš dalies būtų galima laikyti baltų ir albanų leksikos bendrybe.

Liet. *metai* (*metas*) gausiai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 1; DP, 36; PK, 15; ChB, 138; SD(1), 22; LKŽ, VIII, 99–101).

Liet. *mólis*, plg. lat. *māls* (Fraenkel, 431, 463). Veikiausiai sietina su liet. *mėlas*, *mėlynas*, lat. *mēl̃ns* ‘juodas’, *mēļš* ‘tamsiai mėlynas’, skr. *mali-nāḥ* ‘purvinas, nešvarus’ (Pokorny, 720–1). K. Būga liet. *mólis*, lat. *māls* siejo su liet. *muolėti* ‘apsidengti gleivėmis’, lot. *mano*, *-are* ‘bėgti, tekėti’, air. *móin* ‘pelkė’ (Būga, I, 313). Tačiau pirmoji etimologija atrodo įtikimesnė.

Liet. *molis* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 582; BB, 34; ChB, 247; SD(1), 35; LKŽ, VIII, 339–40).

Pr. *laydis* ‘*molis*’ sietinas su liet. *laitas* ‘plūktinė kluono ar gryčios asla’ : **leid-* ‘glieti, glaistyti’ (Mažiulis, 290; Pokorny, 662).

Liet. *óras*, plg. lat. *árs* ‘laukas, oras (vieta po atviru dangumi)’ (Fraenkel, 518). Sietina su liet. *ársti*, lat. *áft*. Pirminė liet. *óras* reikšmė buvo ‘arimas’ (Būga, II, 256–7). Tos pačios šaknies yra ir liet. *orùs*, *orùmas*.

Liet. *oras* gana dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 559; DP, 42; ChB, 35; SD(1), 95; LKŽ, VIII, 1011–3).

Liet. *pėlkė*, plg. lat. *pelce*, pr. *pelky* (Fraenkel, 567; Stang, 9). Toliau veikiausiai sietina su liet. *pilkas* ir kitais šio žodžio giminaičiais (Pokorny, 804–5; Fraenkel, R. kr. Endz., 107).

Liet. *pelkė* randamas S. B. Chilinskio biblijos vertime, rankraštiniam XVII a. žodyne (ChB, 418; LKŽ, IX, 770; Lex., 67).

Liet. *perkūnas* ‘griaustinis; žaibo dievas’, plg. lat. *pĕrkūns*, pr. *percu-nis* (Fraenkel, 575; Stang, 9). Veikiausiai sietinas su senuoju ide. ažuolo pavadinimu, plg. lot. *quercus* ‘ažuolas’, s. vok. aukšt. *for(a)ha* ‘pušis’. Tos pačios šaknies galbūt yra ir het. *perunaš* ‘uola’. Tik priesaga baltų kalbų žodžiai skiriasi nuo slavų kalbų perkūno (taip pat ir atitinkamo dievo) pavadinimo, plg. rus. *перун*, ček. *perun*. Gana neaiškus šių žodžių santykis su šaknies **per-* (plg. liet. *pėrti* ‘mušti’, s. slav. *pъrati*) žodžiais (Pokorny; 822–3; Vasmer, II, 345–6 (III, 246–7); Иванов, ВСЯ, 3, 101–11).

Liet. *perkūnas* gana dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 554; DP, 7; BB, 63; ChB, 390; SD(1), 123; LKŽ, IX, 833–4).

Liet. *pliėnas*, plg. lat. *pliens*, pr. *playnis* (Fraenkel, 400; Stang, 9). Tolesnė kilmė neaiški. Būta mėginimų sieti su s. isl. *fleinn* ‘gembė, kablys’, s. angl. *flán* ‘kablys, strėlės smaigalys, ietis’ (Trautmann, A. Spr. 400; Endzelins, IV(2), 281).

Liet. *plienas* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime, rankraštinuose XVII a. Rytų Prūsijos žodynuose (SD(1), 174; C, II, 1149; Q, 500; LKŽ, X, 221).

Liet. *puřvas*, plg. lat. *pūrvs* ‘pelkė’ (Fraenkel, 675). Tik lietuvių ir latvių kalboms būdingas žodis. Mėginamas sieti su gr. *πυρρός* ‘rausvas, raudonas’ (Specht, Urspr., 122, 199; ME, III, 421).

Liet. *purvas* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 418; DP, 406, 582; Ch, 165; PK, 84; MP, 100; SD(1), 124; LKŽ, X, 986–7).

Liet. *rýtas*, plg. lat. *rīts* (Fraenkel, 738). Gana neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su s. vok. aukšt. *rīsan* ‘kilti, kristi’ ar net su s. sl. *rano*

'anksti', rus. *пано* (Pokorny, 326–31; Vasmer, II, 491 (III, 442); Trautmann, 246).

Liet. *rytas*, *rytai* 'pasaulio šalis' dažnai vartojami XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 342; DP, 81, 502; Ch, 45; PK, 38; SD(1), 113; LKŽ, XI, 726–8).

Liet. *ruduõ*, plg. lat. *rudens* (Fraenkel, 745). Sietina su liet. *rùdas*, lat. *rùds*.

Liet. *ruduo* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BP, II, 136; ChB, 378; KIGr, 55; LKŽ, XI, 878–80).

Liet. *salà*, plg. lat. *sala* (Fraenkel, 758). Veikiausiai sietina su liet. *sàlti* 'tekėti', pr. *salus* 'upokšnis (nuo lietaus)', plg. liet. *àtsala* 'upės įsigrauzimas į krantą' (Būga, II, 305; Pokorny, 899).

Baltiškos kilmės yra suom. *salo* 'miško sala, miškinga vietovė', est. *salu* (Thomsen, 214; Kalima, 158).

Liet. *salà* 'kaimas', lat. *sala* sietina su ide. **sel-* 'gyvenamoji vieta', plg. rus. *село* 'kaimas', s. vok. aukšt. *sal* 'butas, salė' (Pokorny, 898). K. Būga abu šiuos baltų kalbų žodžius siejo su ide. **sel-* 'sédėti; judėti' (Būga, II, 554).

Liet. *sala* 'vandens apsuptas sausumos plotas' kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BBEz 26,5; SD(1), 116; LKŽ, XII, 59).

Liet. *sietuvà* 'gili upės vieta', plg. lat. *sietava* (Fraenkel, 783–4). Neaiškios kilmės žodžiai. Mėginama sieti su s. isl. *sídr* 'ilgas, nukaręs' (Pokorny, 890–1).

Liet. *sietuva* senosiuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra vartotas (LKŽ, XII, 535).

Liet. *slėnys*, plg. lat. *slēne* (Fraenkel, 828–9). Neaiškios kilmės žodis. J. Endzelynas mėgino sieti su norv. *slad(e)* 'slėnys', plg. t. p. liet. *slėd-nùs*, *slėnùs* 'nuolaidus' (ME, III, 928; Būga, II, 555).

Liet. *slėnys* senosiuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra užfiksuotas (LKŽ, XII, 1209; LKA, I, ž. Nr. 103, p. 179).

Liet. *smėlis*, *smiltis*, plg. lat. *smēlis*, *smilts*, *smil̃kts* (Fraenkel, 842–3, 846–7). Veikiausiai reikėtų sieti su liet. *smūlkus*, lat. *smāļks*, air. *smal* 'dulkės', got. *smals* 'mažas' ir kitais ide. **mel-* 'malti, smulkinti' šaknies žodžiais (Pokorny, 716–9; ME, IV, 957).

Liet. *smiltis* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 7, 579; C, II, 363; LKŽ, XIII, 153–4, 186–7).

Liet. *šilas*, plg. lat. *sils*, pr. *sylo* (Fraenkel, 982–3; Lanszweert, VI). Neaiškios kilmės žodis. J. Endzelynas, š-, s- kildindamas iš **ks*, siejo su gr. *σκέλλω* 'džiovinu' (ME, III, 839). Mėginta sieti su skr. *silah* 'lauke

likusios varpos' (Pokorny, 552–3). M. Mairhoferis tokiam siejimui nepriitaria (Mayrhofer, III, 342–3).

Liet. *šilas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 375; SD(3), 21).

Liet. *uolà*, plg. lat. *uōla* 'žvirgždukas, kiaušinis, uola' (Fraenkel, 1166–7). Siejama su liet. *vėlti* 'taršyti, trinti' grupės žodžiais, plg. liet. *velėna*, *velėti*, *apvalūs*.

Liet. *uola* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 162; BB, 105; ChB, 422; PK, 99; SD(1), 115).

Liet. *vāris*, plg. lat. *varš*, pr. *wargien* (Fraenkel, 1199–200; Stang, 9). Gana neaiškios kilmės, tik baltų kalboms būdingas metalo pavadinimas. Viač. Ivanovas sieja su het. *ȳar-* 'degti', toch. A *wrātk* 'virtti' (Иванов, Blt., 13(1), 234–5).

Liet. *varis* (ir forma *varias*) vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 582; BB, 69; WEv, 48; ChB, 22, 270; SD(1), 79, 172).

Liet. *vejà*, plg. pr. *wayos* 'pievos' (Fraenkel, 1216). Labai neaiškios kilmės žodis. Mėginta sieti su s. vok. aukšt. *wisa* 'pieva'.

Liet. *veja* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 182).

Liet. *velėna*, plg. lat. *veļēna* (Fraenkel, 1218). Siejama su liet. *vėlti*, lat. *veļt*.

Liet. *velėna* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 20).

Liet. *verpėtas*, plg. lat. *vėrpata* (Fraenkel, 1226–7). Sietina su liet. *vėřpti*, lat. *vėřpt*, kurių pirminė reikšmė buvo 'suktis'.

Liet. *verpetas* kartais pasitaiko senuosiuose kalbos paminkluose (ChB, 420; SD(1), 194).

Liet. *žiezdras* 'žvirgždas', plg. pr. *sixdo* 'smėlis' (Fraenkel, 1307; Stang, 9). Toliau siejama su vid. vok. aukšt. *kis* 'žvirgždas' (Būga, I, 292; Endzelins, IV(2), 306; Pokorny, 356).

Liet. *žiezdras* (*žiezdra*) vartojama XVI–XVII a. raštuose (DP, 11, 302; ChB, 47, 350; BB, 127).

Statyba, technika, buitis

Liet. *ādata*, plg. lat. *adata* (Fraenkel, 1). Sietina su liet. *adýti*, lat. *adīt*. Toliau mėginama sieti su ide. **edh-* 'smailas' šaknies žodžiais, plg. liet. *ėglė*, lat. *egle*, pr. *addle* ir kt. (Pokorny, 289–90).

Liet. *adata* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 270; BP, I, 25; ChB, 42; SD(1), 47; LKŽ, I, 18).

Liet. *arūodas*, plg. lat. *aruōds* (Fraenkel, 17–8). Gana neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su pr. *arrien*, kuris reikšmė 'javai' būtų pavar-

totas frazėje *kurwan kas arrien tlāku* (vok. *Ochsen der da Dreschet*). Tačiau pr. *arrien* reikšmė gali būti ir kitaip aiškinama. Antrasis liet. *aruodas* komponentas sietinas su lit. *dėti*, plg. liet. *iñdas, priešdas, išdas* (Būga, II, 93–4; Mažiulis, 275; Топоров, I, 105–6).

Lat. *aruōds* šiuo metu vartojamas nauja 'specialybė, amatas' reikšme (ME, I, 142).

Liet. *aruodas* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BP, II, 241; SD(1), 179; LKŽ, I, 323).

Liet. *balnas*, plg. pr. *balgnan* (Fraenkel, 31–2; Stang, 7). Veikiausiai sietinas su ide. **bhel-* 'tinti, didėti, pūsti' šaknies žodžiais, plg. got. *balgs* 'žarna, iškimštas kailis, ryšulys', lot. *folllis* 'dūda, žarna, krepšys' (Pokorny, 125–6).

Liet. *balnas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (BP, II, 343; SD(1), 44, 165). J. Bretkūno raštuose pasitaiko ir forma *balgnas* (BB, 92), kuri veikiausiai yra skolinys iš prūsų kalbos.

Lat. *sęgli* 'balnas' (< **sędli*), matyt, yra skolinys iš slavų (ME, III, 812).

Liet. *dāiktas*, plg. lat. *daikts*, pr. vns. kilm. *deicktas* (Fraenkel, 79; Stang, 7). Mėginama sieti su *diegti, dlegas*. K. Būga, remdamasis lat. *dāiks* 'įnagis', tokiai etimologijai nepritarė. Tačiau *dāiks* galėtų būti ir naujesnė forma (Pokorny, 243–4; Būga, II, 252; Endzelīns, IV(2), 196). Pirminė žodžio reikšmė galėjo būti 'smailas kam nors durti daiktas' (Jēgers, Blt. Ling., 84–5).

Liet. *daiktas* – vienas iš dažniausiai vartojamų XVI–XVII a. raštų žodžių (MŽ, 8, 35; DP, 11; BB, 71; ChB, 96; PK, 80; SD(1), 19; Kudz.-DP, I, 135–7; LKŽ, II, 218–20).

Liet. *diržas*, plg. lat. *dirža* (Fraenkel, 97). Veikiausiai sietinas su liet. *diržti* 'kietėti', skr. *dryati* 'yra stiprus', av. *darəz-* 'raištis, kaspinas' (Pokorny, 254; Mayrhofer, II, 61–2).

Liet. *diržas* retkarčiais vartojamas XVI–XVII a. raštucse (DP, 21; ChB, 8; LKŽ, II, 589–90).

Liet. *grąžtas*, plg. pr. *granstis* (Fraenkel, 167–8; Lanszweert, VI). Sietina su liet. *grėžti*, lat. *grlezt* ir kitais šių giminaičiais.

Liet. *grąžtas* (tarminė forma *gružtas*) randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 177; LKŽ, III, 544).

Liet. *grīndys*, plg. lat. *grīda* (Fraenkel, 170–1). Sietina su liet. *grįsti*, lat. *grīst*. Tos pačios šaknies yra ir pr. *grandico* 'stora lenta' (Endzelīns, IV (2), 223).

Liet. *grīndys* pasitaiko J. Bretkūno raštuose (BB, 177; LKŽ, III, 610).

Liet. *jājuja*, plg. lat. *jaūja*, pr. vietovardį *Jawgen*, vok. *Jauge*, paskolin-

ta iš prūsų kalbos (Fraenkel, 192). Siejama su liet. *javai* ir šio giminaičiais (Pokorny, 512; Топоров, III, 21–2).

Liet. *jauja* randamas J. Bretkūno biblijos vertime, vartojamas tarmėse (BB2 Kar 6, 27; LKŽ, IV, 299–300; LKA, I, ž. Nr. 14, 20, p. 53, 64–5).

Liet. *káilis*, *kailiniai*, plg. lat. *kailis* (Fraenkel, 202–3). Veikiausiai sietinas su lat. *kails* ‘nuogas’, dėl semantikos plg. pr. *nognan* ‘oda’: liet. *núogas* (Endzelīns, IV(2), 267).

Liet. *kailis* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 621; SD(3), 7; LKŽ, V, 53). Vartojama ten ir *kailiniai* (SD(1), 62; SE, 205; LKŽ, V, 52).

Liet. *kaluvijas*, plg. pr. *kalabian* (Fraenkel, 207; Stang, 8). Siejama su liet. *kálti*, rus. *колоть* ‘durti’. Tačiau siejimas kelia abejonių (Endzelīns, IV(2), 232; Топоров, IV, 164–6; Ademollo Gagliano, Arch. Glot. Ital., 1977, 62, 40–53).

Liet. *kalavijas* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 18; BP, I, 114; SP, II, 7; PK, 90; ChB, 100; SD(1), 79; LKŽ, V, 107–8).

Liet. *káltas*, plg. lat. *kalts*, pr. *kalte* ‘markė (moneta)’ (pirminė reikšmė veikiausiai ‘metalo gabalėlis’ < ‘(at)kirstas dalykas’, plg. rus. *рубль* ‘rublis’: *рубль* ‘kirsti’) (Fraenkel, 210–1; Jēgers, Blt. Ling., 81–6; Mažiulis, 40). Sietina su liet. *kálti*.

Liet. *kaltas* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 21; LKŽ, V, 152).

Liet. *kañklės*, plg. lat. *kuðkles* (Fraenkel, 215). Gana neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su lot. *cano*, *-ere* ‘dainuoti, griežti kub nors’, got. *hana* ‘gaidys’. V. Pizanis, atstatydamas prolytę **kal-kl-*, siejo su ide. **kel-* ‘šaukti, skambėti’ šaknies žodžiais, plg. liet. *kañkalas* (< **kalkalas*), rus. *колокол* ‘varpas’ (Pokorny, 548–9; Гамкрелидзе, Иванов, 221).

Baltiškios kilmės veikiausiai yra suom. *kantele*, est. *kannel* (Thomsen, 178–81; Kalima, 106–7; Nieminen, Finnisch *kantele* und damit verbundenen Namen baltischer Musikinstrumente. Helsinki, 1963; Salys, III, 275–6).

Liet. *kanklės* (ir forma *kankliai*) kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BP, II, 197; SP, II, 57; SD(3) 38; LKŽ, V, 214–5).

Liet. *kāpas*, plg. lat. *kaps*, pr. vietovardį *Auctacops* (Fraenkel, 217; Топоров, III, 212–4). Siejama su liet. *kōpos*, rus. *кона* ‘šieno krūva’. Toliau veikiausiai reiktų sieti liet. *kapóti*, *kópti*, *kuðpti* (Vasmer, I, 618 (II, 316); Pokorny, 931–2).

Liet. *kapas* (*kapai*) retkarčiais pasitaiko XVII a. raštuose (ChB, 19; SD(1), 83; LKŽ, V, 228–9).

Liet. *káušas*, plg. lat. *kaúss* (Fraenkel, 231–2). Kilmė mėginama įvairiai aiškinti. Siejama su ide. **(s)keu-* ‘uždengti, apgaubti’ šaknies žodžiais. J. Otkupščikovas šiuos baltų kalbų žodžius, nurodydamas nemaža semantinių paralelių, siejo su liet. *kauti* ‘mušti, kirsti’, lat. *kaūt* (Pokorny, 951–3; Būga, I, 364; Откупщиков, Blt., 6(2), 185–92).

Liet. *kaušas* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 85, 290; SD(3), 144; LKŽ, V, 445–6).

Liet. *krósnis*, plg. lat. *krásns* (Fraenkel, 301–2). Tik šioms dviem baltų kalboms būdingas žodis. Sietinas su liet. *kráuti*, *krūvą*, lat. *krāt* ‘krauti, rinkti’ (Būga, II, 201–3, 209).

Pr. *stabni* ‘krosnis’ sietina su pr. *stabis* ‘akmuo’, liet. *stābas* (Pokorny, 1011–13; Endzelīns, IV(2), 313). Pr. *vumpnis* (taip taisomas Elbingo žodynėlio 331 žodis *vumpis*) ‘ubas (duonkepė krosnis)’, kaip ir liet. *ūbas*, *ūblas* ‘degutui degti krosnis’ veikiausiai yra germaniškos kilmės (Būga, II, 204–8; Pokorny, 88).

Liet. *krosnis* ‘pirties akmeninis krosnis’ (Kamionka w łaźni/*Vaporarium, vaporarium ex ignitis lapidibus*) randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime, XVII a. Rytų Prūsijos rankraštiniam žodyne (SD(3), 94; C, II, 169; LKŽ, VI, 687–8; LKA, I, 59–60).

Liet. *laīdaras*, plg. lat. *laīdars* (Fraenkel, 330). Sietina su liet. *lėisti*, lat. *laīst*.

Vartojamas vėlesniuose rašto paminkluose ir tarmėse (LKŽ, VII, 15–6; LKA, I, ž. Nr. 10, p. 46).

Liet. *lāngas*, plg. lat. *luōgs*, pr. *lanxto* (Fraenkel, 339; Stang, 8). Neaiškios kilmės, tik baltų kalboms būdingas žodis (Būga, II, 164). V. Mažiulis sieja su **leng-* /**ling-* ‘pleventi, linguoti’ šaknies žodžiais (Mažiulis, 284–5). Tokiu atveju liet. *lāngas* būtų galima sieti ir su rus. *луг* ‘pieva’ (Дыбо, 26–7).

Liet. *langas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 202, 440; ChB, 221; WEv, 43; SD(1), 112; LKŽ, VII, 122–3).

Liet. *málka*, plg. lat. *malka*, pr. *malko* ‘malkos, mediena’ (Fraenkel, 401–2). Gana neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su lat. *smalks*, liet. *smūlkus*.

Liet. *malka* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 8, 36; ChB, 259; SD(1), 26).

Liet. *miēlės*, plg. lat. *mieles* (Fraenkel, 448–9). Kilmė gana neaiški. E. Frenkelis linkęs sieti su liet. *miēlas* ‘gipsas’, siejama ir su s. vok. aukšt. *meil* ‘dėmė’ (Pokorny, 697).

Liet. *mielės* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 580; PK, 249; SD(1), 26; LKŽ, VII, 145–6).

Liet. *milas*, plg. lat. *mils*, *mila*, pr. *milan* (Fraenkel, 452–3). Gana neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su gr. $\mu\alpha\lambda\lambda\acute{o}\varsigma$ ‘gaurai, kuokštas’ (Pokorny, 721).

Liet. *milas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB, 212; Lex., 103; SD(3), 397; LKŽ, VIII, 184–5).

Liet. *miltai*, plg. lat. *mil̃ti*, pr. *mel̃tan* (Fraenkel, 403). Toliau sietina su liet. *málti*, lat. *mãlt* ir šių giminaičiais (Pokorny, 716–9).

Liet. *miltai* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 86; 90; ChB, 30; BP, I, 314; SD(1), 76; LKŽ, VIII, 194–5).

Liet. *nāginė* ‘iš odos parauktas apavas su apivarais’, plg. lat. *nadzene* ‘prastas batas; kepurė su stogeliu’ (Fraenkel, 478–9). Tik šioms baltų kalboms būdingas žodis. Sietina su liet. *nāgas*, lat. *nags*, liet. *nagà* ‘kanopa’, pr. *nage* ‘koja’, rus. *ноза* (Būga, I, 313, 472).

Liet. *naginės* randamas XVII a. rankraštiniame žodyne (Lex., 66; LKŽ, VIII, 401–2).

Liet. *pagalys*, plg. lat. *pagale* ‘pliauska’ (Fraenkel, 523). Sietina su *pa-gālas*. Tos pačios šaknies žodis yra ir liet. *pagaliaū*, *pāgal*.

Liet. *pagalys* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB, 104; SD(1), 54; LKŽ, IX, 73).

Liet. *pākulos*, plg. lat. *pakulas* (Fraenkel, 211–2). Sietina su liet. *kūlti*, lat. *kũlt* (Būga, II, 511).

Liet. *pakulos* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 379; SD(1), 118; LKŽ, IX, 214).

Liet. *peilis*, plg. lat. *peilis*, pr. *peile*, *kalopeilis* ‘peilis kapoti (mėsai)’ (Fraenkel, 563–4; Stang, 9). Gana neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su liet. *pāilyti* ‘mušti’. Neaiškus baltiško žodžio santykis su rus. *нула* ‘pjūklas’, s. vok. aukšt. *fila* ‘dildė’ (Vasmer, II, 356 (III, 261); Būga, III, 947–8).

Liet. *peilis* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 199, 222; BP, I, 128; SD(1), 99; LKŽ, IX, 747–8).

Liet. *priekalas*, plg. pr. *preicalis* (Fraenkel, 211–2; Lanszweert, VI). Sietina su liet. *kálti*, lat. *kãlt* (Pokorny, 545–6).

Liet. *priekalas* randamas XVII a. rankraštiniame Rytų Prūsijos žodyne (C, I, 78; LKŽ, X, 644).

Liet. *putrà* ‘prastas viralas; sriuba iš miltų ar kruopų’, plg. lat. *putra* ‘sriuba (paprastai iš kruopų ar miltų); košė’, *putraimi* ‘kruopos’, plg. t. p. liet. *pūtelis* ‘pienu įplaktų avižinių miltų valgis’, lat. *pūtelis* (Fraenkel, 681–2). Veikiausiai reikėtų sieti su liet. *pūsti*, *putà* ir kitais šių giminaičiais (Pokorny, 847–8; Būga, I, 314–5).

Baltiškios kilmės yra suom. *puuro*, *putro*, est. *puđr* (Thomsen, 210; Kalima, 148–9).

Liet. *putros* ‘salyklas’ randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 169; LKŽ, X, 1139–40).

Liet. *rėplės*, plg. pr. *raples* (Fraenkel, 721–2; Lanszweert, VI). Sietina su liet. *rėpti* ‘daug griebti, daug apimti’ (Pokorny, 865; Endzelīns, IV(2), 293–4).

Liet. *replės* randamas XVII a. raštijos paminkluose (KlGr, 70; SD(1), 55; LKŽ, XI, 467–8).

Liet. *rýkštė*, *rýštė*, plg. lat. *rikste*, *riste*, pr. *riste* (Fraenkel, 734; Stang, 9). Mėginama sieti su liet. *rišti*, lat. *rist*, pr. *senrists* ‘surištas’.

Liet. *rykštė* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 398; ChB, 393; SD(1), 157; LKŽ, XI, 609–11).

Liet. *rōgės*, plg. lat. *ragavas*, *ragus* (Fraenkel, 685). Siejama su liet. *rāgas*, lat. *rags*, pr. *ragis*, kadangi rogių pavažos panašios į gyvulio ragus (Būga, II, 267, 295, 553).

Baltiškios kilmės yra suom. *reki*, est. *regi* (Thomsen, 211; Kalima, 153).

Liet. *rogės* randamas rankraštiniame XVII a. Rytų Prūsijos žodyne. Forma *ragutės* yra K. Sirvydo 1642 m. laidos žodyne (C, II, 448; SD(3), 397; LKŽ, XI, 31, 43, 812, 814).

Liet. *sielis*, plg. lat. *stelis*. Sietina su liet. *siėti* ‘rišti’, lat. *siet* (Būga, II, 558–60; ME, III, 858).

Liet. *sielis* pasitaiko XVII a. raštuose (SD(3), 445; LKŽ, XII, 520).

Liet. *siena*, plg. lat. *siēna* (Fraenkel, 782–3). Tos pačios šaknies kaip ir liet. *siėti*, lat. *siet*. Dėl semantikos plg. vok. *Wand* ‘siena’: *winden* ‘vyti, vynioti, lenkti’ (Pokorny, 891–2; Būga, II, 402, 429; Kluge, 838).

Liet. *siena* randamas XVI–XVII a. rašto paminkluose (DP, 16, 242; ChB, 225; PK, 64; BP, I, 424; SD(1), 38; LKŽ, XII, 523–6).

Liet. *skarà*, plg. lat. *skara* (Fraenkel, 796). Sietina su liet. *skarti* ‘plyšti’, *skirti*, *skūrti* ir kitais šios grupės žodžiais (Pokorny, 938–40; Būga, II, 565).

Liet. *skara* vartojamas XVII a. raštuose (SD(1), 13; C, I, 652; LKŽ, XII, 744–6).

Liet. *sleñkstis*, *sleñksnis*, plg. lat. *sliexnis* (Fraenkel, 829). Gana neiškios kilmės žodis. Būta mėginimų sieti su liet. *sliñkti*. Kiti sieja su rus. *сляга* ‘plona ilga kartis’ (Vasmer, II, 668–9 (III, 681); ME, III, 939).

Liet. *slenkstis* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 532; PK, 92; SD(3), 187; C, II, 830; LKŽ, XII, 1211–3). To meto raštuose randama ir forma *slenksnis* (BB, 54; SD(3), 345; LKŽ, XII, 1211).

Pr. *pocorto* 'slenkstis' siejama su got. *haúrds* 'durys' (Endzelins, IV (2), 284).

Liet. *spāliai*, plg. lat. *spaīi* (Fraenkel, 859). Sietina su ide. *(s)p(h)el- 'skaldyti, skaidyti, nuplėšti', plg. pr. *spelanxtis* 'skeveldra', s. vok. aukšt. *spaltan* 'skaldyti'.

Liet. *spaliai* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 80; LKŽ, XIII, 313–4).

Liet. *stāklės*, plg. lat. *stakles*, pr. *stacle* 'ramstis' (Fraenkel, 893). Kaip ir liet. *staktà* 'rėmas, kur įstatomos durys ar langai', sietinas su liet. *statyti* ir kitais ide. **sta-* šaknies žodžiais (Pokorny, 1004–10).

Liet. *staklės* randamas XVI–XVII a. raštuose (BB1 Sam 17,7; SD(3), 132; C, II, 917; LKŽ, XIII, 635–6).

Liet. *súolas*, plg. lat. *suōls* (Fraenkel, 942–3). K. Būga šiuos žodžius siejo su šaknies **sel-* 'sėdėti' žodžiais. Tos pačios kilmės būtų liet. *salà* 'kaimas'. Kiti tyrinėtojai atstato ide. šaknį **sel-* 'sija, lenta, iš lentų pagamintas', iš jos kildindami liet. *súolas*, s. angl. *selma* 'lova' ir kt. (Būga, II, 305, 554; Pokorny, 898–9).

Liet. *suolas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (BB Ez 27,6; ChB, 44; WEv, 192; MP, 119; SD(1), 71; LKŽ, XIV, 185–7).

Liet. *sūris*, plg. lat. *siērs*, pr. *suris* (Fraenkel, 944–5). Siejama su liet. *sūrūs*, lat. *sūrs* 'sūrus, kartus', rus. *сыроу* 'drėgnas, žalias (nevirtas)'. Latvių kalbos žodžio šaknies vokalizmas veikiausiai pasikeitė dėl kurio nors kito žodžio įtakos, plg. lat. *sieru siet* 'sūrį daryti (sieti)' (Pokorny, 1039; ME, III, 859).

Liet. *sūris* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 81; LKŽ, XIV, 215–6).

Liet. *sviestas*, plg. lat. *sviēsts* (Fraenkel, 953). Siejama su liet. *sviėsti*, plg. liet. *pasviėsti* 'tepti, patepti ratus,' lat. *svaidīt* 'tepti' (Būga, I, 370, II, 314; Pokorny, 1043). Pastaruoju metu liet. *sviestas* mėginamas sieti su av. *xšvid-* 'pienas' (Топоров, Трубачев, 231).

Liet. *sviestas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB1 Moz 18,8; WEv, 156; SD(1), 77; LKŽ, XIV, 338–40).

Liet. *šikšnà* 'išdirbta be plaukų oda; odinis diržas', plg. lat. *siksna* (Fraenkel, 981). Gana neaiškios kilmės žodis. J. Endzelynas jį siejo su lat. *sīksts* 'kietas; atkaklus; šykštus', liet. *šykštas* 'tvirtas, kietas', liet. *šykštūs*. Mėgintas sieti ir su skr. *śikyam* 'diržas, iš virvės padaryta kilpa kam nors nešti' (Pokorny, 598; Mayrhofer, III, 332; ME, III, 837).

Liet. *šikšna* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 462; SD(1), 161; LKŽ, XIV, 764–5).

Liet. *šlājos* 'didelēs porinēs rogēs vežti malkoms, kroviniams', plg. pr. *slayo* (Fraenkel, 998; Lanszweert, VI). Siejama su liet. *šliēti* ir kitais šios šaknies žodžiais, plg. *šlaītas*, *šlitis* 'guba, rikē', *atšlaiņas* 'klojimo asla, grendymas' (Pokorny, 600–2).

Liet. *šlajos* randamas XVII a. rankraštinuose Rytų Prūsijos žodynuose (Q, 452; Lex., 75; LKŽ, XIV, 997).

Liet. *takišys* 'žabų užtvara upėje su įstatytomis į ją varžomis žuvims gaudyti; užtvanka', plg. lat. *tacis*, pr. *takes* (Fraenkel, 1052; Lanszweert, VI). Gana neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su liet. *tekėti*, *tākas*. Kiti sieja su arm. *t'ek'em* 'suku, pinu'.

Baltiškos kilmės yra suom. *toe*, est. *tõge* (Thomsen, 226; Kalima, 169–70).

Liet. *takišys* vartojamas vėlesniuose raštuose ir tarmėse.

Liet. *tiltas*, plg. lat. *tilts*, pr. vietovardžius *Tiltenikin*, *Preytilte*, *Grobetilten* (Fraenkel, 549, 1093, 1094; Gerullis, 46, 134, 183). Siejama su ide. šaknimi **tel-* 'plokščias'. Vadinasi, šis žodis būtų liet. *pātalas*, pr. *talus* 'grindys', liet. *tilės* 'valties grindys', lat. *tilināt* 'kloti (linus)' giminaitis (Pokorny, 1061; Būga, II, 259; Endzelins, IV (2), 326–7).

Baltiškos kilmės yra suom. *silta*, est. *sild* (Thomsen, 232; Kalima, 162).

Liet. *tiltas* randamas K. Sirvydo 1642 m. žodyno leidime, XVII a. rankraštiniam Rytų Prūsijos žodyne (SD(3), 180; C, I, 400).

Liet. *tvorà*, lat. *tvāra* (Fraenkel, 1155). Sietina su liet. *tvėrti*, lat. *tvert*.

Liet. *tvora* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 36; PK, 72; ChB, 84; SD(1), 39).

Liet. *vagà*, plg. lat. *vaga* (Fraenkel, 1178–9). Neaiškios kilmės žodis. J. Endzelynas siejo su liet. *vāgis*.

Baltiškos kilmės yra suom. *vako*, est. *vago* (Thomsen, 235; Kalima, 176–7).

Liet. *vaga* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 22).

Liet. *vāltis* 'laivelis', plg. lat. *valte* (Fraenkel, 1193). J. Endzelynas linkęs sieti su **uel-* šaknies žodžiais, plg. liet. *vēlti*, lat. *vel̃t*. Pirminė reikšmė būtų 'apvalus įtaisas' (EM, IV, 460–1; Fraenkel, 1195). Tačiau ar ne geriau būtų sieti su liet. *vilkti* (*vāltis* < **vāltis*). Be to, lat. *valte* gali būti kartais ir lituanizmas (vartota Kuršių nerijoje).

Liet. *vāltis* randamas XVII a. rankraštiniam Rytų Prūsijos žodyne (Lex., 53).

Liet. *vedegà* 'lenktais ašmenimis kirvis loviams ar geldoms skobti', plg. lat. *vedga* 'laužtuvas, dalba', pr. *wedigo* 'vedega' (Fraenkel, 1211;

Lanszweert, VI). Sietina su skr. *vadh-* 'mušti, užmušti', toch. A *wac* 'kova', toch. B *weta* (Pokorny, 1115; Mayrhofer, III, 135–6).

Liet. *vedega* randamas vėlesniuose kalbos paminkluose.

Liet. *vėzdas*, plg. lat. *vęzda*, *vęzds* (Fraenkel, 1234). Kilmė gana neaiški. Mėginta sieti su lat. *vęza* 'lazda, rykštė', *vęzēt* 'mojuoti'. K. Būga kėlęs mintį, jog tai gali būti tos pačios kilmės žodis kaip ir liet. *vedegà* (Būga, I, 291).

Liet. *vėzdas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 154; ChB, 56; SD(1), 54).

Liet. *vyžà* 'iš karnų pintas senovinis autuvas', plg. lat. *vīze* (Fraenkel, 1270). K. Būga manė, kad liet. *vyžà* kilo iš veiksmažodžio *výžti* 'pinti', o toliau šie žodžiai būtų sietini su liet. *vinksna* 'guobinių šeimos medis', lat. *vīksna*, rus. *вяз* (Būga, II, 326, 653).

Liet. *vyža* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime, rankraštiniame XVII a. žodyne (SD(3), 143; Lex., 66).

Liet. *žirklės*, plg. lat. *zirkles* (Fraenkel, 1314). Sietina su liet. *žėřgti*, *žiřgti* (*žirklės* < **žirg-klės*).

Liet. *žirklės* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime, rankraštiniame XVII a. žodyne (SD(1), 99; Lex., 74, 76).

Spalvos ir kitos ypatybės

Liet. *āklas*, plg. lat. *akls* (Fraenkel, 5). Sietina su liet. *akls*, *àkti* (Būga, II, 293).

Liet. *aklas* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 19; ChB, 82; WEv, 97; PK, 101; SD(1), 168; LKŽ, I, 74–5).

Liet. *apvalūs*, plg. lat. *apaļš* (Fraenkel, 14). Siejama su liet. *vėlti*, lat. *veļt* (Pokorny, 1140–4).

Liet. *apvalus* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 320; LKŽ, I, 279–80).

Liet. *bjaurūs*, plg. lat. *bjaũrs* (Fraenkel, 42–3). Gana neaiškios kilmės žodis. Kaip ir liet. *bjūrti* mėginamas sieti su rus. *буря* 'audra' (Otrėbski, LP, 1, 127–8).

Liet. *bjaurūs* ir kiti šios šaknies žodžiai gausiai vartojami XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 436; DP, 452; MK, 24; ChB, 28; PK, 106; SD(1), 92; LKŽ, I, 800–1; Kudz.-DP, I, 103–5; Kudz.-ChB, 18).

Liet. *dailūs*, plg. lat. *daiļš* (Fraenkel, 79–80). Veikiausiai reikėtu sieti su pr. vns. kilm. *dilas* 'darbas', s. sl. *dělo*, rus. *дело* (Būga, II, 486–8; Vasmer, I, 338 (I, 496–7); Топоров, I, 340). Tos pačios kilmės yra ir liet. *dailė*, *dailidė*.

Liet. *dailus* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 332; SD(3), 438; LKŽ, II, 226–7). Vartojami ten ir žodžiai *dailė* ‘menas, darbas’, *dailidė*.

Liet. *dāžnas*, plg. lat. *dažs*, pr. *kodesnimma* ‘kuo dažnai’ (Fraenkel, 84–5; Stang, 7). Galbūt tos pačios šaknies yra ir lat. *dazums* ‘daugybė’ (Endzelīns, IV(2), 245).

Liet. *dažnas*, *dažnai* gana gausiai vartojama XVI–XVII a. raštuose (Mž, 590; DP, 52; ChB, 86; PK, 26; SD(1), 18; LKŽ, II, 347).

Liet. *dēglas*, *dāglas* ‘margas (apie kiaulę)’, plg. lat. *dēgls*, *dagls* (Fraenkel, 86). Toliau sietina su liet. *dēgti*, lat. *degt*.

Liet. *daglas* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime, XVII a. Rytų Prūsijos rankraštiniuose žodynuose (SD(3), 179; Lex., 20; C, II, 550; LKŽ, II, 210, 366).

Liet. *didis*, *didelis*, plg. lat. *dižs* (Fraenkel, 93). Gana neaiškios kilmės būdvardis. Mėginama sieti su liet. *dailė*, *dailūs*. Jei teisingas toks siejimas, tai pirminė liet. *didis* reikšmė buvo ‘gražios išvaizdos, spindintis’ (Pokorny, 183–4).

Liet. *didis* nepaprastai gausiai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 458; BB, 53; DP, 600; ChB, 86; PK, 81; SD(1), 15; LKŽ, II, 479–80; Kudz.-DP, I, 157–63; Kudz.-ChB, 28–9). Senuosiuose raštuose forma *didelis* vartojama daug rečiau negu *didis*.

Pr. *debica* ‘didelis’ siejama su rus. *дебелый* ‘nutukęs, storas’ ir kitais ide. **dheb-* ‘storas, stiprus’ šaknies žodžiais (Pokorny, 239; Топоров, I, 310–3).

Liet. *drūtas*, *drūktas*, plg. lat. *drukns* ‘kresnas’, pr. *drūktai* ‘tvirtai, drūtai’ (Fraenkel, 107; Stang, 7). Veikiausiai sietina su ide. šaknimi **dhreu-*, **dhrū-* ‘stiprus’, o toliau su senuoju ide. medžio pavadinimu, plg. liet. *dervà*, rus. *депево* ‘medis’. Iš tos pačios šaknies, tik su kitokia priesaga sudaryta s. skand. *driūgr* ‘stiprus, pilnas’, s. šved. *drygher* ‘stiprus, didelis’ (Pokorny, 214–7, 254–5; Būga, III, 206; Топоров, I, 377–80).

Liet. *drūtas* ir įvairios jo išvestinės formos pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 176; ChB, 343; BP, 197; SD(1), 17; LKŽ, II, 754, 770–2).

Liet. *gardūs*, plg. lat. *gafds* (Fraenkel, 136). Patikimos etimologijos neturi. Mėginta sieti su skr. *gr̥dhryati* ‘trokšta, labai nori’. Tačiau pastarasis žodis gali būti ir visai kitokios kilmės (Mayrhofer, I, 343; Pokorny, 434).

Liet. *gardus* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 558; SD(1), 170; LKŽ, III, 124).

Liet. *gilūs*, plg. lat. *dziļš*, pr. vns. gal. *gillin* (Fraenkel, 151). Neaiškios kilmės, tik baltų kalboms būdingas būdvardis. Būta mėginimų sieti su rus. *голомя* ‘atvira jūra, tam tikras atstumas nuo kranto’. V. Toporovas linkęs

manyti, jog tos pačios kilmės, tik dėl įvairių priežasčių pakitęs yra slavų **glǫbokъ* (plg. rus. *глубокуй* ir kt.). Su liet. *gilūs*, lat. *dziļš* sietina ir liet. *gelmė*, lat. *dzelme* (Vasmer, I, 287 (I, 431); Топоров, II, 235–6).

Liet. *gilus* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 76; ChB, 153; PK, 107; SD(1), 35; LKŽ, III, 304–5).

Liet. *greītas*, plg. lat. *greits* ‘gyvas, linksmas, įniršęs, supykęs’, lat. *grieti* ‘greitai’ (Fraenkel, 166). E. Frenkelis šiuos žodžius sieja su liet. *griėti*, *griėbti*.

Liet. *greitas* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 580; ChB, 56; PK, 154; SD(1), 12; LKŽ, III, 559–60).

Liet. *gudrūs*, plg. lat. *gudrs* (Fraenkel, 141–2). Sietina su liet. *gūsti*, *gąuti*, *gąudyti*, *gausūs*. Dėl semantikos plg. rus. *ловкуй* ‘vikrus, gudrus’: rus. *ловить* ‘gaudyti’.

Liet. *gudrus* randamas tik vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, III, 639–700).

Liet. *įsas* ‘trumpas’, plg. lat. *īss*, pr. vns. gal. *īnsan* (Fraenkel, 187; Stang, 8). Neaiškios kilmės žodis. Mėgintas sieti su skr. *īśāt* ‘mažai, truputį’ (Топоров, III, 50–1; Mayrhofer, I, 96).

Liet. *įsas* vartojamas Rytų Lietuvos tarmėse (Dysna, Mielagėnai, Tveičius; LKŽ, IV, 145).

Liet. *karštas*, plg. lat. *kafsts* (Fraenkel, 223). Siejama su ide. šaknies **ker-* ‘degti, kurenti’ žodžiais, plg. got. *haūri* ‘anglys’, s. vok. aukšt. *herd* ‘židinyš’. Tos pačios kilmės yra ir liet. *keřštas*, *kiršinti* ‘erzinti’, *kiřšti* ‘pykti’ (Pokorny, 571–2).

Liet. *karštas* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 424; DP, 5; ChB, 290; PK, 78; SD(1), 37; LKŽ, V, 320).

Pr. *gorme* ‘karštis’, *garrewingi* ‘karštai’ sietina su liet. *gāras* ir kitais šio giminaičiais (Топоров, II, 166–8).

Liet. *kiāuras*, plg. *caūrs* (Fraenkel, 249). Gana neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su rus. *чупка* ‘nuokarta’. Gali būti ir ide. šaknies **skēu-* ‘pjauti, atskirti’ žodis, plg. liet. *skiaūrė* ‘dėžė su skylutėmis ar gardelis sugautoms gyvoms žuvims laikyti vandenyje’ (Pokorny, 954; Vasmer, III, 359 (IV, 387); Būga, II, 293).

Liet. *kiāuras* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 169; SD(1), 30; LKŽ, V, 704–6).

Liet. *kietas*, plg. lat. *ciēts* (Fraenkel, 252). Gana neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su rus. *чумый* ‘blavus, negeriantis’, serb.-chorv. *чум* ‘visas, sveikas, nepalietas’ (Vasmer, III, 343 (IV, 367)).

Liet. *kietas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 508; ChB, 53; BP, I, 247; SD(1), 97; LKŽ, V, 757–60).

Liet. *kitas*, plg. lat. *cits*, pr. dgs. gal. *kittans* (Fraenkel, 260–1; Stang, 8). Tik baltų kalboms būdingas žodis. Tos pačios šaknies yra ir liet. *kisti*, *keisti*, *keistas*.

Liet. *kitas* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 18; BP, II, 23; DP, 23; ChB, 52; PK, 65; SD(1), 26; LKŽ, V, 901–3; Kudz.-DP, I, 366–9; Kudz.-ChB, 63).

Liet. *lābas* ‘geras’, plg. lat. *labs*, pr. *labs* (Fraenkel, 327; Stang, 8). Toliau siejama su skr. *lābhatē* ‘ima, turi, gauna’. Tos pačios kilmės būtų ir liet. *lōbis*, *lōbti* (Pokorny, 652; Mayrhofer, III, 42–3; Топопов, Slaw. st. jėz... Fr. Slawskiemu, 419–26).

Liet. *labas*, ypač prievaismis *labai*, gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 49; ChB, 411; BP, I, 115; SD(1), 15; LKŽ, VII, 3–5).

Liet. *liesas*, plg. lat. *liēss* (Fraenkel, 329–30). Siejama su ide. **lei-* ‘nuimti, mažėti, nykti; liesas’ šaknies žodžiais. Tos pačios šaknies yra ir liet. *lāibas*, *leīnas*, *leīlas* ‘plonas’ (Pokorny, 661–2).

Baltiškos kilmės yra suom. *laiha*, est. *lahja* (Thomsen, 196; Kalima, 127).

Liet. *liesas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB1, Moz 41,3; SD(1), 12; C, II, 5; LKŽ, VII, 433).

Liet. *lygus*, plg. lat. *lidzēns*, *lidzīgs* ‘panašus; lygus’, pr. *poligun* ‘panašus’, *polligun* ‘lygus’, *ligint* ‘teisti’, *ligan* ‘teismas’ (Fraenkel, 370–1). Toliau sietina su got. *galeiks* ‘panašus’, s. vok. aukšt. *gilih* ‘lygus’ (Pokorny, 667; Endzelīns, IV(2), 251–2).

Chr. S. Stangas liet. *lygus* linkęs laikyti baltų ir germanų leksine bendrybe (Stang, Lex., 32–3), plg. p. 65.

Liet. *lygus* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 196; BB, 53; DP, 43; ChB, 61; PK, 61; SD(1), 35; LKŽ, VII, 485–8).

Liet. *liņksmas*, plg. lat. *likšms* (Fraenkel, 374). A. Leskynas, J. Endzelynas ir E. Frenkelis šiuos žodžius sieja su liet. *liņkti*, *leņkti*, *linkėti* (Endzelīns, III (1), 453, 482).

Liet. *linkšmas* ir jo giminaičiai dažnai vartojama XVI–XVII a. raštuose (Mž, 74; DP, 554; ChB, 281; PK, 53; SD(1), 125; LKŽ, VII, 539–40).

Liet. *māžas*, plg. lat. *mazs*, pr. *massais* ‘mažiau’, asmenvardžius *Masicke*, *Masucke*, *Masutte* (Fraenkel, 422–3; Stang, 8). Dėl šio baltų kalbų būdvardžio kilmės vieningos nuomonės nėra. Vieni jį sieja su rus. *музинец* ‘mažasis pirštas; jaunesnysis sūnus, brolis’, kiti su toch. A *mkälto* ‘mažas, jaunas’. J. Endzelynas baltų kalbų žodžius siejo su ide. šaknimi

**mēg(h)*- 'didelis', plg. skr. *mahānt*, lot. *magnus* ir kt. (Endzelīns, IV(2), 258; EM, II, 574; Vasmer, II, 133 (II, 620).

Liet. *mažas* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 9; DP, 431; ChB, 111; BP, I, 317; PK, 194; SD(1), 26; LKŽ, VII, 963–6).

Liet. *mėlynas*, plg. lat. *mēļš* 'tamsiai mėlynas', *mēļns* 'juodas', pr. *melne* 'mėlynė (démė)' (Fraenkel, 430–1). Toliau šie žodžiai sietini su rus. *малина* 'avietė', skr. *malināh* 'nešvarus', gr. *μέλας* 'juodas', lot. *mulleus* 'rausvas' (Pokorny, 720–1; Mayrhofer, II, 598; Vasmer, II, 91 (II, 563).

Ši būdvardį iš dalies būtų galima laikyti ir bendru indoeuropiečių žodžiu, bet reikšmė 'mėlynas' yra būdinga tik baltų kalboms.

Liet. *mėlynas* ar išvestinės jo formos pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 439; ChB, 390; PK, 244; SD(1), 14; LKŽ, VII, 1030–1).

Latviai šiai spalvai vartoja žodį *zils*, kuris tiksliai atitinka liet. *žilas*.

Liet. *piktas*, plg. lat. *pikts* (Fraenkel, 525). Tos pačios šaknies kaip ir liet. *pýkti*, *peikti*, *paikas*, pr. *paikemmai* 'apgauđinėjame'. Toliau sietina su got. *faih* 'apgavystė', s. vok. aukšt. *feihhan*, skr. *piśumah* 'piktas, šmeižiantis' (Pokorny, 795; Mayrhofer, II, 290).

Liet. *piktas* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 427; DP, 83; BP, I, 112; ChB, 51; PK, 61; SD(1), 88; LKŽ, IX, 955–60; Kudz.-DP, II, 113–5; Kudz.-ChB, 102–3).

Liet. *plikas*, plg. lat. *pliks* (Fraenkel, 623). Siejama su rus. *пleshь* 'plikė', *пleshивый* 'plikas'. Tos pačios kilmės veikiausiai yra ir liet. *plýnas*, *pleinė* 'plyna vieta, lyguma', *plýnė* (Pokorny, 834; Vasmer, II, 371–2 (III, 281–2); Būga, II, 466, III, 538).

Liet. *plikas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 159; SD(1), 37; BB, 86; LKŽ, X, 223–5).

Liet. *rūdas*, plg. lat. *ruds* (Fraenkel, 745). Toliau šis spalvos pavadinimas sietinas su liet. *raudónas* ir kitais jo giminaičiais (Pokorny, 873). Tos pačios kilmės yra ir liet. *rūdys*, *rūdà*.

Liet. *rudas* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB1 Moz 25, 25; SD(1), 73; LKŽ, XI, 862).

Liet. *siaūras*, plg. lat. *šāurs* 'siauras, ankštas' (Fraenkel, 779–80). Gana neaiškios kilmės žodis. Gal daugiausia šalininkų turi siejimas su ide. šaknimi **seu-* 'lenkti, sukti', plg. skr. *suvāti* 'išjudina', s. air. *sō(a)id* 'suka'. Tos pačios kilmės būtų ir *sùkti* (Pokorny, 914; Mayrhofer, III, 488–9; ME, IV, 7).

Liet. *siauras* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 387; WP, 79; ChB, 415; SD(1), 163; LKŽ, XII, 477–8).

Liet. *smùlkus*, plg. lat. *smùlkans* 'laibas, lieknas', *smàlks* 'plonas, smulkus' (Fraenkel, 849–50). Veikiausiai sietina su ide. *(s)mel- šaknies žodžiais, plg. liet. *smiltis*, *smėlis* (Pokorny, 716–9).

Liet. *smulkus* retkarčiais randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 89; ChB, 30; SD(1), 26; LKŽ, XIII, 223–5).

Liet. *stiprus*, plg. lat. *stiprs* (Fraenkel, 907–8). Sietina su liet. *stipti* ir jo giminaičiais, plg. lat. *stipt* 'darytis kietam'. Liet. *stipti* taip pat vartojama 'stirti, kietėti' reikšme. Tos pačios kilmės yra ir liet. *stipinas* 'vienas iš strypų, jungiančių ratlankį su stebule'. Tos pačios ide. šaknies, tik kito žodžio galo konsonantizmo yra ir liet. *stiebas*, *stiėbtis*, *stáibis* 'blauzda', plg. t. p. gr. σπιφρός 'tankus, stiprus' (Pokorny, 1015–6).

Liet. *stiprus* (*stipras*) gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. rašto paminkluose (Mž, 37; DP, 326; BB, 181; ChB, 349; PK, 137; SD(1), 17; LKŽ, XIII, 798, 806–9).

Liet. *sveikas*, plg. lat. *svēiks* (Fraenkel, 950–1). Gana neaiškios kilmės žodis. E. Frenkelio nuomone, liet. *sveikas* galėjo kilti iš **su-ei-kas*, kurio pirmasis komponentas yra lietuvių kalbos žodyje *súdrus* 'vešlus, storas, tankus', o antrasis sietinas su liet. *eiti*. Gal šalia formos *ueik-* (liet. *veikti*) buvusi ir forma *sueik-* (ME, III, 1147), plg. liet. *vėikus* 'greitas, stiprus'.

Liet. *sveikas* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 375; DP, 41; BB, 232; ChB, 193; PK, 50; SD(1), 214; LKŽ, XIV, 288–93).

Pr. *kails* 'sveikas' sietinas su rus. *цельнѣ* 'visas, sveikas', got. *hails* (Топоров, III, 136–42).

Liet. *šlāpias*, plg. lat. *slapjš* (Fraenkel, 999–1000). Labai neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su air. *cluain* 'pieva', gr. κλέπας (Pokorny, 603; Trautmann, 306).

Liet. *šlāpias* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB Sir 41,6; SD(1), 83; LKŽ, XIV, 1015–8).

Liet. *tiesūs*, plg. lat. *tiess* 'tikras', *tiešs* 'tiesus' (Fraenkel, 1073, 1089–90). Gana neaiškios kilmės žodžiai. Mėginama sieti su s. sl. *tichъ* 'ramus, tylus', rus. *muxuŭ*. Fonetiskai toks siejimas labai įtikimas, bet kelia abejonių reikšmė. Tiesa, šių reikšmių artimumą rodytų it. *piano* 'lygus, tylus'. Kaip ir liet. *tiesūs* tos pačios šaknies yra ir liet. *tiesà*, *teisūs*, *tiėsti*, *taisýti*, pr. *teisi* 'garbė', *teisingi* 'pagarbiai' (Vasmer, III, 109 (IV, 63); Endzelins, IV(2), 325).

Liet. *tiesus*, o ypač *tiesa* dažnai vartojami XVI–XVII a. raštuose (DP, 30; ChB, 85; PK, 102; SD(1), 139; Kudz.-DP, II, 334–5; Kudz.-ChB, 136).

Liet. *tikras*, plg. lat. *tikrs*, pr. *tickars* 'tikras, dešinys, teisingas' (Fraenkel, 1091, 1092–3; Stang, 9). Šie žodžiai neatskirtini nuo liet. *tikti*, *tikėti*, pr. *teickut* 'daryti'. Tolesni siejimai labai abejotini (Pokorny, 1068; Endzelins, IV(2), 326; Būga, II, 123–4).

Liet. *tikras* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 34; DP, 132; BB, 248; ChB, 54; PK, 34; SD(1), 23; Kudz.-DP, II, 339–43; Kudz.-ChB, 137).

Liet. *týras*, plg. lat. *tīrs* (Fraenkel, 21, 1099–101). Gana neaiškios kilmės žodis. E. Frenkelis siejo su ide. **tāi-*, **tī-* 'tirpti' šaknies žodžiais, plg. rus. *таять* 'tirpti', arm. *t'rem* 'tešla' (Pokorny, 1053–4).

Liet. *tyras*, atrodo, vartojamas vėlesniuose raštuose.

Liet. *tolùs*, *tólimas*, plg. lat. *tāls*, pr. *tālis* 'toliau' (Fraenkel, 1106–7; Stang, 9). Neaiškios kilmės žodis. Mėginama susieti su rus. *даль* 'toluma'. Gali būti sudarytas iš įvardžio **to-* ir formanto *l*, dėl darybos plg. liet. *kōl*, *kōlei*, lot. *tālis* 'toks', *quālis* 'koks' (Sławski, I, 136; Vasmer, I, 327 (I, 483)).

Liet. *tolus*, *tolimas*, o ypač prieveiksmis *toli* vartojami XVI–XVII a. raštuose (DP, 36, 76; ChB, 15; PK, 31; SD(1), 19).

Liet. *truñpas*, plg. lat. vietovardžius *Truñpvaļks*, *Trumpe*, pr. asmenvardį *Trumpis*, upėvardį *Trumpa* (Fraenkel, 1131–2). Sietina su liet. *trupėti*, lat. *trupēt* 'tręšti, trūnyti, pūti; trupėti' ir kitais šių giminaičiais (Urbutis, 85–95; Pokorny, 1071–4).

Liet. *trumpas* gana dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 13; DP, 52; ChB, 264; PK, 87; SD(1), 64).

Liet. *vėlùs*, plg. lat. *vēls* (Fraenkel, 1222). Neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su ide. **uel-* 'sukti' šaknies žodžiais, plg. liet. *vėlti*. Tos pačios kilmės veikiausiai yra ir liet. *vėl* (Pokorny, 1140–4; Būga, II, 426).

Liet. *vėlus* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 93; ChB, 359; SD(1), 138).

Liet. *žilas*, plg. lat. *zils* 'mėlynas' (Fraenkel, 1308). Toliau sietina su liet. *žālias* ir jo giminaičiais (Pokorny, 429–31).

Liet. *žilas* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (Mž, 330; SD(1), 166; Lex., 44).

Tikėjimas, prietarai ir kitos abstrakčios sąvokos

Liet. *ámžius*, plg. pr. *amsis* 'tauta' (Fraenkel, 9–10; Stang, 7). Dėl semantikos plg. slav. **věkъ* 'amžius': liet. *vaikas*, *veikti*. Liet. *ámžius* gali būti kilęs iš to paties šaltinio kaip ir lat. *mūžs* 'gyvenimas', rus. *муж* 'vyras' (Трубачев, Ист., 96–9; Топоров, I, 82–3).

Liet. *amžius*, *amžis* labai dažnai vartojami XVI–XVII a. raštuose (Mž, 48; DP, 94; ChB, 45; PK, 67; SD(1), 192; LKŽ, I, 125–6; Kudz.-DP, I, 13–4; Kudz.-ChB, 2).

Liet. *apačià*, plg. lat. *apakša*. Sietina su ide. **apo-* (*pš*) 'iš, nuo, šalin', plg. skr. *ápatyam* 'palikuonys', liet. *pš*, skr. *ápa* 'šalin, atgal' (Fraenkel, 12; Mayrhofer, I, 37; Pokorny, 53).

Liet. *apačia* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 179; ChB, 93; SD(1), 126; LKŽ, I, 182–3).

Liet. *balsas*, plg. lat. *bálss* (Fraenkel, 32). Sietina su liet. (*pra*)*bilti*, lat. *bílst* 'sakyti, tarti', pr. *billit*, liet. *bylà* 'kalba, kalbėjimas', *bildėti* (Pokorny, 123–4).

Liet. *balsas* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 268; BB, 43; DP, 29; ChB, 204; PK, 178; SD(1), 35; LKŽ, I, 601–2; Kudz.-DP, I, 93).

Liet. *būrỹs*, plg. lat. *būris* 'būrys, daugybė' (Fraenkel, 66; Būga, I, 305–6). Siejama su skr. *bhūriḥ* 'gausus, daug' (Pokorny, 98; Mayrhofer, II, 513–4). Toliau šie žodžiai veikiausiai sietini su ide. **bheu-* 'augti', plg. liet. *būti*, skr. *bhávati* 'tampa, yra'.

Liet. *būrys* 'liūtis' randamas XVII a. rankraštiniame žodyne (Lex., 68, 74, 75; LKŽ, I, 1186–7).

Liet. *gėda*, plg. pr. vns. gal. *gīdan* (Fraenkel, 142). Siejama su lenk. *žadny* 'bjaurus, šlykštus', rus. *zad* 'roplys; bjaurybė, niekšas', vid. vok. aukšt. *quāt* 'piktas' (Pokorny, 483–5; Vasmer, I, 249 (I, 381); Топоров, II, 231–3).

Liet. *gėda* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 592; DP, 108; ChB, 268; PK, 89; SD(1), 173; LKŽ, III, 193–4).

Liet. *jėgà*, plg. lat. *jēga* 'prasmė, supratimas'. Siejama su gr. *ἦβη* 'jaunystės jėga' (Fraenkel, 192; Pokorny, 503). Jeigu toks siejimas teisingas, tai šie žodžiai būtų tik baltų ir graikų kalbų leksinė bendrybė.

Liet. *jėga* pirmuosiuose rašto paminkluose, atrodo, nėra vartojamas (LKŽ, IV, 331–2). XVII–XVIII a. raštuose randame veiksmožį (*nu*)-*ėgti* 'turėti jėgų, įstengti' (LKŽ, IV, 333).

Liet. *kaūkas* 'turtus nešanti namų dvasia, aitvaras', plg. lat. *kauks*, pr. *cawx* 'velnias' (Fraenkel, 230; Stang, 8). Siejama su liet. *kaūkas* 'auglys', *kaūkaras* 'kalva, kaubrys', *kūkuras* 'nugaros dalis ties sprandu', rus. *кука* 'kumštis', s. isl. *haugr* 'kalva' ir kitais ide. šaknies **keu-* 'lenkti' žodžiais (Pokorny, 588–92; Топоров, III, 293–8).

Liet. *kaukas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (Mž, 9; BP, II, 180; DK, 77; LKŽ, V, 420–1).

Liet. *krienas*, *kriena* 'pinigai jaunikio mokami už nuotaką; ištekan-

čios valstietės duoklė ponui', plg. lat. *kriens*, *kriena naudi* 'krieno pinigai' (J. Mancelio 1638 m. žodynas), *kriena nauda* (J. Langès 1777 m. žodynas). Sietina su s. rus. *крьнути* 'pirkti', skr. *krīṇāti* 'perka', sen. air. *cren(a)im* 'aš perku', toch. A *kuryar* 'prekyba' (Būga, III, 651–2; Fraenkel, 297; Pokorny, 648; Mayrhofer, I, 279).

Forma *krieno* (quod Krieno à Samagitis vocatur) randama lotyniškoje Mykolo Lietuvio knygoje „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“ (De moribus Tartarorum, Lituianorum et Moschorum. Basileae, MDCXV; parašyta XVI a. viduryje), šiaip žodis labai dažnai vartojamas slavų kanceliarine kalba, lenkų kalba rašytuose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dokumentuose (Jablonskis, 21–46, 309–10, 341–2, 358; LKŽ, V, 574).

Liet. *laikas*, plg. lat. *laiks* 'laikas; oras' (Fraenkel, 331–2, 372–3). Toliau sietina su liet. *likti*, lat. *likt*, pr. *palinka* 'lieka' ir šių giminaičiai (Pokorny, 669–70).

Liet. *laikas* senuosiuose raštuose labai retai pasitaiko. Yra šis žodis 1600 m. J. Morkūno postilėje, 1653 m. „Maldos krikščionizkos“ (Palionis, 238; LKŽ, VII, 29–31). Tokiuose lietuvių kalbos paminkluose, kaip M. Daukšos postilėje, K. Sirvydo žodyne (I, III leid.), S. B. Chilinskio biblijos (Naujasis testamentas) vertime, M. Petkevičiaus katekizme, šio žodžio visai nėra. Ten laiko reikšme daugiausia vartojamas *metas*, taip pat skolinys *čėsas*.

Pr. vns. gal. *kērdan* 'laikas' sietinas su liet. *keřdžius*, rus. *чепеда* 'eilė; banda' (Топоров, III, 315–23; Endzelīns, IV(2), 237; Vasmer, III, 320 (IV, 337–8)).

Liet. *laimė*, plg. lat. *laīme*, pr. *laimisku* 'turtingai' (Fraenkel, 333). Gana neaiškios kilmės žodis. E. Frenkelis liet. *laimė* (< **laidmė*) sieja su liet. *léisti*, lat. *laist*, kuriems būdinga ir reikšmė 'kurti' (Būga, II, 125–7; Pokorny, 665–6; ME, II, 409).

Liet. *laimė* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 200; PK, 95; LKŽ, VII, 52–3). Senuosiuose raštuose gana gausiai vartojamas būdvardis *laimus* (DP, 335; PK, 128; SD(1), 178; LKŽ, VII, 57).

Liet. *laūmė*, plg. lat. *laūma*, pr. vietovardį *Laumygarbis* (*garbis* 'kalnas') (Fraenkel, 345–6). Gana neaiškios kilmės žodis. Vieni mėgino sieti su pr. *aulāut* 'mirti', liet. *liūtis*, lat. *ļāūtīēs*, kiti – su rus. *ловить* 'gaudyti'. A. Gateris, turėdamas galvoje tą aplinkybę, kad laumė yra ne tik bloga, bet dažnai ir gera būtybė, šį žodį sieja su ide. **leudh-*, **loudh-* 'augti' šaknies žodžiais, plg. got. *liudan* augti (ME, II, 429; Gāters, KZ, 73, 52 tt.).

Liet. *laumės spėnys* randamas XVII a. rankraštiniam Rytų Prūsijos žodyne (C, I, 472; LKŽ, VII, 190).

Liet. *miļžinas*, plg. lat. *miļzis, miļzuonis* (Fraenkel, 453). Veikliausiai sietina su liet. *miļztis* 'keltis, tvinkti', lat. *miļzt*, plg. lat. *miļzuõns* 'auglys'. Toliau mėginama sieti su skr. *malháh* 'turintis pagurklyje spenelius', av. *marəzāna-* 'pilvas' (Mayrhofer, II, 602; Pokorny, 723; ME, II, 628).

Liet. *miļžinas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB1 Moz 6,4; BP, I, 263; SD(1), 103; LKŽ, VIII, 202).

Liet. *nuoma*, plg. lat. *nuõma* (Fraenkel, 512). Sietina su lat. *ñem̃t* 'imti', got. *niman* (Pokorny, 763–4).

Liet. *nuoma* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 411; DP, 129; MP, 356; PK, 48; BB, 68; ChB, 53; SD(1), 72; LKŽ, VIII, 939–40).

Liet. *prėkė*, plg. lat. *prece* (Fraenkel, 651). Sietina su liet. *piŗkti*, lat. *pirkt* (Skardžius, ŽD, 74).

Liet. *prėkė* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose. Ten šis žodis vartojamas ir 'kaina', 'vertė', 'pelnas', 'prekyba' reikšmėmis (DP, 350; SP, II, 63; SE, 222; ChB, 46; SD(1), 68; LKŽ, X, 598).

Liet. *rāgana*, plg. lat. *ragana* (Fraenkel, 684). Dauguma tyrinėtojų sieja su liet. *regėti*, lat. *redzēt*, dėl semantikos plg. rus. *ведьма* 'ragana': rus. *вудеть* 'matyti'. J. Otkupščikovas baltų kalbų raganos pavadinimą sieja su liet. *rāgas*, lat. *rags*, dėl semantikos plg. serb.-chorv. *pozoua* 'raguota ožka ar avis; ragana' (Pokorny, 854; Būga, II, 257–8; Оtkупщиков, Blt., 13(1), 271–5).

Liet. *ragana* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BP, II, 234; SD(1), 46; C, II, 1032; LKŽ, XI, 17–8).

Liet. *spalvā*, plg. lat. *spalva* 'plunksna; gyvulių plaukas' (Fraenkel, 859). Tos pačios šaknies yra ir lat. *spiļva* 'pūkuotė, švylys (Eriophorum)', lat. *spilvėns* 'pagalvis'. Dėl semantikos plg. liet. *varsā* 'spalva, gelumbės plaukai' < baltr. *ворца* 'plaukeliai, pūkas' (Būga, II, 217).

Liet. *spalva* senesniuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra randamas (LKŽ, XIII, 315).

Liet. *spėkà* 'jėga', plg. lat. *spėks* (Fraenkel, 864). Sietina su liet. *spėti*, lat. *spēt* (Pokorny, 983–4; Būga, II, 49–50).

Liet. *spėka* senesniuose rašto paminkluose, atrodo, nėra pavartotas žodis (LKŽ, XIII, 372). Ten šia reikšme dažniausiai vartojama slavizmas *syla*.

Liet. *vietà*, plg. lat. *vieta* (Fraenkel, 1246–7). Siejama su s. sl. *vitati* 'gyventi', rus. *витать* 'skraidyti (debesyse), gyventi', lenk. *witać* 'sveikinti' (Vasmer, I, 205 (I, 321); Būga, I, 335; ME, IV, 673).

Liet. *vieta* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 20; PK, 166; ChB, 32; SD(1), 12).

Fizinė ir psichinė veikla

Liet. *baigti*, plg. lat. *bèigt* (Fraenkel, 29–30). Kaip ir liet. *beįgti* ‘baigti’, sietina su liet. *biņgti* ‘darytis atšertam; įsigalėti (apie ligą)’, pr. *pobanginons* ‘pajudinęs’, liet. *bangà* ir kitais ide. **bheng-* ‘sudaužyti, sulaužyti’ šaknies žodžiais (Pokorny, 114–5).

Liet. *baigti* (ir *bengti*) vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 370; DP, 171; SP, I, 315; PK, 183; ChB, 247; LKŽ, I, 560–2, 753–4). M. Daukšos postilėje vartojama forma (*pa*)*bengti*. Tačiau šalia *pabanga* ten tomis pačiomis reikšmėmis vartojama ir *pabaiga* (Kudz.-DP, II, 3).

Liet. *beįti*, plg. lat. *bèrt* (Fraenkel, 40). Sietina su ide. **bher-* ‘nešti’ šaknies žodžiais, plg. skr. *bhárati* ‘neša’, s. sl. *b̃rati* ‘imti’, liet. *bėrnas* (Pokorny, 128–32). Dėl specialios reikšmės ši veiksmažodį galima skirti tik baltų kalboms būdingam leksikos sluoksniui.

Tos pačios šaknies yra ir liet. *bāras* ‘vienu kartu užimamas lauko ruožas, sėjant, pjaunant javus’.

Liet. *berti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 391; SP, I, 241; ChB, 53; KIGr, 96; LKŽ, I, 772–4).

Liet. (*pra*)*bilti* ‘kalbėti’, lat. *bilst* ‘sakyti’, *atbildēt* ‘atsakyti’, pr. *billit* ‘sakyti, kalbėti’ (Fraenkel, 32; Stang, 7). Tos pačios šaknies yra ir liet. *bašas*, *bylà*, *nebyl̃s*, *bildėti*, *bėlsti*, *bałdai*. Toliau siejama su s. vok. aukšt. *bellan* ‘loti’, toch. A, B *pāl*, *pāl* ‘girti’. Tos pačios kilmės kartais gali būti ir skr. *bhāṣate* ‘sako, kalba’ (Pokorny, 123–4; Mayrhofer, II, 497–8; Топоров, I, 223–7).

Liet. *bilti*, *byloti* labai dažnai vartojama XVI–XVII a. raštuose (Mž, 10; DP, 406; MP, 185; BB, 54; SP, I, 16; ChB, 119; PK, 79; SD(I), 32; LKŽ, I, 820–1, 821–2; Kudz.-DP, I, 106–9).

Liet. *bręsti*, plg. lat. *briēst*, pr. *brendekermnen* ‘nėščias (sunkus) kūnas’, *pobrendints* ‘apsunkintas’ (Fraenkel, 56; Stang, 7; Eckert, B. St., 56–9).

Toliau siejama su s. lenk. *jabrzqd* ‘tokia tuopų rūšis’, s. ček. *jabřadek* ‘vynuogienojo šakelė’ (kurių antrasis komponentas atitinka baltų kalbų **brend-*), toch. A *pratsak* ‘krūtinė’, toch. B *pratsāk-* (Pokorny, 167–8; Sławski, I, 482–3; Топоров, I, 249–50).

Liet. *bręsti* randamas XVII a. rankraštiniame Rytų Prūsijos žodyne (Lex., 70, 99; LKŽ, I, 1031–2).

Liet. *bučiuoti*, plg. lat. *bučuōt* (Fraenkel, 61). Garsažodinės kilmės, plg. vok. aukšt. *Buss* ‘bučinyš’, *bussen* ‘bučiuoti’, lenk. *buzia* ‘vaikiška burnelė, bučinyš’, liet. *butūkas* ‘bučinyš’.

Liet. *bučiuoti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 156; PK, 160; ChB, 110; SP, II, 183; LKŽ, I, 1116–7).

Liet. *būrti*, plg. lat. *buřt* (Fraenkel, 67). Sietina su liet. *būrta* 'atpjautas, ppr. keturkampis medžio gabalas; kubiukas su tam tikromis akimis šonuose burtams mesti' (BB Joz 18,11), lat. *buřtas kuoks* 'rentlazdē' (Būga, II, 252; ME, I, 354). Toliau reikėtų sieti su ide. **bher-* 'su aštriu daiktu dirbti, pjauti' šaknies žodžiais, plg. lot. *ferio*, *-ire* 'durti, mušti' (Pokorny, 113–5). Tos pačios kilmės yra ir rus. *борм* 'avilys' (Vasmer, I, 110 (I, 198)). Lat. *burts* 'raidė' yra J. Alunano (1832–1864) naujadaras.

Liet. *burti* randamas XVI–XVII a. raštuose (DK, 73; SD(1), 197; LKŽ, I, 1201). Vartojami ten ir žodžiai *burtas*, *burtininkė*.

Liet. *čiułpti*, plg. lat. *čulpt* (Fraenkel, 76). Garsažodinės kilmės.

Liet. *čiułpti* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 162; LKŽ, II, 153–4).

Liet. *daryti*, plg. lat. *darīt* (Fraenkel, 83). Kaip ir liet. *derėti* 'pritikti' lat. *derēt* siejamas su ide. **dher-* 'laikyti, remti' šaknies žodžiais, plg. skr. *dhārāyati* 'laiko, neša', lot. *firmus* 'stiprus' (Pokorny, 252–4). B. Jėgeris liet. *daryti* mėgino sieti su liet. *dirti* grupės žodžiais (Jėgers, StB, 10, 65–70).

Liet. *daryti* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 9; DP, 93; SP, I, 35; ChB, 45; LKŽ, II, 289–98; Kudz.-DP, I, 144–7).

Liet. *daužyti*, plg. lat. *daūžīt* (Fraenkel, 84). Gana įvairiai aiškinamas žodis. Gal labiausiai įtikimas siejimas su slovėn. *dúzati* 'grūsti, stumti'. Tačiau slovėnų kalbos žodis gali būti ir garsažodinės kilmės (Трубачев, 5, 166).

Liet. *daužyti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DK, 160; SP, I, 50; ChB, 233; LKŽ, II, 331–4).

Liet. *draūsti*, plg. lat. *dràudēt* 'grasinti', pr. *draudieiti* 'drauskite' (Fraenkel, 102). Tolesnė kilmė labai neaiški. V. Toporovas mėgina sieti su ček. *drdati* 'trūkčioti, šmeižti', rus. *дрьд* 'burtininkas' (Топоров, I, 367–8).

Liet. *drausti* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 96; DP, 333; SP, I, 266; PK, 206; BP, II, 501; LKŽ, II, 662–4).

Liet. *drebėti*, plg. lat. *drebēt*, pr. *dirbinsnan* (veikiausiai taisytinas į *dribinsnan*) 'drebėjimas' (Fraenkel, 102–3). Gana neaiškios kilmės žodis. K. Būga siejo su rus. *дробеть* 'būkštauti' (Būga, I, 437). V. Toporovas sieja su rus. *дрезина* 'klampi vieta' (Топоров, I, 347–8).

Liet. *drebėti* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 277; DP, 2; SP, I, 289; PK, 88; LKŽ, II, 666–7).

Liet. *dróžti*, plg. lat. *drāzt* (Fraenkel, 106). Gana neaiškios kilmės žodis. Mėginta sieti su rus. *дразнить* 'erzinti' (Vasmer, I, 366–7) (I, 534); ME, I, 495).

Liet. *drožti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BP, II, 100; SP, II, 254; SD(1), 26; LKŽ, II, 747–50).

Liet. *džiūti*, plg. lat. *žūt* (Fraenkel, 117). Be patikimos etimologijos. Mėginta sieti su skr. *dunóti* 'dega', su s. vok. aukšt. *tawalōn* 'išnykti', su ide. **d̥ieu-* 'dangus'. Tačiau visi siejimai abejotini.

Liet. *džiūti* randamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 62; DP, 14; BP, I, 14; SP, I, 87; ChB, 398; LKŽ, II, 1035–8).

Liet. *gauti*, plg. lat. *gaut* (Fraenkel, 141–2). Siejama su av. *gava* 'rankos', av. *gūnaoiti* 'gauna' (Pokorny, 403–4). Tačiau siejimas kelia abejonių.

Tos pačios šaknies yra ir liet. *gąudyti*, lat. *gaudit*, pr. *pogaūt*, liet. *guvūs*, *apgaulė*, *gausūs*.

Liet. *gauti* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 9; DP, 237; BP, I, 367; SP, II, 94; PK, 23; LKŽ, III, 175–86).

Liet. *gėlbėti*, plg. pr. *galbimai* 'gelbėjame' (Fraenkel, 144; Stang, 7). Gana neaiškios kilmės žodis. E. Frenkelis linkęs sieti su liet. *galėti*. Tačiau gal daugiau šalininkų turi liet. *gėlbėti* siejimas su liet. *glėbti*, *glóbti* grupės žodžiais (Pokorny, 359–60; Топоров, II, 134–6).

Liet. *gelbėti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose. Ten pasitaiko ir atematinų šio žodžio formų *gelbmi*, *gelbsi*, *gelbt* (MŽ, 9; DP, 516; SP, II, 165; ChB, 59; PK, 60; KIGr, 157; LKŽ, III, 211–2).

Liet. *giedóti*, plg. lat. *dziēdāt* 'dainuoti, giedoti' (Fraenkel, 150). Toliau siejama su s. rus. *заяти* 'kvarksėti (apie varną)', skr. *gdyati* 'dainuoja', toch. A *kāk* 'šaukia', toch. B *kāka* (Vasmer, I, 251 (I, 389); Pokorny, 355; Mayrhofer, I, 334).

Liet. *giedoti* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose. Ten randama ir atematinų šio veiksmažodžio formų *giemi*, *giedmi*, *giest(i)* (MŽ, 40; DP, 253; SP, II, 111; ChB, 71; PK, 150; KIGr, 120; LKŽ, III, 287–9).

Pr. *grīmons* 'giedojęs', vns. gal. *grīmikan* 'giesmė' siejama su liet. *grumėti*, rus. *зрeмeть* ir kt. ide. **ghrem-* 'garsiai ir dusliai skambėti, griaudėti' šaknies žodžiais (Pokorny, 458–9; Топоров, II, 308–11).

Liet. *girdėti*, plg. lat. *dzirdēt*, pr. *gerdaut* 'sakyti' (Fraenkel, 153). Toliau veikiausiai reikėtų sieti su liet. *girti* ir jo giminaičiais (Pokorny, 478; Топоров, II, 219–20).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *gařsas*.

Liet. *girdėti* dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 463; DP, 65; SP, I, 23; ChB, 114; PK, 63; KIGr, 106; LKŽ, III, 330–2; Kudz.-DP, I, 234–5).

Liet. *girti*, plg. lot. *dziřt*, pr. *girtwei* (Fraenkel, 154). Toliau siejama su skr. *gr̥đāti* 'šaukia, giria', lot. *gratus* 'malonus' (Pokorny, 478; Mayrhofer, I, 343; Топоров, II, 247–90).

Su šios grupės žodžiais mėginama sieti ir liet. *geřbti*, pr. *gerbt* 'kalbėti'.

Liet. *girti* gana dažnai pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (Mž, 171; DP, 20; SP, I, 46; ChB, 285; PK, 47; LKŽ, III, 349–50).

Liet. *glóbt*, plg. lat. *glābt*, pr. *abglopte* 'toks vainikas su skara, dedamas jaunajai per vestuves' (Fraenkel, 156; Stang, 7). Tos pačios šaknies žodžiai yra ir liet. *glėbti*, *globóti*, *globà*, *glėbỹs*, lat. *glēbt*, *glābt* 'gelbėti', *glabāt* 'laikyti, saugoti; laidoti (mirusį)'. Toliau siejama su s. lenk. *głobić* 'suspausti, sujungti', rus. *глоба* 'skersinė kartis', s. skand. *klafi* '(kaklo) jungas' (Pokorny, 359–60; Vasmer, I, 274 (I, 413); Sławski, I, 291; Топоров, I, 48–9).

Liet. *globti* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BP, II, 433; ChB, 96; LKŽ, III, 430–1).

Liet. *gulėti*, *gułti*, plg. lat. *gulēt* 'gulėti, miegoti', *gulť* 'gulti miegoti' (Fraenkel, 175–6). Labai neaiškios kilmės žodžiai. Mėginta sieti su rus. *гулять* 'dykinėti, linksmintis', gr. *βάλλειν* 'mesti', s. šved. *kolder* 'jaunikių vada'. Tačiau visi siejimai sunkiai įtikėtini (Pokorny, 402; Vasmer, I, 320 (I, 473–4); ME, I, 679).

Liet. *gulėti*, *gulti* vartojama XVI–XVII a. raštuose (DP, 39, 288; ChB, 18, 65; SP, II, 148; PK, 153, 39; Kl Gr, 10; LKŽ, III, 710–4, 717–22).

Liet. *kabinti*, plg. lat. *kabināt*, pr. *kabiuns* 'kabines' (Fraenkel, 200–1; Stang, 8). Tos pačios šaknies yra ir liet. *kabėti*, *kibėti*, *kýboti*, *kibti*, *kablỹs* ir kt. Toliau siejama su rus. *кобеня* 'kablys sienoje', *кобенить* 'raitytis, lenktis' ir kitais slavų kalbų žodžiais. Siejimai su kitų ide. kalbų pavyzdžiais yra gana abejotini (Pokorny, 918; Топоров, III, 107–9).

Liet. *kabinti* (paprastai su priešdėliais) ir kiti šios šaknies veiksmažodžiai vartojami XVI–XVII a. raštuose (Mž, 443; DP, 174; SP, I, 291; ChB, 61; PK, 112; LKŽ, V, 18–22).

Liet. *kąkti* 'eiti, vykti; pasiekti', plg. lat. *kakt* 'prieiti galą', *kacēt* 'pasiekti', pr. *kackint* 'siekti' (Fraenkel, 206; Stang, 8). Tolesnė kilmė gana neaiški. Mėginama sieti su s. lenk. *czakać* 'laukti', lenk. *czekać*, bulg. *чекам*, dėl semantikos plg. lat. *gribēt* 'norėti': lat. *greibt* 'griebti', liet. *griėbti* (Топоров, III, 162–3; Pokorny, 522).

Liet. *kąkti* (paprastai su priešdėliais) pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BP, I, 156; SP, I, 352; DP, 369; ChB, 15; LKŽ, V, 97–9).

Liet. *kėlti*, plg. lat. *cēlt* (Fraenkel, 237–8). Tos pačios šaknies yra ir

liet. *kálnas, kilmž, kēlias*. Toliau siejama su lot. *prae-cello, -ere* 'būti pranašesniams', rus. *цело* 'kakta', angl. *hill* 'kalva' (Pokorny, 544; ME, I, 370).

Liet. *kelti* dažnai vartojamas XVI–XVII a. (Mž, 244; DP, 188; SP, I, 329; ChB, 66; PK, 15; BP, I, 64; KIGr, 67; LKŽ, V, 531–50).

Liet. *kęsti*, plg. *clēst* (Fraenkel, 246–7). Toliau mėginama sieti su gr. *πένης* 'skausmas', s. air. *cēss(a)im* 'kenčiu'. Tačiau siejimas labai abejotinas (Pokorny, 641).

Liet. *kęsti* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 437; DP, 11; SP, I, 60; BB, 258; ChB, 130; PK, 140; LKŽ, V, 640–4; Kudz.-DP, I, 360–1).

Liet. *klýsti*, plg. lat. *klíst* (Fraenkel, 272–3). Siejama su ide. **(s)kel-* 'pjauti' šaknies žodžiais, plg. liet. *skleisti, skėlti* (Pokorny, 923–7).

Tos pačios šaknies yra ir liet. *klaidà, klieđėti, klajóti*.

Liet. *klysti* (ypač su priešdėliais) vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 345; DP, 400; BP, II, 224; SP, II, 116; ChB, 189; LKŽ, VI, 107–9).

Liet. *krimsti, kramtyti*, plg. lat. *krimst* (Fraenkel, 299). Toliau mėginama sieti su liet. *krāmas* 'šašas, niežai', vid. vok. žem. *schram* 'įdrėskimas, įpjova', rus. *кромa* 'riekė, apvadas, kraštelis' (Vasmer, I, 666 (II, 380–1); Pokorny, 945).

Liet. *krimsti (kramtyti)* vartojami XVI–XVII a. raštuose (DP, 351, 529; SP, I, 316, II, 85; BP, II, 304; LKŽ, VI, 416–7; 595–9).

Liet. *kristi*, plg. lat. *krist* (Fraenkel, 295). Toliau mėginama sieti su s. air. *crothaim* 'krečiu', s. vok. aukšt. *redan* 'sijoti' (Pokorny, 620). Tos pačios šaknies yra ir liet. *kręsti, kratyti, kratà* (Būga, II, 464).

Liet. *kristi* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (Mž, 62; DP, 72; SP, I, 129; ChB, 203; LKŽ, VI, 621–35).

Liet. *kùlti*, plg. lat. *kùlt* (Fraenkel, 211–2). Toliau sietina su liet. *kálti* ir jo giminaičiais (Pokorny, 545–7).

Liet. *kulti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (Mž, 31; DP, 161; SP, II, 229; BP, I, 356; ChB, 265; PK, 98; LKŽ, VI, 850–6).

Liet. *kvėpti*, plg. lat. *kvēpt* 'rūkti, smilkti', pr. *kupsins* 'rūkas' (Fraenkel, 325–6). Tos pačios šaknies yra ir liet. *kvāpas, kvėpuoti, kvėpti*. Toliau siejama su s. sl. *kypěti* 'virti, kunkuliuoti', rus. *кунеть*, skr. *kúpyati* 'kunkuliuoja, pyksta', lot. *cupio, -ere* 'labai trokšti, geisti' (Pokorny, 596–7; Mayrhofer, I, 230; Топоров, IV, 296–300).

Liet. *kvėpti* (paprastai su priešdėliais) ir kiti šios šaknies žodžiai pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (Mž, 496; DP, 203; SP, II, 92; ChB, 185; LKŽ, VI, 1074–6).

Liet. *kviēsti*, plg. pr. *quoi* 'jis nori', *quaitis* 'valia' (Fraenkel, 326; Stang, 8). Toliau mėginama sieti su skr. *kétaḥ* 'noras, troškimas, kvietimas'. Siejimas gana abejotinas (Pokorny, 632; Mayrhofer, I, 265). S. Karaliūnas sieja su lat. *kvitēt* 'spindėti', slav. – *cvisti* 'pražįsti' (Karaliūnas, 31, 79).

Liet. *kviesti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 200; SP, II, 101; ChB, 127; LKŽ, VI, 1085–7).

Liet. *láukti*, plg. pr. *laukīt* 'ieškoti', lat. *lūkuōties* 'žiūrėti, dairytis' (Fraenkel, 345; Stang, 8). Siejama su s. sl. *lučiti* 'sutikti, pasiekti', skr. *lókate* 'mato, pastebi', o apskritai visi šie veiksmazodžiai yra ide. **leuk-* 'šviesti, matyti' šaknies žodžiai (Pokorny, 687–90; Mayrhofer, III, 112–3).

Liet. *laukti* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 12; DP, 213; SP, I, 157; ChB, 245; PK, 171; Kl Gr, 96; LKŽ, VII, 185–8).

Liet. *lėisti*, plg. lat. *laist* (Fraenkel, 351–2; Būga, II, 125–7; Stang, 8). Tos pačios šaknies ir liet. *lydėti, láidoti*. Toliau siejama su got. *lētan* 'leisti', lot. *lassus* 'pavargęs' (Pokorny, 666).

Liet. *leisti* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 96; BB, 42; DP, 242; SP, II, 34; ChB, 232; MP, 88; LKŽ, VII, 244–95). XVIII–XIX a. žodynuose pasitaiko ir atematinė forma *leidmi*.

Liet. *liēpti*, plg. lat. *laipuōt* 'padėti, patarti', pr. *laipinna* 'liepiau', *pallaips* 'paliepimas, įsakymas' (Fraenkel, 367; Stang 8). Toliau siejama su gr. *λπτουαι* 'ko nors siekiu, geidžiu', dėl semantikos plg. pr. *pallapsittwey* 'geisti' (Pokorny, 671; ME, II, 410).

Liet. *liepti* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 266; DP, 523; SP, I, 43; ChB, 78; PK, 98; LKŽ, VII, 430–2).

Liet. *lįsti*, plg. lat. *līst* (Fraenkel, 377). Gana neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su *lėisti* ar *slýsti* grupės žodžiais (Pokorny, 960–1). Esama ir kitokių aiškinimų.

Liet. *lįsti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 244; SP, II, 9; ChB, 189; PK, 103; LKŽ, VII, 578–85).

Liet. *matýti*, plg. lat. *matīt* 'jausti, pastebėti' (Fraenkel, 415–6). Siejama su s. sl. *smotriti* 'žiūrėti', rus. *смотреть*. Tolesni siejimai gana abejotini. Mėginama sieti ir su liet. *mėsti* (Vasmer, II, 676–7 (III, 692); Trautmann, 171).

Liet. *matyti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 211; SP, I, 304; ChB, 76; LKŽ, VII, 913–21).

Liet. *mėžti*, plg. lat. *mēzt* (Fraenkel, 444). Sunkiai paaiškinamas žodis. Mėginta sieti su rus. *мазать* 'teplioti'. R. Trautmanas siejo su liet. *mỹžti* (Trautmann, 185–6).

Senuosiuose kalbos paminkluose vartojami šios šaknies žodžiai *mėšlas*, *mėšlynas* (Mž, 436; DP, 15, 583; ChB, 127; LKŽ, VIII, 93, 94). Veiksmažodis *mėžti*, atrodo, randamas tik vėlesniuose raštuose (LKŽ, VIII, 128–30).

Liet. *misti*, plg. lat. *mist*, pr. *maitā* 'maitina', *maitātunsin* 'maitintis' (Fraenkel, 459–60; Stang, 8). Tos pačios šaknies yra ir liet. *maistas*, *meitėlis*, *maità*. Tolesnė kilmė gana neaiški. Mėginama sieti su av. *maēðanəm* 'dievų ir žmonių buveinė', *miðnāiti* 'gyvena, lieka', s. sl. *město* 'vieta', rus. *мечто*, lenk. *miasto* 'miestas'. Kiti sieja su air. *méith* 'riebus', isl. *meid* 'riebiausia banginio mėsos vieta' (Pokorny, 715; Vasmer, II, 124 (II, 607–8)).

Liet. *misti* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 222; SP, II, 135; ChB, 359; WP, 121; LKŽ, VIII, 282–4).

Liet. *mokėti* 'sugebėti ką daryti', plg. lat. *mācēt*, pr. *mukint* 'mckinti' (Fraenkel, 462–3, Stang, 9). Toliau veikiausiai sietina su gr. *μῆχος* 'pagalbinė priemonė'. Būta mėginimų sieti ir su got. *magan* 'galėti', s. sl. *mošti* (Pokorny, 695).

Liet. *mokėti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 186; BB2 Moz 4,14; SP, II, 50; MP 276; ChB, 309; PK, 204; KI Gr, 106; LKŽ, VIII, 315–9). Jau ir senuosiuose raštuose liet. *mokėti* vartojamas taip pat 'duoti pinigų' reikšme.

Liet. *niežėti*, plg. lat. *nižēt* (Fraenkel, 502–3). Labai neaiškios kilmės veiksmožodis. Mėginta sieti su av. *naēza-* 'toks ligos vardas', arm. *anic* 'glinda', s. sl. *vъъziti*, rus. *вонзуть* 'įsmeigti, įdurti'. Tačiau ir vienas, ir kitas siejimas sunkiai įrodomi (Vasmer, II, 225 (III, 73); ME, II, 752; Būga, II, 468).

Liet. *niežėti* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 209; SP, II, 140–1; SD(1), 177). Vartojamas ten ir daiktavardis *niežai* (Mž, 427; BP, II, 385; BB, 48).

Liet. *nykti*, plg. lat. *nikt* (Fraenkel, 479). Sietina su liet. *niėkas*, lat. *niėks*, plg. s. sl. *nikъto*, rus. *никто* (Pokorny, 756–8). Tos pačios kilmės yra ir liet. *naikinti*, *nykùs*, *niėkinti*.

Liet. *nykti* (dažniausiai su priešdėliais) vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 62; DP, 189; SP, I, 290; ChB, 359; LKŽ, VIII, 800–3).

Liet. *niřsti*, *niřšti*, plg. pr. *ernertimai* 'pykiname', vns. gal. *nertien* 'pyktis, nartas' (Fraenkel, 504–5; Stang, 9). Tos pačios šaknies ir liet. *narsùs*, *narsà*, *nartùs*. Toliau siejama su liet. *nóras*, *norėti*, rus. *нопов* 'paprotys; nirtulys', skr. *nárah* 'vyras' (Pokorny, 765; Mayrhofer, II, 138, 148–9).

Liet. *nirsti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (Mž, 189; DP, 292; SP, II, 4; LKŽ, VIII, 810–1, 811–2).

Liet. *nókti*, plg. lat. *nākt* 'eiti' (Fraenkel, 506–7). Liet. *nókti* pirminė reikšmė taip pat buvusi 'eiti', plg. liet. *prieiti* 'išnokti', rus. *хлеба уже дошли* 'javai jau prinoko'. Ankstesnioji reikšmė išlaikyta ir veiksmažodyje *pranókti* 'pralenkti'. Toliau liet. *nókti* mėginama sieti su got. *nēhva* 'arti', s. vok. aukšt. *nāh*. Gali čia kartais būti ir ta pati ide. šaknis **nek-* 'pasiekti', su kuria siejama liet. *nėšti* (Pokorny, 316–8; Endzelins, III (2), 196–202).

Liet. *nokti* 'bręsti' randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime, rankraštiniam XVII a. Rytų Prūsijos žodyne (SD(3), 554; C, II, 1123; LKŽ, VIII, 851–4). J. Bretkūno biblijos vertime *nokti* vartojamas ir 'eiti, vyti' reikšme. Tokia reikšmė šis žodis pasitaiko ir S. Daukanto raštuose (LKŽ, VIII, 854). Tačiau tai veikiausiai latvių kalbos įtaka.

Liet. *pjauti*, plg. lat. *pļaūt*, pr. *piuclan* 'pjautuvas' (Fraenkel, 584). Siejama su lot. *pavio*, *-ire* 'sumušti, sutrypti', gr. *παίειν* 'mušti' (Pokorny, 827; Endzelins, IV(2), 280).

Liet. *pjauti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 391; SP, I, 284; ChB, 53; KIGr, 14; LKŽ, IX, 891–902).

Liet. *plepėti*, plg. lat. *plepēt* (Fraenkel, 616–7). Garsažodinės kilmės, plg. lenk. *paplać*, vok. *plappern*.

Liet. *plepėti* randamas tik vėlesniuose raštuose (LKŽ, X, 149–50).

Liet. *pūsti*, plg. lat. *pūst* (Fraenkel, 678–9). Kaip ir liet. *pūsti*, *putóti*, sietinas su ide. garsažodinės kilmės **pū-*, **peu-*, **pou-* šaknies žodžiais. Tos pačios kilmės yra ir liet. *pūslė*, *pusnls*, *paūtas*, *putrà* (Pokorny, 847–8; ME, III, 451).

Liet. *pūsti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 62; DP, 451; SP, I, 279; ChB, 151; LKŽ, X, 1075–88).

Liet. *ràsti*, plg. lat. *rast* (Fraenkel, 700–1). Gana neaiškios kilmės žodis. Mėgintas sieti su got. *wratōn* 'keliauti' (Pokorny, 1153–4). E. Frenkelis linkęs sieti su lat. *rads* 'giminaitis', lat. *radīt* 'gimdyti', plg. liet. *atsi-ràsti* 'gimti'.

Liet. *rasti* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 30; DP, 399; SP, II, 127; PK, 91; BB, 44; LKŽ, XI, 191–205).

Liet. *rašyti*, plg. lat. *rakstīt* (Fraenkel, 701–2). Gana neaiškus šių žodžių fonetinis santykis, neaišku, kuri forma yra senesnė. Gali būti susiję su liet. *ràkti* 'krapštyti, durti, kasti', plg. liet. *rākštas* 'rakštis, antkapis', kuris tiksliai atliepia lat. *raksts* 'raštas' (ME, III, 475).

Liet. *rašyti* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 13; DP, 68; PK, 153; SP, I, 42; ChB, 261; LKŽ, XI, 214–23).

Liet. *regėti*, plg. lat. *redzēt* (Fraenkel, 712–3). Gana neaiškios kilmės žodis. Veikiausiai tos pačios kilmės yra ir liet. *riogsóti*. B. Jėgeris mėgino

sieti su liet. *ragauti, rāginti, rāgas*. Pirminė liet. *regėti* reikšmė, anot jo, buvusi 'būti pakeltam'. Mėginta ši veiksmažodį sieti su alb. *ruaj* 'žiūriu' (Jėgers, KZ, 80, 144–54; Pokorny, 854; ME, III, 503).

Liet. *regėti* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. rašto paminkluose (Mž, 8; DP, 519; SP, I, 95; BB, 36; ChB, 76; PK, 66; LKŽ, XI, 361–8; Kudz.-DP, II, 185–8; Kudz.-ChB, 112–3).

Liet. *rėgzti*, plg. lat. *režgīt* 'suraizgyti, supainioti' (Fraenkel, 713). Tos pačios šaknies yra ir liet. *raizgyti, rezginys*, lat. *režgis* 'pinučiai, grotelės'. Siejama su s. sl. *rozga* 'rykštė, virbas', rus. *pozza*, skr. *rājjuh* 'virvė', lot. *restis*, vid. vok. žem. *risch* 'nendrė' (Pokorny, 874; Mayrhofer, III, 35).

Liet. *perregzti* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 354). Žodis *regztis* (rašo *rekstis*) 'iš virvelių padarytas didelis maišas' keletą kartų pavartotas M. Daukšos postilėje (DP, 123; LKŽ, XI, 374).

Liet. *riėsti* 'daryti išlenktą, smarkiai augti', plg. lat. *riest* 'varpoti, krauti (pumpurus), tvenktis (ašaroms)' (Fraenkel, 729–30). Mėginama sieti su s. vok. aukšt. *rīdan* 'sukti' (Pokorny, 1159–60). Tačiau siejimas labai abejotinas (Stang, Lex., 45). Tos pačios kilmės yra ir liet. *raityti, rīsti*.

Liet. *riesti* (paprastai su priešdėliais) vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 107; SP, I, 27; SD(1), 68; LKŽ, XI, 562–72).

Liet. *riñkti*, plg. pr. *senrīnka* 'surenka' (Fraenkel, 736). Tolesnė kilmė neaiški. Mėginama sieti su ide. **uer-k-* 'sukti' šaknies žodžiais. Tos pačios šaknies yra ir liet. *rankà* (Pokorny, 1155).

Liet. *rinkti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 69; DP, 83; SP, II, 43; BB, 43; PK, 101; LKŽ, XI, 650–68).

Liet. *riėti*, plg. lat. *rist*, pr. *senrists* 'suriėtas', *perrēist* 'užriėti' (Fraenkel, 738). Tos pačios kilmės yra ir liet. *raiėtis, ryėšys*. Toliau mėginama sieti su lot. *rīca* 'skarelė', s. angl. *wrēon* (< **wrihan*) 'įvynioti, apgaubti', s. isl. *rīga* 'sulenkimas' (Pokorny, 1158–9).

Liet. *riėti* (ypač su priešdėliais) gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 263; DP, 145; BB, 176; SP, I, 373; ChB, 48; PK, 126; LKŽ, XI, 707–23).

Liet. *rėti*, plg. lat. *rīt* (Fraenkel, 740). Tolesnė kilmė neaiški. Mėginta sieti su skr. *riñāti* 'srovena, paleidžia', s. sl. *riñati* 'mestis'.

Liet. *ryti* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 392; SP, I, 369; ChB, 295; LKŽ, XI, 732–42).

Liet. *rūpėti*, plg. lat. *rūpēt* (Fraenkel, 750). Siejama su liet. *rūpti* 'darytis nelygiam, raukšlėtam', *raūpti, raupai* (Būga, II, 542–8; Pokorny, 868–70). Rus. *pynumb* 'rūpėti, rodytis', baltr. *pyniyya* 'rūpintis' veikiausiai

yra skoliniai iš baltų (Vasmer, II, 548–9 (III, 519); Urbutis, Blt., 5(2), 149–50).

Liet. *rūpėti*, o ypač forma *rūpintis*, dažnai randama XVI–XVII a. raštuose (DP, 412; SP, I, 223; PK, 191; BP, II, 28; ChB, 119; LKŽ, XI, 990–2, 994–9).

Liet. *skambėti* yra tos pačios šaknies kaip lat. *skanēt* 'skambėti'. Tolesnė kilmė neaiški. Mėginta sieti su rus. *ценок* 'šunytis'. Kiti siejo su gr. *κόναβος* 'skambesys, triukšmas' (Fraenkel, 795; ME, III, 871).

Liet. *skambėti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 369; DP, 250; SP, II, 58; PK, 50; ChB, 270; LKŽ, XII, 717–22).

Liet. *skeřsti*, plg. lat. *šķērst* 'skrostiti, darinėti (papjautą gyvulį)' (Fraenkel, 803). Siejama su pr. *scurdis* (taip taisomas 324 Elbingo žodynėlio žodis *sturdis*) 'girnakalis kaltas' (Mažiulis, 27), s. sl. *oskrōdō* 'kaltas', rus. *оскорōд* 'didelis kirvis' (Pokorny, 938–41). Tos pačios kilmės yra ir liet. *skiřsti*, *skuřsti*, *skardyti* 'daužyti, trupinti'. Kaip ir liet. *skirti*, toliau šie žodžiai sietini su ide. *(s)ker- 'pjauti'.

Liet. *skersti* randamas J. Bretkūno raštuose (BB Ez 40, 41; LKŽ, XII, 834–6).

Liet. *skęsti*, plg. pr. *auskiēndlai* 'nuskęstų', vns. gal. *auskandinsnan* 'nuskandinimas' (Fraenkel, 803; Stang, 9). Mėginama sieti su gr. *σκιυθός* 'pasineriantis'. Jei toks siejimas teisingas, šiuos žodžius būtų galima iš dalies laikyti baltų ir graikų kalbų bendrybe (Pokorny, 930).

Liet. *skęsti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 82; SP, I, 276; ChB, 33; LKŽ, XII, 842–5).

Liet. *skinti*, plg. lat. *šķīt* (Fraenkel, 807). Mėginama sieti su s. isl. *skinn* 'oda', vid. vok. aukšt. *schint* 'vaisiaus žievė' (ME, IV, 50).

Liet. *skinti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (ChB, 295; SD(3), 355; LKŽ, XII, 901–5).

Liet. *skriėti*, plg. lat. *skriet* (Fraenkel, 817). Tos pačios kilmės yra ir liet. *skristi*, *skraidyti*. Sietina su s. sl. *krilo* 'sparnas', rus. *крыло*, vok. *schreiten* 'žengti' (Vasmer, I, 672–3 (II, 388–9); Kluge, 680; Pokorny, 936–7). Dėl siejimo su vok. *schreiten* Chr. S. Stangas abejoja (Stang, Lex., 49–50).

Liet. *skrieti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 467; WP, 79; SD(1), 112; LKŽ, 12, 1070–3).

Liet. *slėpti*, plg. lat. *slēpt* (Fraenkel, 829). Mėginama sieti su gr. *κλέπτω* 'vagiu', lot. *clepo-*, *-ere* 'vogti', got. *hlifan*. Tokiu atveju balt. *sl-* < **skl-* (Pokorny, 604).

Liet. *slėpti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 11; DP, 329; SP, II, 14; PK, 47; BB, 36; LKŽ, XII, 1216–20).

Liet. *stūmti*, plg. lat. *stūmt* (Fraenkel, 932). Mėginama sieti su s. vok. aukšt. *stamēn* 'užsikirsti, mikčioti'. Tos pačios kilmės būtų ir lat. *stuōmītiēs* 'mikčioti' (Pokorny, 1021).

Liet. *stumti* (ypač su priešdėliais) vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 475; DP, 289; SP, I, 72; BB, 38; PK, 103; ChB, 198; LKŽ, XIII, 1039–51).

Liet. *šokti*, plg. lat. *sākt* 'pradėti' (Fraenkel, 1021–2). Mėginama sieti su s. sl. *skočiti* 'šokti', rus. *скоучь*, s. vok. aukšt. *scehan* 'skubėti', aiškinant, jog šalia ide. šaknies **skek-* galėjusi būti **ksek-* (Pokorny, 922–3; Vasmer, II, 641 (III, 645); Būga, II, 317).

Liet. *šokti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 478; SP, II, 15; ChB, 97).

Liet. *tąpti*, plg. lat. *tapt* (Fraenkel, 1057–8). Etimologija neaiški. Mėginta sieti su gr. *τόπος* 'vieta' (Pokorny, 1088).

Liet. *tapti* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 446; SP, II, 122; ChB, 120; Kl Gr, 127).

Liet. *taškýti*, plg. lat. *taškīt* (Fraenkel, 1066). Garsažodinės kilmės. Tos pačios kilmės yra ir liet. *tėkšti*, *tikšti*, *tāškas*.

Liet. *taškyti* randamas K. Sirvydo raštuose (SP, I, 277; SD(1) 65).

Liet. *tikti*, plg. lat. *tikt* (Fraenkel, 1092–3). Tos pačios šaknies yra ir liet. *teikti*, *tikėti*, pr. *teickut* 'kurti, daryti'. Tolesnė kilmė labai neaiški (Pokorny, 1068; Vasmer, III, 167 (IV, 70)).

Liet. *tikti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 362; SP, I, 378; PK, 80; ChB, 13).

Liet. *traukti*, plg. lat. *trāukt* 'lėkti, dūmti, draskyti, traukti', pr. *pertraūki* 'užtraukė' (Fraenkel, 1113–4; Stang, 9). Toliau mėginama sieti su s. vok. aukšt. *drucken* 'spausti', kimr. *trychu* 'pjauti' (Pokorny, 1074).

Liet. *traukti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 508; SP, I, 291; ChB, 187; PK, 20).

Liet. *turėti*, plg. lat. *turēt* 'laikyti (rankoje)', pr. *turrettwey* 'turėti' (Fraenkel, 1142–3; Stang, 9). Tos pačios šaknies yra ir liet. *tvėrti*, *tvárta*, *turėklas*, *tuřtas*, *tvorà*, *tvirtas*. Toliau siejama su s. sl. *tvoriti* 'kurti', rus. *мѡр* 'forma, pavidalas, kūrinys', rus. *мѡрог* 'varškė', s. sl. *tvrdě* 'tvirtas' (Pokorny, 1101).

Liet. *turėti* be galo dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 18; DP, 35; SP, I, 43; BB, 169; ChB, 30; PK, 137; Kudz.-DP, II, 366–73; Kudz.-ChB, 140–1).

Liet. *válgyti*, plg. pr. *wolgeit* (Fraenkel, 1189–90; Mažiulis, 53). Tos pačios šaknies yra ir liet. *vilgyti*, lat. *valgnis* 'drėgnas'. Toliau siejama su s. rus. *волога* 'sriuba, maistas', rus. *волога* 'drėgmė; skystas valgis',

s. vok. aukšt. *welc* 'drėgnas, švelnus', *wolkan* 'debesis', s. air. *folc* 'potvynis' (Pokorny, 1145–6; Būga, II, 664; Kluge, 853).

Liet. *valgyti* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 25; DP, 109; SP, II, 248; BB, 248; ChB, 74; PK, 128; Kl Gr, 107).

Liet. *veisti*, plg. lat. *veist*, pr. *wēisin* 'vaisius' (Fraenkel, 1214). Etimologija neaiški. Mėginama sieti su lot. *vireo*, *-ēre* 'žaliuoti', s. vok. aukšt. *wisa* 'pieva' (Pokorny, 1133).

Senuosiuose raštuose vartojami šios šaknies žodžiai *vaisius*, *vaisingas*, *veislė*.

Liet. *veřpti*, plg. lat. *vęřpt* (Fraenkel, 1227). Toliau siejama su ide. **yer-* šaknies žodžiais, plg. liet. *vėrti*. Su šiais žodžiais mėginama sieti ir pr. *etwięřpt* 'atleisti' (Endzelins, IV(2), 215; Топопов, II, 115–7). Tos pačios kilmės yra ir liet. *varpėti* 'kastuvu žemę kasioti'. K. Būga su šiais žodžiais siejo ir liet. *virpėti*, *vārpa* (Būga, II, 248, 398). Liet. *veřpti* skirti baltų kalboms būdingam leksikos sluoksniui galima dėl specialios reikšmės.

Liet. *verpti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 330; ChB, 123; SD(1), 142).

Liet. *výstyti*, plg. lat. *vístít* (Fraenkel, 1265–6). Sietina su liet. *výti* 'sukti', skr. *veřtate* 'sukasi' (Pokorny, 1133–4; Mayrhofer, III, 263–4).

Liet. *vystyti* (paprastai su priešdėliu) pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 39; SP, I, 271; ChB, 98; PK, 158).

Liet. *žibėti*, plg. lat. *zibēt* (Fraenkel, 1304). Tos pačios šaknies yra ir liet. *žaibas*, *žiėbti*. Tolesnė kilmė neaiški (ME, IV, 718).

Liet. *žibėti* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 83; SP, II, 38; PK, 154; ChB, 37).

Liet. *žydėti*, plg. lat. *ziédēt* (Fraenkel, 1305). Mėginama sieti su got. *keinan* 'dygti'. Chr. S. Stangas linkęs laikyti baltų ir germanų leksikos bendrybe (Stang, 65–6).

Liet. *žydėti* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 303; ChB, 346; SD(1), 113). Gana dažnai ten vartojamas ir šios šaknies žodis *žiedas*.

Liet. *žįsti*, plg. lat. *zíst* (Fraenkel, 1314). Mėginama sieti su gr. *νεο-γυλλός* 'ne nuo seniai žindantis (apie gyvūlius)' (Pokorny, 356).

Liet. *žįsti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 59; DP, 39; SP, I, 212; ChB, 120).

Liet. *žiūrėti*, plg. lat. *žūrēt* 'tykoti, sėlinti' (Fraenkel, 1316). Gana neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su skr. *jvārati* 'yra karščiuojantis', *jvaláh* 'šviesa, liepsna' (Pokorny, 479; Mayrhofer, I, 450).

Liet. *žiūrėti* kartais vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 79; ChB, 12).

Liet. *žūti*, plg. lat. *zust* (Fraenkel, 1323). Siejama su s. angl. *gietan* 'žudyti', vid. air. *gūass* 'pavojus' (Pokorny, 448).

Liet. *žūti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 59; DP, 343; SP, II, 78; ChB, 278).

Liet. *žvilgėti*, plg. lat. *zvildzēt*, pr. vietovardį *Swilgiten* (Fraenkel, 1326–7). Mėginama sieti su gr. *θελγω* 'užburiu' (ME, IV, 775; Pokorny, 490). Tos pačios kilmės yra ir liet. *žvelgti*, *žvilgsnis*, *žvalgyti*.

Senuosiuose kalbos paminkluose gana dažnai randamas šios šaknies veiksmožodis *žvilgterėti* (DP, 500; SP, II, 216; ChB, 96; PK, 71). Pasitaiško ir *žvalgyti* (DP, 194; SP, I, 86).

Sunku ką nors tikresnio pasakyti apie čia pateiktų žodžių amžių. Galima spėti, jog nemaža jų dalis, ypač tie, kurie randami visose trijose kalbose, yra baltų prokalbės palikimas, vadinasi, jie gali būti mažiausiai dviejų trijų tūkstančių metų senumo. Lietuvių ir latvių kalbos bendrybės, ypač kai prūsų kalboje jas atitinka visai kitos kilmės žodžiai, dažnai yra bent tūkstantmetį naujesnių laikų padaras. Žinoma, reikia turėti galvoje dar ir tą faktą, jog tarp čia pateiktų baltų kalbų bendrybių gali būti ir tokių žodžių, kurie, kaip paralelinės raidos rezultatas, atskirose kalbose atsirado savarankiškai ir visai skirtingu metu. Pagaliau įmanomas ir toks atvejis, jog vienas kitas čia pateikiamas tik baltų kalboms būdingas žodis gali būti ir žilos indoeuropiečių senovės reliktas – jų atitikmenys kitose indoeuropiečių kalbose arba yra išnykę, arba jų giminystė ligi šiol nėra įrodyta.

TIK LIETUVIŲ KALBAI BŪDINGA LEKSIKA

Nemažas lietuvių kalbos leksikos sluoksnius yra būdingas vien tik lietuvių kalbai. Ši leksika yra nevienodo senumo ir nevienodos kilmės. Tam tikra jos dalis yra vartojama jau labai seniai. Ja lietuvių kalba skyrėsi nuo kitų baltų kalbų. Suprantama, čia gali būti ir tokių atvejų, kai šiandien tik lietuvių kalboje vartojamas žodis turėjo tikslių atitikmenų ir kitose baltų kalbose, bet ten dėl vienos ar kitos priežasties išnyko ir buvo pakeistas kitokios kilmės žodžiu. Daug tik lietuvių kalbai būdingų žodžių atsirado vėlesniais laikais: juos kūrė ir pirmųjų mūsų raštų autoriai. Šis procesas vyksta visą laiką. Tik ne visada galima nustatyti, ar kurio nors autoriaus raštuose vartojamas žodis buvo sukurtas jo paties, ar jis buvo paimtas iš liaudies kalbos.

Čia pasistengsime apžvelgti senesnius tik lietuvių kalbai būdingus žodžius, tokius kurių paplitimas nėra susijęs su kurio nors autoriaus vardu.

Kūno dalys

Liet. *bamba* sietinas su ide. **bamb-* 'tinti, pūstis' šaknies žodžiais, plg. liet. *bamblỹs*, lat. *baĩba* 'kamuolys, sviedinys', skr. *bimbaħ* 'kamuolys' (Fraenkel, 33; Pokorny, 94–5).

Latviai ir prūsai turi bendrą seną šios kūno dalies pavadinimą, plg. lat. *naba*, pr. *nabis*, kuris sietinas su skr. *nābhiḥ* 'bamba', s. vok. aukšt. *naba* (Pokorny, 314–5; Mayrhofer, II, 135).

Liet. *bamba* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 120; LKŽ, I, 628–9).

Liet. *blauzdà* – labai neaiškios kilmės žodis, mėginama sieti su liet. *blūzgana* 'pleiskana' (Fraenkel, 48).

Liet. *blauzda* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 181; WEv, 220; ChB, 184; SD(1), 37; LKŽ, I, 892).

Liet. *dilbis* 'rankos dalis nuo riešo ligi alkūnės' siejama su liet. *dálba* 'kartis kam kelti', *délba*, *dilba* 'kas žiūri padilbomis', *dilbsėti* 'žvilgčioti paniūromis', *deĩbti* 'žemyn leisti (akis), mušti', lat. *dēlbs* 'rankos dalis nuo

alkūnės iki peties' (Fraenkel, 81). Ši kūno dalies pavadinimą iš dalies būtų galima laikyti ir baltų (lietuvių ir latvių) kalbų bendrybe.

Liet. *dilbis* senesniuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra užfiksuotas (LKŽ, II, 545).

Liet. *kanopa* veikiausiai iš **kapona*, plg. liet. *kapóti*, rus. *копоть* 'kasti, rausti': rus. *копыто* 'kanopa' (Fraenkel, 216).

Liet. *kanapa* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 60; LKŽ, V, 195, 218).

Liet. *kařčiai* veikiausiai reikėtų sieti su ide. **ker-* 'pjauti' šaknies žodžiais, plg. liet. *kiřsti*, *kiřpti* ar liet. *karti* 'kabinti', plg. lat. *cirta* 'garbana' (Fraenkel, 225).

Liet. *karčiai* senesniuose kalbos paminkluose, atrodo, nepasitaiko (LKŽ, V, 269).

Liet. *kaukolė* veikiausiai tos pačios kilmės kaip ir liet. *káušas*, *kiáušas*, *kiáuštas* (Fraenkel, 231). Toliau šie žodžiai sietini su ide. *(*s*)*keu-* 'dengti' šaknies žodžiais (Pokorny, 951–3; Būga, I, 363–4; Откупщиков, Blt., 6(2), 185–92).

Liet. *kaukolė* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 159; BP, I, 387; LKŽ, V, 423).

Liet. *kėpenys* sietina su liet. *kėpti*, dėl semantikos plg. rus. *печень* 'kepenys': rus. *печь* 'kepti' (Fraenkel, 240; Vasmer, II, 352 (III, 255–6)).

Liet. *kepenos* randamas XVII a. Rytų Prūsijos rankraštiniame žodyne (C, I, 1170; LKŽ, V, 575, 576).

Liet. *kinka* 'kelio linkmuo', *kinklė*, *kenklė* gana neaiškios kilmės žodžiai. K. Būga liet. *kenklė* siejo su liet. *kinkýti*, kurio pirminė reikšmė turėjo būti 'jungti' (Būga, II, 416), plg. liet. *kinklė* 'virvė, kuria kryžmai supančioja priekinę ir užpakalinę arklio koją'. Esama ir kitokių aiškinimų (Fraenkel, 239).

Liet. *kinka* senesniuose rašto paminkluose, atrodo, nepasitaiko (LKŽ, V, 813).

Liet. *kumštis*, *kumstė*, *kumščia* – labai sunkiai išaiškinamas žodis. Daug šalininkų turi F. de Sosiūro etimologija, jog *kumstė* < **kumpstė* < **punkstė*, kuri būtų sietina su sl. **pęstb* 'kumštis, plaštaka', s. vok. aukšt. *fūst* 'kumštis', o šiuos pavadinimus įmanoma sieti su ide. skaitvardžiu 'penki' (Fraenkel, 309–10). Labai neaiškus su lietuvių kalbos pavadinimu pr. *kuntis* 'kumštis' santykis (Топоров, IV, 290–2). Lat. *kumste*, kaip rodo geografija (Rucava), veikiausiai yra lituanizmas. Gal paprasčiausiai liet. *kumštis* reikėtų sieti su liet. *kuñpti* 'linkti' ar net *kiñšti* (Pokorny, 525). Lat. *dure* 'kumštis' siejama su lat. *durti* 'durti', dėl semantikos plg. lot. *pugnus* 'kumštis': lot. *pungo*, *-ere* 'durti' (ME, I, 529).

Liet. *kumštis*, *kumščia*, *kumstė* vartojama XVI–XVII a. raštuose (DP, 145; WEv 42; BP, I, 374; ChB, 57; LKŽ, VI, 882, 883).

Liet. *liemuõ* iš pradžių, matyt, reiškė 'medžio liemenį' ir reikėtų sieti su ide. **lēi-* 'linkti' šaknies žodžiais, plg. s. skand. *limr* 'plona šaka', lot. *limus* 'kreivas' (Pokorny, 307–9). E. Frenkelis liet. *liemuõ* siejo su ide. *(s)*lei-* 'slidus, lygus' šaknies žodžiais, plg. lot. *lēvis* 'lygus', *limus* 'dumblas, purvas', s. vok. aukšt. *leim* 'molis' (Fraenkel, 365–6).

Liet. *liemuõ* 'medžio liemens' reikšme randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 603; MP, 93; ChB, 8; PK, 186; SD (1), 75; LKŽ, VII, 422–3).

Liet. *momuõ* 'viršugalvis' – veikiausiai vaikų kalbos žodis (Fraenkel, 463–4).

Liet. *momuo* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (Mž 517; SD(1), 14; LKŽ, VIII, 344).

Liet. *pilvas*: liet. *pilti* (Fraenkel 593).

Liet. *pilvas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 8; ChB, 309; BB, 179; SD(1), 50; LKŽ, IX, 1025–7).

Liet. *plāštaka* 'rankos galas nuo riešo' siejama su liet. *plókščias*, lat. *plaskans*, rus. *пlockий* (Fraenkel, 605; Būga, I, 474).

Liet. *plāštaka* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 158; MP, 125; WEv, 44; SD (3), 46; LKŽ, X, 78).

Liet. *plāukas*, *plaukaī*, plg. lat. *plāukas* 'pūkai, plaušeliai', sietina su liet. *plāukti*, s. vok. aukšt. *fliogen* 'skristi', s. vok. aukšt. *flocke* 'snaigė, pūkelis'. Tos pačios šaknies yra ir liet. *plūksna* (Fraenkel, 607–8; Pokorny, 837). Dėl specialios reikšmės liet. *plaukaī* galima skirti tik lietuvių kalbai būdingam leksikos sluoksniui.

Liet. *plaukas* gana dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 34; DP, 479; BB, 83; ChB, 139; SD(1), 195; LKŽ, X, 90–2).

Liet. *prākaitas*: liet. *kaīsti*, dėl semantikos plg. rus. *nom* 'prakaitas': rus. *печь* 'kepti' (Fraenkel, 204; Vasmer, II, 417 (III, 342–3); Pokorny, 519).

Liet. *prakaitas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 39; DP, 149; BP, II, 500; ChB, 141; PK, 234; LKŽ, X, 506–7).

Liet. *skrañdis* veikiausiai sietinas su liet. *skeřsti* grupės žodžiais, plg. liet. *skránda* (Fraenkel, 815; Pokorny, 941). Liet. *skrañdis* mėginta sieti ir su norv. *skrott* 'kūnas', šved. *skrott*. Tačiau siejimas labai abejotinas (Stang, Lex., 41).

Liet. *skrandis* senesniuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra užfiksuotas (LKŽ, XII, 1039–40).

Liet. *skruostas* 'veido šonas; antakis; blakstiena' K. Būga siejo su liet.

skrósti, kuris savo ruožtu yra liet. *skeřsti* giminaitis (Būga, II, 344; Fraenkel, 819). Formos *krúostas*, *krúoslas* jau būtų vėlesnės kilmės.

Liet. *skruostas* randamas 1653 m. išleistoje „Knygoje Nobaznistes“ (LKŽ, XII, 1100–1; Lex., 103).

Liet. *smilkinys* siejama su liet. *smūlkus*, *smalkà*, teigiant, jog pirminė žodžio reikšmė buvusi ‘plona vieta (galvos)’ (Fraenkel, 946). Tokiai etimologijai pritartų liet. *plónimas* ‘smilkinys’. Šios kūno dalies pavadinimą gal būtų įmanoma sieti ir su liet. *smelkti* ‘diegti, geliamai skaudėti’, *smilkt* ‘dīlgt (nudiegimui nusakyti)’, plg. *taip skelia galvą, taip smelkia. Ma tik smilkt – ir aš atsimenu. Taip skauda smilkmenis, teip skelia galvą, teip smelkia* (LKŽ, XIII, 179), plg. t. p. J. Bretkūno *smilktinys* ‘smilkinys’ (BB Teis 5, 26).

Liet. *smilkinys* kartais pasitaiko senuosiuose kalbos paminkluose (SD (1), 167; Lex., 75; LKŽ, XIII, 176–7).

Liet. *šneřvės*, *šneřplės* – garsažodinės kilmės, plg. *šneřpšti*, *šnypšti* (Fraenkel, 1018).

Liet. *šnervės* randamas tarmėse ir vėlesniuose rašto paminkluose.

Liet. *tulžis* K. Būga siejo su liet. *tulžti*, *tiłžti* ‘aptekti vandeniui, brinkti’ (Būga, II, 320). M. Nydermanas (Tiž,¹ 2, 443–4) *tulžis* kildino iš **žultis*, plg. lat. *žul̄ts* ‘tulžis’, toliau siedamas su liet. *žālias*. Į E. Frenkelis surado kompromisą: jo nuomone, dėl *tulžti* įtakos ir galėjusi atsirasti metatezė (Fraenkel, 1138).

Liet. *tulžis* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 443; DP, 145; ChB, 59; SD(3), 112).

Liet. *vyzdys*: liet. *veizdėti* (Pokorny, 1126–7).

Liet. *vyzdys* randamas J. Bretkūno biblijos vertime (BB5 Moz 32,10). Forma *vyzdžius* yra XVII a. rankraštiniam Rytų Prūsijos žodyne (Lex., 10).

Giminystė ir žmonių bendruomenė

Liet. *bičiūlis* ‘geras draugas’ sietina su liet. *bitė* (Fraenkel, 43). Pirminė reikšmė buvusi ‘bitininkas, kas turi bendras bites’. Lat. *bičuolis* yra lituanizmas.

Liet. *bičiulis* randamas XVII a. rankraštiniam žodyne (Lex., 17).

K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime randame formą *bičius* ‘bičių priveizdėtojas’ (SD(3), 7; LKŽ, I, 803, 804).

Liet. *elgeta* sietina su liet. *elgtis*, kuris vartotas ir ‘elgetauti’ reikšme (LKŽ, II, 1124), lat. *elgt* (Būga, I, 115–21; Fraenkel, 7).

Liet. *elgeta* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 269; ChB, 130; SD(1), 214; LKŽ, II, 1122).

Liet. *kūdikis* – neaiškios kilmės žodis. K. Būga linkęs sieti su lat. *kūdit* ‘kurstyti, raginti’, dėl semantikos plg. liet. *vaikas* : liet. *veikti*. A. Leskynas liet. *kūdikis* siejo su slavizmu *kūdas* (Būga, II, 43; Fraenkel, 304). Pastaruoju metu O. Trubačiovas liet. *kūdikis* kildina iš prasl. **ky-dьcbь* : sl. *kydati* ‘prieš laiką gimdyti’ (Symbolae linguisticae in honorem G. Kuryłowicz, 1965, p. 331–4; Urbutis, Blt., 2(1), 104–5).

Liet. *kūdikis* (*kūdikėlis*) gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 193; DP, 613; ChB, 97; SD(1), 28; LKŽ, VI, 764).

Liet. *laigonas* ‘žmonos brolis’ mėginamas sieti su lot. *ligo*, *-are* ‘rišti, jungti’, alb. *lidh* ‘rišu’ (Fraenkel, 331; Pokorny, 668). Liet. *laigonas* gal galima būtų sieti ir su liet. *laigyti* ‘šokti, siausti’, *laigoti*, *laiguoti*, plg. *laigonas* ‘kas laksto, laigo’.

Liet. *laigonas* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime, XVII a. rankraštiniame Rytų Prūsijos žodyne (SD(1), 164; C, I, 508; LKŽ, VII, 28–9).

Liet. *našlŷs*, *našlė*, *našlėitis* sietina su skr. *naśati* ‘žūsta’, av. *nasu-* ‘lavonas’, gr. *véxus* ‘lavonas, velionis’, lot. *nox* ‘nužudymas, mirties bausmė’, toch. A *nāk-* ‘dingti, išnykti’, toch. B *nāk-* ‘naikinti’, het. *ħenkan*, *ħinkan* ‘mirtis, maras’ (Būga, II, 299; Fraenkel, 486). Pirmasis šio žodžio kilmę išaiškino K. Būga (Трубачев, Ист., 113–4).

Žodžiai gana dažnai vartojami XVI–XVII a. raštuose (DP, 15; BB, 68; ChB, 86; PK, 32; SD(1), 190; LKŽ, VIII, 570–2).

Liet. *nuotaka*: liet. *tekėti* ‘bėgti, eiti už vyro’, *tuōkti* (Fraenkel, 512).

Liet. *nuotaka* randamas vėlesniuose rašto paminkluose ir tarmėse (LKŽ, VIII, 963). Forma *nuoteka* randama rankraštiniuose XVII a. Rytų Prūsijos žodynuose (C, II, 13; Lex., 60; LKŽ, VIII, 966).

Liet. *preikšas* ‘našlę vedęs ir apsigyvenęs jos namuose vyras, meilužis’, veikiausiai kilęs iš **preikuris*, kuris savo ruožtu sietinas su liet. *kūrti*, dėl semantikos plg. liet. *užkurŷs* ‘preikšas’, lat. *uzkuris* (Fraenkel, 319). Formos *preikuris*, *preikuras* randamos nelietuviškuose XVI–XVII a. Lietuvos raštinių dokumentuose (Jablonskis, 182–3,321).

Liet. *preikšas* randamas ką tik minėtame Rytų Prūsijos žodyne (C, II, 1162; LKŽ, X, 597).

Lietuvių kalbos tarmėse šiai sąvokai vadinti esama ir daugiau panašios kilmės žodžių, plg. *išōdas* (LKŽ, IV, 149): liet. *sėsti*, *sodinti*, *užtupŷs*: liet. *tūpti*.

Gyvūnija

Liet. *arkl̥ys*: liet. *ár̥ti* (Fraenkel, 16). Liet. *arkl̥ys* iš pradžių veikiausiai reiškė 'į arklą kinkomą, ariamą žirgą'.

Liet. *arkl̥ys* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 209; BB, 48; ChB, 420; PK, 58; SD(1), 59; LKŽ, I, 306–7).

Liet. *drambl̥ys*: liet. *drib̥ti* (Fraenkel, 104). Pirminė žodžio reikšmė buvusi 'nerangus žmogus ar gyvulys'.

Liet. *drambl̥ys* 'šiltų kraštų gyvulio (Elephas)' reikšmė vartojamas visai neseniai: akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“ kartotekoje pirmą kartą užfiksuotą jį randame J. Balvočiaus–Geručio (1842–1915) raštuose (LKŽ, II, 635). K. Sirvydas vartojo skolinį *elefantas* (SP, I, 184; SD(3), 409). J. Brodovskio ir kituose vėlesniuose žodynuose randamas *šlajus* 'dramblys' sietinas su liet. *šliėti*. Įvairiuose kalbiniuose raštuose ir žodynuose pasitaikantis liet. *šlapis* 'dramblys', matyt, atsirado dėl nesuspiratimo: neteisingai perskaitytas J. Brodovskio žodyno žodis (Būga, II, 574–5).

Liet. *driežas* veikiausiai sietina su liet. *drýžas* (Fraenkel, 104–5).

Liet. *driežas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 506; MP, 379; BB, 80; SD(1), 45; LKŽ, II, 707).

Liet. *gyvātē*: liet. *gývas* (Fraenkel, 154–5). Šis pavadinimas veikiausiai yra eufemizmas (Būga, II, 510).

Liet. *gyvatē* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 506; ChB, 233; SD(1), 33; LKŽ, III, 367; LKA, I, ž. Nr. 80, p. 152).

Liet. *gluōdenas* 'varinė gyvatė': liet. *gluodūs* 'lygus'.

Forma *gluodena* randama J. Bretkūno biblijos vertime (BB, 80; LKŽ, III, 440).

Liet. *jáutis* sietina su skr. *yáuti* 'riša, kinko' (Fraenkel, 191; Pokorny, 508–10). Pirminė reikšmė buvusi 'į jungą kinkomas'.

Liet. *jautis* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 31; DP, 367; BB, 179; ChB, 126; PK, 5; LKŽ, IV, 324–5).

Prūsų toponimika rodo, kad ši žodį galėjo turėti ir prūsų kalba (То-попов, III, 26), nors vok. *Ochze* Elbingo žodynėlyje (672 žodis) verčiamas *curwis*.

Liet. *kal̥ė* – gana neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su ide. **kel-* 'šaukti, rėkti' šaknies žodžiais, plg. alb. *kēlysh* 'jauniklis, gyvulys, ypač šuo', bret. *kolen* 'jaunas šuo' (Fraenkel, 208; Pokorny, 548–50). Būtų galima sieti ir su liet. *kalýbas* 'baltas (apie šuns kaklą)', *kalývas* (Specht, Urspr., 122; Sabaliauskas, LKK, 10, 107–8).

Liet. *kalė* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 116; SD(3), 369; LKŽ, V, 129–30).

Liet. *karvėlis* – labai neaiškios kilmės žodis. Mėginta sieti su ide. **koruos* ‘juodas’. Tačiau tokio būdvardžio atstatymas labai nerealus. E. Frenkelio nuomone, prileidus *k : š* kaitą, būtų galima sieti su liet. *šiřmas, šiřvas* (Fraenkel, 225–6). Dėl semantikos plg. liet. *keršūlis* ‘laukinis karvelis’: liet. *kėršas*, rus. *голубь* ‘balandis’: rus. *голубой* ‘melsvas’. Gali kartais būti ir garsažodinės kilmės, plg. liet. *kurklėlis* ‘toks balandis’.

Lietuviai veikiausiai *balandžiu* seniau vadino laukinį, o *karveliu* – naminį paukštį (Zinkevičius, Blt., 14(2), 151). Tokiu atveju gal būtų įmanomas ir šioks toks semantinis liet. *kėrvė* ir liet. *karvėlis* ryšys.

Liet. *karvelis* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 234; DP, 91; BB, 89; ChB, 102; SD(1), 37; LKŽ, V, 356; LKA, I, ž. Nr. 76, p. 149).

Liet. *kėkštas* – garsažodinės kilmės žodis (Fraenkel, 235–6).

Liet. *kėkštas* pasitaiko senuosiuose raštuose (BB, 179; SD(1), 171; LKŽ, V, 502).

Liet. *kiaulė* – labai neaiškios kilmės žodis (Fraenkel, 249; Sabaliauskas, LKK, 10, 175–7). Gali kartais būti ir garsažodinės kilmės. V. Martynovas sieja su prasl. **čula* (ABSI, 16, 178).

Liet. *kiaulė* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 209; WEn, 4; ChB, 369; BP, II, 223; PK, 209; SD(1), 177; LKŽ, V, 689–91).

Liet. *kikilis* – garsažodinės kilmės žodis (Fraenkel, 252).

Liet. *kikilis* randamas XVII a. rankraštiniame Rytų Prūsijos žodyne (LKŽ, V, 768; Lex., 45).

Liet. *kiškis* J. Endzėlynas siejo su liet. *kiškà* (Endzėlins, III(2), 331; Fraenkel, 260).

Liet. *kiškis* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB, 79; SD(1), 207; LKŽ, V, 886–7).

Liet. *kregždė* – garsažodinės kilmės (Fraenkel, 291–2; Pokorny, 567–9).

Liet. *kregždė* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB5 Moz 14,18; SD(1), 44; LKŽ, VI, 490).

Liet. *mėnkė* – gana neaiškios kilmės žodis. J. Endzėlynas, K. Būga siejo su liet. *meņkas*. Lat. *mēnca* yra skolinys iš kuršių (Fraenkel, 436; Laumane, 135–7). Galima būtų šį žuvies pavadinimą laikyti ir bendru baltų kalbų žodžiu.

Liet. *menkė* XVI–XVII a. raštuose, atrodo, nėra randamas (LKŽ, VIII, 13).

Liet. *sráigė* veikiausiai reikėtų sieti su liet. *srégti*, plg. t. p. *srégas* 'žuvies žvynas, gyvatės išnara, gleivės dengiančios žuvies kūną' (Fraenkel, 887).

Liet. *sraigė* randamas tik vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, XIII, 565). Forma *straigė* randama XVII a. rankraštiniam Rytų Prūsijos žodyne (Lex., 76; LKŽ, XII, 923–4).

Liet. *tilvikas* – veikiausiai garsažodinės kilmės, plg. lat. *titilbis*, *tilbīte*, skr. *ṭiṭṭibhāh* 'toks paukštis (Parra jacana)' (Fraenkel, 1095; Mayrhofer, I, 457; Pokorny, 1086). Lat. *tilvikis* yra lituanizmas.

Liet. *tilvikas* randamas minėtame Rytų Prūsijos žodyne (Lex., 19).

Liet. *trandis*, plg. s. sl. *trǫdъ* 'pintis, kempė', skr. *trnátti* 'skelia, perduria'. Toliau sietina su ide. **ter-* 'trinti, perdurti' (Fraenkel, 1111; Mayrhofer, I, 521–2; Pokorny, 1076). Dėl specialios reikšmės galima skirti lietuvių kalbai būdingam leksikos sluoksniui.

Liet. *trandis* randamas ką tik minėtame žodyne (Lex., 108).

Liet. *vyturỹs* – veikiausiai garsažodinės kilmės, plg. lat. *vīturuōt* 'čiulbėti' (Fraenkel, 1269; Pokorny, 1176).

Liet. *vyturys* randamas XVII a. rankraštiniuose Rytų Prūsijos žodynuose (C, I, 1191; Lex., 58).

Liet. *žiógas* – neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su liet. *žióti* ir kitais šios šaknies žodžiais (Fraenkel, 1311; Pokorny, 421). Lat. *žāgs* yra lituanizmas.

Liet. *žiogas* randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 620; ChB, 420; SD(1), 59).

Liet. *žuvėdra*, plg. *žuvėda* < *žuvis* + *ėsti* (Fraenkel, 1323; Būga, I, 222).

Liet. *žuvėdra* randamas J. Bretkūno biblijos vertime, rankraštiniam XVII a. Rytų Prūsijos žodyne (BB, 79; Lex., 36).

Augmenija

Liet. *ánkštis* vieni sieja su **ang-* 'lenkti' šaknies žodžiais, plg. liet. *angà*, kiti – su liet. *añkštas*. Šis siejimas gal labiau tikėtinas (Fraenkel, 11; Būga, III, 474).

Liet. *ankštis* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 424; LKŽ, I, 149).

Liet. *atúodogiai* 'vasariniai rugiai' sietina su liet. *dagà* 'kaitra; derlius, branda', *dėgti*, pr. *dagis* 'vasara' (Fraenkel, 85–6).

Forma *atoduogiai* randama minėtame XVII a. žodyne (Lex., 80; LKŽ, I, 443).

Liet. *atúoriečiai* 'vasariniai rugiai, kviečiai, vasarojus' E. Frenkelis sieja su liet. *rižsti* (Fraenkel, 23). Gal būtų galima kildinti iš **atuojariečiai*, antrąjį komponentą siejant su **jara*, plg. rus. *яра* 'pavasaris', s. rus. *яръ* 'pavasarinis, vasarinis' (Sabaliauskas, MAD, 1961, 1(10), 101–3).

Liet. *atuoriečiai* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 85; LKŽ, I, 443).

Liet. *bliñdė* 'tam tikras gluosnis' veikiausiai sietina su liet. *blėsti* 'gesti, blukti', dėl semantikos plg. lat. *bligzna* 'blindė': lat. *bližgēt*, liet. *blizgėti* (Fraenkel, 49).

Liet. *blindė* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 193; LKŽ, I, 918–9).

Liet. *braškė* siejama su liet. *braškėti*, *barškėti*, dėl semantikos plg. lot. *fragum* 'žemuogė': lot. *frango*, *-ere* 'laužyti' (Fraenkel, 54). Tokiai etimologijai pritaria ir liet. *trėškė* 'braškė': liet. *treškėti*.

Liet. *braškė* randamas tik vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, I, 1006).

Liet. *dilgėlė*, *dilgynė*: liet. *dilgti*, *dilgėti*, *dilginti* (Fraenkel, 81; Pokorny, 247).

Forma *dilgynė* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 96; MP, 182; SD(1), 130; LKŽ, II, 548, 549).

Liet. *kietis* 'toks augalas (Artemisia)' veikiausiai reikėtų sieti su liet. *kietas*, dėl semantikos plg. lat. *ciēsa* 'lendrūnas': lat. *ciēts* 'kietas' (ME, I, 395).

Liet. *kietis* kartais pasitaiko senuosiuose kalbos paminkluose (MP, 337; SD(3), 26; LKŽ, V, 763–4).

Liet. *miškas* – labai neaiškios kilmės žodis. Siejamas su gr. *μίσκος* 'lapų ir vaisių stagarai' (Fraenkel, 460–1).

Liet. *miškas* retkarčiais pasitaiko senuosiuose kalbos paminkluose (ChB, 8; SE, 8; SD(1), 70; LKŽ, VIII, 288–9).

Liet. *putinas* siejamas su liet. *pūsti*, *putnūs*, *putlūs* (Fraenkel, 677–8).

Liet. *putinas* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 92; LKŽ, X, 1129).

Liet. *rūgštynė*: liet. *rūgštūs* (Fraenkel, 746).

Liet. *rūgštynė* (taip pat ir forma *rūškynė*) randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 57, 163; LKŽ, XI, 899, 1032).

Liet. *sāmanos* – neaiškios kilmės žodis. Mėginta sieti su lat. *sūnas* 'samanos', slav. **čьmelь*, liet. *kamānė* (Fraenkel, 761; Nieminen, LP, 3, 191–200). Tačiau siejimai labai abejotini.

Liet. *samanos* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 78; LKŽ, XII, 88).

Liet. *serbentà*: liet. *siřbti* (Fraenkel, 776). Toliau sietina su ide. **ser-*, **sor-* 'raudonas' šaknies žodžiais, plg. liet. *sařtas* (Būga, II, 306–7; Pokorny, 910–1).

Liet. *serbenta* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime, XVII a. rankraštiniame žodyne (Lex., 15; SD(3), 330; LKŽ, XII, 423–4).

Liet. *túopa* 'gluosnių šeimos medis (Populus)' K. Būga siejo su sl. *topolb*, plg. rus. *тополь*, lenk. *topola* (Būga, II, 347). Slavų kalbų žodį mėgina sieti su lot. *populus* 'tuopa' (Fraenkel, 572, 1141; Vasmer, III, 121 (IV, 79)). Šį medžio pavadinimą būtų galima laikyti ir baltų, slavų kalbų bendrybe.

Liet. *tuopa* senuosiuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra pavartotas.

Liet. *viksvà* veikiausiai kilusi iš **vis-kvã*, plg. lat. *vikse*, pr. *wissene* 'gailis', s. rus. *вишь* 'žabai', lenk. *wisz* 'tankynė, nendrė' (Būga, II, 659–60; Fraenkel, 1249–50; Pokorny, 1134). Lenk. *wikswa* yra skolinys iš lietuvių kalbos.

Liet. *viksvos* randamas XVII a. rankraštiniame Rytų Prūsijos žodyne (C, II, 312).

Negyvosios gamtos kūnai bei reiškiniai

Liet. *áudra* – sunkiai išaiškinamas žodis, veikiausiai tos pačios kilmės yra ir liet. *áldra* (Fraenkel, 6–7; Būga, III, 391). Mėginta sieti su liet. *úmùs* 'staigus', *úmaras* 'audra'. Būta mėginimų susieti ir su ide. **uē-*, **au(e)* – 'pūsti' šaknies žodžiais, plg. liet. *výdra* 'audra', pr. *wydra* 'vėjas' liet. *vėtra* (Pokorny, 81–4).

Liet. *audra* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (WEn, 60; DP, 78; BP, I, 7; LKŽ, I, 458).

Liet. *bangà* 'vilnis, smarkus lietus, audra' siejama su liet. *biņgti* 'išigalėti' *bingùs* 'smarkus' (Būga, II, 397; Fraenkel, 34), plg. liet. *baņgtas* 'audra'. Toliau šie žodžiai sietini su ide. **bheng-* 'sudaužyti, sulaužyti' šaknies žodžiais, plg. skr. *bhaṅgaḥ* 'lūžis, banga' (Pokorny, 114–5). Lat. *bañga* yra lituanizmas arba kuršizmas.

Liet. *bangà* pirmuosiuose kalbos paminkluose, atrodo, nebuvo vartojamas (LKŽ, I, 644).

Liet. *dárgana* sietina su liet. *dérgti*, *drėgti* (Fraenkel, 103; Pokorny, 251–2).

Liet. *dargana* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 520; SE, 225; LKŽ, II, 190–1).

Liet. *dùlkė* siejama su liet. *dujà* 'dulksmas, smulkus lietus, rūkas', *dùiti* 'netekti nuovokos', *dùlti* 'dūlėti', *dūlioti* 'dunksoti', *dūlis* 'rūkas, migla'

(Fraenkel, 109), kurie toliau sietini su liet. *dūmas* ir kitais šio giminaičiais (Pokorny, 261–3).

Liet. *dulkė* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 413; DP, 46; PK, 35; ChB, 22; SD(1), 140; LKŽ, II, 576–7).

Liet. *krañtas* fonetiškai tiksliai atitinka rus. *крьмоу* 'status, skardingas' (Fraenkel, 288; Vasmer, I, 671 (II, 386–7)). Toliau veikiausiai reikėtų sieti su ide. **ker(t)*- 'kirsti, pjauti' šaknies žodžiais (Pokorny, 584–5). Lat. *krañts* veikiausiai yra kuršizmas. O. Trubačiovas liet. *krantas* sieja su liet. *kristi* (Трубачев, Эт., 1978, 5–7).

Liet. *krantas* senuosiuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra vartojamas (LKŽ, VI, 425). Ten 'krantas' reikšme paprastai vartojamas *kraštas* (LKŽ, VI, 441–2). Liet. *krantas* pirminė reikšmė veikiausiai buvo 'status krantas, skardis'.

Liet. *lijūndra* 'toks oras, kai lyja ir šąla drauge': liet. *lyti*. Pasitaiko ir formos *lijūnžis*, *lijūndžia*, *lijūnda*.

Forma *lijūnda* randama K. Sirvydo 1642 m. žodyno leidime (SD(1), 547; LKŽ, VII, 489).

Liet. *raistas* sietina su liet. *ráibas*, *ráimas*, *raibti* (Fraenkel, 689; Fraenkel, R. kr. Endz., 106–7).

Liet. *raistas* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 50; LKŽ, XI, 59–60).

Liet. *rūkas*: liet. *rūkti* (Fraenkel, 747).

Liet. *rūkas* randamas XVII a. raštuose (SD(1), ChB, 209; LKŽ, XI, 916–7).

Liet. *šlaitas*: liet. *šliėti*, lat. *sliet* (Fraenkel, 23, 1004), kurie savo ruožtu sietini su ide. **klei-* 'linkti' šaknies žodžiais, plg. skr. *śráyati* 'atsišlieja', s. vok. aukšt. (*h*)*linēn* 'atsiremti, šlietis' (Pokorny, 600–2).

Liet. *šlaitas* senuosiuose kalbos paminkluose, atrodo, nepasitaiko.

Liet. *šlynas* 'molis, iš kurio žiedžiami puodai': liet. *šlyti*, *šliėti* (Fraenkel, 1005).

Liet. *šlynas* randamas J. Bretkūno biblijos vertime, XVII a. rankraštiniame žodyne (BB, 179; Lex., 75).

Liet. *titnagas* – gana neaiškios kilmės žodis. Pirmasis komponentas mėginamas sieti su skr. *títihīḥ* 'laikas, reikalingas mėnuliui tam tikru atstumu atsitolinti nuo saulės' (Būga, I, 219; Fraenkel, 1103–4; Mayrhofer, I, 500–1), antrasis komponentas veikiausiai atitinka liet. *nāgas*, kuris galėjęs turėti reikšmę 'akmuo'.

Liet. *titnagas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB, 260; SD(3), 135).

Liet. *trākas* 'miške pakilesnė pieva, iškirta ar išdeginta miško vieta':

liet. *trēkti* 'gadinti, naikinti', *trikti* 'irti, klysti'. Tos pačios šaknies žodžiai yra ir liet. *trākas* 'pasiutęs', lat. *traks* (Fraenkel, 1109).

Liet. *trakas* 'šilas' randamas XVII a. rankraštiniame žodyne (Lex., 47).

Liet. *ūkas*, *ūkana* mėginama sieti su liet. *vākaras* ir kitais jo giminaičiais. Tos pačios kilmės ir liet. *ūksmē*, *unksnē*, *paunksnē* (Fraenkel, 1159; Pokorny, 1173–4). Fonetiniai šių žodžių skirtumai aiškinami balsių kaita.

Liet. *ūkas*, *unksnē* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB1 Moz 19,8; SD(1), 14; SD(3), 168).

Liet. *žaibas*, *žiebas*: liet. *žiēbti* (Fraenkel, 1305–6).

Liet. *žaibas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 372; BP, I, 399; ChB, 132; SD(3) 19). M. Mažvydo raštuose randame formą *žiebas* (MŽ, 554).

Statyba, technika, buitis

Liet. *aslà* – neaiškios kilmės žodis, mėginta sieti su šved. *äril* 'grindys' (Fraenkel, 18). Nepagrįsta ir O. Trubačiovo nuomonė, kad liet. *aslà* gali būti skolinys iš slavų (Urbutis, Blt., 2(1), 103–4).

Liet. *asla* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (SP, II, 67; ChB, 9; SD(3), 444; LKŽ, I, 327). J. Bretkūno biblijos vertime randama forma *aslas* (BB4 Moz 5,17).

Liet. *atšlaimas* 'kiemas, klojimo asla' mėginta sieti su liet. *šluoti*, plg. liet. *atšlavimas* 'kiemo dalis' (Fraenkel, 22–3). Tačiau labiau pagrįstas siejimas yra su liet. *šliėti* (Pokorny, 600–2; Morkūnas, MAD, 1963, 2(15), 267–73).

Liet. *atšlaimas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (SD(1), 128; LKŽ, I, 440–1; LKA, I, ž. Nr. 9, p. 45).

Liet. *balđai* 'kraustuliai, namų daiktai, nereikalingi daiktai' sietina su liet. *bēlsti*, *bāldyti* (Fraenkel, 39; Pokorny, 124).

Liet. *balđai* randamas tik vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, I, 589).

Liet. *dažai* – neaiškios kilmės žodis. Mėginta sieti su s. air. *deug* 'gėrimas' (Fraenkel, 84). Gal būtų galima susieti su liet. *dýžti* 'mušti', plg. liet. *dýžalas* 'padažas', skr. *degdhi* 'tepa'.

Liet. *dažai* senesniuose raštuose nepasitaiko (LKŽ, II, 343–4). Tačiau kiti šios šaknies žodžiai ten vartojami (LKŽ, II, 344–7).

Liet. *druskà*, plg. lat. *druska* 'trupinys, truputis', got. *drauhsnos* 'trupiniai' ir kt. ide. **dhreu-* 'daužyti, laužyti' šaknies žodžius, plg. liet. *druz-*

gai 'šiukšlės, smulkūs šipuliai' (Fraenkel, 107; Pokorny, 274–5). Liet. *druskà* pirminė reikšmė buvusi 'trupinys, truputis druskos' (Būga, I, 372).

Liet. *druska* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 108; ChB, 11; SD(1), 171; LKŽ, II, 767–8).

Liet. *gelumbė* 'toks vilnonis audinys' veikiausiai sietina su s. sl. *galq̃bь* 'balandis', rus. *голубо́й* 'mėlynas', pr. *golimban* (gali būti paskolintas iš lenkų kalbos) (Fraenkel, 146; Pokorny, 429–31; Топоров, II, 273–5).

Liet. *gelumbė* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (Mž, 476; DP, 169; ChB, 65; SD(1), 52; LKŽ, III, 227–480).

Liet. *kėdė* – neaiškios kilmės žodis. Mėginta sieti su liet. *kedėnti* 'pešioti, draskyti', *kedėti* 'plyšti' (Fraenkel, 233; Būga, II, 160–1).

Liet. *kėdė* randamas XVII a. rankraštiniame Rytų Prūsijos žodyne (Lex., 85; LKŽ, V, 480).

Liet. *kėl(i)nės* siejama su liet. *kelj̃s*. Pirminė reikšmė turėjusi būti 'trumpas, iki kelių kelnės' (Fraenkel, 236–7).

Liet. *kelnės* pasitaiko XVII a. raštuose (SD(1), 32; KIGr, 70; LKŽ, V, 519, 527–8). K. Sirvydo žodyne randame ir *kelinė* 'kojinė' (SD(1), 98).

Liet. *kėpalas*: liet. *kėpti* (Fraenkel, 241).

Liet. *kepalas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BP, II, 298; SD(3), 291; LKŽ, V, 572–3).

Liet. *kibiras* mėginta sieti su liet. *kabėti*, *kibti*. Tačiau patikimesnis siejimas su lat. *ciba* 'toks medinis indas (sviestui, varškei)', serb. *čѣбѣръ* 'rėčka', bulg. *чѣбѣр* 'kibiras', rus. *жбан* 'toks molinis indas'. Įmanomas ir toks atvejis, kad visi šie žodžiai savo ruožtu gali būti sietini ir su minėtais lietuvių kalbos veiksmažodžiais, o indo pavadinimas būtų bendrojo baltų ir slavų kalbų leksikos sluoksnio žodis. Neaiškus liet. *kibiras* 'toks indas' ryšys su liet. *kibiras* 'smulki sausa šakelė, žabaras' (Fraenkel, 250; Vasmer, I, 411–2 (II, 36–7); Būga, I, 325–6).

Liet. *kibiras* randamas XVII a. rankraštiniuose Rytų Prūsijos žodynuose (C, I, 520; Lex., 33; LKŽ, V, 725).

Liet. *lašiniai* siejama su liet. *lašas*, *lašėti* (Fraenkel, 341), plg. liet. *lašinėš* 'nuo stogo lašantis vanduo'.

Liet. *lašiniai* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 169; LKŽ, VII, 167–8).

Liet. *lentà* siejama su rus. *лѣт* 'karna, liepos žievė', lenk. *lęt* 'virbas', s. vok. aukšt. *linta* 'liepa', lot. *lentus* 'lankstus' (Fraenkel, 357–8; Vasmer, II, 271 (II, 536); Pokorny, 677). Dėl specialios reikšmės liet. *lentà* galima skirti tik lietuvių kalbai būdingam leksikos sluoksniui.

Liet. *lenta* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (PK, 105; SD(1), 20; LKŽ, VII, 359–60).

Liet. *lop(i)šys* – labai neaiškios kilmės žodis. R. Trautmanas mėgino sieti su liet. *lāpas, lōpas*. V. Toporovas ir O. Trubačiovas mano, jog tai gali būti skolinys iš finų kalbų, plg. mar. *лепи* ‘lopšys; kartis, ant kurios kabinamas lopšys’ (Fraenkel, 386; Toporov, Трубачев, 248).

Liet. *lopišys, lopšys* vartojami XVI–XVII a. raštuose (BP, I, 60; SD(1), 59; LKŽ, VII, 651, 654–5). Mažvydo raštuose randame formą *lopišelis* (Mž, 186).

Liet. *marškiniai*: liet. *márška* ‘paklodė, apklotas, rankšluostis, bradinys’, kuris savo ruožtu sietinas su s. sl. *mrěža* ‘tinklas’, rus. *мерѣжа* (Fraenkel, 412; Vasmer, II, 119 (II, 601); Pokorny, 733).

Liet. *marškiniai* pasitaiko XVII a. raštuose (SD(1), 62; KIGr, 63; LKŽ, VII, 880–1).

Liet. *nařvas* ‘lašta, kur laikomas sugautas žvėris, bičių motinos akutė koryje’ siejama su liet. *nėrti* ‘staigiai lišti’ (Fraenkel, 495; Pokorny, 766).

Liet. *narvas* randamas XVII a. Rytų Prūsijos rankraštiniuose žodynuose (C, I, 349; Lex., 17; LKŽ, VIII, 564).

Liet. *nuodai*: liet. *dūoti*. Pirminė žodžio reikšmė buvusi ‘dozė, tai, kas duodama’ (Fraenkel, 111–2).

Liet. *nuodai* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 394; PK, 90; ChB, 239; SD(1); 17; LKŽ, VIII, 910–1).

Liet. *padargas*, kaip ir *pādaras*, siejama su liet. *daryti*, dėl priesagos plg. liet. *pareiga* ‘parėjimas’: liet. *eiti*, liet. *nūostoga* ‘nustojimas’: liet. *stóti* (Fraenkel, 521; Skardžius, ŽD, 102).

Liet. *padargas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 173; MT, 104; LKŽ, IX, 35).

Liet. *pamiñklas*: liet. *miñti* (Fraenkel, 535).

Liet. *paminklas* ‘ženklas’ reikšmė randamas rankraštiniuose XVII a. Rytų Prūsijos žodynuose (C, II, 886; Q, 604; Lex., 23; LKŽ, IX, 300).

Liet. *pavėikslas* < **paveis(t)-klas* < **paveizd-klas*, kurio formantas *veizd-* sietinas su ide. **ueid-* **uid-* ‘matyti’ šaknies žodžiais, plg. liet. *veizdėti, pavyzdys* (Fraenkel, 556; Būga, III, 704).

Liet. *paveikslas* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 363; MP, 64; PK, 30; SE, 8; SD(1), 148; LKŽ, IX, 677–8).

Liet. *pirkià* – labai neaiškios kilmės žodis. Mėginta sieti su liet. *pirtis*. F. Fortunatovas siejo su liet. *pirkšnis* ‘žarijėlė įkaitusiuose pelenuose’. Tokiai etimologijai tartum pritartų faktas, kad liet. *pirkia* K. Sirvydo žodyne vartojamas ‘patalpa, kur yra duonkepė krosnis’ reikšmė – „Pie-karnia /Artoptaeum, pistrinum. pirkia“ (SD(3), 291), dėl semantikos

plg. rus. *купень* 'pirkia, troba': rus. *купить* 'rūkyti, dūmyti' (Fraenkel, 595–6).

Liet. *pirkia*, be K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidimo, kituose senuosiuose raštuose, atrodo, nebuvo vartojama (LKŽ, IX, 1090–1; LKA, I, ž. Nr. 2, p. 34).

Liet. *pléntas* ankstesnė reikšmė buvo 'dugnas, pagrindas', plg. *į plentą* 'visiškai'. 'Akmenimis grįsto kelio' reikšmė yra gana nauja. Siejama su liet. *platūs, plėsti* (Fraenkel, 616).

Liet. *plentas* XVI–XVII a. raštuose nepasitaiko (LKŽ, X, 145).

Liet. *ragaišis* 'kvietinių ar miežinių miltų duona': liet. *rāgas* (Fraenkel, 684), dėl priesagos plg. liet. *kepaišis* 'ragaišis, paplotis'. Pirminė liet. *ragaišis* reikšmė, matyt, buvo 'rago pavidalo paplotis'.

Liet. *ragaišis* 'paplotis' pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB 3 Moz 7,12; SD(3), 298; LKŽ, XI, 15–6).

Liet. *rūsys*: liet. *raūsti* (Fraenkel, 751).

Liet. *rūsysis* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose. K. Sirvydo 1642 m. žodyno leidime šalia *rūsysis* pateikiama ir forma *rausyklė*. J. Bretkūno biblijos vertime *rūsysis* vartojamas 'duobė' reikšme (BB1 Moz 19,30; SD(3), 155; KN, 208; LKŽ, XI, 1017–8).

Liet. *skėpeta* siejama su ide. **(s)kēp-*, **(s)kōp-* 'aštrių daiktų pjauti, draskyti', plg. liet. *skōpti*, lat. *škēps* 'ietis, kalavijas', s. rus. *уена* 'skiedra', lenk. *oszczep* 'ietis, žeberklas' (Fraenkel, 801; Būga, II, 307; Pokorny, 930–3).

Liet. *skėpeta* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 369; ChB, 170; SD(3), 147; LKŽ, XII, 811–2).

Liet. *skrānda* sietina su liet. *skręsti* 'trauktis nešvarumais, dėtis plutai, nuplyšti' (Fraenkel, 814–5; Būga, II, 308). Lat. *skrañdas* 'seni drabužiai, skarmalai' veikiausiai yra kuršizmas.

K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime randame formą *skarandos* 'skarmalai' – „Lachmany. Cento, pannucium. Skarundos /skepetos“ (SD (3), 147; LKŽ, XII, 1037–8).

Liet. *skrybėlė*: liet. *skribti* 'baigtis, dvesti', *skrebėti* 'judant krebždėti, braškėti', plg. *skrėbai* 'prasti kailiniai', *skrebūčiai* (Fraenkel, 816–7).

Liet. *skrybėlė* senesniuose kalbos paminkluose nepasitaiko (LKŽ, XII, 1061). Forma *skreblinė* randama XVII a. rankraštiniam Rytų Prūsijos žodyne (C, I, 994).

Liet. *smūklė* pirminė reikšmė yra 'klampynė': liet. *smūkti*. Vėliau atsirado 'užeigos namų su svaiginamaisiais gėrimais' reikšmė (Fraenkel, 849).

Tik vėlesniuose raštuose randamas žodis (LKŽ, XIII, 206–7).

Liet. *sriubà*: liet. *sriùbteleti, sriùbt, sruõbti*. Tos pačios šaknies yra ir liet. *srëbti, srëbalas* (Fraenkel, 890; Būga, 358).

Liet. *sriuba* pasitaiko XVII a. raštuose (SD(3), 60; LKŽ, XIII, 585).

Liet. *staktà* 'į sieną įstatomi rėmai durims ar langui': liet. *statýti*, plg. liet. *stàklës* (Fraenkel, 893).

Tik vėlesniuose rašto paminkluose randamas žodis.

Liet. *šàukštas* – gana neaiškios kilmės žodis. Mėginta sieti su liet. *šùkë*, su gr. *κωχάειν* 'maišyti, judinti'. Tačiau yra įmanoma liet. *šàukštas* sieti su liet. *šauti*, plg. šio veiksmažodžio reikšmė 'kišti, stumti į krosnį' (Fraenkel, 968; Pokorny, 597; Sabaliauskas, Blt., 1(1), 83–4).

Liet. *šaukštas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 527; BB4 Moz 7,14; SD(1), 75; Lex., 59).

Liet. *šepetỹs* veikiausiai reikėtų sieti su liet. *šëpti* 'apavgti barzda', *šãpas* 'šiaudagalys, krislas' (Fraenkel, 963–4; Būga, II, 315).

Liet. *šepetys* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime, rankraštiniuose XVII a. Rytų Prūsijos žodynuose (SD(1), 178; C, I, 413; Lex., 20).

Liet. *šiaudas* – neaiškios kilmės žodis. E. Frenkelis linkęs sieti su liet. *šiaušti* (Fraenkel, 978). Latvių ir prūsų kalbose šiai sąvokai randame bendrą žodį – lat. *salms* 'šiaudas', pr. *salme* 'šiaudai', kuris sietinas su rus. *солома* 'šiaudai', s. vok. aukšt. *halm*, lot. *culmus* (Endzelīns, IV(2), 297; Pokorny, 612).

Liet. *šiaudas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 36; ChB, 259; PK, 154; SD(1), 214).

Liet. *tvártas*: liet. *tvërti* (Fraenkel, 1151).

Liet. *tvartas* randamas rankraštiniuose XVII a. Rytų Prūsijos žodynuose (C, II, 552; Lex., 56, 66).

Liet. *ũkis* – gana neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su liet. *jũnti* 'priprasti, jaukintis', skr. *òkaḥ* 'namas' (Fraenkel, 1160–1; Mayrhofer, I, 100, 130; Pokorny, 347).

Liet. *ũkis* ir iš jo sudaryti žodžiai gana dažnai vartojami XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 20; DP, 439; PK, 109; ChB, 359).

Liet. *vairas* 'ilgas irklas, vairavimo prietaisas', kaip ir liet. *įvairùs*, siejama su liet. *výti, vajóti*, plg. lat. *izvairĩties* 'išvengti, šalintis ko', *izvairĩgs* 'netiesus' (Skardžius, ŽD, 298; Fraenkel, 1182).

Liet. *vairas* randamas XVII a. rankraštiniuose Rytų Prūsijos žodynuose (C, II, 341; Lex., 72).

Liet. *váistas* veikiausiai iš **vaid-stas* ir reikėtų sieti su ide. **ueid-* **uid-* 'matyti' šaknies žodžiais, plg. liet. *veizdëti*, pr. *waidimai* 'žinome', s. sl. *vëdëti* 'žinoti' (Skardžius, ŽD, 325; Fraenkel, 1183–4).

Liet. *vaistas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 122; SD(3), 107). K. Sirvydo žodyne randame ir naujadarą *vaistytojas* ‘gydytojas’ (SD(3), 151).

Liet. *vařpas* : liet. *virpėti*, *veřpti* (Būga, II, 389; Fraenkel, 1202).

Liet. *varpas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 288; SD(1), 30; Lex., 43).

Liet. *varškė* K. Būga siejo su liet. *virškšti* ‘trauktis, krekėti, džiūti’, *virškinti* (Būga, II, 323; Fraenkel, 1203).

Liet. *varškė* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime, rankraštiniuose XVII a. Rytų Prūsijos žodynuose (SD(3), 450; C, II, 251; Lex., 69).

Liet. *vėnteris* ‘toks tinklas, tiesiamas skersai upę žvejojant’ K. Būga siejo su ide. **ven-t-* ‘lenkti’ šaknies žodžiais, plg. got. *wandus* ‘rykštė’ (Būga, II, 323–5, 648; Fraenkel, 1223–4). Lat. *veñteris* yra skolinys iš lietuvių ar kuršių kalbos.

Liet. *venteris* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 476).

Liet. *žāgrė* sietina su liet. *žāgaras*, *žāgas*, *žāginys* (Būga, I, 133; Fraenkel, 1284). Toliau šiuos žodžius galbūt reikėtų sieti su s. vok. aukšt. *kegil* ‘kuolas’, norv. *kage* ‘žemas krūmas’ (Pokorny, 354). Chr. S. Stangas šiuos žodžius laiko baltų ir germanų leksikos bendrybe (Stang, Lex., 64–5).

Liet. *žagrė* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime, rankraštiniame XVII a. žodyne (SD(1), 65; SD(3), 151; Lex., 67).

Spalvos ir kitos ypatybės

Liet. *aitrūs* – gana neaiškios kilmės žodis. K. Būga siejo su ide. **āi-* ‘degti, šviesti’ šaknies žodžiais. Jo nuomone, čia sietina ir liet. *aiškus*. Mėginta sieti ir su rus. *ярый* ‘karštas, įnirtingas’. E. Frenkelis linkęs sieti su rus. *яд* ‘nuodai’ (Būga, III, 339; Fraenkel, 4; Pokorny, 17).

Liet. *aitrus* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 557; SD(3), 34; LKŽ, I, 45).

Liet. *ābulas*: liet. *būlis* ‘užpakalis’ (Fraenkel, 63–4). Šis sietinas su ide. **b(e)u-*, **bh(e)ǵ* – ‘pūstis, didėti’ šaknies žodžiais, plg. skr. *bulih* ‘užpakalis’ (Pokorny, 98–9; Mayrhofer, II, 439–40).

Liet. *atbulas* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (ChB, 424; BP, I, 367; MT, 45; LKŽ, I, 366).

Liet. *atidūs* : liet. *ati* + *dėti*, plg. *atsidėjus dirbti* (Būga, I, 108; Fraenkel, 20).

Liet. *atidus* randamas vėlesniuose kalbos paminkluose (LKŽ, I, 379)

Liet. *brangùs* – labai neaiškios kilmės žodis. Mėginta sieti su *brinkti*. J. Endzelynas linkęs sieti su vok. *prangen* ‘puošti’. Lat. *brangs* ‘vešlus, turtingas’ yra lituanizmas arba kuršizmas (Fraenkel, 53–4).

Liet. *brangus* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 35; DP, 541; PK, 30; ChB, 362; SD(1), 26; LKŽ, I, 999–1000).

Liet. *bùkas*, *bùkti* mėginama sieti su garsažodinės kilmės žodžiais, reiškiančiais ‘mušimą, baubimą’, plg. rus. *букать* ‘trenkti’, vid. vok. aukšt. *buc* ‘mušimas’, plg. t. p. liet. *bukčióti* ‘mikčioti’. Pirminė liet. *bùkas* reikšmė būtų ‘atbukintas mušimu’ (Fraenkel, 63; Pokorny, 97–8).

Liet. *bukas* randamas tik vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, I, 1137).

Liet. *dōras* : liet. *derėti*, *darýti* (Skardžius, ŽD, 33; Fraenkel, 83).

Liet. *doras* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (Mž, 25; SD(1), 132; LKŽ, II, 609–10).

Liet. *eřdvas*, *erdvùs* siejama su liet. *eřtas* ‘erdvus’, *erčià* ‘atvira vieta’, *ardýti*, *ėrdėti* ‘irti’ (Būga, II, 440; Fraenkel, 15–6).

Liet. *erđvas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 270; ChB, 16; SD(1), 145; LKŽ, II, 1139, 1140).

Liet. *gabùs* : liet. *gebėti*, *sugebėti*, *gabėnti*, *góbt*, *gobšùs* (Fraenkel, 126–7; Būga, II, 673–4; Pokorny, 407–9).

Liet. *gabus* randamas vėlesniuose kalbos paminkluose (LKŽ, III, 7).

Liet. *gausùs* : liet. *gáuti* (Būga, II, 424; Fraenkel, 141–2). Liet. *gausùs* atitinka lat. *gaüss* ‘lėtas, nerangus’. Tačiau dėl skirtingos reikšmės liet. *gausùs* galima būtų skirti specialiam lietuvių kalbos leksikos sluoksniui.

Liet. *gausus* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 178; PK, 101; ChB, 355; SD(1), 43; LKŽ, III, 175).

Liet. *gėras* : liet. *girti*, *gėrėtis* (Fraenkel, 154; Pokorny, 478).

Liet. *geras* labai gausiai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 9; DP, 93; PK, 96; BB, 201; ChB, 17; SD(1), 15; LKŽ, III, 241–6; Kudz.-DP, I, 221–6).

Liet. *grýnas* siejama su liet. *griėti* ‘nuo paviršiaus semti’ (Skardžius, ŽD, 215; Fraenkel, 168).

Liet. *grynas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 194; SP, II, 87; SD(1), 37; LKŽ, III, 606–8).

Liet. *kuklùs* siejama su liet. *kùkti* ‘linkti, svirti’ (Fraenkel, 306).

Liet. *kuklus* senesniuose kalbos paminkluose nevartojamas (LKŽ, VI, 799–800).

Liet. *kvaìlas*, *kvaìšas* : liet. *kvaìsti* ‘svaigti, suktis galvai’, *kvaìkti* ‘kvaìšti’ (Fraenkel, 324; Būga, I, 297–8).

Senesniuose lietuvių kalbos paminkluose nevartojami (LKŽ, VI, 1024–5, 1030).

Liet. *liūdnas* siejama su pr. *laustineiti* 'nužeminkite', kuris galėtų būti vedinys iš **ljausta-* 'nužemintas, nuolankus', o šis – iš **ljaud-* 'nužeminti' < **nuliūdinti*' (Mažiulis, 190). Toliau šie žodžiai mėginami sieti su s. rus. *лудъ* 'kvailys' (Fraenkel, 378–9; Endzelins, IV(2), 251; Vasmer, II, 65 (II, 528); Pokorny, 683–4).

Liet. *liūdnas* senuosiuose kalbos paminkluose, atrodo, nėra vartotas. Tačiau ten gana dažnai randamos įvairios veiksmažodžių *liūdėti*, *nuliūsti* formos (DP, 550; SP, II, 200; ChB, 277; PK, 251; LKŽ, VII, 598–9; 601–2).

Liet. *mandagūs* siejama su s. vok. aukšt. *mandag* 'draugiškas, žvalus', savo ruožtu šie žodžiai siejami su ide. **men-* 'mąstyti', plg. liet. *miñti*, *manýti*. Tos pačios kilmės veikiausiai yra ir liet. *mañdras*, lat. *muõdrs* 'budrus, žvalus', rus. *мудрый* 'išmintingas' (Fraenkel, 405; Būga, I, 587–8).

Liet. *mandagus* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 27; ChB, 264; SD(1), 28; LKŽ, VII, 820). Senuosiuose kalbos paminkluose šis žodis vartojamas ir reikšmėmis 'padorus', 'geras', 'aiškus', 'gražus', 'tvirtas'.

Liet. *narsūs*: liet. *niřšti*, *niřsti*, *nartūs*, plg. pr. vns. gal. *nertien* 'pyktis' (Fraenkel, 504; Būga, I, 278).

Liet. *narsus* 'piktas' randamas M. Mažvydo raštuose (MŽ, 564). Senuosiuose raštuose gana dažnai vartojami daiktavardžiai *narsa*, *narsas* 'pyktis, įnirtimas' (MŽ, 388; BP, I, 84; ChB, 139; LKŽ, VIII, 555, 560).

Liet. *patogūs* – gana neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su liet. *sutõgti* 'susitarti, susituokti', gr. *ταγός* 'vadovas', toch. A *tāšši* 'vadovai' (Fraenkel, 551; ME, III, 119; Pokorny, 1055). Lat. *patāgs* 'patogus' veikiausiai yra skolinys iš lietuvių kalbos: vartojamas Lietuvos pasienyje (Nereta, Sauka, Viesytė, Zalva).

Liet. *patogus* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 38; DP, 469; BP, I, 40; PK, 107; SD(1), 37; ChB, 275; LKŽ, IX, 624–5). Jis ten vartojamas ir reikšmėmis 'garbingas', 'panašus', 'tinkamas'.

Liet. *pėsčias* (< **pēd-tjas*) : liet. *pėdà* (Skardžius, ŽD, 331; Fraenkel, 561–3). Gana neaiškus liet. *pėsčias* santykis su s. sl. *pěšbъ*, rus. *пеуућ* (Vasmer, II, 353 (III, 257)).

Liet. *pėsčias* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 140; SD(1), 121; ChB, 221; LKŽ, IX, 867–8). Pasitaiko ten ir forma *pėstas* (DP, 39; BB, 57; LKŽ, IX, 869, 871).

Liet. *pigūs* siejama su liet. *peikti*, *piktas* grupės žodžiais, plg. su šiais

žodžiais siejamą lot. *piget* 'pikta, ima apmaudas' (Fraenkel, 588; Pokorny 795).

Liet. *pigus* (*pigas*) gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 13; DP, 415; BP, I, 189; PK, 205; ChB, 25; SD(1), 69; LKŽ, IX, 937, 940–1). Liet. *pigus* (*pigas*) ten dažniausiai vartojamas 'lengvas atlikti, paprastas' reikšme.

Liet. *riebūs* siejama su lat. *riēbt* 'būti bjauriam'. E. Frenkelis su šiais žodžiais sieja ir s. vok. *rīfi* 'prinokęs', angl. *reap* (Fraenkel, 728).

Liet. *riebus* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 595; SD(1), 181; LKŽ, XI, 547–9).

Liet. *rūstūs* (*rūstas*) : liet. *rūsti* 'darytis piktam; graudintis, liūdėti'. Toliau šie žodžiai sietini su liet. *raudóti* ir jo giminaičiais, plg. skr. *róđiti* 'verkia, rauda, baubia', lot. *rudo*, *-ere* 'rėkti, šaukti' (Fraenkel, 752; Pokorny, 867–8).

Liet. *rūstus* (*rūstas*) vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 245; DP, 344; ChB, 65; SD(1), 36; LKŽ, XI, 1020–1, 1027).

Liet. *silpnas*: liet. *silpti*. Neaiškios kilmės. K. Būga siejo su liet. *salpti* 'silpti, alpti' (Būga, II, 464). Tačiau E. Frenkelio nuomone liet. *salpti* atsirado neteisingai skaidant liet. *aps(i)-alpti* (Fraenkel, 760–1, 785).

Liet. *silpnas* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 57; DP, 162; PK, 251; ChB, 265; SD(1), 64; LKŽ, XII, 552–4).

Liet. *skalsūs* 'ekonomiškas, gausus': liet. *skelsti* 'būti skalsiam, ilgai užtekti; gausiai teikti, darytis didesniam'. E. Frenkelis sieja su liet. *skaláu-ti*, kaip semantiinę paralelę nurodydamas liet. *pláu-ti*: gr. *πλοῦτος* 'turtas' (Fraenkel, 794).

Liet. *skalsus* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 162; PK, 76; SP, I, 57; KN, 245; LKŽ, XII, 711–3).

Liet. *skanūs* – labai neaiškios kilmės žodis (Fraenkel, 795; Endze-lins, IV(2), 313–4).

Liet. *skanus* kartais randamas XVI–XVII a. raštuose (BB, 78; BP, I, 195; LKŽ, XII, 740–1).

Liet. *smarkūs* siejama su liet. *smeĩkti* (Fraenkel, 840–1). Toliau mėginama sieti su skr. *marcáyati* 'sužeidžia', vid. vok. aukšt. *morgen* 'sugle-bęs' (Pokorny, 737). Lat. *smārks* 'sumanus, tinkamas' (ME, III, 955; EH, II, 534) yra užrašytas tik vienoje vietovėje (Jaunpilis), todėl sunku pasakyti, ar tai yra tikslus liet. *smarkūs* atitikmuo, gali tai būti ir skolinsys iš lietuvių kalbos.

Liet. *smarkus* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 83; PK, 87; MP, 69; ChB, 135; SD(1), 30; LKŽ, XIII, 120–3).

Liet. *šlūbas* – gana neaiškios kilmės žodis, plg. lat. *slums* ‘šlubas’. Mėginta sieti su skr. *śronāḥ* ‘šlubas’ (Fraenkel, 1009). Tačiau sanskrito žodis veikiausiai yra kitokios kilmės (Mayrhofer, III, 395). Liet. *šlūbas* kartais gali būti ir garsažodinės kilmės, plg. liet. *klibis* ‘šlubis’, lat. *klibis* ‘šlubas’ : liet. *klibti* ‘šlubi’. Tokiai prielaidai gal pritartų ir tas faktas, kad šalia *šlūbas* tarmėse yra ir forma *šliūbas*.

Liet. *šlubas* randamas XVII a. rankraštiniame žodyne (Lex., 49).

Liet. *švarūs* – neaiškios kilmės žodis. Mėginta sieti su gr. *χορέω* ‘šluoju, švarinu’ (Fraenkel, 1040).

Senuosiuose kalbos paminkluose vietoj *švarūs* vartojamas slavizmas *čystas*. Liet. *švarus* randamas tik vėlesniuose raštuose.

Liet. *žābalas* ‘aklas’ < **žlābalas*, plg. liet. *žlibas* ‘neprimatęs’, *žlibti*, *žlābanoti* ‘traiškanoti’ (Fraenkel, 1282; Skardžius, ŽD, 173). Lat. *žabals* yra lituanizmas.

Liet. *žābalas* daugiausia vartojamas rytų aukštaičių tarmėse.

Liet. *žiaurūs*, plg. liet. *žiaudūs*, *žiaudrūs*. K. Būga linkęs sieti su rus. *жыда* ‘siaubas, nelaimė’. Galimas daiktas, jog šiuos žodžius būtų galima sieti su liet. *žudyti* (Fraenkel, 1303; Vasmer, I, 430 (II, 63); Būga, II, 327, 688).

Liet. *žiaurus* vartojamas vėlesniuose kalbos paminkluose. XVII a. rankraštiniame žodyne randame prieveiksmį *žiauriai* (Lex., 47).

Tikėjimas, prietarai ir kitos abstrakčios sąvokos

Liet. *aīdas* ‘garso atsikartojimas, triukšmas’, *aidėti* ‘sklisti aidui, triukšmauti’ – veikiausiai garsažodinės kilmės (Fraenkel, 2; Būga, III, 325). Lat. *aidas* (J. Rainio poezijos žodis) yra lituanizmas.

Liet. *aidas* randamas tik vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, I, 32, 33).

Liet. *aitvaras* – neaiškios kilmės, daug diskusijų tebekeliantis žodis. Pirmasis komponentas mėgintas sieti su slav. **jata* (plg. lenk. *jata* ‘trobelė’). Remiantis suom. *aitta* ‘maisto sandėlys’ (skolinys iš baltų?), manyta, jog toks žodis buvęs ir baltų kalbose. E. Frenkelio nuomone, pirmasis liet. *aitvaras* komponentas gali būti siejamas su osk. *aeteis* ‘partis (dalies)’. Kiti jį siejo su skr. *étaḥ* ‘spindintis, margas’. Antrąjį komponentą vieni siejo su **ide. ȳer-* ‘saugoti’. Vadinasi, pirminė reikšmė būtų ‘namų saugotojas’. E. Frenkelis antrąjį komponentą linkęs sieti su liet. *varyti*, pr. *warrien* ‘galia’ (Būga, III, 336–7; Fraenkel, 4; Toivonen, I, 11; Machek, ZfsJPh, 28, 160; Zinkevičius, I, 184–5).

Liet. *ait(i)varas* jau randamas M. Mažvydo katekizme ir kituose pirmuosiuose raštuose (Mž, 10; BP, II, 101; SD(1), 70; LKŽ, I, 45–6).

Liet. *angà* siejama su ide. **ang-* ‘lenkti’ šaknies žodžiais, plg. s. sl. *agòlb* ‘kampas’, lot. *ancus* ‘kreivas’ (Fraenkel, 10). K. Būga siejo su liet. *ėngti* ‘lupti kailį, dirti’, dėl semantikos plg. rus. *дыра* ‘skylė’: rus. *драть* ‘lupti kailį, dirti’ (Būga, III, 457).

Liet. *anga* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 277; DP, 574; MP, 206; SD(3), 54; LKŽ, I, 135).

Liet. *apliñk* : liet. *ap* + *liñkti* (Fraenkel, 13).

Liet. *aplink(ui)* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 419; DP, 336; PK, 94; ChB, 18; SD(1), 112; LKŽ, I, 244–5).

Liet. *ātvejis* : liet. *at* + *výti* (Fraenkel, 23; Fraenkel, APh, I, 265–7).

Liet. *atvejis* randamas vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, I, 447).

Liet. *dabař* siejama su liet. *dabà* ‘gamta, būdas’, rus. *доба* ‘laikas’ (Fraenkel, 79; Vasmer, I, 356 (I, 519–20). Manoma, kad liet. *dabar* yra senas *r-* kamienis daiktavardis.

Liet. *dabar* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 105; BB, 67; PK, 59; ChB, 57; SD(1), 23; LKŽ, II, 199–200).

Liet. *dėmė* : liet. *dėti* (Fraenkel, 91–2; Būga, III, 409).

Liet. *dėmė* randamas vėlesniuose raštuose (LKŽ, II, 399).

Liet. *gañdas* siejama su liet. *gañdinti* ‘gařdinti, bauginti’, plg. *nėganda* ‘išgařtis, nelaimė’ (Fraenkel, 138–9).

Liet. *gandas* randamas vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, III, 96).

Liet. *garbė* : liet. *geřbti* (Fraenkel, 147–8).

Liet. *garbė* (*garba*) dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 32; DP, 42; BB, 230; MP, 63; PK, 38; ChB, 126; SD(1), 13; LKŽ, III, 113, 114–5).

Liet. *giñčas* : liet. *ginti*, *giñčas* < **gint-řas* (Fraenkel, 152–3).

Liet. *ginčas* randamas tik vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, III, 316).

Liet. *kařtas* : liet. *kiřsti* (Fraenkel, 258). Dėl semantikos plg. rus. *раз* ‘kartas’ : rus. *pezать* ‘pjauti’, skr. *křtvah* ‘kartas’ : skr. *křntāti* ‘pjau-na’ (Mayrhofer, I, 259). Tokios pat kilmės yra ir liet. *kartà*.

Liet. *kartas* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 7; BP, II, 509; PK, 48; ChB, 288; SD(1), 154; LKŽ, V, 330–1).

Liet. *kipřas* < **pikřas*: liet. *piktas* (Fraenkel, 256), plg. *pikřis* ‘kipřas’ (LKŽ, IX, 951). Mėginta sieti ir su liet. *kibti*.

Liet. *kipřas* randamas tik vėlesniuose kalbos paminkluose (LKŽ, V, 828).

Liet. *klastà* – gana neaiškios kilmės žodis. Mėginta sieti su liet. *klėsti* ‘slėpti’ (Skardžius, ŽD, 323; Fraenkel, 265). Tačiau tokia reikšmė šis veiksmažodis pavartotas tik S. Daukanto raštuose, be to, ši reikšmė labai artima reikšmei ‘gaubti, klostyti’.

Liet. *klasta* randamas XVII a. rankraštiniuose Rytų Prūsijos žodynuose (C, II, 282; Lex., 16; LKŽ, V, 968).

Liet. *lāisvė* : liet. *laīsvas*, kuris savo ruožtu sietinas su liet. *lėisti* (Fraenkel, 333).

Liet. *laisvė* randamas K. Sirvydo žodyne 1642 m. leidime (SD(3), 429; LKŽ, VII, 68–9).

Liet. *lēšos* E. Frenkelis sieja su liet. *lōšti* ‘lenktis atgal’. Vadinasi, pirminė reikšmė būtų ‘parama’ (Fraenkel, 359–60).

Liet. *lēšos* senesniuose kalbos paminkluose nevartojamas (LKŽ, VII, 381).

Liet. *maištas* : liet. *mišti*, *miėšti*, *maišyti* (Fraenkel, 450–1).

Liet. *maištas* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 384; DP, 167; BP, II, 342; PK, 74; ChB, 211; SD(1), 209; LKŽ, VII, 758).

Liet. *mėnas* : liet. *miñti* ‘turėti galvoje, nepamiršti, išmanyti’ (Fraenkel, 435; Karaliūnas, KK, 33, 79–81).

Liet. *menas* randamas K. Sirvydo žodyne (SD(1), 33; SD(3), 62, 175; LKŽ, VIII, 6).

Liet. *minià* J. Endzelynas siejo su liet. *minti*, dėl semantikos plg. pr. *perōnin* ‘bendrija’ : rus. *непемь* ‘žengti, grūstis’ (Endzelīns, IV(2), 276–7; Fraenkel, 453). Mėginta sieti ir su rus. *многo* ‘daug’, got. *manags* (Pokorny, 730).

Liet. *minia* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 98; ChB, 27; SD(1), 15; LKŽ, VIII, 216).

Liet. *mūgė* : liet. *mūgti* ‘bėgti į būrį, burtis’, plg. *mūgulis* ‘nerimtas žmogus, neiuorama’, *muguliūoti* ‘neramiai stovėti, nerimtai elgtis’. Dėl semantikos plg. rus. *толкучка* ‘sendaikčių turgavietė’ : rus. *толкать* ‘stumdyti’ (Fraenkel, 468).

Liet. *mugė* randamas vėlesniuose kalbos paminkluose, ypač S. Daukanto raštuose. Jis ir Rusijos miestą Naugardą vadino *Mugapilis* (LKŽ, VIII, 381–2; Būga, II, 133).

Liet. *nóras* siejamas su liet. *niřsti*, *niřšti*, *nařsas*, pr. vns. gal. *nertien* ‘pyktis’ (Fraenkel, 507–8). Toliau su šiais žodžiais siejama rus. *норов* ‘paprotyš, nirtulys’, skr. *náryař* ‘stiprus, vyriřkas’, lot. *neriosus* ‘stiprus, narsus’, kimr. *ner* ‘didvyris’ (Pokorny, 765).

Liet. *noras* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 240; DP, 607; PK, 23; MP, 106; ChB, 357; SD(1), 10; LKŽ, VIII, 858).

Liet. *nuodėmė* : liet. *dėti*, plg. *dėmė* (Fraenkel, 91–2).

Liet. *nuodėmė* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 10; SP, II, 17; KN, 55; SD(3), 79; LKŽ, VIII, 914). Senuosiuose raštuose vartojama ir forma *nuodžia* (DP, 543; WEn, 67; MT, 219; LKŽ, VIII, 918). Dėl šio darybos plg. *pradžia*.

Liet. *opà* – gana neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su skr. *apvā* ‘tokia liga’, av. *afša* ‘žala’ (Fraenkel, 517; Mayrhofer, I, 40; Pokorny, 52).

Liet. *opa* randamas tik vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, VIII, 1005).

Liet. *pareigà*: liet. *eiti*, plg. *eigà*, *užeigà* (Fraenkel, 119).

Liet. *pareiga* ‘priedermė; dgs. užimama vieta’ randamas vėlesniuose raštuose (LKŽ, IX, 415). K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime šis žodis pavartotas kaip *parėjimas* sinonimas (SD(3), 245; LKŽ, IX, 415).

Liet. *pāskui*, *paskui*: liet. *sėkti* (Fraenkel, 545; Skardžius, ŽD, 67, 304).

Liet. *paskui* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 169; BB, 60; PK, 169; ChB, 138; SD(1), 90 (=89); LKŽ, IX, 490–1).

Liet. *pavōjus* – gana neaiškios kilmės žodis. K. Būga siejo su lot. *pavor* ‘baimė’. A. Leskynas ir E. Frenkelis antrąjį žodžio komponentą siejo su liet. *vōjus* ‘silpnas’, lat. *vājš*. Mėginama sieti ir su liet. *výti* ‘varyti’ (Būga, I, 107; Fraenkel, 559; Pokorny, 1121–2).

Liet. *pavojus* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 140; SD(3), 10; LKŽ, IX, 703).

Liet. *prabangà* : liet. *prabiņgti* ‘dideliu darytis, perviršyti’ (Fraenkel, 34; Pokorny, 114–5). Tos pačios kilmės yra ir liet. *bangà*.

Liet. *prabanga* (*prabangas*) gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 358; SP, I, 361; MP, 270; SE, 234; SD(1), 214; LKŽ, X, 484).

Liet. *prāgaras* sietina su liet. *gėrti* (Fraenkel, 148–9; Pokorny, 474–5), plg. *prāgaras* ‘rijūnas, besotis’, *pragorž* ‘bedugnė, praraja’. Pirminė liet. *prāgaras* reikšmė galėjusi būti ‘vieta, kur suryjamoms, sugeriamoms nusidėjėlių vėlės’. Tokiai reikšmei atsirasti galėjo turėti ir lenk. *otchłań* ‘bedugnė, praraja’ : lenk. *chlonać* ‘ryti, sugerti’ (Skardžius, GK, 1938, 148), plg. K. Sirvydo žodyno „Otchłań piekielná... pragaras“ (SD(3), 277).

Lat. *pragars* vartojamas tik ‘rijūnas, besotis’ reikšme.

Liet. *pragaras* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 242; DK, 14; KN, 174; ChB, 23; SD(1), 121; LKŽ, X, 499–500). Vartojama ten ir slavizmas *pekla*.

Liet. *priežastis* sietina su liet. *žādas, žōdis, žadēti, pāžastas* 'nuostolis' (Fraenkel, 654), plg. K. Sirvydo (SD(1), 24) *priežastus* 'opus, jautrus'.

Liet. *priežastis* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 128; DP, 206; BP, II, 39; MP, 5; PK, 45; ChB, 205; SD(1), 137; LKŽ, X, 733–4).

Liet. *puotà* sietina su ide. **pōi-* 'gerti' šaknies žodžiais, plg. pr. *poutwei* 'gerti', rus. *numь*, skr. *pāti* 'geria', lot. *pōto, -are* 'gerti' (Fraenkel, 669–70; Pokorny, 839–40).

Liet. *puota* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 33; SP, II, 101; SD(1), 184; LKŽ, X, 935).

Liet. *riāušēs* K. Būga siejo su liet. *ruōšti*, lat. *ruosīgs* 'veiklus, vikrus', rus. *pyx* 'sąmyšis' (Būga, II, 357, 541–2; Fraenkel, 727).

Liet. *riaušēs* randamas naujesniuose rašto paminkluose (LKŽ, XI, 525).

Liet. *sąžinė* sietina su liet. *žinōti* (Fraenkel, 768). Veikiausiai yra vertinys, plg. rus. *совесть* 'sąžinė': rus. *ведать* 'žinoti', vok. *Gewissen* 'sąžinė': vok. *wissen* 'žinoti', lot. *conscientia* 'sąžinė; žinojimas': lot. *scio, -ire* 'žinoti', kuris savo ruožtu yra gr. *συνείδησις* 'sąžinė' vertinys (Skardžius, GK, 1938, 148).

Liet. *sąžinė* (*sąžinia*) vartojamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 137; WEv, 67; PK, 39; MT 60; SD(1), 176; LKŽ, XII, 273–4).

Liet. *sýkis* 'kartas; kirtis, smūgis': liet. *siekti* 'stengtis paliesti; mušti' (Fraenkel, 784). Dėl semantikos plg. liet. *kařtas*: liet. *kiřsti*.

Liet. *sykis* randamas XVII a. rankraštiniuose Rytų Prūsijos žodynuose (C, I, 928; Lex., 49,60; LKŽ, XII, 542–3).

Liet. *skýrius* : liet. *skirti* (Fraenkel, 808).

Liet. *skyrius* įvairiomis reikšmėmis vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 450; PK, 130; SP, II, 27; ChB, 218; SD(1), 29; LKŽ, XII, 915–6).

Liet. *skolà* sietina su liet. *skelēti* 'būti skolingam', pr. *skellants* 'skolingas, kaltas', got. *skulan* 'būti skolingam', s. vok. aukšt. *solan* (Fraenkel, 799–800; Mažiulis, 151; Pokorny, 927). Šis veiksmazodis yra baltų ir germanų kalbų leksikos bendrybė (Stang, Lex., 48–9).

Liet. *skola* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 209; BB, 64; WEv, 124; PK, 183; ChB, 40; SD(1), 21; LKŽ, XII, 1011–2).

Liet. *valandà* – gana neaiškios kilmės žodis. Fonetiškai šis žodis atitinka lat. *valuōda* 'kalba'. Tačiau sunku paaiškinti semantinę šių žodžių ryšį (Būga, II, 664). Mėginta sieti su liet. *vēlti*, plg. daugelio kalbininkų lituanizmais laikomus rus. *валанда* 'lėtas žmogus', *валандаться* 'lėtai dirbti, gaišti' (Fraenkel, 1187–8; Vasmer, I, 166 (I, 268–9); Urbutis,

Blt., 5(1), 52). K. Būga tokiam rusų kalbos žodžių kilmės aiškinimui nepritarė (Būga, II, 644–5). Mėginama sieti ir su liet. *vėlus*, kuris savo ruožtu taip pat gali būti siejamas su liet. *vėlti* (Pokorny, 1140–3).

Liet. *valanda* gana dažnai randamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 231; PK, 250; ChB, 351; SD(1), 21).

Liet. *žōdis* sietina su liet. *žōsti* ‘žodžius sakyti, ką aptarti’, *pražōsti* ‘pratarti’ (DP, 514), *žōsmė* ‘burna, kalba’ (DP, 464), *žadėti*, *žādas* (Būga, II, 437; Skardžius, ŽD, 487; Fraenkel, 1321–2).

Liet. *žodis* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 17; DP, 102; PK, 61; ChB, 269; SD(1), 169; KlGr, 3).

Fizinė ir psichinė veikla

Liet. *abejōti* : liet. *abejī*, *abū*. Toliau sietina su lat. *abi*, pr. *abbai*, s. sl. *oba*, skr. *ubhāu*, lot. *ambo*, got. *bai* (Fraenkel, 1; Pokorny, 34–5; Mayrhofer, I, 107).

Liet. *abejoti* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 115; DP, 585; SP, I, 287; PK, 46; MP, 204; ChB, 253; LKŽ, I, 5).

Liet. *alpti* K. Būga siejo su liet. *lepūs*, skr. *alpaḥ* ‘mažas’ (Būga, II, 251, III, 416; Fraenkel, 8; Mayrhofer, I, 56). Jo nuomone, šaknų *elp-*, *lep-* reikšmė buvusi ‘kvėpti, pūsti’. Tos pačios kilmės būtų ir lat. *elpa* ‘kvapas, kvėpavimas’.

Liet. *alpti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 148; PK, 63; LKŽ, I, 109).

Liet. *brėžti* sietina su liet. *brūžyti*. Tos pačios šaknies yra ir liet. *braižyti*, *brūožas*. Tolesnis siejimas kelia abejonių. Mėginta sieti su s. isl. *brik* ‘lenta’, lat. *beřzt* ‘trinti, brūžuoti’ (Būga, II, 366; Fraenkel, 56–7; Pokorny, 166–7).

Liet. *susibrėžti* ‘susižeisti’ randamas rankraštiniame XVII a. Rytų Prūsijos žodyne (C, II, 924; LKŽ, I, 1035–6).

Liet. *čiaudėti* – garsažodinės kilmės žodis (Fraenkel, 74; Pokorny, 953).

Liet. *čiaudėti* randamas XVII a. rankraštiniame žodyne (Lex., 65; LKŽ, II, 89).

Liet. *čiulbėti* – garsažodinės kilmės (Fraenkel, 76).

Liet. *čiulbėti* senuosiuose kalbos paminkluose, atrodo, nepasitaiko (LKŽ, II, 146–7).

Liet. *eikvōti* – labai neaiškios kilmės žodis. Mėginta sieti su umbr. *ekvi*, *eikvasese*, *eikvasatis*. Tačiau ir šių žodžių reikšmė gana neaiški (Fraenkel, 118–9).

Liet. *eikvoti* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 305; SD(3), 431; LKŽ, II, 1060–1).

Liet. *kalbėti* siejama su lat. *kaluôt* ‘plepėti’, pr. *kaltzā* ‘jie skamba’ ir kitais ide. **kel-* ‘šaukti, skambėti’ šaknies žodžiais (Fraenkel, 207–8; Pokorny, 548–9; Топопов, III, 182–4). Dėl reikšmės ir formanto *-b-* ši žodį galima skirti tik lietuvių kalbai būdingam leksikos sluoksniui. Šiaip liet. *kalbėti* gali būti ir labai senas baltiškas žodis. Pastaruoju metu įtariama, kad ši žodį iš baltų buvo pasiskolinę net Pavolgio finai. Tai liudytų rusų argo žodis *колбамь* ‘kalbėti’ (Баба, Blt., 24(2), 182). Žinoma, jeigu tik tarp anos slaptos kalbos kūrėjų nebuvo kokio nors lietuvio.

Liet. *kalbėti* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. [raštuose (Mž, 463; BP, II, 144; DP, 324; PK, 142; ChB, I, 11; SD(1), 36; LKŽ, V, 112–21).

Liet. *klišti* – neaiškios kilmės žodis. Mėginama įsieti su liet. *kisti* ‘džiauti jaują’ (Fraenkel, 260). Tos pačios šaknies yra liet. *kaištis*, *kyšulys*, *kaišyti*.

Liet. *kišti* (daugiausia su priešdėliais)! pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 201; ChB, 186; BP, I, 391; SD(3), 486; LKŽ, V, 889–898).

Liet. *liėsti*, *lytėti* – gana neaiškios kilmės žodžiai. Mėginama sieti su gr. λῑτῆ ‘prašymas’, lot. *lito*, *-are* ‘aukoti, gaudinti širdį’ (Fraenkel, 334; Pokorny, 662–4).

Liet. *liesti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 587; SP, I, 255; ChB, 423; LKŽ, VII, 435–6).

Liet. *mūšti* – neaiškios kilmės žodis. Mėginama sieti su s. ang. *ge-myscan* ‘kankinti’. Dar kiti sieja su skr. *muṣṭih* ‘kumštis’ (Fraenkel, 475; Mayrhofer, II, 658; Pokorny, 745). Latvių kalboje šio žodžio pėdsakus rodo lat. *mustavas* ‘muštuvai’.

Liet. *mušti* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 442; DP, 160; SP, II, 166; BB, 61; PK, 139; LKŽ, VIII, 454–80).

Liet. *nārplioti* sietina su liet. *nėrti* ‘megzti’ (Fraenkel, 485).

Liet. *nārplioti* vartojamas, atrodo, tik naujesniuose rašto paminkluose (LKŽ, VIII, 552–4).

Liet. *neigti* : liet. *neĩ*, *neĩg*, plg. lot. *nego*, *-are* ‘neigti, atmesti’ (Fraenkel, 491).

Liet. *neigti* – naujesnių laikų žodis (LKŽ, VIII, 625–6).

Liet. *niōkoti* ‘naikinti’ E. Frenkelis sieja liet. **nioka(s)*, kuris atlieptų lat. *ṇāka* ‘kas nors prastas, mažas’ < **nijoka(s)*, plg. *nijōks* ‘joks’. Tos pačios kilmės būtų ir liet. *niōkti* ‘jaukti, griozti’.

Liet. *niokoti* randamas tik vėlesniuose raštuose (LKŽ, VIII, 806–7).

Liet. *ōšti*, kaip ir liet. *ūžti*, yra garsažodinės kilmės (Fraenkel, 518, 1175).

Forma *perošti* randama XVII a. rankraštiniame Rytų Prūsijos žodyne (C, II, 700; LKŽ, VIII, 1021–2).

Liet. *peikti* sietina su liet. *paikas, piktas, pỹkti* (Fraenkel, 563). Tos pačios kilmės yra ir liet. *pėikėtis* 'pradėti atsigauti' (Būga, II, 466).

Liet. *peikti* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 400; DP, 338; SP, I, 56; PK, 239; BP, I, 69; LKŽ, IX, 744–6). Senesniuose kalbos paminkluose kartais pasitaiko ir atematinė forma *peikmi*.

Liet. *penėti, pėnas* 'maistas' mėginama sieti su lot. *penus* 'maistas', skr. *panasāh* 'duonmedis (Artocarpus integrifolia)' (Fraenkel, 569; Mayrhofer, II, 209; Pokorny, 807). Lat. *penēt* 'lepinti' (ME, III, 200, vieta nenurodyta) gali kartais būti ir skolinsys.

Liet. *penėti* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 179; DP, 281; SP, II, 242; PK, 130; BP, II, 464; LKŽ, IX, 782–5).

Liet. *pliekti* 'mušti', kaip ir liet. *plūkti* 'mušti', yra garsažodinės kilmės (Fraenkel, 622, 632).

Liet. *pliekti* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 467; LKŽ, X, 217–9).

Liet. *reikti* : liet. *reikà* 'reikalas' (Mž, 375; BB, 210; LKŽ, XI, 375). Toliau E. Frenkelis šiuos žodžius sieja su liet. *rižkti* 'pjauti duoną; plėšti dirvoną, pirmą kartą arti' (Fraenkel, 714; Karaliūnas, 171).

Liet. *reikti* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 375; DP, 252; PK, 125; BP, I, 25; SP, I, 16; ChB, 391; LKŽ, XI, 394–6).

Liet. *reikšti* : liet. *ryškūs, raiškūs*. Toliau siejama su s. sl. *rěsnъ* 'tikras' < **rěsknъ* (Fraenkel, 714–5; Vasmer, II, 515 (III, 474)).

Liet. *reikšti* (ypač su priešdėliais) gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 39; DP, 43; PK, 154; SP, II, 219; ChB, 372; LKŽ, XI, 389–93).

Liet. *ryžtis* siejama su liet. *rėžti* 'pjauti', dėl semantikos plg. rus. *pezкуй* 'aštrus, smarkus', *pezвый* 'gyvas, judrus': rus. *pezать* 'pjauti' (Fraenkel, 725–6, 741; Vasmer, II, 506 (III, 461–2)). Tos pačios šaknies yra ir liet. *ryžti* 'sprogti (apie pumpurus)'.
Liet. *ryžtis*, atrodo, vartojamas tik vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, XI, 775–7).

Liet. *sėmti* abejonių nekeliančių atitikmenų kitose kalbose neturi. Lat. *smelt* 'semti' veikiausiai tos pačios šaknies žodis, tik latvių kalbos dirvoje pakitęs. Mėginama su šiais žodžiais sieti gr. *ἀμάομαι* 'renku', s. air. *sem-* 'išlieti' (Fraenkel, 774–5; Pokorny, 901–2). K. Būga liet. *sėmti* siejo su liet. *samdýti*, plg. *remiù*: *ramdýti* (Būga, II, 589).

Liet. *semți* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 599; SP, I, 173; BB, 38; PK, 143; ChB, 150; LKŽ, XII, 361–6).

Liet. *skalbtī* – gana neaiškios kilmės žodis. E. Frenkelis linkęs sieti su liet. *skėlti* grupės žodžiais (Fraenkel, 793).

Liet. *skalbti* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 124; LKŽ, XII, 695–8). J. Bretkūnas vartojo formą *skelbti* (*skelpti*) (BB, 80; LKŽ, XII, 796).

Liet. *skėlbtī*, plg. liet. *skilbtī* ‘sklisti, eiti garsui’, lat. *skalbs* ‘aštrus, garsus’ (Fraenkel, 799). Lat. *skalbs*, J. Endzelynui atrodė, pirmąja reikšme gali būti siejamas su lat. *škelt* (= liet. *skėlti*), antrąja su lat. *skalš* ‘garsus’ (ME, III, 868).

Liet. *skelbtī* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 193; DP, 475; BB, 85; SE, 77; ChB, 423; LKŽ, XII, 793–6).

Liet. *skriaūsti* : liet. *skrūsti* ‘gruzdėti; svilti be liepsnos’, *skriaudūs* ‘veikiai palūžtas, graudus’, *skriaūznas* ‘liesas ir laibas’ (Būga, II, 30–2; Fraenkel, 816). Toliau siejama su s. isl. *skrā* ‘sausos odos gabalas’, vid. vok. žem. *schrāde* ‘liesas, plonas’ (Pokorny, 933, plg. t. p. Karaliūnas, 61, 130, 211).

Liet. *skriausti* pirmuosiuose lietuvių kalbos paminkluose, atrodo, nėra vartojamas (LKŽ, XII, 1058–60). M. Daukša vartoja *skraudus* ‘nemalonus’ (DP, 612). K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime randame *skriaudus* ‘šiuškštus, šiurpus’ (SD(1), 65).

Liet. *skuřsti* siejama su *skiřsti*, *skeřsti* (Fraenkel, 823), kurie toliau savo ruožtu sietini su liet. *skirti*, *skarà*, *skūrti* ir kitais ide. *(s)ker- ‘pjauti’ šaknies žodžiais.

Forma *nuskurdīs* randama K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 93; LKŽ, XII, 1146–8).

Liet. *stągti*: liet. *stūgti*, *stūgauti* (Fraenkel, 898, 929). Tolesnė kilmė neaiški. K. Būgos nuomone, tos pačios kilmės ir liet. *staurėti* ‘negražiai staugti’ (Būga, I, 374).

Liet. *staugti* randamas senuosiuose kalbos paminkluose (ChB, 70; SD(1), 167; LKŽ, XIII, 721–3). M. Daukšos raštuose randame žodį *staugimas* (DP, 17).

Liet. *šnekėti* – garsažodinės kilmės, plg. vok. *snakken* ‘plepėti’ (Fraenkel, 1017–8).

Liet. *šnekėti* pasitaiko XVII a. raštuose (ChB, 43; SD(3), 83; Lex., 78).

Liet. *teřsti* : liet. *terlióti*. Tolesnė kilmė labai neaiški. Kaip ir liet. *trėřsti*, *trėřti*, mėginama sieti su lot. *stercus* ‘išmatos, mėšlas’, kimr. *trwnc*

'šlapimas' (Fraenkel, 1083; Pokorny, 1031–2). K. Būga liet. *tręšti* (*trašà*) ir *trėšti* laikė skirtingų šaknų žodžiais (Būga, II, 319).

Liet. *teršti* pirmuosiuose kalbos paminkluose, atrodo, nepasitaiko.

Liet. *vadinti* veikiausiai reikėtų sieti su liet. *vėsti*, plg. lat. *vadit* 'vadovauti, tvarkyti'. Su šiuo veiksmažodžiu labiau sietusi *vėsti* reikšmė 'kviesti' (Būga, II, 642; Skardžius, ŽD, 543; Fraenkel, 1177–8). Kiti mėgina sieti su s. sl. *vaditi* 'kaltinti, šmeižti', skr. *vádati* 'sako' (Vasmer, I, 163–4 (I, 265–6); Mayrhofer, III, 133–4; Pokorny, 76–7). Jei antroji etimologija būtų teisinga, tuomet šį veiksmažodį būtų galima skirti bendrajam indoeuropietiškos leksikos žoksnui.

Liet. *vadinti* labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 28; SP, I, 46; PK, 110; ChB, 41; KlGr, 83).

Liet. *võgti* mėginama sieti su ide. **uag-* 'lenkti' šaknies žodžiais, plg. lot. *vagus* 'klaidžiojąs' (Fraenkel, 1271).

Liet. *vogti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 19; DP, 143; SP, I, 28; PK, 106; ChB, 238). Vartojami ten ir žodžiai *vagis*, *vagystė*.

Liet. *žaišti* – neaiškios kilmės žodis. Mėginta sieti su skr. *háyah* 'žirgas', rus. *заяц* 'kiškis', lot. *haedus* 'ožys', kurių pirminė reikšmė būtų 'šokantis' (Fraenkel, 1285–6; Vasmer, I, 446 (II, 84)). S. Karaliūnas sieja su liet. *žeisti*, *žiėsti* (Karaliūnas, 36–7).

Liet. *žaišti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (BB Teis 5,3; DP, 10; SP, I, 43; PK, 98; ChB, 271).

SKOLINTINĖ LEKSIKA

Tam tikrą lietuvių kalbos leksikos dalį sudaro skolintinė leksika – daugiausia tai žodžiai įvairiais laikais tiesiogiai į lietuvių kalbą patekę iš kaimyninių kalbų. Didžioji dalis skolinių į lietuvių kalbą atėjo iš rusų, baltarusių, lenkų, vokiečių kalbų. Tarmėse esama nemaža latvizmų. Randamas ir vienas kitas finiškos kilmės žodis.

PABALTIO FINŲ SKOLINIAI

Dabartinių baltų protėviai su finų protėviais veikiausiai susidūrė jau II tūkstantmetyje pr. m. e.¹ Baltų ir finų ilgaamžė kaimynystė ir intensyvūs kontaktai labai ryškiai atsispindėjo Pabaltijo finų leksikoje. Suomių kalbininkas L. Hakulinenas knygoje „Suomių kalbos struktūra ir raida“ („Suomen kielen rakenne ja kehitys“. Helsinki, 1946) nurodo, jog baltų kalbų skoliniai literatūrinėje suomių kalboje sudaro 1,1 procento². Tokio baltiškos leksikos procento nerasime nė vienoje baltų kaimynų indoeuropiečių kalboje. Baltų skoliniai finų kalbose yra plačiai tyrinėti. Iš šios srities tyrinėjimų ypač minėtinas dar praėjusiame šimtetyje išleistas kapitalinis danų kalbininko V. Tomseno (Thomsen) veikalas „Ryšiai tarp finų ir baltų (lietuvių – latvių) kalbų“ („Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog“. Köbenhavn, 1890). Apibendrinamojo pobūdžio tyrinėjimą išleido suomių kalbininkas J. Kalima „Baltų kalbų skoliniai Pabaltijo finų kalbose“ („Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat“. Helsinki, 1936). Daug vertingų šios srities tyrinėjimų paskelbė suomių kalbininkas E. Nieminenas.

¹ Брюсов А. Я. Очерки по истории племен Европейской части СССР в неолитическую эпоху. М., 1952. С. 162 и сл. Моора Х. А. Вопросы сложения эстонского народа и некоторых соседних народов в свете данных археологии // Вопросы этнической истории эстонского народа. Таллин, 1956. С. 49–141; Kulik auskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. Lietuvių archeologijos bruožai. V., 1961. P. 82–86; Gimbutienė M. Baltai priešistoriniais laikais. V., 1985. P. 23–26.

² Хакулинен Л. Развитие и структура финского языка. М., 1955. Ч. 2. С. 151.

Kalbininkai ne visada sutaria su archeologais dėl baltų ir finų susidūrimo datos. Remdamiesi grynai kalbiniais argumentais, V. Tomšenas, E. Setialia (Setälä), J. Kalima, E. Nieminenas, L. Hakulinenas teigė, kad finų ir baltų protėviai susidūrė paskutiniaisiais pr. m. e. ir pirmaisiais m. e. šimtmečiais. K. Būga šią datą buvo linkęs nukelti kiek į ankstesnius laikus („... ir kultūros laipsnis, kurį rodo lietuviškosios kilmės suomiški žodžiai, labiau pritinka tūkstantiesiems (1000) metams, kaip penkiašimtiesiems (500) prieš m. e.“)³. Su archeologų išvadomis sunku suderinti ir E. Niemineno nuomonę, kad finai susidūrė su atskira baltų kalba, kuri ir fonetine, ir morfologine struktūra jau skyrėsi nuo baltų prokalbės⁴. Veikiausiai yra teisūs tie, kurie teigia, kad baltų ir finų kalbų sąveikos procesas buvo labai ilgas ir skirtinga baltiškų skolinių adaptacija aiškintina skirtinga jų chronologija⁵. Be to, baltų protėviai, matyt, susidūrė ne tik su Pabaltijo, bet ir Pavolgio finais⁶.

Kalbant apie baltų ir finų kalbų santykius, į akis ypač krinta tai, kad finų kalbose yra kur kas daugiau baltiškų skolinių negu baltų kalbose finišių⁷. Tiesa, reikia sutikti ir su tuo faktu, kad baltų kalbų finiški skoliniai dar toli gražu nėra pakankamai ištyrinėti. Tačiau ir kruopštesni tyrinėjimai vargu situaciją iš esmės pakeis. Iš baltų kalbų daugiausia finišių skolinių randame latvių kalboje. Latvių kalbos tarmėse priskaičiuojama iki 500 finiškos kilmės žodžių (kiti tyrinėtojai jų randa apie 400). Apie 80 šių žodžių vartojama latvių literatūrinėje kalboje. Tačiau daugumas šių žodžių į latvių kalbą palyginti neseniais laikais pateko iš estų bei lyvių kalbų⁸. Gana ryškūs finų kalbų pėdsakai yra ir latvių toponimijoje⁹.

³ Būga K. Rinkiniai raštai. V., 1959. T. 2. P. 83.

⁴ Nieminen E. Über einige Eigenschaften der baltischen Sprache, die sich in den ältesten baltischen Lehnwörtern der ostseefinnischen Sprachen abspiegelt // Sonderabdruck aus den Sitzungsberichten der Finnischen Akademie der Wissenschaften 1956. Helsinki, 1957. S. 186.

⁵ Steinitz W. Zur Periodisierung der alten baltischen Lehnwörter im Ostseefinnischen // Symbolae Linguisticae in Honorem Georgii Kuryłowicz. Wrocław—Warszawa—Kraków, 1965. S. 279—303.

⁶ Būga K. Rinkiniai raštai. V., 1958. T. 1. P. 549—550; Топоров В. Н., Трубачев О. Н. Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья М., 1962. С. 244—251.

⁷ Sabaliauskas A. Baltų ir Pabaltijo suomių kalbų santykiai // LKK, 1963. T. 6. P. 109—136; Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos istorija. V., 1984. T. 1. P. 166—183.

⁸ Aben K. Eesti ja liivi laenuid läti sõnavaras. Tartu, 1947 (rankraštis); Zeps V. J. Latvian and Finnic Linguistic Convergences. The Hague, 1962.

⁹ Rudzite M. Somugriskie hidronimi Latvijas PSR teritorijā // Latviešu leksikas attīstība. Rīga, 1968. Lpp. 175—197. Брейдак А. Б. Прибалтийско-финские названия рек Латгалии // ZA Vēstis, 1973. Nr. 2. Lpp. 97—102. ;

Tuo tarpu Lietuvos teritorijoje randame tik vieną kitą vandenvardį, kuris galėtų būti finiškos kilmės¹⁰. Kaip matysime vėliau aptardami lietuvių kalbos latvizmus, keliolika finiškos kilmės žodžių per latvių kalbą pateko ir į lietuvių kalbos tarmes bei atitinkamus raštus.

Faktas, kad finų kalbose esama senų baltiškos kilmės skolinių kur kas daugiau negu finiškų skolinių baltų kalbose, matyt, aiškintinas tuo, kad šių tautų senųjų kontaktų metu baltai buvo kiek aukštesnės materialinės kultūros, ypač žemdirbystės, gyvulininkystės, statybos srityje.

Štai lietuvių kalbos žodžiai, kuriuos tyrinėtojai pastaruoju metu linkę laikyti senais skoliniais iš finų.

Liet. *asiūklis* 'Equisetum', *asjys*, lat. *asis*, *aša*, *ašava*, plg. est. *osi*, suom. *hosia* (Thomsen, 253; Aben, 21; Zeps, 104; Toivonen, I, 81–2, 89). V. Tomsenas ir J. Endzelynas (ME, I, 147) dėl šių baltų žodžių finiškos kilmės abejojo. Tiesa, J. Endzelyno abejonės šiuo metu, atrodo, nėra pakankamai pagrįstos: jis abejojo dėl to, kad neįrodytas finų skolinių, bendrų visai lietuvių kalbai, buvimas.

Liet. *asiūklis*, *asys* senesniuose kalbos paminkluose nepasitaiko. Tačiau tarmėse labai plačiai vartojami (LKŽ, I, 326–7).

Liet. *būrė*, lat. *bura*, plg. est. *purje*, suom. *purje* (Aben, 21; Nieminen, KZ, 72, 129–60; Zeps, 107; Toivonen, III, 652). V. Tomsenas manė, kad ši žodį iš baltų pasiskolino finai. Tačiau E. Niemineno studija rodo, kad įmanomesnis yra pirmasis atvejis.

Liet. *būrė* randamas tik vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, I, 1182). Iš seno šis žodis, matyt, vartojamas tik žemaičių tarmėse, į kur jis galėjo patekti per latvių kalbą. K. Sirvydo žodyne šis daiktas vadinamas *drobė eldijinė* („Żagiel do naw. Velum, Drobe eldiine“ SD (3), 517).

Liet. *kadugys*, *kadagys*, lat. *kadiķis*, pr. *kadegis*, plg. suom. *kataja*, est. *kadakas*, lyv. *gadag* (Aben, 33; Zeps, 116–7; Toivonen, I, 170). Daugelis finų kalbų tyrinėtojų šiuos baltų kalbų žodžius laiko finiškos kilmės. V. Tomsenas buvo priešingos nuomonės: teigė, kad finai ši augalo pavadinimą gavo iš baltų (Thomsen, 176). Baltų kalbų žodžius mėginta sieti su gr. *κέδρος*, slav. *kaditi* 'smilkyti' (Vasmer, I, 500 (II, 156); Fraenkel, 201–2). Plačiau ši baltų kalbų augalo pavadinimą tyrinėjusi V. Rūkė-Dravinia taip pat linkusi jį laikyti finiškos kilmės (Rūkė-Dravinia, Orbis, 1955, 4, 390–409). Apskritai labai panašus augalo pavadinimas randamas ir kitose Rytų Europos bei Azijos kalbose (Топоров, III, 111–7).

¹⁰. Ванас А. П. К проблеме финно-угорского субстрата в литовской топонимии // *Congressus Tertius Internationalis Fenno-Ugristarum. Pars I. Acta Linguistica*. Tallin, 1975. P. 404–405. То patie s. Lietuvių hidronimų semantika // LKK, 1981. T. 21. P. 143–144.

Liet. *kadagys* randamas XVII a. rankraštiniame žodyne (Lex., 102; LKŽ, V, 39, 45).

Liet. *laivas*, lat. *laiva*, plg. suom. *laiva*, est. *laev* (Aben, 70; Zeps, 141). Taip pat daug ginčų sukėlęs žodis. V. Tomšenas, K. Būga finų žodžius laikė baltiškoms kilmės (Thomsen, 193; Būga, I, 309–11, II, 325). Tokiai nuomonei buvo linkę pritarti ir suomių kalbos etimologinio žodyno autoriai (Toivonen, II, 271). Tačiau vis daugiau atsiranda tyrinėtojų, kurie teigia, kad baltai laivo pavadinimą gavo iš finų. Tokiai nuomonei pritaria ir E. Frenkelis (Fraenkel, 335). Tiesa, suom. *laiva* taip pat neturi abejonių nekeliančios etimologijos. Veikiausiai tai skolinys iš germanų, plg. runų išrašų **hlaiwa* 'karstas', got. *hlaiw*. Semantinė žodžių raida grindžiama tuo, kad senovės germanai mirusius laidodavo bei degindavo laivuose (Must, KZ, 69, 179–84; Zeps, 141). Finų laivo pavadinimo šaltinis galėjo būti ir germanų **flauja-*, plg. s. isl. *fley* 'laivas', kuris yra tos pačios šaknies žodis kaip ir liet. *plauti*, s. vok. aukšt. *flewen*.

Liet. *laivas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BP, I, 196; LKŽ, VII, 73). Vartojama ten ir forma *laivė* (DP, 78; ChB, 19; LKŽ, VII, 74). K. Sirvydo žodyne lenk. *okręt*, lot. *navis* verčiama *eldija didė* (SD(3), 262).

Liet. *skardà*, lat. *skārds* – E. Frenkelis linkęs manyti, kad žodis į lietuvių kalbą per latvius galėjęs patekti iš finų, plg. est. *kard*, suom. *karta* (Fraenkel, 797). Tokiai prielaidai pritartų žodžio geografija. Tačiau kiti tyrinėtojai finų kalbų žodžius laiko baltizmais (Thomsen, 218; Toivonen, I, 166). K. Būga, pritardamas F. Fortunatovui, liet. *skarda* siejo su pr. *scarstis* 'alavas' (taip taisomas Elbingo žodynėlio 528 žodis *starstis*) ir manė, kad baltų prokalbėje šiuo žodžiu buvo vadinamas koks nors šviesus metalas (Būga, II, 567).

Liet. *skarda* – žemaičių tarmių ir vėlesnių kalbos paminklų žodis (LKŽ, XII, 747).

Liet. *šeškas*, lat. *šesks* – daug ginčų keliantis žodis (Fraenkel, 976–7; Karaliūnas, Blt., 6(2), 209–10). V. Kiparskis, atrodo, gana argumentuotai teigia, jog šio baltų kalbų žodžio šaltinis galėjęs būti prafinų **šāškā* (Kiparsky, Blt., 8(2), 157–9).

Forma *šeškus* randama K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 180), *šeškas* – XVII a. rankraštiniame žodyne (Lex., 52).

LIETUVIŲ KALBOS SLAVIZMAI

Iš visų savo kaimynų baltai daugiausia bendravo su slavų tautomis, todėl nenuostabu, kad šis bendravimas paliko ryškiausių pėdsakų baltų kalbų leksikoje. Baltų ir slavų kalbų kontaktai veikiausiai prasidėjo tuoj pat

po indoeuropiečių prokalbės suskilimo. Šie kontaktai truko labai ilgai. Tačiau ne visą laiką jie buvo vienodai intensyvūs. Apie pačius seniausius kontaktus, remiantis leksikos duomenimis, ką nors tikresnio pasakyti beveik neįmanoma. Aišku, kad apie I m. e. tūkstantmečio vidurį baltų ir slavų kalbų kontaktai buvo labai intensyvūs¹¹. Tūkstančio metų senumo skolinius baltų kalbose jau aiškiai gali paliudyti ir lyginamoji-istorinė fonetika.

Pavyzdžiui, yra žinoma, kad X a. senojoje rusų kalboje jau nebuvo nosinių balsių, o lietuvių kalboje randame keletą rusiškos kilmės žodžių (*lėnkas*, *ūnguras* 'vengras' *pundūs* 'pūdas'), kur nosiniai balsiai išlaikyti, vadinasi, šie žodžiai į lietuvių kalbą pateko dar prieš X amžių. Lietuvių kalboje taip pat randame tokių skolinių, gautų iš senosios rusų kalbos, kurių trumpuosius balsius *i*, *u* dabartinėje rusų kalboje atliepia *e*, *o* (*šilkas* : *шелк*, *stiklas* : *стекло*, *bulvėnas* : *болован*, *ūnguras* : *угорь*). Rusų kalbos istorijos duomenys rodo, kad XII a. *ь*, *ѣ* jau buvo virtę *e*, *o*. Taigi į lietuvių kalbą minėti žodžiai turėjo patekti dar tada, kai *ь*, *ѣ* savo tarimu buvo artimesni balsiams *i*, *u* negu *e*, *o*, vadinasi, prieš XII amžių¹².

Galimas dalykas, jog baltų kalbose esama ir praslaviškų skolinių. Tačiau remiantis fonetiniais kriterijais jų išskirti neįmanoma. Šiaip dauguma seniausių slavizmų į lietuvių kalbą pateko iš senosios rusų kalbos, tuo metu, kai baltarusių kalba dar nebuvo susiformavusi. Vėliau labai intensyvūs lietuvių kalbos kontaktai buvo su baltarusių ir lenkų kalbomis. Kartais net neįmanoma nustatyti, iš kurios slavų kalbos vienas ar kitas žodis į lietuvių kalbą atėjo, nes šios kalbos juos vartoja visiškai ta pačia reikšme, nesiskiria jų fonetika, o lietuviams net ir toje pačioje teritorijoje tekę bendrauti su kaimynais, kalbančiais rusų, baltarusių, lenkų kalbomis.

Iš slavų kalbų į lietuvių kalbą, kaip ir kitas baltų kalbas, atėjo ne vien tik slaviškos kilmės žodžių: slavai dažnai buvo tarpininkai, per kuriuos į baltų kalbas pateko nemaža graikų, lotynų, germanų, įvairių rytų kalbų skolinių.

Nemaža slavų skolinių tvirtai įaugo į literatūrinę lietuvių kalbą, ir šiandien tik kalbos mokslas gali pasakyti, kad tai svetimos kilmės žodžiai – jiems dažniausiai neturime savų pakaitalų ar sinonimų. Atskirais atvejais slavizmai lietuvių kalbos istorijoje yra vaidinę neigiamą vaidmenį. Ypač tai liečia dalį su dvaru ir bažnyčia susijusių žodžių, kurie

¹¹ Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos istorija. T. 1. B. 117–138; Karaliūnas S. Kai kurie baltų ir slavų kalbų seniausiųjų santykių klausimai // LKK. 1968. T. 10. B. 7–100.

¹² Būga K. Rinkiniai raštai. V., 1961. T. 3. P. 749–778.

nutautėjusių dvarininkų ir dvasininkų keletą šimtmečių be atodairo buvo brukami į lietuvių kalbą. Taip į lietuvių kalbą pateko gausybė tokių slavizmų, daugiausia polonizmų, kuriems lietuvių kalboje esama puikiausių atitikmenų. Lietuvių kalbą, ypač jos rašytinius paminklus, tokie žodžiai labai gausiai užplūdo XVII–XVIII amžiuje. To meto raštuose mirgėte mirga visokios *nečystatos, buntavonės, bromos, žegnonės, viernastys, apieros, kozonyčios, pavinastys, sūdai, kupčystos, griešnykai, pakūtos, traicės, asabos* ir kt.

Per raštus, pamokslus, įvairių valdininkų kalbą dalis panašių žodžių pateko ir į šnekamąją lietuvių kalbą.

Sunku tiksliau pasakyti, kiek slavizmų įvairiais laikais pateko į lietuvių kalbą. Aišku tik tai, kad tarp skolinių jų procentas yra didžiausias. Pavyzdžiui, pirmųjų dviejų šimtmečių lietuvių kalbos rašto paminkluose, kaip rodo Pr. Skardžius studija¹³, jų užregistruota beveik trys tūkstančiai. Tačiau šis sąrašas dar nėra pilnas, nes studijos autorius nepanaudojo visų dabar žinomų ir prieinamų ano meto raštų. Be to, į jo darbą nepateko ir tam tikra dalis slavizmų, ypač slaviškos šaknies vedinių, buvusių jo tyrinėtuose lietuvių kalbos paminkluose. J. Palionis spėja, kad bendras visų ano meto lietuviškų raštų slavizmų kiekis (drauge su tikriniais vardais) siektų arti keturių tūkstančių¹⁴. J. Palionis pateikia ir Pr. Skardžiaus studijoje surinktų slavizmų statistiką pagal atskiras kalbas. Jo apskaičiavimu, ten esama apie 760 baltarusiškos kilmės žodžių, apie 1500 lenkiškos kilmės, apie 630 skolinių baltarusiškos arba lenkiškos kilmės (šie žodžiai į lietuvių kalbą galėjo patekti tiek iš baltarusių, tiek iš lenkų kalbos), apie 40 rusiškos ir apie 20 apskritai slaviškos kilmės skolinių¹⁵. Kaip įdomią detalę galima nurodyti faktą, kad M. Mažvydo raštuose iš maždaug 620 nelietuviškos kilmės žodžių (be skirtingų grafinių bei fonetinių to paties žodžio variantų) slavizmų esama apie 460, vadinasi, slavizmai sudaro 74 procentus visų skolinių¹⁶. Žinoma, senųjų raštų slavizmų reikšmė lietuvių kalbai toli gražu nėra vienoda. Dalis jų yra pavartota tik vieną kartą kartą kokiame nors religinio turinio tekste ir vėliau lietuvių kalbos raidoje jokių pėdsakų nepaliko, tačiau kita dalis tvirtai įėjo į literatūrinę kalbą ir vartojami iki šių dienų, dažnai visiškai neįsijaučiant skirtumo tarp šių slavizmų ir savos kilmės žodžių. Apytikriai apskaičiavimai rodo, kad, pavyzdžiui, „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (V., 1972) yra apie pusantro procento slavizmų. Į šį skaičių neįeina vadinamieji tarptautiniai žodžiai,

¹³ Skardžius Pr. Die slavischen Lehnwörter im Altklitauischen. K., 1931.

¹⁴ Palionis J. Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a. V., 1967. P. 267–270.

¹⁵ Palionis J. Ten pat. P. 271.

¹⁶ Palionis J. Ten pat. P. 269.

kurie taip pat dažniausiai į lietuvių kalbą atėjo per slavus. Akademiniam „Lietuvių kalbos žodyne“ slavizmų procentas būtų daug didesnis, nors čia dedami taip pat tik labiau paplitę slavizmai. Kadangi kai kurie lietuvių kalbos slavizmai yra labai dažnai vartojami žodžiai, tai bet kuriame ilgesniam išliame tekste slavizmų procentas yra gana didelis.

Lietuviai iš slavų kalbų ne tik skolino žodžius, bet pagal slavų kalbų pavyzdžius įvairiais laikais susikūrė ir nemaža naujų žodžių, ypač tai matyti tokiose srityse kaip mokslas, įvairios visuomeninės gyvenimo sąvokos. Lenkų kalbos įtaka labai ryški religijos srityje¹⁷.

Štai lietuvių literatūrinėje kalboje ir tarmėse dažniau vartojami slavizmai.

Kūno dalys

Liet. *gūzas*, plg. baltr. *zyz*, lenk. *guz* (Būga, II, 689; Skardžius, 80; Fraenkel, 179). Slavų kalbų žodžiai savo ruožtu sietini su liet. *gūžys*, *gūžti*, pr. *gunsix* ‘gumbas (nuo sumušimo)’ (Vasmer, I, 318–9 (I, 471–2).

Liet. *guzas* randamas XVII a. rankraštiniuose Rytų Prūsijos žodynuose (Skardžius, 80; LKŽ, III, 765; Lex., 16).

Liet. *ūsas*, plg. baltr. *əyc*, rus. *yc* (Būga, II, 364; Fraenkel, 1171–2). Skolinys iš slavų yra ir lat. *ūsas*. Slaviškas žodis sietinas su pr. *wanso* ‘ūsai’, s. air. *find* ‘plaukai’ (Vasmer, III, 189–90 (IV, 169–70)). Slavų kalbų pavadinime taip pat buvęs nosinis garsas, plg. lenk. *wąs*.

Liet. *ūsas* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 190).

Giminystė ir žmonių bendruomenė

Liet. *anūkas*, plg. baltr. *онук*, ukr. *онук* (Būga, I, 270–2; Skardžius, 29; Fraenkel, 12; Nepokupnas, 123). Slaviškas šio giminystės termino pavadinimas veikiausiai sietinas su ide. **an-* šaknies, reiškiančios įvairius giminystės santykius, žodžiais, plg. lot. *anus* ‘senutė’, liet. *anýta* (Vasmer, I, 211 (I, 328–9); Трубачев, Ист., 73–6).

Liet. *anūkas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB Teis 12, 14; SD(1), 195; LKŽ, I, 180).

¹⁷ Borowska N. Wpływy słowiańskie na litewską terminologię kościelną na podstawie *Dictionarium Szyrwiada* // *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*. Warszawa, 1957. T. 2. S. 320–365; Łowmiański H. Uwagi o wpływach słowiańskich na litewską terminologię kościelną // *Ten pat*. S. 366–372.

Liet. *bajōras*, plg. s. rus. *бояр(ин)ъ*, baltr. *бояр(ин)* (Būga, II, 191, 579, III, 770; Skardžius, 37; Fraenkel, 30). Daugelyje slavų kalbų vartojamas, gana neaiškios kilmės žodis, veikiausiai skolinys (Vasmer, I, 114–5 (I, 203–4). Slaviškos kilmės yra ir lat. *bajārs* (ME, I, 252).

Liet. *bajoras* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (BP, II, 50; MT, 226; SD(1), 168; LKŽ, I, 571). Minimasi šis žodis ir XIV a. lotyniškuose dokumentuose („... Algard similiter cum suis bayoribus et smyrdens propre Nergam...“).

Liet. *bōčius* ‘tėvas, senelis, sentėvis’, plg. baltr. *баця* (Fraenkel, 52). Pirminė slavų *bat(j)a* reikšmė buvusi ‘tėvas’ ir ‘vyresnysis brolis’. Galimas daiktas, jog šis slavų žodis sietinas su ide. **pətēr* ‘tėvas’, nors esama ir kitokių aiškinimų: E. Bernekeris slavų *bat(j)a* kildino iš *brat(r)ъ* ‘brolis’, kiti jį laikė skoliniu (Vasmer, I, 62–3 (I, 135); Трубачев, Ист., 21, 195–6; ЭСБМ, I, 335–6).

Liet. *bočius* randamas tik vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, I, 966).

Liet. *dēdē*, plg. baltr. *дядя* (Fraenkel, 85; Vasmer, I, 335–6 (I, 494). Veikiausiai vaikų kalbos žodis (Pokorny, 235). Liet. *dēdē* kartais gali būti ir savas vaikų kalbos žodis, plg. gr. *τήδη* ‘senelė’ (Skardžius, APh, 4, 154).

Liet. *dēdē* retkarčiais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (SE, 27; SD(1), 176; LKŽ, II, 353).

Liet. *karālius*, plg. baltr. *кароль* (Būga, III, 746, 758; Skardžius, 96; Fraenkel, 219). Į slavų kalbas šis žodis atėjo iš germanų, plg. s. vok. aukšt. *Karal*, *Karl*. Vokiečiams tai tikrinis žodis – frankų karaliaus Karolio Didžiojo (742–814 m.) vardas (Vasmer, I, 631 (II, 333–4)).

Liet. *karalius* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 85; DP, 108; SP, II, 14; MP, 134; ChB, 54; SD(1), 64; LKŽ, V, 261). Šiuose raštuose dažnai vartojami ir žodžiai *karaliauti*, *karalystė*, *karališkas*, *karalienė*.

Liet. *kūmetis*, plg. s. rus. *къметь* (Būga, III, 762; Skardžius, 115; Fraenkel, 209). Slavų kalbose šis žodis vartojamas dažniausiai kiek kitoniškomis reikšmėmis: s. rus. *къметь* ‘karys’, ukr. *кмить* ‘turtingas valstietis’, bulg. *къмет* ‘kaimo vyresnysis’, lenk. *kmiec* ‘ūkininkas, valstietis’. Slaviškojo žodžio šaltinis veikiausiai yra lot. *comes*, *-itis* ‘palydovas’. Iš slavų kalbų į lietuvių kalbą jis turėjo ateiti dar prieš XII amžių. Naujoji reikšmė atsirado jau lietuvių kalbos dirvoje.

Liet. *kumetis* randamas rankraštiniame XVII a. Rytų Prūsijos žodyne (Lex., 78; LKŽ, VI, 872).

Liet. *mištas*, plg. baltr. *места* ‘vieta, aikštė, miestas’ (Būga, I, 345; Skardžius, 130; Fraenkel, 450). Slaviškos kilmės žodis, mėginamas sieti su liet. *misti*, *maistas* (Vasmer, II, 124 (II, 607–8)).

Liet. *miestas* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 279; DP, 311; PK, 137; ChB, 27; SD(1), 79; LKŽ, VIII, 154).

Liet. *mōčeka* 'pamotė', plg. baltr. *мачеха, мачаха* (Skardžius, 133; Fraenkel, 462). Slavų **matjecha* sietinas su slav. *matъ* 'motina' (Vasmer, II, 108 (II, 586); Трубачев, Ист., 33–4).

Liet. *močeka* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 425; MT, 223; SD(1), 75; LKŽ, VIII, 307).

Liet. *mužikas*, plg. baltr. *музык* (Skardžius, 137; Fraenkel, 477). Baltr. *музык*, kaip ir rus. *музык*, padarytas su mažybine priesaga iš žodžio *муж* 'vyras', kuris toliau siejamas su skr. *mānuh* 'žmogus, vyras', got. *manna* (Vasmer, II, 169–70 (II, 670–1)).

Liet. *mužikas* vartojamas K. Sirvydo raštuose (SP, II, 182; SD(1), 11; LKŽ, VIII, 491–2).

Liet. *pōnas*, plg. lenk. *pan*, baltr. *пан* (Skardžius, 172; Fraenkel, 637–8). Slavų kalbos žodžio kilmė kelia daug ginčų. Mėginta jį sieti su ide. **pot-*, plg. liet. *pāts*, skr. *pātiḥ* 'ponas, savininkas, vyras žmonai'. Gali būti ir senas skolinys (Vasmer, II, 308 (III, 195–6); Трубачев, Ист., 183–5; Трубачев, Эт., 1965, 71–6).

Liet. *ponas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 11; DP, 597; BB, 66; WEv, 151; ChB, 201; LKŽ, X, 423–5).

Liet. *pribuišis* 'kas atvykęs iš kitur, atėjūnas; kampininkas, kaimynas', plg. lenk. *pszybysz* (Skardžius, 178; Fraenkel, 652). Lietuvių kalbos žodžio antrasis komponentas pakeistas pagal atitinkamus lietuvių kalbos žodžius. Lenk. *pszybysz* sietinas su lenk. *przybyć* 'atvykti', *być* 'būti'.

Liet. *pribuišis* vartojamas J. Bretkūno raštuose (BB, 40; LKŽ, X, 609).

Liet. *prietelis, prietelius*, plg. baltr. *приятель, прицель* (Būga, III, 154; Skardžius, 178; Fraenkel, 654). Slavų *prijatelj* sietinas su s. sl. *prijati* 'būti palankiam', kuris savo ruožtu siejamas su skr. *priyāh* 'savas, mielas', got. *freis* 'laisvas' (Vasmer, II, 436 (III, 369–70); Mayrhofer, II, 378–80).

Liet. *prietelius* (taip pat forma *prietelis*) randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 469; DP, 237; PK, 162; ChB, 25; SP, II, 8; MP, 195; LKŽ, X, 721, 722).

Liet. *seīmas*, plg. lenk. *sejm* (Būga, III, 770; Skardžius, 195; Fraenkel, 755). Lenkų kalbos žodis siejamas su veiksmažodžiu *s-jąć się* 'susirinkti' (Brückner, 484).

Liet. *seīmas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 15; C, II, 292; LKŽ, XII, 311–2).

Liet. *siratà* 'našlaitis', plg. baltr. *сирота*, s. lenk. *sirota* (Skardžius,

197; Fraenkel, 786). S. sl. *sirь* 'našlaitis', rus. *cupoma* ir kt. yra tos pačios kilmės kaip ir liet. *šeirỹs* 'našlys' (Vasmer, II, 628–9 (III, 627); Трубачев, Ист., 189).

Liet. *sirata* randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 400; DP, 335; BB, 68; ChB, 356; SD(1), 165; LKŽ, XII, 570).

Liet. *ubagas* 'vargšas; elgeta', plg. s. lenk. *ubog*, baltr. *убог* (Būga, II, 640–1; Skardžius, 227; Fraenkel, 1156). Slavų kalbų žodis sietinas su **bogъ* 'turtas', plg. rus. *богатый* 'turtingas' (Vasmer, III, 169 (IV, 143)). Iš tokios pat kilmės baltr. *небогъ* 'neturtingas' kilo ir liet. *nebāgas*, *nabāgas*.

Liet. *ubagas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 169; DP, 533; PK, 225; ChB, 356; BP, II, 488).

Gyvūnija

Liet. *āsilas*, plg. s. rus. *осль*. Fonetika rodo, kad žodis į lietuvių kalbą atėjęs dar prieš XII a. (Būga, II, 89, III, 497, 764; Skardžius, 34; Fraenkel, 18). Slavai šį žodį pasiskolino iš germanų, plg. got. *asilus*, o pastarieji iš lotynų, plg. lot. *asinus*. Į Europos kalbas asilo pavadinimas atėjo iš Mažosios Azijos (Vasmer, II, 280–1 (III, 157)). Per slavus veikiausiai gautas ir pr. *asilis* (Топоров, I, 121–2). Lat. *ēzelis* šaltinis yra s. vok. aukšt. *esil*. Kai kurie tyrinėtojai linkę manyti, kad prūsų ir lietuvių kalbos žodžiai galėjo būti paskolinti ir tiesiog iš germanų (Trautmann, 14; Endzelins, IV(2), 180).

Liet. *asilas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 186; DP, 431; PK, 109; ChB, 126; SD(1), 115; LKŽ, I, 325).

Liet. *barsūkas*, plg. baltr. *барсук*, lenk. *borsuk* (Fraenkel, 35). Slavai šį žodį gavo iš Azijos kalbų, plg. turk. *borsuk*, kirg. *borsuk*, kur jo pirminė reikšmė yra 'pilkas' (Vasmer, I, 57 (I, 128); ЭСБМ, I, 318). Rus. *барсук* rašto paminkluose užfiksuotas 1425 m., |lenk. *borsuk* – XVI a. pradžioje (Kiparsky, 65; Sławski, I, 39).

Liet. *barsukas* randamas vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, I, 665).

Liet. *beždžionė*, plg. baltr. *абезьяна* (Būga, II, 20, III, 671; Skardžius, 41; Fraenkel, 42). Lietuvių kalbos žodžio forma pakitėjusi dėl liaudies etimologijos, susiejus šio gyvulio pavadinimą su liet. *beždėti*. Slavai šį *beždžionės* pavadinimą gavo iš rytų tautų, plg. pers. *abuzine* 'beždžionė' (Vasmer, II, 238 (III, 98)).

Liet. *beždžionė* (formos *bezdžionė*, *bezdžiona*) pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 13; SD(3), 163; LKŽ, I, 793).

Liet. *drigañtas*, plg. lenk. *drygant* (Būga, II, 151; Fraenkel, 105). Lenkų kalbos žodžio kilmė neaiški, literatūrinėje kalboje nevartojamas, nuo XVI a. aptinkamas įvairiuose lenkų kalbos paminkluose (Brückner, 99). Lat. *drigants* galėjo būti paskolintas ir iš lietuvių kalbos.

Liet. *drigantas* plačiai vartojamas tarmėse ir vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, II, 708).

Liet. *kalakūtas*, plg. lenk. *kalkut*, *kalakut* (Fraenkel, 207). Lenkai šį žodį pasiskolino iš vokiečių, plg. vok. *Kalekut*, *Kalkut* < *kalekutischer Hahn* (Sławski, II, 33–4). Toks kalakuto pavadinimas kilo iš Indijos miesto (angl. *Calicut*) vardo (Kluge, 796).

Liet. *kalakutas* randamas tik XIX a. raštuose (LKŽ, V, 103). Tik XIX a. raštuose toks paukščio pavadinimas vartojamas ir lenkų kalbos paminkluose.

Liet. *karōsas*, plg. baltr. *караць*, lenk. *karaś* (Būga, II, 192; Skardžius, 98; Fraenkel, 222). Neaiškios kilmės, daugelyje slavų kalbų vartojamas žodis, gali būti ir skolinys (Sławski, II, 67; Vasmer, I, 528 (II, 193–4)).

Forma *karasas* randama K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD (1), 51; SD(3), 97). Forma *karosas* randama 1713 m. žodyno leidime (SD (5), 84; LKŽ, V, 304).

Liet. *kārpis*, plg. lenk. *karp* (Skardžius, 98; Fraenkel, 222). Slavai šį žodį veikiausiai gavo iš vokiečių, plg. s. vok. aukšt. *karpo*, *charpfo* (Sławski, II, 81–2; Vasmer, I, 535 (II, 202)). Germanai jį galėjo gauti iš kurios nors Alpių rajono kalbos. Su šiuo žuvies pavadinimu kartais mėginama sieti net trakų genties vardą, iš kurio kilo *Karpatų* pavadinimas (Kluge, 353).

Liet. *karpis* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 98; LKŽ, V, 307).

Liet. *krālikas*, plg. lenk. *krolik*, *królik* (Skardžius, 109; Fraenkel, 219). Lenkų kalboje šis žodis atsirado pagal vokiečių kalbos to paties gyvulio, plg. bavarų *Könighase* 'triušis (pažodžiui 'karališkas kiškis')', n. vok. aukšt. *Künigl*, vid. vok. aukšt. *küniklīn*, vardą. Faktiškai šis gyvulio pavadinimas yra kilęs iš lot. *cuniculus* ir tik liaudies etimologija jį susiejo su vok. *König* 'karalius' (Sławski, III, 157–8; Vasmer, I, 666 (II, 380); Kluge, 39).

Liet. *kralikas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB, 79; SD(3), 131; LKŽ, VI, 408).

Liet. *kuilys* veikiausiai gautas iš rusų kalbos (Būga, II, 92, III, 708; Skardžius, 114; Fraenkel, 305). K. Būga jo šaltiniu laikė slav. **кыль* 'su kuila', plg. rus. *кила* 'išvarža, gumbas', rus. *килун* 'kuilys', *киляк*. O. Trubačiovas rus. *килун* sieja su **кыль* 'клык, iltis' (Трубачев, Пр.,

67). Toks pat šio gyvulio pavadinimas randamas ir kitose baltų kalbose, plg. pr. *cuylis* (taip taisomas Elbingo žodynėlio 683 žodis *Tuylis*), lat. *kuīlis* (Топоров, IV, 243–7).

Liet. *kuilyls* randamas rankraštiniame XVII a. Rytų Prūsijos žodyne (Q, 108; LKŽ, VI, 780–1).

Liet. *kurapka*, plg. ukr. *кyрiнка*, *кyронка* (Būga, I, 198; Skardžius, 116; Fraenkel, 314; Nepokupnas, 123). Į lietuvių kalbą šis paukščio pavadinimas galėjo patekti ir per baltarusius. Slaviškos kilmės žodis, siejamas su rus. *кура* 'višta' ir kt. (Vasmer, I, 701 (II, 422)).

Liet. *kurapka* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 91; SD(1), 68; LKŽ, VI, 941).

Liet. *kūrtas*, plg. s. rus. *хъртъ* (Būga, I, 430, III, 497, 763, 769; Skardžius, 116; Fraenkel, 318). Pasiskolintas dar prieš XII amžių. Slavų kalbų žodžio etimologija neaiški (Vasmer, III, 265 (IV, 268); Sławski, I, 60–1; Sabaliauskas, LKK, 10, 109–10). O. Trubačiovas jį linkęs sieti su liet. *saītas* (Трубачев, ВСЯ, 2, 38–41). Be lietuvių kalbos, šis pavadinimas randamas ir kitose baltų kalbose, plg. pr. *curtis*, lat. *kuīrts*. Kartais gali būti tai ir ne skolinsys, o bendras baltų ir slavų kalbų žodis (Топоров, IV, 340–4; Schmid, Sybaris. Festschr. Krahe, 1958, 129–37).

Liet. *kurtas* kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB, 280; SD(1), 10; LKŽ, VI, 973).

Liet. *lėvas*, plg. lenk. *lew*, baltr. *ляв* (Būga, III, 654, 771–2; Skardžius, 120; Fraenkel, 360). Slavai šį žodį gavo iš germanų, plg. s. vok. aukšt. *lěwo*. Į germanų kalbas žvėries pavadinimas per romėnus ir graikus, plg. lot. *leo*, gr. *λέων*, veikiausiai atkeliavo iš semitų (Vasmer, II, 23(II, 471–2); Kluge, 447).

Liet. *levas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 79; BP, I, 213; PK, 80; SP, II, 256; SD(1), 72; LKŽ, VII, 387).

Liet. *liūtas* plg. baltr. būdvardį *лют* (*зверь*) 'laukinis žvėris' (Būga, III, 672; Skardžius, 123; Fraenkel, 382). Slavų kalbų žodžio kilmė gana neaiški (Vasmer, II, 79 (II, 547); Machek, 337; Сумникова, Б-с. иссл., 1984, 59–79; Иванов, Б-с. иссл., 1984, 79). Liet. *liūtas*, tiek žvėries pavadinimo, tiek ir būdvardžio 'plėšrus, žiaurus' reikšme, vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 335, 524; DP, 79; BP, II, 86; PK, 80; WP, 8; SD(3), 152; LKŽ, VII, 629; Сабальяускас, Б-с. иссл., 1984, 78–9).

Liet. *meškà*, plg. s. rus. *мешька*, *мечка*, rus. *мечка* (Būga, I, 199; Skardžius, 129; Fraenkel, 443). Gana neaiškios kilmės žodis, galėjęs atsirasti dėl tabu. Mėgintas sieti su garsažodžiu *mek-. Gali būti mažybinė *медведь* 'lokys' forma (Vasmer, II, 128–9 (II, 613–4)).

Liet. *meška* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 342; BP, I, 263; MP, 197; SP, I, 273; SD(1), 93; LKŽ, VIII, 86–7).

Liet. *mūlas*, plg. lenk. *muł* (Skardžius, 136; Fraenkel, 470). Lenkai šį žodį pasiskolino iš vokiečių arba tiesiog iš lotynų kalbos, plg. vid. vok. aukšt. *mūl*, lot. *mūlus* (Brückner, 348; Vasmer, II, 172 (III, 7–8); Kluge⁴ 467).

Liet. *mulas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 467; DP, 209; SP, II, 157; WP, 19; SD(1), 84; LKŽ, VIII, 400).

Liet. *papūgà*, plg. lenk. *papuga* (Fraenkel, 539). Į lenkų kalbą atėjo iš Vakarų Europos kalbų, plg. vid. vok. aukšt. *papagey*, s. pranc. *papagai*, isp. *papagayo*. Pastarųjų šaltinis yra arab. *babaghā* (Brückner, 395; Vasmer, II, 406 (III, 328); Dauzat, 530).

Liet. *papūga* ankstesniuose rašto paminkluose nepasitaiko (LKŽ, IX, 386).

Liet. *sābalas*, plg. baltr. *собо́ль* (Skardžius, 193; Fraenkel, 754). Slavų kalbų žodį vieni sieja su skr. *śabālah* ‘margas, dėmėtas’, kiti laiko skoliniu (Vasmer, II, 685 (III, 703–4); Mayrhofer, III, 297–8).

Liet. *sabalas* (taip pat forma *sabalius*) pasitaiko XVII a. raštuose (SD(1), 170; C, II, 974; LKŽ, XII, 2).

Liet. *sākalas*, plg. baltr. *сoкaл*, lenk. *sokól* (Skardžius, 193; Fraenkel, 757). Slaviškos kilmės žodis, veikiausiai sietinas su skr. *śakúnaḥ* ‘didelis paukštis, paukštis’ (Vasmer, II, 688–9 (III, 708–9); Mayrhofer, III, 286–7).

Liet. *sakalas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (BB, 157; SD(1), 171; LKŽ, XII, 19–20).

Liet. *tarakōnas*, plg. lenk. *tarakan*, rus. *тapaкaн* (Fraenkel, 1058). Lenkai šį žodį gavo iš rytų slavų, o čia jo kilmė nėra galutinai išaiškinta. Gali būti tiurkiškos kilmės, plg. tiurk. *tarkan* ‘didikas, aukštas pareigūnas’, dėl semantikos plg. liet. *prūsōkas* ‘rudasis tarakonas’: liet. *prūsōkas* ‘prūsas, vokietis’ (Vasmer, III, 77 (IV, 20–1)).

Liet. *tarakonas* vartojamas vėlesniuose raštuose.

Liet. *telyčią*, plg. baltr. *тaлiцa* (Būga, I, 350; Skardžius, 221; Fraenkel, 1078). Slaviškos kilmės žodis, giminiškas su liet. *tēlias* (Vasmer, III, 90 (IV, 38)).

Liet. *telyčia* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (WEv, 60; ChB, 347; SD(1), 65).

Augmenija

Liet. *agrāstas*, plg. lenk. *agrest*, baltr. *ахрѣст* (Fraenkel, 2). Į lenkų kalbą veikiausiai pateko iš italų kalbos, plg. it. *agrasto* 'neišnokusios kekės' (Brückner, 3; Vasmer, I, 5 (I, 61)).

Randamas naujesniuose raštuose (LKŽ, I, 26).

Liet. *aguřkas*, plg. baltr. *агурок*, lenk. *ogórek* (Būga, III, 322; Skardžius, 26; Fraenkel, 2). Į slavų kalbas žodis veikiausiai pateko iš graikų, plg. vid. gr. *ἀγούρος* 'agurkas': gr. *ζωρος* 'žalias, neišnokęs' (Vasmer, II, 253–4 (III, 120); Sabaliauskas, LKK, III, 262–5).

Liet. *agurkas* randamas XVI–XVII a. raštuose (BB 4 Moz 11,5; SD(1), 111; LKŽ, I, 30).

Liet. *ājeras*, plg. lenk. *ajer* (Būga, III, 342; Fraenkel, 4). Į slavų kalbas žodis per turkus, plg. turk. *agir*, pateko iš graikų, plg. gr. *ζχορος* (Vasmer, I, 7 (I, 64)).

Liet. *ajeras* randamas vėlesniuose raštuose (LKŽ, I, 49).

Liet. *alyvā*, plg. baltr. *алива*, lenk. *oliwa* (Būga, III, 402; Skardžius, 28; Fraenkel, 7). Į slavų kalbas šis žodis pateko iš italų arba lotynų kalbų, plg. it. *oliva*, lot. *oliva* (Vasmer, II, 264 (III, 135)).

Liet. *alyva* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 5; ChB, 50; PK, 95; SD(1), 113; LKŽ, I, 101).

Liet. *arbūzas*, plg. rus. *арбуз*. Į rusų kalbą žodis pateko per turkus ar kitus tarpininkus iš persų, plg. pers. *xarbūza* 'agurotis'. Pirminė reikšmė buvusi 'asilo agurkas', plg. pers. *xer* 'asilas'. Toks daržovės pavadinimas randamas XVI a. pabaigos rusų kalbos paminkluose (Vasmer, I, 22 (I, 83–4); Шанский, I (1), 136).

Liet. *arbūzas* randamas vėlesniuose raštuose (LKŽ, I, 291).

Liet. *baravỹkas*, plg. baltr. *баравік* (Skardžius, 39; Fraenkel, 35). Pažįsta ši žodį ir lenkai (vartoja A. Mickevičius), bet ten jis veikiausiai pateko iš baltarusių kalbos. Slaviškos kilmės žodis, sietinas su rus. *бор* 'šilas', lenk. *bór* ir kt. (Brückner, 36; ЭСБМ, I, 370).

Liet. *baravykas* randamas rankraštiniuose XVII a. Rytų Prūsijos žodynuose (Lex., 167; Q, 399; LKŽ, I, 652).

Liet. *barštis*, plg. baltr. *боршч* (Būga, III, 770; Skardžius, 39; Fraenkel, 35). Žinomas ir kitose slavų kalbose, slaviškos kilmės žodis (Vasmer, I, 110–1 (I, 198); Sławski, I, 27–8; ЭСБМ, I, 372).

Liet. *barštis* 'laukinis pievų augalas' randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 7; LKŽ, I, 670).

Liet. *bijūnas*, plg. rus. *пион*, *пивония*, lenk. *piwonía* (Fraenkel, 43). Į slavų kalbas per vokiečius arba tiesiogiai pateko iš lotynų, plg. lot. *pae-*

onia. Į lotynų kalbą žodis atėjo iš graikų, o pirminė jo reikšmė buvusi Maqedonijos vietovė *Paionija* (Vasmer, II, 358 (III, 264).

Liet. *bijūnas* vartojamas tik vėlesniuose raštuose (LKŽ, I, 812).

Liet. *būlvė*, plg. lenk. *bulwa, bulba* (Fraenkel, 63). Lenkai šį žodį gavo iš vokiečių, plg. vok. *Bolle* 'gumbas, svogūnas' (Vasmer, I, 143 (I, 240).

Liet. *būlvė* randamas vėlesniuose raštuose (LKŽ, I, 1155).

Liet. *burōkas*, plg. baltr. *бурак*, lenk. *burak* (Skardžius, 48; Fraenkel, 67). Slavų *kā!bū* žodis veikiausiai sietinas su lot. *borrago* 'agurklė', tačiau naujoji jo reikšmė susiformavo slavų kalbose. Mėginama sieti su rus. *бурый* 'dvyilas, juodbėras' ir kt. (Vasmer, I, 146 (I, 243); Sławski, I, 50; ЭСБМ, I, 412–3).

Liet. *buokas* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 21; LKŽ, I, 1197).

Liet. *česnākas*, plg. baltr. *часнок* (Skardžius, 55; Fraenkel, 73). Slaviškos kilmės žodis, sietinas su veiksmazodžiu *česati*, plg. rus. *чечать* 'šukuoti, karšti, krapštyti' ir kt. (Vasmer, III, 330 (IV, 350); Sabaliauskas, MAD, 1958, 2, 165–9).

Liet. *česnakas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (BB4 Moz 11,5; SD(1), 18; LKŽ, II, 81).

Liet. *čiōbras*, plg. baltr. *чабор* (Būga, I, 346–7; Skardžius, 57; Fraenkel, 71–2). Veikiausiai slaviškos kilmės žodis (Vasmer, III, 297 (IV, 309).

Liet. *čiobras* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 16; LKŽ, II, 113).

Liet. *garstyčia*, plg. lenk. *gorczyca* (Skardžius, 74; Fraenkel, 138). Slaviškos kilmės žodis, sietinas su lenk. *gorzki* 'kartus', rus. *горький* (Sławski, I, 319).

Liet. *garstyčia* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 90; BP, I, 285; LKŽ, III, 144).

Liet. *grỹbas*, plg. baltr. *зрыб* (Būga, I, 366; Skardžius, 77; Fraenkel, 168). Veikiausiai slaviškos kilmės žodis, etimologija neaiški. Mėginta sieti ir su liet. *griēbti*, s. sl. *greti*, bulg. *зрѣба* 'kasti, irkluoti'. Pirminė reikšmė tokiu atveju galėjusi būti 'tai kas išlenda, išsiveržia iš žemės' (Vasmer, I, 308 (I, 457–8); Трубачев, 7, 126–8; ЭСБМ, III, 108–9).

Liet. *grybas* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime, Rytų Prūsijos rankraštiniame XVII a. žodyne (SD(1), 40; Lex., 135; LKŽ, III, 583).

Liet. *grikis* į lietuvių kalbą veikiausiai pateko iš senosios rusų kalbos. Per lietuvius žodis pateko ir į lenkų kalbą (Skardžius, 78; Fraenkel, 169; Sławski, I, 362–3, Rūke–Draviņa, ScSl, 10, 107–30; Sabaliauskas,

MAD, 1957, 2, 211–8). Pirminė šio žodžio reikšmė buvo 'graikiškas' (Vasmer, I, 307–8 (I, 457)).

Forma *grikas* randama J. Bretkūno biblijos vertime, rankraštinuose XVII a. Rytų Prūsijos žodynuose (BB Jes 28, 25; Lex., 20; LKŽ, III, 601). Forma *grikliai* yra K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 180; LKŽ, III, 602).

Liet. *gvazdikas*, plg. baltr. *гваздик*, lenk. *gwoździk* (Skardžius, 80; Fraenkel, 180). Slavų kalbose šis žodis padarytas pagal vokiečių kalbos gėlės pavadinimą, plg. vok. aukšt. *Näglein* 'gvazdikas': *Nagel* 'vinis' – rus. *гвоздика*: rus. *гвоздь* 'vinis'. Vokiečiai tokį pavadinimą sudarė sekdami romanų kalbomis (Vasmer, I, 263 (I, 399); Sławski, I, 330; Kluge, 506).

Liet. *gvazdikas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (WP, 95; Lex., 111; LKŽ, III, 778).

Liet. *jōvaras*, plg. baltr. *явар*, lenk. *jawor* (Būga, I, 347; 370; Skardžius, 90; Fraenkel, 195). Slavai šį medžio pavadinimą pasiskolino iš germanų, plg. s. vok. aukšt. *ahorn* (Vasmer, III, 478–9 (IV, 541–2); Sławski, I, 528–9).

Liet. *jovaras* (taip pat forma *javaras*) kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB1 Moz 30, 37; SD(1), 45; Lex., 132; C, II, 189; LKŽ, IV, 363–4).

Liet. *kanāpė* į lietuvių kalbą veikiausiai atėjo iš rusų arba kurios kitos slavų kalbos (Skardžius, 94; Fraenkel, 214; Sabaliauskas, MAD, 1957, 2, 199–210). K. Būga teigė, kad baltai pasiskolino šį pavadinimą kartu su slavais (Būga, I, 466). Slaviškos kilmės yra pr. *knapios*, lat. *kanepė* (Топоров, IV, 93–8). Slavų kalbų kanapės pavadinimas taip pat yra senas skolinys, bet tikslaus skolinimo šaltinio nepavyksta nustatyti. Toks kanapės pavadinimas vartojamas daugelyje Europos kalbų, matyt, tai senas keliaujantis kultūros žodis (Vasmer, I, 615 (II, 312); Трубачев, 10, 188–92; Machek, 273; Kluge, 287).

Liet. *kanapė* (ir forma *kanapia*) kartais pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (MP, III, 63; SD(3), 118; LKŽ, V, 195–6).

Liet. *kaštōnas*, *kaštānas*, plg. lenk. *kasztan* (Skardžius, 99; Fraenkel, 228). Lenkai šį medžio pavadinimą gavo iš vokiečių, plg. vok. *Kastanie*, kurio šaltinis yra lot. *castanea*. Į lotynų kalbą per graikus pavadinimas pateko iš Mažosios Azijos, plg. arm. *kaskeni* (Sławski, II, 97–8; Kluge, 356).

Liet. *kaštanas* pasitaiko XVII a. raštuose (SD(3), 99; LKŽ, V, 401).

Liet. *kmỹnas*, plg. baltr. *кмин*, lenk. *kmin* (Skardžius, 104; Fraenkel, 276–7). Į slavų kalbas kmyno pavadinimas pateko iš germanų ir graikų,

o gal net ir lotynų kalbų, plg. s. vok. aukšt. *kumin*, gr. κύμινον, lot. *cuminum*. Graikai jį veikiausiai gavo iš semitų kalbų (Vasmer, III, 110–1 (IV, 65); Sławski, II, 281–2; Sabaliauskas, LKK, 2, 67–9).

Liet. *kmynas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 314; SD(1), 56; LKŽ, VI, 188).

Liet. *kopūstas*, plg. baltr. *kanycma*, lenk. *kapusta* (Būga, I, 344, II, 621; Skardžius, 107; Fraenkel, 282). Slavai ši žodį veikiausiai gavo iš lotynų, plg. lot. *compos(i)ta* ‘konservuoti kopūstai’: lot. *compono, -ere* ‘sudėti’, plg. t. p. it. *composta* ‘kompotas, mišinys’ (Vasmer, I, 524 (II, 188); Sławski, II, 62–3; ЭСБМ, IV, 256).

Liet. *kopūstas* (taip pat forma *kapustas*) pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB 5 Moz 11, 10; SD(1), 44; LKŽ, VI, 357).

Liet. *krāpas*, plg. baltr. *kpon*, lenk. *krop* (Būga, I, 366, III, 672; Skardžius, 109; Fraenkel, 288). Slaviškos kilmės žodis, mėginamas sieti su ide. **kyop-*, **kup-* ‘skleisti kvapą’, plg. liet. *kvāpas*, *kvepėti* (Sławski, II, 455–6; Sabaliauskas, LKK, II, 65–7; Трубачев, 11, 26–7). F. Slavskio nuomone, lietuviai ši žodį galėjo gauti tik iš baltarusių kalbos.

Liet. *krapas* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 60; LKŽ, VI, 427).

Liet. *kriėnas*, plg. baltr. *xpen* (Būga, II, 497, III, 825; Skardžius, 110; Fraenkel, 297). Kaip šis žodis atsirado slavų kalbose, neaišku. Veikiausiai senas skolinys (Vasmer, III, 271 (IV, 275); Sabaliauskas, LKK, 2, 69–71; Трубачев, 8, 91–3).

Liet. *krienas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (MP, 337; SD(1), 12; LKŽ, VI, 574).

Liet. *kukālis*, plg. lenk. *kaqkol*, baltr. *куколь* (Būga, III, 672; Skardžius, 114–55; Fraenkel, 21). Slaviškos kilmės žodis, mėginamas sieti ir su liet. *kañkalas* (Vasmer, I, 685 (II, 406)). Slaviškos kilmės yra pr. *cunclis* (taip taisomas Elbingo žodynėlio 272 žodis *Tunclis*) ir lat. *kuðkalis* (Топоров, IV, 283–5).

Liet. *kukalis* (taip pat formos *kunkalius*, *kunkalis*) vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 84; BP, II, 436; WP, 78; ChB, 30; SD(1), 50; LKŽ, VI, 791).

Liet. *lelijà*, plg. lenk. *lelija* (Skardžius, 119, 121; Fraenkel, 354). Į lenkų kalbą per vokiečius šis žodis atėjo iš lotynų kalbos, plg. *lilium*. Lotyniškojo žodžio šaltinis yra Senovės Egiptas (Brückner, 299; Kluge, 441).

Liet. *lelija* (ir forma *lilija*) vartojamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 72; DP, 332; SP, I, 16; ChB, 123; LKŽ, VII, 316, 515).

Liet. *lūbinas*, plg. lenk. *lubin* (Fraenkel, 388).

Liet. *lubinas* yra visai nesenas skolinys (LKŽ, VII, 669).

Liet. *mėtà*, plg. baltr. *мята* (Būga, I, 346, III, 46; Skardžius, 129; Fraenkel, 445). Į slavų kalbas pateko iš lotynų kalbos, plg. lot. *mentha*, kurio šaltinis buvo graikų kalba, o čia jis pateko iš kurios nors Viduržemio jūros rajono kalbos (Vasmer, II, 189 (III, 31)).

Liet. *mėta* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 515; SD(1), 80; LKŽ, VIII, 98).

Liet. *morkà*, *morkvà*, plg. baltr. *морква* (Būga, III, 771; Skardžius, 135; Fraenkel, 464). Liet. *morka* atsirado jau lietuvių kalbos dirvoje. Slaviškos kilmės žodis, siejamas su s. vok. aukšt. *mor(a)ha* (Vasmer, II, 158–9 (II, 655–6); Sabaliauskas, LKK, 3, 259–62).

Liet. *morka* (taip pat forma *morkva*) randamas XVII a. raštuose (SD (1), 77; Lex., 123; Q, 338; LKŽ, VIII, 352, 353).

Liet. *pastarnōkas*, *pasternōkas*, plg. lenk. *pasternak* (Skardžius, 160; Fraenkel, 546). Lenkai šį žodį gavo iš vokiečių, plg. vok. *Pasternak*, o šie iš lotynų kalbos, plg. lot. *pastināca* (Vasmer, II, 221 (III, 213); Kluge, 354).

Forma *pasternakai* randama K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD (1), 119), 1642 m. leidime rašoma *pasternokai* (SD(3), 286; LKŽ, IX, 527. 530).

Liet. *pipiras*, plg. s. rus. *пѣпѣръ*, pasiskolintas dar prieš XII amžių (Būga, I, 340, 430, II, 550, III, 497, 752; Skardžius, 169; Fraenkel, 595). Rusai šį žodį turėjo gauti iš lotynų, plg. lot. *piper*, o šie per graikus iš s. indų, plg. skr. *pippalī*, kurio kilmė neaiški, veikiausiai skolinys (Vasmer, II, 341 (III, 241); Mayrhofer, II, 285–6).

Liet. *pipiras* randamas J. Bretkūno raštuose, K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (BB1 Kar 10, 25; SD (1), 122; LKŽ, IX, 1069–70).

Liet. *ridikas*, plg. s. rus. *рѣдькѣ*, gautas dar prieš XII amžių (Būga, I, 582, II, 538, III, 765; Skardžius, 189; Fraenkel, 728). Slavai ridiko pavadinimą veikiausiai gavo iš germanų, plg. vid. vok. žem. *redik*, s. vok. aukšt. *retih*, o šie iš lotynų kalbos, plg. lot. *rādicem* (Vasmer, II, 504 (III, 460); Kluge, 597; Sabaliauskas, LKK, 3, 257–9).

Liet. *ridikas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (MP, 270; SD(1), 162; Lex., 69; LKŽ, XI, 535–6).

Liet. *rjžiai*, plg. lenk. *ryż* (Skardžius, 190; Fraenkel, 737). Lenkai šį žodį gavo iš vokiečių, plg. vid. vok. aukšt. *rīs*, o vokiečiai veikiausiai iš lotynų ar italų kalbos, plg. vid. lot. *risus*, it. *riso*. Į Europos kalbas žodis atėjo iš Indijos, plg. skr. *vrihīh*. Pastarojo kilmė labai neaiški (Vasmer, II, 523 (III, 485); Kluge, 593; Mayrhofer, III, 282).

Liet. *ryžiai* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 294; SD(1), 161; LKŽ, XI, 773).

Liet. *rōžė*, plg. lenk. *róža*, baltr. *рожа* (Būga, II, 140, III, 672; Skardžius, 192; Fraenkel, 744). Lenkai veikiausiai šį žodį gavo iš lotynų kalbos, plg. lot. *rosa*. Iš lenkų jį pasiskolino ir rytų slavai. Į lotynų kalbą žodis per graikus atėjo iš rytų kalbų (Vasmer, II, 529 (III, 493); Kluge, 607).

Liet. *rožė* randamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 72; DP, 332; SD(1), 157; LKŽ, XI, 845–7).

Liet. *rūtà*, plg. baltr. *pyma*, lenk. *ruta* (Skardžius, 193; Fraenkel, 752). Į slavų kalbas gėlės pavadinimas veikiausiai per vokiečius, plg. vid. vok. aukšt. *rūte*, atėjo iš lotynų kalbos, plg. lot. *rūta*. Pastarojo šaltinis galėjo būti graikų kalba (Vasmer, II, 552 (III, 523); Kluge, 587–8).

Liet. *rūta* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 515; SD(1), 160; Q, 407; LKŽ, XI, 1032–4).

Liet. *salotà*, plg. lenk. *salata* (Skardžius, 194; Fraenkel, 760). Slavai šį žodį veikiausiai per romanų kalbas, plg. pranc. *salade*, it. *salata*, gavo iš lotynų kalbos, plg. lot. (*in*) *salatum* ‘pasūdytas’ (Vasmer, II, 571 (III, 549); Kluge, 620–1).

Liet. *salota* (ir forma *salotas*) pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB, 54; SD(1), 162; LKŽ, XII, 82).

Liet. *slyvà*, plg. balt. *слива* (Būga, II, 574; Skardžius, 200; Fraenkel, 833). Slaviškos kilmės žodis, siejamas su lot. *livor* ‘mėlyna spalva’, *liveo*, *-ēre* ‘būti mėlynam, melsvam’ (Vasmer, II, 660 (III, 670)).

Liet. *slyva* (ir forma *slyvas*) randamas XVII a. raštuose (SD(1), 169; C, II, 210; LKŽ, XIII, 37).

Liet. *tabākas*, *tabokà*, plg. baltr. *табак*, lenk. *tabaka* (Skardžius, 220; Fraenkel, 1048). Forma *tabākas* galėjo atsirasti pagal rus. *табак*. Į Rytų Prūsijos lietuvių kalbą tabako pavadinimas turėjo patekti tiesiog iš vokiečių kalbos, plg. vok. *Tabak*. Į slavų kalbas šis žodis atėjo iš vokiečių arba prancūzų kalbos, plg. pranc. *tabac*. Į Europą per ispanus, plg. isp. *tabaco*, pavadinimas atėjo iš Amerikos, plg. Taino indėnų *tobacco* ‘pypkė, tabako lapų suktinė’. Vokiečių kalboje tabako pavadinimas randamas 1579 metais (Vasmer, III, 65 (IV, 5); Kluge, 766; Klein, II, 1623).

Liet. *taboka* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 440).

Liet. *tòpolis* ‘tuopa’, plg. rus. *тополь*, lenk. *topol* (Fraenkel, 572). Slavų pavadinimas siejamas su lot. *populus* ‘tuopa’ (Vasmer, III, 121 (IV, 79)). K. Būga su šiais žodžiais siejo liet. *túopa* (Būga, 604).

XVII a. raštuose randama forma *tapalas* (SD(3), 444), kurios šaltinis yra lenk. *topola* (Skardžius, 220).

Liet. *vyšnià*, plg. baltr. *вишня* (Būga, II, 198–201, 660–1; Skardžius, 238; Fraenkel, 1266). Slavų vyšnios pavadinimas siejamas su s. vok. aukšt. *wihсила* 'trešnė'. Toliau mėginama sieti su lot. *viscum* 'amalas, paukščių klijai', kadangi tokie klijai yra ir vyšnių sakai (Vasmer, I, 208 (I, 325); ЭСБМ, II, 172–3).

Liet. *vyšnia* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD (1), 194). Forma *vyšnė* yra XVII a. rankraštiniame Rytų Prūsijos žodyne (Lex., 54).

Negyvosios gamtos kūnai bei reiškiniai

Liet. *āiavas*, plg. baltr. *олово, волава* (Būga, I, 342, III, 388–9; Skardžius, 27; Fraenkel, 6). Slavų kalbų žodis siejamas su lot. *albus* 'baltas', gr. *ἄλφος*. Tos pačios kilmės yra ir liet. *ālvas* (Vasmer, II, 264–5 (III, 135); ЭСБМ, II, 187).

Liet. *alavas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB Joz 34, 11; SD(3), 232; LKŽ, I, 92).

Liet. *gōjus*, plg. baltr. *гаў*, lenk. *gaj* (Skardžius, 76; Fraenkel, 160). Slavų kalbų žodžio kilmė gana neaiški. Mėginama sieti su rus. *гоить* 'saugoti, prižiūrėti', slav. **gajiti* 'šlamėti' (Vasmer, I, 251 (I, 382–3); Sławski, I, 249–50; ЭСБМ, III, 15; Трубачев, 6, 85–6).

Liet. *gojus* vartojamas J. Bretkūno biblijos vertime, randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (BB 5 Moz 7, 5; SD(1), 34; LKŽ, III, 479).

Liet. *gruñtas*, plg. lenk. *grunt* (Skardžius, 79; Fraenkel, 173). Lenkai šį žodį gavo iš vokiečių, plg. vid. vok. aukšt. *grunt*, vok. *Grund* (Sławski, I, 360–1).

Liet. *gruntas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 116; WEv, 43; DP, 573; KN, 133; LKŽ, III, 670).

Liet. *kreidà*, plg. lenk. *krejda*, baltr. *крайда* (Skardžius, 109; Fraenkel, 292). Lenkai, iš kurių kreidos pavadinimą pasiskolino rytų slavai, savo žodį gavo iš vokiečių, plg. vok. *Kreida*. Vokiečių kalbos žodžio šaltinis yra lot. *crēta (terra)* 'išsijota žemė' (Sławski, III, 81–2; Kluge, 402).

Pasitaiko XVII a. raštuose (SD(3), 130; Lex., 30, 56).

Liet. *prūdas*, plg. baltr. *пруд* 'malūno tvenkinys' (Skardžius, 181–2; Fraenkel, 659). Slavų kalbų žodis siejamas su rus. *прядать* 'judinti', s. isl. *spretta* 'prasiveržti' (Vasmer, II, 450 (III, 388)).

Liet. *prūdas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB, 81; SD(1), 174; LKŽ, X, 820).

Liet. *rūdà*, plg. lenk. *ruda*, baltr. *pyða* (Skardžius, 192; Fraenkel, 745). Slavų *ruda* siejama su liet. *raūdas*, *rūdas* (Vasmer, II, 544 (III, 513)).

Liet. *rūda* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (WP, 223; SP, I, 132; SD(1), 65; LKŽ, XI, 860).

Statyba, technika, buitis

Liet. *aliėjus*, plg. lenk. *olej*, baltr. *алеў* (Skardžius, 28; Fraenkel, 7). Slavai šį žodį veikiausiai gavo iš lotynų arba vokiečių kalbos, plg. lot. *oleum*, s. vok. aukšt. *olei* (Vasmer, II, 263 (III, 134); ЭСБМ, I, 105–6).

Liet. *aliejus* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 569; ChB, 53; PK, 88; SD(1), 113; LKŽ, I, 98–9).

Liet. *arbatà*, plg. lenk. *herbata*. Lenkai šį žodį gavo iš Vakarų Europos kalbų, plg. oland. *herba thee*. Toks arbatos pavadinimas atsirado prie lot. *herba 'žolė'* pridėjus pietų kinų *te 'arbatžolė'*. Iš šiaurės kinų *čhā* kilo kitų slavų kalbų arbatos pavadinimas, plg. rus. *чай* ir kt. (Sławski, I, 416; Vasmer, III, 299 (IV, 311)). Lenkų kalbos žodis randamas XVIII a. raštuose.

Liet. *arbata* vartojamas naujesniuose raštuose (LKŽ, I, 290).

Liet. *bātas*, plg. baltr. *бom*, s. lenk. *bot* (Būga, II, 346, III, 671; Skardžius, 39; Fraenkel, 36). Lenkai šį žodį gavo iš prancūzų, plg. pranc. *botte*, o iš lenkų jis pateko ir į kai kurias kitas slavų kalbas. Pranc. *botte* kilmė neaiški (Dauzat, 99).

Liet. *batas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (WEn, 13; Lex., 153; LKŽ, I, 683).

Liet. *blýnas*, plg. baltr. *блин* (Skardžius, 42; Fraenkel, 50). Senesnė slavų kalbos žodžio forma yra su žodžio pradžios *m-*, plg. s. rus. *м.инь*, bulg. *млин*, o toliau jis sietinas su rus. *молоть* 'malti' ir kt. (Vasmer, I, 93 (I, 175); ЭСБМ, I, 360).

Liet. *blýnas* randamas J. Bretkūno biblijos vertime, K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (BB3 Moz 8, 26; SD (3), 129; LKŽ, I, 918).

Liet. *botāgas*, plg. baltr. *бамоз* (Skardžius, 45; Fraenkel, 53). Slaviškos kilmės žodis, siejamas su rus. *бам* 'lazda'. Kai kurie tyrinėtojai laikė skolinium (Vasmer, I, 62 (I, 134); Sabaliauskas, LKK, 10, 56–7; ЭСБМ, I, 329).

Liet. *botagas* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 443; DP, 510; SP, II, 163; WP, 21; ChB, 150; SD(1), 86; LKŽ, I, 976–7).

Liet. *būdà*, plg. baltr. *быða* (Būga, II, 621; Skardžius, 47; Fraenkel, 61). Slavai šį žodį gavo iš vokiečių, plg. vok. aukšt. *bude*. Vok. *Bude* sie-

jamas su liet. *būti*, *būtas*, s. air. *both* 'trobelė' (Vasmer, I, 136 (I, 230); ЭСБМ, I, 398–9; Kluge, 108).

Liet. *būda* randamas J. Bretkūno biblijos vertime, K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (BB 1 Moz 9, 21; SD (1), 67; LKŽ, I, 1117–8).

Liet. *būgnas* < *būbnas*, plg. baltr. *бубен* (Būga, I, 271; Skardžius, 47; Fraenkel, 61). Slavų žodis siejamas su liet. *bambėti*, *baĩbti* (Vasmer, I, 132 (I, 226); ЭСБМ, I, 396).

Liet. *būgnas* pasitaiko J. Bretkūno biblijos vertime. Forma *būbnas* vartojama taip pat šiame vertime bei kituose XVI–XVII a. raštuose (Mž, 291; BB Teis 11, 34; KN, 83; SD (3), 9; LKŽ, I, 1112).

Liet. *cūkrus*, plg. lenk. *cukier* (Būga, II, 550; Skardžius, 52; Fraenkel, 70–1). Lenkai cukraus pavadinimą gavo iš vokiečių, plg. vok. *Zucker*, o apskritai į Europos kalbas šis žodis įvairiais keliais atkeliavo iš Azijos, plg. skr. *sárkarā* 'žvyras, žvirgždai; smulkus cukrus', įhindi *sakkar* 'cukrus', pers. *šakar* (Vasmer, II, 584 (III, 567); Kluge, 892; Mayrhofer, III, 308–9).

Liet. *cukrus* randamas 1600 m. išleistoje vadinamojoje J. Morkūno postilėje (MP, 110). Forma *cukras* yra K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 16; LKŽ, II, 50). M. Daukša vartojo formą *sokoras* (DP, 303; LKŽ, XIII, 288), kilusią iš baltr. *сaxap*.

Liet. *čerpė*, plg. rus. *чepen* 'kaukolė, kaušas', *чeпенок* 'šukė', *чeпeница* 'čerpė' (Būga, II, 283, III, 758, 769–70; Skardžius, 54; Fraenkel, 73). K. Būgos nuomone, žodis į lietuvių kalbą pateko pirmojoje IX a. pusėje. Slavų kalbų žodis siejamas su pr. *kerpetis* 'kaukolė', skr. *karparaḥ* 'puodas, kaukolė' (Vasmer, III, 323 (IV, 341); Топоров, III, 332–7).

Liet. *čerпė* randamas XVII a. rankraštiniuose Rytų Prūsijos žodynuose (Lex., 104; Q, 289; LKŽ, II, 77).

Liet. *dėžė*, plg. baltr. *дзяжа* 'gelda, lovys', lenk. *dzieża* (Fraenkel, 92–3). Patekęs į lietuvių kalbą, šis slavizmas veikiausiai pakito dėl liet. *dėti* įtakos. Slavų kalbų žodis siejamas su got. *daigs* 'tešla', skr. *degdhi* 'tepa', liet. *diežti* 'plakti, mušti' (Vasmer, I, 336 (I, 494); Sławski, I, 201; Трубачев, 5, 23–4; ЭСБМ, III, 136).

Liet. *dėžė* randamas XVII a. rankraštiniame žodyne (LKŽ, II, 470; Lex., 77).

Liet. *dūda*, plg. baltr. *дыда* (Būga, I, 327, III, 638; Skardžius, 66; Fraenkel, 84). Slaviškos kilmės žodis, siejamas su liet. *dūdėnti*, *daudytė* 'medinis pučiamasis lietuvių liaudies muzikos instrumentas' (Vasmer, I, 378–9 (I, 550); Трубачев, 5, 146); ЭСБМ, III, 161).

Liet. *dūda* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (MP, 337; SD(1), 27; LKŽ, II, 789–90).

Liet. *gryčią* < *grinyčia*, plg. baltr. *грыдніца*, s. rus. *грудьница* (Skardžius, 78; Fraenkel, 169–70). Slavų kalbų žodis yra skandinaviškos kilmės, plg. ukr. *грудниця* ‘kareivinės’, rus. *грудь* ‘karys, kunigaikščio asmens sargybinis’, s. skand. *griði* ‘draugas, asmens sargybinis’ (Vasmer, I, 308–9 (I, 458)).

Liet. *grinyčia* ‘gryčia, rūkykla’ randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 91; LKŽ, III, 611). Forma *gryčia* vartojama naujesniuose raštuose ir tarmėse (LKŽ, III, 587; LKA, I, ž. Nr. 2, p. 34).

Liet. *grōtos*, plg. lenk. *graty* (Fraenkel, 172). Slavų žodis kilo iš italų kalbos, plg. it. *grata*, kurio šaltinis yra lot. *crātes* ‘pinučiai, tvora; pintinis dirbinys’ (Berneker, I, 608–9).

Liet. *grotos* randamas vėlesniuose raštuose (LKŽ, III, 646). K. Sirvydo žodyne yra forma *krota* (SD(1), 63), kurios šaltinis yra lenk. *kraty*.

Liet. *kamarà*, plg. baltr. *камора*, lenk. *komora* (Būga, III, 671; Skardžius, 94; Fraenkel, 212). Slavų kalbų žodžio šaltinis yra gr. *καμάρα* ‘kambarėlis su skliautais’ arba lot. *camara*, kurie siejami su skr. *kmārati* ‘yra kreivas’ (Vasmer, I, 610 (II, 305); Sławski, II, 390–2; ЭСБМ, IV, 226).

Liet. *kamara* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 407; BP, I, 274; SP, II, 40; ChB, 119; LKŽ, V, 171).

Liet. *kāminas*, plg. baltr. *камин*, lenk. *komin* (Būga, III, 671; Skardžius, 94; Fraenkel, 213). Rytų slavai šį žodį gavo iš vakarų slavų, o šie iš vokiečių, plg. vok. *Kamin*. Į vokiečių kalbą jis atėjo iš lotynų kalbos, plg. lot. *camīnus* ‘krosnis, židiny; židinio ugnis’. Šio šaltinis yra gr. *κάμινος* (Vasmer, I, 608 (II, 302); Kluge, 342–3).

Liet. *kaminas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 81; WP, 77; SD(1), 59; LKŽ, V, 177).

Liet. *kārdas*, plg. baltr. *корд*, lenk. *kord* (Būga, III, 707; Skardžius, 97; Fraenkel, 221). Į slavų kalbas šis žodis per tiurkų–totorių kalbas atėjo iš Azijos, plg. pers. *kārd* ‘peilis’, kuris kilo iš Avestos *karəta* ‘peilis’, plg. skr. *kartarī* ‘žirklys’: skr. *kṛntāti* ‘pjauna’, liet. *kiṛsti*. Lenkai savo pavadinimą galėjo kartais gauti ir per vengrus, plg. vengr. *kard* (Vasmer, I, 624 (II, 324); Sławski, II, 480).

Liet. *kardas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 156; BP, I, 113; SD(1), 60; LKŽ, V, 271–2).

Liet. *kařstas*, plg. baltr. *копча* (Būga, II, 192–5; Skardžius, 98; Fraenkel, 223). Slavų kalbų žodis yra skolinyš iš finų. M. Fasmeris šį slavų kalbų žodį laikė baltizmu (Vasmer, I, 552 (II, 338)). K. Būga iš pradžių liet. *kařstas* laikė savu žodžiu ir siejo su liet. *prākartas* ‘ėdžios’ (Būga, I,

308–9). Tačiau vėliau savo nuomonę pakeitė. Tiesioginis skolinys iš finų yra lat. *škiřsts* ‘dėžė, karstas’ (Toivonen, I, 200). J. Otkupščikovas liet. *kařstas* laiko savu žodžiu, siedamas su liet. *kiřsti* (Откупщиков. Из ист. индо-евр. словообразования, 211–2).

Liet. *karstas* randamas M. Daukšos postilėje. Ten jis vartojamas ne tik ‘karstas’, bet ir ‘kapas’ reikšme (DP, 180, 336; LKŽ, V, 310–1). Šiaip senuosiuose raštuose ‘karstas’ reikšme vartojamas slavizmas *grābas*, plg. baltr. *зроб*, lenk. *grob* (LKŽ, III, 491).

Liet. *kātilas*, plg. s. rus. *котель* (Būga, II, 89, III, 769; Skardžius, 100; Fraenkel, 228–9). Į lietuvių kalbą veikiausiai pateko dar prieš XII amžių. Slavai šį žodį, matyt, gavo iš gotų, o tie iš lotynų, plg. lot. *catinus* ‘platus ir plokščias molinis dubuo, lėkštė’, *catillus* ‘dubenėlis, lėkštelė’ (Vasmer, I, 644 (II, 351); Sławski, II, 317–8; Kluge, 364; Salys, III, 278–9). Tiesiog iš germanų arba per slavus gauta pr. *catils*, lat. *katls* (Топоров, III, 267–8).

Liet. *katilas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BB, 81; SD(1), 57; LKŽ, V, 408–9).

Liet. *kisiėlius*, plg. baltr. *кисель* (Būga, III, 777; Skardžius, 102; Fraenkel, 259). Slavų kalbų žodis sietinas su rus. *кислый* ‘rūgštus’ (Vasmer, I, 562 (II, 239)).

Liet. *kisiėlius* (*kisiėlas*) pasitaiko XVII a. raštuose (SD(1), 54; SD(3), 103; Lex., 89; LKŽ, V, 877–8).

Liet. *kišėnė*, plg. lenk. *kieszeń*, *kieszenia*, baltr. *кiшєня* (Fraenkel, 259–60). Slavų kalbų žodžio kilmė gana neaiški, mėginama sieti su lenk. *kiszka* ‘žarna’, rus. *кишка* (Vasmer, I, 563–4 (II, 242); Sławski, II, 158–9). V. Smočinskio nuomone, liet. *kišėnė* sietina su liet. *kišti*, baltarusiai šį žodį pasiskolinę iš lietuvių, o iš baltarusių jis pateko į kitas slavų kalbas (Smoczyński, JP, 1985, 148–158).

Liet. *kišėnė* vartojamas vėlesniuose raštuose (LKŽ, V, 881).

Liet. *knātas*, plg. lenk. *knot*, baltr. *кнот* (Skardžius, 104; Fraenkel, 277). Rytų slavai šį žodį gavo iš lenkų, o pastarieji iš vokiečių, plg. vok. aukšt. *Knote*. Pirminė vokiečių kalbos žodžio reikšmė ‘mazgas, gumbas’ (Vasmer, I, 580 (II, 265); Sławski, II, 287–8; Kluge, 384).

Liet. *knatas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (BP, I, 35; MP, 223; SD(1), 56; LKŽ, VI, 205–6).

Liet. *knygà*, plg. baltr. *кнiга* (Skardžius, 104; Fraenkel, 279). Slavų kalbų žodžio kilmė gana neaiški, veikiausiai tai skolinys iš rytų kalbų (Vasmer, I, 579 (II, 262–3); Sławski, III, 271–4).

Liet. *knyga* (ypač daugiskaitinė forma *knygos*) vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 20; DP, 501; BP, I, 220; ChB, 5; SD(1), 65; LKŽ, VI, 240, 242).

Liet. *kōklis, kōklė*, plg. lenk. *kachel* (Fraenkel, 205). Lenkai šį žodį gavo iš vokiečių, plg. vok. *Kachel*. Šio šaltinis yra liaudinės lot. **cac(c)ulus* 'virtuvės indas' (Sławski, II, 20; Kluge, 336).

Liet. *koklis* randamas naujesniuose raštuose (LKŽ, VI, 299–300).

Liet. *kōšė*, plg. baltr. *каша*, lenk. *kasza* (Būga, I, 347, III, 155; Fraenkel, 284). Slaviškos kilmės žodis, sietinas veikiausiai su liet. *kōšti* (Vasmer, I, 543–4 (II, 214); Sławski, II, 94–5; Трубачев, Slavia, 29, 1–30; ЭСБМ, IV, 319).

Liet. *košė* randamas vėlesniuose raštuose (LKŽ, VI, 376–7).

Liet. *krakmōlas*, plg. lenk. *krochmal* (Fraenkel, 287). Lenkai šį žodį gavo iš vokiečių, plg. vid. vok. aukšt. *krachtmēl*, vok. *Kraftmehl* < *Kraft* 'jėga' + *Mehl* 'miltai' (Sławski, III, 114–5).

Liet. *krakmolas* – vėlesnių raštų žodis (LKŽ, VI, 406).

Liet. *kruōpos*, plg. baltr. *кпына* (Būga, II, 364–5, 690, III, 497, 502; Skardžius, 113; Fraenkel, 290). Slaviškos kilmės žodis, giminiškas su liet. *kraupūs, krūpti* (Vasmer, I, 670–1 (II, 386)).

Liet. *kruōpos* randamas J. Bretkūno biblijos vertime, K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (BB 2 Sam 17, 19; SD (1), 65; LKŽ, VI, 709–10, 712–3).

Liet. *kulkà*, plg. lenk. *kulka*, baltr. *кулька* (Skardžius, 115; Fraenkel, 307). Slavų kalbų žodžio šaltinis yra vid. vok. *kūle* 'rutulys', *kugel(e)* (Sławski, III, 339–40; Kluge, 410).

Liet. *kulka* pasitaiko XVII a. raštuose (SD(1), 68; Lex., 36; LKŽ, VI, 840).

Liet. *kùtas*, plg. lenk. *kut* (Skardžius, 116; Fraenkel, 322). Slavų žodžio šaltinis yra turk. *kutas* 'toks galvos papuošalas' (Sławski, III, 442–3; Vasmer, I, 705 (II, 433)).

Liet. *kutas* pasitaiko XVII a. raštuose (SD(3), 144; Lex., 68; LKŽ, VI, 999–1000).

Liet. *lėlė*, plg. baltr. *ляля* (Skardžius, 119; Fraenkel, 354). Veikiausiai vaikų kalbos žodis, plg. est. *lell* 'dėdė' (Vasmer, II, 82 (II, 551); Berneker, I, 700).

Liet. *lėlė* randamas XVII a. raštuose (SD(1), 71; Lex., 135; LKŽ, VII, 315–6).

Liet. *mēsà*, plg. baltr. *мяса* (Būga, II, 692, III, 46–7; Skardžius, 129; Fraenkel, 442). Slaviškos kilmės žodis, siejamas su pr. *mensā* 'mėsa',

lat. *mīsa* 'kūnas', got. *mīnz* 'mēsa' (Vasmer, II, 188–9 (III, 129)). Savas žodis yra ir žem. *męsa* < **mensa*.

Liet. *mēsa* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 112; BP, II, 37; BB, 83; SD(1), 57; ChB, 253; LKŽ, VIII, 41–2). J. Bretkūno raštuose šis žodis vartotas ir 'kūnas' reikšme.

Liet. *muilas*, plg. baltr. *мыла* (Būga, I, 293, 347, III, 46, 247, 752; Skardžius, 136; Fraenkel, 468–9). Slaviškos kilmės žodis, sietinas su rus. *мыть* 'prausti, plauti' (Vasmer, II, 184 (III, 24)).

Liet. *muilas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (WEv, 38; SD (1), 84; LKŽ, VIII, 386–7).

Liet. *norāgas*, plg. baltr. *нороз* (Skardžius, 145; Fraenkel, 507). Slaviškos kilmės žodis, sudarytas iš *на* 'ant' + *роз* 'ragas' (Vasmer, II, 199 (III, 45)).

Liet. *noragas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (WP, 26; Lex., 134; LKŽ, VIII, 857).

Liet. *ōblius*, plg. baltr. *зебаль*, lenk. *hebel* (Fraenkel, 515). Baltarusiai savo žodį gavo iš lenkų, o šie iš vokiečių, plg. vok. *Hobel* (Sławski, I, 412; ЭСБМ, III, 116; Kluge, 311).

Liet. *oblius* – vėlesnių raštų žodis (LKŽ, VIII, 989).

Liet. *pāltas*, plg. lenk. *palto*, baltr. *паліто* (Fraenkel, 534). Į slavų kalbas šis žodis atėjo iš romanų kalbų, plg. pranc. *paletot* (Vasmer, II, 307 (III, 194); Dauzat, 525).

Liet. *paltas* vartojamas vėlesniuose raštuose (LKŽ, IX, 275).

Liet. *pārakas*, plg. baltr. *порох* (Būga, III, 759; Skardžius, 156; Fraenkel, 539). Slaviškos kilmės žodis, mėginamas sieti su liet. *pušslas*, s. isl. *fors* 'krioklys'. Pirminė slavų kalbų žodžio reikšmė 'dulkės' (Vasmer, II, 410 (III, 332–3)).

Liet. *parakas* randamas XVII a. raštuose (SD(1), 140; Lex., 137; LKŽ, IX, 397).

Liet. *pyrāgas*, plg. baltr. *ніроз* (Skardžius, 169; Fraenkel, 595). Slaviškos kilmės žodis, veikiausiai sietinas su rus. *нуп* 'puota' (Vasmer, II, 359–60 (III, 265)).

Liet. *pyragas* randamas J. Bretkūno biblijos vertime, rankraštiniam XVII a. Rytų Prūsijos žodyne (BB1 Kar 5, 2 (22); Lex., 111; LKŽ, IX, 1081–2).

Liet. *plytā*, plg. lenk. *plyta*, baltr. *пліта* (Būga, II, 240, 370, III, 672; Skardžius, 171; Fraenkel, 625). Slaviškos kilmės žodis, nors kartais gali būti ir skolinyš iš graikų (Vasmer, II, 373 (III, 283)).

Liet. *plyta* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 575; BB, 34; ChB, 105; SD(1), 10; LKŽ, X, 251).

Liet. *põpierius*, plg. lenk. *papier* (Būga, II, 26; Skardžius, 173; Fraenkel, 638). Lenkai savo žodį gavo iš lotynų kalbos, plg. lot. *papyrus* 'papyrusas, popierius iš papyruso', o šio šaltinis yra graikų kalba (Brückner, 394).

Liet. *popierius* randamas J. Bretkūno biblijos vertime, XVII a. žodynuose (BB 4 Moz 5, 23; SD(1), 119; LKŽ, X, 435–6).

Liet. *põsmas* 'tam tikras siūlų kiekis, audžiant audeklą', plg. baltr. *насмо* (Būga, III, 46, 708; Skardžius, 174; Fraenkel, 640). Slavų žodis sietinas su lat. *puõsms* 'posmas, laikotarpis, narelis (šiaudo)' ir galbūt su s. vok. aukšt. *faso* 'pluoštas' (Vasmer, II, 320 (III, 212). Mėginama sieti ir su slavų *pasti* 'ganyti' (Липуконен, 94–103).

Liet. *posmas* randamas XVII a. rankraštiniuose Rytų Prūsijos žodynuose (Lex., 79; Q, 206; LKŽ, X, 455–6). XIX a. raštuose *posmas* vartojamas jau ir 'strofa' reikšme.

Liet. *rūbas*, plg. baltr. *руб* (Skardžius, 192; Fraenkel, 744). Slaviškos kilmės žodis, siejamas su liet. *rum̃bas*, *rėmbėti*, lat. *rūobs* 'įkarpa, šukė' (Vasmer, II, 541–2 (III, 510)).

Liet. *rūbas* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 162; DP, 187; BP, II, 194; WEv, 197; PK, 193; SD(1), 176; LKŽ, XI, 850–1).

Liet. *seklyčią*, plg. baltr. *святлиця*, lenk. *światlica* (Būga, II, 48; Fraenkel, 772). Slaviškos kilmės žodis, sietinas su rus. *светиль* 'šviesus', lenk. *światły* (Brückner, 535).

Liet. *seklyčia* randamas vėlesniuose rašto paminkluose (LKŽ, XII, 330).

Liet. *sijõnas*, plg. baltr. *саян*, lenk. *sajan* (Fraenkel, 756). Slavai šį žodį gavo iš italų, plg. it. *sajone* 'apsiaustas, kareivio durtinys', kurio šaltinis lot. *sagum* 'trumpas kariškas arba kelionės apsiaustas' (Brückner, 479).

Liet. *sijonas* randamas vėlesniuose raštuose (LKŽ, XII, 538).

Liet. *skrynià*, plg. baltr. *скрыня*, lenk. *skrzynia* (Skardžius, 199; Fraenkel, 818). Rytų slavai šį žodį gavo iš vakarų slavų, o čia jis galėjo patekti ir tiesiog arba per vokiečius iš lotynų kalbos, plg. lot. *scrinium* 'dėžė knygoms ir popieriams sudėti', s. vok. aukšt. *scrīni* 'spinta' (Vasmer, II, 650–1 (III, 657); Kluge, 679–80).

Liet. *skrynia* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž 104; DP, 36; MP, 250; ChB, 392; SD(1), 60; LKŽ, XII, 1076).

Liet. *smuikas*, plg. baltr. *смык* (Būga, I, 293, 347, II, 56; Skardžius, 203; Fraenkel, 849). Slaviškos kilmės žodis, bendrašaknis su rus. *смыкать* 'traukti', liet. *smūkti*, *smuikti* (Vasmer, II, 678–9 (III, 694–5)).

Liet. *smuikas* randamas J. Bretkūno biblijos vertime, XVII a. rankraštinuose Rytų Prūsijos žodynuose (BB 1 Sam 18, 6; Lex., 98; C, II, 749; LKŽ, XIII, 202–3).

Liet. *stiklas*, plg. s. rus. *стъкло* (Būga, I, 430, III, 765, 897; Skardžius, 206; Fraenkel, 905–6). Į lietuvių kalbą žodis pateko dar prieš XII amžių. Slavai stiklo pavadinimą gavo iš germanų, plg. got. *stikls* 'taurė' (Vasmer, III, 9 (III, 752–3)).

Liet. *stiklas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 192; DP, 595; SD(1), 167; ChB, 408; LKŽ, XIII, 774–6).

Liet. *suknià*, plg. lenk. *suknia* (Fraenkel, 938). Slaviškos kilmės žodis, siejamas su rus. *сукно* 'milas, gelumbė', *сукать* 'vyti', liet. *sùkti* (Vasmer, III, 42–3 (III, 799)).

Liet. *suknia* senuosiuose kalbos paminkluose nepasitaiko (LKŽ, XIV, 77).

Liet. *šālikas*, plg. lenk. *šalik*, baltr. *шалук* (Fraenkel, 959). Persiškos kilmės žodis, kilęs iš Indijos miesto *Shaliat*, per anglų kalbą, plg. angl. *shawl*, patekęs į įvairias Europos kalbas. Slavai jį gavo iš prancūzų arba vokiečių kalbos, plg. pranc. *châle*, vok. *Schal* (Vasmer, III, 370 (IV, 401); Klein, II, 1432).

Liet. *šālikas* vartojamas naujesniuose raštuose (LKŽ, XIV, 442). Vokiečių kalboje šis žodis pasirodė XIX a. pradžioje.

Liet. *šālmas* veikiausiai kilęs iš s. rusų kalbos (Būga, III, 707; Skardžius, 213; Fraenkel, 960). Slavai šį žodį turėjo gauti iš germanų, plg. got. *hilms*, s. vok. aukšt. *hēlm* (Vasmer, III, 388 (IV, 424–5); Kluge, 302).

Liet. *šalmas* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (WEv, 121; DP, 553; SP, I, 13; SD(3), 363; LKŽ, XIV, 461–2).

Spalvos ir kitos ypatybės

Liet. *aršūs*, plg. baltr. *горшы* 'blogesnis' (Fraenkel, 16–7). Gali būti ir neskolinys (Urbutis, Blt., 25(1), 44–50)

Naujesnių raštų žodis (LKŽ, I, 312–3).

Liet. *bagótas*, plg. baltr. *багаты*, lenk. *bogaty* (Skardžius, 36; Fraenkel, 29). Slavų kalbų žodis siejamas su slav. **bogъ* 'dievas' ar **bogъ* 'turtas', plg. lenk. *zboże* 'javai; turtas' (Vasmer, I, 98–9 (I, 182); Sławski, I, 38).

Liet. *bagotas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (BP, II, 190; ChB, 129; Lex., 140; LKŽ, I, 555).

Liet. *blōgas*, plg. baltr. *благі* (Būga, III, 671; Skardžius, 43; Fraenkel, 45–6). Slavų kalbų žodžio kilmė labai neiški (Sławski, I, 35–6; ЭСБМ, I, 355–6).

Liet. *blogas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (BB, 137; MP, 54; ChB, 150; Lex., 154; LKŽ, I, 939).

Liet. *gātavas*, plg. s. lenk. *gotow* (Būga, II, 346; Skardžius, 74–5; Fraenkel, 139). Slavų kalbų žodžio kilmė labai neaiški, mėginamas sieti su alb. *gat* ‘gatavas’ (tačiau ir patys albanai žodį galėjo pasiskolinti iš slavų). Kiti sieja su got. **gataws*, plg. got. *gataujan* ‘atlikti, veikti’ (kiti laiko skoliniai iš germanų). O. Trubačiovas mėgina sieti su ide. **gyǎ-* ‘eiti’ (Vasmer, I, 301 (I, 448–9); Sławski, I, 328–9; Трубачев, 7, 70–2).

Liet. *gatavas* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 460; DP, 45; ChB, 141; PK, 184; SD(1), 38; LKŽ, III, 155).

Liet. *prāstas*, plg. baltr. *просты*, lenk. *prosty* (Skardžius, 176; Fraenkel, 645–6). Slavų kalbų žodžio kilmė aiškinama įvairiai. Gal daugiausia šalininkų turi siejimas su skr. *prasthaḥ* ‘aikštelė kalno viršūnėje’, air. *ross* ‘miškas, iškyšulys’. Pirminė slavų kalbų žodžio reikšmė būtų ‘išsikišęs’ (Vasmer, II, 444 (III, 380); Mayrhofer, II, 373). Būga liet. *prāstas*, lat. *prasts* laikė savais žodžiais ir siejo juos su liet. *prāsti*, lat. *prast*, plg. liet. *pāprastas*, *īprastas*, *priprastas* (Būga, II, 110–1). Fonetiskai toks aiškinimas yra labai įmanomas, tačiau žodžio reikšmė rodytų, jog veikiau tai skolinys iš slavų. Pagaliau įmanomas ir toks atvejis, kad lietuvių kalbos žodžio reikšmė pakito dėl slavų kalbų žodžio įtakos. Pastaruoju metu rimtų argumentų, kad liet. *prāstas* gali būti baltiškos kilmės žodis, išklė J. Otkupščikovas (Откупщиков, Эт., 1984, 94–6).

Liet. *prastas* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 24; DP, 98; BB, 226; PK, 178; ChB, 258; SD(1), 140; LKŽ, X, 549–51).

Liet. *rūžavas*, plg. lenk. *rózowy*. Lenkų kalbos žodis neatskiriamas nuo lenk. *róza* ‘rožė’ (Brückner, 466).

Liet. *ružavas* – naujesnių raštų ir tarmių žodis (LKŽ, XI, 1041).

Liet. *šviežias* (< *sviēžias*), plg. baltr. *свежы* (Būga, II, 614; Skardžius, 212; Fraenkel, 1044). Slavų kalbų žodis mėginamas sieti su got. *swikns* ‘švarus’, s. isl. *sykn* ‘nekaltas’, liet. *sveikas* (Vasmer, II, 587 (III, 571)).

Liet. *sviežias* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 350; SD(1), 177; LKŽ, XIV, 350).

Liet. *tykūs*, plg. baltr. *чixи*, lenk. *cichy* (Būga, II, 461; Skardžius, 222; Fraenkel, 1090). Slavų kalbų žodis siejamas su liet. *teisūs*, *tiesà* (Vasmer, III, 109 (IV, 63)).

Liet. *tykus* (ir forma *tykas*) pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (KN, 262; SD(1), 14). Senuosiuose raštuose vartojamas iš šio būdvardžio kilęs veiksmožodis *tykoti* (DP, 338; SP, II, 103).

Tikėjimas, prietarai ir kitos abstrakčios sąvokos

Liet. *altorius*, plg. lenk. *oltarz*, baltr. *алтар* (Būga, III, 421; Skardžius, 28; Fraenkel, 8). Slavai ši žodį per tarpininkus arba tiesiog gavo iš lotynų kalbos, plg. lot. *altāre*: lot. *altus* 'aukštas' (Vasmer, I, 14 (I, 72)).

Liet. *altorius* (ir forma *altarius*) dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 25; DP, 35; BB, 95; PK, 75; ChB, 49; SD(1), 113; LKŽ, I, 112).

Liet. *apāštalas*, plg. lenk. *apostol* (Būga, I, 341, III, 764, 778; Skardžius, 29–30; Fraenkel, 12). Slaviškojo žodžio šaltinis yra graikų kalba (Vasmer, I, 20 (I, 81)).

Liet. *apaštalas* (ir forma *apastalas*) labai dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 84; DP, 112; PK, 245; ChB, 249; SD(3), 3; LKŽ, I, 184).

Liet. *bažnyčia*, plg. baltr. *божница*, s. lenk. *bożnica* (Būga, I, 349–50, III, 755; Skardžius, 40; Fraenkel, 38). Slaviškos kilmės žodis, sietinas su rus. *бог* 'dievas', lenk. *bóg* (Brückner, 33–4).

Liet. *bažnyčia* labai gausiai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 30; DP, 118; PK, 133; ChB, 49; SD(1), 61; LKŽ, I, 700).

Liet. *davatkà*, plg. lenk. *dewotka* (Fraenkel, 84). Šio žodžio šaltinis yra lot. *devotus* 'visiškai atsidavęs'.

Liet. *davatka* – vėlesnių raštų žodis (LKŽ, II, 338).

Liet. *gadynė*, plg. baltr. *година, гадзіна* (Skardžius, 73; Fraenkel, 127). Baltarusių kalbos žodis sietinas su baltr. *год* 'metai', rus. *год* (ЭСБМ, III, 100; Трубачев, 6, 187–8).

Liet. *gadynė* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 433; BP, I, 315; SD(1), 35; LKŽ, III, 8).

Liet. *yda* 'negera upatybė', plg. baltr. *зуд* (< *зуд*) 'šlykštytynė' (Būga, III, 778; Skardžius, 84; Fraenkel, 181). Baltarusių kalbos žodis siejamas su rus. *зад* 'šlykštytynė', liet. *gėda* (Трубачев, 6, 81–2, 7, 220).

XVI–XVII a. raštuose randame *ydas* 'vabalas, parazitas, piktačarys' (DP, 398; SP, II, 4; LKŽ, IV, 8). Tokiomis reikšmėmis žodis vartojamas ir slavų kalbose. Liet. *yda* 'negera upatybė' vartojamas vėlesniuose raštuose (LKŽ, IV, 7).

Liet. *Kalėdos*, plg. baltr. *коляды* (Būga, I, 348, 432, III, 776; Skardžius, 93; Fraenkel, 208). Slaviškojo žodžio šaltinis yra lot. *calendae* 'pirmoji mėnesio diena': lot. *calo -are* 'šaukti, sušaukti'. Su šiais lotynų kalbos žodžiais sietinas ir daugelyje Europos kalbų vartojamas kalendoriaus pavadinimas, plg. vok. *Kalender*, rus. *календарь*, lenk. *kalendarz*, iš kurio

kilo ir liet. *kalendōrius* (Vasmer, I, 606 (II, 299–300); Sławski, II, 27, 353–4; Salys, III, 273–5).

Liet. *Kalėdos* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 149; DP, 2; BP, I, 47; LKŽ, V, 130).

Liet. *klebōnas*, plg. baltr. *клебан*, lenk. *kleban* (Skardžius, 103; Fraenkel, 266–7). Slavų kalbų žodžio šaltinis yra lot. *plēbanus*: lot. *plebs* ‘minia, prasta liaudis’ (Vasmer, II, 368 (III, 277); Brückner, 417; Salys, III, 279–280).

Liet. *klebonas* pasitaiko XVII a. raštuose (KlGr, 158; Lex., 133; LKŽ, VI, 21). Šiaip pirmuosiuose mūsų raštuose vartojama forma *plebonas* (Mž, 95; DP, 388, SD(1), 123).

Liet. *koplyčia*, plg. lenk. *kaplica* (Skardžius, 107; Fraenkel, 281). Lenkai šį žodį gavo iš čekų, šie iš germanų, plg. vok. *Kapelle*, o šio šaltinis yra vid. lot. *cappella* ‘apsiaustėlis’: lot. *cappa* ‘toks apsiaustas’. Žodžiu *cappella* buvo pavadinti maldos namai, kuriuose buvo laikomas vieno šventojo apsiaustas. Tos pačios kilmės yra ir liet. *kapelà* ‘toks orkestras’ (Sławski, II, 57; Kluge, 348).

Liet. *koplyčia* randamas J. Bretkūno biblijos vertime, K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (BB Ez 20, 29; SD(1), 51; LKŽ, VI, 349).

Liet. *krikštas* ‘priėmimo į krikščionių religiją apeigos; kryžius mirusiam prisiminti’, plg. s. rus. *крѣсть* ‘kryžius’ (Būga, I, 341, 431–2, III, 764; Skardžius, 110; Fraenkel, 297–8). Konsonantizmas pakito lietuvių kalbos dirvoje. Slav. **krbstь* iš pradžių reiškė ‘Kristus’ ir per germanus atėjo iš lotynų kalbos (Vasmer, I, 661–2 (II, 374); Sławski, I, 85–6).

Liet. *krikštas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 587; DP, 28; MP, 145; PK, 129; SD(3), 31; LKŽ, VI, 584–5).

Liet. *krūžius*, plg. lenk. *krzyż*, baltr. *кряж* (Skardžius, 111; Fraenkel, 300–1). Į lenkų kalbą šis žodis veikiausiai per čekų ar kurią nors romanų kalbą pateko iš lotynų kalbos, plg. lot. *crux*. Iš lenkų jį pasiskolino ir rytų slavai (Vasmer, I, 672 (II, 388); Sławski, III, 256–8).

Liet. *kryžius* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 56; DP, 100; PK, 124; ChB, 257; SD(3), 137; LKŽ, VI, 672–3).

Liet. *Kūčia*, *Kūčios* ‘kalėdų išvakarių diena; tą dieną valgoma vakarienė; virti nugrūsti kviečiai ar žirniai, valgomi kalėdų išvakarėse su miešimu’, plg. baltr. *куцця*, rus. *кутья*, lenk. *kutia*, *kucja* (Būga, I, 431, II, 364–5; Skardžius, 113; Fraenkel, 304). Slavų kalbų žodžio šaltinis yra n. gr. *κουκκιά* ‘pupos’, kuris savo ruožtu sietinas su gr. *κόκκος* ‘grūdas, vaisiaus kauliukas, sėkla’ (Vasmer, I, 707 (II, 435); Sławski, III, 444; Salys, III, 280–2).

Žodis į lietuvių kalbą turėjo patekti dar prieš oficialų krikščionybės

įvedimą. Tačiau senuosiuose raštuose beveik nevartojamas: Volfenbiutelio postilėje randame *su kuciamis (su žirniais)* (WP, 72; LKŽ, VI, 756, 757, 758). Daugiskaitos forma atsirado pagal kitus daugiskaitinius švenčių pavadinimus, plg. *Kalėdos, Velykos, Antaninės*.

Liet. *mišià, mišios*, plg. lenk. *msza* (Būga, I, 347; Skardžius, 133; Fraenkel, 460). Lenkai per čekus gavo iš vokiečių, plg. s. vok. aukšt. *missa*, kurio šaltinis yra lot. *missa*: lot. *mitto, -ere* 'leisti, pasiųsti' (Brückner, 347; Kluge, 474–5).

Liet. *mišia* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 546; WP, 124; SD(1), 83; LKŽ, VIII, 285–6, 287).

Liet. *pagónis*, plg. lenk. *pogán*, baltr. *погань* (Skardžius, 151; Fraenkel, 524). Slavų kalbų žodžio šaltinis yra lot. *pagānus* 'kaimo gyventojas; kaimietiškas': lot. *pāgus* 'kaimas, sritis' (Vasmer, II, 381 (III, 294–5); Brückner, 426).

Liet. *pagonis* (ir forma *pagonas*) dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 262; DP, 70; BB, 200; PK, 228; ChB, 39; SD(1), 129; LKŽ, IX, 89–90).

Liet. *parāpija*, plg. lenk. *parafia* (Skardžius, 157; Fraenkel, 540). Lenkų kalbos žodžio šaltinis yra lot. *porochia*, o šio gr. *παρουσία* 'buvimas svetimoje šalyje' (Vasmer, II, 315 (III, 205); Brückner, 395).

Liet. *parapija* randamas XVII a. rankraštiniuose Rytų Prūsijos žodynuose (Lex., 108; LKŽ, IX, 404).

Liet. *pāsninkas, pāsnykas*, plg. baltr. *nocnik* (Būga, III, 778; Skardžius, 159; Fraenkel, 547). Į slavų kalbas žodis veikiausiai pateko iš germanų, plg. s. vok. aukšt. *fasto*. Visose germanų kalbose vartojamas, germaniškos kilmės žodis (Vasmer, II, 415–6 (III, 340–1); Kluge, 186).

Forma *pasninkas*, kuri randama jau XVII a. rankraštiniuose Rytų Prūsijos žodynuose, atsirado lietuvių kalbos dirvoje. Liet. *pasnykas* randamas daugelyje pirmųjų rašto paminklų (Mž, 554; DP, 109; MP, III, 72; PK, 205; ChB, 232; LKŽ, IX, 513–4, 514).

Liet. *pópiežius*, plg. lenk. *papież* (Būga, II, 216; Skardžius, 173; Fraenkel, 638). Slavai šį žodį gavo iš vokiečių, plg. s. bavarų *pāpes*, s. vok. aukšt. *bābes*. Vokiečių kalbos žodžio šaltinis yra lot. *pāpex*, kuris kilęs iš žodžių *pāpa* 'tėvas' ir *pontifex* 'vyriausias žynys, kunigas' (Vasmer, II, 311–2 (III, 200–1); Brückner, 394; Kluge, 530–1).

Liet. *popiežius* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 205; BP, I, 63; PK, 206; SD(1), 119; LKŽ, X, 437).

Liet. *rōjus*, plg. baltr. *paŭ*, lenk. *raj* (Būga, I, 553; Skardžius, 191; Fraenkel, 742). Į slavų kalbas žodis veikiausiai pateko iš Rytų kalbų, plg.

skr. *rayih* 'turtas, nuosavybė' (Vasmer, II, 486 (III, 435–6); Mayrhofer, III, 45–6).

Liet. *rojus* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 202; DP, 429; PK, 119; ChB, 381; LKŽ, XI, 815).

Liet. *Velykos*, plg. baltr. *вялікі (дeнь)* (Būga, I, 348, 431, III, 776; Skardžius, 234–5; Fraenkel, 1219). Slaviškos kilmės žodis, padarytas graikų kalbos *μεγάλη ἡμέρα* 'didžioji diena' pavyzdžiu. Praslavų **velikъ* gana neaiškios kilmės žodis, mėginamas sieti su toch. A *wäl* 'kunigaikštis, valdovas', toch. B *walo* (Vasmer, I, 181 (I, 289); ЭСБМ, II, 300).

Liet. *Velykos* randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 266; DP, 138; BP, I, 356; PK, 159; ChB, 100).

Fizinė ir psichinė veikla

Liet. *gróti*, plg. lenk. *grac* 'žaisti, griežti, garsiai loti' (Fraenkel, 162). Praslavų **jьgrati* siejama su skr. *éjati* 'juda' (Sławski, I, 331–2, 336; Mayrhofer, I, 126). M. Fasmeris su šiais žodžiais siejo ir liet. *dikštytis* 'kaprizytis' (Vasmer, I, 470 (II, 116)).

K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime randame *groju* 'baruosi, krankiu' (SD(3), 127). 'Griežti' reikšme šis veiksmažodis vartojamas vėlesniuose rašto paminkluose.

Liet. *krikštyti*, plg. s. rus. *крѣстѹ* (Būga, I, 340, 341; Skardžius, 110; Fraenkel, 297–8). Rusų kalbos veiksmažodis veikiausiai sudarytas iš rus. *крѣстъ*, nors kartais galėjo būti ir paskolintas iš vokiečių kalbos, plg. vid. vok. aukšt. *kristen* (Vasmer, I, 662 (II, 374)).

Liet. *krikštyti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 24; DP, 29; BP, I, 39; PK, 201; ChB, 101; LKŽ, VI, 590–1).

Liet. *lėbauti*, plg. lenk. *labować* 'gyventi savo malonumui, tinginiauti' (Fraenkel, 349). Lenkų kalbos žodis taip pat yra skolinys (Brückner, 288).

Liet. *lėbauti* randamas J. Bretkūno postilėje, XVII a. rankraštiniam žodyne (BP, II, 223; Lex., 66; LKŽ, VII, 223).

Liet. *liūdyti*, plg. baltr. **людыть*, s. lenk. *ludzić* (Būga, II, 494–5; Skardžius, 123; Fraenkel, 378). Slaviškos kilmės žodis, sietinas su rus. *люду* 'žmonės', liet. *liūdis* ir kt.

Liet. *liudyti* randamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 19; DP, 450; BP, I, 411; PK, 78; ChB, 282; LKŽ, VII, 600–1).

Liet. *siūlyti*, plg. [baltr. *сулиць* (Skardžius, 197; Fraenkel, 788). Slavų kalbų žodžio kilmė gana neaiški, mėginama sieti su s. rus. *сулей* 'geriau' (Vasmer, III, 44 (III, 801)).

Liet. *siūlyti* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 10; BP, II, 470; SP, I, 242; ChB, 201; LKŽ, XII, 596–8).

Liet. *skālyti*, plg. lenk. *skolić* (Fraenkel, 794). Slavų kalbų žodis siejamas su lat. *skalš* 'garsus', liet. *paskalà*, s. vok. aukšt. *scellan* 'skambėti'. M. Fasmeris lietuvių kalbos žodį laikė minėtų žodžių giminaičiu, o ne skolinium iš slavų (Vasmer, II, 642 (III, 646)).

Liet. *skalyti* randamas K. Sirvydo žodyno 1642 m. leidime (SD(3), 405; LKŽ, XII, 706–7).

Liet. *ulióti*, plg. baltr. *зуляць* (Skardžius, 228; Fraenkel, 1161). Slavų kalbų žodžio kilmė aiškinama labai įvairiai. Visos ligi šiol pateiktos etimologijos kelia abejonių. Mėginta sieti ir su liet. *gulėti* (Vasmer, I, 320 (I, 473–4); ЭСБМ, III, 113–4; Трубачев, 7, 171–3).

Liet. *ulioti* pasitaiko J. Bretkūno raštuose (BP, 53).

LIETUVIŲ KALBOS GERMANIZMAI

Dar gerokai prieš mūsų erą baltų kultys susidūrė su germanų kultimis. Iš pradžių šie kontaktai veikiausiai buvo silpni. Jie galėjo kiek suintensyvėti nuo II a. pr. m. e., kai į Oderio-Vyslos sritį ėmė keltis rytų germanai, tarp kurių buvo ir gotai. Gotai artimiau bendravo su prūsais. K. Būga manė, kad prūsai su gotais bendravo jau net nuo V–IV a. pr. m. e. iki III m. e. amžiaus¹⁸. Tačiau turbūt realesnė prūsų ir gotų kontaktų data yra II a. pr. m. e. ir II m. e. amžius, nes tokia ilga, kaip K. Būga teigė, gotų ir prūsų kaimynystė turėjo palikti ryškesnių pėdsakų prūsų kalboje. Prūsų kalboje randama vos keletas žodžių, kurie galėjo būti tiesiogiai paskolinti iš gotų. Kai kurie šie žodžiai per prūsus pasiekė ir lietuvių bei latvių kalbas.

Keletas gotų kalbos skolinių būdingi vien tik prūsų kalbai:

Pr. *ilmis* 'stoginė' < got. **hilms*, plg. norv. *hjelm* (Būga, II, 85, 86; Trautmann, A. Spr., 346; Топоров, III, 42–3).

Pr. *kelmis* 'kepurė' < germ. **xelmaz*, plg. vok. *Helm* 'šalmas' (Būga, II, 85, 86; Trautmann, A. Spr., 356; Топоров, III, 311–2).

Pr. *lapinis* 'šaukštas' < got. **lapins*, plg. s. vok. aukšt. *leffil* (Būga, II, 85, 86; Trautmann, A. Spr., 368; Endzelīns, IV(2), 250; Kluge, 444), K. O. Falkas pr. *lapinis* laiko baltišku žodžiu, sietinu su liet. *lāpas* (Falk, Mélanges Skok, 1985, 137–141).

Pr. *rikijs* 'ponas, viešpats' < got. **reikeis*, plg. s. vok. aukšt. *rīhhi* 'galingas' (Būga, II, 85, 86; Trautmann, A. Spr., 415; Endzelīns, IV(2), 295). K. Būgos nuomone, galėjo būti gautas ir iš vokiečių kalbos.

¹⁸ Būga K. Rinktiniai raštai. T. 2. P. 230–2.

Pr. *rijks* 'valstybē' < got. *reiki* (Būga, II, 85, 86; Trautmann, A. Spr., 415; Endzelīns, IV (2), 295).

Labai neaiškus yra baltų ir šiaurės germanų kalbų santykių klausimas. Baltų kiltys prekiaavo su Skandinavijos germanais. Yra taip pat žinių apie karinius jų susidūrimus. K. Būga šiaurės germanų skoliniais baltų kalbose laikė tris žodžius: liet. *gātvē*, lat. *gatve* 'alėja, bandotakis'; liet. *kliēpas* 'kepalas', lat. *klāips*; liet. *kviečiai*, lat. *kvieši*¹⁹. Tačiau dviejų pastarųjų žodžių germaniškumas yra labai abejotinas. Pirmasis veikiausiai yra slavizmas arba baltiškios kilmės žodis, o antrasis — baltiškios kilmės žodis²⁰.

Visose trijose baltų kalbose randame daug skolinių iš vokiečių kalbos. Šie skoliniai į baltų kalbas pateko įvairiais laikais per tiesioginius atskirų baltų kalbų ir vokiečių kalbos kontaktus.

Neturime jokių žinių apie paskutinių gyvavimo dešimtmečių prūsų kalbą, bet ji tikriausiai buvo visiškai užteršta germanizmais. Tačiau išlikusių prūsų kalbos paminklų analizė rodo, kad juose slavizmų procentas vis dėlto yra didesnis negu germanizmų. Tai paaiškinama labai ilgai trukusiais slavų (daugiausia lenkų) ir prūsų kontaktais iki prūsų susidūrimo su vokiečiais.

Didelės įtakos vokiečių kalba turėjo latvių kalbai. Ši įtaka truko apie septynetą šimtmečių.

J. Zēveris (Sehwers), plačiai tyrinėjęs vokiečių kalbos skolinius latvių kalboje, nurodo daugiau kaip 2750 vokiškos kilmės žodžių²¹. Žinoma, ne visų šių žodžių vokiška kilmė yra neabejotinai įrodyta. Kita vertus, ne visi vokiečių kalbos skoliniai, vartoti latvių kalbos tarmėse ar raštuose, užfiksuoti J. Zēverio veikale. Taip pat toli gražu ne visi šie tarmėse ir rašytiniuose paminkluose randami žodžiai pateko į literatūrinę kalbą. Tačiau ir literatūrinėje latvių kalboje jų procentas gana didelis. Latvių kalbininkė D. Zemzarė nurodo, kad čia jų esama apie penketą šimtų²².

Pirmieji vokiečių kalbos skoliniai į lietuvių kalbą veikiausiai pateko jau XIII—XIV a., kai, susikūrus Lietuvos valstybei, į jos miestus atsikėlė vokiečių pirklių ir amatininkų.

Didesnės įtakos vokiečių kalba turėjo žemaičiams ir suvalkiečiams, nes jie palaikė glaudesnius santykius su vokiečių kolonizuota Rytų Prū-

¹⁹ Būga K. Rinktiniai raštai. T. 2. P. 230—2.

²⁰ Plg. p. 41.

²¹ Sehwers J. Sprachlich-kulturhistorische Untersuchungen vornehmlich über den deutschen Einfluss im Lettischen. Leipzig, 1936. S. X.

²² Zemzare D. Latviešu vārdnīcas. Rīga, 1961. Lpp. 416; Ozols A. Aizgūta veclatviešu rakstu valodas leksika un mūsdienų latviešu valoda // Latviešu leksikas attīstība. Rīga, 1968. Lpp. 11—49.

sija. Suvalkija net kurį laiką (1795–1807 m.) buvo administracinėje vokiečių valdžioje. Aišku, labiausiai vokiečių kalbos buvo veikiamos Rytų Prūsijos ir vadinamojo Klaipėdos krašto lietuvių tarmės.

Įdomią lietuvių kalbos germanizmų statistiką pagal „Lietuvių kalbos atlaso“ I tomo (V., 1977), skirto leksikai, medžiagą pateikia Z. Zinkevičius. Jo apskaičiavimai rodo, kad Klaipėdos krašte germanizmai (paprastai vokiečių kalbos skoliniai) sudaro 18–23 % visos žemėlapiuose pateiktos tarminės leksikos. Šiaurės ir pietų žemaičių plote jų esama apie 4 % (rytuose)–10 % (vakaruose). Vakarų aukštaičių rytinėje dalyje yra apie 3 %, o vakarinėje vietomis net 11 %. Kitose mūsų tarmėse germanizmų procentas svyruoja nuo 0,5 (rytuose, pietryčiuose) iki 3 (šiaurėje prie Latvijos, kur dalis jų gali būti gauta per latvių kalbą)²³.

K. Alminauskis savo darbe „Lietuvių kalbos germanizmai“ (Die Germanismen des Litauischen. K., 1935) nurodo apie 2.800 vokiškos kilmės žodžių. Tačiau daugumas šių skolinių vartota tik baigiančių nutautėti Rytų Prūsijos lietuvių kalboje. Tik nedidelė jų dalis yra plačiau vartojama mūsų tarmėse, o dar mažesnė dalis pateko į literatūrinę kalbą. Įdomus faktas, kad net pirmuosiuose lietuviškuose raštuose, kurių autoriai gyveno ir dirbo buvusioje Rytų Prūsijoje, germanizmų skaičius yra daug mažesnis negu slavizmų. Pavyzdžiui, M. Mažvydo raštuose iš apie 620 skolinių yra tik keliolika germanizmų (be to, dalis jų tikriniai žodžiai)²⁴.

Apytikriai apskaičiavimai rodo, kad germanizmai sudaro apie 0,5 % lietuvių literatūrinės kalbos leksikos.

Štai plačiau vartojami lietuvių kalbos germanizmai.

Giminystė ir žmonių bendruomenė

Liet. *būdelis*, plg. vid. vok. žem. *boddel*, Rytų Prūsijos vok. *bodel* (Alminauskis, 37; Fraenkel, 62). Tos pačios kilmės ir lat. *budelis* (Schwers, 20). Vokiečių kalbos žodis siejamas su vok. *bieten* 'siūlyti', *entbieten* 'pranešti'. Iš pradžių žodis reiškė valdininką, kuris teisėjo vardu pranešdavo jam apie atvykimą į teismą (Kluge, 115).

Liet. *budelis* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 176; SD(1), 52; LKŽ, I, 1120–1).

²³ Zinkevičius Z. Mintys pasirodžius lietuvių kalbos atlaso I tomui // Blt. T. 14 (2). P. 150.

²⁴ Palionis J. Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a. P. 286–8; apie pirmųjų mūsų raštų germanizmus plg. Griniūtė S. Rytų Prūsijos XVI–XVIII a. lietuviškų raštų leksikos germanizmų fonetinė adaptacija // Klb. T. 26(3). P. 83–94.]

Liet. *būras*, plg. Rytų Prūsijos vok. *būr* 'valstietis', vok. *Bauer* (Alminauskis, 39; Fraenkel, 65). Vokiškos kilmės žodis, siejamas su vok. *Bauer* 'narvelis', s. vok. aušt. *būr* 'namas, mažas kambarys', kurie savo ruožtu sietini su ide. **bhū-* šaknies žodžiais, plg. s. vok. aukšt. *būvan* 'užstatyti, gyventi', liet. *būti* (Kluge, 57).

Liet. *būras* literatūrinėje kalboje daugiausia paplito per K. Donelaičio raštus (LKŽ, I, 1172; Lex., 13).

Liet. *kūnigas*, plg. s. vok. aukšt. *kunig* 'kunigaikštis, karalius' (Būga, II, 91; Alminauskis, 75–6; Fraenkel, 310–1). Germaniškos kilmės žodis, sietinas su got. *kuni* 'giminė' (Kluge, 391). K. Būgos nuomone, į lietuvių kalbą žodis pateko apie 1200 metus. Iš germaniškos formos **kuningaz* kilo ir rus. *князь* 'kunigaikštis', lenk. *ksiądz* 'kunigas', suom. *kuningas* 'karalius' (Vasmer, I, 581 (II, 266); Toivonen, II, 238). Pirminė lietuvių kalbos žodžio reikšmė buvusi 'kunigaikštis', plg. M. Mažvydo *kunigė* 'kunigaikštienė' (Mž, 57). Naujoji 'kunigas' reikšmė veikiausiai atsirado dėl lenkų kalbos įtakos, plg. lenk. *ksiądz* 'kunigas': lenk. *książe* 'kunigaikštis'. Germaniškos kilmės yra lat. *kungs* 'ponas', pr. *konagis* 'karalius' (Sehwers, 61; Endzelīns, IV(2), 242; Топоров, IV, 126–9; Salys, III, 282–5).

Liet. *kunigas* dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (Mž, 127; DP, 27; PK, 160; ChB, 345; SD(1), 51; LKŽ, VI, 893).

Liet. *rākalis* 'odlupys', plg. vok. *Racker* (Alminauskis, 109; Fraenkel, 693). Vokiečių kalbos žodis veikiausiai sietinas su vok. žem. *racken* 'sušluoti', vid. vok. žem. *raken* 'krapštytis, sušluoti' (Kluge, 577). Tos pačios kilmės yra ir lat. *rakaris*, *rakalis* (Sehwers, 98).

Liet. *rakalis* – naujesnių raštų žodis (LKŽ, XI, 98–9).

Liet. *šėlmis*, plg. vok. *Schelm* (Alminauskis, 123; Fraenkel, 971). Germaniškos kilmės žodis. Pirminė reikšmė buvusi 'mirtis, lavonas', plg. iš vokiečių skolinta suom. *kalma* 'mirtis, kapas', s. vok. aukšt. *scalmo* 'mirties vertas', vid. vok. aukšt. *schalme* 'mirtis, maras, lavonas' (Kluge, 642–3). Tos pačios kilmės yra ir lat. *šėlmis* (Sehwers, 129). Į lietuvių kalbą šis žodis, ypač forma *šėlma*, galėjo patekti ir per lenkų kalbą, plg. lenk. *szelma* (Brückner, 547).

Liet. *šėlmis* randamas XVII a. Rytų Prūsijos rankraštiniuose žodynuose (Q, 441; C, II, 411; LKŽ, XIV, 622).

Liet. *švógeris* 'svainis', plg. Rytų Prūsijos vok. *švóger* (Alminauskis, 140; Fraenkel, 1047). Lietuvių kalbos žodžio šaltinis galėjo būti ir lenk. *szwagier*, kurį lenkai savo ruožtu taip pat gavo iš vokiečių. Vokiečių kalbos

žodis veikiausiai sietinas su liet. *šėšuras* ir šio giminaičiais (Kluge, 687, 689). Iš vokiečių kalbos kilo ir lat. *švāģeris* (Sehwers, 141).

Liet. *švogēris* randamas XVII a. rankraštiniame Rytų Prūsijos žodyne (Lex., 77).

Gyvūnija

Liet. *būlius*, plg. vid. vok. žem. *bulle*, Rytų Prūsijos vok. *bull*, *boll* (Būga, III, 671; Alminauskis, 37; Fraenkel, 64). Germaniškos kilmės žodis, veikiausiai sietinas su ide. **bhel-* 'pūstis, tinti, trykšti' šaknies žodžiais, plg. lot. *foliis* 'odinis maišas, dumplės', s. air. *ball* 'penis; kūno dalis' (Kluge, 110; Pokorny, 120). Vokiškos kilmės yra ir lat. *bullis* (Sehwers, 20).

Liet. *bulius* randamas XVII a. rankraštiniame Rytų Prūsijos žodyne (C, I, 380; LKŽ, I, 1153).

Liet. *gañdras*, plg. vok. tarm. *ganter* 'žąsinas', *gander* (Niedermann, Balto-Slavica, 1956, 14–16; Fraenkel, 133). Lat. *gañdrs* veikiausiai yra skolinys iš lietuvių kalbos. Galimas daiktas, kad tokį šio paukščio pavadinimą turėjo ir prūsai: Elbingo žodynėlio 716 žodis *gandams* taisomas į *gandrus* (Endzelins, IV(2), 216; Топоров, II, 152–3). Šiaip baltų kalbų gandro pavadinimas gali būti ir savas, garsažodinės kilmės žodis, plg. slovėn. *gondrāti* 'niurgzti'.

Liet. *gandras* randamas XVII a. rankraštiniuose Rytų Prūsijos žodynuose (C, II, 563; Lex., 84; LKŽ, III, 98). Pasitaiko ten ir forma *gandrys*.

Augmenija

Liet. *aguonà* – gana neaiškios kilmės žodis, veikiausiai kilo iš formos **maguona*, plg. lat. *maguōne*, pr. *moke*, s. vok. aukšt. *māgo*, rus. *мак* gr. *μάκων*. Prūsai aguonos pavadinimą, matyt, gavo iš lenkų, o į lietuvių ir latvių kalbas jis turėjo patekti iš vokiečių kalbos (Fraenkel, 2; Sehwers, 312). Gali būti tai senas Viduržemio jūros pakrančių žodis, arba, kaip teigė V. Machekas, praeuropietiško substrato liekana (Vasmer, II, 89 (II, 560); Machek, 349; Kluge, 483–4; Сабалаяускас, КСИС, 28, 70–72).

Liet. *aguona* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime, rankraštiniame XVII a. Rytų Prūsijos žodyne (SD(1), 35; C, II, 68; LKŽ, I, 28).

Liet. *krýklė* 'slyvų rūšies medis ar jo vaisius', plg. vok. *Krieche*, Rytų Prūsijos vok. *krēkel* (Alminauskis, 72; Fraenkel, 297). Vokiečių kalbos žodžio kilmė neaiški (Kluge, 404). Vokiškos kilmės yra ir lat. *krēķis*, *kriēķene* (Sehwers, 58).

Liet. *kryklė* yra XVII a. rankraštiniam žodyne (Lex., 56; LKŽ, VI, 580).

Liet. *ruņkelis*, plg. vok. *Runkel* (Alminauskis, 114; Fraenkel, 749). Iš vokiečių kalbos šis žodis pateko į daugelį Europos kalbų. Aiškinama, kad augalas tokį vardą gavęs dėl susiraukšlėjusių sėklų: vok. *Runzel* 'raukšlė' (Kluge, 615). Vokiškos kilmės yra ir lat. *ruņkulis* (Sehwers, 103). Į palatvio lietuvių tarmes šis augalo pavadinimas pateko iš latvių kalbos.

Liet. *runkelis* – vėlesnių raštų ir tarmių žodis (LKŽ, XI, 965–6; LKA, I, ž. Nr. 88, p. 162).

Liet. *tūlpė*, plg. vok. *Tulpe* (Alminauskis, 144; Fraenkel, 1138). Į Europos kalbas šis žodis per turkus atkeliavo iš persų, plg. pers. *dulbānd* 'turbanas' (Kluge, 797).

Liet. *tulpė* randamas naujesniuose raštuose.

Liet. *vikis*, *vikiai*, plg. vok. *Wicke* (Alminauskis, 147; Fraenkel, 1249). Vokiečių kalbos žodžio šaltinis yra lot. *vicia* (Kluge, 858). Iš vokiečių kalbos kilo ir lat. *vīķis*, pr. *wickis* (Sehwers, 157; Endzelīns, IV(2), 337).

Liet. *vikis* randamas XVII a. rankraštiniuose Rytų Prūsijos žodynuose (C, II, 962; Lex., 105).

Negyvosios gamtos kūnai bei reiškiniai

Liet. *griovys*, plg. vid. vok. žem. *grave* (Fraenkel, 171). Germaniškos kilmės žodis, siejamas su ide. **ghrebh-* 'draskyti, kasti' šaknies žodžiais, plg. got. *graban* 'kasti' (Kluge, 226). Iš vokiečių kalbos paskolinta ir lat. *grāvis* (Sehwers, 36). Šiaip liet. *griovys* būtų galima sieti su ir liet. *griauti*. Skolinys iš vokiečių yra ir liet. *grābė* 'griovys'.

Liet. *griovys* – vėlesnių raštų žodis (LKŽ, III, 615–6).

Liet. *gūsis* 'kartas, tarpas; pūstelėjimas', plg. vok. *Guss* (Alminauskis, 55; Fraenkel, 179). Germaniškos kilmės žodis: vok. *giessen* 'lieti, pilti, lyti' (Kluge, 257, 277).

Liet. *gūsis* – naujesnių raštų žodis (LKŽ, III, 762).

Liet. *olà*, plg. vid. vok. žem. *hol* (Fraenkel, 516). Vokiečių kalbos žodis siejamas su vok. *hohl* 'tuščias, tuščiaaviduris', liet. *káulas* (Kluge, 313).

Liet. *ola* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 309; MP, 284; SD (3), 85; LKŽ, VIII, 1000).

Statyba, technika, buitinis

Liet. *akselys* 'kapojai', plg. Rytų Prūsijos vok. *haksel* (Alminauskis, 24; Fraenkel, 5). Vokiškos kilmės žodis: vok. *hacken* 'kapoti' (Kluge, 279).

Liet. *akselys* – vėlesnių raštų ir tarmių žodis (LKŽ, I, 85).

Liet. *alūs* – gana neaiškios kilmės žodis. K. Būgos nuomone, ši žodį prūsai, plg. pr. *alu* ‘midus’, pasiskolino iš gotų, o per prūsus jį gavo ir lietuviai bei latviai, plg. lat. *alus* (Būga, II, 84, 86; Fraenkel, 8–9). Germaniškai *alūs* kilmei pritaria ir kai kurie kiti tyrinėtojai (A. Stender-Petersenas, F. Špechtas). Tačiau kiti kalbininkai (J. Endzelynas, V. Machekas, V. Kiparskis, M. Fasmeris) mano, kad liet. *alus*, lat. *alus*, pr. *alu* yra giminingi su s. rus. *олю*, s. angl. *ealu* (Vasmer, II, 262 (III, 132–3); Endzelynas, IV(2), 174; Топоров, I, 79–81). K. Kuzavinis, nepritardamas germaniškai šio žodžio kilmei, jį sieja su liet. *alėti* ‘bėgti, tekėti, varvėti’ (Kuzavinis, Blt., 1(2), 180–4). V. Plič-Svityčius yra kėlęs mintį, kad ši *alaus*, kaip ir *midaus*, pavadinimą indoeuropiečiai labai seniai yra pasiskolinę iš semitų (Иллич-Свитыч, Инд.-сем., 5).

Liet. *alus* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 298; SD(1), 122; LKŽ, I, 113–4).

Liet. *aīpas* ‘grūdų valymo mašina’, plg. vok. *Harfe* ‘arfa; arpas’, *harfen* ‘skambinti arfa; sijoti grūdus’. Muzikos instrumento reikšme vokiečių kalbos žodis pateko į daugelį kitų indoeuropiečių kalbų. Iš pradžių šis žodis reiškė ‘sietą’, tam tikrą ‘kankinimo prietaisą’ ir yra siejamas su rus. *коробить* ‘giesti’, lot. *corbis* ‘pintinė, krepšys’ (Kluge, 288–9; Vasmer, I, 27 (I, 90); Шанский, I (1), 150).

Liet. *arpas* – vėlesnių raštų ir tarmių žodis (LKŽ, I, 311).

Liet. *bakūžė*, plg. vid. vok. žem. *backhūs* ‘kepykla, namas, kuriame yra kepyklos krosnis; mažas namelis’ (Alminauskis, 28; Fraenkel, 30). Vokiškos kilmės žodis, plg. vok. *backen* ‘kepti’ + *Haus* ‘namas’. Iš vokiečių kalbos kilo ir lat. *bakūzis* ‘kepykla’ (Schwers, 7).

Liet. *bakūžė* – vėlesnių raštų ir tarmių žodis (LKŽ, I, 579).

Liet. *bālkis*, plg. vid. vok. žem. *balke* (Alminauskis, 29; Fraenkel, 31). Germaniškos kilmės žodis, siejamas su liet. *balžienas* ‘akėčių, rogių, staklių skersinis’, rus. *болозно* ‘stora lenta’ (Kluge, 46; Vasmer, I, 103 (I, 188–9)).

Liet. *balkis* randamas XVII a. Rytų Prūsijos rankraštiniuose žodynuose (C, I, 229; Lex., 12; LKŽ, I, 597).

Liet. *dūrpė*, plg. vok. žem. *turf* (Fraenkel, 113). Žodžio pradžios konsonantizmas, E. Frenkelio nuomone, galėjęs pasikeisti dėl liet. *dūrti* įtakos. Germaniškos kilmės žodis, patekęs ir į kai kurias kitas indoeuropiečių kalbas, mėginamas sieti su skr. *darbhāḥ* ‘kuokštas’ žolės’ (Kluge, 784).

Liet. *dūrpė* – vėlesnių raštų žodis (LKŽ, II, 906).

Liet. *gėlda*, plg. s. vok. aukšt. *geltā*, *gelda* (Fraenkel, 144). Į vokiečių kalbą žodis atėjo iš lotynų kalbos, plg. vid. lot. *gallēta* ‘indas, kubilas’

(Kluge, 245). K. Būga liet. *gēlda* laikė savo žodžiu ir siejo su rus. *жолн* 'lo-vys' (Būga, I, 337–8). Tokiai nuomonei pastaruoju metu pritaria ir V. Toporovas. Jis su liet. *gēlda*, pr. *galdo* sieja ir lat. *galds* 'stalas' (Топоров, II, 136–8).

Liet. *gelda* randamas XVII a. rankraštiniame žodyne (Lex., 62; LKŽ, III, 213).

Liet. *yla* į lietuvių kalbą veikiausiai pateko per prūsus, plg. pr. *ylo*, kurie šį žodį, matyt, gavo iš gotų (got. **ēla*, plg. s. vok. aukšt. *āla*). Tokios kilmės būtų ir lat. *iļēns* (Būga, II, 291–2; Alminauskis, 20; Fraenkel, 183; ME, I, 836; Salys, III, 268–9). Plačiai germanų kalbose vartojamas žodis, siejamas su skr. *ārā* 'yla' (Kluge, 9; Mayrhofer, I, 78). Tam tikrų abejonių dėl germaniškos šio baltų kalbų žodžio kilmės yra pareiškęs V. Toporovas. Jo nuomone, baltų kalbos ylos pavadinimas kartais galėtų būti ir savas žodis (Топоров, III, 43–6).

Liet. *yla* randamas K. Sirvydo žodyno pirmajame leidime (SD(1), 179; LKŽ, IV, 35–6).

Liet. *iñkaras*, plg. vok. *Anker* (Būga, III, 671; Alminauskis, 57; Fraenkel, 185). Germanai šį žodį gavo iš lotynų kalbos, plg. lot. *ancora*, kur jis savo ruožtu atėjo iš graikų (Kluge, 23). Iš vid. vok. žem. formos *anker* kilo ir lat. *ankurs*, *ęñkurs* (Sehwers, 3, 32). Iš germanų kalbų kilo ir rus. *якорь* (Vasmer, III, 487 (IV, 553)). Lietuvių kalbos žodis pakito lietuvių kalbos dirvoje veikiausiai dėl liaudinės etimologijos, plg. liet. *kárti*.

Liet. *inkaras* randamas jau J. Bretkūno raštuose (BP, I, 203; Lex., 5; LKŽ, IV, 114).

Liet. *kálkės*, plg. vok. *Kalk* (Alminauskis, 60; Fraenkel, 209). Vokiečiai savo žodį gavo iš lotynų kalbos, plg. lot. *calx* 'kalkinis akmuo, kalkės' (Kluge, 341). Iš vokiečių kalbos kilo ir lat. *kaļki* (Sehwers, 45).

Liet. *kalkės* (ir forma *kalkiai*) pasitaiko XVII a. raštuose (Lex., 53; LKŽ, V, 142; Palionis, 287).

Liet. *kambarỹs*, plg. vid. vok. žem. *kamer* (Alminauskis, 61; Fraenkel, 213). Germanų kalbų žodžio šaltinis yra lot. *camera* 'skliautas, suskliausta perdanga'. Šis kilo iš gr. *καμάρα* 'skliautas'. Apskritai šis graikiškos kilmės žodis vartojamas daugelyje Europos kalbų, plg. rus. *комора*, lenk. *komora*, pranc. *chambre*, angl. *chamber* (Kluge, 343; Klein, I, 266). Vokiškos kilmės yra ir lat. *kaĩmbaris* (Sehwers, 45).

Liet. *kambarys* – vėlesnių raštų žodis (LKŽ, V, 173). XVI–XVII a. raštuose gana dažnai vartojamas per baltarusių ar lenkų kalbą atėjęs iš to paties šaltinio kilęs žodis *kamará*.

Liet. *klūmpės*, plg. Rytų Prūsijos vok. *klumpe* (Alminauskis, 69; Fraenkel, 275–6). Germaniškos kilmės žodis, siejamas su angl. *clump* 'lui-

tas, grumstas', vid. vok. žem. *klampe* 'kablys', dan. *klampe* 'raštgalyš' (Kluge, 379). Vokiškos kilmės yra ir lat. *klumpas* (Sehwers, 52).

Liet. *klumpės* – vėlesnių raštų žodis (LKŽ, VI, 169, 171).

Liet. *midūs*, plg. s. vok. aukšt. *metu, mito* (Būga, II, 85–6; Alminauskis, 70; Fraenkel, 446–7; Salys, III, 286–7). Į lietuvių kalbą žodis veikiausiai per prūsus pateko iš gotų. Germanų kalbų žodis sietinas su liet. *medūs*, rus. *мед* 'medus, midūs', skr. *mādhu* (Kluge, 475–6).

Liet. *midus* pasitaiko XVI–XVII a. raštuose (DP, 143; BP, II, 195; SD(1), 73; LKŽ, VIII, 133).

Liet. *pašiūrė*, plg. vid. vok. žem. *schūr* (Alminauskis, 97). Priešdėlis *pa-* veikiausiai atsiradęs pagal kitus panašios reikšmės lietuvių kalbos žodžius, plg. liet. *pastogė, padaňgtė, palėpė*. Vid. vok. žem. *schūr*, vok. *Schauer* yra germaniškos kilmės žodžiai, kaip ir vok. *Scheuer* 'daržinė', *Scheune*, sietini su ide. **(s)keu-* 'dengti' šaknies žodžiais (Kluge, 639, 645; Pokorny, 951–2).

Liet. *pašiūrė* randamas J. Bretkūno biblijos vertime (BB Teis 3, 20; LKŽ, IX, 570).

Liet. *pinigas*, plg. vok. žem. *pennig* (Būga, II, 91; Alminauskis, 100; Fraenkel, 594). Daugelyje germanų kalbų vartojamas, gana neaiškios kilmės žodis. Kartais gali būti skolinys iš lotynų kalbos, plg. lot. *pannus* 'audeklo gabalas' (Kluge, 542; Klein, II, 1152). Tam tikro audeklo gabalas galėjo eiti pinigų funkcijas. K. Būgos nuomone, į lietuvių kalbą žodis turėjo patekti apie 1200 metus. Germaniškos kilmės yra ir lenk. *pieniądz* (Brückner, 408–9).

Liet. *pinigas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 331; ChB, 47; SD(1), 122; Kl Gr, 70; LKŽ, IX, 1039–41).

Liet. *rėmas*, plg. Rytų Prūsijos vok. *rām* (Alminauskis, 110; Fraenkel, 717). Vokiečių kalbos žodis sietinas su liet. *remti* (Kluge, 579). E. Frenkelis linkęs manyti, jog lietuviai žodį *rėmas* galėjo pasiskolinti ir iš lenkų, plg. lenk. *rama*. Į lenkų kalbą jis taip pat atėjęs iš vokiečių (Brückner, 453).

Liet. *rėmas* randamas XVII a. rankraštiniuose Rytų Prūsijos žodynuose (Q, 180; Lex., 35; LKŽ, XI, 426).

Liet. *rūmas*, plg. vid. vok. žem. *rūm* (Alminauskis, 113; Fraenkel, 748). Daugelyje germanų kalbų vartojamas, germaniškos kilmės žodis, siejamas su lot. *rūs, rūris* 'kaimas, arimas' (Kluge, 587; Pokorny, 874). Vokiškos kilmės yra ir lat. *rūme* (Sehwers, 104).

Liet. *rūmas* pasitaiko XVII a. raštuose (ChB, 221; LKŽ, XI, 947–8).

Liet. *skýdas*, plg. s. vok. aukšt. *scīt*, s. isl. *skid* 'malka, pagalys' (Būga, II, 308; Alminauskis, 116; Fraenkel, 804–5). Germaniškos kilmės žodis, sietinas su liet. *skižtas*, rus. *уѣм* 'skydas' (Kluge, 648–9).

Forma *skyda* vartojama XVI–XVII a. raštuose (MŽ, 512; DP, 553; PK, 104; MP, 375; SD(1), 120; LKŽ, XII, 861–2).

Liet. *spāras* 'gegnė', plg. Rytų Prūsijos vok. *spar*, *spare* (Alminauskis, 117; Fraenkel, 860). Savo ruožtu vokiečių kalbos žodžiai yra giminiški su liet. *spāras* 'ramstis, atspara', *sąspara*, *spirti* (Kluge, 720–1, 722). Vokiškos kilmės yra ir lat. *spāe* 'gegnė' ir pr. *sparis* (Sehwers, 114; Endzelīns, IV(2), 312).

Liet. *sparas* – tarmių ir vėlesnių raštų žodis (LKŽ, XIII, 322–3).

Liet. *spinta*, plg. Rytų Prūsijos vok. *spind* (Alminauskis, 118; Fraenkel, 870). Vokiečių kalbos žodžio šaltinis yra lot. *spenda* 'maisto spinta' (Kluge, 727).

Liet. *spinta* randamas XVII a. rankraštiniuose Rytų Prūsijos žodynuose (C, II, 383; Lex., 73; LKŽ, XIII, 417).

Liet. *stuba* 'troba, kambarys', plg. s. vok. aukšt. *stuba* (Alminauskis, 121; Fraenkel, 928). Į germanų kalbas šis žodis pateko iš romanų kalbų, plg. it. *stufa* 'pirtis', pranc. *étuve* (Kluge, 760). Iš vokiečių kalbos kilo taip pat pr. *stubo* 'troba' (Endzelīns, IV(2), 317).

Liet. *stuba* jau randamas XVII a. Rytų Prūsijos rankraštiniuose žodynuose (Q, 513; Lex., 85; LKŽ, XIII, 1005; LKA, I, ž. Nr. 2, p. 34).

Liet. *šliurė*, plg. Rytų Prūsijos vok. *šlore*, vok. *Schlorre* (Alminauskis, 129; Fraenkel, 1007). Garsažodinės kilmės žodis (Kluge, 661).

Liet. *šliurė* – vėlesnių raštų ir tarmių žodis.

Liet. *špūlė* 'ritė', plg. vid. vok. žem. *spōle* (Alminauskis, 134; Fraenkel, 1026). Germaniškos kilmės žodis: vok. *spalten* 'skelti' (Kluge, 734). Iš vokiečių kalbos kilo ir lat. *spuõle* (Sehwers, 118).

Liet. *špūlė* – vėlesnių raštų ir tarmių žodis.

Liet. *výgė* 'lopšys', plg. vok. *Wiege* (Alminauskis, 147). Germaniškos kilmės žodis, siejamas su vok. *bewegen* 'judinti', *wackeln* 'svyruoti'. Siejimas kelia fonetinio pobūdžio sunkumų (Kluge, 859–60).

Liet. *výgė* – tarmių ir vėlesnių raštų žodis.

Liet. *žiurstas* 'prijuoštė', plg. Rytų Prūsijos vok. *šoršt* (Alminauskis, 150; Fraenkel, 1316). Germaniškos kilmės žodis, siejamas su angl. *shirt* 'marškiniai', *short* 'trumpas'. Toliau siejamas su ide. *(s)ker- 'pjauti' šaknies žodžiais, plg. liet. *skeřsti*, *skirti* (Kluge, 685; Pokorny, 938–43).

Liet. *žiurstas* randamas XVII a. Rytų Prūsijos rankraštiniame žodyne (C, II, 503). Randama ir forma *žiurštas* (Lex., 77).

Spalvos ir kitos ypatybės

Liet. *brūnas, briūnas* ‘rusvas, juodbėras’, plg. vok. žem. *brūn* (Alminauskis, 35; Fraenkel, 60). Germaniškos kilmės žodis, veikiausiai tos pačios ide. šaknies kaip ir liet. *bėras* (Kluge, 50–1, 97; Klein, I, 204).

Liet. *brūnas (briūnas)* – vėlesnių raštų ir tarmių žodis (LKŽ, I, 1061, 1092).

Liet. *diktas* ‘tvirtas, stambus, riebus’, plg. vok. *dicht* (Alminauskis, 44; Fraenkel, 95). Germaniškos kilmės žodis, siejamas su vok. *gedeihen* ‘augti, tarpti’. Tos pačios ide. **tenk-* šaknies yra ir liet. *tánkus* (Kluge, 131; Pokorny, 1068).

Liet. *diktas* – tarmių ir vėlesnių raštų žodis (LKŽ, I, 540).

Liet. *liúosas* ‘laisvas’, plg. vok. *los* (Alminauskis, 81–2; Fraenkel, 381). Germaniškos kilmės žodis, siejamas su skr. *lundāti* ‘pjauna’ ir kitais ide. **leu-* šaknies žodžiais (Kluge, 446; Pokorny, 681–2).

Liet. *liuosas* vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 289; PK, 24; SD(1), 196; SD(3), 403; LKŽ, VII, 620).

Liet. *veřtas*, plg. vok. *wert* (Būga, III, 75; Alminauskis, 147; Fraenkel, 1229). Germaniškos kilmės žodis, siejamas su Avestos *avarətā* ‘turtas’ (Kluge, 856). Iš vokiečių kalbos kilo ir lat. *vęřts*, pr. *werts* (Sehwers, 156; Endzelins, IV(2), 336).

Liet. *vertas* gana dažnai vartojamas XVI–XVII a. raštuose (DP, 156; ChB, 22; WEn, 12; SD(1), 24; Kl Gr, 150).

Tikėjimas, prietarai ir kitos abstrakčios sąvokos

Liet. *āmatas*, plg. vid. vok. žem. *am(m)et* (Būga, III, 486; Alminauskis, 25; Fraenkel, 9). Germanai šį žodį gavo iš keltų (Kluge, 20). Vokiškos kilmės yra ir lat. *amats* (Sehwers, 2).

Liet. *amatas* – vėlesnių raštų žodis (LKŽ, I, 117).

Liet. *biskis* ‘truputis’, plg. Rytų Prūsijos vok. *beske, biške* (Alminauskis, 32; Fraenkel, 45). Vokiečių kalbos žodžio pirminė reikšmė ‘mažas kąsnis’: vok. *beissen* ‘kąsti’ (Kluge, 80).

Liet. *biskis* – tarmių ir vėlesnių raštų žodis (LKŽ, I, 853).

Liet. *ýpas* ‘kartas, smūgis’, plg. Rytų Prūsijos vok. *hīp* ‘smūgis’ (Alminauskis, 57; Fraenkel, 186). Vokiečių kalbos žodis sietinas su vok. *hauen* ‘kirsti’ (būt. l. *hieβ*), kuris savo ruožtu siejamas su liet. *káuti* (Kluge, 293, 307). Dėl semantikos plg. liet. *kařtas* : liet. *kiřsti*.

Liet. *ypas* – tarmių ir vėlesnių raštų žodis (LKŽ, IV, 129).

Liet. *jeřgutalis* 'dievulėlis', plg. vok. *Herr Gott* 'ponas dievas'.

Liet. *jergutalis* – tarmių ir vėlesnių raštų žodis (LKŽ, IV, 340–1). Dažniausiai vartojamas jaustuko formos (*jergutėliau, jeřgau, jergutėliau*).

LIETUVIŲ KALBOS LATVIZMAI

Latvizmai sudaro nedidelę lietuvių kalbos leksikos dalį, ypač jų maža literatūrinėje kalboje. Latvizmų lietuvių kalboje yra mažiau negu skolinių iš rusų, baltarusių, lenkų ar vokiečių kalbų. Suprantama, daugiausia latvizmų esama palatvio lietuvių tarmėse. Daugiausia tai įvairių valstiečių buities dalykų pavadinimai. Pajūrio lietuvių kalbos tarmėse pasitaiko latviškos kilmės žvųvų, vėjų ir kitų su žvejyba susijusių sąvokų pavadinimų. Vienas kitas šios leksikos srities žodis į lietuvių kalbos tarmes pateko ir iš vadinamųjų kuršininkų (latviškai kalbančių Kuršių nerijos gyventojų) kalbos. Per latvių kalbą į lietuvių kalbą atėjo ir germaniškos, slaviškos bei finiškios kilmės žodžių.

Dėl lietuvių ir latvių kalbos fonetinės struktūros panašumo atskirais atvejais negalima nustatyti, ar žodis yra skolintis iš latvių, ar jis bendras abiem kalbom, bet vartojamas tik besiribojančių su latvių teritorija lietuvių kalbos tarmių plote. Pagaliau lietuvių kalbos latvizmus kartais sunku atskirti nuo kuršių ar kurios kitos mirusios baltų kalbos žodžių.

Šiokių tokių latvių kalbos pėdsakų būtų galima turbūt surasti jau Jono Bretkūno raštuose²⁵. J. Bretkūnas buvo vienintelis ne tik lietuvių, bet apskritai baltų raštijos atstovas, kalbėjęs lietuviškai, prūsiškai ir latviškai. Pastaruoju metu taip pat keliama mintis, jog tam tikrą J. Bretkūno biblijos vertimo dalį vertė ne pats J. Bretkūnas, bet kitas asmuo, veikiausiai latvis²⁶.

Gausiai latvizmai vartojami Simono Daukanto raštuose. Gimęs ir augęs Latvijos pasienyje, o vėliau kurį laiką gyvenęs ir dirbęs Latvijoje, šis lietuvių švietėjas į latvizmus žiūrėjo ne kaip į svetimybes, bet kaip į savus tiek latvių, tiek lietuvių kalboje vartotinus žodžius.

S. Daukanto raštų latvizmus yra specialiai tyrinėjęs E. Frenkelis²⁷. Be to, gana aiškų vaizdą apie šio autoriaus latvizmus galima susidaryti ir iš B. Vanagienės parengto, 1976 m. S. Daukanto raštų leidime paskelbto

²⁵ Falkenhahn V. Der Übersetzer der litauischen Bibel Johannes Bretke und seine Helfer. Königsberg-Berlin, 1941. S. 219.

²⁶ J. Rangės liudijimas.

²⁷ Fraenkel E. Letticismen in Daukantas' Wortschatz // FBR. 1931. S. 11. Lpp. 52–63.

žodynelio, kuriame šalia kitų literatūrinėje kalboje nevartojamų žodžių nurodomi ir latvizmai²⁸.

Nemaža latvizmų pasitaiko ir Motiejaus Valančiaus raštuose. Čia jie, matyt, pateko iš šio autoriaus tarmės²⁹. Iš šnekamosios lietuvių kalbos vienas kitas latvizmas pateko ir į Vaižganto³⁰, Lazdynų Pelėdos, Mariaus Katiliškio raštus.

Tarp senesniųjų mūsų leksikografijos darbų turtingiausias latvizmų yra Mykolo Miežinio „Lietuviszkai – latviszkai – lenkiskai – rusiskaz žodynas“ (Tilžė, 1894; parašytas 1868 m.). Apie šį žodyną, vos jam pasirodžius, gana neigiamai buvo atsiliepęs žymusis latvių kalbininkas Karlis Miülenbachas. Jis sakė, kad specialistas ten „sėlenų krūvoje ras ir vieną kitą naudingą grūdėlį“³¹. Tačiau po daugiau nei šešiasdešimties metų gana teigiamai jį įvertino latvių leksikografijos istorijos tyrinėtoja Daina Zemzarė³². M. Miežinio žodyne randami latvizmai, matyt, buvo vartojami palatvio lietuvių tarmėse, nors atskirais atvejais čia galėjo būti įrašytas ir vienas kitas grynai latviškas, lietuvių kalbos tarmėse nevartotas žodis. Pats M. Miežinis keliolika metų kunigavo Latvijoje ir, žinoma, gerai mokėjo latvių kalbą.

Štai dalis įvairiuose mūsų raštuose ir tarmėse pasitaikančių latvizmų. Iš anksto reikia pasakyti, kad jie vartojami daug siauriau negu anksčiau aptarti slavizmai ir germanizmai.

Kūno dalys

Liet. *asinas* ‘kraujas’, plg. lat. *asins*. Lietuvių kalbos žodis randamas S. Daukanto raštuose (LKŽ, I, 326). Lat. *asins* yra senas indoeuropietiškos kilmės žodis, plg. skr. *ásyk*, vns. kilm. *asnáh*, lot. *asser* ir kt. (ME, I, 143; Pokorny, 343).

Liet. *ribà* ‘šonkaulis; krepšio perpinas; gardies, lovos virbalas’ (LKŽ, XI, 527), vartojamas palatvio tarmėse, plg. lat. *riba*, kurio šaltinis yra vid. vok. žem. *ribbe* (ME, III, 521).

²⁸ Daukantas S. Raštai. Sudarė V. Merkys, tekstą paruošė B. Vanagienė. V., 1976. T. 1. P. 759–77. T. 2. P. 820–833; plg. t. p. Žirgulyš A. Prie redaktoriaus stalo. V., 1979. P. 238–239.

²⁹ Valančius M. Raštai. Tekstą paruošė B. Vanagienė. V., 1972. T. 1. P. 582–593. T. 2. P. 418–425.

³⁰ Žirgulyš A. Ten pat. P. 182.

³¹ K. M. (Rec.) // Austrums. 1894. Nr. 7. Lpp. 68.

³² Zemzare D. Latviešu vārdnīcas. Rīga, 1961. Lpp. 344–348.

Giminystė ir žmonių bendruomenė

Liet. *kálpas* 'tarnas, vergas; valetas (kortose)', S. Daukantas vartoja ir formą *kalpa* (LKŽ, V, 150), plg. lat. *kaļps*, kuris yra senas skolinys iš slavų, plg. rus. *холоп* 'baudžiauninkas, vergas' (ME, II, 144). Jau lietuvių kalbos dirvoje susidarę arba tiesiog iš latvių paskolinti yra *kalpáuti*, *kalpóti*, *kalpāvimas*, *kalpójimas*, *kálpis* 'valetas', *kalpočiūkas*, *kalpūkas* (LKŽ, V, 150).

Liet. *kozós* 'vestuvės' (LKŽ, VI, 392), randamas S. Daukanto raštuose, A. Juškos žodyne, plg. lat. *kāzas*. Latvių kalbos žodis savo ruožtu kilęs iš lyv. *kozgond* (ME, II, 206; Zeps, 121).

Liet. *kungas* 'ponas', S. Daukanto raštuose vartojamas latvizmas, plg. lat. *kungs*. Lat. *kungs*, kaip ir liet. *kūnigas*, yra germaniškos kilmės žodis (ME, II, 314–5; Fraenkel, 310; Fraenkel, FBR, 11, 58). Tiesa, žodis *kungas* 'kunigas' randamas ir anoniminiame 1605 m. katekizme (LKŽ, VI, 891). Tačiau S. Daukantas jį, be abejo, yra paėmęs iš latvių: šiuo žodžiu jis vadina vokiečių ponus, kuriems latviai turi eiti baudžiavą.

Liet. *pūika* 'paauglys, vaikėzas' (LKŽ, X, 849), gana plačiai palatvio tarmėse vartojamas žodis, plg. lat. *puika*, kuris yra skolinys iš Pabaltijo finų, plg. est. *poeg*, lyv. *puoga* (ME, III, 403; Zeps, 169).

Liet. *pūišis* 'vaikėzas' (LKŽ, X, 858), randamas D. Poškos, S. Daukanto raštuose, palatvio tarmėse, plg. lat. *puīsis*. Šio šaltinis yra lyv. *pois* (ME, III, 403; Zeps, 169).

Gyvūnija

Liet. *cyrūlis* 'vieversys', *cyrūlis*, *cyrulỹs*, *cirulỹs* (LKŽ, II, 43–4), gana plačiai žemaičių tarmėse vartojamas žodis, randamas ir M. Miežinio žodyne, plg. lat. *cīrulis*. Į lietuvių kalbą patekęs iš latvių arba kuršių kalbos, veikiausiai garsažodinės kilmės (ME, I, 391–2; Būga, II, 289, III, 45; Fraenkel, 70).

Liet. *káiva* 'kirų šeimos paukštis; sidabrinis kiras (Larus argentatus)' (LKŽ, V, 84), įvairiuose žodynuose randamas žodis, plg. lat. *kaīva*, kuris yra skolinys iš Pabaltijo finų, plg. lyv. *kajag*, est. *kajakas*, suom. *kaija* (ME, II, 136; Zeps, 118).

Liet. *kalmūkas* 'žiurkė; nedorėlis; mažas riebus žmogus' (LKŽ, V, 145), palatvio tarmių žodis, plg. lat. *kaļmuks* 'žiurkė', gana neaiškios kilmės žodis (ME, II, 142), kartais gali būti ir tautybės pavadinimas, dėl semantikos plg. rus. *рысак* 'rudasis tarakonas': rus. *рысак* 'prūsas'.

Liet. *pūcē* 'pelēda', *pūcē*, *pūcis* (LKŽ, X, 835, 836), kai kuriose palatvio ir Klaipėdos krašto tarmėse pasitaikantis žodis, plg. lat. *pūce*, kuris veikiausiai yra garsažodinės kilmės (ME, III, 444). Liet. *pūcē* gali būti ir kuršių kalbos palikimas.

Augmenija

Liet. *kōlis* 'griežtis', vartojamas tam tikroje šiaurės rytų Lietuvos dalyje (LKA, I, ž. Nr. 89, p. 163), geografija rodo, kad jo šaltinis yra lat. *kālis*. Lat. *kālis* kilo iš vok. žem. *kāl* (ME, II, 190–1). Tiesiog iš vokiečių kalbos šis žodis pateko ir į kai kurias lietuvių tarmes (LKŽ, VI, 213).

Liet. *maguona* 'aguona', *māguonē*, *magūna* (LKŽ, VII, 732), plg. lat. *maguōne*. Šie aguonos pavadinimai vartojami Klaipėdos krašte, todėl jie gali būti paskolinti iš Kuršių nerijos žvejų, vadinamųjų kuršininkų, atvių kalbos. Lat. *maguōne*, kaip ir liet. *aguonā*, veikiausiai yra germaniškos kilmės.

Negyvosios gamtos kūnai bei reiškiniai

Liet. *aūstrinis* 'šiaurės rytų vėjas', *aūštrinis* (LKŽ, I, 508, 515), pajūrio tarmėse vartojamas žodis, plg. lat. *āustrenis*, *āustriņš*, kuris sietinas su lat. *āust* 'aušti', *āustra* 'aušra', *āustrums* 'rytai' (ME, I, 229).

Liet. *bēdrē* 'duobė; kelio duobė; duobė prieš jaujos krosnį; bala, klampynė' (LKŽ, I, 711), vartojamas palatvio tarmėse, plg. lat. *bedre*, kuris sietinas su lat. *best*, liet. *bēsti* (ME, I, 276–7). Geografija rodytų, kad liet. *bēdrē* nėra savas žodis, bet skolinsys.

Liet. *jūrmala* 'jūrų pakraštys; pajūris', *jūrmalē*, *jūrmalis* (LKŽ, IV, 434), vartojama palatvio tarmėse, S. Daukanto, Vaižganto raštuose, plg. lat. *jūrmala* < *jūra* + *mala* 'kraštas, krantas, briauna' (ME, II, 122). Pastarasis žodis išlikęs ir sudurtiniuose lietuvių kalbos žodžiuose *lygmalas* 'lygus su kraštais, sklidinasis', *skarimalas* 'skurlis'. Čia jis nėra skolinsys.

Liet. *laūnagas* 'valgis tarp pietų ir vakarienės, pavakariai', *laūnagis* 'pietų vėjas; pietryčių vėjas; valgis tarp pietų ir vakarienės', *launadzis* 'pietų vėjas', *launagikē* 'saulutė (Bellis perennis)' (LKŽ, VII, 192), palatvio tarmių žodžiai, plg. lat. *laūnags* 'pavakariai, pusdieniai', *laūnadzis* 'pietų vėjas', kurių šaltinis yra Pabaltijo finų kalbos, plg. lyv. *lōnag* 'pietryčiai', est. *lōuna* 'pietūs, vidudienis, pietryčiai' (ME, II, 429; Thomsen, 265; Zeps, 143).

Liet. *sōminis* 'šiaurės vakarų vėjas', *sōminis* 'pučiantis iš šiaurės vakarų pusės, suominis' (LKŽ, XIII, 290), pajūrio tarmėse vartojamas žodis, plg. lat. *sāmenis* : lat. *sāms* 'suomis' (ME, III, 803).

Statyba, technika, buitis

Liet. *aplúokas* 'aptvaras prie namų gyvuliams paganyti; kluonas, žardis', *aplúoka* 'aptvaras prie namų gyvuliams paganyti; vešli pieva prie upės ar kitoje aptvinstančioje vietoje; lanka', *aplukinis* 'riebus (apie šieną); jaunas, dar su kitais gyvuliais neleidžiamas, ganomas apluoکه; menkas', *aplukinis* 'nesuaugęs, nesubrendęs vaikas' (LKŽ, I, 248), vartojama palatvio tarmėse, *aplúokas* randamas taip pat Vaižganto, Lazdynų Pelėdos, M. Katiliškio raštuose, plg. lat. *aplúoks*: lat. *aplúocit* 'aplankstyti', liet. *leñkti, lankà* (ME, I, 103; EH, I, 100; Fraenkel, 339).

Kai kurios šio latvizmo reikšmės atsirado jau lietuvių kalbos dirvoje.

Liet. *būcinis* 'vienkinkis plūgelis' (LKŽ, I, 1115), palatvio tarmių žodis, plg. lat. *buciņš*, kuris savo ruožtu yra mažiškinė forma lat. *buks* 'ožys' < vid. vok. žem. *buck* (ME, I, 346–7).

Daugelyje kalbų ožio, avino pavadinimai vartojami įvairių prietaisų reikšmėmis, plg. liet. *ožys* 'pastovas malkoms pjauti; pastovas linų pėdams pririšti', angl. *ram* 'avinai' : angl. *ram* 'taranas; šliaužiklis' ir kt.

Liet. *kėkšis* 'kartis su geležiniu kabliu, vartojama sienoms ardyti (gaisrą gesinant) ir šiaip kam kabinti, traukti; kojokai, stypynės; geinys, ritmuša', *kėkšė, keksis* (LKŽ, V, 500, 501), palatvio tarmių, M. Miežinio žodyno žodis, plg. lat. *ķeksis*. Į latvių kalbą žodis pateko iš Pabaltijo finų kalbų, plg. lyv. *kekš*, suom. *keksi* (ME, II, 361; Thomsen, 258; Zeps, 131).

Liet. *keselys* 'ant koto pritaisytas tinklinis maišelis vėžiams gaudyti; iš vyčių nupintas statinės pavidalo krepšys pašarui nešioti; doklas; sude-dama vaikų lovelė, padaryta iš kartelių ir audeklo; ant rogių uždedami rėmai, kad rogės būtų platesnės', *kėselė* (LKŽ, V, 635, 636), palatvio tarmių, M. Valančiaus raštų žodis, plg. lat. *ķesele*, kurio šaltinis Pabaltijo finų kalbos, plg. lyv. *kesil*, est. *kessel* (ME, II, 370; Thomsen, 260; Zeps, 132).

Liet. *kīpis* 'nedidelis medinis indas su rankena vandeniui pilti iš vieno indo į kitą, burnai prausti, šunims lakinti, veršiams girdyti, seniau karvėms milžti ir kitiems reikalams; medinis, į dugną platesnis, su dangteliu indas (ppr. sviestui laikyti)', palatvio tarmių, M. Valančiaus raštų, J. Juš-

kos žodyno žodis (LKŽ, V, 827), plg. lat. *ķipis*, kuris savo ruožtu veikiausiai yra skolinyš iš Pabaltijo finų kalbų, plg. est. *kipp*, suom. *kippo* (Thomsen, 261; Aben, 64; Zeps, 138–9).

Liet. *kuišina* 'iš kojenu padarytas apavas; naginė' (LKŽ, VI, 778), palatvio tarmių, S. Daukanto raštų žodis, plg. lat. *kuibēna* 'nuo gyvulių kojų nulupta oda; iš šios odos padarytas apavas', *kuibene*. Į latvių kalbą žodis pateko iš Pabaltijo finų kalbų, plg. lyv. *kūojba* 'ruonio odos apavas', est. *koib* 'koja' (ME, II, 300; Zeps, 122).

Liet. *muižė* 'dvaras; sunkus darbas, baudžiava; ruoša, apyvokos darbai' (LKŽ, VIII, 392), palatvio tarmių, A. Juškos žodyno, S. Daukanto, M. Valančiaus raštų žodis, plg. lat. *muiža*, kurio šaltinis Pabaltijo finų kalbos, plg. lyv. *mōiz*, est. *moiz*, suom. *moisio* (ME, II, 662; Thomsen, 269; Aben, 86; Zeps, 153).

Žodį *muižė* yra pavartojęs ir Maironis:

Bet Dubysai Žemaičių kalnai

Meilesni, negu muižės raudonos;

Jai svajojas tėvai milžinai,

Kloja patalą smeltys geltonos. („Šatrijos kalnas“).

Tekste yra paties autoriaus pastaba: „Muižė – latviškai dvaras, baronų rūmai“³³.

Liet. *rijà* 'javų kraunamas trobesys su džiovykla, klojimu; jauja; javų ar linų džiovinamas pastatas', *rejà* (LKŽ, XI, 402, 596), plačiai žemaičių, taip pat kitose palatvio tarmėse vartojamas žodis, plg. lat. *rija*. Latviai šį žodį pasiskolino iš Pabaltijo finų, plg. lyv. *rī*, est. *riha*, *rehi*, suom. *riihi* (ME, III, 523; Thomsen, 276; Zeps, 176).

Žodžio geografija rodytų, kad lietuviai su šiuo jaujos pavadinimu susipažino per latvius.

Spalvos ir kitos ypatybės

Liet. *dūkanas* 'tamsiai sargas', *dūkanis* 'dūkanas arklys' (LKŽ, II, 802), palatvio tarmių žodis, plg. lat. *dūkans*, kuris yra tos pačios šaknies žodis kaip ir lat. *dūksne* 'pelkė' (ME, I, 525), dėl semantikos plg. liet. *raibas*: *raistas*, liet. *pilkas*: *pėlkė* ir kt. Toliau lat. *dūkans* sietinas su ide. **dheu-*šaknies žodžiais, plg. liet. *dūmai*, *dūlkė* ir kt. (Pokorny, 261–3).

Liet. *liėlas* 'didelis' (LKŽ, VII, 420), palatvio tarmių, S. Daukanto raštų, J. Juškos dainų žodis, plg. lat. *liēls*.

Geografija rodytų, kad tai skolinyš iš latvių. Šiaip žodis sietinas su liet. *leilas* 'laibas', *leinas*, *liesas* (Fraenkel, 329–30).

³³ Maironis. Rinkiniai raštai. V., 1956. T. 1. P. 145.

Tikėjimas, prietarai ir kitos abstrakčios sąvokos

Liet. *dvėselė* 'vėlė; jėga; stiprumas' (LKŽ, II, 679), daugiausia žinomas iš S. Daukanto raštų, plg. lat. *dvēsele*. Šis sietinas su lat. *dvēst*, liet. *dvėsti*, *dvasià* (ME, I, 537; Fraenkel, FBR, 11, 60).

Liet. *jupỹs* 'piktoji dvasia' (LKŽ, IV, 430), M. Miežinio, A. Barono žodynų žodis, plg. lat. *jupis*, kurio šaltinis Pabaltijo finų kalbos, plg. est. *jube* 'baisus, siaubingas' (ME, II, 120; Zeps, 116).

Liet. *káislais* 'niekais, vėjais' (LKŽ, V, 66), palatvio tarmių, A. Juškos žodyno žodis, plg. lat. *kaĩsls* 'pelkė, nepažįstama vieta', *aiziesi kaĩsluos* 'susigadinsi, sužlugsi' (ME, II, 135).

Liet. *krústas* 'išpažintis' (LKŽ, VI, 723), plg. t. p. *krústytis* 'melstis; eiti išpažinties' (LKŽ, VI, 725), A. Juškos žodyno žodžiai, plg. lat. *krusts* 'kryžius', *krustítiēs* 'krikštytis; žegnotis'. Latvių kalbos žodžiai yra skoliniai iš slavų (ME, II, 290). K. Būga latvizmu laikė ir liet. *krústyti* 'griežtai raginti' (Būga, III, 767).

Liet. *lieta* 'nauda, pelnas; tikslas; daiktas, dalykas, reikalas; įrankis; būdas, ypatybė; valstybė' (LKŽ, VII, 437), palatvio tarmių, S. Daukanto, M. Valančiaus raštų, M. Miežinio žodyno žodis, plg. lat. *lieta*. Latvių kalbos žodžio etimologija gana neaiški (ME, II, 505–6; Būga, II, 394; Fraenkel, FBR, 11, 55–6).

Liet. *pagalaĩm* 'baigta, po visko; visiškai, labai', *pagālum* (LKŽ, IX, 71, 73), palatvio tarmių, S. Daukanto, Vaižganto raštų žodis, plg. lat. *pagalam* < *pa*+*gals* 'galas' (ME, III, 26).

Liet. *prójam* 'šalin, laukan', *prúojam*, *prúojais* (LKŽ, X, 789, 826), palatvio tarmių, S. Daukanto raštų žodis, plg. lat. *pruójam*, kuris siejamas su liet. *prõ*, lot. *prõ* 'priešais', s. vok. aukšt. *fruo* 'anksti' ir kt. (ME, II, 400; Pokorny, 813–4).

Fizinė ir psichinė veikla

Liet. *āmatotis* 'dykinėti, niekus dirbti' (LKŽ, I, 118), palatvio tarmių žodis, plg. lat. *amatuótiēs* 'užsiiminėti amatu'. Latvių kalbos žodis sietinas su lat. *amats*, liet. *āmatas*, kurie savo ruožtu yra skoliniai iš vokiečių kalbos (ME, I, 69–70).

Liet. *bārioti* 'šerti, penėti; piktai žiūrėti' (LKŽ, I, 659), palatvio tarmių, S. Daukanto raštų žodis, plg. lat. *baruót*. Tai senas indoeuropietiškas žodis, siejamas su rus. *борошно* 'ruginiai miltai', lot. *farīna* 'miltai', got. *barizeins* 'miežinis' ir kt. (ME, I, 265; Vasmer, I, 110 (I, 197)).

Liet. *keĩnoti* 'jaukti, terlioti, niekinti, peikti, koneveikti' (LKŽ, V, 615), žemaičių tarmių, S. Daukanto, Vaižganto raštų žodis. Galėjo kilti iš lat. *kęrnāt* 'terlioti, tepti, bjauroti', kurio šaltinis yra Pabaltijo finų kalbos, plg. lyv. *kárnə* 'tepti, purvinti', suom. *kárnätä* 'peikti, smerkti' (ME, II, 376; Būga, II, 254; Fraenkel, 244; Fraenkelis, 67; Zeps, 134–5).

Liet. *ladėti* 'keikti' (LKŽ, VII, 9), palatvio tarmių, A. Juškos žodyno žodis, plg. lat. *lādēt*, kuris siejamas su lat. *lāt*, liet. *lėti* (ME, II, 435–6, 442; Fraenkel, 387).

Liet. *leišiuoti* 'kalbėti latvišku ar kitos kurios kalbos akcentu; kalbėti ne ta tarpe; kalbėti literatūrine kalba' (LKŽ, VII, 296), palatvio tarmių žodis, plg. liet. *leišis* 'lėtas, neapsukrus, stambus žmogus; kas kalba ne žemaičių tarpe, aukštaitis'. Šio šaltinis yra lat. *leitis* 'lietuvis', dgs. *leiši*. Latviai tokį lietuvių pavadinimą veikiausiai gavo iš kuršių (ME, II, 447; Grisle, Lvkj, 2, 21–30).

Liet. *lūgėti* 'prašyti' (LKŽ, VII, 672), palatvio tarmių, S. Daukanto, M. Valančiaus raštų žodis, veikiausiai lat. *lūgt* perdirbinys. Latvių kalbos žodžio etimologija nėra visai aiški: vieni bando sieti su s. sl. *logati* 'meluoti', got. *liugan*, kiti su lot. *lūgeo*, *-ēre* 'liūdėti' (ME, II, 517–8; Fraenkel, 389; Fraenkel, FBR, 11, 53; Pokorny, 686–7).

Liet. *mąksoti* 'mokėti (pinigus)', *mąksėti* (LKŽ, VII, 784), palatvio tarmių, A. Juškos žodyno žodis, plg. lat. *mąksāt* 'mokėti', *mąksa* 'mokes-tis, įmoka, apmokėjimas', kurio šaltinis Pabaltijo finų kalbos, plg. lyv. *mąks*, est. *mąks* (ME, II, 554–5; Thomsen, 269; Zeps, 152).

KITŲ KALBŲ SKOLINIAI

XVII a. prasideda šiokie tokie lietuvių kalbos kontaktai su žydų jidiš kalba, vadinamuoju jos Lietuvos žydų dialektu (*litvišer jidiš* arba tiesiog *litviš*)³⁴. Vėliau šie kontaktai stiprėjo. Turint galvoje, kad prieš Antrąjį pasaulinį karą žydai Lietuvoje sudarė apie 8 % visų gyventojų³⁵, jidiš ir lietuvių kalbos kontaktai buvo gana intensyvūs. Tuo metu į lietuvių kalbą pateko ir jidiš skolinių. Tiesa, šių skolinių vartojimo sfera dažniausiai buvo gana siaura, susijusi su žydų gyvenimo realijomis, bet vienas kitas jidiš skolinys buvo (ar tebėra) ir plačiau vartojamas.

Štai keletas siauriau ar plačiau vartojamų jidiš skolinių.

Liet. *gėjus* 'tamsus, prastas žmogus' (LKŽ, III, 479), plg. žyd. *goi* 'kitas, ne žydų religijos žmogus', hebr. *goi* 'liaudis, žmonės'.

³⁴ Lemchenas Ch. Lietuvių kalbos įtaka Lietuvos žydų tarpei. V., 1970. P. 20, 25.

³⁵ Stanaitis A., Adlys P. Lietuvos TSR gyventojai. V., 1973. P. 114.

Liet. *kòšeris* 'žydų laikymasis Talmudo nustatytų maitinimosi taisyklių ar jas atitinkantis maistas' (LKŽ, VI, 378), plg. žyd. *košer*, hebr. *kāšer* 'tinkamas'. Į lietuvių kalbą šis žodis galėjo patekti ir iš lenkų kalbos, plg. lenk. *koszer*.

Gyvojoje kalboje ir raštuose kartais pasitaiko ir žodžiai *košerinis*, *košer-rystė*, *kòšeriškas*, *košeriuoti*, *košerus*, *košernas* (< lenk. *koszerny*), *košerna* (LKŽ, VI, 378).

Liet. *pùrimas* 'triukšmas, pasilinksminimas, puota' (LKŽ, X, 950), plg. žyd. *purim* 'tokia šventė', plg. Lietuvos žydų priežodį: *Pùrim – néke netùrim* 'purimo šventėje nieko neturime' (Lemchenas, 111).

Liet. *šùtvė* 'būrys, kompanija', plg. žyd. *šùtvės* 'bendrystė, bendrininkavimas', *šùtef* 'bendrininkas, kompanionas', hebr. *šutaf*. Liet. *šùtvė* vartojamas labai plačiai, plg. t. p. *šùtvininkas* 'šutvės dalyvis' (DLKŽ, 827).

Tarmėse pasitaiko *šutviąuti* 'draugauti', *šutvanas* 'apgavikas'. Liet. *šùtvė* geografija rodytų, kad pirmiausia jis pradėtas vartoti Suvalkijoje, o vėliau pateko į literatūrinę kalbą ir kai kurias kitas tarmes. Žyd. *šùtvės* žodžio galo -s lietuvių kalboje galėjo būti numestas dėl to, kad ši forma lietuviams atrodė daugiskaitinė (Sabaliauskas, Blt., 6 (2), 217).

Lietuvių kalbos įtaka vietinei Lietuvos žydų kalbai buvusi daug didesnė negu žydų kalbos įtaka lietuvių kalbai. Ch. Lemchenas savo monografijoje „Lietuvių kalbos įtaka Lietuvos žydų tarmei“ (V., 1970) nurodo net apie 600 lietuviškos kilmės žodžių, užfiksuotų šnekamojoje, o kartais ir raštų kalboje. Tai žodžiai, daugiausia susiję su žemės ūkiu, namų ruoša, įvairių gyvūnų, augalų pavadinimai, nežydų buities sąvokos ir kt. Kai kurie Lietuvos žydų lituanizmai pateko ir į gretimų kraštų žydų kalbą.

Pavyzdžiui, P. Aristė minėtos Ch. Lemcheno knygos recenzijoje nurodo apie 20 tokių žodžių, randamų Tartu jidiš kalboje (Ariste, Blt., 6(2), 251).

XV–XVI a. galimi ir šokie tokie lietuvių kalbos kontaktai su čigonų kalba. Apie šiuos kontaktus, kaip ir apskritai apie Lietuvos čigonų kalbą, tėra labai maža žinių. Apie Rytų Prūsijos XVIII a. pabaigos čigonų kalbą truputį duomenų yra pateikęs A. Potas savo veikalė „Čigonai Europoje ir Azijoje“ (Die Zigeuner in Europa und Asien. Halle, 1844–1845, 1–2). Jam medžiagą surinko vienas Rytų Prūsijos kunigas. Lietuvos (Šiaulių apylinkių) čigonų kalbos leksiką pirmasis kiek plačiau tyrinėjo A. Pogodinas³⁶. Vėliau Lietuvos čigonų istoriją ir kalbą yra tyrinėjęs

³⁶ Погодин А. Материалы для словаря литовских цыган // РФВ. 1903. Т. 49. С. 60–66.

bibliografas I. Kisinas³⁷. Apie čigonų kalbą rašė A. Salys³⁸. Šiaip Pabaltijo (Estijos, Latvijos, Lietuvos) čigonų kalbą ir jos santykius su Pabaltijo tautų kalbomis daugiausia tyrė estų akademikas P. Aristė³⁹.

Turint galvoje, kad čigonų Lietuvos teritorijoje gyventa palyginti nedaug (prieš Antrąjį pasaulinį karą Lietuvoje jų būta apie 1500, Latvijoje – apie 3000, Estijoje – apie 850), be to, jie gyveno gana izoliuotai, todėl kokios nors ryškesnės čigonų kalbos įtakos lietuvių kalbos leksikai negalima ir įsivaizduoti. Tačiau šiokių tokių pėdsakų rasti įmanoma.

P. Aristė, pavyzdžiui, nurodo, jog latvių kalbos žodžiai *mañguôt* ‘prašyti, elgetauti’, *miñdža* ‘labai trokštanti ištekėti moteris’, *mendža* ‘moters lyties organai’ yra skoliniai iš čigonų kalbos, plg. čigon. *mang* ‘prašyti, maldauti’, čigon. *mindž* ‘moters lyties organai, ištvirkusi moteris’, *mitš*, *minš* (Ariste, ABSI, 3, 23–4).

Čigon. *mang*, kaip nurodo P. Aristė, yra randamas daugelyje Europos kalbų, plg. vok. *mangen*, šved. *manga*, dan. *mange*, suom. *mankua*, est. *manguma*, lap. *maggodit*, rum. *manghitor* ‘elgeta’.

Randame šį žodį ir palatvio lietuvių kalbos tarmėse (Šakyna, Žagarė) – *mañguotis* ‘elgetauti’, plg. t. p. *prisimañguoti* ‘prisielgetauti, prisiglemžti’, *pasimañguoti* ‘pasielgetauti’. Sakiniuose su šiuo veiksmažodžiu yra išlikę ir tam tikri čigoniško „kolorito“ pėdsakai, plg. *Pirma dar atėdavo cigonės pasimañguot* (LKŽ, VII, 827). Šis veiksmažodis į lietuvių kalbą galėjo patekti tiek per latvius, tiek ir tiesiog iš čigonų kalbos.

Su čigon. *mang*, lat. *mañguôt* tikriausiai reikėtų sieti ir lietuvių kalbos veiksmažodžius *prisimángyti* ‘apsigauti’, *susimángyti*, *sumañgliavoti* ‘ką sukta padaryti’, *mánglioti* ‘stengtis sukтому, apgavyste ką išgauti, išvilioti’, *mañglyti*, *išmañglyti*, *sumañglyti* ‘sukтому, melagyste negražinti, nusukti’, plg. t. p. *mañglius* ‘apgavystė, suktybė’ (LKŽ, VII, 827; visi

³⁷ Kisinas I. Čigonai (Lietuvoje). Čigonų statistika. Čigonų apibūdinimas // Lietuviškoji enciklopedija. K., 1937. T. 5. Sklt. 1159–1165.

³⁸ Salys A. Čigonų kalba // Ten pat. Sklt. 1166–1170; Salys A. Raštai. Roma, 1985. T. 3. P. 497–503.

³⁹ Ariste P. Des Tziganes (Bohémiens) des pays Baltes // Omagiui Iorgu Iordan. București. 1958, P. 35–40; Supplementary Review (concerning the Baltic Gypsies and their dialects) // Journal of the Gypsy Lore Society. III series. Liverpool, 1963. V. 43. N. 1–2. P. 58–61; Über einige zigeunerische Lehnwörter im Lettischen // ABSI. 1966. T. 3. S. 23–24; Ein lettisches Ableitungssuffix im Zigeunerischen // Blt. 1969. T. 5(2). P. 179–181.

Plg. t. p. Мануш-Белугин Л. О влиянии балтийских языков на диалект латышских цыган // Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas vēstis. 1973. Nr. 4. Lpp. 124–139.

pavyzdžiai paimti iš A. Juškos žodyno). Į lietuvių kalbą šis veiksmožodis galėjo patekti ir tiesiog iš čigonų kalbos (Sabaliauskas, Blt., 7(1), 65–6).

Galimas daiktas, jog su šios grupės žodžiais reikėtų sieti ir pr. *manga* 'kekšė', *mangoson* 'kekšės sūnus' (Hamp, Blt., 12(1), 24), liet. *mānga* 'nerimta moteris, kekšė' (LKŽ, VII, 825). Veikiausiai neatsitiktinai Lietuvos pasienyje gimęs latvių literatūros klasikas Janis Jaunsudrabinis savo romane „Naujakurys ir velnias“ Manga pavadino „velnio moteriškę“, prieš kurią niekas neatsilaiko. Šiaip *mānga* galėtų būti ir baltiškos kilmės. E. Frenkelis šį žodį siejo su liet. *minkyti*, *mankštinti* (Fraenkel, 407).

Didžiąjame „Lietuvių kalbos žodyne“ yra užfiksuotas ir žodis *mi-džianka* 'kuri nori tekėti greitai' (LKŽ, VIII, 210; žodis paimtas iš A. Juškos žodyno). Į lietuvių kalbą šis žodis taip pat galėjo patekti tiek iš latvių, tiek iš čigonų kalbos. Nauja priesaga, matyt, atsirado jau lietuvių kalboje. Lat. *mindža* yra randamas netoli Lietuvos pasienio esančiose tarmėse ir J. Janševskio raštuose (ME, II, 629).

Kaip tam tikrą lietuvių kalbos čigonizmą galima nurodyti ir čigonų kalbai pamėgdžioti vartojamą interjekciją *čīūra māra* (LKŽ, II, 173), kurio antrajame komponente veikiausiai slypi čigonų kalbos žodis *māru* 'duona'.

Lietuvių kalbos įtaka Lietuvos čigonų kalbai, galima sakyti, nėra tyrinėta. Tačiau apskritai čigonų kalba gana lengvai pasiduoda svetimų kalbų įtakai. Lietuvos čigonų kalboje randama labai daug slavizmų. Latvijos čigonų kalboje pasitaiko ne tik skolinių iš latvių kalbos, bet ir latviškų priesagų, priešdėlių (Ariste, Blt., 5(2), 179–181).

XIV a. pabaigoje į Lietuvą pradėjo keltis karaimai ir totoriai. Totoriai gana greitai nutauto⁴⁰. Tačiau gerai savo kalbą ir papročius išlaikė karaimai. 1970 m. Lietuvoje buvo 3,4 tūkstančio totorių ir apie 400 karaimų⁴¹. Totoriai nuo seno gyveno Vilniaus, Trakų, Kauno apylinkėse, karaimai – Trakuose ir Panevėžyje.

Yra rimto pagrindo manyti, kad iš karaimų ar totorių į lietuvių kalbą pateko žodis *svogūnas*, plg. karaim. *sogán*, tot. *sugan*. Lietuvių kalbos žodyje -v- gali būti įterptinis. Kai kuriuose lietuvių kalbos rašto paminkluose (L. Ivinskio raštuose, I. Jumskio žodyne) užfiksuotos ir formos *sogū-*

⁴⁰ Szapszał H. S. O zatraceniu języka ojczystego przez tatarów w Polsce, odbita z „Rocznika Tatarskiego“. Wilno, 1932; Zajączkowski A. Karaims in Poland (History, Language, Folklore, Science). Warszawa, 1961; Moskowicz W., Tukan B. Caraimica .The Problems of the Origin and History of East European Karaites in the Light of Linguistic Evidence // Slavica Hierosolymitana. V. VII. Jerusalem. 1985. P. 87–106.

⁴¹ Stanaitis A., Adlys P. Lietuvos TSR gyventojai. P. 116, 117.

nas, *sogūna*. Lietuvių kalbos tarmėse žodis *svogūnas* iš seno vartojamas, atrodo, daugiausia tose vietose, kur gyventa (ar gyvenama) totorių ir karaimų. O šių tautų žmonės, kaip žinoma, buvo ypač geri daržininkai (Sabaliauskas, MA Darbai, 1958, 2(5), 171–177).

Lietuvos karaimų kalboje randama ir skolinių iš lietuvių kalbos. Lituanizmas veikiausiai yra plačiai vartojamas būdvardis *tikri* 'tikras', pgl. *tikri ana* 'tikra motina', *tikri ata* 'tikras tėvas', *tikri karyndaš* 'tikras brolis'⁴². Randami čia ir lietuvių kalbos žodžiai *kamolis* 'kamuolys', *kupra*, *ližia* 'ližė', *migla*, *sula*, *sūrimas* 'sūrymas', *varškia* 'varškė'⁴³.

Įdomūs yra lietuvių kalbos santykiai su anglų kalba. Pirmiausia, žinoma, didžiulę tiesioginę įtaką anglų kalba turi Amerikos lietuvių kalbai (taip pat Anglijos, o pastaraisiais dešimtmečiais ir Australijos lietuvių kalbai). Dėl gausybės anglicizmų, kurie į lietuvių kalbą pradėjo skverbtis jau XIX a., kai tik Šiaurės Amerikoje įsikūrė lietuvių emigrantų grupės, tenykštis lietuvių kalbos variantas savo leksika pradėjo daug labiau skirtis nuo Lietuvoje vartojamos lietuvių kalbos *negu*, sakysime, skiriasi tarpusavyje atskiros lietuvių tarmės. Nenuostabu, kad lingvistinėje literatūroje atsirado ir terminas *Amerikos lietuvių kalba* (*die Sprache der Amerika-Litauer, America Lithuanian*).

Pirmasis platesnę studiją apie Amerikos lietuvių kalbą parašė žinomas šveicarų kilmės kalbininkas, dirbęs Kauno ir įvairiuose JAV universitetuose A. Senas (Senn)⁴⁴. Iš lietuvių kalbininkų pastaruoju metu šią problemą ypač sėkmingai tyrinėja L. Pažūsis⁴⁵.

⁴² Караимско-русско-польский словарь, под редакцией Н. А. Баскакова, А. Зайончковского, С. М. Шапшала. М., 1974. С. 528.

⁴³ Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1968. T. 2. P. 56; Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos istorija. V., 1987. T. 2. P. 142–143; Zajączkowski W. Zapożyczenia litewskie w języku Karaimów trockich // Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności. 1948. T. 49. P. 360–362.

⁴⁴ Senn A. Eigenes aus der Sprache der Amerika-Litauer // StB. 1932. V. 2. P. 35–58.

⁴⁵ Pažūsis L. On English Loan-Words in America Lithuanian // Germanų, romanų ir klasikinės filologijos respublikinės konferencijos pranešimai. V., 1968. P. 38–43. To paties. Anglų kalbos leksemų Šiaurės Amerikos lietuvių kalboje interpretavimo klausimu // Blt. 1969. T. 5(1). P. 81–96. To paties. Priesagos *-inis* būdvardžiai ir priesagos *-(in)iai* prieveiksmių aktyvizacija Šiaurės Amerikos lietuvių kalboje // Klb. 1979. T. 30(1). P. 70–77; To paties. Активизация и ретардация употребительности исконных слов в иммигрантском языке (на материале литовского языка в Северной Америке) // LKK. 1979. T. 19. P. 67–73. To paties. Lexical Interference as a Mode of Convergent Change // Blt. 1981. T. 17(1). P. 77–83. To paties. Amerikos lietuvių kalbos mįslės // MK. 1982. Šas. 5. P. 39–42; Plioplytė R., Pažūsis L. Lietuvių kalba nykstančios dvikalbystės sąlygomis // Ten pat. P. 14–21.

Amerikos lietuvių kalbos anglicizmų žodyną yra sudaręs A. Margeris – „Amerikos lietuviai ir angliškųjų skolinių žodynas, 1872–1949“ (Chicago, 1956). Jame nurodoma apie 1500 anglicizmų (neskaičiuojant variantų), kurie plačiai vartojami Amerikos lietuvių šnekamojoje, o dažnai ir rašomojoje kalboje.

Per Amerikos lietuvių knygas ir laikraščius su dalimi šių anglicizmų susipažįsta ir lietuviai, gyvenantys Lietuvoje. Vienas kitas anglicizmas kartais patenka ir į šnekamąją kalbą. Tačiau čia jie vartojami labai retai, dažniausiai tik kalbant apie Amerikos lietuvių gyvenimo dalykus. Štai dalis tokių anglicizmų, paimtų iš Lietuvoje išleistų Amerikos lietuvių rašytojo Rojaus Mizaros (1895–1967) knygų „Mortos Vilkienės divorsas“ (V., 1955) ir „Kelias į laimę“ (V., 1955):

Liet. *aveniu* ‘gatvė, prospektas’, plg. angl. *avenue*.

Liet. *baksas* ‘dėžė’, plg. angl. *box*.

Liet. *barberis* ‘kirpėjas’, plg. angl. *barber*. Šalia *barberis* vartojamas ir *barbernė* ‘kirpykla’.

Liet. *besteris* ‘nesantuokoje gimęs vaikas’, plg. angl. *bastard*.

Liet. *bosas* ‘viršininkas, šefas, šeimininkas’, plg. angl. *boss*. Pastarasis anglicizmas plačiai vartojamas ir Lietuvoje – tiek šnekamojoje, tiek ir raštų kalboje (LKŽ, I, 974).

Liet. *brandė* ‘degtinė, konjakas’, plg. angl. *brandy*.

Liet. *bučeris* ‘mėsaininkas’, plg. angl. *butcher*. Vartojamas ir žodis *bučernė* ‘mėsinė’.

Liet. *divorsas* ‘išsiskyrimas, ištuoka’, plg. angl. *divorce*. Vartojamas ir veiksmazodis *divorsuoti* ‘išskirti’.

Liet. *džėla* ‘kalėjimas’, plg. angl. *jail*.

Liet. *džiodžius* ‘teisėjas’, plg. angl. *judge*.

Liet. *gadem* ‘po velnių’, plg. angl. *god damn*.

Liet. *gatvekaris* ‘tramvajus’, hibridas, plg. angl. *streetcar* < *street* ‘gatvė’ + *car* ‘vežimas, vagonas, automobilis’.

Liet. *grinorius* ‘nepatryęs, tik atvykęs emigrantas’, plg. angl. *greenhorn* ‘naujokas; nepatryęs žmogus; lengvatikis’.

Liet. *grosernė* ‘bakalėjinių prekių parduotuvė’, plg. angl. *grocery*.

Liet. *kostiumeris* ‘klientas’, plg. angl. *customer*.

Liet. *lotas* ‘sklypas’, plg. angl. *lot*.

Liet. *mainierius* ‘angliakasys’, plg. angl. *miner*.

Liet. *monkės bisnis* ‘kvailystės, kvailiojimas’, plg. angl. *monkey business* (pažodžiui ‘beždžionės reikalas, bisnis’). Vartojamas ir veiksmazodis *monkyti* ‘vedžioti už nosies’.

Liet. *munšainas* 'naminė degtinė', plg. angl. *moonshine* 'mėnulio švieša; naminė degtinė'.

Liet. *ofisas* 'biuras, kontora', plg. angl. *office*.

Liet. *peiperiai* 'laikraščiai', plg. angl. *papers*.

Liet. *saliūnas* 'baras, smuklė', plg. angl. *saloon*. Vartojamas ir *saliūnininkas* 'smuklininkas'.

Net kelias dešimtis anglicizmų randame mūsų literatūros klasikės Žemaitės raštuose. Ji, kaip žinoma, keletą metų gyveno Jungtinėse Amerikos Valstijose, lankėsi daugelyje šios šalies lietuvių kolonijų.

Tam tikra dalis anglicizmų į lietuvių kalbą iš Šiaurės Amerikos lietuvių kalbos taip pat galėjo patekti per giminėms rašomus laiškus ir per reemigrantų kalbą. Todėl nenuostabu, kad, pavyzdžiui, didžiojo „Lietuvių kalbos žodyno“ kartotekoje ir išleistuose šio žodyno tomuose galima rasti vieną kitą anglicizmą, užrašytą ir iš gyvosios kalbos.

Liet. *bāderis* 'trukdymas, vargas, rūpestis' (Kruonis, Lėnas, Simnas, Šimonys; LKŽ, I, 544), plg. angl. *bother* 'vargas, rūpestis' (Margeris, 158).

Liet. *bāksas* 'lagaminas, čemodanas' (Geistarai, Seirijai, Upyna; LKŽ, I, 576), plg. angl. *box* 'dėžė, skrynia' (Margeris, 159).

Liet. *bōmas* 'sustingęs žmogus, apsilėdėlis', *bōmas* (Gižai, Marijampolė, Rudamina; LKŽ, I, 971–2), plg. angl. *bum* 'tinginys; užpakalis, sėdynė' (Margeris, 170).

Liet. *iņžinas* 'motoras' (Miroslavas, Šventežeris; LKŽ, III, 128), plg. angl. *enginne* (Margeris, 232).

Liet. *kaūtas* 'žieminis paltas; apsiaustas' (Barzdai, Raseiniai), *kautėlis* 'trumpas moteriškas švarkas' (Marcinkonys; LKŽ, V, 449), plg. angl. *coat* 'apsiaustas, švarkas' (Margeris, 256).

Liet. *kėrinti* 'branginti, tausoti; žiūrėti, paisyti' (Marijampolė, Kupiškis, Kvėdarna, Skaudvilė, Varniai; LKŽ, V, 610), plg. angl. *care* 'rūpintis' (Margeris, 249).

Liet. *kvoderis* 'kurio nors piniginio vieneto ketvirtis' (Kebeliai, Žemaitės raštai; LKŽ, VI, 1098), plg. angl. *quarter* 'ketvirtis; amer. 25 centų moneta' (Margeris, 261).

Liet. *leįzis* 'kas mėgsta patinginiauti' (Kražiai; LKŽ, VII, 297), plg. angl. *lazy* 'tingus' (Margeris, 265).

Liet. *naktāiza* 'kaklaraištis' (Igliškėliai, Kabeliai, Marijampolė, Kupiškis, Raseiniai, Sidabravas, Veisiejai, Žemaitkiemis; LKŽ, VIII, 516), *naktāizė* (Dūkštas, Simnas, Šventežeris; LKŽ, VIII, 516), *makatāiza* (Antalieptė, Sudeikiai, Švenčionys, Utena; LKŽ, VII, 744), plg. angl. *necktie*. Lietuvių

kalbos žodžių šaltinis yra daugiskaitinė forma *neckties*. Forma *makatāiza* atsiradusi jau lietuvių kalbos dirvoje.

Liet. *pėdė* 'atlyginimas, alga' (Kamajai, Tverai, Žemaitės raštai; LKŽ, IX, 738), plg. angl. *payday* 'algos mokėjimo diena' (Margeris, 295).

Liet. *pikčėris* 'fotografija' (Alovė, Naujamiestis; LKŽ, IX, 942), plg. angl. *picture* 'paveikslas; portretas' (Margeris, 298)⁴⁶.

Anglicizmas veikiausiai yra ir plačiai lietuvių literatūrinėje kalboje vartojamas žodis *vėjus* 'talka, akcija, kampanija'. Į lietuvių kalbą, kaip aiškino A. Senas⁴⁷, jis turėjo patekti iš Amerikos lietuvių kalbos, o ten jis atsirado, siejant jį su veiksmažodžiu *vyti* 'varyti' dėl angl. *drive* įtakos, plg. angl. *drive* 'varyti, vyti; įkalti, įmušti; vairuoti, valdyti; važiuoti; energingai vykdyti': Amerikos angl. *drive* 'visuomeninė kampanija renkant įvairias lėšas, verbuojant naujus organizacijų narius ir t. t.'

Kitaip liet. *vėjus* kilmę yra mėginęs aiškinti A. Salys. Jis liet. *vėjus* kil-dino tiesiog iš angl. *vie* (tariama: *vai*) 'lenktyniauti, varžytis' (Salys, GK, 1939, 73). Tačiau vėliau A. Salys pritarė A. Seno aiškinimui⁴⁸.

Spaudoje ir šnekamojoje kalboje gana dažnai pasitaiko žodžiai *dipūkas*, *dipūkiškas*, kurie taip pat į lietuvių kalbą pateko iš Amerikos lietuvių kalbos. Atsirado šie žodžiai tuojau po Antrojo pasaulinio karo. Pirmiausia žodis *dipūkas* pradėtas vartoti Vokietijos Federacinėje Respublikoje tarp pabėgėlių iš Lietuvos. 1949 m. jie šį žodį nusivežė į Ameriką, kur jis labai greitai prigijo. Žodis *dipūkas* yra kilęs iš angliškos santrumpos *DP* (tariama *dy py*), kuri reiškia *displaced person* 'perkeltas asmuo' (Margeris, 189).

Literatūrinėje kalboje jau plačiai įsigalėjo ir Amerikos lietuvių kalbos žodis *skaidrė* 'permatomas kopijavimo popierius; pozityvinis vaizdas permatomoje medžiagoje, diapozityvas'. Šis žodis nėra koks nors anglicizmas, o pačių Amerikos lietuvių iš būdvardžio *skaidrūs* sudarytas žodis. Semantiškai jis veikiausiai sudarytas dėl angl. *transparancy* 'permatomumas, vaiskumas; diapozityvas' (: angl. *transparent* 'permatomas, vaiskus'⁴⁹) įtakos. Anglų kalba čia, be to, dar galėjo turėti poveikio ir ta prasme, kad amerikiečiams diapozityvo reikšmė dažniausiai vartojant fonetiškai daug paprastesnį žodį *slide* (: angl. *slide* 'slinkti, slysti, įstumti') ir lietuviams buvo patogiau vartoti savos kilmės daug paprastesnį žodį *skaidrė*.

⁴⁶ Galimą dalies šių žodžių anglišką kilmę autoriui nurodė L. Pažūsis.

⁴⁷ Senn A. Min. veik. P. 41–42.

⁴⁸ Žodinis pareiškimas (Vilnius, 1969.IX.2).

⁴⁹ The American Heritage Dictionary of the English Language. New York, 1969. P. 1364.

Šnekamojoje kalboje pasitaiko ir minėtas angliškos kilmės *sláidas*, kuris į lietuvių kalbą veikiausiai pateko per rusų kalbą.

Pagal angl. *spaceship* sudarytas ir liet. *erdvėlaivis*, kuris į lietuvių kalbą taip pat veikiausiai pateko iš Amerikos lietuvių kalbos. Pagal angl. *foreign-born* sudarytas liet. *sveturgimis*, pagal angl. *air pollution* – liet. *oro tarša*⁵⁰. Kaip matome, tam tikrą poveikį lietuvių kalbos leksikai turėjo ir anglų kalba. Žinoma, mes turime galvoje tiesioginius šių kalbų kontaktus. Šiaip angliškos kilmės žodžių lietuvių kalboje yra gana daug ir jų skaičius didėja. Tačiau jie priklauso vadinamųjų tarptautinių žodžių grupei.

Pietų Amerikos lietuvių emigrantų kalbai didelės įtakos turi ispanų ir portugalų kalbos. Tačiau Pietų Amerikoje lietuvių emigrantų yra daug mažiau negu Šiaurės Amerikoje. Jų kultūrinis gyvenimas nėra toks intensyvus. Todėl šių emigrantų kalba savo gimtinės kalbai neturi beveik jokios įtakos. Žinoma, per Pietų Amerikos lietuvių spaudą, reemigrantus vienas kitas portugališkas ar ispaniškas žodis pasiekia ir mūsų raštų ar šnekamąją kalbą. Tačiau jų vartojimo sfera yra be galo siaura, plg. kartais mūsų spaudoje pasitaikantį skolinį iš ispanų kalbos *mātē* 'toks gėrimas' (isp. *mate* 'paragvajiška arbata'). Arba L. Valbasio bei kitų buvusių (ar tebesančių) Pietų Amerikos lietuvių rašytojų raštuose vartojamus skolinius: *kaboklas* 'valstietis, laukų gyventojas' (plg. port. *caboclo*), *fiskalas* 'prievaizdas' (plg. port. *fiscal*), *gaučis* 'gyvulių ganytojas, pietinių Brazilijos valstijų, Urugvajaus ir Argentinos laukų gyventojas, daugiausia kilęs iš indėnų' (plg. port. *gaucho*), *muskatė* 'smulkių prekių pardavėjas, keliaujantis po kaimus ir priemiesčius' (plg. port. *mascate*) ir kt.⁵¹

⁵⁰ Plg. t. p. Pupkis A. Kalbos kultūros pagrindai. V., 1980. P. 50.

⁵¹ Plg. Valbasys L. Leiskit į tėvynę. V., 1958. Činčikas-Lietuvis K. Už jūrų marių // Gimtasis kraštas, 1970.IX.10.

PIRMŪJŲ RAŠYTINIŲ KALBOS PAMINKLŲ LEKSIKOS YPATYBĖS. NAUJŲ ŽODŽIŲ KŪRIMAS

Per ilgus šimtmečius lietuvių liaudies šnekamojoje kalboje susiformavo labai turtinga įvairių sričių leksika. Jos pagrindu buvo kuriami ir pirmieji rašto paminklai. Šnekamosios kalbos žodžiai tapo raštų kalbos žodžiais. Pirmieji rašto paminklai, nors dažniausiai būdami religinio turinio, gana gerai atspindėjo ano meto leksikos įvairovę. Juose užfiksuota nemaža ir tokių žodžių ar žodžių formų, kurių šiandien nevartojame. Tačiau jau ir pačių pirmųjų raštų autoriai dažnai turėjo kurtis atitinkamus žodžius. Versdami religinius tekstus, aprašydami sąvokas, kurioms nerado žodžių liaudies šnekamojoje kalboje, jie buvo priversti vartoti skolinius ar, nusižiūrėję į originalo žodžius, kurti naujadarus. Jų sukurti žodžiai dažniausiai būdavo gana siaurai vartojami. Kartais jie gyvuodavo tik jų sukūrėjų raštuose ir greitai būdavo užmirštami. Tačiau vienas kitas individualios kūrybos žodis, ypač jeigu jis gerai atitikdavo lietuvių kalbos žodžių darybos dėsnius, iš vieno autoriaus raštų patekdavo į kito autoriaus raštus, o kartais ir į šnekamąją kalbą.

Jau XVI a. pradžios rankraštiniame poterių tekste randame tokius abstrakčių sąvokų pavadinimus kaip *dvasia*, *draugystė*, *atleidimas* (*griechų*). Žodis *gymis* čia vartojamas 'gemalas, vaisius' reikšme, *žala* – 'pagunda, pragaištis' reikšme. Čia jau vartojami naujadarai *visagalintis* (plg. lenk. *wszechmogący*), *mielaširdas* (plg. lenk. *miłosierny*)¹.

Turtinga įvairių sričių leksika pasižymi Martyno Mažvydo (mirė 1563) raštai. Juose esama nemaža ir įvairias abstrakčias sąvokas žyminčių lietuviškų žodžių: *abejojimas*, *amžybė* 'amžinybė', *apjuoka*, *apvylius*, *atmaina*, *byla*, *būdas*, *buitis*, *buklystė* 'guđrumas, klasta', *daugybė*, *didybė*, *draugystė*, *elgtis*, *gailėstis*, *galybė*, *garbė*, *geidulys*, *išmintis*, *jaunybė*, *kaltė*, *kančia*, *kantrumas*, *karionė* 'kova', *kentėjimas*, *kova*, *linksmybė*, *lobis* 'turtas', *malonė*, *mėginti*, *mieras* 'taika', *mokslas*, *narsas* 'didelis pyktis, kerštas', *nauda*, *neapkanta* 'neapykanta', *nekaltybė*, *neteisininkas* 'kas

¹ Lebedys J., Palionis J. Seniausias lietuviškas rankraštinis tekstas // Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai. 1963. T. 3. P. 109–133 (t. p. Lebedys J. Lituanistikos baruose. V., 1972. T. 1. P. 21–54).

neteisuus', *nuoma*, *palaimė* 'palaima', *paskutis* 'paskutinis', *pavaizdas* 'pavyzdys', *pažinimas*, *piktenybė*, *prievolė*, *protas*, *raštininkas* 'teksto sudarytojas', *reika* 'reikalas', *rūstybė*, *sandara*, *sargyba*, *sąžinė*, *sielvartas*, *šelpiti*, *šlovė*, *šviesybė*, *tarpininkas*, *teisybė*, *tėviškė*, *tėvonis* 'įpėdinis', *tėvonystė*, *trokšmas* 'troškulys', *vadas*, *vargsmas* 'vargas', *vartoti*, *vergystė*, *vienybė*, *žinia*, *ženklas*, *žmogystė*.

M. Mažvydo raštuose randama šiandien jau nevertojamų arba bent jau tokiomis reikšmėmis nepasitaikančių žodžių: *apkersti* 'apgarsinti, paskelbti', *augyvė* 'motina', *bandykštis* 'galvijus', *duksinti* 'garbinti, pasitikėti', *gaidas* 'giedotojas', *gailas* 'nuodingas', *yvas* 'apuokas', *keltuva* 'galvijus', *kreklas* 'krūtis', *lepus* 'išdidus' (plg. lat. *lėpnus* 'išdidus'), *nasrai* 'burna, lūpos', *pekus* 'gyvuliai, banda', *pjūvis* 'pjūtis', *skelėti* 'būti skolin-gam', *steigtis* 'skubėti' (plg. lat. *stèigtis* 'skubėti'), *šešuoelis* 'šešėlis', *žaidėjas* 'muzikantas', *žavinti* 'žudyti'².

Veikiausiai paties M. Mažvydo sudaryti žodžiai yra: *balsinė* 'balsė (raidė)', *dvibalsinė* 'dvibalsė (raidė)', *sąbalsinė* 'priebalsė (raidė)', *santėvonė* 'palikuonė', *straipstis* 'skyrius, straipsnis'. M. Mažvydo raštuose randamas jau ir žodis *mokytojas* (*Tepriduosti mokytojui visų gerų tas, kursai mokinasi žodžio*. MŽ, 30).

Daug gražios liaudies kalbos leksikos esama kito žymaus Mažosios Lietuvos raštijos atstovo Jono Bretkūno (1536–1602) raštuose. Iš įdomesnių jo leksikos pavyzdžių būtų galima nurodyti: *aguonas* 'buožė, bumbulas', *apypenai* 'nuodai' (: liet. *penėti*), *atakis* 'kerštas', *augyvė* 'motina', *balva* 'dovana' (plg. lat. *balva* 'dovana'), *balvoti* 'dovanoti', *baudžiava*, *braškyti* 'mušti (pieną)', *buklystė* 'gudrumas, klasta', *dagas* 'pjūtis', *daguoti* 'pjauti, valyti javus', *dimstis* 'prieangis', *dvėsti* 'mirti', *ėdra* 'maistas', *gailas* 'piktas, rūstus', *gentainė* 'giminaitė, bičiulė', *gerokštis* 'krūminis dantis', *gumbė* 'maras', *guolis* 'stovykla', *gurklė* 'gerklė', *įsakymas*, *lygus* 'teismas', *mezliava* 'tokia duoklė' (liet. *mėsti*), *ožinis* 'šiaurės (?) vėjas', *pagamas* 'palikuonis', *palikuonis*, *plausmas* 'sielis', *priežastis*, *reika* 'bėda', *rudulis* 'vargšas, skurdžius' (plg. liet. *rūdulti* 'verkti'), *sambarės* 'tokia rinkliava' (: liet. *beėti*), *saulėtekis* 'rytų vėjas', *skirsėlis* 'šiaurvakarių vėjas', *skriėlis* 'pasparnis', *staligus* 'nedoras, savanaudis', *šešuoelis* 'atspindys, šešėlis', *talokas* 'mergina', *tėvainis* 'paveldėtojas', *tyčiauti* 'didžiuotis, girtis', *užkurti* 'vesti pačią', *vyriausybė* ir kt.

² Kruopas J. Žodyninės slavybės M. Mažvydo raštų kalboje // Senoji lietuviška knyga. K., 1947. P. 254; Zinkevičius Z. Mažvydo raštų kalba // Blt. 1979. T. 15(1). P. 20–21.

J. Bretkūno sukurti naujadarai, matyt, yra: *atainis* 'ateivis', *bendradarbinukas* 'bendradarbis', *draugtarnis* 'drauge tarnaujantis', *kariovedis*, *karvedys*, *kleidūnas* 'eretikas', *pirmgimulis* 'pirmagimis', *sannamis* 'namiškis', *sapninykas* 'pranašas', *tautinykai* 'tautiečiai', *trėkštuvė* 'vyno suktuvės', *trivienybė* 'trejybė', *žvaigždveizdis* 'žvaigždžių stebėtojas, astronomas'³.

J. Bretkūno naujadaras gali būti ir anksčiau minėtas žodis *guolis* 'stovykla' (plg. vok. *Lager* 'lova, guolis; stovykla': *liegen* 'gulėti').

Labai svarbus lietuvių literatūrinės kalbos raidos etapas – Mikalojaus Daukšos (g. tarp 1527–1538, mirė 1613) raštai, ypač „Postilė“. Apie šį senosios raštijos atstovą J. Lebedys pagrįstai rašė, jog „Skaitant susidaro įspūdis, kad jo leksikos versmės buvo neišsenkamos: taip toli jis pralenkė kitus savo žodyno turtingumu“⁴.

Ypač į akis krinta turtinga, dažniausiai liaudiškos kilmės M. Daukšos raštų sinonimika. Štai žodžiui 'vargšas' „Postilėje“ vartojami sinonimai: *bėdulis*, *benamis*, *nuvargęs*, *pavargėlis*, *pavargęsis*, *pavargulis*, *rudulis*, *vargeta*⁵. „Paleistuvės“ sąvokai M. Daukša vartoja žodžius: *draugala*, *kekšė*, *palaidūnė*, *svetimvyrė*, sąvokai 'valtis' – *aldija*, *laiva*, *laivė*, *luotas*⁶.

Labai įvairi ir turtinga yra M. Daukšos raštų ir buitinė, ir abstrakčioji leksika. Randame čia žodžius: *aklatis*, *aklumas*, *amžinumas*, *atgimimas*, *atradėjas*, *bendrumas*, *buitis* 'buvimas', *dailė*, *dosnumas*, *gailesys*, *geidulys*, *geranoris*, *gydytojas*, *girtybė*, *įkvėpimas*, *įrodymas*, *įsakymas*, *įstatymas*, *išmanymas*, *išmonė*, *kalbesys*, *karas*, *kareivis*, *kunigystė*, *laimus* 'laimingas', *lobus* 'turtingas', *metinės*, *mokestis*, *nepaliauojamas*, *nuodėmė*, *nuopelnas*, *nuovoka*, *padaras*, *pagunda*, *palaidūnas*, *pasiuntinys*, *pasmerkimas*, *pašaukimas*, *priemonė* 'sąmojis', *priespauda*, *rašytojas*, *sargyba*, *sielvartas*, *veikėjas*, *vienybė*.

Veikiausiai paties M. Daukšos naujadarai yra: *apžvilgis* 'atžvilgis', *atskaluonis* 'atskalūnas', *atvyzdis* 'atžvilgis', *bebernystė* 'bevaikystė', *daugbylis* 'ilgas kalbėjimas', *daugmoterystė*, *gerabylis* 'teisingai kalbantis', *juodknygos* 'raganavimas' (plg. lenk. *czarnoksięstwo*), *juodaknygis* 'burtininkas' (plg. lenk. *czarnoksiężnik*), *lakštas* 'laiškas' (nauja reikšmė), *paklaiduonis* 'eretikas', *parašas* 'surašymas' (plg. lenk. *napis*), *piktžodis* 'kas

³ Palionis J. // Jonas Bretkūnas. Rinktiniai raštai. V., 1983. P. 21–22, 363–379; Lebedys J. Lituanistikos baruose. T. 1. P. 106.

⁴ Lebedys J. Mikalojus Daukša. V., 1963. P. 309.

⁵ Lebedys J. Ten pat. P. 313.

⁶ Palionis J. Lietuvių literatūrinės kalbos istorija. V., 1979. P. 75; plg. t. p. Kruopas J. Leksiniai paralelizmai Daukšos katekizmo (1595) kalboje // LKK. 1960. T. 3. P. 223–255.

piktžodžiauja', *piktžodžiuoti*, *pirmagimis*, *pirmuonis* 'pirmtakas', *prašalietis* 'atėjęs iš kitur, pašalinis', *prašalingas*, *saitinys* 'kalinys', *sukaktinė* 'metinės', *svetimpatalauti*, *svetimpatalavimas*, *svetimpatalis*, *šaukūnas* 'anostolis', *šventprekė*, *šventprekystė*, *tėvainumas* 'paveldėjimas', *tėvykštaitis* 'paveldėtojas', *užkeiktinis* 'užkeiktas', *vaistytojas* 'gydytojas' (ši žodį vėliau vartojo S. Daukantas, J. Basanavičius), *vyrmoteris* 'vedęs vyras', *užrašas* 'surašymas', *žmogmušis* 'žmogžudys', *žvaizdinykas* 'žvaigždžių stebėtojas'.

Iš šiandien nevartojamų įdomesnių M. Daukšos raštuose randamų žodžių galima paminėti: *aikštis* 'giedra, šviesumas', *apypenai* 'nuodai', *atakia* 'kerštas', *atpėdūi* 'atgal', *bingusiai* 'labai', *nūnajus* 'dabar', *paduksis* 'viltis', *sambarės* 'tokia rinkliava', *sklimstė* 'kraujo krešulys', *talokas* 'mergina', *tuointimpos* 'tolydžio'. Dalis šių žodžių, kaip matėme, randama ir kituose ano meto raštuose⁷.

Pats didžiausias senosios lietuvių kalbos leksikos aruodas yra Konstantino Sirvydo (1579–1631) raštai, ypač jo žodyno „*Dictionarium trium linguarum*“ 1642 m. leidimas. Šiame veikale yra apie dešimt tūkstančių lietuviškų žodžių, kurie gerai atspindi įvairius semantinius lietuvių kalbos leksikos sluoksnius. Turtinga leksika pasižymi ir K. Sirvydo „*Punktai sakymų*“. Iš visų senųjų raštų autorių K. Sirvydas daugiausia kūrėsi naujadarų. Be to, jis pralenkė visus XVI–XVII a. autorius dar ir tuo, kad jo sukurtų naujadarų daugiausia įsigalėjo dabartinėje kalboje.

K. Sirvydo raštuose randame tikriausiai jo paties sukurtus ir šiandien plačiai vartojamus žodžius: *ištartis* 'ištarimas', *kokybė* (plg. lenk. *jakość*, lot. *qualitas*), *kupranugaris*, *mąstytojas*, *pratarmė*, *pražanga*, *rodyklė*, *rūbinė*, *sąranga*, *spaustuvė*, *svarstyklė* (įsigalėjo daugiskaitinė forma), *taisyklė*, *turgavietė*, *virtuvė*.

Iš plačiau neįsigalėjusių K. Sirvydo naujadarų galima paminėti: *ap kroja* 'bagažas', *arkliogydys* 'arklių gydytojas', *austuvė* 'audykla', *didžianamė* 'rūmai', *dirvinystė* 'žemdirbystė', *erdvė* 'erdvė', *gydytuvė* 'gydykla', *lakštanešys* 'laiškanešys', *miestakelė* 'plati gatvė', *miestavaldis* 'burmistras', *namudarystė* 'statyba', *negalėtuvė* 'ligoninė', *nupertinė* 'skaisytkla', *pagautinis* 'kalinys' (plg. lot. *captivus* : *capto*, *are* 'pagauti'), *paniūrystė* 'melancholija', *prekionė* 'prekymetis', *protomeilis* 'filosofas', *raštojas* 'autorius', *reikiavietė* 'išvietė', *stebuklinė* 'teatras', *turtulė* 'nedidelis dvaras', *vaikavedys* 'pedagogas', *valgykla* 'maistas', *veizdyklės* 'akiniai',

⁷ Lebedys J. Mikalojus Daukša. P. 307–320. Palionis J. Lietuvių literatūrinės kalbos istorija. P. 75; plg. t. p. Kudzinowski Cz. Indeks-słownik do „Daukšos Postilė“. Poznań, 1977. T. 1–2.

vienarietė 'vienuolynas', *žemėmestė* 'matininkystė', *ženkladarė* 'fantazija', *žibintuvė mariose* 'jūros švyturys' ir kt.⁸

Kaip matome, K. Sirvydas naujadarais keitė ir tarptautinius žodžius, net ir vietoje *katalikas* jis kartais vartodavo naujadarą *visuotinykas*.

Kai kurie čia paminėti dabartinėje kalboje nevartojami K. Sirvydo naujadarai randami įvairiuose vėlesniuose mūsų raštuose, ypač žodynuose, o žodis *stebuklinė* 'teatras' pateko net į latvių rašytojo ir kalbininko Jurio Alunano (1832–1864) „Siūlomų žodžių sąrašą“ (Viedamo vardu saraksts). Jame pateikiamais žodžiais, tarp kurių esama ir daugiau lituanizmų, J. Alunanas norėjo praturtinti latvių kalbos leksiką. Žodį *stebuklinė* jis veikiausiai paėmė iš F. Neselmano žodyno (Wörterbuch der Littauischen Sprache. Königsberg, 1851), į kurį jis pateko iš K. Sirvydo veikalo⁹. Tokiu būdu į latvių kalbą galėjo patekti ir *austuve* 'audykla'.

Didesnė dalis K. Sirvydo raštuose randamų žodžių buvo vartojami jau ir ankstesnių mūsų autorių darbuose. Tačiau nemaža yra ir tokių, kurie pirmą kartą pavartoti K. Sirvydo. Pavyzdžiui, K. Sirvydo žodyne randame anksčiau kituose rašto paminkluose, atrodo, nepasitaikančius tokius būtines leksikos žodžius: *degtinė*, *gira*, *išrūgos*, *kumpis*, *lašiniai*, *žagrė*.

Iš K. Sirvydo vartotų archaizmų galima paminėti: *algoti* 'vadinti', *ašva* 'kumelė', *atakė* 'kerštas', *intė* 'brolio žmona', *laigonas* 'žmonos brolis', *medvišius* 'medžiotojas', *paduksis* 'pasitikėjimas', *pekus* 'gyvuliai, banda', *viešpati* 'karalienė, šeimininkė', *žugara* 'garnys (Ardea)'¹⁰.

Naujus žodžius kūrė ir kiti senųjų raštų autoriai. Pavyzdžiui, Simono Vaišnorio (apie 1545–1600) „Žemčiūgoje teologiškoje“ (Margarita Theologica) randame žodžius: *balvondailis* 'stabų dirbėjas', *devililas* 'dievaitis, stabas', *deivilystė* 'stabmeldystė', *esiškas* 'esminis', *juodžynys* 'burtininkas', *sandarbuoti* 'bendradarbiauti'. Samuelio Boguslavo Chilinskio (apie 1634–1668) raštuose yra žodžiai: *bendrakareivis* 'drauge esąs kareiviu', *tvaras* 'tvarinys, sutvertas daiktas', *žolašokis* 'žiogas'. Saliomono Mozerkos Slavočinskio (prieš 1630–1660) giesmyne „Giesmės tikėjimui katalickam priderančios“ (1646) randame žodį *prisloga* 'prie-

⁸ Pakalika K. // Pirmasis lietuvių kalbos žodynas. V., 1979. P. 62–67; Pakalika K. K. Širvydo „Dictionarium Trium Linguarum“ naujadarai // LKK. 1961. T. 4. P. 281–300; Borowska N. Wpływy słowiańskie na litewską terminologię kościelną na podstawie *Dictionarium Szyrwida* // Studia z filologii polskiej i słowiańskiej. Warszawa, 1957. T. 2. S. 320–365.

⁹ Nastopka K. Lietuvių ir latvių literatūrų ryšiai. V., 1971. P. 39. Brencė M. Juris Alunāns (1832–1864) – latviešu valodas kopējs un bagātinātājs // Lvkj. 1982. L. 18. Lpp. 41–46.

¹⁰ Pakalika K. // Pirmasis lietuvių kalbos žodynas. P. 69–70.

spauda'. Be to, šioje knygoje ar ne pirmą kartą veiksmažodis *išversti* vartojamas dabartine prasme: ankstesnieji autoriai šia reikšme vartojo *išguldyti, perguldyti*. Čia randamas ir žodis *amžinybė*. Žodį *svirtis* jis vartojo 'svarstyklės' reikšme, žodį *žaislas* — 'muzikos instrumentas' reikšme¹¹.

Iš vėlesnių autorių ypač daug naujadarų kūrėsi [Simonas Daukantas (1793—1864). Kai kurie jo sukurti žodžiai vartojami ir šiandien: *būdvardis, daiktavardis* (S. Daukantas vartojo formą *daiktvardis*), *jūrininkas* (S. Daukantas rašė *jūrininkas*), *karvedys, laikrodis, laipsnis* 'gradus', *nosinė, prekyba*¹².

Plačiau nepaplito S. Daukanto naujadarai: *aistė* 'ištiktukas', *atentė* 'ateitis', *aušrėnai* 'baltai', *balsūnė* 'skiemuo', *bilys* 'oratorius', *dėsmė* 'nuosaka', *gaudė* 'priebalsis', *yros* 'griuvėsiai', *gotis* 'kavalerija', *jungvilkis* 'artojas', *karvaida* 'karininkas', *kergė* 'jungtukas', *laikuoti* 'asmenuoti', *laiptosena* 'laipsniavimas', *marangis* 'sąsiauris', *naujukynas* 'kolonija', *rūbdarbis* 'siuvėjas', *siuntinė* 'delegacija', *sukrautuvė* 'sandėlis', *tekūnas* 'pasiuntinys', *vypsonė* 'spektaklis', *žaislis* 'artistas, muzikantas', *žėisčionis* 'savižudis', *žuvėdas* 'švedas'¹³.

Vieną kitą naujadarą randame ir M. Valančiaus (1801—1875) raštuose. Paplito M. Valančiaus sukurtas būdvardis *žingeidus*. Kalbininkai dažnai jį taiso, tačiau mūsų kalboje jis labai gajus, nes jo reikšmė skiriasi nuo žodžio *smalsus* reikšmės¹⁴. M. Valančius vartojo ir daiktavardį *žingeida* 'mokslo, žinių troškimas'. Pirmasis M. Valančius, atrodo, pavartojo ir žodį *nuodėmklausys* 'išpažinties klausytojas'. Jo raštuose randame ir žodį *virdulis* 'samavoras'.

Iš plačiau neprigijusių M. Valančiaus naujadarų galima būtų paminėti: *alutinė* 'geriamas indas', *ataduosmis* 'portretas', *atskyris* 'mokyklos klasė, skyrius', *duktė* 'filija (bažn.)', *iškrostojas* 'skulptorius', *kriušiny* 'patranka',

¹¹ Palionis J. Lietuvių literatūrinės kalbos istorija. P. 77—79. Lebedys J. // Slavočinskis S. M. Giesmės tikėjimui katalickam priderančios. V., 1958. P. 27—28, 504, 517.

¹² Balašaitis A. Simonas Daukantas — lietuviškos gramatinės terminijos pradininkas // LKK. 1966. T. 8. P. 203—209. To paties. Simonas Daukantas // KK. 1964. Šąs. 7. P. 5. Ermanytė I. *Laikrodis* ir *laikraštis* // KK. 1967. Šąs. 13. P. 59—61.

¹³ Skardžius Pr. Lietuvių kalbos žodžių daryba. V., 1943. P. 592—594. Palionis J. Lietuvių literatūrinės kalbos istorija. P. 160—161, 205. Daukantas S. Raštai. Sudarė V. Merkys, tekstą paruošė B. Vanagienė. V., 1976. T 1. P. 759—777. T. 2. P. 820—832.

¹⁴ Būtėnas J. Literato duona. V., 1975. P. 185.

srija 'sritis, ruožas', *vaistojas* 'gydytojas', *varduoti* 'duoti vardą, krikštyti', *vypsosena* 'teatras', *ženklininkas* 'ordininkas', *žodrodis* 'žodynas'¹⁵.

Kūrė naujadarus ir kiti ano meto kultūros veikėjai. Mikalojus Akelaitis (1829–1887) bene pirmasis pasiūlė vartoti žodį *žodynas*. 1856 m. laiške M. Valančiui jis rašė: „Wadinu „Žodinas“, ne Žodinis, kajp nor Walleniawicze ir Iwinskis; nes sakom – *karklis*, *karklinas*, *puszis*, *puszinas*: už tataj ir žodis – žodinas“¹⁶. Šį terminą M. Akelaitis kartais galėjo būti paėmęs ir iš rankraščių Jurgio Pabrėžos (1771–1849) darbų, kur toks žodis jau buvo vartojamas. Pirmasis spausdintas lietuvių leksikografijos veikalas, kurio pavadinime pavartotas šis naujadaras, buvo Mykolo Miežinio (1827–1888) „Lietuviszkai – latuviszkai – lenkiszkai – rusiszkas žodynas“ (Tilžė, 1894; parašytas 1868 m.). M. Miežinis tokį naujadarą galėjo sukurti ir nežinodamas apie M. Akelaičio, J. Pabrėžos vartotą žodį. Terminą *žodynas* vartojo A. Baranauskas, K. Jaunius, o galutinai jį įtvirtino „Aušra“¹⁷.

M. Akelaičio lenkiškoje lietuvių kalbos gramatikoje (Gramatyka języka litewskiego. Głosownia. Poznań, 1890) randame jo paties sukurtus žodžius *balsyba* 'garsų mokslas', *raštadailė* 'grafika', *tartis* 'skiemuo', *žodžkiltis* 'etimologija'.

Antanui Juškai (1819–1880) skiriami dabartinėje lietuvių kalboje vartojami žodžiai *aras* 'erelis'¹⁸, *garvežys*¹⁹. Jo brolis Jonas Juška (1815–1886), atrodo, pirmas pavartojo dabartinėje kalboje įsigalėjusius kalbotyros terminus *įvardis*, *šaknis*.

Naujadarus kūrė mūsų poetas ir kalbininkas Antanas Baranauskas (1835–1902). Nemaža jo sukurtų naujadarų įsigalėjo literatūrinėje kalboje. Gal pats populiariausias, dažniausiai vartojamas A. Baranausko sukurtas žodis yra *raidė*. Šiai sąvokai vadinti kalbos paminkluose randame labai daug žodžių: *balsė*, *balsrodis*, *bokštavas*, *litara*, *litera*, *rašytinė*, *rašmenė*, *rašmuo*, *raštelis*, *raštinė*, *raštinėlis*, *raštženklis*, *rodbalsė*, *skaitydinė*, *skaitinė*, *skaitytinė*. A. Baranauskas žodį *raidė* pradėjo vartoti nuo 1872 metų. Akstiną šiam naujadarui sukurti jam davė, kaip mano A. Balašaitis, rytų aukštaičių būdvardis *raidūs* 'aiškus, ryškus, greitai pastebimas,

¹⁵ Skardžius Pr. Lietuvių kalbos žodžių daryba. P. 596; Palionis J. Lietuvių literatūrinės kalbos istorija, p. 205; Valančius M. Raštai. Tekstą parengė B. Vanagienė. V., 1972. T. 1. P. 582–593. T. 2. P. 418–425.

¹⁶ Tiž. 1925. T. 3. P. 293.

¹⁷ Balašaitis A. Iš lietuvių kalbotyros terminų istorijos // LKK. 1975. T. 16. P. 237–239.

¹⁸ Būga K. Rinkiniai raštai. V., 1959. T. 2. P. 73.

¹⁹ Tolutienė B. Antanas Juška leksikografas // LiK. 1961. T. 5. P. 153.

Ilgus'. Spaudoje žodis *raidė* kaip *litara* sinonimas pradėtas vartoti 1883 m. „Aušroje“, o labiausiai jį išplatino „Varpas“. Tų pačių metų „Aušroje“ randame jau ir kitą A. Baranausko sukurtą naujądarą *rašyba*. Šį žodį jis vartojo savo lietuvių kalbos paskaitose. Randame jį ir 1875 m. rašytame laiške Hugo Vėberiu.

Įsigalėjo taip pat A. Baranausko sukurti žodžiai *balsis*, *sakinys*, *tarmė*. Iš neprigijusių jo kalbotyros terminų galima paminėti: *gimlankis* 'kilmninkas', *skundlankis* 'galininkas', *stiebimas* 'laipsniavimas', *taikinimas* 'asmenavimas', *lieptaikis* 'liepiamoji nuosaka', *siaudis* 'riebalsis', *mazybalsė* 'jungiamasis balsis' ir kt.²⁰

Mūsų matematikos terminijoje taip pat įsigalėjo vienas kitas A. Baranausko sukurtas terminas: *dalyba*, *erdvė*, *daugiakampis*, *trikampis*²¹.

K. Baranausko mokinys Kazimieras Jaunius (1848–1908) savo kalbiniuose raštuose vartojo tokius šiandien visuotinai įsigalėjusius terminus: *asmuo*, *dalyvis*, *kamienas*, *linksnis*, *priegaidė* (*tvirtagalė*, *tvirtapradė*), *priesaga*, *priešdėlis*, *prokalbė*, *veiksmažodis*²².

Veikiausiai Jono Basanavičiaus (1851–1927) sukurtas ir per „Aušrą“ paplitęs naujadaras yra *laikraštis*²³. Vincas Kudirka (1858–1899) vartojo ir naujądarą *laikraštinkystė* 'žurnalistika'. „Aušroje“ pirmą kartą buvo pavartotas naujadaras *veidrodis*²⁴. 1885 m. J. Basanavičius „Aušroje“ paleido naujądarą *ainis* 'palikuonis'. Veikiausiai jį sudarė iš savo gimtosios tarmės *aina* 'eina', galbūt nusižiūrėjęs į vok. *Nachkomme*. Šiai sąvokai J. Basanavičius buvo sukūręs ir žodį *aisiulis*, plg. *ais* 'eis'²⁵. J. Basanavičiaus *ainį* ypač išplatino poetai. Julius Janonis net ir slapyvardį pasirinko *Vaidilos Ainis*.

Apskritai „Aušra“ vartojo labai daug naujadarų. Jais keitė ne tik įvairius slavizmus, germanizmus, bet dažnai ir vadinamuosius tarptautinius žodžius. Šiame žurnale randame tokius žodžius kaip *apšvietumas* 'civi-

²⁰ Balašaitis A. Iš lietuvių kalbotyros terminų istorijos. P. 232–237. Zinkevičius Z. Antanas Baranauskas kalbininkas // LiK. 1986. T. 19. P. 80–81.

²¹ Kubilius J. Antanas Baranauskas ir matematika // LiK. 1986. T. 19. P. 96–97. Manstavičius E. A. Baranauskas ir matematika // Literatūra ir menas. 1985. I.19.

²² Balašaitis A. Lietuvių kalbotyros terminų istorija. V., 1961 (disert. rankraštis, priedas). P. 2–13. Drotvinas V. Kalbininko Kazimiero Jauniaus gyvenimas ir mokslinė veikla // Drotvinas V., Grinaveckis V. Kalbininkas Kazimieras Jaunius. V., 1970. P. 50–53.

²³ Ermantytė I. *Laikrodis* ir *laikraštis* // KK. 1967. Šąs. 13. P. 59–61.

²⁴ Pakalka K. *Veidrodis* // KK. 1975. Šąs. 29. P. 43–44.

²⁵ Salys A. Raštai. Roma. 1979. T. 1. P. 179; Salys A. Mūsų gentivardžiai // Ženklas ir prasmė. V., 1986. P. 20.

lizacija', *daildalius* 'artistas', *dainynas* 'poezija', *dirbtuvas* 'mašina', *juok-žaislis* 'komedija', *kibeklas* 'cementas', *krautuė* 'muziejus', *meilraštis* 'lyrika', *metraštis* 'kronika', *oramieris* 'barometras', *pirmokas* 'atomas', *savininkas* 'egoistas', *šviesūnas* 'filosofas', *tėvynininkas* 'patriotas', *vaidentuvė* 'fantazija', *žemaprašis* 'geografija' ir kt.²⁶

Daug naujadarų buvo ir „Varpe“. Randami čia tokie žodžiai kaip *apšvaista* 'apšvietimas', *apšviestūnas* 'inteligentas', *gaivalas* 'elementas', *kitvardis* 'pseudonimas', *naujokinytė* 'kolonizacija', *nuošimtis* 'procentas', *pašnibžduoklis* 'sufleris', *prekys* 'pirklys', *saunorytė* 'egoizmas', *tolynžengytė* 'pažanga', *žeimystė* 'teatras', *žinpaišys* 'korespondentas' ir kt.²⁷

„Varpe“ pirmuosius savo naujadarus paskelbė ir žymusis lietuvių kalbos normintojas Jonas Jablonskis (1860–1930).

J. Jablonskis tiek „Varpo“, tiek ir vėlesnės savo veiklos laikotarpiu lietuvių kalbą praturtino daugybe labai reikalingų žodžių. Jis kūrė naujadarus, į literatūrinę kalbą įtraukdavo įvairius tarmių žodžius, kartais jiems suteikdamas visai naują reikšmę.

Štai dalis J. Jablonskio sukurtų ar jo pastangomis literatūrinėje kalboje įsigalėjusių žodžių: *ateitis*, *atvirukas*, *bendradarbis*, *bendratautis*, *degtukas*, *deguonis*, *gerovė*, *grindinys*, *ispūdis*, *įtaka*, *kastuvas*, *ligoninė*, *mokykla*, *mokinys*, *nedarbas*, *nepriklausomybė*, *netvarka*, *pažanga*, *pieštukas*, *pirklys*, *pirmininkas*, *pojūtis*, *praeitis*, *prekymetis*, *sviedinys*, *švietimas*, *tamsuolis*, *tardytojas*, *teismas*, *turinys*, *vabzdys*, *vadovėlis*, *valdininkas*, *valsietietis*, *viršinininkas*.

J. Jablonskio sukurti yra mūsų savaitės dienų pavadinimai: *pirmadienis*, *antradienis*, *trečiadienis*, *ketvirtadienis*, *penktadienis*, *šeštadienis*, *sekmdadienis*.

Per J. Jablonskio lietuvių kalbos vadovėlius paplito šiandien visuotinai vartojami kalbos mokslo ir rašybos terminai: *asmenavimas*, *balsis* (*balsė* 'garsas' reikšmė randama jau K. Kasakausko 1832 m. gramatikoje „Grammatyka języka žmuǳkiego“²⁸), *bendratis*, *brūkšnys*, *dalelytė*, *daugiskaita*, *dvibalsis*, *galininkas* (ir kiti linksnių pavadinimai), *garsažodis*, *ištiktukas*, *jungtukas*, *kablelis*, *kabliataškis*, *kabutės*, *klaustukas*, *nuosaka* (ir atskirų nuosakų pavadinimai), *padalyvis*, *priebalsis*, *prielinksnis*, *pusda-*

²⁶ Skardžius Pr. Lietuvių kalbos žodžių daryba. P. 594–595. Palionis J. Lietuvių literatūrinės kalbos istorija. P. 240–241. To paties. „Aušros“ nuopelnai gimtajai kalbai // Mokslas ir gyvenimas. 1983. Nr. 3. P. 14–15.

²⁷ Skardžius Pr. Ten pat. P. 595. Palionis J. Lietuvių literatūrinės kalbos istorija. P. 243.

²⁸ Balašaitis A. Lietuvių kalbos fonetikos terminai // MA Darbai. 1961. T. 1(10). P. 189–190.

lyvis, raidynas, skyryba, šauktukas, tarinys, veikslas, veiksnys, vienaskaita ir kt.²⁹

J. Jablonskis padėjo sukurti arba pats sukūrė nemaža ir mūsų matematikos terminų. Jam skiriami tokie žodžiai kaip: *atimtis, daliklis* (terminus su priesaga *-iklis* J. Jablonskiui pasiūlė M. Šikšnys), *daugyba, daugiklis, dėmuo, sandauga, skaitiklis, vardiklis*³⁰.

Apskritai lietuvių kalbos leksikos raidoje nė vienas kalbininkas ar kultūros veikėjas nepaliko tokių ryškių pėdsakų kaip J. Jablonskis.

Žymusis lietuvių kalbos tyrinėtojas Kazimieras Būga (1879–1924) kalbos praktikos dalykais mažiau domėjosi negu J. Jablonskis. Tačiau ir jo kalbinės veiklos pėdsakai lietuvių kalbos leksikos raidoje yra gana ryškūs. Pirmiausia jis apgynė daug baltiškos kilmės žodžių, kuriuos kiti kalbininkai, kaip tariamas svetimybės ar, jų nuomone, netaisyklingos darybos žodžius, siūlė nevartoti (*krėslas, kūdikis, lābas, liūdis, mārios, pirmenybė, priemonė, priepuolis, ribà, sarmatà, skriaudà, sūpynės, vėlyti, vilna*, žodžiai su priesaga *-ūnas*). Kitiems žodžiams jis nustatė taisyklingas, šiandien literatūrinėje kalboje vartojamas formas (*brėžti, kamienas, pókylis, pótvyinis, sántykis, viesulas*, Lietuvos kunigaikščių vardai). Su J. Jablonskiu jis svarstė gramatikos terminus. Kartais gali būti ir taip, jog mūsų J. Jablonskiui skiriamas kuris nors gramatikos terminas, iš tikrųjų buvo pasiūlytas K. Būgos. K. Būgai skiriami naujadarai *kariūnas* ‘karo mokyklos kursantas’, *sandas* ‘dėmuo’. Jis vietoje slavizmo *bliūdas* pasiūlė literatūrinėje kalboje vartoti tarmių žodį *dubuō*.

Vartojame nemaža ir kitų naujadarų, kurių autorius dar įmanoma nustatyti.

Štai sostinės sąvokai iki XX a. pradžios buvo vartojami žodžiai: *kariškias miestas, vyriausiasis miestas, sostapilis, sostapilė, sostamiestis, sostė, sostinyčia, stalyčia*. Šiandien vartojamą *sostinę* greta *sostapilės*, atrodo, pirmasis pavartojo Jurgis Šlapelis (1876–1941) savo „Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynelyje“ (Tilžė, 1907). Netrukus šį žodį pradėjo vartoti ir J. Jablonskis³¹.

²⁹ Skardžius Pr. Ten pat. P. 601–603. Palionis J. J. Jablonskio kalbiniai taisymai // Jablonskis J. Rinktiniai raštai. V., 1959. T. 2. 14–32. Piročkinas A. Prie bendrinės kalbos ištakų. V., 1977. P. 107–110.

³⁰ Rumšas P. J. Jablonskio indėlis į lietuvių aritmetikos terminiją // KK. 1975. Sąs. 29. P. 3–16. To paties. Lietuvių aritmetikos terminai XIX amžiuje // Klb. 1978. T. 29 (1). P. 52–60. Žemaitis Z. Lietuviškos matematinės terminologijos istorijai // LKK. 1966. T. 8. P. 195–201.

³¹ Pakalka K. *Sostinė* // KK. 1979. Sąs. 36. P. 82–84.

J. Šlapeliui skiriamas ir naujadaras *akiniai*, kuris taip pat randamas minėtame žodynyje. Ligi tol buvo vartojama: *akiniai stiklai, akulėriai, akuliorai, akulioriai, briliai, brilės, nosstikliai, veido stiklai, veizdyklės, veizdikliai, veizdyklė, žiūronai, žiūronas, žiūryklė, žiūryklis*³². Čia galima pridurti, jog *žiūronus* 'prietaiso tolumai stebėti' reikšme pirmasis, matyt, pavartojo Pilypas Ruigys (Ruhig, 1675–1749)³³.

Pedagogas ir leksikografas Jonas Baronas (1873–1952) savo darbuose taip pat vartojo nemaža naujadarų. Per jo „Rusų–lietuvių žodyną“ (Kaunas, 1933) ir kitus darbus į lietuvių literatūrinę kalbą galėjo patekti žodžiai: *dykvietė, draustinis* 'rezervatas', *drožyba, dujotiekis, dvikalbiškumas, niekalas* 'brokas'³⁴.

Šiandien labai populiaraus žodžio *kraštotyra* autorius yra pedagogas ir kalbininkas Antanas Vireliūnas (1887–1925). Vartojo jis ir žodį *kraštotyrys* 'kraštotyrininkas'.

Kalbininko Prano Skardžiaus (1899–1975) pastangomis literatūrinėje kalboje išgalėjo dabartine reikšme žodis *karininkas*. Šis kalbininkas pirmasis pradėjo vartoti terminus *bendrinė kalba, kirčiuotė*³⁵.

Kalbininkas Antanas Salys (1902–1972) literatūrinę kalbą praturtino žodžiais *pobūvis, požiūris, rankinukas, senatis, staigmena*. Jo sukurti fonetikos terminai *balsynas, priebalsynas*, kai kurie akcentologijos terminai³⁷.

Literatūrinėje kalboje paplito kalbininko Juozo Balčikonio (1885–1969) pirmą kartą pavartotas žodis (šventinė) *eglutė*. Pavartojo jis šį žodį J. Jablonskio patartas³⁸. Šiaip J. Balčikonis nemėgo naujadarų: vietoje šiandien išgalėjusių *patranka* jis siūlė vartoti *armota*, vietoje *karininkas* – *aficierius*, vietoje *rankšluostis* – *skarinyš*.

Kalbininko ir pedagogo Leono Kuodžio (1902–1975) naujadaras yra pasakų žodis *žmogėdra*. Jo siūlymu, vietoj *sąryšy* pradėta vartoti *ryšium*³⁹.

³² Pakalka K. *Akiniai* // KK. 1978. Sąs. 34. P. 67–68.

³³ Pakalka K. *Žiūronai* // KK. 1978. Sąs. 35. P. 62–63.

³⁴ Lyberis A. Jonas Baronas // Žodžiai ir žmonės. V., 1974. P. 184.

³⁵ Skardžius Pr. Dėl karininko netikumo // Gimtoji kalba. 1935. Sąs. 1–2. P. 10–13.

³⁶ Skardžius Pr. Bendrinė kalba ir jos rūšys // Ten pat. P. 3–7. Balašaitis A. Lietuvių kalbos akcentologijos terminai // MA Darbai. 1960. T. 1(8). P. 204.

³⁷ Jonikas P. Antano Salio gyvenimo ir mokslinės veiklos pagrindiniai bruožai // Salys A. Raštai. Roma, 1979. T. 1. P. XIX. Balašaitis A. Ten pat. P. 204–205.

³⁸ Balčikonis J. Rinkiniai raštai. V., 1982. T. 2. P. 214.

³⁹ Balašaitis A. Leonas Kuodys // MK. 1975. Sąs. 5. P. 68.

Tvirtai įsigalėjo Zigmo Žemaičio (1884–1969) sukurti ir J. Jablonskio aprobuoti geometrijos terminai *kreivė, statmuo, tiesė*⁴⁰.

Fizikos termino *pagreitis* autorius yra Viktoras Biržiška (1886–1964)⁴¹.

1936 m. pirmą kartą buvo paskelbti kalbininkų apsvarstyti šiandien visuotinai vartojami sporto terminai: *baudinys, derinys, įvartis, jaunis, kampinis, kėlinys, krepšinis, nuošalė, padavimas, pražanga, saugas, užribis, vartininkas, žaidynės*⁴².

Labai daug naujadarų buvo prikūrę minėtas A. Vireliūnas ir kalbininkas Stasys Dabušis (1898–1974). Jie naujadarais buvo pasiryžę pakeisti ne tik skolinius, bet ir daugumą tarptautinių žodžių. Štai A. Vireliūnas siūlė vartoti žodžius: *agna* ‘energija’, *dangūtyra* ‘astronomija’, *dvikalbis* ‘dialogas’, *gamus* ‘produktyvus’, *įdarba* ‘kultūra’, *mokysta* ‘metodika’, *orovė* ‘klimatas’, *spindis* ‘radijas’, *tvarkovas* ‘direktorius’, *varta* ‘praktika’, *žodininkas* ‘formalistas’. S. Dabušis savo raštuose vartojo: *buitpieša* ‘biografija’, *buitraša*, *saulobuolys* ‘apelsinas’, *didžturi* ‘genijus’, *dėsmė* ‘tema’, *mirčioraša* ‘nekrologas’, *rūkinys* ‘papirosas’, *trykšlys* ‘fontanas’, *viešuomenė* ‘publika’, *viešuomeninkė* ‘publicistė’.

Tarptautinių žodžių lietuvinimas tuo metu buvo labai būdingas reiškinys. Štai Mykolo Biržiškos (1882–1962) knygoje „Barono gyvenimas ir raštai“ (K., 1924) randame ir tokius žodžius kaip *igyvinėliai* ‘prozo-popėjos’, *pakeituolėliai* ‘metonimijos’, *panašuolėliai* ‘sinonimai’, *prievardėlės* ‘epitetai’ ir kt.⁴³

Tačiau J. Jablonskis ir dauguma kitų lietuvių kalbininkų šiai tendencijai nepritarė. J. Jablonskis straipsnyje „Naujieji mūsų terminai“ rašė: „Man, seniui, net galva ima suktis beskaitant įvairius tų terminų rinkinius ar projektus (...) Juk ėmę vartoti gyvenime ir raštuose „tarą, tyrą, nagrą, plokščiai pjūvimą stotą, moksnį, moksniavimą, mėtą, lygderą“ ir kitus tokius žodžius naujam reikalui, naujo turėsimo darbo, kol įprasim juos kaip reikiant vartoti, o įpratę turėsime vėl iš naujo mokytis radę kur tuos savo mestuosius dabartinius žodžius“⁴⁴.

⁴⁰ Žemaitis Z. Lietuviškos matematinės terminologijos istorijai // LKK. 1966. T. 8. P. 198.

⁴¹ Brazdžiūnas P. Fizikos lietuviškosios terminijos kūrimas // KK. 1983. Šaš. 44. P. 5–6.

⁴² Fiziškas auklėjimas. 1936. Nr. 1. P. 104–106; Skardžius Pr. Terminai // Gimtoji kalba. 1936. Šaš. 6. P. 100. Kusa J. Sporto kalbos reikalu // Ten pat. 1938. S. 7(57). P. 98.

⁴³ Gineitis L. Lietuvių literatūros istoriografija. V., 1982. P. 257.

⁴⁴ Jablonskio raštai, red. J. Balčikonis. K., 1935. T. 4. P. 307–308. Plg. t. p. Skardžius Pr. Lietuvių kalbos žodžių daryba. P. 604–606.

Daug lietuvių kalbos leksikos pakitimų įvyko pastaraisiais dešimtmečiais. Šią problemą tyrinėjo kalbininkai A. Lyberis ir K. Ulvydas⁴⁵.

Per šiuos kelis dešimtmečius atsiradę žodžiai šiandien skaičiuojami jau tūkstančiais. Didžiausią naujadarų dalį sudaro įvairių mokslo, meno, pramonės ir žemės ūkio sričių terminai. Lietuvoje išleista per 70 įvairių sričių terminų žodynų bei žodynėlių. Pirmiausia čia minėtini tokie kapitaliniai veikalai kaip P. Brazdžiūno vadovaujamo kolektyvo parengtas „Fizikos terminų žodynas“ (V., 1979), V. Astrausko, S. Biziuolevičiaus, S. Pavilionio ir kitų sudarytas „Medicinos terminų žodynas“ (V., 1980), J. Dagio redaguotas „Botanikos terminų žodynas“ (V., 1965)⁴⁶.

Šiandien mums atrodo visiškai kasdieniški, įprasti, prieš keliasdešimt (o kartais ir prieš keletą) metų dažniausiai visiškai negirdėti žodžiai ar žodžių junginiai: *aistruōlis* 'sporto entuziastas', *añtkainis*, *antraeīlininkas*, *apdailà*, *apsėklinti*, *atliekà*, *atrankinis* (derliaus valymas, varžybos), *āt-skyrininkas*, *āt-skyris*, *blaivyklà*, *darbādienis*, *degalinē*, *draugóvininkas*, *du-jótiēkis*, *gamtósauga*, *gyvėnviētē*, *greītkelis*, *išdirbis*, *ištuoka*, *keliālapis*, *kolūkiētis*, *kolūkis*, *kombáinininkas*, *komjaunimas*, *komjaunuōlis*, *lygiavà*, *lopšēlis* 'mažų vaikų auklėjamoji įstaiga', *ōrdininkas*, (dirbtinis žemės) *palydōvas*, *paraiškà*, *peñkmetis* 'penkerių metų liaudies ūkio vystymo planas', *pirmūnas*, *poilsinē*, *póilsio namai*, *profsájunga*, *renginỹs*, *savieiga*, *savikritika*, *savitarna*, *saviveikla*, *savivartē*, *sienlaikraštis*, *šienainis*, *šratinūkas*, *šviēslentē* 'elektrinis tablo', *taisyklà*, *trāktorininkas*, *vakarōnē*, *vardỹnos*, *žekliniñkas*, *žymūnas* ir daugybė kitų⁴⁷.

Kai kurių naujai vartojamų žodžių galima nustatyti ir tikslią atsiradimo datą, o kartais ir jų autorius.

Štai žodžiai *kolūkis*, *kolūkiētis* pakeitė skolinius *kolchozà*, *kolchozininkà* 1949 metais. Naujų žodžių vartojimas buvo įteisintas Jono Palionio „Tiesoje“ paskelbtu straipsniu⁴⁸. Dėl geros darybos, patogios vartosenos šie žodžiai labai greitai įsigalėjo ne tik tai raštu, bet ir šnekamojoje kalboje. Tačiau reikia pridurti, kad žodį *kolūkis* šalia *kolchozas* ir *kolektyvas* ran-

⁴⁵ Lyberis A. ir Ulvydas K. Lietuvių literatūrinės kalbos leksikos praturtėjimas tarybinės santvarkos metais // LiK. 1958. T. 3.

⁴⁶ Keinys S. Mokslo ir technikos revoliucija ir lietuvių terminologijos raida // LKK. 1985. T. 24. P. 179–196.

⁴⁷ Lyberis A. ir Ulvydas K. Lietuvių literatūrinės kalbos leksikos praturtėjimas tarybinės santvarkos metais. P. 31–110; Симонойтите В. Некоторые направления развития лексики литовского литературного языка в советский период // LKK. 1983. T. 23. P. 124–153.

⁴⁸ Palionis J. *Kolūkis* // Tiesa. 1949.IX.10.

dame jau 1934 m. Minske išleistame Stasio Matulaičio redaguotame „Baltarusiškai—lietuviškame ir rusiškai—lietuviškame terminologijos žodynelyje“⁴⁹.

Žodis *vardynos* ‘vardo suteikimo naujagimiui civilinės apeigos; ta proga rengiamos vaišės’ atsirado 1961 metais. Šiuo atveju nebuvo sukurtas visiškai naujas žodis, bet Antano Juškos (1819–1880) žodyne esančiam žodžiui *vardynos* ‘vardinės’ buvo suteikta nauja reikšmė. Tai labai patogus terminas; iš jo jau atsirado ir naujadarai: *vardāduktė*, *vardāmotė*, *vardāsūnis*, *vardātėviai*, *vardātėvis*⁵⁰.

Žodis *taisyklà* paplito po Vlodo Grinaveckio 1965 m. paskelbto straipsnio, kuriame jis rašė: „Ivairias įmones, kur daiktai ne dirbami, o taisomi, galėtume vadinti *taisyklomis* (vns. vard. *taisyklà*, kirčiuojama kaip *mokyklà*). Kaip iš *maudytis* turime *maudykla*, iš *mokyti* – *mokykla*, iš *skaityti* – *skaitykla*, iš *girdyti* – *girdykla* ir t. t., taip iš *taisyti* pasidaroma *taisykla*“⁵¹. Tai visais atžvilgiais geras naujadaras, ir jo atsiradimas yra V. Grinaveckio nuopelnas. Tačiau V. Grinaveckis tokį žodį sugalvojo ne pirmasis. Jau daugiau kaip prieš penkiasdešimt metų tokį žodį panašia reikšme vartojo mūsų keliautojas ir žurnalistas Matas Šalčius (1890–1940) savo knygoje „Svečiuose pas 40 tautų“. Be to, būta mėginimų knygrišyklą vadinti *knygų taisykla*⁵².

Žodžio *šienainis* „vardatėvis“ yra Kazys Gaivenis. Šis žodis atsirado 1968 metais. Tų metų pavasarį Dotnuvoje kalbininkų su žemės ūkio specialistais susitikimo metu profesorius Leonas Kadžiulis nusiskundė, kad nėra gero pavadinimo labai perspektyviam pašarui (mėginta jį vadinti *šiensilosiu*, *silošieniu*, *sienazu*). Netrukus K. Gaivenis šiam pašarui pasiūlė naujadarą *šienainis*, o filologas Silvestras Gaižiūnas pagal šį žodį sukūrė dar ir kitą naujadarą *šiaudaïnis*⁵³.

Naujos rašymo priemonės pavadinimo *šratinukas* autorius yra filologas Feliksas Jukna. Jis taip vadinant šią rašyklę išgirdo vaikus ir jų žodį pasiūlė platesnei vartosenai⁵⁴. Įdomu, kad mūsų skyrybos terminas *kablėlis*, kuris paplito iš J. Jablonskio raštų, taip pat yra vaikų kūrybos žodis.

1974 m. „Tiesa“, pasitarusi su Lietuvių kalbos ir literatūros instituto terminologais, paleido naujadarą *greitkelis*. Maždaug tuo pat metu šiame

⁴⁹ Keinys S. Svarbus žodynėlis // Tiesa. 1969.I.16.

⁵⁰ Gaivenis K. Margas žodžių pasaulis. V., 1987. P. 31.

⁵¹ Grinaveckis V. *Dirbtuvė* ir *taisykla* // KK. 1965. Sąs. 8. P. 35–36.

⁵² Klimavičius J. Semantiniai vertiniai ir motyvacijos pamokos // LKK. 1985. T. 24. P. 220.

⁵³ Gaivenis K. Ten pat. P. 30–31.

⁵⁴ Jukna F. *Šratinukas* // KK. 1965. Sąs. 15. P. 65–66.

laikraštyje atsirado dabar jau visiems įprastas naujadaras *degalinė*⁵⁵, išstūmęs *benzino kolonėlę*.

Kosto Korsako (1909–1986) pastangomis įsigalėjo naujadarai *literatūrològas, literatūrològija, literatūrològinis*⁵⁶.

Leksikografo Chackelio Lemcheno „Rusų–lietuvių kalbos žodyne“ (V., 1955) sporto entuziasto reikšme pirmą kartą pavartotas žodis *aistruòlis*, kuris galėtų visiškai pakeisti tam tikrą neigiamą atspalvį turintį *sirgàliu*. Įdomu, kad 1949 m. šio žodyno leidime rusų *болельщик* verčiamas ‘žiūrovas, didžiai susirūpinęs rungtynių eiga’.

Per pastaruosius dešimtmečius atsirado ne tik daugybė naujadarų, susijusių su visuomeninio gyvenimo pakitimais, kultūros, mokslo laimėjimais, bet išryškėjo ir kai kurios naujos žodžių darybos tendencijos. Pavyzdžiui, labai dari tapo priesaga *-ininkas (-ininkė)*. Daug naujų daiktavardžių atsirado su priesagomis *-ystė, -umas*. Labai padaugėjo būdvardžių su priesaga *-inis*. Gerokai išplėtė savo reikšmę priesaga *-ietis*. Daug dažniau vartojamos vadinamosios raidinės santrumpos⁵⁷. Šių naujovių aktyvizacijai dažnai įtakos turi rusų kalba, kurios ryški įtaka jaučiama visose Tarybų Sąjungos tautų kalbose, ypač šių kalbų leksikoje.

Pasitaikydavo nemaža atvejų, kai dėl atskirų specialistų ar redakcijų darbuotojų nekompetentiškumo per rusų kalbą patekdavo ir visai lietuvių kalbai nebūdingos darybos terminų ar šiaip naujadarų. Tačiau vėliau daugiausia kalbininkai stengėsi juos pakeisti taisyklingos darybos žodžiais.

⁵⁵ Gaivenis K. Ten pat. P. 31–32.

⁵⁶ Korsakas K. (Autobiografija) // Tarybų Lietuvos rašytojai. V., 1977. T. 1. P. 504.

⁵⁷ Simonaitytė V. Socialiniai veiksniai ir žodžių daryba // LKK. 1979. T. 19. P. 101–110.

LITERATŪROS SANTRUMPOS

- Aben — Aben K. Eesti ja liivi laened läti sõnavaras (kultuurilooone uurimus). Tartu, 1947 (rankraštis).
- ABSI — Acta Baltico-Slavica. Białystok, 1964 tt.
- AfslPh — Archiv für slavische Philologie. Berlin, 1876–1929.
- Alminauskis — Alminauskis K. Die Germanismen des Litauischen. K., 1935.
- APH — Archivum Philologicum. K., 1930–1939.
- Balčikonis — Balčikonis J. Rinkiniai raštai. V., 1978–1982. T. 1–2.
- BB — Bretkūnas J. Rinkiniai raštai. V., 1983 (kada J. Bretkūno biblijos vertimo pavyzdžiai nurodomi ne iš šio leidinio, nurodoma atitinkama biblijos vieta, pvz., BB Moz 38, 35).
- Benveniste — Benveniste E. Indo-European Language and Society. L., 1973.
- Berneker — Berneker E. Slavisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1908–1913.
- Blt. — Baltistica. V., 1965 tt.
- Blt. Ling. — Baltic Linguistics / Ed. by Th. F. Magner and W. R. Schmalstieg. University Park; London, 1970.
- BP — Postilla tatai esti Trumpas ir Prastas Ischguldimas Euangeliu... Per Jana Bretkuna... Karaliaucziue... 1591. D. 1–2.
- Brückner — Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków, 1927.
- Būga — Būga K. Rinkiniai raštai. V., 1958–1961. T. 1–3.
- C — Clavis Germanico–Lithuana (Buv. Karaliaučiaus archyvo dviejų tomų rankraštis, parašytas tarp 1673–1701 m.)
- ChB — Biblia litewska Chylińskiego. Nowy Testament. Tom 2. Tekst. Poznań, 1958.
- Dauzat — Dauzat A. Dictionnaire étymologique de la langue française. Paris, 1954.
- DK — Katechismas arba mokslas kiekvienam krikščionii priwalvs... Ižgulditas... per Kuniga Mikaloiu Davgsza... Ižspaustas Wilniue... 1595.
- DLKŽ — Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 1972.
- Don. Balt. — Donum Balticum to Professor Christian S. Stang on the Occasion of His Seventieth Birthday 15 March 1970. Edited by V. Rūķe-Draviņa. Stockholm, 1970.
- DP — Postilla Catholica... Per Kūniḡą Mikaloiv Davksḡą... Wilniui... 1599.
- Eckert, B. St. — Eckert R. Baltistische Studien. Berlin, 1971.

- EH – Endzelīns J., Hauzenberga E. Papildinājumi un labojumi K. Mūlenbacha Latviešu valodas vārdnīcai. Rīga, 1934–1946. S. 1–2.
- Endzelīns – Endzelīns J. Darbu izlase. Rīga, 1971–1982. S. 1–4.
- Endzelīns, LV – Endzelīns J. Latvijas PSR vietvārdi. Rīga, 1956–1961. S. 1–2.
- FBR – Filologu biedrības raksti. Rīga, 1921–1940.
- Fraenkel – Fraenkel E. Litauisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg – Göttingen, 1955–1965.
- Frenkelis – Frenkelis E. Baltų kalbos. V., 1969.
- Friedrich – Friedrich P. Proto-Indo-European Trees. Chicago; L., 1970.
- Gerullis – Gerullis G. Die altpreussischen Ortsnamen. Berlin–Leipzig, 1922.
- GK – Gimtoji Kalba. Kaunas, 1933–1941.
- IESt. – The Journal of Indo-European Studies. Hattiesburg, 1973 tt.
- IF – Indogermanische Forschungen. Strassburg, 1892 tt.
- Jablonskis – Jablonskis K. Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje. K., 1941.
- JP – Język Polski. Kraków, 1913 tt.
- Kalima – Kalima J. Itämerensuomalaisen kielten balttilaisset lainasanaat. Helsinki, 1936.
- Karaliūnas – Karaliūnas S. Baltų kalbų struktūrų bendrybės ir jų kilmė. V., 1987.
- Kiparsky – Kiparsky V. Russische historische Grammatik. Bd. 3. Entwicklung des Wortschatzes. Heidelberg, 1975.
- KK – Kalbos kultūra. V., 1961 tt.
- Klein – Klein E. A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language. Amsterdam; L., N.Y., 1966/1967. Vol. 1–2.
- KIGr – Pirmoji lietuvių kalbos gramatika. 1653 metai. V., 1957.
- KIM – Naujos Giesmju Knygos... Taipajeg Maldu Knygeles.. Karalauzuje... 1666.
- Kluge – Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Berlin, 1957.
- KN – Kniaga Nobaznistes Krikščionizskos... Kiedaynise... 1653.
- Kudz.-ChB – Kudzinowski Cz. Biblia litewska Chylińskiego. Nowy Testament. T. 3. Indeks. Poznań, 1964.
- Kudz.-DP – Kudzinowski Cz. Indeks-słownik do „Daukšos Postilė“. Poznań, 1977. T. 1–2.
- KZ – Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen. Begr. von A. Kuhn. Berlin, 1852 tt.
- Lanszweert – Lanszweert R. Die Rekonstruktion des baltischen Grundwortschatzes. Frankfurt am Main; Berlin; N.Y., 1984.
- Laumane – Laumane B. Zivju nosaukumi latviešu valodā. Rīga, 1973.
- Lemchenas – Lemchenas Ch. Lietuvių kalbos įtaka Lietuvos žydų tarnei. V., 1970.
- Levin – Levin J. F. The Slavic Element in the Old Prussian Elbing Vocabulary. Berkeley; Los Angeles; L., 1974.

- Lex. – Lexicon Lithuanicum (Buv. Karaliaučiaus archyvo XVII a rankraštis).
- LKA – Lietuvių kalbos atlasas. V., 1977. T. 1.
- LKK – Lietuvių kalbotyros klausimai. V., 1957 tt.
- LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas. V., 1941–1986. T. 1–14.
- LP – Lingua Posnaniensis. Poznań, 1949 tt.
- Lvkj – Latviešu valodas kultūras jautājumi. Rīga, 1965 tt.
- M – Littauisch-deutsches und Deutsch-litauisches Wörter – Buch... von Christian Gottlieb Mielcke... Königsberg, 1800.
- Machek – Machek V. Etymologický slovník jazyka českého. Praha, 1968.
- MAD – Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A Serija. V., 1955 tt.
- Mayrhofer – Mayrhofer M. Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen. Heidelberg, 1956–1980. Bd. 1–4.
- Margeris – Margeris A. Amerikos lietuviai ir angliškųjų skolinių žodynas, 1872–1949. Chicago, 1956.
- Mažiulis – Mažiulis V. Prūsų kalbos paminklai. V., 1981. T. 2.
- ME – K. Mülenbacha Latviešu valodas vārdnīca, rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. Rīga, 1923–1932. S. 1–4.
- M. ir ž. – Mintis ir ženklas. V., 1983.
- MK – Mūsų kalba. V., 1971 tt.
- MP – Postilla Lietuwiszka... Wilnivy per Jokubą Morkuną... 1600.
- MT – Margarita Theologica... per Simona Waischnora... Karaliaucziue... 1600.
- Mž – Mažvydas. Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams. Spaudai parūpino Jurgis Gerulis. Kaunas, 1922.
- Nepokupnas – Nepokupnas A. Baltai slavų giminaičiai. V., 1983.
- Neuphil. Mit. – Neuphilologische Mitteilungen. Helsinki, 1899 tt.
- NTS – Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap. Oslo, 1928 tt.
- Palionis – Palionis J. Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a. V., 1967.
- Palionis, Ist. – Palionis J. Lietuvių kalbos istorija. V., 1979.
- Partridge – Partridge E. Origins. A Short Etymological Dictionary of Modern English. N.Y., 1983.
- Petrauskas, Vidugiris – Petrauskas J., Vidugiris A. Lazūnų tarmės žodynas. V., 1985.
- PK – Polski z Litewskim Katechism... Málcherá Pietkiewiczá... w Wilnie... 1598.
- Pokorny – Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. Bern und München, 1959.
- Q – Buv. Karaliaučiaus archyvo rankraštis (vadinamas Krauzės) vokiškai lietuviškas XVII a. žodynas.
- R – Littauisch-Deutsches und Deutsch-Littauisches Lexicon... von Philipp Ruhig... Königsberg... 1747.
- R. kr. Endz. – Rakstu krājums, veltījums akadēmiķim profesoram Dr. Jānim Endzelīnam viņa 85 dzīves un 65 darba gadu atcerei. Rīga, 1959.
- RPs. – Psalteras Dowido... pirmiausei ischgulditas per k. Jona Bretkuna... Bet nu dabbar per k. Jona Rehsa... Karaliautoje... 1625
- Salys – Salys A. Raštai. Roma, 1979–1985. T. 1–3.

- Schmid, Griech. – Schmid W. P. Griechenland und Alteuropa im Blickfeld des Sprachhistorikers (Salonikų Aristotelio u-to darbų atspaudas. 1983. T. 21. P. 397–412).
- ScSl – Scando-Slavica. Copenhagen, 1955 tt.
- SD(1) – K. Sirvydo žodyno pirmasis leidimas (apie 1620 m.)
- SD(3) – Dictionarium trivm lingvarvm... Constantino Szyrwid... Tertia editio... Vilnae... 1642.
- SE – (S. Minwid, J. Borzymowski) Summa Abá Trumpas iszguldimas Ewanieliv... Kiedaynise... 1653.
- Sehwers – Sehwers J. Sprachlich-kulturhistorische Untersuchungen vornehmlich über den deutschen Einfluss im Lettischen. Leipzig, 1936.
- Skardžius – Skardžius Pr. Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen. Kaunas, 1931.
- Skardžius, ŽD – Skardžius Pr. Lietuvių kalbos žodžių daryba. V., 1943.
- Sławski – Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków, 1952–1985. T. 1–5.
- SIG(1) – Giesmes tikieimvy katholickam pridiarancias... Salamone Mozzerka Sławoczynski... Vilnae... 1646.
- SIG(2) – Antra dalis giesmių, žr. SIG(1).
- SP – Šyrwids Punktay sakimu (Punkty kazań). Teil I: 1629. Teil II: 1644... von Dr. Franz Specht. Göttingen, 1929.
- Specht, Urspr. – Specht F. Der Ursprung der indogermanischen Deklination. Göttingen, 1947.
- Stang – Stang Chr. S. Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen. Oslo – Bergen – Tromsø, 1966.
- Stang, Lex. – Stang Chr. S. Lexikalische Sonderübereinstimmungen zwischen dem Slavischen, Baltischen und Germanischen. Oslo – Berlin – Tromsø, 1972.
- StB – Studi Baltici. Roma, 1931 tt.
- Szemerényi – Szemerényi O. Studies in the Kinship Terminology of the Indo-European Languages. Téhéran–Liège, 1977.
- Thomsen – Thomsen V. Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog. Köbenhavn, 1890.
- TiŽ – Tauta ir žodis. K., 1923–1931.
- Toivonen – Toivonen Y. H. Suomen kielen etymologinen sanakirja. Helsinki, 1955. T. 1; Toivonen Y. H., Itkonen E., Joki A. J. Suomen kielen etymologinen sanakirja. Helsinki, 1958. T. 2; Itkonen E., Joki A. J. Suomen kielen etymologinen sanakirja. Helsinki, 1962. T. 3.
- Trautmann – Trautmann R. Baltisch-Slavisches Wörterbuch. Göttingen, 1923.
- Trautmann, AP – Trautmann R. Die altpreussischen Personennamen. Göttingen, 1925.
- Trautmann, A. Spr. – Trautmann R. Die altpreussischen Sprachdenkmäler. Göttingen, 1910.
- Urbutis – Urbutis V. Baltų etimologijos etiudai. V., 1981.
- Vanagas – Vanagas A. Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas. V., 1981.

- Vasmer — Vasmer M. Russisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1950—1958. Bd. 1—3.
- WEп — Enchiridion Catechismas maszas... per Baltramiejū Willentā ... Karalaučzui... 1629.
- WEv — Euangelias bei Epistolas... per Baltramiejū Willentā... Karalaučzui... 1629.
- WP — Volfenbiutelio postilė (rankraštis iš 1573 m.) (Yschgvldimas Evangeliv per wisvs Mettvs...).
- Zeps — Zeps V. J. Latvian and Finnic Linguistic Convergences. The Hague, 1962.
- Zinkevičius — Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos istorija. V., 1984—1987. T. 1—2.
- ZfslPh — Zeitschrift für slavische Philologie. Leipzig, 1924 tt.
- Бернштейн, Оч. — Бернштейн С. Б. Очерк сравнительной грамматики славянских языков. М., 1961. Ч. 1.
- Б-с. иссл. — Балто-славянские исследования. М., 1974 и сл.
- ВСЯ — Вопросы славянского языкознания. М., 1954—1962.
- Гамкрелидзе, Иванов — Гамкрелидзе Т. В., Иванов Вяч. Вс. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Тбилиси, 1984. Ч. 1—2.
- Георгиев, Гъльбов, Заимов, Илчев, Български етимологичен речник. София, 1962 и сл.
- Бълг. ет. реч.
- Дыбо — Дыбо В. А. Славянская акцентология. М., 1981.
- Иванов, Топоров, Исслед. — Иванов Вяч. Вс., Топоров В. Н. Исследования в области славянских древностей. М., 1974.
- Иллич-Свитыч — Иллич-Свитыч В. М. Опыт сравнения ностратических языков. М. 1971—1976. Т. 1—2.
- Иллич-Свитыч, Инд.-сем. — Иллич-Свитыч В. М. Древнейшие индоевропейско-семитские языковые контакты // Проблемы индоевропейского языкознания. М., 1964. С. 3—12.
- КСИС — Краткие сообщения Института славяноведения АН СССР, М., 1951—1968.
- Лаучюте — Лаучюте Ю. Словарь балтизмов в славянских языках. Л., 1982.
- Лиукконен — Лиукконен К. Восточнославянские отглагольные существительные на -м-. Хельсинки, 1987. Т. 1.
- Мажюлис — Мажюлис В. Литовские числительные и соотношение балтийских числительных с числительными других индоевропейских языков. М., 1956.
- Непокупный, Б.-с. яз. св. — Непокупный А. П. Балто-севернославянские языковые связи. Киев, 1976.
- Порциг — Порциг В. Членение индоевропейской языковой области. М., 1964.
- РФВ — Русский филологический вестник. Варшава, 1879—1918.
- Сабаляускас, — Сабаляускас А. Из истории терминологии животновод-

- Из ист. — ства в балтийских языках // Проблемы индоевропейского языкознания. М., 1964. С. 59—65.
- Топоров — Топоров В. Н. Прусский язык. Словарь. М., 1975—1984. Т. 1—4.
- Топоров, Трубачев — Топоров В. Н., Трубачев О. Н. Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья. М., 1962.
- Трубачев — Этимологический словарь славянских языков. Под ред. О. Н. Трубачева. М., 1974—1987. В. 1—14.
- Трубачев, Ист. — Трубачев О. Н. История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя. М., 1959.
- Трубачев, Пр. — Трубачев О. Н. Происхождение названий домашних животных в славянских языках. М., 1960.
- Трубачев, Рем. — Трубачев О. Н. Ремесленная терминология в славянских языках. М., 1966.
- Фасмер — Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Москва, 1964—1973. Т. 1—4.
- Шанский — Шанский Н. М. Этимологический словарь русского языка. М., 1963—1982. Т. 1—2 (том 2 под ред. Н. М. Шанского).
- ЭСБМ — Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Рэд. В. У. Мартынаў. Мінск, 1978—1988. Т. 1—4.
- Эт. — Этимология. М., 1963 и сл.

KITOS SANTRUMPOS

afgan. — afganų
air. — airių
alb. — albanų
angl. — anglų
arab. — arabų
arm. — armėnų
aukšt. — aukštaičių
av. — Avestos
baltr. — baltarusių
bažn. — bažnytinė
bret. — bretonų
bulg. — bulgarų.
ček. — čekų
čigon. — čigonų
dan. — danų
dgs. — daugiskaita
dor. — dorėnų
dvisk. — dviskaita
est. — estų
gal. — galininkas
got. — gotų
gr. — graikų
gruz. — gruzinų
hat. — hatų
hebr. — hebrajų
het. — hetitų
ide. — indoeuropiečių
iran. — iranėnų
isl. — islandų
isp. — ispanų

it. — italų
jakut. — jakutų
japon. — japonų
karaim. — karaimų
kaš. — kašubų
kilm. — kilmininkas
kimr. — kimrų
kirg. — kirgizų
korėj. — korėjiečių
kurd. — kurdų
lap. — lapių
lat. — latvių
lenk. — lenkų
liet. — lietuvių
lyv. — lyvių
lot. — lotynų
luž. — lužičėnų
mandž. — mandžiūrų
mar. — marių
n. — naujoji
nenc. — nencų
norv. — norvegų
oland. — olandų
oset. — osetinų
osk. — oskų
pers. — persų
plg. — palygink
port. — portugalų
pr. — prūsų
pranc. — prancūzų

ryt. — rytiečių
rum. — rumunų
rus. — rusų
s. — senovės, senoji
saks. — saksų
serb.-chorv. — serbų-chorvatų
skand. — skandinavų
skr. — sanskrito
sl. — slavų
slovėn. — slovėnų
slovk. — slovakų
suom. — suomių
šved. — švedų
tamil. — tamilų
tarm. — tarminė
tot. — totorių
toch. — tocharų
trak. — trakų
turk. — turkų
tuvin. — tuvinų
ukr. — ukrainiečių
vard. — vardininkas
ved. — vedų
vengr. — vengrų
vid. — vidurio, vidurinių
vns. — vienaskaita
vok. — vokiečių
žem. — žemaičių
žyd. — žydų

LIETUVIŲ KALBOS ŽODŽIŲ RODYKLĖ

- abeji 219
abejojimas 284
abejoti 219
abu 219
adata 121, 163
adyti 121, 163
aficierius 294
agna 295
agrastas 237
aguona 261, 271
aguonas 285
agurkas 237
aidas 214
aidėti 214
aikštė 130
aikštis 71, 287
aikštytis 256
aikštus 130
aina 291
ainis 291
ais 291
aisiulis 291
aistė 289
aistra 71
aistruolis 296, 298
aiškūs 130, 210
aitrus 210
aitvaras 214, 215
ajeras 237
akėčios 54
akiniai (stiklai) 294
akis 8, 54, 171
aklas 171
aklatis 286
aklumas 286
akmuo 45, 63
akselys 262
akstinas 54, 55
akstis 54, 55
akti 171
akulėriai 294
akuliorai 294
akulioriai 294
akuotas 45, 54, 55
alavas 122
aldija 57, 286
aldra 203
alėti 263
alga 71
algoti 288
aliejus 244
aliksniš 38
alyva 237
alkanas 135
alkintis 135
alksnis 38
alkti 135
alkūnė 8, 142
alpti 219
altarius 253
altorius 253
alus 263
alutinė 289
alvas 122
amalas 120
amatas 267, 274
amatotis 274
amžybė 284
amžinybė 289
amžinumas 286
amžis 178
amžius 177
anas 76
anga 201, 215
angis 26, 119
anglis 45
anyta 16, 17, 230
anksti 50
ankštas 63, 201
ankštiras 26
ankštis 201
ankštus 63
Antaninės 255
antis 26, 27
antkainis 296
antradienis 292
antraeilininkas 296
antras 75, 76
anūkas 230
apačia 178
apastalas 253
apaštalas 253
apdaila 296
apgaulė 183
apiera 229
apynys 154
apypenai 285, 287
apjuoka 284
apkersti 285
apkroja 287
aplink(ui) 215
apluoka 272
apluokas 272
apluokinis 272
apsėklinti 296
aps(i)alpti 213
apsukrus 139
apšvaista 292
apšviestūnas 292
apšvietumas 291
apuokas 148
apušė 39
apvalus 163, 171
apvylius 284

apvynys 154
 apžvilgis 286
 aras 29, 290
 arbata 244
 arbūzas 237
 ardyti 80, 132, 211
 arelis 29
 arklas 80
 arkliogydis 287
 arklys 80, 199
 armota 294
 arpas 263
 aršus 251
 árti 40, 80, 161, 199
 aruodas 40, 163, 164
 ása 55
 asaba 229
 asilas 233
 asinas 269
 asys 226
 asiūklis 226
 asla 205
 aslas 205
 asmenavimas 292
 asmuo 291
 ášotis 55
 aš 71
 ašaka 63
 ašara 9
 ašis 55
 ašmas 78
 ašmuo 45, 63
 ašrus 63
 aštras 63
 aštrus 45, 63
 aštuntas 78
 aštuoni 78
 ašva 27, 288
 Ašva 27
 ašvienis 27
 ašvienys 27
 Ašvija 27
 Ašvinė 27
 ataduosmis 289
 atainis 286
 atakė 288
 atakia 287
 atakis 285
 atbulas 210
 ateitis 292
 atentė 289
 atgimimas 286
 atidus 210
 atimtis 293
 atlasas 157
 atleidimas 284
 atlieka 296
 atmaina 284
 atmintis 95
 atolas 154
 atpėdui 287
 atradėjas 286
 atrankinis 296
 atsala 162
 atsidėti 210
 atsirasti 188
 atsispirti 104
 atskaluonis 286
 atskyrininkas 296
 atskyris 289, 296
 atsparus 104
 atšlaimas 170, 205
 atšlavimas 205
 atuodogiai 201
 atuošiečiai 202
 atvejis 215
 atvirukas 292
 atvyzdīs 286
 atžulus 130
 audra 203
 augyvė 285
 auklė 81
 auksas 45, 46
 aulas 126
 aulys 126
 aumenys 133
 aumonė 133
 aumuo 133
 ausinas 46
 ausis 9
 auskalis 46
 austi 81
 austrinis 271
 austuvė 287
 aušra 46, 53
 aušrėnai 289
 auštrinis 271
 auti 81
 ava 17
 avalynė 81
 aveniu 280
 avėti 81
 avietė 154
 avilyš 126
 avinas 28
 avynas 17
 avis 27, 28, 154
 aviža 38
 ážuolas 155
 badas 133
 baderis 281
 badyti 81
 bagotas 251
 baidyti 82
 baigti 181
 bailus 82
 baimė 82
 baisus 130
 bajoras 231
 baksas 280, 281
 bakūžė 263
 bala 159
 balanda 155
 balandis 28, 200
 balas 28, 159
 baldai 181, 205
 baldyti 205
 balgnas 164
 balkis 263
 balnas 55, 164
 balsas 178, 181
 balsė 290, 292
 balsyba 290
 balsynas 294
 balsinė 285
 balsis 291, 292
 balsrodis 290
 balsūnė 289
 baltas 28, 159
 balti 159
 balva 285
 balvondailis 288
 balvoti 285

balžiena 55
 balžienai 55
 balžienas 55, 263
 bamba 194
 bambėti 245
 bamblys 194
 bambti 245
 bandykštis 285
 banga 181, 203, 217
 bangtas 203
 baras 181
 baravykas 237
 barberis 280
 barbernė 280
 barioti 274
 barnis 133
 barsukas 233
 barškėti 202
 barštis 237
 barti 81, 133
 barzda 9
 basas 63
 baslys 81
 bastytis 81
 batas 244
 baudinys 295
 baudžiava 285
 bausti 82
 baustis 82
 bažnyčia 253
 bebernystė 286
 bebras 28
 bebrus 28
 bėda 133
 bedrė 271
 bėdulis 286
 bėgti 81
 belsti 181, 205
 belžėnai 55
 belžienai 55
 benamis 286
 bendradarbinukas 286
 bendradarbis 292
 bendrakareivis 288
 bendratautis 292
 bendratis 292
 bendrinė kalba 294
 bendrumas 286
 bengti 181
 benzino kolonėlė 298
 bėras 28
 bernas 17, 22
 berniukas 17
 berti 181, 285
 beržas 39, 55
 beržienas 55
 beržienos 55
 besteris 280
 besti 81, 271
 bezdėti 233
 bezdžiona 233
 bezdžionė 233
 beždžionė 233
 bičiulis 197
 bičius 197
 bijūnas 237, 238
 bijoti 81, 82, 130
 byla 178, 181, 284
 bildėti 178, 181
 bilys 289
 byloti 181
 bilti 178, 181
 bingti 181, 203
 bingus 203
 bingusiai 287
 biskis 267
 bitė 29, 197
 bjaurus 171
 bjurti 171
 blaivykla 296
 blakas 142
 blaks 142
 blaksėti 142
 blakstiena 142
 blakstienas 143
 blakšt 142
 blakštiena 143
 blakt 142
 blauzda 194
 blėsti 202
 bliaugzti 82
 bliaukti 82
 bliauti 82
 blynas 244
 blindė 202
 bliūdas 293
 blizgėti 202
 blogas 251, 252
 blusa 117
 bluzgana 194
 blužnė 143
 blužnis 143
 boba 116
 bočius 231
 bokštavas 290
 bomas 281
 bosas 280
 botagas 244
 braižyti 219
 brandė 280
 brangus 211
 braškė 202
 braškėti 202
 braškyti 285
 braukti 135, 155
 brėkšti 39
 bręsti 181
 brėžti 219, 293
 briedis 148
 brilės 294
 briliai 294
 brinkti 211
 bristi 82, 135
 briūnas 267
 brolis 17, 18
 broma 229
 broterauti 18
 broterėlis 18
 broterystė 18
 bruknė 135, 155
 brūkšnys 292
 brukti 135
 brūnas 267
 bruozas 219
 bruvis 9
 brūžyti 219
 būbnas 245
 bucinis 272
 bučeris 280
 bučernė 280
 bučiuoti 181
 būda 244, 245
 būdas 83, 284
 budelis 259

budėti 82
 budinti 82
 būdvardis 289
 būgnas 245
 buitis 83, 284, 286
 buitpieša 295
 buitrašas 295
 bukas 211
 bukčioti 211
 buklystė 284, 285
 bukti 211
 bulis 210
 bulius 261
 bulvė 238
 bulvonas 228
 buntavonė 229
 būras 260
 burė 226
 būrys 178
 burna 9, 10
 burokas 238
 burta 182
 burtas 182
 burti 182
 burtininkė 182
 busti 82
 butas 83, 245
 būti 82, 83, 178, 245, 260
 būtis 83
 butukas 181

 cirulys 270
 cyrulys 270
 cyrulys 270
 cukrus 245

 čerpė 245
 čėsas 175
 čėsnakas 238
 čiaudėti 219
 čiobras 238
 čystas 214
 čiulbėti 219
 čiulpti 182
 čiūra mara 278

 daba 133, 215
 dabar 133, 215
 dabinti 133
 daga 53, 201
 dagas 285
 dagys 155
 daglas 172
 daguoti 285
 daiktas 164
 daiktavardis 289
 daiktvardis 289
 daildalius 292
 dailė 171, 172, 286
 dailidė 171, 172
 dailus 171, 172
 dainynas 'poezija' 292
 dalba 126, 194
 dalelytė 292
 dalgė 56
 dalgis 56
 dalia 71, 72
 dalyba 291
 daliklis 293
 dalis 71, 72
 dalyti 71
 dalyvis 291
 dangus 47, 159
 dangūtyra 295
 dantis 10
 darbadienis 296
 dargana 203
 daryti 182, 207, 211
 daržas 56
 daudytė 245
 daug 130
 daugiakampis 291
 daugyba 293
 daugybė 284
 daugiklis 293
 daugiskaita 292
 daugmoterystė 286
 daugbylis 286
 dausos 84
 daužyti 182
 davatka 253
 dažai 205
 dažnai 172
 dažnas 172

 debesis 46, 47, 159
 dėdė 17, 231
 degalinė 296, 298
 deglas 172
 degti 53, 83, 155, 172, 201
 degtinė 288
 degtukas 292
 deguonis 292
 deivilas 288
 deivilystė 288
 delba 194
 delbti 126, 194
 delčia 71
 dėlė 23, 149
 delnas 113
 demi 83
 dėmė 215, 217
 dėmesys 83
 dėmuo 293
 dengti 159
 derėti 182, 211
 dergti 203
 derinys 295
 derva 47, 172
 dervė 47
 dėsmė 289, 295
 dešims 79
 dešimt 79
 dešimtas 79
 dešimtis 79
 dešimts 79
 dešinas 63, 64
 dešinė 63, 64
 dešinys 63, 64
 dėti 83, 210, 215, 217
 devyni 78, 79
 devintas 79
 dėžė 245
 didelis 172
 didybė 284
 didis 172
 didžianamė 287
 didžturis 295
 diena 47, 48, 72
 dievas 47, 72
 dieverė 18
 dieveris 18

dieveryš 18
 diktas 267
 dykvietė 294
 dilba 194
 dilbis 126, 194, 195
 dilbsėti 194
 dilgėlė 202
 dilgėti 202
 dilginti 202
 dilgti 56, 202
 dilti 71
 dimstis 60, 285
 dipukas 282
 dipukiškas 282
 dirbti 83
 dirbtuvas 292
 dirti 84, 122, 182
 dirva 84, 122
 dirvinystė 287
 diržas 56, 164
 diržti 164
 divorsas 280
 divorsuoti 280
 dyžalas 205
 dyžti 205
 dobilas 155
 doras 211
 dosnumas 286
 dramblys 199
 draugala 286
 draugas 18, 19
 draugystė 284
 draugovininkas 296
 draugtarnis 286
 drausti 182
 draustinis 294
 drebėti 182
 drebulė 39
 drėgti 203
 dribti 199
 driežas 199
 drigantas 234
 dryžas 199
 drobė (eldijinė) 226
 drožyba 294
 drožti 182, 183
 drūktas 172
 druska 205, 206
 drūtas 47, 172
 druzgai 205
 du 75
 dubti 159
 dubuo 293
 dubus 159
 dūda 245, 246
 dūdenti 245
 dugnas 159
 duiti 203
 duja 203
 dujotiekis 294, 296
 dūkanas 273
 dūkanis 273
 duksinti 285
 duktė 19, 289
 Dulgas 64
 Dulgelė 64
 dūlis 48, 203
 dulkė 203, 204, 273
 dulti 203
 dūluoti 203
 dūmai 48, 273
 dūmas 204
 dumplės 48
 dumti 48
 duobė 159
 duomi 84
 duona 56
 duoti 84, 207
 durys 56, 57
 durpė 263
 durti 84
 dusti 84
 dūšia 134
 dvasia 84, 274, 284
 dvėselė 274
 dvėsti 84, 274, 285
 dvi 75
 dvibalsinė 285
 dvibalsis 292
 dvikalbis 'dialogas' 295
 dvikalbiškumas 294
 džėla 280
 džiodžius 280
 džiūti 183
 ėdra 285
 eglė 120, 121, 163
 eglutė 294
 eiga 217
 eikvoti 219, 220
 eimi 85
 eiti 84, 85, 88, 176, 207, 217
 eketė 8
 eldija 57, 227
 elefantas 199
 elenis 29
 elgeta 71, 197, 198
 elgtis 71, 197, 284
 elkunas 8
 elnias 29
 elnis 29
 emalas 120
 emi 85
 engti 215
 epušė 39
 erčia 211
 erdėti 211
 erdvas 132, 211
 erdvė 291
 erdvėlaivis 283
 erdvybė 287
 erdvus 211
 erelis 29
 erkė 30
 ertas 211
 eržilas 149
 esiškas 288
 esmi 83
 ėsti 85, 151, 201
 eš 71
 eva 40
 ežeras 122, 123
 ežia 123
 ežys 30
 fiskalas 283
 gabenti 211
 gabus 211
 gadem 280
 gadyne 253
 gaidas 285

gaidys 149
 gailas 285
 gailėsys 286
 gailestis 284
 gaisas 64
 gaisras 64
 gaivalas 'elementas' 292
 galas 85, 113, 167
 galąsti 86
 galėti 85, 183
 galybė 284
 galininkas 292
 galva 113
 gaminti 86
 gamta 86
 gamtosauga 296
 gamus 295
 gandas 215
 gandinti 215
 gandra 261
 gandrų 261
 ganyti 86
 garas 159, 173
 garba 215
 garbė 215, 284
 gardas 57
 gardus 172
 garsas 183
 garsažodis 292
 garstyčia 238
 garvežys 290
 gatavas 252
 gatvė 258
 gatvekaris 280
 gaučis 283
 gaudė 289
 gaudyti 173, 183
 gausus 173, 183, 211
 gauti 173, 183, 211
 gebėti 211
 gėda 178, 253
 gegužė 117
 geidulys 284, 286
 gelbėti 183
 gelbmi 183
 gelda 263, 264
 geležis 123
 geležuonys 123
 geltas 130
 gelti 85
 geltonas 130
 gelumbė 206
 geluo 85
 geluonis 85
 genėti 86
 genys 86, 149
 gentainė 285
 gentis 19, 20
 gerabylis 286
 geranoris 286
 geras 211
 gerbti 184, 215
 gėrėtis 211
 gerklė 85
 gerokštis 285
 gerovė 292
 geršė 153
 gerti 85, 217
 gervė 153
 gydyti 86
 gydytojas 286
 gydytuvė 287
 giedoti 149, 183
 giedras 64
 giemi 183
 gija 10
 gilus 172, 173
 giminė 86
 gymis 86, 284
 gimlankis 291
 gimti 19, 86
 ginčas 86, 215
 ginklas 86
 gintaras 159
 ginti 86, 215
 gira 85, 288
 girdėti 183
 giria 155, 156
 girnos 57
 girti 183, 184, 211
 girtybė 286
 gysla 10
 gyti 86
 gyvas 86, 199
 gyvatė 26, 199
 gyvė 151
 gyventi 86
 gyvenvietė 296
 gyvis 86
 gyvulus 86
 gyvuoti 86
 glėbys 184
 glėbti 183, 184
 glinda 30
 globa 184
 globoti 184
 globti 183, 184
 glosti 156
 glostyti 86, 156
 gluodena 199
 gluodenas 86, 156, 199
 gluodus 199
 gluoksnis 156
 gluosnis 86, 156
 gobšus 211
 gobti 211
 gòjus 275
 gomurys 10
 grabas 247
 grabė 262
 grambyti 149
 grambuolys 149
 gramdyti 149
 graudinti 87
 graudus 87
 grėbti 86, 143
 greitas 173
 greitkelis 296, 297
 grėžti 164
 griauti 262
 grybas 238
 gryčia 246
 griebti 173, 184, 238
 griešnykas 229
 grieti 173, 211
 grikas 239
 grikis 238, 239
 grimzti 135, 136
 grynas 211
 grindinys 292
 grindys 164
 grinyčia 246
 grinorius 280

griovys 262
grobas 143
grobti 87, 143
grosernė 280
groti 256
grotos 246
grūdas 44, 87
grūdinti 87
gruodas 87
grūsti 44, 87
grūšia 121
gudrus 173
gulbė 117, 118
gulbis 117, 118
gulėti 184, 257
gulti 184
gumbė 285
guolis 285, 286
gurklė 285
gurklys 85
gurkšnis 85
gurnas 143
gūsis 262
gusti 173
guvus 183
guzas 230
gūžys 230
gūžti 230
gvazdikas 239

įdarba 295
yda 253
ydas 253
įdomus 83
ielektis 143
iesmė 71
ieškoti 87
iešmas 57, 58
ieva 39, 40
įgyvinėliai 295
ikrai 10, 11
ikvėpimas 286
yla 264
ilgas 64
iltis 143
imti 87
ynis 123
įnkaras 264

inkštiras 26
inkštis 143
intė 20, 288
inžinas 281
ypas 267
įprastas 252
įrodymas 286
yros 289
irti 80, 132
irti 'irkluoti' 87, 88
įsakymas 285, 286
įsas 173
iščios 11
įsodas 198
įspūdis 292
įstatymas 286
išdirbis 296
išguldyti 289
iškrostojas 289
išmanglyti 277
išmanymas 286
išmintis 95, 284
išmonė 286
išrūgos 288
ištartis 287
ištiktukas 292
ištuoka 296
išversti 289
išvysti 108
įtaka 292
įvairus 209
įvardis 290
įvartis 295
yvas 285
įžulnus 131
įžūlus 130, 131

javai 40, 165
javaras 239
javas 40
jau dintis 88
jauja 40, 164, 165
jaunas 64, 65, 66
jaunybė 284
jaunis 295
jaura 48
jauti 58
jautis 58, 199

jėga 178
(nu)-jėgti 178
jekanas 11
jeknos 11
jentė 20
jergau 268
jergutaliau 268
jergutalis 267
jergutėliau 268
joti 88
jotis 289
jovalas 58
jovaras 239
judėti 88
judinti 88
jungas 58
jungti 58
jungtukas 292
jungvilkis 289
junkti 209
juodbruvas 9
juodknygis 286
juodknygos 286
juodžynys 288
juokas 72
juoktis 72
juokžaislis 292
juosmuo 88
juosti 88
jūra 48
jūrinukas 289
jūrininkas 289
jūrmala 271
jūrmalė 271
jūrmalis 271
jūšė 58

kabėti 184, 206
kabinti 184
kablelis 292
kabliataškis 292
kablys 184
kaboklas 283
kabutės 292
kadagys 226, 227
kadugys 226
kailiniai 165
kailis 66, 165

kaimas 24
 kaimynas 24
 kaina 72
 kairys 131
 kaislais 274
 kaisti 196
 kaišyti 220
 kaištis 220
 kaiva 270
 kaklas 143, 144
 kakta 11, 12
 kakti 184
 kalakutas 234
 kalavijas 165
 kalbesys 286
 kalbėti 220
 kalė 199, 200
 Kalėdos 253, 254, 255
 kalendorius 254
 kalybas 199
 kalyvas 199
 kalkės 264
 kalkiai 264
 kalmukas 270
 kalnas 48, 49, 185
 kalpa 270
 kalpas 270
 kalpauti 270
 kalpavimas 270
 kalpis 270
 kalpočiukas 270
 kalpojimas 270
 kalpoti 270
 kalpukas 270
 káltas 165
 kaltė 284
 kalti 127, 136, 165, 185
 kamanė 30, 202
 kamara 246, 263
 kambarys 264
 kamienas 291, 293
 kaminas 246
 kampinis 295
 kamuolys 30
 kanapa 'kanopa' 195
 kanapė 239
 kanapia 239
 kančia 284
 kandis 89
 kankalas 165, 240
 kanklės 165
 kankliai 165
 kanopa 195
 kantrumas 284
 kapas 165
 kapela 254
 kapoti 165, 195
 kapustas 240
 karaliauti 231
 karalienė 231
 karalystė 231
 karališkas 231
 karališkas miestas 293
 karalius 231
 karas 72, 73, 286
 karasas 234
 karčiai (arklio) 195
 kardas 246
 kareivis 286
 kargyti 156
 kargoti 156
 karias 73
 karininkas 294
 karionė 284
 kariovedys 286
 kariūnas 293
 karklas 156
 karklis 156
 karosas 234
 karpis 234
 karstas 246, 247
 karšis 65
 karštas 173
 karšti (vilnas) 88
 kartas 139, 215, 218, 267
 karti 156, 195, 264
 karvaida 289
 karvė 118, 200
 karvedys 286, 289
 karvelis 200
 kas 73
 kasa (plaukų) 88
 kasyti 88, 89
 kasti 88
 kąsti 89, 136
 kastuvas 292
 kaškis 88
 kaštanas 239
 kaštonas 239
 katalikas 288
 katilas 247
 katras 73
 kaukaras 178
 kaukas 178
 kaukas 'auglys' 178
 kaukimas 89
 kaukolė 195
 kaukti 89
 kaulas 144
 kaušas 145, 166, 195
 kautas 281
 kautelis 281
 kauti 89, 127, 166, 267
 kautis 89
 kėdė 206
 kedenti 206
 kedėti 206
 keistas 174
 keisti 174
 keksis 272
 kekšė 286
 kekšė 'kartis' 272
 kekšis 272
 kėkštas 200
 kelėnas 113
 kelialapis 296
 kelias 185
 kelinė 206
 kel(i)nės 206
 kėlinys 295
 kelis 113
 kelys 143, 206
 kelti 49, 184, 185
 keltuva 285
 kenklė 195
 kentėjimas 284
 kepalas 206
 kepaišis 208
 kepenys 195
 kepenos 195
 kepti 89, 195, 206
 kepurė 126
 kerdžius 179
 kergė 289

kėrinti 281
 kermušė 121
 kernoti 275
 keršas 65, 200
 kerštas 173
 keršulis 65, 200
 keselė 272
 keselys 272
 kęsti 185
 keturi 76
 ketvirtadienis 292
 ketvirtas 76
 kevalas 145
 kiaulė 200
 kiaunė 118
 kiauras 173
 kiaušas 195
 kiautas 145, 195
 kibeklas 292
 kibėti 184
 kibiras 206
 kibiras 'žabaras' 206
 kyboti 184
 kibti 184, 206, 215
 kielė 149
 kiemas 24
 kietas 173, 202
 kietis 202
 kikilis 200
 kilmė 185
 kilti 49
 kimšti 195
 kimti 30
 kinka 195
 kinkyti 90, 195
 kinklė 195
 kipis 272
 kipšas 215
 kirčiuotė 294
 kirkšnis 144
 kirmėlė 30, 31
 kirmis 30, 31
 kirpti 90, 127, 195
 Kirsna 65
 kirsti 68, 90, 139, 195,
 215, 218, 247, 267
 kiršinti 173
 kiršti 173
 kirvis 103
 kisielas 247
 kisielius 247
 kišti 174, 220
 kišenė 247
 kiška 200
 kiškis 200
 kišti 220, 247
 kyšulys 220
 kitas 174
 kitvardis 292
 klaida 185
 klajoti 185
 klasta 216
 klausyti 90
 klausti 90
 klaustukas 292
 klebonas 254
 kleidūnas 286
 klėsti 216
 klevas 40, 41
 klibis 214
 klibt 214
 kliedėti 185
 kliepas 258
 klykauti 91
 klykti 90
 klysti 185
 klodas 91
 klonė 159
 klonis 159
 kloti 91
 klumpės 264, 265
 kluonas 91
 klusti 90
 kmynas 239, 240
 knablys 14
 knapis 14
 knatas 247
 knyga 247, 248
 knyvė 151
 koja 144
 kokybė 287
 koklė 248
 koklis 248
 kol 177
 kolchozas 296
 kolchozininkas 296
 kolei 177
 kolektyvas 296
 kolis 271
 kolūkietis 296
 kolūkis 296
 kombainininkas 296
 komjaunimas 296
 komjaunuolis 296
 koplyčia 254
 kopos 165
 kopti 165
 kopūstas 240
 korys 58
 koserė 144
 kosėti 91, 144
 kosmi 91
 kostiumeris 280
 košė 248
 košeras 276
 košerinis 276
 košeris 276
 košerystė 276
 košeriškas 276
 košeriuoti 276
 košernai 276
 košerus 276
 košti 248
 kova 89, 284
 kovoti 89
 kozonyčia 229
 kozos 270
 krakmolas 248
 kralikas 234
 kramas 185
 kramtyti 185
 krantas 204
 krapas 240
 krasė 126
 kraštas 204
 kraštotyra 294
 kraštotyris 294
 krata 185
 kratyti 185
 kraujas 12
 kraupus 152
 krauti 136, 145, 156,
 166
 krautuvė 292

kregždė 200
 kreivas 131
 kreivė 295
 kreklas 285
 kremblis 144
 kremzlė 144
 krepšinis 295
 krėslas 126, 127, 293
 krėsti 185
 kriaušė 121
 kriaušyti 91
 kriena 178
 krienas 240
 krienas 'pinigai' 178, 179
 kryklė 261, 262
 krikštas 254
 krikštyti 256
 krimsti 144, 185
 kristi 185
 kriušinys 289
 krivis 131
 kryžius 254
 krosnis 136, 166
 krota 246
 krūmas 156
 krumplys 144
 krumpslys 144
 kruopos 248
 kruoslas 197
 kruostas 197
 krupis 152
 krupti 152, 248
 krustas 274
 krustyti 274
 krustytis 274
 kruša 123, 160
 krušti 91, 123, 160
 krūtinė 136
 krūtis 145
 krūva 136, 145, 166
 Kūčia 254
 Kūčios 254, 255
 kūdas 198
 kūdikėlis 198
 kūdikis 198, 293
 kūdra 160
 kuibina 273
 kuilyš 234
 kūjis 127
 kukalis 240
 kuklus 211
 kukti 211
 kukuras 178
 kūlė 156
 kulka 248
 kulšnis 113, 114
 kulnas 16, 114
 kulšis 16, 114
 kultis 136, 167, 185
 kumelė 149, 150
 kumelis 149, 150
 kumetis 231
 kumpis 288
 kumpti 195
 kumstė 195, 196
 kumščia 195
 kumštis 195, 196
 kūnas 145
 kungas 270
 kunigas 260, 270
 kunigė 260
 kunigystė 286
 kunkalis 240
 kunkalius 240
 kuolas 127
 kuopti 165
 kuosa 150
 kupčysta 229
 kupranugaris 287
 kurapka 235
 kurčias 150
 kurklelis 200
 kurmis 150
 kurbė 127
 kurpti 127
 kurtas 235
 kurti 148, 198
 kutas 248
 kvaikti 211
 kvailas 211
 kvaisti 211
 kvaišas 211
 kvapas 185, 240
 kvepėti 185, 240
 kvėpti 185
 kvėpuoti 185
 kviečiai 258
 kviesti 186
 kvietys 41
 kvoderis 281
 labai 174
 labas 40, 174, 293
 ladėti 275
 laibas 174
 laidas 166
 laidoti 186
 laigonas 198, 288
 laikas 92, 179
 laikraštinkystė 291
 laikraštis 291
 laikrodis 289
 laikuoti 289
 laimė 179
 laimus 179, 286
 laipsnis 289
 laiptosena 289
 laistyti 137
 laisvas 216
 laisvė 216
 laiškas 156
 laitas 161
 laiva 286
 laivas 227
 laivė 227, 286
 laižyti 92
 lakioti 136, 150
 lakstyti 136
 lakštanešys 157, 287
 lakštas 156, 157, 286
 lakštingala 150
 lakta 136
 lakti 91
 lakus 136
 langas 166
 lanka 124, 137
 lankyti 137
 lanktis 137
 lapas 127, 157, 207, 257
 lapė 150
 lasioti 92
 lasyti 92
 laskuoti 150

ašas 31, 206
lašėti 206
lašiniai 206, 288
lašinys 206
lašiša 31
laukas 49
laukas (gyvulus) 49, 125
laukti 186
laumė 179
launadzis 271
launagas 271
launagikė 271
launagis 271
laupyti 137
laužti 91
lavonas 95
lazda 41
lėbauti 256
ledas 124
leidmi 186
leilas 174, 273
leinas 174, 273
leisti 65, 150, 166, 179, 186, 216
leišis 275
leišiuoti 275
leizis 281
lėkti 136, 150
lėlė 248
lelija 240
lėlyš 118
lėnas 65
lengvas 65
lenkas 228
lenkti 124, 136, 174, 215
lenta 206, 207
lepenti 145
lepus 219, 285
lesti 91, 92
lėšos 216
lėtas 65
letena 145
letenti 145
levas 235
\audis 20, 25, 256, 293
^liautis 95, 179
^lydavoti 150
lydeka 150
lydėti 186
lydis 150
lydys 150
liekmi 92
lielas 273
lieleša 143
liemuo 196
liepa 121
liepsna 160
lieptaikis 291
liepti 186
liesas 174, 273
liesti 220
lieta 274
lieti 137
lietus 137
liežti 12, 92
liežuvis 12, 13
liga 73
lygiava 296
lygmalas 271
ligoninė 292
lygus 65, 174
lygus 'teismas' 285
lijunda 204
lijundra 204
lijundžia 204
lijunžis 204
lėkti 92, 179
lilija 240
linas 41
lynas 31
linkėti 137, 174
linksmas 174
linksmybė 284
linksnis 291
linkti 174
lipyti 92
lipti 92, 160
lįsti 186
litara 290, 291
litera 290
literatūrologas 298
literatūrologija 298
literatūrologinis 298
lytėti 220
lyti 137, 204
liūdėti 212
liudyti 256
liūdnas 212
liūlėti 160
liūlynas 160
liumpėti 160
liūnas 160
liuosas 267
liūtas 235
lobis 174, 284
lobti 174
lobus 286
lodinti 93
lokys 150
loma 49
lomas 49
lopa 127, 157
lopas 127, 207
lopė 160
lopeta 127, 157
lopšelis 296
lop(i)šys 207
lošti 216
lotas 280
loti 92, 93, 275
lova 127, 128
lubinas 240, 241
lubos 58, 59, 137
lūgoti 275
luobas 137
luotas 286
lupti 137
lūšis 31, 32
magūna 271
maguona 271
maguonė 271
mainierius 280
maistas 187, 231, 232
maišas 59
maišyti 94, 137, 216
maištas 137, 216
maita 187
makataiza 281, 282
maksėti 275
maksoti 275
malka 166
malonė 284

malti 93, 150, 167
 mandagus 212
 mandras 65, 66, 212
 manga 278
 manglioti 277
 manglyti 277
 manglius 277
 manguotis 277
 manyti 95, 212
 mankyti 94
 mankštinti 278
 marangis 289
 maras 95
 marinti 95
 marios 48, 49, 293
 marška 207
 marškiniai 207
 marti 147
 mastas 138
 mąstytojas 287
 matas 160
 matė (arbata) 283
 matyti 186
 matuoti 138
 mauti 93
 mazgybalsė 291
 mazgoti 93
 mažas 174, 175
 medis 157
 medus 59
 medvišius 288
 mėginti 284
 megzti 14
 meilė 131
 meilraštis 292
 meisa 13
 meitėlis 187
 melas 73
 mėlas 160
 meldas 157
 meleta 150, 151
 mėlynas 160, 175
 melsti 93, 94
 melžti 94
 menas 95, 216
 menkas 200
 menkė 200
 mėnulis 49, 50
 mėnuo 49, 50
 merdėti 95
 merga 147
 mėsa 13, 248, 249
 mėsa 249
 mesti 137, 138, 160, 186, 285
 mėška 150, 235, 236
 mėšlas 187
 mėšlynas 187
 mėta 241
 metas 138, 160, 179
 metinės 286
 metraštis 292
 mezliava 285
 mėžti 186, 187
 midus 265
 midžianka 278
 miegas 133, 134
 miegmi 134
 miegoti 50, 134
 mielas 131
 mielas 'gipsas' 124, 166
 mielaširdas 284
 mielės 124, 166
 mieras 284
 miestakelė 287
 miestas 231
 miestavaldis 287
 miešti 94, 137, 216
 miežiai 56, 157
 miežis 157
 migla 50
 miglė 50
 milas 167
 mylėti 131
 miltai 167
 milžinas 180
 milžtis 180
 minėti 94, 95
 minia 94, 138, 216
 minkyti 94, 131, 138, 278
 minkštas 94, 131, 138
 minti 138, 216
 miñti 94, 95, 207, 212, 216
 mintis 95
 mirčioraša 295
 mirti 95
 misti 187, 231
 mišia 255
 mišios 255
 miškas 202
 mišrus 137
 mišti 137, 216
 myžti 186
 močeka 232
 mokestis 286
 mokėti 187
 mokėti (pinigus) 187
 mokinys 292
 mokysta 295
 mokyti 280
 mokytojas 285
 mokslas 284
 molis 160, 161
 momuo 196
 monkės biznis 280
 morka 241
 morkva 241
 moša 148
 motė 20, 21, 148
 moteris 20
 moti 138
 motina 21
 mugė 216
 mugti 216
 mugulis 216
 muguliuoti 216
 muilas 249
 muižė 273
 mulas 236
 munšainas 281
 muolėti 160
 musė 32
 musia 32
 muskatė 283
 mušti 220
 muzikas 232
 nabagas 233
 naga 13, 167
 nagas 13, 144, 167
 naginė 13, 167
 naikinti 187
 naktaiža 281

naktaizė 281
naktis 50
namas 59, 60
namudarystė 287
naras 138
narplioti 220
narsa 187, 212
narsas 212, 216, 284
narsus 187, 212
nartus 187, 212
narvas 207
nasrai 13, 285
našlaitis 198
našlė 198
našlys 198
nauda 73, 284
naujas 66
naujokinystė 292
naujukynas 289
neapkanta 284
nebagas 233
nebylys 181
nečystata 229
nedarbas 292
negalėtuvė 287
neganda 215
nei 220
neig 220
neigti 220
nekaltybė 284
nendrė 157
nepaliaujamas 286
nepriklausomybė 292
neptė 21
neptis 21
nepuotė 21
nepuotis 21
neris 138
neršti 138
nerti 138, 207, 220
nerti 'megzti' 138
nėščia 17
nešti 17, 95
neteisininkas 284
netvarka 292
niekalas 294
niekas 187
niekinti 187
niekoti 95, 96
niežai 187
niežėti 187
nijoks 220
nykštys 143
nykti 187
nykus 187
niokoti 220
niokti 220
nirsti 187, 212, 216
niršti 187, 212, 216
nirti 138
nytis 128
nytys 128
nokti 188
noragas 249
noras 187, 216, 217
norėti 187
nosinė 289
nosis 13
nosstikliai 294
nugara 145
nuliūsti 212
nūnajus 287
nuodai 207
nuodėmė 217, 286
nuodėmklausys 289
nuodžia 217
nuogas 66, 165
nuoma 180, 285
nuomaris 95
nuopelnas 286
nuosaka 292
nuostaga 207
nuošalė 295
nuošimtis 292
nuotaka 106, 198
nuoteka 198
nuovoka 286
nupertinė 287
nuskurdis 222
nuvargęs 286
obelis 41, 42
oblius 249
obuolys 42
oda 145
ofisas 281
ola 262
omenis 138
opa 217
opšras 151
opšrus 151
oramieris 292
oras 80, 161
ordininkas 296
orė 80
oro tarša 283
orovė 295
orumas 161
orus 161
ožinis 285
ožys 32, 272
ožka 32
ožti 221
pabaiga 181
pabanga 181
padalyvis 292
padangtė 265
padaras 207, 286
padargas 207
padas 14, 60
padavimas 295
paduksis 287, 288
pagal 167
pagalam 274
pagaliau 167
pagalys 167
pagalum 274
pagamas 86, 285
pagautinis 287
pagonas 255
pagonis 255
pagreitis 295
pagunda 286
paikas 175, 221
pailyti 167
paisyti 96, 128
paišas 97
paišinas 97
paišyti 97
pavinastis 229
pakeituočiai 295
paklaiduonis 286
paklodė 91

pakulos 167
 pakūta 229
 palaidūnė 286
 palaikas 92
 palaimė 285
 palėpė 265
 palydovas 296
 paliegti 73
 paliežti 92
 palikuonis 285
 palšas 66
 paltas 249
 palvas 66
 paminklas 207
 panašuolėliai 295
 paniūrustė 287
 papartis 42
 paprastas 252
 papūga 236
 paraiška 296
 parakas 249
 parapija 255
 parašas 286
 pareiga 207, 217
 parėjimas 217
 paršas 33
 pas 67
 pasėlys 101
 pasimanguoti 277
 pasiuntinys 286
 paskala 257
 paskui 217
 paskuī 217
 paskutis 285
 pasmerkimas 286
 pasnykas 255
 pasninkas 255
 pastaras 67
 pastarnokas 241
 pasternakas 241
 pasternokas 241
 pastyrėlis 69
 pastogė 265
 pastoliai 61
 pasturgalis 67
 pasturlakas 67
 pasukos 139
 pasviesti 169
 pašaukimas 286
 pašiūrė 265
 pašnibžduoklis 292
 pat 22
 patalas 170
 pati 21, 22
 patogus 212
 patranka 294
 pats 21, 22, 232
 paūdrė 16
 paunksnė 205
 pautas 145, 188
 pavaizdas 285
 pavargėlis 286
 pavargėsis 286
 pavargulis 286
 pavasaris 53
 paveikslas 207
 pavidalas 108
 pavydėti 108
 pavojus 217
 pažanga 109, 292
 pažastas 218
 pažastė 14
 pažastis 13, 14
 pažinimas 285
 pažinti 110
 pažvilęs 130
 pėda 14, 212
 pėdas 14
 pėdė 282
 peikėtis 221
 peikmi 221
 peikti 175, 212, 221
 peilis 167
 peiperiai 281
 pekla 217
 pekus 33, 96, 285
 pelai 60
 pelė 66, 151
 pelėda 151
 pelkė 66, 161, 273
 pelūs 60
 pempė 151
 penas 221
 penėti 221, 285
 penki 76
 penkmetis 296
 penktadienis 292
 penktas 77
 pentinai 128
 pentis 128
 peras 96
 perekšlė 96
 perėti 96
 perguldyti 289
 perkūnas 161
 pernai 73
 perošti 221
 perregzti 189
 persti 96
 perti 128, 161
 pėsčias 212
 pėstas 212
 pešti 33, 96
 petys 146
 pydyti 95
 piemuo 60
 pienas 50, 146, 157
 pienė 157
 piesta 128
 piestas 128
 piestelis 128
 piešti 96, 97
 pieštukas 292
 pietūs 50
 pieva 50
 pigas 213
 pigus 212, 213
 pikčėris 282
 pikšis 215
 piktas 175, 212, 215, 221
 piktenybė 285
 pykti 175, 221
 piktžodis 286
 piktžodžiuoti 287
 pylė 27
 pilis 97
 pilkas 66, 161, 273
 pilnas 97
 pilti 97, 196
 pilvas 97, 196
 pinigas 265
 pinti 97, 128
 pipiras 241

pyragas 249
 pirkia 207, 208
 pirklys 292
 pirkšnis 207
 pirkti 97, 180
 pirmadienis 292
 pirmagimis 287
 pirmas 75
 pirmdėlė 23, 149
 pirmenybė 293
 pirmgimulis 286
 pirmininkas 292
 pirmokas 292
 pirmūnas 296
 pirmuonis 287
 piršys 114
 pirštas 114
 piršti 139
 pisti 96
 pyti 50, 146
 pjaulas 99
 pjauti 188
 pjūvis 285
 plakti 97, 98
 plaštaka 196
 platus 146, 208
 plaučiai 114, 115
 plaukas 196
 plaukti 98, 114, 196
 plausmas 285
 plauti 98, 213
 plebonas 254
 plėinė 175
 plentas 208
 plepėti 188
 plėsti 146, 208
 plėšti 98
 plėvė 115
 pliekti 221
 plienas 161
 plikas 131, 175
 plynas 131, 175
 plynė 175
 plyta 249
 plokščias 146, 196
 plonas 67
 plonimas 197
 plūkti 221
 plunksna 196
 plūsti 98
 po 178
 pobūvis 294
 poilsinė 296
 poilsio namai 296
 pojūtis 292
 pokylis 293
 ponas 232
 popierius 249, 250
 popiežius 255
 posmas 250
 potvynis 293
 požiūris 294
 prabanga 217
 prabangas 217
 prabingi 217
 pradžia 217
 praeitis 292
 pragaras 217
 pragaras 'rijūnas' 217
 pragorė 217
 prakaitas 196
 prakartas 246
 prastas 252
 prasti 98, 252
 prašalietis 287
 prašalingas 287
 prašyti 139
 pratarmė 287
 prausti 98, 146
 pravirkšti 140
 pražanga 109, 287, 295
 pražosti 219
 preikšas 198
 preikuras 198
 preikuris 198
 prekė 97, 180
 prekyba 289
 prekymetis 292
 prekionė 287
 prekys 292
 prėskas 130, 131
 pribuišis 232
 riebalsynas 294
 riebalsis 292
 riegaidė 291
 rieiti 188
 priekalas 167
 prielinksnis 292
 priemonė 293
 priemonė 'sąmojis' 286
 priepuolis 293
 priesaga 291
 priespauda 286
 priešdėlis 291
 prietelis 232
 prietelius 232
 prievardėlės 295
 prievolė 285
 priežastis 218, 285
 priežastus 218
 priprastas 252
 prisaikdinti 101
 prisiekti 101
 prisimangyti 277
 prisimanguoti 277
 prisloga 288
 pro 274
 profsajunga 296
 projam 274
 prokalbė 291
 protas 98, 285
 protomeilis 287
 prusnos 146
 prūsokas 236
 pruojaus 274
 pruojam 274
 pucė 271
 pūcė 271
 pūdymas 99
 pūga 51
 puika 270
 puišis 270
 pūliai 99
 pulti 99
 pundus 228
 puodas 60
 puošti 99
 puota 218
 pupa 158
 pūras 42
 purimas 276
 purvas 161
 pusdalyvis 292

pūslė 145, 188
 pusnis 188
 pusti 158, 167, 188, 202
 pūsti 145, 188
 pušis 39, 42, 43
 puta 145, 158, 167
 pūtelis 167
 pūti 99
 putinas 202
 putlus 202
 putnus 202
 putoti 188
 putra 167, 188
 putros 168
 puvėsiai 99

 ragaišis 208
 ragana 180
 ragas 115, 168, 180, 189, 208
 ragauti 115, 189
 raginti 189
 ragutės 168
 raguva 115
 raibas 67, 204, 273
 raibti 204
 raidė 290, 291
 raidynas 293
 raidus 290
 raimas 67, 204
 rainas 67
 raistas 204, 273
 raiškus 130, 221
 raištis 189
 raityti 189
 raizgyti 189
 rakalis 260
 rakštas 188
 rakti 188
 ramdyti 100, 221
 ramstis 100
 ramus 100
 ranka 112, 115, 189
 rankinukas 294
 rankšluostis 294
 rasa 51
 rasti 188

 rašyba 291
 rašytinė 290
 rašytojas 286
 rašmenė 290
 rašmuo 290
 raštadailė 290
 raštelis 290
 raštinė 290
 raštinėlis 290
 raštininkas 285
 raštojas 287
 raštženklis 290
 ratas 60, 61
 raudas 67, 244
 raudė 67
 raudonas 67, 175
 raudoti 99, 213
 raugas 99
 raugėti 99
 raugmi 99
 raumi 99
 raupai 189
 raupti 189
 rausyklė 208
 rausti 100, 208
 rauti 100
 ravėti 99, 100
 regėti 115, 180, 188, 189
 regzti 189
 regztis 189
 reika 221, 285
 reikiavietė 287
 reikšti 221
 reikti 221
 reja 100
 rėkti 100
 rėmas 265
 rembėti 250
 remti 100, 221, 265
 renginys 296
 replės 168
 rėpti 168
 retas 80
 rėtis 80
 rezginys 189
 rėžyti 139
 rėžti 139, 221
 riaugėti 99

 riaušės 218
 riba 293
 riba „šonkaulis“ 269
 ridikas 241
 riebus 213
 riekti 221
 riesti 146, 189, 202
 riešutas 43, 121
 riešutys 43, 121
 rietas 146
 rieti 100
 rija 273
 rykštė 168
 rymoti 100
 rimti 100
 rinkti 112, 115, 189
 riogsoti 115, 188
 risti 60, 189
 ryšium 294
 ryšys 189
 ryškus 221
 ryštė 168
 rišti 168, 189
 rytai 162
 rytas 161, 162
 ryti 189
 ryžiai 241, 242
 ryžti 221
 ryžtis 139, 221
 rodbalsė 290
 rodyklė 287
 rogės 115, 168
 rojoti 100
 rojus 255, 256
 ropė 43
 rožė 242
 rūbas 250
 rūbdarbis 289
 rūbinė 287
 rūda 175, 244
 rudas 67, 162, 175, 244
 rūdys 208
 rudulis 285, 286
 rudulti 285
 ruduo 67, 162
 rugys 43
 rūgštinė 202
 rūgštus 99, 202

- rūgti 99
 rūkas 204
 rūkinys 295
 rūkti 204
 rūkti 'baubti' 99
 rūmas 265
 rumbti 250
 runkelis 262
 ruošti 218
 ruožas 139
 rūpėti 189, 190
 rūpintis 190
 rūsys 208
 rūstas 208
 rūsti 213
 rūstybė 285
 rūstus 213
 rūškynė 202
 rūta 242
 ružavas 252

 sabalas 236
 sabalius 236
 sąbalsinė 285
 saikas 101
 saitas 101
 saitinys 287
 sakai 51, 124
 sakalas 236
 sakiny 291
 sakyti 100
 sala 162
 sala 'kaimas' 162, 169
 saldus 132
 saliūnas 281
 saliūnininkas 281
 salota 242
 salotas 242
 salpti 213
 samanos 202
 sambarės 285, 287
 samdyti 221
 sandara 285
 sandarbuoti 288
 sandas 293
 sandauga 293
 sannamis 286
 santėvonė 285

 santykis 293
 sapnas 73, 74
 sapninykas 286
 sąranga 287
 sargyba 285, 286
 sąryšy 294
 sarmata 293
 sartos 203, 235
 sąspara 266
 saugas 295
 sauja 146
 saulė 51
 saulėtekis 'rytų vėjas'
 285
 saulobuolys 295
 saunorystė 292
 sausas 67
 sausti 67
 savas 23, 68
 savęs 23
 savieiga 296
 savikritika 296
 savininkas 'egoistas'
 292
 savitarna 296
 savivartė 296
 saviveikla 296
 sąžinė 218, 285
 sąžinia 218
 sėdėti 101
 seilės 146
 seimas 232
 sėkla 101
 seklyčia 249
 sekklus 51
 sekmadienis 292
 sekmas 78
 sekti 51, 100
 sėmenys 43, 44, 101
 semti 221, 222
 senas 68
 senatis 294
 septyni 77, 78
 septintas 78
 serbenta 203
 sergėti 102
 sėslus 101
 sėsti 198

 sesuo 22, 25
 sėti 43, 101, 129
 siaudis 291
 siauras 146, 175
 sidabras 52
 sieksnis 101
 siekti 101, 218
 siela 134
 sielavartauti 134
 sielavartingas 134
 sielis 168
 sieloti 134
 sieluotis 134
 sielvartas 134, 285, 286
 siena 168
 sienazas 297
 sienlaikraštis 296
 sietas 101, 129
 sietas 'virvė' 101
 sieti 101, 168
 sietuva 162
 sija 101
 sijonas 250
 sijoti 101, 129
 sykas 101
 sykis 218
 silošienis 297
 silpnas 213
 silpti 213
 sirata 232, 233
 sirbti 203
 sirgti 101, 102
 siūlyti 256, 257
 siuntinė 289
 siųsti 102
 siūti 102
 skabyti 103
 skaidyti 102, 132
 skaidrė 282
 skaidrus 102, 282
 skaistus 102, 132
 skaitydinė 290
 skaitiklis 293
 skaitinė 290
 skaityti 102
 skaitytinė 290
 skalauti 213
 skalbti 222

skalyti 257
 skalsus 213
 skambėti 190
 skanus 213
 skaptas 103
 skara 168, 222
 skarandas 208
 skarda 227
 skardyti 190
 skarinys 294
 skarmalas 271
 skarti 168
 skelbti 222
 skelbti 'skalbti' 222
 skelėti 218, 285
 skelpti 222
 skelsti 213
 skelti 185, 222
 skepeta 208
 skersas 68
 skersti 90, 103, 190, 196
 222, 266
 skęsti 190
 skiaurė 173
 skyda 266
 skydas 266
 skiedra 102, 132
 skiemuo 102
 skiesti 102, 132
 skietas 266
 skilandis 147
 skilbti 222
 skylė 102
 skilti 147
 skilvis 146, 147
 skinti 190
 skyryba 293
 skyrius 218
 skirptas 158
 skirptas 158
 skirsėlis 285
 skirsti 103, 190
 skirti 90, 103, 168, 190,
 218, 222, 266
 skystas 102, 132
 skleisti 185
 sklimstė 287
 skobti 103
 skobti 'rūgti' 103
 skola 218
 skopti 103, 208
 skraidyti 190
 skranda 196, 208
 skrandis 196
 skraudus 222
 skrebai 208
 skreblinė 208
 skrebučiai 208
 skrešti 208
 skriauda 293
 skriaudus 222
 skriausti 222
 skriauzmas 222
 skrybėlė 208
 skribti 208
 skrielis 285
 skrieti 190
 skrynia 250
 skristi 190
 skroblas 158
 skroblus 158
 skrudėlė 151
 skruostas 196, 197
 skrusti 222
 skruzdė 151
 skruzdėlė 151
 skundlankis 291
 skursti 190, 222
 skurti 168, 222
 slaidas 283
 slanka 119
 slėdnus 162
 slėnys 162
 slenksnis 168
 slenkstis 168
 slėnus 162
 slėpti 190
 slidus 68
 sliekas 31, 146, 151
 slinkti 103, 168
 slysti 68, 186
 slyva 242
 slyvas 242
 smagenes 14
 smagenys 14
 smagenos 14
 smaginės 14
 smakras 14
 smalka 197
 smalsus 289
 smarkus 213
 smaugti 139
 smaukti 103, 250
 smegenys 14
 smėlis 93, 162, 176
 smelkti 97
 smerkti 213
 smilkinys 197
 smilkt 197
 smilktinys 197
 smiltis 93, 162, 176
 smirdėti 40, 103
 smogti 139
 smūgis 139
 smuikas 250, 251
 smuklė 208
 smukti 103, 104, 208,
 250
 smulkus 93, 162, 176,
 197
 snapas 14
 snarglys 147
 snerglys 147
 sniegas 52
 sniegti 52
 snukis 147
 sodas 101
 sodinti 101, 198
 sogūnas 278
 sominis 272
 sostamiestis 293
 sostapilė 293
 sostapilis 293
 sostas 101
 sostė 293
 sostinė 293
 sostinyčia 293
 sotas 68
 spaliai 169
 spalva 180
 sparas 'ramstis' 104, 266
 sparas 'gegė' 266
 sparnas 15, 42
 spartus 104

sparva 151
 spąstai 97
 spaustuvė 287
 spēka 104, 180
 spėnys 15
 spēsti 97
 spēti 104
 spindis 295
 spinta 266
 spirti 104, 266
 spjauđyti 104
 spjauti 104
 sraigė 201
 srėbalas 209
 srėbti 209
 sriegas 201
 sriegti 201
 srija 290
 sriuba 209
 sriubt 209
 sriubtelėti 209
 sruobti 209
 stabaras 45
 stabas 45, 166
 staibis 176
 staiga 104
 staigmena 294
 staklės 169, 209
 stakta 169, 209
 stalas 61
 stalģus 285
 stalyčia 293
 statyti 105, 169, 209
 statmuo 295
 status 105
 staugti 222
 staurėti 222
 stebuklinė 287, 288
 steigti 104
 steigtis 285
 stiebas 176
 stiebimas 291
 stiebtis 176
 stiklas 228, 251
 stipinas 176
 stipras 176
 stiprus 176
 stipti 176
 stirna 151, 152
 stirti 69
 stogas 61
 storas 68, 69
 stoti 105, 207
 straigė 201
 straipstis 285
 strazdas 33
 strėla 61
 strėlė 61
 strėnos 147
 striela 61
 strujus 116
 stuba 266
 stūgauti 222
 stūgti 222
 stulpas 129
 stumbras 152
 stumti 191
 sūdas 229
 sūdrus 176
 sugebėti 211
 sukaktinė 287
 suknia 251
 sukrautuvė 289
 sukti 139, 175
 sūkurys 139
 sumangliavoti 277
 sumanglyti 277
 sūnus 22, 23
 suolas 169
 suodžiai 101
 sūpynės 293
 supti 105
 sūras 69
 sūris 69, 169
 sūrus 169
 susibrėžti 219
 susimangyti 277
 suskis 67
 susti 67
 sutogti 212
 suvokti 116
 svainė 23
 svainis 23, 25
 svarstyklė 287
 svečias 23, 24
 sveikas 176
 svetimpatalauti 287
 svetimpatalavimas 287
 svetimpatalis 287
 svetimvyrė 286
 sveturgimis 283
 sviedinys 292
 sviestas 169
 svilti 51
 svirtis 'svarstyklės' 289
 svogūnas 278
 šaiva 129
 šaka 61, 62
 šakalys 61
 šaknis 61, 158, 290
 šalikas 251
 šalmas 251
 šamas 119
 šapalas 34
 šapas 209
 šarka 34
 šarma 69
 šaudyti 140
 šaukštas 209
 šaukti 89
 šauktukas 293
 šaukūnas 287
 šauti 139, 140, 209
 šeima 24
 šeimyna 24
 šeirė 24
 šeirys 24, 233
 šeiva 129
 šelma 260
 šelmis 260
 šelpti 285
 šėmas 69, 152
 šepetyš 209
 šėpti 209
 šerdis 15
 šerys 15
 šerkšnas 69
 šermenys 105
 šermukšnis 121, 129
 šermuonėlis 69
 šerti 105
 šertis 15
 šėšė 152

šeši 77
 šešiauninkė 77
 šešios 'gimdymo laikas'
 77
 šėšis 152
 šeškas 227
 šeškus 227
 šeštadienis 292
 šeštas 77
 šešuoelis 285
 šešuras 24, 25, 261
 šėžė 152
 šėžis 152
 šiaudainis 297
 šiaudas 209
 šiaurė 74
 šiaušti 209
 šienainis 296, 297
 šiensilosis 297
 šikšna 169
 šykštas 169
 šykštus 169
 šilas 162, 163
 šilkas 228
 šimtas 79, 80
 širdis 15
 širmas 69, 200
 širmonas 69
 širšė 34
 širšus 34
 širvas 69, 200
 šiurkštus 15
 šyvas 69
 šlaitas 170, 204
 šlajos 170
 šlajus 199
 šlakas 31
 šlakys 31
 šlapias 176
 šlapis 199
 šlaunas 16
 šlaunis 15, 16
 šliaukti 94
 šlieti 170, 199, 204, 205
 šlynas 204
 šlyti 204
 šlitis 170
 šliurė 266
 šlovė 74, 90, 285
 šlubas 214
 šluostyti 105
 šluoti 94, 105, 205
 šmulas 70
 šnekėti 222
 šnerplės 197
 šnerpšti 197
 šnervės 197
 šnypšti 197
 šokti 191
 špūlė 266
 šratinukas 296, 297
 šulas 62
 šulė 62
 šuliny 62
 šuo 34
 šutvanas 276
 šutvė 276
 šutviauti 276
 šutvininkas 276
 švarus 214
 šveisti 105
 šventas 70
 šventprekė 287
 šventprekystė 287
 šviesybė 285
 švieslentė 296
 šviesti 105
 šviesūnas 292
 švietimas 292
 šviežias 252
 švisti 105
 švitėti 105
 švogeri 260, 261
 tabakas 242
 taboka 242
 taikinimas 291
 taisykla 296, 297
 taisyklė 287
 taisyti 176
 takas 106, 170
 takišys 170
 talka 134
 talokas 154, 285, 287
 tamsuoelis 292
 tankus 267
 tapalas 242
 tapyti 140
 tapšnoti 140
 tapti 191
 tarakonas 236
 tardyti 106
 tardytojas 292
 tarinys 293
 taryti 106
 tarytum 106
 tarmė 291
 tarnas 25
 tarpininkas 285
 tarpti 105, 106
 tarsi 106
 tarša 283
 tarti 106
 tartis 'skiemuo' 290
 tartum 106
 tašyti 106
 taškas 191
 taškyti 191
 taukai 116
 tauras 35
 tauta 25
 tautinykai 286
 teikti 191
 teisė 295
 teisybė 285
 teismas 292
 teišus 176, 252
 tekėlas 106
 tekėti 106, 170, 198
 tekinas 106
 tekynė 106
 tekinykas 106
 tekinti 106
 tėkšti 191
 tekūnas 289
 telias 119
 telyčia 236
 teliukas 119
 telkti 134
 tempti 62
 teplioti 140
 terlioti 222
 teršti 222, 223
 tęsti 106

tešla 147	trečiadienis 292	ubagas 133
tešmuo 147	trečias 76	ubas 166
tėšti 147	trėkštuvė 286	ublas 166
tėtė 25	trėkti 205	ūdis 81
tetervinas 35	tremti 107	ūdra 35
tėtis 25	trepsėti 107	ūdras 35
tėvainis 285	treškė 202	ugnis 45, 52
tėvainumas 287	treškėti 202	ūkana 205
tėvas 25	trešti 222, 223	ūkas 124, 205
tėvykštaitis 287	tręšti 222, 223	ūkauti 148
tėvynininkas 292	trikampis 291	ūkčioti 148
tėviškė 285	trykšlys 295	ūkis 209
tėvonis 285	trikti 205	ūksmė 124, 205
tėvonystė 285	trinti 107	ūlioti 257
tyčiauti 285	trypti 107	umaras 203
tiesa 176, 252	trys 76	ūmus 203
tiesu 176	trivienybė 286	unguras 228
tykas 252	troba 62	ungurys 119, 120
tikėti 177, 191	trokšmas 285	unksmė 205
tykoti 252	trokšti 107	uodas 152
tikras 64, 177	trumpas 177	uoga 121, 122
tikšti 191	trupėti 107, 177	uola 163
tikti 177, 191	tu 74	uolektis 8
tykus 252	tūkstantis 80	uosis 44
tilės 170	tukti 80, 116	uosti 107
tiltas 170	tulpė 262	uostyti 107
tilvikas 201	tulžis 197	uošvė 148
tilžti 197	tulžti 197	uošvis 148
tinklas 62	tuointimos 287	upas 52
tinti 62, 140	tuokti 198	upė 52, 53
tyras 177	tuoktis 106	upis 53
tirpti 107	tuopa 203	urkti 140
tirti 107	tūpti 198	ūsas 230
titnagas 204	turėklas 191	ušės 77
toli 177	turėti 132, 191	ušininkė 77
tolimas 177	turgavietė 287	utėlė 35
tolynžengystė 292	turinys 292	utis 35
tolus 177	turtas 191	užeiga 217
topolis 242	turtulė 287	užkeiktinis 287
traicė 229	tuščias 70	užkuryš 148, 198
trakas 204, 205	tvaras 288	užkurti 285
trakas 'pasiutęs' 205	tvarkovas 295	užrašas 287
traktorininkas 296	tvartas 191, 209	užribis 295
trandis 201	tvėrti 132, 170, 191, 209	ūžti 221
trapus 107	tvirtagalė 291	užtupys 198
trąša 223	tvirtapradė 291	vabalas 36
traukti 191	tvirtas 132, 191	vabzdys 292
	tvora 170, 191	vadas 285

vadinti 223
 vadovėlis 292
 vaga 170
 vagis 223
 vāgis 170
 vagystė 223
 vaidentuvė 292
 vaikas 148, 177, 198
 vaikavedys 287
 vaikyti 108
 vainikas 129
 vairas 209
 vaisingas 192
 vaisius 192
 vaistas 108, 209, 210
 vaistytojas 210, 287
 vaistojas 290
 vaizdas 108
 vajoti 209
 vajuš 282
 vakaras 124, 125
 vakaronė 296
 valanda 218, 219
 valdyti 108, 134
 valdininkas 292
 valgykla 'maistas' 287
 valgyti 191, 192
 valia 74, 75
 valioti 74
 valsčius 134
 valstietis 292
 valtis 170
 vanagas 152
 vanduo 35, 53
 vapsa 36
 vapsva 36
 vardaduktė 297
 vardamotė 297
 vardas 75
 vardasūnis 297
 vardatėviai 297
 vardatėvis 297
 vardiklis 293
 vardynos 296, 297
 varduoti 290
 vargas 134
 vargeta 286
 vargsmas 285
 varias 163
 varis 163
 varyti 140, 214
 varlė 152
 varna 120
 varnas 120
 varpa 158, 192
 varpas 158, 210
 varpyti 158, 192
 varsa 180
 varsma 109
 varsna 109
 varstas 109
 varškė 210
 varta 295
 vartai 129
 vartoti 285
 vasara 53
 vaškas 62, 63
 vaverė 37
 vebždėti 36
 vėdaras 16
 vedega 170, 171
 vėgėlė 153
 veidas 16, 108
 veido stiklai 294
 veidrodis 291
 veikėjas 286
 veikiai 108
 veikslas 293
 veiksmazodis 291
 veiksnys 293
 veikti 108, 148, 176, 177, 198
 veikus 148, 176
 veimu 108
 veislė 192
 veisti 70, 192
 veizdėti 16, 108, 197, 207, 209
 veizdyklė 294
 veizdyklės 287, 294
 veizdikliai 294
 veidmi 108
 veja 163
 vėjas 125
 vėl 177
 veldėti 108, 134
 velėna 163
 velėti 163
 Velykos 255, 256
 velyti 293
 velmi 74
 velti 53, 163, 170, 171, 177, 218, 219
 veltui 74
 vėlus 177, 219
 venteris 210
 Vepriai 120
 Veprinis 120
 vergas 134
 vergystė 285
 verkti 140
 verpetas 163
 verpti 158, 163, 192, 210
 versmė 109, 140
 versti 108, 109
 veršis 36
 vertas 267
 verti 129, 153, 192
 vesti 109, 223
 vėsus 125
 vėtyti 125
 vėtra 125, 203
 vetušas 70
 vėzdas 171
 vėžys 153
 vežti 109
 vydra 203
 viekas 108, 148
 vienas 75
 vienaskaita 293
 vienavietė 288
 vienybė 285, 286
 viernastis 229
 viesulas 293
 viešpati 288
 viešpatni 288
 viešpats 21
 viešuomenė 295
 viešuomeninkė 295
 vieta 180
 vieversys 153
 vygė 266
 vikis 262

vikrus 108, 148
 viksva 203
 vykti 108
 vilkas 36, 37
 vilkti 37, 170
 vilna 62, 293
 vilnia 53
 vilnis 53
 viltis 74
 vinkšna 44, 171
 vypsonė 289
 vypsosena 290
 vyras 25, 26
 virdulis 289
 vyriausiasis miestas 293
 vyriausybė 285
 virkšti 210
 vyrmateris 287
 virpėti 158, 192, 210
 viršininkas 292
 virškinti 210
 viršus 134, 135
 virti 109, 140
 virtuvė 287
 virvė 129, 153
 viržis 122
 visagalintis 284
 visas 70, 71
 vystyti 192
 visuotinykas 288
 vyšnė 243
 vyšnia 243
 višta 153
 vyti 129, 154, 209, 215, 217, 282
 vyturys 201
 vyzdys 197
 vyzdžius 197
 vyža 171
 vyžti 44, 171
 vogti 223
 vojus 217
 vokas 116
 vokti 116
 volė 53
 volioti 53
 volungė 37, 153
 voras 153, 154
 voras 'senas' 68
 vorušis 68
 voverė 37
 vožti 153
 žabalas 214
 žadas 218, 219
 žadėti 218, 219
 žagaras 210
 žagas 210
 žaginyš 210
 žagrė 210, 288
 žaibas 192, 205
 žaidėjas 285
 žaidynės 295
 žaislas 289
 žaislis 289
 žaisti 223
 žala 284
 žalias 132, 154, 158, 177, 197
 žaltys 154
 žambas 10
 žambis 10
 žandas 16
 žara 125
 žardas 57
 žardiena 57
 žardis 57
 žarija 125
 žąsis 37, 38
 žavinti 285
 žebras 154
 žėbti 140
 žegnonė 229
 žeimystė 292
 žeisčionis 289
 žeisti 223
 želtas 46
 želti 132, 158
 žemaprašis 292
 žemas 54
 žemė 53, 54
 žemėmestė 288
 žengti 109
 ženkladarė 288
 ženklas 110, 285
 ženklininkas 290, 296
 žentas 26, 110, 116, 117
 žėrėti 125
 žėrgti 154, 171
 žiaudrus 214
 žiaudus 214
 žiaurus 214
 žibėti, 192
 žibintuvė mariose 288
 žydėti 158, 192
 žiebas 205
 žiebtį 192, 205
 žiedėti 158
 žiema 54
 žiesti 223
 žievė 158
 žiezdra 163
 žiezdras 133
 žygis 109
 žygiuoti 109
 žilas 132, 175, 177
 žymė 110
 žymūnas 296
 žingėida 289
 žingėidus 289
 žinginė 109
 žingsnis 109
 žinia 110, 285
 žynys 110
 žinoti 26, 109, 110, 117, 218
 žinpaišys 292
 žiobris 154
 žiogas 201
 žiopčioti 110
 žiopsoti 110
 žioti 110, 201
 žiovauti 110
 žirgas 149, 154
 žirgti 154, 171
 žirklys 171
 žirnis 44, 45
 žįsti 192
 žiūrėti 192
 žiūryklė 294
 žiūriklis 294
 žiūronai 294
 žiūronas 294
 žiuristas 266

žlabanoti 214	žolė 132, 158	žvaigždveizdis 286
žlibas 214	žosmė 219	žvainas 125
žlibti 214	žosti 219	žvaizdė 125
žmogėdra 294	žudyti 214	žvaizdinykas 125, 287
žmogystė 285	žugara 288	žvalgyti 193
žmogmušis 287	žukmistras 38	žvejys 38
žodynas 290	žuksparnas 38	žvelgti 193
žodininkas 'formalis- tas' 295	žuvėda 201	žvėris 38
žodis 218, 219	žuvėdas 289	žvigulyš 125
žodrodis 290	žuvėdra 201	žvilgėti 193
žodžkiltis 290	žuvis 12, 201	žvilgsnis 193
žolašokis 288	žūti 193	žvilgterėti 193
	žvaigždė 125	žvynas 38

TURINYS

Pratarmė/5

SENOJI INDOEUROPIETIŠKA LEKSIKA / 7

- Kūno dalys / 8
- Giminystė ir žmonių bendruomenė / 16
- Gyvūnija / 26
- Augmenija / 38
- Negyvosios gamtos kūnai bei reiškiniai / 45
- Statyba, technika, buitįs / 54
- Spalvos ir kitos ypatybės / 63
- Tikėjimas, prietarai ir kitos abstrakčios sąvokos / 71
- Skaičiai / 75
- Fizinė ir psichinė veikla / 80

BENDROJI BALTŲ IR SLAVŲ KALBŲ LEKSIKA / 111

- Kūno dalys / 112
- Giminystė ir žmonių bendruomenė / 116
- Gyvūnija / 117
- Augmenija / 120
- Negyvosios gamtos kūnai bei reiškiniai / 122
- Statyba, technika, buitįs / 126
- Spalvos ir kitos ypatybės / 130
- Tikėjimas, prietarai ir kitos abstrakčios sąvokos / 133
- Fizinė ir psichinė veikla / 135

TIK BALTŲ KALBOMS BŪDINGA LEKSIKA / 142

- Kūno dalys / 142
- Giminystė ir žmonių bendruomenė / 147
- Gyvūnija / 148
- Augmenija / 154
- Negyvosios gamtos kūnai bei reiškiniai / 159
- Statyba, technika, buitįs / 163
- Spalvos ir kitos ypatybės / 171
- Tikėjimas, prietarai ir kitos abstrakčios sąvokos / 177
- Fizinė ir psichinė veikla / 181

TIK LIETUVIŲ KALBAI BŪDINGA LEKSIKA / 194

- Kūno dalys / 194
- Giminystė ir žmonių bendruomenė / 197
- Gyvūnija / 199
- Augmenija / 201
- Negyvosios gamtos kūnai bei reiškiniai / 203
- Statyba, technika, buitįs / 205

Spalvos ir kitos ypatybės / 210
Tikėjimas, prietarai ir kitos abstrakčios sąvokos / 214
Fizinė ir psichinė veikla / 219

SKOLINTINĖ LEKSIKA / 224

PABALTIJO FINŲ SKOLINIAI /224

LIETUVIŲ KALBOS SLAVIZMAI / 227

Kūno dalys / 230
Giminystė ir žmonių bendruomenė / 230
Gyvūnija / 233
Augmenija / 237
Negyvosios gamtos kūnai bei reiškiniai / 243
Statyba, technika, butis / 244
Spalvos ir kitos ypatybės / 251
Tikėjimas, prietarai ir kitos abstrakčios sąvokos / 253
Fizinė ir psichinė veikla / 256

LIETUVIŲ KALBOS GERMANIZMAI / 257

Giminystė ir žmonių bendruomenė / 259
Gyvūnija / 261
Augmenija / 261
Negyvosios gamtos kūnai bei reiškiniai / 262
Statyba, technika, butis / 262
Spalvos ir kitos ypatybės / 267
Tikėjimas, prietarai ir kitos abstrakčios sąvokos / 267

LIETUVIŲ KALBOS LATVIZMAI / 268

Kūno dalys / 269
Giminystė ir žmonių bendruomenė / 270
Gyvūnija / 270
Augmenija / 271
Negyvosios gamtos kūnai bei reiškiniai / 271
Statyba, technika, butis / 272
Spalvos ir kitos ypatybės / 273
Tikėjimas, prietarai ir kitos abstrakčios sąvokos / 274
Fizinė ir psichinė veikla / 274

KITŲ KALBŲ SKOLINIAI / 275

PIRMŲJŲ RAŠYTINIŲ KALBOS PAMINKLŲ LEKSIKOS YPATYBĖS. NAUJŲ ŽODŽIŲ KŪRIMAS / 284

LITERATŪROS SANTRUMPOS / 299

KITOS SANTRUMPOS / 305

LIETUVIŲ KALBOS ŽODŽIŲ RODYKLĖ / 306

СОДЕРЖАНИЕ

ПРЕДИСЛОВИЕ / 5

ОБЩЕИНДОВЕРОПЕЙСКАЯ ЛЕКСИКА / 7

- Части тела / 8
- Родство и общественный строй / 16
- Животный мир / 26
- Растительность / 38
- Тела и явления неживой природы / 45
- Строительство, техника, быт / 54
- Цвета и другие свойства / 63
- Вера, суеверия и другие абстрактные понятия / 71
- Числа / 75
- Физическая и психическая деятельность / 80

БАЛТО-СЛАВЯНСКАЯ ЛЕКСИКА / 111

- Части тела / 112
- Родство и общественный строй / 116
- Животный мир / 117
- Растительность / 120
- Тела и явления неживой природы / 122
- Строительство, техника, быт / 126
- Цвета и другие свойства / 130
- Вера, суеверия и другие абстрактные понятия / 133
- Физическая и психическая деятельность / 135

ОБЩЕБАЛТИЙСКАЯ ЛЕКСИКА / 142

- Части тела / 142
- Родство и общественный строй / 147
- Животный мир / 148
- Растительность / 154
- Тела и явления неживой природы / 159
- Строительство, техника, быт / 163
- Цвета и другие свойства / 171
- Вера, суеверия и другие абстрактные понятия / 177
- Физическая и психическая деятельность / 181

ЛЕКСИКА, ХАРАКТЕРНАЯ ТОЛЬКО ДЛЯ ЛИТОВСКОГО ЯЗЫКА / 194

- Части тела / 194
- Родство и общественный строй / 197
- Животный мир / 199
- Растительность / 201
- Тела и явления неживой природы / 203
- Строительство, техника, быт / 205

Цвета и другие свойства / 210
Вера, суеверия и другие абстрактные понятия / 214
Физическая и психическая деятельность / 219

ЗАИМСТВОВАННАЯ ЛЕКСИКА / 224

ЗАИМСТВОВАНИЯ ИЗ ПРИБАЛТИЙСКО-ФИНСКИХ ЯЗЫКОВ / 224

СЛАВИЗМЫ ЛИТОВСКОГО ЯЗЫКА / 227

Части тела / 230
Родство и общественный строй / 230
Животный мир / 233
Растительность / 237
Тела и явления неживой природы / 243
Строительство, техника, быт / 244
Цвета и другие свойства / 251
Вера, суеверия и другие абстрактные понятия / 253
Физическая и психическая деятельность / 256

ГЕРМАНИЗМЫ ЛИТОВСКОГО ЯЗЫКА / 257

Родство и общественный строй / 259
Животный мир / 261
Растительность / 261
Тела и явления неживой природы / 262
Строительство, техника, быт / 262
Цвета и другие свойства / 267
Вера, суеверия и другие абстрактные понятия / 267

ЗАИМСТВОВАНИЯ ИЗ ЛАТЫШСКОГО ЯЗЫКА / 268

Части тела / 269
Родство и общественный строй / 270
Животный мир / 270
Растительность / 271
Тела и явления неживой природы / 271
Строительство, техника, быт / 272
Цвета и другие свойства / 273
Вера, суеверия и другие абстрактные понятия / 274
Физическая и психическая деятельность / 274

ЗАИМСТВОВАНИЯ ИЗ ДРУГИХ ЯЗЫКОВ / 275

ОСОБЕННОСТИ ЛЕКСИКИ ПЕРВЫХ ПИСЬМЕННЫХ ПАМЯТНИКОВ. ОБРАЗОВАНИЯ НОВЫХ СЛОВ / 284

СОКРАЩЕНИЯ ЛИТЕРАТУРЫ / 299

ДРУГИЕ СОКРАЩЕНИЯ / 305

УКАЗАТЕЛЬ ЛИТОВСКИХ СЛОВ / 306

CONTENTS

Foreward / 5

OLD INDO-EUROPEAN VOCABULARY / 7

- Parts of the Body / 8
- Kindred and Human Community / 16
- Fauna / 26
- Flora / 38
- Bodies and Phenomena of Inanimate Nature / 45
- Building, Engineering, Everyday Life / 54
- Colours and Other Qualities / 63
- Faith, Superstitions and Other Abstract Notions / 71
- Numbers / 75
- Physical and Mental Activity / 80

COMMON BALTO-SLAVIC VOCABULARY / 111

- Parts of the Body / 112
- Kindred and Human Community / 116
- Fauna / 117
- Flora / 120
- Bodies and Phenomena of Inanimate Nature / 122
- Building, Engineering, Everyday Life / 126
- Colours and Other Qualities / 130
- Faith, Superstitions and Other Abstract Notions / 133
- Physical and Mental Activity / 135

COMMON BALTIC VOCABULARY / 142

- Parts of the Body / 142
- Kindred and Human Community / 147
- Fauna / 148
- Flora / 154
- Bodies and Phenomena of Inanimate Nature / 159
- Building, Engineering, Everyday Life / 163
- Colours and Other Qualities / 171
- Faith, Superstitions and Other Abstract Notions / 177
- Physical and Mental Activity / 181

VOCABULARY CHARACTERISTIC ONLY OF LITHUANIAN / 194

- Parts of the Body / 194
- Kindred and Human Community / 197
- Fauna / 199
- Flora / 201
- Bodies and Phenomena of Inanimate Nature / 203
- Building, Engineering, Everyday Life / 205

Colours and Other Qualities / 210
Faith, Superstitions and Other Abstract Notions / 214
Physical and Mental Activity / 219

BORROWED VOCABULARY / 224

LOAN-WORDS FROM BALTIC FINNISH LANGUAGES / 224

THE SLAVISMS OF LITHUANIAN / 227

Parts of the Body / 230
Kindred and Human Community / 230
Fauna / 233
Flora / 237
Bodies and Phenomena of Inanimate Nature / 243
Building, Engineering, Everyday Life / 244
Colours and Other Qualities / 251
Faith, Superstitions and Other Abstract Notions / 253
Physical and Mental Activity / 256

THE GERMANISMS OF LITHUANIAN / 257

Kindred and Human Community / 259
Fauna / 261
Flora / 261
Bodies and Phenomena of Inanimate Nature / 262
Building, Engineering, Everyday Life / 262
Colours and Other Qualities / 267
Faith, Superstitions and Other Abstract Notions / 267

LOAN-WORDS FROM LATVIAN / 268

Parts of the Body / 269
Kindred and Human Community / 270
Fauna / 270
Flora / 271
Bodies and Phenomena of Inanimate Nature / 271
Building, Engineering, Everyday Life / 272
Colours and Other Qualities / 273
Faith, Superstitions and Other Abstract Notions / 274
Physical and Mental Activity / 274

LOAN-WORDS FROM OTHER LANGUAGES / 275

**PECULIARITIES OF THE VOCABULARY OF THE FIRST WRITTEN SOURCES.
COINING OF NEW WORDS / 284**

LIST OF ABBREVIATIONS / 299

OTHER ABBREVIATIONS / 305

INDEX OF THE LITHUANIAN WORDS / 306

Sabaliauskas A.

Sa-05 Lietuvių kalbos leksika / Lietuvos MA. Lietuvių kalbos inst.; Ats. red. K. Morkūnas.— V.: Mokslas, 1990.— 335 p.

Bibliogr. p. 299—304 ir išnašose.— Liet. k. žodžių r-klė: p. 306—329.

ISBN 5—420—00335—X

Leidinyje apžvelgiama senoji indoeuropietiška leksika, tik baltų ar vien lietuvių kalbai būdinga leksika, aptariama svarbiausi skolinių sluoksniai, kartu paliečiama ir lietuvių kalbos leksikos įtaka kaimyninių tautų kalboms. Nemaža dėmesio skiriama pastarųjų dešimtmečių lietuvių kalbos leksikos pakitimams.

S 4602020100—057 85—89
M854(08)—90

MBBK 4L

Научное издание. Институт литовского языка АН Литвы. Сабалиаускас Альгирдас. ЛЕКСИКА ЛИТОВСКОГО ЯЗЫКА. Монография. «Мокслас», 1990. На литовском языке

Mokslinis leidinys. Lietuvos MA Lietuvių kalbos institutas. Sabaliauskas Algirdas. LIETUVIŲ KALBOS LEKSIKA. Monografija. Redaktorė P. Gudžiušaitė. Viršelio dailininkė V. Kuraitė. Meninis redaktorius E. Karpavičius. Techninė redaktorė N. Jatužienė. Korektorės: D. Baliuknyienė, A. Jaruševičiūtė

ИБ № 3153

Duota rinkti 1989.11.03. Pasirašyta spausdinti 1990.05.04. Formatas 60×90¹/₁₆. Popierius — spaudos Nr. 1. Garnitūra — literatūrinė, 10 punktų. Iškilioji spauda. 21 sąl. sp. l. 21 sąl. spalv. atsp. 21,63 apsk. leid. l. Tiražas 2000 egz. Užsakymas 1894. Kaina 4 rb 80 kp. Leidykla „Mokslas“ 232050 Vilnius, Žvaigždžių 23. Spaudė „Spindulio“ spaustuvė, 233000 Kaunas, Gedimino 10.